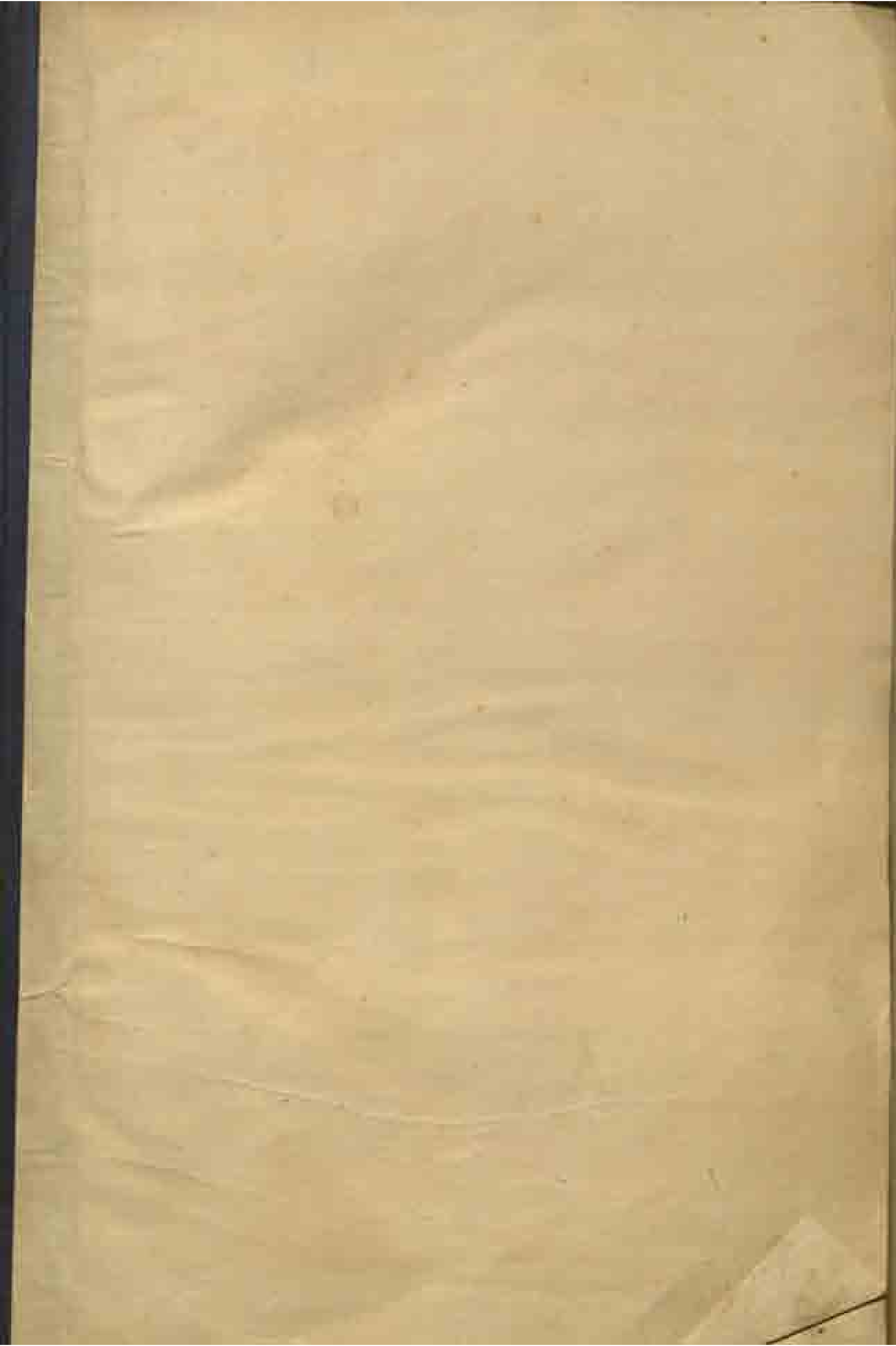

Library Regr No.
INDIA

THE

KHULASATU-T-TAWARIKH

BY

SUJAN RAI BHANDARI

OF BATALA

EDITED BY

M. ZAFAR HASAN, B.A.,

ASSISTANT SUPERINTENDENT, ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA.

DELHI

PRINTED AT J. & SONS PRESS

1918

English Title Page printed at I. M. H. P., Delhi

To be had of Maulvi Abrar Hasan, Sambhli Gate, Moradabad (U.P.)

THE DIRECTOR GENERAL OF ARCHAEOLOGY
Library Regr. No.
INDIA

INTRODUCTION.

Innumerable thanks to the glorious God, who, with the word "Kun" (let it be) brought all the earthly and celestial creatures into existence; and infinite praises to him (the Prophet), who is endowed with excellent qualities, and in whose favour God said, "Had it not been for thy sake, I would not have created the earth and heaven."

The Khulasat-ut-Tawarikh was first brought to my notice by its references in Asar-us-sanadid, the well known book of Sir Sayyid Ahmad Khan on the Archæology of Delhi. It was after a long search that I could procure a manuscript copy of it, and on perusal I found it so important and interesting that I conceived its publication highly desirable. I was, however, conscious of the difficulties to be met with in such an undertaking, and knew that its accomplishment was beyond my resources, but "When God intends a thing to be done He provides means for the same." I represented the matter to the Hon'ble Mr. W. M. Hailey, C.S.I., C.I.E., I.C.S., the Chief Commissioner, Delhi, who is well known for his keen interest in the history and literature of India, and submitted the manuscript for his examination. He listened to my requests with great concern, and encouraged me in the publication of the book with the promises of his valuable help. He was pleased to write a letter to Jaipur State asking the *Darbar* to permit me to use the manuscript copies of the book available in the State library. The reply received from the State was very favourable, but in the meantime I had the good fortune of securing a few other MSS., and so I did not deem it necessary to utilise the *Darbar's* liberality, in which case there was a likelihood of an interruption in the performance of my duties. I also communicated this proposal to Sir John Hubert Marshall, Kt., C.I.E., etc., Director General of Archæology, who was then in Kashmir, and requested him to favour me with his help and advice. The reply from the latter officer was very encouraging, and last year when he visited Delhi on his winter tour he was pleased to examine all my MSS., and favoured me with valuable criticism and estimable suggestions. I must admit, that without the sympathy and encouragement from both these gentlemen, I would not have entertained the idea of such an undertaking rather than accomplishing it. I take this opportunity to offer my most sincere thanks to them for the kindness they have ever shown to me, although I am conscious of my inability in giving a full expression to my sense of gratitude. Verse:

"May God reward them that they have helped those who had no friends or helpers."

Collation of the book.

It is most essential for editing an old book that it should be collated with various and different MSS., which are not supposed to have been transcribed from one and the same copy, and which should at the same time be old and correct. I had this principle in view, and by the grace of God was successful beyond expectation in my attempts, for I could procure five manuscript copies of this old and rare historical work. Different readings of these MSS. have, however, been copied in the foot-notes, while the text has been marked with the letter " ء ". Other historical works have also been referred to, and a list of them has been attached at the end of this introduction.

Manuscripts

A brief description of the five manuscript copies, used in collation of this book, seems necessary for the information of the readers.

I. One of these MSS. has special distinction. The Khulasat-ut-Tawarikh, as it will be known hereafter, was written in the 40th year of the reign of Aurangzeb, and it goes down to the accession of this emperor and the account of his pursuit of Shah Shuja and Dara Shikoh. But it is strange that all the MSS., so far known to the historians, except the one under notice, contain at the end a brief account and the date of the death of Aurangzeb written abruptly in a few lines. Professor Dowson (Elliot's History of India, Vol. VIII., p. 5) in his review on the Khulasat-ut-Tawarikh has mentioned this fact, and he is of opinion that it is an insertion from a transcriber who added it in a very early copy, and later on it was repeated in the copies made therefrom. Three of my manuscripts also contain this insertion which I translate from No. II.

"At last after the management of affairs on the auspicious day of Friday, the 28th Zulqada of the year 1118 A. H., three hours after dawn, his majesty the king having paradise for his resting place filled the cup of his life (died) at the age of 91 years 17 days and 2 hours, the period of his reign being 50 years 2 months and 28 days. This event happened at the city of Ahmadnagar, in the Deccan."

It was this manuscript which was first obtained. It is written in *Shakasta* or running hand, and has been partly worm eaten, but it is complete and comparatively old and correct. Taking in view the fact

noted above I may say that it is most reliable of all the MSS. hitherto noticed by historians.

The style of its transcription is not without some interest; each of its pages has been divided into two parts which are written diagonally while at the centre and its upper and lower ends are two lines running cross-wise in the usual fashion. The number of the lines in each page range from 35 to 38. It contains 273 leaves of the size 11¼" by 5¼". The first ten leaves of the original MS. seem to have been lost but subsequently copied and added. The ninth leaf is, however, to be found at the end among a few others, which do not form part of the real work, and thus there are only nine original leaves which are missing. The date of the MS. written at the end runs as follows.

"Finished on Sunday, the 9th Rabia II. of the first year of the reign of Muiz-ud-din Alamgir II., the king and champion of faith, corresponding to one thousand one hundred and sixty eight Hijra when one *ghari* had passed from the night. It (the book) is completed and my engagement with it is over. *Verse.*

O reader, do not be so angry with me if any mistake has been committed in the book."

This MS. belongs to me and was purchased at Delhi.

II. The second manuscript, written in *Nastaliq* characters, is in a well preserved condition. It contains 305 leaves, size 9" by 6" with 15 lines to a page. At the end is the following endorsement containing the date of the manuscript.

"This book, named Khulasat-ut-Tawarikh, written by *Munshi* of *Munshis*, Sujan Rai Bhandari, the resident of Batala, in the Province of the Panjab, was finished on Saturday, the 26th of the month of *Shaban* the year *circa* one thousand two hundred Hijra and the . . year of the august reign of the emperor Akbar, son of His Majesty Shah Alam, the king champion of faith, and during the time of Maharaja Dhiraj Raj Rajindar Siri Sawai Jagat Singh Bahadur in the town of Sawai Jaipur. *Verse.*

From him, who reads it, I am expectant of prayer, as I am a sinful creature.

Samwat Raja Vikramjit one thousand eight hundred and sixty four."

The transcriber seems to have been a *Hindu*, as he did not know the exact Hijra year. The year of the reign of the emperor Akbar Shah II. appears to have been omitted by oversight.

At the lower margin the number of leaves contained in the manuscript is written as follows.

"Total 62 juzs (1 juz = 8 leaves) and one leaf."

This manuscript also belongs to me and was purchased at Lucknow.

III. The third manuscript is of 405 leaves, size 8¾" by 5½" with 14 lines to a page. It is written in *Nastaliq* characters, but the date of transcription is obliterated. The endorsement from the transcriber at the end runs as follows.

"It (the book) is completed and my engagement is over. The book Khulasat-ut-Tawarikh was finished at noon on Friday, the 19th Jumada I., the year . . . . ."

This manuscript also belongs to me and was procured at Moradabad through my elder brother Maulvi Abrar Hosain.

IV. The fourth manuscript is written in *Nastaliq* characters. It is worm eaten but is complete. It is of 282 leaves, size 11¼" by 7¾" with 20 lines to a page. The endorsement at the end, which does not bear the date of transcription, runs as follows.

"The book Khulasat-ut-Tawarikh of *Munshi* of *Munshis* Sujan Rai Bhandari, the resident of Batala, who was accomplished in Hindi, Persian and Sanskrit, is finished."

This manuscript belongs to Sayyid Ahsan Shah, the *Rais* of Sardhana, District Meerut, and *Tahsildar* of Gonda, who evinced his great interest in the publication of this book by kindly lending me his manuscript, for which I am much indebted to him.

V. The fifth manuscript is incomplete and goes down only as far as the deposition of the emperor Shah Jahan (see page 490). The first three pages are also missing. The number of the existing leaves is 398 of the size 10½" by 6". The number of lines in a page is not fixed. In nearly first half of the book it contains 18 or 19 lines per page, but later on the number of the lines increases until it reaches to 24 or 25 to a page at the end. The manuscript is written in *Shikasta*. It belongs to the library of the St. Stephen's College, Delhi, and I am much obliged

to the college authorities particularly Maulvi Abdul Rahman, the Arabic professor, for permitting me to use it for the collation of the book.

The Author.

Nothing is forthcoming about the author from the text, which does not contain even his name. The book begins with a long preface wherein the author has stated the reason for its compilation, its name and date, and has also given a long list of Persian and Sanskrit historical works, which supplied material for it, but he has been contented with mentioning only so much about himself, that since his age of discretion he had been in the service of the nobles and officers, who were entrusted with the management of the state, in the capacity of a *Munshi* or scribe of letters (*vide* page 6). The transcribers have, however, given his name as Sujan Rai Bhandari of Batala in the endorsements at the end of manuscripts, Nos. II., III., and IV. Professor Dowson (Elliot's History of India, Volume VIII., page 5) has read this name as Subhan Rai and Batala as Patyala. As the date of composition is recorded not only in Hijra and *Julus* years of Aurangzeb but also in various other *Hindu* eras, it may be presumed that the book was written by a *Hindu.* It is, however, an admitted fact that the author of this work was Sujan Rai of Batala. Now the point at issue is as to why he preferred to conceal his name, although he ought to have given it in the preface according to the usual practice. Apparently it seems that Sujan Rai was only an ordinary and unknown person, who could not expect that his name would add to the popularity of his production, nor does he appear to have desired any fame or honour by it. His object, on the other hand, was evidently to express the truth which is the ideal of a historian. Under these circumstances we can conclude that his statement is mostly unbiased and based on facts, particularly in the case of the accounts of the reign of Aurangzeb, of which he might be conceived an eye witness.

The scope of the book.

The Khulasat-ut-Tawarikh was written in the 40th year of the reign of Aurangzeb, corresponding to 1107 A. H. (1695-6 A. D.), and the author spent some two years in its compilation. It is chiefly a history of Delhi, wherein the narrative of all its *rajas* and *sultans* has been related from the very beginning of its foundation in the time of Judhishtar until the period when this book was written. Other monarchies have also been briefly dealt with at the time of their final absorbtion in the *Mughal* empire.

It is written in elegent Persian, replenished with metaphors and quotations of appropriate verses. As regards the subject matter the book may be divided into three parts.

Part I.—The geography of India during the reign of the emperor Aurangzeb.

Part II.—The history of the rajas of India from the time of Raja Judhishtar Pandu to the reign of Rai Pithora, better known as Raja Pirthiraj.

Part III.—The history of the Muhammadan emperors from the time of Nasir-ud-din Subuktagin until the reign of the emperor Aurangzeb.

The first part is the most valuable portion of the work. It begins with a description of Hindustan, its products and inhabitants, and proceeds with an account of its geography as known during the reign of Aurangzeb. The 18 *Subas*, into which the *Mughal* empire was then divided, have been treated separately at some length, with the description of their chief towns, manufactures, interesting localities and buildings and the courses of rivers. It also enumerates the *Sarkars* and *Mahals* of these *Subas* and gives their revenue returns supplementing the Ain-i-Akbari with new and original information. The account of the Panjab, particularly that of Lahore and the Sarkar of Batala, to which the author belonged, deserves especial mention, containing very minute detail based on his personal knowledge.

The second part, which comprises the narrative of the *rajas* of India, especially the rulers of Delhi, giving a list of their names and a short account and the period of their reigns, has its own importance. This is perhaps the first published Persian work, which deals with the early history of India, although the events of this period are generally of legendry nature.

The third part also is not without some interest. A greater portion of it has been borrowed from other historical works, a list of which has been given in the preface, but the copious account of the contest between Aurangzeb and his brothers supplies some additional information, and may be considered as reliable on the ground that it was written on the personal information of the author. Khulasat-ut-Tawarikh is probably the first ancient published history, wherein the narrative of the Muhammadan emperors has been written by a *Hindu*. As there are reasons to believe that it was not composed under the court influence, it may be considered as the best source of informtion to the students of history, indicating the opinion of a *Hindu* historian some 250 years hence about the Muhammadan emperors and particularly his contemporary emperor Aurangzeb.

Apology

Apparently it does not seem difficult to publish an old manuscript, but those who have an experience of it know the difficulties to be met with in the acquisition of various manuscripts, perusal of bad handwriting and correction of clerical mistakes, when the transcribers of ancient times were not bound to give dots and *markaz*. The time and patience required for reading several manuscripts hardly needs any comment, specially when the editor undertook to do it during his leisure hours. I fully realise that the magnitude of work was beyond my individual labour, and its accomplishment would have been almost impossible, especially when five different manuscript copies have been used in the collation of this book, had there not been the valuable assistance of my relatives and friends who have a taste for history. I therefore feel it my duty to express my thanks individually to them. My best thanks are due to Pir Wilayet Shah, B.A., B.T., Assistant Master, Anglo Arabic High School, Delhi, and Maulvi Ashfaq Ali, Munshi to the Superintendent, Muhammadan and British Monuments, Northern Circle, for their valuable assistance, and I also acknowledge my indebtedness to my brothers Hafiz Muhammad Hasan, B.A., Maqbul Hasan, Fazal Hasan and Bashir Ahmad Hashmi, who assisted me in comparing the manuscripts, reading proofs and preparing index. I should not omit to mention the name of my revered father Maulvi Shariat Ullah, and my elder brother Maulvi Abrar Hasan, Secretary, Hewett Muslim High School, Moradabad, who by their vast learning and sagacity solved many difficulties for me. The fact is that it was the wish of the Providence to get this book published through my efforts, otherwise I do not feel myself in any way equal to the task.

I began to work upon the book in the month of June 1917. Although the correction of the manuscript did not take much time, and it was expected that it would be out of the press by the end of that year, yet some unforeseen and extraordinary difficulties had to be encountered in printing, disappointing me many times in its very publication. Owing to these reasons I express with regret that it could not be printed so nicely as desired, and mistakes which are inseparable from lithograph crept in, notwithstanding that no pain was spared in proof reading. It is, however, expected that the readers would take into consideration my difficulties, and overlook the defects in the publication.

DELHI,
11th August, 1918.

ZAFAR HASAN, B.A.

بعون خالق اکبر

خلاصۃ التواریخ

مصنفہ

منشی المنشی سجان رائی بھنڈاری ساکن بٹالہ

بہ تصحیح

احقر العباد ظفر حسن بی اے اسسٹنٹ سپرنٹنڈنٹ محکمہ آثار قدیمہ

در ۱۹۱۸ء

در مطبع جی اینڈ سنز دہلی بقالب طبع درآمد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مقدمہ

حمد و سپاس بے قیاس اُس خدائے عز و جل کا جو لفظ کن سے تمام مخلوقات ارضی و سماوی کو عالم وجود میں لایا اور درود نامحدود اس ذات ستودہ صفات پر جس کی شان میں لولاک لما خلقت الافلاک آیا ہے۔

اما بعد۔ خلاصۃ التواریخ کے متعدد حوالجات سر سید احمد خان مرحوم و مغفور کی مشہور و معروف کتاب آثار الصنادید میں پائے جاتے ہیں جو آثار قدیمہ دہلی پر بہترین کتاب ہے اور انہی حوالجات سے یہ قدیم تاریخ میری علم میں آئی۔ عرصہ کی جستجو کے بعد ایک قلمی نسخہ تاریخ مذکور کا دستیاب ہوا جس کے مطالعہ سے مجھے اسکی اہمیت اور دلچسپی کا پتہ چلا اور یہ خواہش ہوئی کہ کاش یہ کتاب زیور طبع سے آراستہ ہو کر شائقین تاریخ کے ہاتھوں میں پہنچ سکے۔ مگر اس کام کی اہمیت اور دشواریوں سے میں ناواقف نہ تھا اور مجھ سے بے بضاعت شخص کی یہ خواہش اس کی حیثیت اور مرتبہ سے کہیں بالاتر تھی۔ لیکن اذا اراد اللہ شیئاً ھیأ اسبابہ۔ میں نے اپنی اس خواہش کا اظہار جناب معلی القاب آنریبل **ڈبلیو۔ ایم۔ ہیلی** صاحب بہادر سی۔ ایس۔ آئی۔ سی۔ آئی۔ ای۔ آئی۔ سی۔ ایس دام اقبالہم چیف کمشنر صوبہ دہلی سے کیا اور قلمی نسخہ کتاب مذکور کا معائنہ کے واسطے پیش کیا۔ صاحب ممدوح نے جنکا علمی مذاق اور تاریخی دلچسپی شہرۂ آفاق ہے۔ اور جنکا بیان نہیں میرے معروضات کو نہایت شوق سے سماعت فرمایا اور کتاب مذکور کی طبع اور شائع کرنے کی ترغیب دیکر میری ہمت افزائی فرمائی۔ اور نیز اس اہم کام میں

قلمی نسخہ جات ناظرین کی آگاہی کے لیے یہ ضروری معلوم ہوتا ہے کہ اون پانچوں نسخہ جات کا مجملاً ذکر کیا جائے جن سے اس کتاب کی تصحیح و مقابلہ عمل میں آیا ہے۔ ان پانچوں نسخوں میں ایک نسخہ خاص امتیاز رکھتا ہے یہ کتاب جیسا کہ آگے چلکر معلوم ہوگا شہنشاہ اورنگ زیب کے سنہ جلوس میں لکھی گئی اور اوس میں اس بادشاہ جمجاہ کی تخت نشینی اور اوس کے بعد شاہ شجاع و دارا شکوہ کے تعاقب کے واقعات تک بحث کی گئی ہے مگر عجیب انگیز امر یہ ہے کہ سوائے اس نسخہ کے قریب قریب تمام قلمی نسخوں میں جو ابتک مورخین کو دستیاب ہوئے ہیں آخر میں بے سلسلہ واقعات شہنشاہ اورنگ زیب کی وفات کا ذکر و تاریخ چند سطوروں میں بنہایت اجمال کے ساتھ تحریر ہے۔ پروفیسر ڈوسن صاحب نے بھی (تاریخ ہند مصنفہ الیٹ صاحب جلد ہشتم صفحات ۵-۷) خلاصتہ التواریخ پر بحث کرتے ہوئے اسکا ذکر کیا ہے اور اونکی رائے ہے کہ یہ اندراج کسی کاتب کی طرف سے ہے جس نے شروع ہی زمانہ میں جب یہ تاریخ لکھی گئی نقل کرتے وقت اسکا اضافہ کر دیا اور بعدہ جتنی کتابیں نقل ہوئیں اون میں اسکا اعادہ ہوتا رہا۔ میرے زیر مطالعہ تین نسخوں میں بھی یہ واقعہ درج ہے جس کو میں نسخہ [illegible] سے ذیل میں نقل کرتا ہوں۔

"القصہ آخر الامر بتاریخ بست و ہشتم ذیقعدہ سنہ ۱۱۱۸ ہجری بعد انتظام مہام روز مبارک جمعہ بعد سہ پاس روز حضرت پادشاہ جنت آرامگاہ در عمر نود و یک سال و ہفدہ روز دو گھڑی پیمانہ عمر لبریز نمودہ مدت سلطنت پنجاہ سال و دو ماہ و بست و ہشت روز در ملک دکن در شہر احمد نگر این معنی بوقوع آمد"

سب سے پہلے مجھے یہی نسخہ دستیاب ہوا تھا یہ خط شکستہ میں لکھا ہوا قدرے بوسیدہ مگر مکمل ہے اور سب نسخوں سے زیادہ قدیمی اور نسبتاً صحت کے ساتھ ہے۔ واقعات مذکورہ بالا کو پیش نظر رکھکر اگر میں کہوں تو غالباً بیجا نہوگا کہ اب تک اس کتاب کے جسقدر قلمی نسخے مجھے یا دیگر مورخین کو دستیاب ہوئے ہیں اون سب سے زیادہ معتمد ہے۔ اسکا طرز تحریر بھی دلچسپی سے خالی نہیں یعنی کاتب نے ہر صفحہ کو دو برابر حصوں میں تقسیم کر کے ان ہر دو حصوں کو بیاضی صورتوں میں لکھا ہے اور صفحہ کے شروع و آخر و وسط میں دو دو سطریں معمول کے موافق کتابی طرز پر تحریر کی ہیں اس طور پر ہر صفحہ میں چھوٹی و بڑی کل سطوروں کی تعداد ۲۰ سے ۲۸ تک ہے تعداد اوراق ۲۱۳ تقطیع ۱۲ انچ × ۸ انچ شروع کے اصل دس اوراق ایسا معلوم ہوتا ہے کہ کتاب میں سے تلف ہوگئے تھے مگر بعدہ کسی نے اونکو نقل کر کے داخل کتاب کر دیا ہے۔ نیز دو ورق کتاب کے آخر میں جہاں چند

ہر قسم کی اعانت کا وعدہ فرمایا چنانچہ آنجناب نے ریاست جیپور کو ایک خط تحریر فرمایا کہ اگر دربار کے کتب خانہ میں خلاصۃ التواریخ کا کوئی قلمی نسخہ ہو تو مجھے اس کے مطالعہ اور مقابلہ کی اجازت دی جائے ریاست سے حسب المراد جواب آیا مگر اس اثنا میں حسن اتفاق اور خوش قسمتی سے مجھے اوس کے کئی دیگر نسخے بہم پہنچ گئے اور ریاست جیپور کی فیاضی سے مستفید ہونا میں نے زیادہ ضروری تصور کیا جس سے میری ادائگی فرایض منصبی میں بھی نقصان کا احتمال تھا۔ بعدہٗ میں نے جناب **سر جان ہیوبرٹ مارشل صاحب بہادر کے۔ سی۔ آئی۔ ای** بہ القابہٗ ڈائرکٹر جنرل محکمہ آثار قدیمہ کو جو اوس زمانہ میں کشمیر میں تشریف فرما تھے اس کتاب کی اشاعت کے ارادہ کی اطلاع کی اور آنجناب سے اعانت اور اصلاح کا متمنی ہوا۔ جناب ممدوح نے میرے اس کام کو استحسان کی نظر سے دیکھا نیز گذشتہ موسم سرما میں جب آنجناب بتقریب دورہ دہلی تشریف لائے تو میرے تمام قلمی نسخہ جات کا جنسے کتاب مذکور کی تصحیح عمل میں آئی ہے معائنہ کیا اور بیش قیمت علمی نکات اور قابل قدر مشوروں سے اس ناچیز کو مستفیض فرمایا۔ حقیقت یہ ہے کہ اگر ان ہر دو ممدوحین کی عنایت اور ہمت افزائی میری شامل حال نہ ہوتی تو میں اس کتاب کے جمع اور شایع کرنے میں سعی و کوشش تو درکنار اسکا خیال بھی دل میں لانے سے قاصر رہتا اگرچہ کہ اونکی ذات میرے اظہار تشکر سے کہیں بالا و ارفع ہے تاہم میں یہ اپنا فرض تصور کرتا ہوں کہ اس موقع پر ان ہر دو محسنین کے شکریہ کا اظہار کروں اور جو انکا الطاف و کرم بزرگانہ میرے شامل حال ہے اوسکا اعتراف کروں۔ **بیت**

اجرے دہد خدائے کہ کرداست یاوری ۔۔۔ با آنکساں کہ یاور و ناصر نداشتند

ترتیب کتاب ہذا کسی پرانی کتاب کے شایع کرنے کے لئے یہ نہایت اہم و ضروری ہے کہ اوس کی تصحیح و مقابلہ متعدد و مختلف نسخہ جات سے عمل میں آئے جن کی نسبت یہ گمان و شبہ نہ ہو کہ وہ ایک ہی قلمی نسخہ سے نقل کی گئی ہیں اور نیز جن کی صحت و قدامت کا کافی اطمینان ہو چنانچہ کتاب ہذا کے شایع کرنے میں میں نے بھی اس اصول کو پیش نظر رکھا اور خدا کے فضل و کرم سے مجھے اس میں امید سے زیادہ کامیابی ہوئی یعنی اس تاریخ کی جو امتداد زمانہ سے غیر معروف اور کمیاب ہو گئی ہے مجھے پانچ عدد قلمی نسخے دستیاب ہوئے نسخہ جات مذکورہ بالا میں اگر کہیں اختلاف پایا گیا ہے تو تمام نسخوں کی مختلف عبارات کو فٹ نوٹ میں درج کر دیا گیا ہے اور متن میں مختلف فیہ عبارت پر حرف "ن" تحریر کیا گیا ہے نیز دیگر کتب تاریخ کے حوالے بھی دئے گئے ہیں جن کی فہرست مقدمہ ہذا کے آخر میں شامل ہے۔

یہ نسخہ بھی میری ہی ملکیت ہے اور اخی معظم جناب مولوی ابرار حسن صاحب کی وساطت سے
مرادآباد میں دستیاب ہوا تھا۔

(۴) نسخہ چہارم خط نستعلیق میں لکھا ہوا کرم خوردہ مگر مکمل ہے اس میں ۲۳۹ ورق ہیں تقطیع ۱۱ انچ × ۷ انچ
اور ہر صفحہ میں ۱۴ سطریں ہیں۔ اس میں سنہ تحریر یا تاریخ نہیں۔ خاتمہ پر یہ عبارت تحریر ہے
"تمت تمام شد کتاب خلاصۃ التواریخ تصنیف منشی المنشی سجان رائے بھنداری ساکن بٹالہ کہ
در علوم ہندی و فارسی و سنسکرت دستگاہ داشت"

یہ نسخہ جناب سید حسن شاہ صاحب رئیس سروحنہ ضلع میرٹھ و تحصیلدار گوتڑہ کی ملکیت ہے۔
آنجناب نے براہ عنایت مقابلہ کے واسطے مرحمت فرما کر کتاب ہذا کی اشاعت سے عملی طور پر دلچسپی
کا اظہار فرمایا جسکا میں تہ دل سے مشکور ہوں۔

(۵) نسخہ پنجم غیر مکمل ہے یعنی اس میں صرف شاہجہان بادشاہ کے عہد سلطنت اور اوس کے معزولی
تک ہے دو یکم صفحہ ۲۹۰ (۲۴۹) شروع کے بھی تین صفحے کم ہیں۔ تعداد اوراق موجودہ ۳۰۰ ہے تقطیع ۱۰ انچ ×
۶ انچ تعداد سطور معین نہیں یعنی شروع میں تقریباً نصف کتاب تک تو ایک صفحہ میں ۱۸ یا ۱۹ سطریں پایا
لیکن بعدہ تعداد سطور بڑھتی گئی ہے اور آخر میں ۲۴ و ۲۵ تک بھی پہنچ گئی ہے خط شکستہ ہے یہ نسخہ سینٹ
اسٹیفنس کالج دہلی کی لائبریری کا ہے اور میں صاحبان کالج مذکور بالخصوص مولانا مولوی عبدالرحمن صاحب
پروفیسر عربی کی اس نوازش کا نہایت ممنون ہوں کہ اوسکو مقابلہ کے واسطے عنایت فرمایا۔

مصنف مصنف کے متعلق نفس کتاب سے کچھ استنباط نہیں ہو سکتا حتی کہ اوس کے نام کا بھی پتہ نہیں
چلتا شروع میں گو کہ ایک طویل دیباچہ ہے جس میں وجہ تالیف کتاب اوسکا نام و سنہ تالیف اور ایک
کثیر تعداد تواریخ فارسی و سنسکرت کا ذکر ہے جنسے کتاب مذکور کے لئے مواد اخذ کیا گیا ہے۔ لیکن
مصنف نے اپنے متعلق صرف اسقدر اظہار پر اکتفا کیا ہے کہ جب سے اوسنے ہوش سنبھالا نظمان
امور مملکت و مال و صاحبان کار گذار دولت و اقبال کی ملازمت میں رہا (ملاحظہ ہو صفحہ ۶) نسخہ جات ۲
و ۳ و ۴ کے اختتام پر البتہ کاتبوں نے اوسکا نام منشی سجان رائے بھنداری ساکن بٹالہ تحریر
کیا ہے۔ پروفیسر ڈوسن صاحب نے (تاریخ ہندوستان مصنفہ الیٹ صاحب جلد ہشتم صفحہ ۵)
اس نام کو سبحان رائے پڑھا ہے اور بٹالہ کو پٹیالہ۔ دیباچہ میں چونکہ علاوہ سنہ جلوس اورنگزیب
و سنہ ہجری کے سنین ہندی بھی پائے جاتے ہیں اسلئے یہ خیال ہوتا ہے کہ اس کتاب کا مصنف کوئی
ہندو ہے۔ بہرحال یہ طے شدہ امر ہے کہ اوسکا مصنف سجان رائے بٹالوی ہے۔ اب یہ امر تحقیق طلب

اوراق جن پر غیر متعلق کتاب کچھ تحریر ہے چسپاں ہے۔ اس لحاظ سے اصل ورق صرف [illegible] ہو
ہیں۔ اصل کتاب کے ختم پر ذیل کی عبارت میں سنہ کتابت درج ہے۔

"بتاریخ نوزدہم ربیع الثانی سنہ ... معزالدین عالمگیر ثانی پادشاہ غازی مطابق سنہ یکہزار و یکصد
و شصت و ہشت ہجری روز یکشنبہ وقت یکپاس شب گذشتہ صورت اتمام پذیرفت۔ تمت
تمام شد کار من نظام شد۔

کاریا برمن مکن چندین عتاب
گر خطائے رفتہ باشد در کتاب"

یہ نسخہ میری ملکیت ہے اور دہلی میں دستیاب ہوا تھا۔

(۲) نسخہ دوم خط نستعلیق میں ہے۔ یہ نہایت اچھی حالت میں ہے۔ تعداد اوراق [illegible] تقطیع ۹ انچ ×
[illegible] انچ اور ہر صفحہ میں ۱۵ سطریں۔ خاتمہ پر یہ عبارت درج ہے جس میں سنہ کتابت تحریر ہے۔

"ہذا الکتاب خلاصۃ التواریخ تصنیف منشی الناشی سجان رائے بھنڈاری ساکن بٹالہ من مضافات صوبہ
پنجاب بتاریخ بست و ششم شہر شعبان المعظم روز شنبہ سنہ یکہزار و دو صد چہل و یک ۱۲۴۱ ہجری سنہ جلوس
میمنت مانوس شاہ اکبر ولد حضرت شاہ عالم بادشاہ غازی در عہد مہاراجہ دھیراج راجہ راجندر سری سوائی
جگت سنگھ بہادر در بلدہ سوائی جیپور بروز شنبہ صورت اتمام این کتاب پذیرفت زیادہ خیر

ہر کہ خواند دعا طمع دارم
زانکہ من بندۂ گنہگارم

سمت راجہ بکرماجیت یکہزار و ہشت صد شصت و چہار"

کاتب نسخہ ہذا ایسا معلوم ہوتا ہے کہ کوئی ہندو تھا گو اوسکو سنہ ہجری ٹھیک معلوم نہ تھا اور سنہ
جلوس اکبر شاہ ثانی غالباً اوس کے سہو سے رہ گیا ہے۔

آخری صفحہ کے نیچے کے حاشیہ پر تعداد اوراق بدین عبارت درج ہے: "میزان کل ۵ جزو ورق"

یہ نسخہ بھی میری ملکیت ہے اور لکھنؤ سے دستیاب ہوا تھا۔

(۳) نسخہ سوم میں ۵۰۰ ورق ہیں تقطیع ۹ انچ × ۵ انچ اور ہر صفحہ میں ۱۳ سطریں۔ خط نستعلیق ہے
سنہ تحریر اوسکا مٹا ہوا ہے۔ خاتمہ پر یہ عبارت درج ہے۔

"تمت تمام کار من نظام شد کتاب خلاصۃ التواریخ بتاریخ نوزدہم جمادی الاول سنہ .....
روز جمعہ بوقت دو پہر باتمام رسید۔"

اضافہ ہوتا ہے. خاص طور پر قابل ذکر پنجاب کا جغرافیہ ہے اور اوس میں بھی صوبہ لاہور اور مصنف کے وطن پرگنہ بٹالہ کا جو بیشتر مصنف کی ذاتی واقفیت پر مبنی ہے۔

حصہ دویم بھی خاص اہمیت رکھتا ہے. اس میں راجگان ہند اور بالخصوص حکمران دلی کے نام مع ازمنہ حکومت اور مختصر حالات سلطنت مندرج ہیں یہ غالباً فارسی کی پہلی شایع شدہ تاریخ ہے جو قدیم تاریخ ہند پر روشنی ڈالتی ہے اگرچہ اوس زمانہ کے واقعات عموماً قصہ و کہانی سے زیادہ وقعت نہیں رکھتے۔

حصہ سویم بھی دلچسپی سے خالی نہیں۔ اس میں بیشتر واقعات تو دیگر تواریخ سے جن کی فہرست مصنف نے دیباچہ میں دی ہے اخذ کیے گئے ہیں لیکن شہنشاہ اورنگ زیب اور اوس کے بھائیوں کی باہم خانہ جنگی کے بسیط حالات سے معلومات میں اضافہ ہوتا ہے اور نیز مصنف کے ذاتی واقفیت کی بنا پر وہ مستند متصور ہیں۔ خلاصۃ التواریخ غالباً پہلی قدیمی تاریخ ہے جس میں بادشاہان اسلام کے حالات ایک ہندو کے قلم سے تحریر ہوئے ہیں اور جاب زیور طبع سے آراستہ ہو کر شائقین تاریخ کے سامنے پیش ہوتی ہے۔ چونکہ یہ امر بین ہے کہ یہ کتاب بادشاہ وقت کے زیر اثر تحریر نہیں ہوئی اس لئے اہل نظر کے لیے وہ بہترین ذریعہ معلومات ہوگی اور نیز اوس سے یہ پتہ چلیگا کہ اب سے سو ڈھائی سو برس پہلے ایک ہندو مورخ کی بادشاہان اسلام اور خصوصاً اپنے ہم عصر بادشاہ اورنگ زیب کے متعلق کیا رائے تھی۔

معذرت بادی النظر میں کسی پرانی کتاب کا شایع کرنا کچھ زیادہ دشوار معلوم نہیں ہوتا مگر جن اصحاب نے اس کام کو کماحقہ انجام دیا ہے وہ اون دقتوں سے بخوبی آگاہ ہیں جو متعدد نسخوں کے حصول شکستہ اور بدخط تحریرات کے پڑھنے اور اغلاط کتابت کی تصحیح کرنے بالخصوص ناموں کی تحقیق و صحت میں پیش آتی ہیں جبکہ پرانے زمانہ کے کاتب نقطوں اور مرکز وں کی پابندی سے بری تھے۔ مختلف نسخوں کے مقابلہ کرنے میں جو محنت اور وقت درکار ہوتا ہے وہ محتاج بیان نہیں خصوصاً جبکہ اڈیٹر نے اس کام کو محض شوقیہ اور اوس وقت میں انجام دیا ہو جو اوس کے فرائض منصبی ادا کرنے کے بعد دماغی و جسمانی آرام و آسایش کے لیے ملتا ہے۔ مجھے اس امر کا کلی احساس ہے کہ یہ کام میری تنہا محنت اور کوشش سے کسی طرح انجام نہیں پا سکتا تھا اگر میرے اعزا و احباب جن میں کہ تاریخی مذاق خواہ طبعیتاً یا میری صحبت سے پیدا ہو گیا ہے میرا ہاتھ اس میں نہ بٹاتے بالخصوص جبکہ یہ کتاب پانچ مختلف قلمی نسخوں کے مقابلہ کے بعد شایع ہو رہی ہے۔ اسلیے میرا فرض ہے کہ جن اعزا و احباب نے میری اس کام میں

دیتا ہے کہ اوس نے اپنا نام پردہ خفا میں کیوں رکھا۔ درانحالیکہ عام رواج کے مطابق دیباچہ میں اوسکا اظہار ضروری تہا۔ ظاہرا اسکی وجہ یہ معلوم ہوتی ہے کہ سجان رائے محض ایک معمولی اور غیر معروف شخص تہا جسکو اپنے اظہار نام سے یہ امید نہ ہو سکتی تہی کہ اوس کی تصنیف یا تالیف کی کچھ قدر و وقعت بڑہ جاتی۔ اور نیز یہ کہ اوسکو خود اس سے حصول شہرت و عزت مدنظر نہ تہی بلکہ اوسکا مقصود محض اظہار حقیقت حال تہا جو ایک مورخ کا نصب العین ہونا چاہیے۔ ان امور کو پیش نظر رکھکر ہم یہ نتیجہ نکال سکتے ہیں کہ اوس کے بیانات بیشتر رطب و یابس سے پاک اور اصل واقعات پر مبنی ہونگے بالخصوص پادشاہ اورنگ زیب کے زمانہ کے حالات جبکہ وہ اکثر واقعات کا خود شاہد تصور ہے۔

نفس کتاب خلاصۃ التواریخ سنہ ۴۰ جلوس اورنگ زیب مطابق سنہ ۱۱۰۷ ہجری (۱۶۹۵-۹۶ء) میں تحریر ہوئی اور مصنف نے دو سال اوس کی تالیف و ترتیب میں صرف کی۔ یہ کتاب مخصوص دہلی کی تاریخ ہے جسمیں اس سلطنت کے ابتدائے قیام یعنی زمانہ جدھشتر سے تا وقت تحریر کتاب کل راجگان و سلاطین کا حال بتفصیل درج ہے۔ دیگر سلطنتوں کا تذکرہ بہی اوس موقعہ پر جبکہ وہ مفتوح ہوکر سلطنت دہلی میں شامل ہوئیں بالاجمال کیا گیا ہے۔ مصنف نے کتاب مذکور کو پاکیزہ و رنگین عبارت فارسی میں لکہا ہے اور استعارات و کنایات و اشعار برمحل و موقعہ سے اوسکو زیب و زینت دی ہے۔ بلحاظ حالات و مطالب کتاب ہذا تین حصوں میں منقسم ہوتی ہے۔

حصہ اول۔ جغرافیہ مملکت ہند بزمانہ سلطنت شہنشاہ اورنگ زیب۔

حصہ دویم۔ حالات راجگان ہند من ابتدائے سلطنت راجہ جدھشتر پانڈو تا زمانہ سلطنت راجہ پرتہی راج المعروف برائے پتہورا۔

حصہ سویم۔ حالات پادشاہان اسلام از زمانہ سلطنت ناصرالدین سبکتگین تا زمان پادشاہ اورنگ زیب۔

حصہ اول بہت زیادہ قابل قدر ہے جس میں ہندوستان کا جغرافیہ بزمانہ شہنشاہ اورنگ زیب مع اوس کی پیداوار اور حالات باشندگان کے درج ہے اور نیز منجملہ شمارہ صوبجات کے جن پر سلطنت مغلیہ اوس زمانہ میں منقسم تہی ہر ایک صوبہ کا بیان علیحدہ شرح و بسط کے ساتہ تحریر ہے یعنی اوسکے خاص خاص شہر اور دلچسپ مقامات و عمارات اور اوسکے مصنوعات اور نیز مسافات دریا کا ذکر ہے مصنف نے اسی پر اکتفا نہیں کیا ہے بلکہ ہر صوبہ کے سرکار اور محالوں کے نام مع زر مالگذاری کے تحریر میں لایا ہے گویا کہ یہ حصہ آئین اکبری کا ایک ضمیمہ ہے جس سے اوس عہد کے معلومات کا

فہرست کتب تواریخ کہ حوالہ آنہا در کتاب ہٰذا دادہ شدہ

۱- اکبر نامہ مصنفہ شیخ ابوالفضل علامی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۷۳-۱۸۸۶ء۔

۲- اقبال نامہ جہانگیری مصنفہ معتمد خان بخشی جہانگیر بادشاہ مطبوعہ کالج پریس کلکتہ سنہ ۱۸۶۵ء۔

۳- آئین اکبری مصنفہ شیخ ابوالفضل علامی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۷۲-۱۸۷۷ء۔

۴- بادشاہ نامہ مصنفہ ملا عبدالحمید لاہوری مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۶۷-۱۸۶۸ء۔

۵- تاریخ پنجاب مصنفہ سید محمد لطیف مطبوعہ سنٹرل پریس کلکتہ سنہ ۱۸۹۱ء (انگریزی)۔

۶- تاریخ فرشتہ مصنفہ ملا محمد قاسم ہندو شاہ مطبوعہ نول کشور پریس لکھنؤ سنہ ۱۹۰۵ء۔

۷- تاریخ فیروز شاہی مصنفہ شمس سراج عفیف مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۹۰ء۔

۸- تاریخ فیروز شاہی مصنفہ ضیاء الدین المعروف بضیاء برنی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ سنہ ۱۸۶۲ء۔

۹- تاریخ ہند مؤلفہ سر ایچ۔ ایم۔ ایلیٹ صاحب مطبوعہ ٹربنر کمپنی لنڈن سنہ ۱۸۶۷-۱۸۷۷ء (انگریزی)

۱۰- تزک جہانگیری مطبوعہ علیگڈھ سنہ ۱۸۶۴ء۔

۱۱- تیمور نامہ مصنفہ مولانا عبداللہ ہاتفی (قلمی)۔

۱۲- شاہجہاں نامہ مصنفہ ملا محمد امین قزوینی (قلمی)۔

اعانت فرمائی ہے اونکا فرداً فرداً اسم وار شکریہ ادا کروں۔ میں جناب پچھیر ولایت
شاہ صاحب۔ بی۔ اے۔ بی۔ ٹی۔ اسسٹنٹ ماسٹر عربک ہائی
اسکول دہلی۔ و مولوی اشفاق علی صاحب منشی سپرانٹنڈنٹ حلقہ شمالی کی بیش بہا اور قابل قدر
اعانت کا شکریہ کے ساتھ اعتراف کرتا ہوں اور عزیز برادران حافظ محمد حسن بی۔ اے
و مقبول حسن و فضل حسن و بشیر احمد کا ممنون ہوں جنہوں نے مقابلہ نسخہ جات قلمی و تصحیح
پروف و ترتیب فہرست اسماء میں میری بہت زیادہ مدد کی۔ میں اپنے والد صاحب جناب قبلہ
و کعبہ مولوی شریعت اللہ صاحب و اخی معظم جناب مولوی ابرار حسن صاحب
سکریٹری ریوٹ مسلم ہائی اسکول مراد آباد کی اعانت کا بھی دل سے معترف ہوں جن کی ہمت افزائی
علمی نے متعدد بار میری مشکل کشائی فرمائی حقیقت یہ ہے کہ خدائے برتر کو اس ناچیز سے اس کتاب
کی اشاعت کرانا ہی منظور تھا کہ یہ اسباب جمع ہو گئے ورنہ کجا میں اور کجا یہ دشوار کام۔

کتاب ہذا کی تصحیح و مقابلہ ماہ جون سنہ ۱۹۱۵ء میں شروع ہوا تھا اگرچہ کہ اس میں بہت زیادہ زمانہ
صرف نہیں ہوا اور امید کی جاتی تھی کہ سنہ مذکور کے اختتام تک وہ طبع ہو کر شائع ہو سکے گی لیکن
کاپی نویسی اور طبع چھپنے میں جو دشواریاں لاحق ہوئیں اونکا وہم و گمان بھی نہ تھا اور حقیقت یہ ہے کہ
بیسیوں بار تو اوس کی تکمیل میں مایوسی کا خوف ہوا۔ انہی بے عنوانیوں کی وجہ سے مجھے دلی صدمہ و افسوس
ہے کہ جس شان کے ساتھ میں اس کتاب کو آپ کی خدمت میں پیش کرنا چاہتا تھا ناکام رہا اور
غلطیاں بھی جو لیتھو کے ساتھ لازم و ملزوم کا حکم رکھتی ہیں رہ گئیں باوجودیکہ تصحیح پروف میں کوئی دقیقہ
محنت اور توجہ کا فروگذاشت نہیں ہوا۔ اگرچہ کہ عذر گناہ بدتر از گناہ ہے تاہم مجھے امید ہے کہ ناظرین
میری مشکلات پر توجہ فرما کر سہو و خطا سے چشم پوشی کرینگے۔

ظفر حسن۔ بی۔ اے

دہلی
۱۰ر اگست سنہ ۱۹۱۶ء

فہرست مضامین کتاب خلاصۃ التواریخ

صفحات

اذکار

۱۳- طبقات اکبری۔ مصنفہ مولانا نظام الدین احمد مطبوعہ نول کشور پریس لکھنؤ ۱۸۷۵ء

۱۴- طبقات ناصری۔ مصنفہ ابو عمر منہاج الدین عثمان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۴ء۔

۱۵- ظفر نامہ۔ مولفہ مولانا شرف الدین علی یزدی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۸۷-۱۸۸۸ء۔

۱۶- عالمگیر نامہ۔ مصنفہ منشی محمد کاظم مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۸ء۔

۱۷- فتوحات فیروز شاہی مصنفہ شہنشاہ فیروز شاہ (قلمی)۔

۱۸- مآثر الامرا۔ مولفہ نواب صمصام الدولہ شاہ نواز خان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۸۸-۱۸۹۱ء۔

۱۹- مآثر عالمگیری مصنفہ محمد ساقی مستعد خان مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۷۱ء

۲۰- مفتاح التواریخ۔ مصنفہ طامس ولیم بیل صاحب مطبوعہ نول کشور پریس کانپور ۱۸۶۷ء

۲۱- منتخب اللباب۔ مصنفہ محمد ہاشم خان المخاطب بہ خافی خان نظام الملکی مطبوعہ ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ ۱۸۶۹-۱۸۷۴ء۔

۲۲- منتخب التواریخ۔ مصنفہ عبد القادر بن ملوک شاہ بداؤنی مطبوعہ کالج پریس کلکتہ ۱۸۶۵-۱۸۶۹ء۔

اذکار

صفحات

اذکار

صفحات

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نقاش نگارخانہ کاینات و مصور کارگاہ ممکنات چون اقتضاء آن کرد که صور پیرایے عجایب ابداع و چہرہ آرای غرایب اختراع گردد بوحدت ارادی اربعہ عناصر را با وجود تضاد فطری و تخالف طبعی باہم امتزاج و اختلاط دادہ برنگ آمیزی ارادت کبریا و صنع انگیزی کلک قضا انواع نقوش غریبہ و اشکال عجیبہ بر مرقع تکوین نگاشت و اشباہ متنوعہ و تمثال مختلفہ را بیار زنگ کون نقش بست یعنی بقدرت ابداعی و صنعت اختراعی گوناگون خلقت در نگارنگ آفرینش از مکامن خفا بمنصہ شہود و از جلباب عدم بعرصہ وجود آورد و انسان را اشرف المخلوقات و اعظم الموجودات مشاہد بدایع صنایع و مظاہر شرایف لطایف خویش فرمودہ و بعنایات نمایان و تلطفات شایان باصرہ بینائی شگرف نگاریہاے جہان و سامعہ شنوائی نیرنگ سازیہائی جہانیان و شامہ کامیابی شمایم عطریہ و ذائقہ چاشنی گیری لذایذ اغذیہ و لامسہ شناسائی سرد و گرم و دانائے سخت و نرم کرامت کرد و بکلید ہوہ و دندانہ زبان قفل از گنجینہ باطنش برکشود و مشعل دانش و عقل در شبستان ضمیرش برافروخت تا بوسیلہ جمیلہ این قدر تائیدات و تسدیدات بر شرایف و کرایم انفسیہ وسایہ سرایر کونیہ اطلاع یافتہ بمطلب اصلی و مقصد حقیقی که عبارت از حقیقت و معرفت الہی بردہ باشد تواند برد و بدستیاری آن بر رتبہ والا و درجہ اعلی انسان کامل فایز تواند شد منظومہ

صانع بیچون که ترا آفرید — با تو بگوییم که چرا آفرید

تا بشناسائی او پی بری — گوہر مقصود بدست آوری

اذکار

صفحات

پرستی وره نمون شده خداشناسی گشت و بحکمت الهی در کتاب و کلام معجز فرجام او بزرگان میمنت
و برکت بظهور پیوست که بعد رحلتش نیز طوایف انام پیروی و متابعت از دست نداده از
کارنامه نامیش دیگر اعجاز کرامتش محض سعادت و عین عبادت پنداشتند ازینجاست
که هر فرقه مذهب خود را از واردات درگاه الوهیت و اوامر بارگاه ربوبیت تصور نموده اند
و بهار دینی دل و گلو بند برگردن جان می انداخته دین و آئین دیگران محض ترهات پنداشته
رحمت ایزدی مخصوص بحال خود منسوب میسازند و ایذای مخالف کیش را اجرای آئین خویش
استرضای ایزد توانا می انگارند اری این سجایای عامیان هر گروه است که پی بمطلب اصلی نبرده
تعصب را عبادت می پندارند اما خاصان هر طایفه که از لمعه انوار عرفان شبستان ضمیر ایشان
روشن گردیده و رایحه معرفت بمشام جان شان در رسیده رحمت واسعه جهان آفرین مخصوص
بفرقه مقصور نکرده و بسان لمعان مهر منیر و فیضان مطر فیض بخش جمیع طوایف تصور میکنند
از تعصب و تعنت برکران بوده با دوست همرنگ و با دشمن بی جنگ زیست مینمایند و دران اتفاق
دارند که سر گروه هر گروه از تائیدات ایزدی و تسدیدات صمدی خالی نیست و میدانند که
از تلون حکمت الهی و تنوع قدرتهای نامتناهی است که با این همه ظهور و آشکارای جمالی چند بر روی
معرفت و شناسائی خویش نقیبه ساخته طبقات خلایق را در مناقشات مذاهب و مباحثات
مشارب انداخته بیت

در چشم ترک دشمنی کفر و دین چرا است   از یک چراغ کعبه و بتخانه روشن است

الحاصل هر یک از قافله سالاران هر فریق و مشعله داران هر طریق بمقتضای روشندلی و صفای
ضمیر باصطلاح خویش روح سخن بقالب الفاظ در آورده و لغت دلپذیر چهره افروز عالمی شده
اند که کلید بیت المقصود عرفان و گنجینه کشای شناخت یزدان توانند بود و پیداست که هیچکس در
هیچ طریق بدون تحصیل و تکمیل علم کامیاب مقصد معنوی و مطلب اصلی نگشته و نخواهد گشت الحق
علم است کشاف اسرار کونی و الهی مشاهد شواهد سفیدی و سیاهی پرده کشای راز انفسی و آفاقی
چهره وانمای رموز تقییدی و اطلاقی ذریعه ادراک کمالات صوریه و معنویه واسطه احراز مرادات دینیه
و دنیویه تیغ فهم و فراست را سنگ فسان و جمیع زنگ آلود بصری را مصقله و سوهان و شب دیجور باطن
بی دانشان را چراغ افروز دانش شبستان ضمیر کور باطنان را شمع ارائی [illegible] نابینایان عالم

---

۱۷ [illegible]

اما چون نفس اماره هوا و هوس زیان کاره که بطریق توامان همراه انسان است عنان اختیار از دست در ربوده و مرات ضمیر را بزنگ غفلت و پندار اندوده در سلسله تعلقات و علایق دنیائی بی ثبات می اندازد و از جمعیت او جمعیت استعداد ربوده و از شاهراه مقاصد معنویه بیراه رفته پای بند خلاب اسباب صوریه می باشد و برای گرد آوری مواد دنیا و تمشیت امور فیها و مطلوبات جسمانی و مرغوبات نفسانی هزاران خیالات باطله و تمنیات لاطایله بسان امواج دریا مواج از دل بر می انگیزد و بحصول آن کوششهای گشتهای موفوره و اضطراب و اشتاب نامحصوره بجا آورده از وجدان در کجه ضلالت و از فقدان در گرداب ملامت می افتد و ضمیر آن از فرط محبت و الفت عیال و اطفال و خویش و اقارب کمند پیچ در پیچ بر گردن جان مضبوط ساخته عمر گرانمایه را که بدل ندارد و هیچ خزان بدست نیاید همین آیین در ترهات بآخر میرساند نظم

گر نیک نظر کنیم ایدل — هستیم ز اصل کار غافل
بیفایده هر که عمر در باخت — چیزی نخرید و زر بینداخت

خوشا بیدار دلی روشن ضمیری که محکوم نفس اماره نبود و خاطر از خطرات لایعنی وا پرداخته دنیا و اسباب آن را محض خیال و خواب داند و زندگانی را نقش بر آب تصور نماید و اوقات عزیز را در طاعت ایزدی صرف نموده بانوار شمع عرفان شبستان ضمیر منور سازد مثنوی

سعادت ز طاعت میسر شود — دل از نور طاعت منور شود
ز طاعت بود روشنائی جان — که روشن ز خورشید باشد جهان

در بیان خاصان درگاه ایزدی و تعریف آفریننده عالم

آفریننده موجودات و پیدا کننده مخلوقات بارادت ازلی و قدرت لم یزلی به نمطی که گوناگون عالم و نیرنگ عالمیان را بعرصه هستی چهره افروز ساخته بهمان نمط مذاهب متنوعه و مشارب مختلفه جهانیان بظهور در آورده و بنا بر استحکام ادیان در هر دیار و هر فریق یکی از خاصان جناب صمدیت را بخلعت بشری خلع گردانیده و او را الفت و قدرت عطا فرموده که عارف دقایق معقول و منقول و کاشف حقایق معقول و محسوس بوده از احوال اجرام علوی و اجسام سفلی و اخبار ماضی و حال و استقبال بیانات الهی داده و بظهور معجزات عجیبه و کرامات غریبه گشته پرده کشای اسرار غیب و چهره آرای سراپرده لاریب گردیده و بالهام ربانی کتاب آسمانی بدست داشته خلایق را بادی و داعی ایزد

بیاموز چندان علم گر عاقلی   که بی علم بودن بود غافلی

دربیان تالیف این نسخه مسمی بخلاصة التواریخ

جاده پیمایان بادیه دور و دراز تعلقات و ره‌گرایان مرحله نشیب و فراز دنیای بی ثبات
همگی همت بر دو صنف مستمر است صنفی چند از قسم شکار و قمار و رود و سرود و اصغای
لاف و گزاف و استعمال اصناف و احراف و امثال آن مانوس طبیع و مالوف مزاج ساخته
در زمان انفراغ از مکاسب و مشاغل ضروریه و کار و بار دنیویه بدان اشتغال دارند و بدین نمط
عمر گران مایه را بگذاشتن آن محتاج بمشاغل غیرت میگذرانند و اما دانشمندان هشیار خرام
و صاف درونان فرخنده فرجام که بهره از سعادت و عادت بعبادت دارند این نوع مشاغل خبیثه
محض تضییع اوقات و نقاب بر چهره شاهد معنویات میدانند و میفرمایند که چون همه کس همت
آن ندارند که بالکلیه از علایق دنیوی ترک توانند نمود اگر توفیق رفیق گردد با وجود تعلقات
دنیا در رب العباد بودن و در شروع هر کار اسم آفریدگار بر زبان آوردن و دست در کار و دل
بیار داشتن شغلی شریف تر و امری لطیف تر است و اگر چنین نباشد باری در وقت فرصت
از امور ضروریه بتسبیح و تهلیل حضرت رب الجلیل پرداختن کار شایستن ساختن است اشتغال با
بمطالعه کتب حقیقت و طریقت مشاغل و بر مضامین آن عامل بودن کامیابی دنیا و عقبی است
از آن پس مشغله کتب اخلاق موجب تزکیه نفس و تصفیه باطن و نتیج حسنات حال و مال است
پس مطالعه کتب تواریخ شغلی است بر منصه شهود انجمن دانش را چهره آرا و بزم خرد را پرده کشا
و امرایت در جلوه گاه ظهور هوش افزائی را کار پرداز و چراغ خلوتگه را روغن انداز در اظهار
احوال پادشاهان ماضیه و بیان حقیقت فرمان روایان گذشته جام جمشید است و آئینه سکندر
در گذارش تماشای عالم و عالمیان و بحسب مدعای جهان و جهانیان شاهدیست بدلایل واضح
خوشا دولت روزی بخت بیدار و فرخنده وقتی سعادت اطوار که بدین شغل شریف قیام ورزیده
بدریافت ماجرای راه پیمایان مرحله عدم و سرگذشت گذشتگان ازین عالم عبرت پذیرفته
از خواب غفلت بیدار شود و بیوفائی دنیا و بی بقائی آنرا تجربه دانسته اوقات عزیز را که
معدوم البدل و مفقود العوض است صرف امور فانی و مستلذات جسمانی نگرداند و با تحصیل

غفلت را بسبب ظهور بینائی و دیدگان عرصهٔ بینا نفسی را عصای خرد بخشی و خرد نفسانی مشعله ایست
منبع حسنات حال و مال مشعله ایست تیز رو آن وادی فضل و کمال مشعله ایست به مراتب اهل
حال و قال رایحه ایست مشام پرور اهل ارباب جمال و جلال **مثنوی**

تاج سر جمله هنرهاست علم	قفل گشای همه درهاست علم
علم بود گوهر باقی سفال	آن چه حقیقت دگران چون خیال
علم گزیر اه و حسرت قصیر	هر چه ضروریست بدان شغل گیر
آنچه ضروریست چو حاصل کنی	بر عمارت گری دل کنی

بر اثبات شرف و کرامت علم حجتی ساطع و دلیلی قاطع انست که آدمی زاد محبوس محصور در
حدوث و امکان و پابند سلسله کون و مکان را کجا قدرت انکه به پر واز جسمانی چون طایر علوی
بر افلاک رفته دقایق حقایق متوطنان عالم علوی را تواند دریافت یا سیر وی علی الارض سیر ساید
بر عرصه تمام روی زمین و عروج جبال و قعر دریا و تحت الثری شتافته تمام احوال عالم
سفلی معلوم تواند کرد و انچه حقیقت جنبش و گردش آسمان و طلوع و غروب ستارگان و
سعادت و نحوست زمان و حالات جمادات و جانان و کیفیت دریای عمان بوسیله
علم دریافته بر دقایق اسرار و حقایق معینان اطلاع یافت و غیبان بر روی دریا خرامیدن
و بر سطح هوا پریدن و از حبس نفس دل را از غم ربودن و خلع بدن روح خود را در جای دیگر انتقال
نمودن و از سیمیا به تبدیل صورت پرداختن و به کیمیا از خاکستر طلا ساختن و با فسون عالم اجنه
را به تسخیر در آوردن و از طلسمات و نیرنجات خلایق مسخر گردن دیگا و به اسرار ضمایر جانان واقف
گردیدن و معالجه امراض دردکان بستر بیماری را شفا بخشیدن و ساحر سحر سازی و نیرنگ پردازی و بدایع
بدایع علوم میدمان بظهور آوردن پس چنانچه این همه علوم مشکل و فنون نادره از عدم
بمنصهٔ شهود می آید همانا که بوسیله جلیل آن حصول مرتبه عرفان و درجه شناخت یزدانی
نیز قریب الوقوع است **مثنوی**

هر شمع ازین علم بایدگداخت	که بی علم نتوان خدا را شناخت
بنی آدم از علم یابد کمال	نه از حشمت و جاه و مال و منال
بزن دامن علم گیر استوار	که علمت رساند بدار القرار

[۱] سر گروهان [۲] بهاء روان [۳] جرعه [۴] علم

و نسخهٔ راجاولی که معصر بدیا دهر اسامی راجها بخط هندوی نوشته و آن را ساهو رام خلاصه نموده آن را گسائین دیرام
بعبارت مرغوب بفارسی در آورده و نسخهٔ راج ترنگینی که پندت رگناتهه احوال راجهای والاشان و رایان رفیع
المکان بتفصیل بسنسکرت نگاشته و آن را مولانای عماد الدین بفارسی ترجمه نموده و تاریخ سلطان محمود غزنوی
که در ممالک هند آغاز ظهور اسلام از سلطان ناصر الدین سبکتگین پدر بزرگوار او دست و آن را مولانای عنصری
بقید کتابت در آورده و تاریخ سلطان شهاب الدین غوری که حکومت راجها و رایان از ابتدای
خلافت او از هندوستان منقطع گشته و تاریخ سلطان علاء الدین خلجی که از سلاطین هند مشهور است
و تاریخ فیروز شاهی تصنیف مولانای ضیاء الدین و تاریخ افاغنه محتوی بر احوال سلطان بهلول
لودی و نسل او و حقیقت شیر شاه افغان سور و اولاد وش که آن را حسین خان افغان تصنیف نموده و سلسله
نسب افغانان به بنی اسرائیل برادران مهتر یوسف کنعانی رسانیده و کتاب ظفرنامه متضمن فتوحات
حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان از تصانیف زبدهٔ فضلا مولانای شرف الدین علی یزدی و
کتاب تیمورنامه که مولانای هاتفی برادرزادهٔ مولانای عبد الرحمن جامی در سلک نظم کشیده و تاریخ بابری
که حضرت بابر بادشاه احوال خجسته مآل خود را خود بزبان ترکی به تسطیر در آورده اند و میرزا خان خانخانان
عبد الرحیم آن را بفارسی مترجم نموده و کتاب اکبرنامه که علامی فهامی شیخ ابو الفضل احوال سلسله
علیهٔ حضرت ابو الفتح جلال الدین محمد اکبر تا حضرت آدم علیه السلام بعبارات و استعارات دلپذیر
بقلم در آورده و تاریخ اکبرشاهی تصنیف شیخ عطاء بیگ قزوینی و اکبرنامه تصنیف شیخ الهداد
دمشقی مرتضی خان و طبقات اکبری[۱] از تصنیفات خواجه نظام الدین احمد اکبرشاهی که
جامع بسیاری تواریخ هندوستان است و اقبال نامهٔ جهانگیری مشعر بر احوال
بادشاهان والاشان از حضرت صاحبقران تا نور الدین محمد جهانگیر بادشاه که معتمد خان حرف
مو شریف بعبارت واضحه تحریر در آورده و جهانگیرنامه که جهانگیر بادشاه احوال خود را بعبارات
بادشاهانه نگاشته اند و تاریخ شاهجهان تصنیف وارث خان که علامی سعد الله خان
آن را باصلاح در آورده و تاریخ عالمگیری که میر محمد کاظم منشی احوال سعادت اشتمال
حضرت ابو المظفر محی الدین اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی از ابتدای برادران
از دکن بقصد جنگ دارا شکوه و نصرت بر برادران و جلوس بر اورنگ خلافت لغایت
سنه جلوس مقدس بعبارات دلپذیر بقلم در آورده و تاریخ کشمیری متضمن احوال جانفزا

---

(۱) طبقات اکبری

توشهٔ اخروی و استکمال امور معنوی که عبارت از یاد رب العباد است اشتغال ورزد و بداند که
هرگاه بادشاهان عالی مقدار و جهانداران نامدار با قبایل گران و صفهای کاروان و عساکر بیکران و خزاین
بے پایان با آن عظمت و جلالت و شوکت و ابهت ره نورد مسالک فنا شدند و اثری ازان نامداران
بر صفحهٔ روزگار نماند تا بسایر الناس چه رسد. مثنوی

آه ازین منزلی که در پیش است | که گذرگاه شاه و درویش است
نه ازین دام میتوان جستن | نه ازین مرگ میتوان رستن
گر خوری همچو خضر آب حیات | تشنه لب جان دهی درین ظلمات
گر چو عیسی شوی بچرخ برین | عاقبت جا کنی بزیر زمین
گر چو یوسف باوج ماه روی | همچنان سرنگون بچاه روی
آنکه جاوید هست و بود یکی است | تا ابد واجب الوجود یکی است

از آنجا که این هیچمدان از آنجهت که از عنفوان ظهور صبح شعور ملازمت ناظمان امور مملکت و مال
و صاحبان کارگاه دولت و اقبال پیشهٔ خطوط نویسی که عبارت از منشیگری بوده باشد بسبب
مقتضاے این فن و فلاوزی شوق و سزاولی آرزو اکثر نسخهٔ تواریخ بمطالعه در آورده بهره فراوان
اندوخت چنانچه کتاب رزم نامه ترجمهٔ مهابهارت که از تواریخ هند بزرگ تر و معتبر و مشتمل بر احوال
پاندوان و کوروان و اسلاف ایشانست و حسب الحکم حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه
مولانای عبد القادر بداونی و شیخ محمد سلطان تهانیسری باهتمام نقیب خان که سرآمد تاریخ دانان بود
از سنسکرت بفارسی مترجم نموده و علامی فهامی شیخ ابو الفضل خطبهٔ آن را بطرز مرغوب نگارش نموده
و ترجمهٔ هر بنس پران که ناجرائے احوال سری کشن و نسب و نامه اسلاف راجهاء هادوان (؟) ماخیر
ازان ظاهر است و آنرا حسب الحکم محمد اکبر بادشاه مولانائے تبریزی تحریر نموده آمده و ترجمهٔ
رامائن که متضمن بر احوال سری رام چند از کتب مشهوره است و جامع آن که معروف از سنسکرت
بفارسی در آورده و ترجمهٔ بهاگوت جوگ لشنشت که بر داستان عجایب و سخنان
غرایب از حقایق و معارف در رست و بموجب امر بادشاهزاده دارا شکوه آنرا شیخ احمد
و دیگر فضلا بفارسی در آورده اند و نسخهٔ گل افشان ترجمهٔ سنگاسن بتیسی متضمن احوال راجه
بکرماجیت که مخترع آن برج پنڈت وزیر راجه بهوج است و نسخهٔ پدماوت مشتمل بر حقیقت
دل رفتن سلطان مرزبانان چتور که بنام پدماوت زوجهٔ خود با سلطان علاؤ الدین والی دهلی محاربه نمود

پسند طبع عالی نیفتد و یا در سند و احوال و فرمان روائی تفاوت ظاهر شود و یا آیین نحو و ترتیب
کتاب ناخوش آید یا فقرات نادرست و مضامین ناموزون معلوم گردد و بر بیچمیزی و کم
فطرتی این احقر العباد مضاحک و استهزا نفرمایند و از روی لطف و کرم عیب پوشی کنند و
بسان بزرگان خطاپوش اصلاح فرمایند **مثنوی**

طمع دارم کز کرم نگارشگری | بخوانند زین سلاطین نامه حرفی
و زین نامه اگر بینند خطائی | نیارند بر سر من ماجرائی
ز روی لطف در اصلاح کوشند | و گر اصلاح نتوانند خموشند

تنظیم مملکت سخن دلپذیر و تنسیق الفاظ و معانی بی نظیر باصابت رای دبیر خامهٔ روشن ضمیر در تسطیر تعریف و توصیف کشور هندوستان جنت نشان

هندوستان ملکیست وسیع و ولایتی است بس فراخ که ولایت دیگر بعشر عشیر آن نرسد
باوجود وسعت و فسحت همه جا آباد و در هر جانب و هر ضلع امصار و بلاد و قصبات و قریات
و رباطات و قلعجات مشتمل بر مساجد و معابد و خوانق و صوامع و سایر عمارات دل کشا و باغات
فرح افزا و شجرات دلکش و زراعات سبز و خوش و جویبار روان و انهار جریان است
که در ممالک دیگر این نوع آبادی و معموری کمتر نشان دهند و در ممالک و شارع متعارفه
برروی هر نهر و ناله قنطره استوار و بر دریا کشتیها طیار و بمسافت هر کروه میناره‌ای بلند
عمارت[۱] کرده و در هر مسافت پس اند و فرسنگ سراها بعمارات متین برای نزول و آرامش
مسافرین و در هر سرای اشیای اغذیه و اشربه و ادویه و عطریه و آلات و ادوات
مطلوبه موجود و مهیا بتمامی راه و دورویه راسته درختان سایه گستر و میوه دار و چاهها و تالاب
ها دلگیر و غدیرها لبالب از آب خوش گوار رهگذریان در ظل درختان تفرج کنان و میوه خوران
و آب سرد نوشان گویا بر خیابان بوستان قطع راه کنند و سوداگران و تاجران و سایر رهنوردان

(۱) عمارت ها

سال که مولانای شاه محمد شاه‌آبادی از نسخهٔ کشمیری بفارسی در آورده و تاریخ بهادر شاهی
مشتمل بر احوال سلاطین ولایت گجرات احمد آباد و ولایت سند المشهور به تتمهٔ تاریخ سلاطین
ولایت ملتان و مالوه و دولت آباد و دکن و جونپور و بنگاله و اوده که در ازمنهٔ مختلفه از ممالک
از تصرف اورنگ نشینان دهلی بر آمده و بر هر یک ولایت حاکمی جداگانه استقلال
یافته بود و حقیقت هر ولایت و هر فرمان روا از آن تواریخ ظاهر است و دیگر
تواریخ هند که در سن مطالعهٔ این هیچمدان در آمده و بخاطر نقص رسید که از آن جمیع تواریخ انتخاب
نموده نسخهٔ مختصری متضمن احوال فرمان روایان ماضیه هندوستان درست ساخته ذریعه
حصول انبساط گردانم بنا علی هذا خلاصهٔ مضامین هر نسخه مشتمل بر شمهٔ از ماجرای احوال هر فرمان
روا از ابتدای راجه جدهشتر پاندوان که در عالمگیری و رعیت پروری و خدا شناسی
و ایزد پرستی کارهای نمایان بروی کار آورده و اغایت رای پتهورا که خاتمهٔ سلطنت جماعهٔ هنود
اوست اسمای راجهای عالی مقدار و رایان والا قدر بطریق اختصار و انتقال امر سلطنت
از قومی بقومی دیگر بتحریر در آورده و اسامی سلاطین مسلمین از سلطان ناصر الدین سبکتگین که
بادی مراسم اسلام در هندوستان از دست شریعت نموده اندک اندک از احوال هر کدام
یعنی جلوس بر اورنگ جهانبانی و صرف زندگانی بصفات حسنه یا بیات ذمیمه و حکومت
روای معدلت و انصاف یا بظلم و اعتساف و سبب فرو رفتن کوکب زندگیش در مهبط
فنا و طلوع ستارهٔ طالع دیگری از مشرق ارتفاع تا عهد محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه
نصب و بیان آورده این کتاب را بخلاصة التواریخ موسوم گردانید و عبارات و استعارات
این نسخه بعضی از کتب دیگران منزوی کرده بقدر لیاقت و استعداد خویش تسطیر در آورده و
ابیات مناسب حال بعضی از طبع ناقص و اکثری از اشعار شعرای نامدار که بر محل و بدیهه بخاطر
رسیده بر نگاشت و این مجموعهٔ استعارات و عبارات را دو سه مرتبه باصلاح در آورده در
مدت دو سال درست ساخته در سنهٔ چهلم عالمگیری مطابق یک هزار و یکصد و هفتم هجری
دو هزار و هفتصد و پنجاه و سه سنهٔ بکرماجیت و هزار و ششصد و نوزده سنهٔ سالباهن و چهار
هزار و هشتصد و نود و هشت گذشت کلجگ مرتب گردانیده و می نماید چون هر چند دانش بلند داشته
باشد بمقتضای بشریت از سهو و خطا خالی نیست درین صورت امید از منشیان نکته دان و دانشمندان
فرخنده اطوار آنست که در وقت سیر و مطالعهٔ این نسخه اگر عبارتی و استعارتی

زمین پوشیده تشریف حیاتی	هوا داده باد روح نباتی
عروسان فلک در پرده سازی	عجوز عالم اندر دسته بازی
ز فیض ابر گشته بوم و بر سبز	ز ده مرغان نوای سبز در سبز
نوای بلبل و آواز دراج	شکیب عاشقان را کرده تاراج
نوای ساز خوش آواز بلبل	فکنده شورشش در لاله و گل
گوزن و گور در هر مرغزاری	همه شادی کنان از بهره باری

وکثرت بارش موجب افزونی زراعات و افزایش حاصلات و ارزانی غله و آبادانی ملک[1] است اگرچه در بعضی اقطار زراعات بر چاههای شود و در بعضی اطراف اراضی سیلابه هم هست اما اکثر زمین ابی که عبارت از بارانی بوده باشد واقع شده ازین جهت اکثر مدار بر باران است و بیشتری از زمین صلاحیت آن دارد که در سالی دو مرتبه بلکه بعضی جا زیاده بران مزروع می شود اگرچه کان الماس و یاقوت و طلا و نقره و مس و سرب و آهن و زنگ وغیره درین کشور هست که حصول آن بضبطی در آید لیکن بیشتر مدار حاصلات بر زراعات است و اقسام غله که شمار آن بقلم در نیاید پیدا میگردد و جمیع غلات این ملک لذیذ و خوش طعم است اما برنج سکهداس سر آمد جمیع اجناس است خوبی و لطافت آن از حد قیاس[2] متجاوز و مرغوب ذائقه بادشاهان و امیران و سایر الناس است در ملایمت و حلاوت بی نظیر و بخوشبوئی و خوش مزگی دلپذیر و آیندهٔ جنت و ردوو دستان طبیعت پرور غذای بهتر و طعامی خوشتر از آن نشان نمی دهند

بیت

ذائقه سنجان حلاوت طلب — یافته زو لذت و نشاه طرب

از نگارنگ میوه‌های ربیعی و خریفی با کمال عذوبت و لطیفی اگر بتفصیل بر نگارد کتابی علیحده باید اگرچه انگور و خربزه و تربوز و انار و سیب و شفتالو و انجیر وغیر ذالک بهتر از ولایت نمی شود اما میوه مخصوص هندوستان کتهل در لذت بی بدل و منزل بحلاوت ضرب المثل دانناس بخوشمزگی و خوشبوئی و شناس و کیله حلوا امرود[3] شریفه حلاوت اند و دو نابجیل عدیم المثال و کونله و سنگتره در خوبی عدیل و کنار شیرین کار است و از کنار صحرای چه ذخیره که خود را بر همه کس وقف کرده نهالش دامان صادر و وارد بگیرد و از ثمرات خویش فیض می بخشد

---

(۱) پرگنه دو (۲) بیرون از حد قیاس (۳) امرود

می بیم دزدان و رهزنان مال و اثقال خود از مسافت هاے بعیده و سلامت بمنزل مقصود میرسانند
و از ین مملکت جانب شرق بنگاله و سمت جنوب دکن و طرف غرب تهته بدریاے شور
اتصال دارد و بجنوب شمال کوهی است کلان که انتهاے ان بساحل دریاے عمان پیوسته است
اگرچه جمیع ممالک بهار نوروزی و ایام فروردی از لطافت و نزاهت هوا و عشرت و مسرت اهل
شهر از اعتدال لیل و نهار و طراوت و نضارت روزگار مشهور است اما در هندوستان هواے
برسات که آغازش از انجام جوزا و انتهایش تا ابتداے میزان می شود و سرآمد تمامی بهارها و
هواے جان فزا است گوهر افشانی ابر غبار عرصه زمین و سطح آسمان را فرو می نشاند و رشحات
سحاب سراسر زمین را ابروی تازه می بخشد هوا در روزے گوناگون بهار بر روی کار می آید فلک سپهر نو
زنگار رنگ کسوت بر تن خویش میگذارد و آسمان بیان عروسان پرده بر روی خود می نهد و باد
مانند دماد متقنعه از روی بر می گشد ماه و زهره از غرفه چرخ رخ می نماید و برق می آرد و دایه سحاب بر چهره
ان شاهدان نقاب می بندد ابر بکر دار عشاق گریه آغاز می نماید و صاعقه رقیب وار لب
بخنده می گشاید اب رود دستان خراش نے آغاز و دریا و از سلسله بند در پایش می اندازد
سرو از مستی رقص می کند چنار از ظرف دستک میزند گل از شادی می بخندد و غنچه ایدھ بلبل بان میکند
میکشاید باغ و راغ از فیض بخشی هوا سرسبز گشته نسخه باغ ارم میگیرد و کوه و دشت از
لطافت وقت کسوت سبز پوشیده و در مساوات بگلشن جنت میزند **بیت**

بهار سبز و جهان سبز و گلستان سبز است به رنگ گیاه تا آسمان سبز است

نزاهت هوا هواے فردوس را هوا خواه خود می سازد و لطافت باد چندان نسیم تر و تازگی برانگیزد
رنگینی آسمان در منظر نظارگیان رنگین تر از گلشن بهار مینماید و تازه روی زمین در چشم تماشائیان
زیبا تر از گلزار می نماید کنار جوهاے دیگر از سبزهاے خودرو مانند خوبان نوخط مخطط میشود
و لب غدیر دل پذیر از نباتات نوخیز بیان جعد دل آویز ابرو و بان مجعد میگردد و عالم
خضرات از کتم عدم بعرصه وجود می آید و جهان جهان نباتات از پرده نیستی جلوه می نماید و
دلهاے افسرده را انشاد تازه چهره می افروزد و خاطرهاے پژمرده را انبساط بی اندازه رو میدهد
و پیران را نشاط برنائی سرخوش میکند و جوانان را باده عیش مست میسازد و اهل حرص و
طمع که دلها گرفته و لب بسته و در غمهاے بر ده ال قناعت کشیده آرامش می پذیرند و یاران
گیتی نورد از تردد باز مانده بمکان آسایش می گیرند **مثنوی**

طبع غنی وفقیر عزیز دلهای صغیر وکبیر فیض بخش طبیعت پیر وجوان گوارای مزاج هر تندرست وناتوان بدرقهٔ هاضمهٔ طعام ازالهٔ علل اقسام سازگار هیچ امزجه هر دو کار تمامی اردو بیساب گشته کردم مساوات باب زندگی میزند رعایت از و میخواهد سبزان هند از و سرخروی حاصل شود و خون ریزی و عاشق کشی می نمایند

مثنوی

اگرچه هند سیر از گلرخان است — ورانجا سبزه بالادست پانست
گلی از گلستان هند چیدم — چنین سبزی نگو سوزی ندیدم
شده آیین طراز بزم سازی — بخوبان کرده طرح بوسه بازی
زبان گل چین شود از صحبت او — سخن رنگین شود از مدحت او

مثنوی

نادره برگی چو گل بوستان — خوب ترین نعمت هندوستان
طرفه نباتی که چو شد در دهن — خواهش چو حیوان بدر آید ز تن
خوردن آن بوی دهن کم کند — سستی دندان همه محکم کند
سیر خورد گرسنه در دم شود — گرسنه را گرسنگی کم شود
برگ که باشد بدرختان فراخ — زرد شود خشک چو افتد ز شاخ
برگ عجب بین که گسسته ز بر — در پس شش ماه بود تازه تر

گوناگون گلهای بویا ورنگارنگ شقایق معطر از گل سرخ که ان را گلاب گویند و یاسمین ونرگس وسوسن ولاله وزنبق وبنفشه وریحان ورعنا وزیبا ونافرمان وتاج خروس وقلغه وعباسی وخطمی وارغوان وصد برگ وداودی وغیر ذلک آنچه در ایران وتوران وولایت دیگر میباشد همه درین ملک است اما تفصیل گل بالخصوص هندوستان است از اندازه وشرح وبیان افزون اگرچه سیوتی وچنپه وموگره[۱] وموتیه ورای بیل وچنبیلی وکیوره ومولسری وکرن پهول وکرنه وهار سنگار وجوهی ونواری وکنوربیل وگل زعفران وآفتابی وکنول وجعفری ورتن سیج ورتن مالا وکریل وکدبل وکنیر وسدرسن وجسبگره وغیره وسرشت وبهلاوه وسرس وردوپهریا ودیگر گوناگون گلها هر یک از بوی خوش ورنگ دل کش نگهت بخش مشام وتازگی رسان نظر است لیکن کیوره ورنگینی لطافت ونزاهت دیگر دارد از یک گل مشام تمام ارباب مجلس نگهت می پذیرد

---

(۱) موگره

و دیگر گوناگون میوه‌هاست که بشمار در نیاید **بیت**

تو این میوه‌هائے نوش پرور ‖ بلذت بریکی پر آب دیگر

وسرآمد میوه‌هائے این ولایت انبه است که از رنگ و ترکیب خوش دلها می رباید و از شمامه
دلکش مشام جان‌ها را می استشاید از شیرینی و عذوبت مزه قند و نبات می دهد بلکه از حلاوت پهلو به
آبحیات می زند زیرا که نعمت بی بدل است عزیز دلها گشته و ازبسکه بر جمیع میوه‌ها سرفراز است
مکان نمو بلند ساخته شجر دلفریبش از بلندی سر بفلک میکشد و از فیض بخشی ظل کرامت
بر سایه نشینان می گسترد و شگوفه آنرا مولا گویند و بار او را انبا نامند **مثنوی**

نغزک خوش ثمر بوستان ‖ نغزترین نعمت هندوستان

نامده و صنع حق آمد پدید ‖ نعمتی از عالم بالا رسید

پیر و جوان بهر او خریدار او ‖ طفل بجان عاشق دیدار او

میوه باغ ار نیکے ده بود ‖ پخته شود خوردنش آنگه بود

میوه نغزک همه ز آغاز تر ‖ تا حد انجام سزاوار خور

هر شجر او بفلک بر شده ‖ گنبد افلاک مدور شده

باغ وی آرامگه دوستان ‖ زیب ده کشور هندوستان

دیگر شکر است سرچشمه قند و نبات و شیروان همشیره آبحیات بشیرینی و سیرابی بر جمیع
میوه‌ها سرافراز و به بلندی و گردن فرازی علم افراز گرایش مانند گره آرزو بر دلهای مردم
نشسته و از بسیاری شیرین کاری او ذایقه طالبان شیرین گشته از سیرابیش حدیقه خواهش
تشنگان سیراب و از عذوبتش مذاق نوشین لبان نوش یاب سربلند ازین است که حلاوتش
بر جمیع اغذیه از شیرینی سربلندی دارد و فیض بخش ازین رو است که نتیجه اش به ولایت دور
دست بطریق تحفه فیض میرساند **بیت**

از مزه گرد آمده در وے نبات ‖ خام خضر پخته چو آب حیات

اگرچه نباتات و سبزها که بزبان هند ساگ گویند آنقدر است که بشمار در نیاید اما از نعمت‌هائے
بے بدل برگ تنبول سبزه ایست سرسبز ساز انجمن سبز بختان برگی است برگ بخش
دلهائی برگ طلبان رنگ آرائے مجلس ارباب دول نکهت پیرائے مشام اهل محفل مرغوب

[illegible]

وجاهت آن به پهنائی تا هشت درعه و بلندی تا پنج درعه اکثر بوده به تیزروی و تندروی
از اسپ عراقی گوی سبقت برده و بدلیری و دلاوری او شیر ز بچنگ سپرده با این همه قوت و
قدرت موری را نیازارد و در مستی کار هشیار بجا آرد و بر سخن نیوشی گوش پهن داشته و از
بینی خود چشم تنگ ساخته تنگ چشمی باین فراخ حوصلگی ندیده و هشیاری بدین مستی نشنیده
چون نفس از خرطوم باز گذارد گردبادی پدید آید و چون نفس بجانب خود کشد بر زمین و خاک
افتد هموار و خاک بازی کند و در سواری از آن باز آید دولتمندان بخت بیداران را زیب
صفوف و زینت پیکار میدانند و دانایان آزمون کار در روز هیجا یک فیل جنگی را برابر هزار
سوار جرار تصور می کنند

مثنوی

چو بندد عزم جنگ از خشمگینی — عدو از دست او افتد بچینی
چنان از بهر دلی آماده جنگ — که روزین تن شده و از پیلوش رنگ

هشیار منشی که اگر طفل در رهگذر پیش قدمش آید بخرطوم بر داشته در گوشه بگذارد و آسیب
نرساند بدستی که اگر چند روز برای خوردن و آشامیدن نیابد از شورش مستی نیازارد(۱) و خود
سری نگذارد و پارسا وضعی که در نسل خوایش مانند حیوانات دیگر شهوت نراند حیاورزی که در حضور
آدم با ماده فیل جماع نکند عالی همتی که با فیل کوچک نیاویزد و ماده را نیازارد و به پرقوتی که درختان
عالی و عمارات قوی را بر اندازد و شجاع و دلیری که در کارزار هر چند تیر و تفنگ برو بارد
رخ نگرداند مبارزی و دلاوری که در پیکار اسپ را با سوار از زمین بر دارد و بر زمین اندازد۔

مثنوی

پیل چو خرطوم بر اسپ افگند — بر کند از خاک و بخاکش زند
پیل بجائی که بجنبد ز جا — پشت هزار اسپ کند زیر پا
قیمت یک فیل هزار اسپ بیش — گر دو هزار اسپ یکی فیل بیش
اسپ بهر خانه بود در سپاه — فیل بجز شاه ندارد نگاه
پیل بیک حمله صف بشکند — در صف پیلان گر شکست افگند

اگر چه کار تا جای این شکوه و پیکر بدیع منظر زاید الوصف است اما آویزش پیلان
مست عربده جو تند خوی و پیچش خرطوم بخرطوم التقام و دندان بر دندان و صدمات پیشانی

---

(۱) بازنیاید +

و تمام خانه بلکه حوالی آن معطر میشود و بوی آن بزودی زایل نمیگردد و این گلها در ایران و توران
و اکناف آن پیدا نیاید **مثنوی**

هر گل بالا که در هر بوستان	بیشتری هست بهندوستان
آن گل هندی که چمن گرد راست	نی بخراسان که بعالم کجاست
سیوتی خوش که کشیدش گلاب	از همه زر و بو بهمه روی آب
مولسری خورد و بزرگ از هنر	خورد و بزرگ از هنرش بهره ور
گشت ز سر شفت گل بر دو آن نزاد	گل بزمین گر نه زر وام داد
پنجه گشاده گل لعل از بله	عرق بخون تا ناخن شیر بله
نی غلط نافه و سی نیم خام	چیزی ازان مشک و دگر خون تمام
غرق سپر گشت ز نیلوفر آب	بر سپرش قبه سیم از حباب
کیوڑه هر برگ چو سیم سفید	عود از و سوخته در مشک بید
مانده چو در جامه نسیمش مقیم	جامه بماند که بماند نسیم
یک گل بیلا دو ده دیگر درون	گل زگل و گل زگل آمد برون

بی شائبه تکلف رای بیل و چنبیلی به نکهت رسانی دماغ و فرحت بخشی مزاج مشهور است
خصوص رتی که ان شاهد ان گلشن رعنائی و دلبران چمن زیبائی در سلک ازدواج کتخدائی
درایند و مولود مسعود بعالم وجود می‌درایند یعنی قلیل حسن افزائی سمن عارضان پریرو و جانی
پیرائی گل چهرگان عنبرین موابروی سرو قدان گلعذار تاب گیسوی نسرین بدنان شیرین
گفتار شمامه ان از شمایم عنبر بهتر و رایحه ان از روایح مشک خوشتر شمیم بهارے در پیش
ان بوی خجالت میکشد و عرق گل از شرم ان غرق عرق انفعال میگردد **بیت**

نسیمش مغز جان را فرحت افزا	شمیمش جان فزا و روح پیرا

اگر چه در بعضی اقطار این دیار اسپ بهتر از اسپان عراقی و عربی میشود اما از جانوران
این ملک فیل از عجایبات است در سیرت و صورت بی عدیل و در قد و قامت عدیم المثل
در تنومندی و بالای کوه اساس و در قوت و توانائی بی همتا چنانچه صورت مهیب ان از شکل جانور
دیگر نمی‌ماند خرطوم بجای بینی جدا از وی سه چهار دهه و گوش چو پهنائی که غلافشان باشد
و دندان بطول یک دو دهه رنگ بدن سیاه چون قیر است سفید کم ان را حاج گویند و

برداشته بجانب دیگری اندازد و دیگران نیز بهمین آئین نوبت بنوبت کارپردازی میکنند حتی که
آن شاه حیوانات را بخاک هلاک می اندازند موجب حیرت نظارگیان می شود و این شکار خاصه
هندوستان است و همچنین اویزه جانوران باهمدیگر از عجایب تماشا لیست خصوص اویزه
جاموشان شهری حیرت افزاے نظارگیان تماشا طلب است و از ماده جاموش که بزبان
روزگار گاومیش خوانند چه نویسد از قدومش هزاران میمنت ظاهر و رنگ سیاهش داغ
نظر بدگهر پستان او سرچشمه شیر و حضرات شیر او همشیره آبحیات است **بیت**

چو گاومیش بدیدم بدل یقین کردم — که آب چشمه حیوان درون تاریکی است

دیگر گاو گجراتی از نهایت جلدی سیماب وار بیقرار و از غایت تندی مانند باد تیز رفتار اسپ
عراقی که به تیزروی مشهور است بگرد او نمی رسد و جمازه گرم رو که بمنازل نوردی شهرت دارد
چند منزل عقب او می ماند میگویند در ولایت گجرات احمدآباد بعضی عیار پیشه بر عرابه
گاوان سوار شده قطاع الطریق نموده مال و امتعه مردم بغارت می برند و اسپ سواران به
انها نمی توانند رسید عرابه ایست که آن را بہل گویند سواری آن خاصه هندوستان است
در گرمی و سردی و باد و باران آرام بخش سواران است چهار تن بفراغت سوار می شوند گویا در وثاق
نشسته و باوجود سفر در حضر هستند و باسایش و آرامش تمام قطع مسافت بعید میکنند و
از عرابه چارپایه یعنی رتهه که بانواع آراستگی و پیراستگی قابل سواری ملوک است چه نویسد که
اوصافش بتحریر درنمی آید **مثنوی**

ساخته از حکمت کار آگهان — خانه گردیده و گرد جهان
نادره حکم خداے حکیم — خانه روان خانه نشینان مقیم

واز مخترعات عجیب دانش وران این دیار گهریال است که موازنه ساعات و دقایق
شبان روزی از او دریافت می کنند جامی به بلندی و فراخی دوازده انگشت از مس ساخته
و در قعر آن سوراخی خورد که میل زرین [illegible] بدرازی پنج انگشت از آن درگذرد می برارند
و از راه آن سوراخ در و آب درآید و در یک گهری تا لب جام می رسد و طاسی از آب پر کرده
آن جام را [illegible] میگذارند چون جام از آب پر شود و اندازه گهری در پاس شبان روزی می گیرند
واز برنج و دیگر فلزات ریخته طبقی تا به اسا سطبر تر خورد و بزرگ ساخته [illegible] را آویخته دارند
و بعد گهری آواز می کنند هر یک از روز و شب را چهار بخش کرده هر کدام را پهر گویند و

بر پیشانی و حمله‌های عنف با همدیگر و کوشش و کشش از طرفین و جدا شدن از همدیگر و پس رفتن و باز دویدن و بهم رسیدن گویا دو کوه با هم می آویزند و جانفشانی فیلبانان و جان دادن یکی و نشستن دیگرے را قائم المقام بجائے او و گشادن و بستن فیل و در این هنگامه آویزش و سر دادن آتشبازی و باز داشتن فیل را از جنگ و بدمستی زایل گردانیدن بر جیم جنگ و فرمان پذیر کردن باشاره انگشت پا از بدایع تماشا است این نادره کار بعد شصت سال جوان میشود و مانند انسان یکصد و بیست سال عمر طبیعی دارد و پس از هژده ماه وضع حمل ماده او میگردد و توالد و تناسل در صحرا است و در دیه اصلا نمی شود اگر ماده آبستن از صحرا آورند و او بچه زاید بمالکین نماند و القصه تعریف فیل که از عجایب مخلوقات و غرایب موجودات است در حیز قلم مقطوع اللسان و امکان زبان قاصر بیان نگنجد مثنوی

بوصف او فهم از طبع بالا	معانی برسد هم چیل بالا
بود در حلقهٔ اقبال خندان	همه او را حریف آید بدندان
ز خرطومش بجز این هم کار است	که هم مار است و هم سوراخ مار است
ز خرطومست خود را است گویا	همی پیچد و گر میکند وا

و دیگر گرگدن جانوریست قوی هیکل بهیئت شکل دم و چهار پا و دست عقب او بشکل فیل و گردنش گردن مانند گردن شتر و چشم و گوش و دهان بسان گاو و هی نقش طرازے نقشبند نگارستان قدرت که چندین صور در یک پیکر نقش بسته عجایبات حکمت خویش بمنصه ظهور جلوه گر گردانیده جلد او سخت تر از دو چین که تیر و تفنگ و شمشیر و نیزه برو کارگر نمی شود و یک شاخ بالای پیشانی دارد که کار خنجر و سنان ازو بظهور می آید و این جانور بهیئت پیکر زیاده و در کثرت قوی و توانائی بر جانوران صحرا غالب است توالد و تناسل آن نیز در صحرا میشود گرفتار کردنش خالی از اشکال نیست در شکارگاه سلاطین و خواقین[1] خال خال می آید بیت

بهیکل چو فیل و بقوت هژبر	به تندی چو سیل و خروشش چو ابر

دیگر جاموش صحرائی که بجمهور ذاتی و جرات اصلی و فطری گوے از فیل و دمان برده و شیر ژیان را شکار خود کرده سلاطین والا شکوه برائے مشاهده تماشائے عجایب چندین از جاموش صحرائے بر شیر میگذارند و آن تهورمنشان بے محابا می دوند یکے از آنها شیر را بر شاخ خود

(۱) خواقین ۔

حقیقی در خلقت خود هیچ اختیار نیست مجبور است و معذور دویم بیشیشک شاستر
سوامی کناد این مبین دانش را بر روی کار آورده مدار بر وقت است یعنی زمانه را می‌پرستند
وی گوید هر چه است زمانه است بی زمان چیزی بوجود نیاید و از دلایل اوست اگر کشاورز که
بر وقت نگاه دارد هر چند کوشد ازان کشت بار نیارد و همچنان نتیجه عمل بی زمان اثر نبخشد سیومین
سانکهه شاستر سوامی کپل گذارش نموده و حق را از باطل بقوت تمیز جدا می‌کند محسوسات را اناتما
و روح را اتما گوید هر چه از محسوسات بنظر می‌آید فناپذیر است و روح باقی است سعی کند که اناتما
از اتما تجرید پذیرد و به پرم اتما یعنی روح الارواح پیوندد چهارمین پاتنجل شاستر این
شگرف دانش را سوامی پاتنجل ظاهر ساخته حبس نفس خاصه اوست و صاحب این خرد و
دانای این دانش را بسبب ضبط دم نور باطن را مشاهده نموده بر سطح هوائی پرد و بر روی دریا
می‌خرامد و بر خطرات ضمایر مردم واقف می‌شود و خبر حال و استقبال و ماضی می‌دهد پنجمین بیدانت
شاستر که سوامی بیاس دیو پدید آورده دانایان این دانش والا صاحب توحیدی باشند
وحدانیت و وحدت نیکو شناخته دوئی را از پیشگاه نظر برانداخته اند عرصه گفت و گوی این
علم بغایت وسعت دارد میگویند که عالم عالم ذات اوست و این کثرت بیش از وهم نیست هر چند
عالم از وست اما همه اوست چنانچه زیور با زر و کوزه با گل و موج با آب و تاب با آفتاب
نسبت دارد همچنان موجودات را با او نسبت است ششمین میمانسا شاستر که سوامی
جیمن بر روی کار آورده و مقدم بر همه شاستر است و تمامی اهل تعلق بران عمل دارند و می‌گویند
هر چه هست عمل است چه کشاورز تا نکارند ندروند و هر کس هر چه کاشت همان برداشت یعنی
این همه خیر و شر و نیک و بد و بهشت و دوزخ نتیجه عمل است و دهرم شاستر یعنی شرع دره
سمرت که اینای وسایر برهما از بید استخراج نموده اند مشتمل بر کارکرد هر چهار برن
یعنی برهمن و چهتری و بیس و سودر و هر چهار اشرم یعنی برهمچرج و گرهست و وان پرست
و سنیاس و انواع ریاضات و عبادات و گوناگون صیام و خیرات و چاره گری عصیان و ذلات
و انفصال دعاوی و مناقشات و اقسام عدالت و نیکوکاری و آن را در فارسی فقه گویند
کرم بپاک شگرف عملی است حیرت افزای او بی نادر از عوارض بدنی یعنی خطا و صرع
و جذام و برص و بواسیر و تب واسیر و تپ دایمی و اسهال دایمی و سنگ مثانه و جراحت خورده

درکاهش و افزایش شب و روز پهر از ۸ گهری زیاده و شش گهری کم نبود و بقول حکما سیصد
و شصت دم آدم تندرست را یک گهری و شبانه روز شصت و یک هزار و ششصد دم باشد
القصه چون گهری آخر شود طاس هفت جوش را از میخ کوب بصدا در آرند و بار دویم دو بار و
همچنان چون پهر سپری شود بشماره گهریهای گذشته از سر نو نوازند و گجر در یکی
از یک تا چهار اندازه پهر دانایند اگر پهر هشت گهری باشد در دو پهر بیست و شش بار بنوازند
و نیز دو شیشه را دهان مقابل هم بسته در یکی از آن قدر ریگ می اندازند که در یک گهری ریگ از و
برآمده در شیشه دیگر در آید و شیشه ریگ را جانب شیشه خالی واژگون می نهند و در سفر اندازه
گهری از وی گیرند.

از علوم هندی چه نگارد که تفصیل آن تجربه در نیاید از انجمله آنکه بید اسامی کتابیست گویند
که در عالم غیر از آب چیزی نبود و بقدرت بدیع ایزد بدایع آفرین گل نیلوفر از آب پدیدار
گشت و از میان آن گل برهما که ذریعه آفرینش اوست و دیگر انسانی چهره برافروخت
و با القاء ربانی از زبان الهام ترجمان او بید که وسیله هدایت عالمیان تواند بود برآمد تا حال
که صد هزاران سال منقضی شده در هندوستان رواج دارد اوپ نکهد پسران برهما که
از روشندلی و صفای درونی معانی و تفاسیر بید متضمن توصیف توحید واحد مطلق و
حقیقت و معرفت یگانه برحق برنگاشته این نسخه را بظهور آورده و گمت شاستر یعنی
شش کتاب که پسران و پسرزادهای برهما از معانی بید استنباط نموده حقایق و معارف
ایزدی چون بدلایل و براهین ظاهر کرده اند این علمی است از آنها طبیعی و ریاضی و منطق و مناظره
و این هر شش نسخه را با یکدیگر در بعضی مقدمات اتفاق و در برخی امور اختلاف واقع شده و
مباحثات و مناقشات بسیار که هریک از دانشوران والا فطرت بقدر دانائی و فهمیدگی
خویش درمیان آورده و از تفاصیل آن کتابها نوشته اند نخستین نیائے شاستر چه
آرند آن سواهی نیایک خلاصه آن به کارج و کارن و کرتا یعنی فعل و سبب و فاعل است
و میگویند بدون این هرسه امر هیچ چیز موجود نمیتوان اندیشه چه فعلی را فاعل حقیقی بدون سبب
نمی کند و هر چه می خواهد میکند مجبور است عبد مجبور است در اول و اوسط و آخر اختیار نیست
چنانچه کلال آوندی را بوسیله گل می سازد و بر دوری که کوزه گر را و دیگر کاری که ساخت
ساخت گل و آوند را مجال نیست تا گوید که چنین کن و چنین مکن همچنان مخلوق را از اراده خالق

میدهند و دانایان این دانش دیریست که فراوان مشر بدیا و دانندگان این علم شگرف از روانی انفاس که
مردوند از چهار راستا سوار غ یعنی زنان معین است احوال و نیک و بد سایل گذارش می نمایند
اگم بدیا در گذارش گوناگون افسون و جادو و دانند و دفتن منافع و انداختن زنان و فراهم آوردن اموال
و دوست نوازی و دشمن گدازی و جادو چون گزندگان و بیرون زدگان و غالب آمدن بر عالم اجنه
و معالجه اقسام بیماریها اندرجال گفته علمی است از انواع نیرنجات و طلسمات و تسخیر قلوب
و فریفتن مردم و اعمال سردستی و نادره کاری و تبدیل صورت یعنی سیمیا و تخییل روح و پیکر
دیگر یعنی خلع و دیگر عجایبات و غرایب رس بدیا یعنی کشتن سیماب و زر و سیم رس و دانند
آن و ساختن از خاکستر طلا و نقره که کیمیا و اکسیر عبارت از انست کامر و بدیا دانشی است
از افسون مار و کژدم و دیگر گزندگان در بدی دادن از گزندانها و حاضر ساختن انهار با افسون و
گذارش نسبت مارها و ستایش انها شتر بدیا دانستن انواع تیر انداختن و تیر اندازی که انبید
وویم استنباط کرده اند طرفه تر آنکه کاملان این فن از یکتا تیر بقوت علم چندین تیر استخراج کرده
دشمن گدازی کنند رتن پرچها شناخت لعل و مروارید و زمرد و دیگر جواهر و ذواهر
دگرگون سنگ ریزه و پیدایش و خاصیت درج هر یک بانک بدیا ساختن خانها و انواع
عمارات و هر گونه را خاصیت و بر آوردن نهرها و غیر ذلک سج شاستر دانستن نیل
و دریافت عمر طبعی و بیماری و نگاهداشتن تندرست و اقسام خاصیت شال هوتر شناخت
اسپ و عیوب و بیماریها و گوناگون معالجات گاندهرب بدیا که انبید سویم بعرصه
ظهور آمده یعنی موسیقی از گفتن و نواختن و اصول و فروع آن گوناگون نغمه و ساز و روش
رقص کردن ارا سنگیت گویند نت بدیا یعنی بازیگری که به تیزدستی شگفت کارها و از رسن
بازی غرایب نمودارها کنند و شگرف معلق بازند خاصه زنان ایشان و به نیروی افسون
نظربند کنند و آدم را بند بند جدا ساخته بهمان زمان باز درست سازند شگرفی این داستان
تجربه راست نماید رشک بدیا علمی است ابس شگرف در دانستن احوال مردان شناخت
گوناگون زنان و هنگامه عشق و محبت آنان کام شاستر که آن را کوک شاستر نیز گویند در طرز
پیوستن مرد و زن هشتاد و چهار گونه و سود و زیان هر کدام و مغلوب ساختن زنان در مجامعت

داد و هنرچند ۵

و ورم و قلع و رعشه و سرسام و چرغس و نابینائی و ناشنوائی و گنگی و لنگی و کوری
دیگ چشم و سقم اعضا و غیر ذلک رو میدهد شناسندگان این علم وقوع هر یک ازانها بر گذارند
که از نتایج فلان اعمال در ولادت پیشین است و چاره گری هر یک ازان از روی کتاب گونا
گون خیرات و صیام گذارش کنند و بقدرت ایزد کارساز ازان چاره اندوزی بهی روی دهد
هژده پران یعنی تواریخ متضمن بیان حال و نفوس قدسیه و عالم ملکوت و شرح پیدائی
جهان و جهانیان و وقوع قیامت صغیر و کبیر و گوناگون گروه نیک و سخاوت و عدالت و داستانهای
مایدان و فرمان روایان والا شکوه بیاکرن علمی است از نحو و صرف در تحقیق لغات
و الفاظ و ترکیب حروف مرکب و مفرد و اگرچه این علم را بهیس ناگ که بقول اهل هند تحته
زمین بر دوش اوست و دیگر قدسی نژادان نسبت کنند اما بعضی دانش وران والا فطرت[۱]
ضوابط استوار کرده و بر زبان این فن کار آسان کرده اند چهند در بیان مراتب نحو و مفهومات
الفاظ و تراکیب حروف و شایستگی عبارات و مدارج استعارات اگرچه این ضوابط را
اهل عرب نیک استوار کرده اند اما فضلای هند درین باب کوشش فراوان بجا آورده
دشوار را بسیار آسان نموده اند بیدک بدیا یعنی علم حکمت و طبابت مشتمل بر احوال تمام بدن
از موی سر تا ناخن پا و دریافت گرمی و سردی مزاج از نبض دست راست و شناختن انواع
مرض و بیماری و دوا سازی و چاره پردازی و درست داشتن طبیعت و افزودن قوای بدنی
اگرچه بانی این بیاس دیو است اما دانش وران دیگر از عجایب نتیج استخراج کرده رواج
داده اند جوتک بدیا یعنی علم نجوم متضمن دریافت صعود و نزول کواکب و خروج و دخول
انجم در بروج و دانستن کسوف و خسوف و گردش و جنبش افلاک و سعادت و نحوست
زمان و نیک و بد طالع انسان اگرچه ارباب فرس این علم را بتوریت و انجیل نشان میدهند
اما اهل هند ظهور ان از آفتاب جهان افروز تصور می کنند و بقولی استخراج آن از بید
میدانند سامندرک بدیا یعنی علم قیافه دریافت احوال نیک و بد آدمی زاد از خطوط دست
و سواد پیشانی و چین جبین و خط و خال و دیگر اعضا و رفتار و گفتار و اوضاع و اطوار لیلاوتی
علمی است در بیان گوناگون حساب و دقایق حقایق هندسان را بیاکرن جوتک گویند
شگن بدیا از گویای مردم و آواز و جنبش و غیره شگون گرفته از سوانح حال و مال اطلاع

---

(۱) والا فطرت ه

آزادگی در بر و کلاه وارستگی بر سر گذاشته سجاده عبادت گسترده دارند درین صنف نیز
اقسام اقوام هستند و بنام هر مقتدی قومی علیحده است اکثری ازین سالکان مسالک حقیقت
ره روان راه طریقت سرود و نغمه بزبان هند بعبارات و استعارات بدیعه مضامین
و معانی غریبه در مدح و ستایش آفریدگار از عبادات عظمی می شمرند و بعضی از چاشنی ذوق
وجدان عرفان ایزد مستان در رقص و چرخ آمده عارج معارج حقایق می شوند و چندی
به تسبیح و تهلیل قصد داشته زبان حال و قال را در ذکر حضرت جل شانه و سلطانه می گشایند
و شطری بطریقه جلیه قعود ورزیده و در مراقبه مصور خاص چشم حق بین دوخته می دارند و
برخی بمطالعه کتب حقیقت الحقایق که عبارت از بیدانت شاستر و غیر ذلک بوده باشد
مشغول گشته بدریافت اسرار وحدت واحد حقیقی مرآت ضمیر حقایق دان را روشن تر از
خورشید می سازند **چهارمین صنف** اوداسی از معتقدان بابا نانک بطریق و آیین مقتدای
خویش به نیایش و ستایش آفریدگار می پردازند خلاصه عبادت این گروه مطالعه اشعار مرشد
خویش است که بسرود و نغمه میگویند و زمزمه و طرب می برانگیزند و خود را و مستمعان را بهره ور
و نصیبه ور می سازند **پنجمین صنف** جتی سرپوره یا شکهنت می گشتند حتی که تا چهل روز صیام
بوده از اکل و شرب ضروری که قوام بدن و ثبات نفس بدو است احتراز دارند و چند ماه برسات
یکجا مقام کرده حرکت نمی کنند که مبادا در رفتار باعث آزار حشرات گردد و خلاصه عبادت اینها
نگاهبانی جانداران است پا افزار از نجیبت نمی پوشند که بجان داری آزاری نرسد و حوض
و چاه و باغ مذموم می دانند که بوسیله آن بجانداران ریزه و نازک ضرر رسد شبانگاه چراغ روشن
نمی سازند و آتش نمی افروزند و طعام برای خود نمی پزند و آب از چاه نمی برآرند و آب و طعام
از خانه مریدان بدریوزه آورده می خورند شبانگاه اصلا چیزی نمی خورند و از خوردن میوه
و ترکاری مثل بادنجان و توری و چنار و سبزیها احتراز دارند چه اعتقاد این جماعت آنست
که این چیزها هم جان دارد و غیر از پارچه کلاه بچیزی دیگر بخود ندارند و آفریننده مخلوقات را
قبول نکنند و قول مجتهدان این بدکیش است که چنانچه گیاه خود بخود می روید و کارنده آن هیچکس
نیست همچنان توالد و تناسل انسان و حیوان و دیگر جانداران خود بخود از قدیم است و امر عقوبت
عاقبت را منظور ندارند و می گویند که انسان مجموعه چهار عنصر است بعد گسسته شدن پیوند عنصری

را سرایند

درویشان هند

نخستین صنعت سناسیان صاحبان معارف و حقایق و چون گسلان سلسله علایق شوریده
سویان ریاضت کیش و خاک آلودگان اقامت اندیش از مستلذات جسمانی و حظوظات نفسانی
وا پرداخته سراپا برهنه بریاضات شاقه و مجاهدات سخت قیام مے ورزند اگرچه تن ظاهر خاکستر
آلوده دارند اما مرآت باطن از تجلیات انوار الهی نور پذیری می سازند و هرچند کاخ استخوانی را ریخت
نمی دهند لیکن عمارات معنوی استواری می کنند ازان خاک نشینان جمعی مهر خموشی بر لب
جسته و ازین گذاره و نفس فرصت حرف زدن نمی دهند و فرقتی هر دو دست را که پیشکاران بدن عنصری اند
از کار و اید ... بر دوخته و مایل باسمان گذاشته دامن مقصود اصلی بچنگ می آرند و بعضی
خود را معکوس بدرخت آویخته نفس اماره زیان کار را در آتش ریاضت می سوزند و چندی رو
بسوے آسمان داشته نظر بر آفتاب دوخته دارند اگرچه دیده ظاهر بین از دید جهانیان
در کشیده دارند اما بدیده باطن تماشاے باطن می بینند و برخی بپا ایستاده شب و روز در
مقام عبادت بسان کوه ثابت قدم و راسخ دم می باشند. دوم صنعت مرد آگن طریق خدا
جوے انواع طریقه اخذ دارند و اقسام نام اقوام هستند و آنچنان ریاضت شاق
و عبادات مالایطاق میکنند که از طاقت بشری و قدرت انسانی زیاده باشند اگر تفصیل
طاعات و شرح اقوام بنگارد داستان دراز میشود و سوم صنعت جوگیان صاحب حال
و قال بیاد رب العباد اشتغال دارند و اکثر ازین طایفه بقوت ریاضت و زور بازوی عبادت
در هوا می پرند و بر سطح دریا می خرامند و از حبس نفس دراز عمری شوند و از علم خلع بدن روح خود
را در پیکر غیری می اندازند و از علم سیمیا تبدیلی صورت می کنند و از دانستن کیمیا خاکستر
طلا می سازند و تسخیر و اعمالے خلایق اشتغال دارند عالم را چندی بفرمان خویش می آرند
و بمقتضاے صفاے باطن بهسرار ضمایر عالمیان و احوال جهانیان واقف می شوند و قنادکان
بستر بیماری را صحت و شفاے مے بخشند و انواع سحر سازی و جادو پردازی بروے کار می آرند
اگرچه از طایفه سناسیان نیز بعضی برچنین علوم قادر هستند اما قوم جوگیان بیشتر درین علم
مشهور اند. سوم صنعت بیراگیان مرتاضان زنده دل و طاعت ورزان علاقه گسل

(۱) ... (۲) علم ... (۳) کرم ... (۴) ...

به همه نزدیک دل و گرم خون / رفته چو جان در تن مردم درون
هر سر مو بر تن ایشان هنر / آمده در موی شگافی بسر
هرچه ز صنعت همه عالم است / هست در ایشان ز زیادت هم است

داد و ستد راستکاری اهل این دیار بشابه ایست که هرچند بیگانه و ناآشنا صد هزاران نقود را بی حضور این و آن و بدون شهادت فلان و بهمان بطریق امانت بصرافان سپارد آن راستی منشان عند الطلب بلا تعلل و توقف در اصل میعاد نقد و ظرف ترانکه بنا بر خوف مسالک بجائیکه شخصی مبلغهای نقد بمسافت دور و نزدیک نتوانند برد صرافان راستکار اندوزه تحویل خود گرفته پاره کاغذ بخط هندی بدون مهر و نشانه بنام گماشتهای خویش که در اطراف ممالک با مصار و بلاد دوکان راستی آراسته دارند نوشته می دهند و آن را بزبان این دیار هندی گویند و گماشتهای این نیابت مآبان هرچند مسافت دو صد فرسنگ در میان باشد بموجب آن خط بلا حجت و اکراه ادا ساخته معامله داد و ستد درست می سازند و غریب ترانکه اگر آن خط که از پاره کاغذ بیش نیست سوای مکان معهوده خواهند که بفروشند بهمان قدر نقود بفروخت میرود و مشتری آن خط اندکی نفع از بایع یافته بر طبق آن زر از مکان معهوده می گیرد و عجب ترانکه اگر تاجران بسبب طرق بایله اقمشه و امتعه و دیگر اموال و اثقال حواله آن مردم کنند آن نیک اندیشان وجه اجرت گرفته اموال انها بجنس درستی در کار و بسلامت رسانیده بمالکان عاید می نمایند و آن را بزبان این مردم بیمه گویند **مثنوی**

به از راستی در جهان کار نیست / که در گلبن راستی خار نیست
تو در کار خود راستی بر گمار / که هم رستگر گردی و هم رستگار

همچنین سپاه این دیار جانفشان و جانستان تهور اندیش جلادت کیش نمک شناس حق اساس است در عرصه کارزار گوهر شجاعت را وفای انها فروغ دیگر داده و در وقت سختی جوهر وفاداری ایشان جلای دیگر ظهور کند چون کار دشوار پیش آید آن را آسان طور فرو آورده انجام دهند ورنه بیجا اگر غنیم غالب آید دل نهاده جانفشانی گشته عار گریختن سخت تر از مردن دانند **مثنوی**

سپاهی قوی تر ز فولاد هند / به بیباکی آماده چون تیغ هند

هر یک عنصر بذات خویش واصل میشود پس عقوبت بکدام کس می شود بدین سبب آب و
آتش مردگان بعنوانی که در مذهب دیگر منظور است درست نمی دانند و میگویند که اگر در چراغ
مرده روغن اندازند هیچ فایده مترتب نمی شود موی سر و ریش ستردن و اعتراض کردن گناه
و بدست خود کندن عبادت می دانند و عمده ریاضت ایشان بی غسل و بی مسواک
و ناشسته رو و ناپاک بودن است اگر دست بهول و براز آلاید ناپاک نمی دانند درین صورت
اهل کیش براهمه که قایل بر آفریدگار و ثواب و عقاب عاقبت و ترویج ارواح مردگان هستند
این فرقه را قبول نمی دارند و با اهل این آئین صحبت داشتن و سخن کردن مذموم می دانند و
میگویند که اگر طرفی فیل مست آدم کش زنجیر گسل می آمده باشد و از طرف دیگر سیوره بیاید بر روی
ان فیل مست باید رفت و بطرف سیوره قصد نشاید کرد و نیز براهمه فریق دیگر را که از خود
مذاهب اختراع کرده قبول نمی کنند بر همان کیش قدیم که موافق بید از آغاز آفرینش
رواج یافته معتقد هستند اگر شخصی از مخالف کیش در براهمه بیاید ان را در مشرب خود نمی آرند
اگر شخصی از مشرب ایشان برگشته مذهب دیگر بگیرد و خواهد که از و باز گردد ان را نیز قبول
نمی کنند و درین کیش چهار آشرم است یعنی چهار آئین اول برهمچرج یعنی که خدا نشود و
بتحصیل و تکمیل علوم صوری و معنوی پردازد دویم گرهست یعنی که خدا شده بامور تعلقات
اشتغال ورزد سویم بان پرست یعنی چون حالت کهولت رسد و یا پسر را فرزندی تولد
شود ترک تعلقات نموده معه زوجه در صحرا رفته بعبادت معبود حقیقی مقید گردد و غیر از میوه
صحرائی غذا نکند چهارم سنیاس یعنی از همه دست باز کشیده و بعبادات شاقه پردازد
و چهار برن است یعنی چهار فرقه اول برهمن آئین او بید خواندن و علوم حقیقی آموختن
دویم چهتری بفرمان روائی عدالت بادشاهانه و سپاهانه بسر بردن سویم بیش بسودا
و سوداگری و کسب پرداختن چهارم شودر خدمت هر سه فرقه مذکور نمودن القصه اهل
هندوستان همه صاحب عقل و دانش و خوش پوش و خوش خورش فرخنده و خوشگفتار و
ستوده اخلاق مظهر اشفاق سخاوت ورز حمیده و طرز انصاف گزین نیکو آئین وفادار
حیا اطوار از جفا و بیداد گرداری بر کنار از کجروی درشت منشی پرهیزگار براستی و درستی
سازگار

نظم

مردم او جمله فرشته سرشت
خوش دل و خوش خوی چو اهل بهشت

ماهرو مشکین مو حور وضع پری طبع هریک غزال مرغزار طنازی و تذرو کوهسار فتنه سازی هریک طاوس جلوه و کبک رفتار سرو قامت گل رخسار هریک عشوه سنج کرشمه ساز دلفریب انداز هریک زهره طلعت ماه جبین زیبا صورت[1] نازنین هریک در جلوه گاه ظهور هوش ربائی را آماده و دلفریبی را چالاک هریک بمنصب شهود عاشق کشی را مستعد و خونریزی را بی باک

مثنوی

خوبی نگهبان کرشمه کوشان — هم خنجر و هم نمک فروشان
مهوش صنمان زتاب رخسار — مهتاب نموده در شب تار
نازک بدنان چشا که والی — در کرده بجوشش شان گرانی
رعنا قدشان بجا مدزیبی — گل دسته بدست دلفریبی
از عشوه برفته خانمانها — واز خنده شگافت کرده جانها
شاهنشه حسن[2] فوج در فوج — طوفان کرشمه موج در موج

القصه صفات حمیده ساکنان هندوستان ولطافت ونزاهت این ملک بهشت نشان مستغنی از بیان است خامه مدعا نگار بتحریر آن بکوتاهی خودگواهی داده وزبان سخن گذار از تقریر آن بتقصیر خویش نفیر بیز ند جائیکه ارسطو وافلاطون پیشین وافلاطون منشان سابق اندکی از بسیار ویکی از هزار وصف آن را نتوانستند نوشت من هیچمدان را چه لیاقت وکدام قابلیت که بنگارش خصوصیات وگذارش حالات آن توانم پرداخت ومصداق اوصاف اعلای اینملک آنست که ساکنان ممالک دور دست از اصغای خوبیهای آن ترک اوطان مالوفه نموده درین ملک رسیده توطن اختیار میکنند ورومی وزنگی وفرنگی وعربستانی وایرانی وتورانی همه هندوستانی میشوند ومفلسان بتونگری وگدایان بدولت می رسند.

مثنوی

پیر آید در وجوان گردد — دست فاقه گهرفشان گردد
آنچنان خورمی درو ارزان — که باترنج خویش گرد گران

(تمام هندوستان معه صوبه بنگاله ودکهن وقندهار که تفصیل آن درین نسخه اندراج نیافته مشتمل بربیست صوبه ویکصد ونود ودو سرکار وچهار هزار ویکصد وپنجاه ودو محال وبیشت

---

[1] طلعت. [2] عشوه.

همه خانه زاد کمان چون خدنگ — چو شمشیر جوهر نما روز جنگ
نه از مرگ شان باک نه از تیغ تیز — نه از آب بیم و نه از آتش گریز
بروی یگانه بکوشش گروه — بزخم ستهندان بر حمله کوه

اکثر از کوهستانی که از جادهٔ اطاعت حکام انحراف می ورزند هنگام محاربه چندی از معتبران را بر زنان خود وا می گذارند اگر حکام غالب می آیند و این مردم را امید زندگی منقطع میشود این معتبران سنگین دل عورات را بشمشیر حمیت میگذرانند یا در آتش غیرت خاکستری سازند و این پرده گیان ناموس دوست در غایت ثبات و قرار بلا اکراه و کشاده پیشانی نقد جان نثار کنند و این امر بجوهر گویند و بعضی زنان مردانه کیش وفا اندیش بعد فوت شدن شوهر همت والا به پاس ناموس و حفظ محبت برگماشته بهم مراسم مهر و وفا تهیه اسباب ستی[1] و ترتیب سواد همی پرداخته رخت عروسی بر خود آراسته و جامه رنگین بغالیه و غیره پرداخته و ارد مردانه کردار با پیکر بیجان شوی فرخنده عاقبت یا بیکی از پارچهای پوشش او خود را در آتش محبت خاکستر ساخته رقم سعادت دوام بنام خود در دفتر روزگار ثبت میکنند و خط عشق و محبت ابدی خویش بر صفحهٔ ادوار میگذارند **بیت**

سوزند بهم بعشق سیراب — چون دو فتیله خورده یکتاب

وزنان که پس از شوهر خود زنده میمانند بمقتضای وفاداری و حیا و دوستی از لذات خوردن و آشامیدن و تمتعات لباس خوش و زیور پوشیدن خود را باز نگه میدارند و بسان درویشان ریاضت کیش بمجاهدهٔ نفس پرداخته در لیالی و ایام بطاعات صیام و عبادات آفریننده طول ایام بیاد و خیال شوهر فرخنده فرجام زندگی باتمام می رسانند هر چند نوجوان باشند و مهمان شب عروسی بیوه شوند شوهر دیگر گرفتن و مرد دیگر بر وسادهٔ عروسی نشستن در دین و آئین خود جایز نمیدانند و ارتکاب این دو گناه کبیره را رسوائی دنیا و عقوبت عقبی میخوانند **قطعه**

تخشبی عصمت زنان هنریست — همگنانند اندرین قسمت
نیست اندر زنان صاحب حسن — هیچ پیرایه به از عصمت

وزحسن دل آویز و جمال فتنه انگیز این دیار چه نویسد که قلم در تحریر معارج آن دیوانه وار بهر صفحه کاغذ می غلطد و الفاظ و معانی بتقریر معارج آن پروانه وار در حوالی شمع سیر میکند با جمله دیبران هند هر یک در حسن و خوبی طاق و دلبری و محبوبی شهرهٔ آفاق هر یک

---

(۱) [illegible] عقبی

تعمیر و ترمیم نموده دین پناه نام نهاده تختگاه مقرر فرمودند و شیرشاه افغان شهر علائی را که
کوشک سیری مشهور بود ویران کرده مصری دیگر طرح انداخت و سلیم شاه پسرش در
سنه ۹۵۳ هجری قلعه سلیم گڈه تعمیر کرده که تا حال در میان دریاے جمنا محاذی ارک شاهجهان آباد
قایم است اگرچه این فرمانروایان هر کدام شهری بحداث کرده دار السلطنت قرار دادند
اما در اطراف ممالک تختگاه فرمانروایان هندوستان دہلی مشهور بود در سنه ۱۰۴۸ هجری مطابق
سنه دوازدهم جلوس والا حضرت شهاب الدین محمد شاهجهان بادشاه غازی صاحب قران
ثانی نزدیک دہلی شهرے آباد کرده شاهجهان آباد موسوم گردانیده و از آباد گردیدن این مصر
جامع جمیع شهرهای سلاطین پیشین که قبل ازین بوده از نام افتاده و بشهر شاهجهان آباد موسوم و مشهور
گردید بجنبش که دریاے دیگر از دخول در گنگ گنگ نام نمی یابد قلعه ارک ان از سنگ سرخ به
استحکام تمام اتمام یافته مشتمل بر عمارات نزهت آیات و انواع قصور فرحت گنجور و اقسام
اماکن طراوت مکامن دلگو ناگون دلنشین راحت مکمن و چندین ایوان فیض نشان و نهرهاے
جریان و تالابهاے کلان و حوضهاے وسیع و فوارهاے رفیع و گلشن هاے همیشه بهار
و اشجار پر اثمار که هر مکان یاد از بهشت میدهد و هر قطعه ان پهلو بفردوس می نهد که هر قصرش
زیباتر از قصر قیصرے نماید و هر ایوانش مانند ایوان کسرے دلربائی رباید مثنوی

چو جنت برز جنبش هر مکانے	بود در هر مکانی بوستانے
خیابانش چنان جنت سرشت است	که گویا که چهار او بهشت است
هوایش دلکشا و دلنشین است	طراوت خانهٔ روی زمین است

و پیرامن ان خندق عریض مالامال از آب زلال بحدی صافی که دانهٔ ریگ ان در شب
تار نمودار و انقدر ژرف که ماهیانش بماهی زمین پهلو نشین مثنوی

درخشد آبش ز صفا ریگ خورد	که بتواند بدل شب شمرد
عمق در و کار بجائے رسید	کز تهٔ ان گشت زمین ناپدید

دریاے جمنه شرق رویه بپابوس ان قلعه شرف و افتخار یافته بهزاران آب و تاب میرود
و نهر که ازین دریا گرفته مشهور بهر بریده و در ده و دلکوچه ها و بازارها و نخ اطراف شهر فیض بخش شهریانست
درون دولت خانهٔ والا رسیده و تالابها و حوضهاے لطیف و گلشنها را با نضارت مطر میدارد

---

(۱) بود دار ه

ارب و شصت و هشت کرور و بیست و شش لک و هشتاد هزار و پانصد و هفتاد و سه دام (۱)
چون اندکے از احوال هندوستان تحریر در آمد شمه از هر صوبه نیز برای سیر ایلی سخن بقلم
در آوردن ضرور است ؎

صوبه دار الخلافت شاهجهان آباد

از اکثر تواریخ هندی و فارسی چنان بمطالعه در آمده که در زمان سالف تختگاه فرمانروایان هندوستان هستناپور
بر کنارهٔ دریاے گنگ بود وسعت و فسحت آن شهر که در آن زمان داشت بسیار از
بسیاری نویسند اگرچه تا حال آباد است اما آنقدر آبادی ندارد و در ایام فرمان روایے
پاندوان و کوروان چون در میان فریقین تخالف و تنازع رو داد پاندوان از هستناپور
در شهر اندرپت بر کنار دریاے جمنا انتقال کرده دار السلطنت خود مقرر کردند بعد امتداد
ایام در سنه چهار صد و چهل بکرماجیت راجه انگپال تونور نزدیک اندرپت شهر دهلی
آباد کرد و پس از آن راے پتهورا در سنه یکهزار و دو صد و کسرے بکرماجیت قلعه و شهری
بنام خود ساخت سلطان قطب الدین ایبک و سلطان شمس الدین التمش در قلعه راے پتهورا
می بودند و سلطان غیاث الدین بلبن قلعه دیگر اساس نهاده در سنه ۶۶۶ هجری بمرزغن موسوم
گردانید و سلطان معز الدین کیقباد در سنه ۶۸۶ هجری بر ساحل دریاے جمنا شهری دیگر مشتمل
بر عمارات دلکش آباد کرده کیلوکهری نام نهاده چنانچه امیر خسرو در کتاب قران السعدین
می ستاید و سلطان جلال الدین خلجی شهر کوشک لعل و سلطان علاء الدین کوشک سیری
آباد کرده تختگاه نمودند سلطان غیاث الدین تغلق شاه در سنه ۷۲۵ هجری تغلق آباد شهرے
طرح انداخت و سلطان محمد فخر الدین جونا پسرش شهری دیگر اساس نموده بلند ایوانی
مشتمل بر هزار ستون بر افراخت و دیگر منازل دلکش از سنگ رخام بکار رفت و سلطان
فیروز شاه در سنه ۷۵۵ هجری فیروز آباد شهری بزرگ طرح انداخته دریاے جمنا بعیده نزدیک
روان گردانید و سه کروهی فیروز آباد کوشکی دیگر مشتمل بر منارهٔ جهان نما بر افراخت و تا حال
بر کوه هچ قایم است و عوام الناس آن را لاٹهه فیروز شاه گویند و سلطان مبارک شاه
مبارک آباد بنا نهاده و حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه در سنه ۹۴۰ هجری قلعه اندرپت

(۱) هفتاد و سه دام (۲) [illegible] - اکبرنامه جلد اول صفحه ۱۴۴

فرنگی از فرنگستان رسیده | نوادر از بنادر پیش چیده
نشسته هر طرف گوهر فروشی | برآورده ز دریا خروشی
فتاده هر طرف صد لعل رخشان | بود در هر دکان لعل بدخشان
چه ماند از برای امتحانی | متاع هفت کشور از دوکانی

اگرچه در هر کوچه و بازار و هر صحن و برزن مساجد و معابد و خوانق و مدارس که طالبان از ایشان بهره دنیا و عقبی و فایده صورت و معانی حاصل مینمایند تعمیر یافته اما در وسط مصر مسجد جامع اعلی در سنه هزار و شصت هجری مطابق سال بیست و چهارم شاهجهانی از سنگ سرخ باستحکام تمام اساس پذیرفته چندان بلند و رفیع که بانگ موذنش در گوش افلاکیان میرسد و انقدر وسیع که عالمی در درون آن میگنجد بلندی منبرش رتبه اوج شریعت ارجمندی محرابش سجده گاه اهل طریقت گنبدهایش تا گنبد آسمان سرکشیده و مینارهایش با اوج فلک رسیده و دهانهایش چون درهای اهل همت بر روی همگنان گشوده و درونش بسان درون پاک درویشان فیض بخشی آماده و ایوان حجرهایش عبادت کده ارباب ریاضت بروج نشینانش درس گاه اصحاب افاضت صحنش مانند ضمیر صافدلان از کدورت پاک و حوضش بکردار حوصله والاهمتان فیض ناک **مثنوی**

صحنش ز فیض دیگر مینوان یافت | ز حوضش آب کوثر میتوان یافت
ز رفعت آسمان یک پایه او | مه و خورشید زیر سایه او
رواقش قبله اهل یقین است | نظیر مسجد اقصی همین است

از جمله عمارات خیر انجام حمام بادشاهی است زهی حمام خوش مقام نزهت ارتسام که هوایش مانند هوای نوروزی روح پرور و بسان ایام فروردی فیض گستر گرم خانه اش گرمی بخش هنگامه فرحت و سردخانه اش باعث آرام طبیعت رخت گرمیش از اعتدال دم مساوات بهوای جنت می زند و گنبدش با گنبد چرخ برین پهلوی میزند حرارتش مانند حرارت غریزی تندرستی می افزاید و از برودتش برودت بدنی و تنومندی رو مینماید[1] باد روی برجش بروج برج فلک سرگردان ماهتاب را برای دفع سردی خویش هوادارش او در جان هر که در دلش می درآید گرم و سرد زمانه می آزماید و در رنگ آزادگان از لباس تعلق بیرون

(۱) کالاء

واز فوارها برآمده تماشاے عجیب بر روے کار می آرد

هر سو نهری دران گلستان　　خیزان افتان چو خیل مستان

حصار شهر پناه از سنگ وصاروج اساس یافته و درون از دایره قیاس افزون و از اندازه
ابادانی درون و بیرون ان از احاطه بیان بیرون مردم از روم و زنگ و شام و فرنگ و انگریز
و ولندیز و چین و عربستان و عراق و خراسان و خوارزم و ترکستان و کابل و زابلستان و خطا
و ختن و چین ماچین و کاشغر و ظلمات ستان و تبت و کشمیر و سایر ولایات هندوستان
دران مصر جامع توطن گزیده و ورزش گفتار که اصل زبان هندوستان از همین جا است
اموخته بکار و پیشه خود با اشتغال دارند ترتیب معموریش لسان فقرات نثر با هم موافق
و آیین ابادانیش مانند اشعار نظم بایکدیگر مطابق عمارات دل کشایش در کمال خوبی و
زیبائی منازل جانفزایش در غایت فرح بخشی و مسرت ارای کوچهایش چون خیابان گلشن
باز ینت و زیب صحن هر کاشانه صحن بستان زیبا و دل فریب در هر خانه و منزل
حدایق همیشه بهار در هر کوچه و برزن انهار لبالب از آب خوشگوار آراسته بازارش
چون آراسته جواهر درخشان و دلاویز زیب دوکانش مانند بیت ابروے دلبران
بهجت انگیز و دران بازار که جامع نفایس و نوادر هر دیار و اسباب غریبه بلاد و امصار
و اشیاے عجایب روزگار است طرفی لعل بدخشان لالی و یواقیت درخشان دُر غرر
عمان و لولو لالا و مرجان و دیگر جواهر زواهر بحر و کان هر یک و شرا می نمایند و طرفی انواع
اقمشه و امتعه و اسلحه و اشیاے اغذیه و اشربه و اجناس ادویه گوناگون و عطریات
و آلات مطلوبه بخرید و فروخت میرود و طرفے رنگارنگ میوه خشک و تر هر دیار
مذاق ذایقه سنجان غذا دوست را شیرین و حلاوت آگین مے سازد و طرفے فیلان
نامدار و اسپان باد رفتار و شتران تیز رو بار بردار و دیگر دواب هزار در هزار بایع و
مشتری را تنگ میدهند و همه روز هنگامه خرید و فروخت هر چیز گرم می شود و از دحام
فروشندگان و خریداران زیاده از حصر شمار میگردد و وجهی که اسباب تجملات بادشاهی
در خوت کارخانجات سلطنت و دیگر وزیر انجام میتوانند شد و سامان مطلوبه صد هزار سپاه
در ساعتے بلاتعطل سامان میتواند یافت **مثنوی**

عراقی و خراسانی زهند بیش　　نهاده پیش خود سرمایه خویش

و درون حواشی این مصر بزرگ مقابر بسیاری از سلاطین پیشین است اما مشهورتر مقبرهٔ
حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه است که در کیلوکهری کیقباد بر ساحل دریای جمنا
واقع شده و مقابر امرا و وزرا و علما و فضلا که هر یک در زمان خویش شهرت کمال داشتند
باعلاق در ریاض آنقدر است که در شمار نیاید و شرح زیست جداگانه از خواستگان فرزندگان
و همچنان مزارات مظهر برکات بسیاری اولیاست که شماران بتحریر در نگنجد از انجمله دو سه
کردی مصر خوابگاه خواجه قطب الدین محمد بختیار کاکی بن خواجه کمال الدین احمد موسی است
گویند که زاد بوم ایشان فرغانه است در هژده سالی جذبهٔ الهی بخود درکشیده و حضرت خضر را
گذر افتاد و مراتب ضمیر انجلا یافت و در هژده سالگی در عالم خواب از خواجه معین الدین چشتی
رتبهٔ خلافت یافته مسافرت اختیار کرده در بغداد رسیده از بسیار اولیای اندیار
فیض اندوخته و بملتان وارد شده و شیخ بهاء الدین ذکریا را دریافت و در زمان فرمان
روائی سلطان شمس الدین التمش بآرزوی دیدار حضرت خواجه معین الدین چشتی مرشد
خود بدهلی آمد و آن مرشد حقیقی بالهام ربانی از اجمیر بقصد ملاقات ایشان در دهلی رسیده
وهر دو باریافتهٔ درگاه الهی از مواصلت یکدیگر مسرور شدند و چندگاه باهم صحبت داشتند پس
از روزی چند خواجه معین الدین باجمیر شتافتند و ایشان در دهلی اقامت ورزیده دیرزمان
فیض بعالمیان رسانیدند بعد مدتی چهاردهم ربیع الاول سنه ۶۳۳ هجری جهان گذران را
پدرود نمودند و دیگر در آن نزدیکی مزار مظهر انوار شیخ نظام الدین اولیا معروف محمد بن احمد
دانیال است ایشان در خطهٔ غزنین سنه ۶۳۳ هجری سعادت ولادت یافتند و چون
بحد تمیز رسیدند از اتفاقات در بداون رسیده علوم رسمی اندوخته چون در میان
مباحثه غالب بود بنظام محفل شکن مشهور گردید و در بیست سالگی بقصبهٔ اجودهن رسیده
از شیخ فرید الدین گنجشکر ارادت گرفت و کلید گنجینهٔ معنوی بدست آورده برای رهنموئی
مردم رخصت دهلی یافت و بسیاری از طالبان فیض اندوخته بوالا پایگی رسیدند چنانچه
شیخ نصیر الدین محمود چراغ دهلوی و امیر خسرو در دهلی و شیخ علاؤ الحق اخی سراج در
بنگاله و شیخ وجیه الدین یوسف در چندیری و شیخ یعقوب و شیخ کمال در مالوه
و مولانا غیاث الدین در دهار و مولانا مغیث در اوجین و شیخ حسام الدین در گجرات

(۱) [illegible]

می آید و بسان گوشه نشینان طریق خلوت می پوید همچو پاک سرشتان طریقهٔ پاکیزگی و
صفائی پیش نهاد می نماید بسا بیماریهاست که از حمام دفع میشوند مانند اختلال دماغ وگرانی
اعضا و خمیازه و فتور و کسل بدن و بسا فرحتهاست که از و حاصل میگردد و همین فرحت مزاج و
طراوت دماغ و تازگی دل و پاکیزگی تن امتزاج آب و آتش از جملهٔ مشکلات است طرفه مقامی
که دران آب و آتش ممزوج میشود و هیچ مکانی غیر از باد و خاک نباشد تا در مکانی که
دران باد و خاک دخل ندارد مثنوی

هم آب و آتش درو سازگار — بود باد و خاک از درش بر کنار
درو گوشهٔ هست حمام نام — مه و آفتابست گل خام خام
درین عالم از اعتدال مزاج — طبایع بهم یافته امتزاج

القصه شهریست در کمال وسعت و نزهت و مصریست دار الخلافه و مرکز مملکت سیاحان
هفت اقلیم و سیاحان ربع مسکون بدین فراخی و کثرت آبادی شهری بر روی زمین نشان
نمی دهند شهر استنبول تخت گاه خنکار روم که در کلانی و بزرگی مشهور است بعشر عشیر
این نمیرسد و شهر قزوین و اصفهان دار الخلافه والی ایران که در لطف و خوبی شهرت دارد
بجمله ازین نمی ارزد و شعرای منظور بلاغت و کمال و فصحای ارباب حال و قال در بیان
خوبیهای این مصر بیمثال نظمی و نثری اشعار دل پذیر گفته اند از انجمله اینکه مثنوی

شهر اعظم بهشت راست نشان — مرکز هند و تختگاه شهان
چون سواد بهشت طرب افزا — همچو باغ بهار روح افزا
ساکنانش همه خلعت زاده — همه فضل و نکته دان و دانشمند
همه فیروز جنگ و ملک ستان — همه مقبول طبع شاهجهان
همه با جاه و منصب خانی — همه با زیب و فر سلطانی
همه مانند بوعلی ماهر — همه با خیل قدسیان ذاکر
همه مرهم نه دل خسته — همه از جور دهر وارسته
همه داود لحن خوش آواز — همه در فن کار خود ممتاز
همه یوسف رخ و زلیخا شوق — همه فرهاد طبع و شیرین ذوق
همه با شخص کام هم آغوش — همه از باده خوری مدهوش

آبادی و رونق آن زیاده گشت اگرچه دران خطه بسیاری از نزدیکان درگاه الهی خوابگاه دارند
اما از اولیاے زمان حال شیخ فریدالدین ثانی و شیخ محمد معصوم کابلی دران شهر آسوده
اند و این هر دو اولیاے عظام در زمان حضرت شاهجهان بادشاه بهدایت خلایق کامروا
بودند و طوایف انام ارادت اورده بهره دینی می اندوختند اکنون از اولاد ایشان سجاده
نشین هستند و در سادهوره خوابگاه شاه قمیص است که در زمان خویش رتبه ولایت داشت
و در سنام مزار شیخ نبوی که زیارت گاه خلایق است و در هانسی که معموره باستانی است
مزار شیخ جمال الدین خلیفه شیخ فریدالدین گنجشکر القصه درین صوبه مزارات اولیاے کرام
انقدر است که بشمار در نیاید بهمین قدر بسنده کرده چون از نگارش امکنه شریفه اولیاے سلیمین
وا پرداخت اکنون اندکی از اماکن هنود که درین صوبه واقع است گزارش مینماید در بست
کروهی سهرند در دامن کوه گنبهات بهوانی معبدیست مشهور به چندی دیوی از قدیم پرستش
گاه اهل هند است در سنه چهارم عالمگیری فدائیخان کوکه از امراے بزرگ بود آن را
وطن خود قرار داده به پنجور نام نهاده بموجب حکم والا جا انجا که ابا عن جد ریاست داشت
اخراج نموده باغی مطبوع مشتمل بر پنج درجه پست و بلند طرح انداخت و عمارات دلکشا
و نشیمن هاے فرحت افزا احداث نموده نهرابی که از دامن کوه بر جوشد دران باغ اورده
از میان فواره ها گذرانیده نموداری عجیب و جلوه گاهی غریب است فراوانی و لطافت
گل سرخ انجا که عبارت از گلاب باشد مشهور نگارنده این نسخه در ایام بهار بتفرج آن
باغ رفته بود دران روز چهل من گل گلاب بوزن عالمگیری در گلابخانه اورده بودند و روز
بروز در افزایش بود و سی کروهی سهرند جنوب رویه تهانیسر شهریست از متقدمین و در
نزدیکی آن کولابیست بس عظیم کورکهیت نام در کتب هند آن را ناف زمین گویند و [illegible]
و آغاز آفرینش جهانیان دران مکان میدانند و آن را از امکنه شریفه دانسته تغسل دران
کول از مثوبات عظیم می پندارند اگرچه دایما غسل آن ثواب است اما در روز کسوف و خسوف
عالم عالم طوایف انام از خاص و عام و از صغیر و کبیر مذکر و مونث از اکناف گیتی و اطراف
ممالک مسافتهاے بعید قطع نموده ازدحام میکنند و انواع نقود و اجناس طلائیه
و مخفیه خیرات می دهند هر چند ممسک و بخیل یا تهی دست و مفلس بوده باشند دران روز
بران مکان زیاده از قدر و توان سخاوت می ورزند و سواے کولاب مذکور تمامی ...

وشیخ برهان الدین غریب وخواجه حسن در دکهن و در بسیاری محال دیگر از خلفاے
ایشان مشهور بودند تا حال اولاد خلفاے هریک دران ممالک برهنماے خلق کامران
هستند القصه حضرت ایشان چاشتگاه چهارشنبه هژدهم ربیع الثانی سنه ۷۲۵ هجری
ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت نمودند و در هندوستان برتبه ولایت از جمیع اولیاے
شهرت تمام دارند وسلسله علیه این باریافتگان درگاه ایزدی بجناب پیر پیران حضرت
میران محی الدین عبد القادر گیلانی میرسد میگویند که ایشان از سادات حسینی هستند و
بچهار واسطه بحضرت شیخ شبلی میرسند نزدیک بغداد دیهی است جیل نام مسکن آنحضرت
از آنجهت ایشان را جیلانی و گیلانی پندارند در چهارصد و هفتاد و یک هجری سعادت ولادت
یافت در علوم رسمی و حقیقی یگانه روزگار گردیده از شیخ ابوسعید مبارک خرقه ولایت
پوشیده و بزرگی حال و شگرفی مقال و خوارق عادات و بوارق کرامات ایشان جهان
را فرو گرفت و عالم عالم اهل مقاصد صوری و معنوی از اطراف گیتی رسیده ربقه عقیدت
در گردن جان انداخته کامیاب شدند و حضرت ایشان در سنه پانصد و شصت و
یک هجری در نود سالگی ازین عالم فانی بجهان جاودانی شتافتند از رحلت ایشان
لغایت این نسخه پانصد و پنجاه سال منقضی میشود که تا حال نام فرخنده فرجام زنده است
و هر طرف از اطراف عالم طوایف انام روز بروز اعتقاد زیاده دارند با بچلسی کروهی
شاهجهان آباد قصبه پانی پت از شهرهاے متقدمین است دران شهر مزار شیخ شرف
ابوعلی قلندر واقع شده شیخ بچهل سالگی در دهلی آمده بزیارت خواجه قطب الدین محمد بختیار
سعادت اندوخته و بیست سال علوم صوری اموخته چون جذبه الهی در رسید و آینه
باطن روشن گردید همگی دانش نامها در آب جمنا انداخته مسافرت اختیار کرده و در
روم رفته شمس الدین تبریزی و مولاناے رومی که مثنوی معنوی ازوست و دیگر
اولیاے آن دیار را دریافته بهره وافر اندوخته و بعد سیر ممالک مراجعت نموده
بپانی پت عزلت گزیده همانجا رحلت بعالم جاودانی فرموده و بسا خارق عادات ایشان
یادگار و مزار مظهر انوار زیارت گاه اهل روزگار است سهرند از شهرهاے دیرین
از اعمال سامانه سلطان فیروز شاه در زمان فرمانرواے خویش سنه هفتصد
و شصت هجری آن را از سامانه جدا ساخته پرگنه علحده مقرر ساخت و روز بروز

شاهجهان آباد برده اند که نفع بخش مزروعات اکثر پرگنات وطراوت رسان باغات حوالی
دارالخلافه وفیض بخش کوچه وبازار ومدد رونق پیرایه دو تخانه بادشاهی است ودریای مذکور
بعد برآمدن از کوه اکثر محال را رونق داده پایان شهر شاهجهان آباد میرسد قلعه ارک متضمن نشیمنهای
دلکشا وعمارات امرایان برکناران واقع است وازانجا گذشته بمسافت پانزده فرسنگ
پایان شهر متهرا وگوکل وبندرابن میرسد بعده بمستقر الخلافه اکبرآباد می آید درین مصر نیز عمارات
بادشاهی وخوانین برساحل دریاست وازانجا گذشته از پایان شهر وقلعه اتاوه وبعد ازان از
شهر کالپی روان می شود پس ازان بشهر اکبرپور زادوبوم راجه بیربر که اکبرشاهی می آید وعمارات راجه
مذکور برفعت ووسعت ومتانت برکنار واقع شده ودریای چنبل نزدیک شهر اکبرپور
ودریای جیتوه وبوسان ودیگر دریاها از جانب گوند واته آمده بتفاوت یکدیگر درجمنا واصل
میشوند وازانجا بمحال ملکوسه گذشته پایان قلعه اله آباد باب گنگ اتصال می یابد ودریای
گنگ از سرچشمه ان هیچکس واقف نیست اما اعتقاد اهل هند انکه از بهشت نازل میشود
وشرح ان در کتب قدیمه معتبره مندرجست بعد ورود از بهشت ونزول برکوه کیلاش و
برامدن ازانجا در ولایت چین میرسد چنانچه در شاهنامه فردوسی مرقوم است که عمارات
سنگین شاهزاده سیاوش بن کیکاوس شاه داماد افراسیاب برکنار گنگ بود بعد برامدن
از چین در کوهستان بدری ناتهه می آید ومکان همانچل [۱] یعنی محوطه برف که اهل هند گداختن
بدن عنصری در آن جا نجات اخروی میدانند چنانچه پاندوان که مقتدای اهل این دیار
بودند ابدان خود را انجا گداخته اند در همین کوه واقعست درین کوهستان سواحل دریا از قعر
بلند است که آب بدشواری بنظر در می آید وعبور بکشتیها نمی شود در اماکن مقرره رسنهای
سطبر بر اشجار هر دو کنار محکم بسته بطرز قنطره تعبیه میکنند واز بالای آن آمد وشد مردم
می شود وان را بزبان این دیار چهینکه گویند وطوایف انام از اطراف ممالک که بقصد طواف
بدری ناتهه میروند وچنین قنطره گاهی ندیده اند از عبوران خوف مندی باشند وبیمناک
میگذرند القصه ان دریا از کوه بدری ناتهه برامده پایان شهر سری نگر مسکن مرزبان
ان ولایت می رسد وازانجا جاری شده از پایان رکهی کیش گذشته در مکان هردوار از
کوه بیرون می آید اگرچه بموجب کتب معتبره دریای گنگ از آغاز تا انجام معبود است

---

(۱) هماچل ؛

وانگیر یا دحوض یا وچاه یا حواشی شهر واکثر اماکن دریاے سرستی که نزدیک ان شهر میگذرد
ونام هر مکان که هر یک بنام عابدان متقدمین منسوبست درکتب قدیم مسطور مانده انده
چهل و هشت کروه بزرگ می شمارند ازینجهت پاندوان وکوروان که مقتداے اهل هنود بوده
درین سرزمین کارزار کرده شربت شهادت چشیده‌اند چهل کروهے دار الخلافه شمال رویه سنبهل
شهر متقدمین است و درو هرمندر سکانی است پرستشگاه پهستانی گویند که شخصی اخیرین مظهر
انوار الهی ازو پدید خواهد آمد و پیوست ان نانک متا جاے است که مریدان و معتقدان
بابا نانک بهجوم نموده نیایش بجا آورند و دران طرف شمالی کوه است که ان را کمایون گویند
کان طلا ونقره و مس و سرب و اهن و زرنیخ وزنگار در وست و اهوی مشکین و گاو قطاس
وکرم پیله و باز و شاهین و اسپ گوت و عسل سفید فراوان و زمینداران انجا بسبب صعوبت کوه
و تنگی مسکن از فرمانروایان هند انحراف دارند درین صوبه بزرگ دو دریاست نخستین جمنا
سرچشمه ان ظاهر نیست بقول سیاحین ممالک بعد برامدن از چین قطع کوهسار دشوار نموده
در ولایت شهر میرسد گویند که درین ولایت طلا بسیار می شود واکثر سنگریزه تاثیرات
پارس دارد که از مساس ان مس و اهن و دیگر فلزات طلا میگردد و چون ان سنگ شناخته
نمیشود ازینجهت مردم ان دیار بز و گوسفند و گاو را نعل اهن بر پا بسته بر کوهها بچراگاه میگذارند
اکثر اوقات نعل چرندگان از مساس ان سنگ طلا می شود و حاکم ان ولایت ظروف و نقاره
و دیگر آلات همه از طلا دارد القصه این دریا از انجا گذشته در ولایت سرمور میرسد
مرزبان انجا بخواقین هند و امرا و وزرا براه دریا کشتیها برف بطریق سوغات ارسال
داشته بدین وسیله اظهار اطاعت نموده خود را و ولایت خود را در امان میدارند بدین
جهت در عوام الناس او را برفی راجه میگویند و نزدیک شهر سرمور این دریا از کوه برآمده بر
زمین مسطح میرسد و درین مکان حضرت شاهجهان بادشاه بر ساحل این بحر زخار دولتخانهٔ عالی
احداث فرموده و امرایان والاشان و دیگر بندهاے بادشاهی هر یک در خور حالت و رتبت
خویش عمارت نموده معموره دلکشا بروے کار آمده بمخلص پور موسوم گردید و حضرت
بادشاه اکثر اوقات بسیر ان مکان فرحت نشان تشریف فرموده انبساط وافر حاصل مینمودند
و از همین مکان شاه نهر که نصف دریاے جمنا توان گفت بر آورده بدار الخلافه

داشته

وبعد فرسنجها دو بخش می شود یکی بسوی مشرق رفته پدماوتی نام یافته بنزدیک بندر چاتگانون بدریای شور واصل میگردد و دیگری در جنوب آمده سه تخت میشود یکی را سرستی گویند جنا و سیوم را گنگا نامند و سومین هزار شعبه شده و نزدیک بندر ساتگانو بدریای عمان می پیوندد سرستی و جنا نیز همانجا اتصال می یابد و از سیاحان ممالک چنان استماع یافته که در بدایت برآمدن دریای گنگ از کوه و غایب شدن بدریای شور مردم سکنه کنارش هیچ تمرد و فساد اندیشه و دزد و قطاع الطریق خونخوار و خلق آزار نیستند از آنجا که از غسل این دریا گناهان از بدن مردم جدائی شوند و همانا که آن عصیان بطریق تناسخ بر کنارش در پیکر او میان توالد یافته مصدر این نوع امور مذموم میگردند بالجمله (درین صوبه آب و هوا باعتدال نزدیک و کشت کار بارانی و سیلابی و بعضی جا چاهی و برخی جا کاشت سه فصله می شود و میوه ایرانی و تورانی و هند و ستانی گوناگون و گلهای بویا فراوان و عمارات عالیه از سنگ و خشت میگردد و جانب مشرق صوبه اکبر آباد و مغرب صوبه لاهور و جنوب اجمیر و شمال کوهستان کمایون از طول جانب اکبر آباد تا لودیانه ساحل دریای ستلج طول صد و شصت کروه و از سرکار ریواری تا کوه کمایون عرض صد و چهل کروه واقع است سرکار شاه جهان آباد و سهرند و حصار فیروزه و سهارن پور و سنبهل و بدایون و ریواری و نارنول هشت سرکار مشتمل بر دو صد و بست و نه محال و هشتاد و چهار کرور و شصت و سه لک و سی و پنجهزار دام داخل این صوبه است)

(صوبه مستقر الخلافه اکبر آباد

آگره دهی بود از توابع پرگنه بیانه سلطان سکندر لودی در زمان فرمان دهی خویش آن را مکان ملک دانسته تختگاه مقرر کرده و شهری مطبوع طرح انداخت پس ازان آن شهر به بادل گڈه مشهور گشت و بعد آن حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه آن را وسط ممالک محروسه تصور فرموده قلعه سنگین باستحکام اساس بنهاده و بے مثال معمری اکبر آباد نام بوسعت و منحت آباد گردید که جهان دیدگان چنین قلعه متین و شهر بزرگ کمتر نشان دهند آب جمنا چهار کروه از میانه شهر میگذرد و بر دو طرف عمارات عالیه و دکانهای دلفریب تعمیر یافته و مردم هر جنس و هر دیار در وآباد و کالای هفت کشور خرید و فروخت می شود و گوناگون میوه خصوص خربوزه ایرانی و تورانی و رنگارنگ گلها و برگ تنبول بس شایسته بهم می رسند

اما هر دو دریا از جمیع امکنه بزرگ تر نوشته اند و هر سال در روز تحویل آفتاب به برج
حمل که آن را بیساکهی گویند خلایق از هر طرف آمده اژدحام میکنند خصوص در سالی که مشتری
در برج دلو میرسد و آن را کنبه نامند و بعد دوازده سال می آید عالم عالم طبقات خلایق از
مسافتهای بعیده رسیده هجوم می نمایند و در آن مکان اغتسال و خیرات اموال و تراشیدن
موی سر و ریش از مثوبات و انداختن استخوان مردگان در دون گنگ رستگاری اهل ممات
می پندارند و آب آن را بطریق ارمغانی بدور دستها می برند طرفه تر آنکه اگر سالها در ظرف باند
بو و دیگر گون نشود و بی شایبه تکلف آب خوشگوارش مانند دل اهل دلان از کدورت
پاک و بسان ضمیر مقبلان فیض ناک در عذوبت و شیرینی با آب کوثر دم مساوات میزند
و در لطافت و گوارایی با آب سلسبیل پهلو می زند و از کمال تناسبت با جمیع امزجه سازگاری
مینماید و فواید بسیاری از وی بروی کار می آید یعنی سقیم المزاج را صحت و شفا و بیماریهای
مزمن را فایده دوای بخشند صحیح المزاج را فربهی و تندرست را فرحت بظهور می آرد و معده
غلیظ را صفائی و آتش غریزی را فروغی میدهد اشتها را افزایش و قوت باه را اعانت میکند
روی کهربائی را لعل گون و چهره زعفرانی را ارغوانی می سازد زهی دولت که سلاطین
هندوستان و امرای والاشان بهر جا که باشند آب گنگ میخورند بالجمله این دریا بعد
بر آمدن از هردوار بمحل بارهه سادات رسیده پایان قصبه هستناپور که در زمان سابق
دار السلطنت بود چند فرسخ در عرض و طول آبادی داشت میرسد و از آنجا نزدیک قصبه
گده مکتیسر و انوپ شهر و کرنباس و سورون و بداؤن که امکنه مشهور است و در قنوج که شهر
قدیم است رسیده رونق افزای انهار می شود و از آنجا جاری شده بعد گذشتن از
شیوراج پور و کجوه و مانکپور و شهزاد پور و دیگر محال پایان قلعه اله آباد میرسد و در انجا کلان
دریای جمنا با چند دریای دیگر آمده ملحق میگردد و دو سی کروهی آن شهر بنارس می آید و از
نزدیک چنارگده و چند محال دیگر گذشته تا رسیدن پایان بلده پتنه هفتاد و دو دریای
کشتی رو از جانب کوه جنوب و شمال آمده بتفاوت یکدیگر جا بجا اتصال می یابد و داخل دریای ذخار
ناپیداکنار میگردد و این آب سه دریا بگنگ موسوم می شود و از آنجا بجهانگیر آباد و اکبرنگر
عرف راج محل و مقصود آباد و میرداد پور و خضرا پی گذشته پایان شهر جهانگیر نگر ڈهاکه میرسد

اولیاے بزرگ ہند بود وخلایق کثیر از خاص وعام بآنجناب اعتقاد دارند ودر سالی یکبار تبہ طوایف
انام از ممالک دور ودست باعلمہاے زرین آمده ازدحام می کنند ونذرات می گذرانند
وچند روز ہجوم مردم وتماشاے غریب میشود در زمان سلطان ابراہیم شرقی در ۸۳۳ ازانجا
مطلبی در عمل کرده شده وگزین ترین این صوبه دو دریاست یکے جمنا که تفصیل آن سابقا تحریر در آمده
ودیگرے چنبل که از حاصل پور تابع مالوه برآمده وازبیست کروہے اکبرآباد دہصد وبہادر ومحال
سرکار ایرج گذشته نزدیک اکبرپور تابع کالپی بدریاے جمنا داخل میشود القصه این صوبه
شرقی گہاٹم پور شمالی دریاے گنگ جنوبی چندیری غربی پلول واقع است وازا ز گہاٹم پور
تابع الہ آباد وتا پلول معمور صوبه شاہجہان آباد صد وہفتاد کروه وپہنا از قنوج تا چندیری مضاف
صوبه مالوا صد کروه سرکار اکبرآباد وباری والور وتجاره وایرج وکالپی وسہدول وقنوج و
کول وبروده ونداور وگوالیار وغیره چہارده سرکار مشتمل بر دو صد وشصت وہشت محال ونود
ہشت کرور ونوزده لک وشصت وپنجہزار وہشتصد دام داخل این صوبه است *

صوبه وسیعه فسحه الہ آباد

درکتب ہندی نام این صوبه پراگ می نویسند ودر عرف تربینی نیز گویند درمیان دریاے جمنا
وگنگ حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه قلعه سنگین باستحکام تمام وگزین کا انجا اساس نهاده
وشہری طرح انداخته الہ آباس موسوم فرمودند وحضرت شاہجہان بادشاه در خلافت خود
باله آباد ماموره فرمودند دریاے گنگ وجمنا پایان قلعه باہم می پیوندد وچشمه از قلعه برآمده وبدریاے
مذکوره داخل میشود ودر عرف آن را سرستی گویند بدین جہت اینمکان را تربینی نامند یعنی اتصال
سه دریا اما در کتب ہند برآمدن سرستی ازانجا مندرج نیست ودرون قلعه درختی است متقدمین
کران را اکہی بر گویند یعنی پایدار ودر ہندی نامجات می نگارند که این درخت دایما برقرار است وتا
انقراض عالم بے زوال خواہد بود بفرموده حضرت نورالدین محمد جہانگیر بادشاه آن را قطع کرده
تابه آہن بران محکم نموده بودند بحکمت ایزدی آن درخت ازان تابه آہن سر برآورده وبالاے
گرفت القصه اہل ہنود آن مکان را معبد متقدمین وشریف ترین وبادشاه معبدہی دانند ودر ایام
زمستان که آفتاب به برج جدی میرسد وآن را مکر گویند طوایف انام ازاطراف گیتی آمده
ہجوم می کنند وتا یک ماه اقامت ورزیده ہر روز غسل می پردازند وہرکدام بقدر امکان

وهوای دل‌کشا دارد اگرچه نادره کاران هر پیشه و کاریگران هر فن در صنعت خویش ممتاز اند
اما کار چوب طلا و نقره بر چیره و دیگر پارچه‌ها تا در میان اند و از ممالک دور دست تاجران آمده خرید
می‌برند و تمتع یاب میشوند الغرض این مصر بجمیع خوبیهای آراستگی دارد و اکثر مزارات اولیای
عظام و فضلای کرام در دست مقبره منوره حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه و حضرت
شهاب الدین محمد شاهجهان بادشاه در نزدیکی آن مصر واقع ست بیانه در باستانی زمان
سترگ مصری بود قلعه مستحکم دارد در سابقه اسیران عصیان هند را در ان قلعه نگاه میداشتند
نیل و حنا بس گزین می‌شود و انبه بعضی قریب یک سیر پیدائی دارد سیکری نام دهی از توابع
بیانه بود دوازده کروهی اکبرآباد حضرت محمد اکبر بادشاه باشاره زبده اولیای کرام شیخ سلیم
قلعه سنگین و عمارات متین و مساجد و مدارس و خوانق احداث فرموده بفتح پور موسوم کرده ازکان
قرار داده‌اند و پیوسته ان کولابیست بزرگ در عرض طول دو کروه که خلایق از ان فیض میگیرند
و صفه والا و مینار عالی و اویزه گاه فیلان و جولانگاه بر کنار ان واقع است و در ان نزدیکی کانی
است از سنگ سرخ سته‌بها و تختگاه و دیگر مطلوبه عمارات بهر اندازه که خواهند ازان بر می
آید گوالیار از نامور دژهاست خوش آب و هواست متانت و حصانت آن مشهور و زندانیان منسوب
سیاست را درون آن نگاه دارند خوش زبانی باشندگان و نغمه سرای خنیاگران و جادو نفسی
سرایندگان و دلفریبی شاهدان آنجا مشهور و در ان دیار چند جا کان آهن واقع شده و در ان شهر
مزار شیخ محمد غوث است که در زمان خود در تبه ولایت داشت کالپی شهریست بر ساحل دریای
جمنا خوابگاه بسیار اولیا است نبات آنجا مشهور است و در توده بهم غاریست که کان مس و فیروزه دارد
اما خرج بر دخلش فزونی میکند متهرا شهریست باستانی بر کنار دریای جمنا زادگاه سری کشن
و در هنود و نامها خرافت آن بسیار نوشته اند و از آغاز آفرینش پرستشگاه دانند اکنون معبد
کیشورای مشهور و آنرا بحکم عالمگیر بادشاه انداخته مسجد مقرر کرده اند بر روی دریای جمنا
عبد النبی خان فوجدار زینه زیبا تعمیر نموده زیب افزای شهر و فیض بخش شهریان شده و آن
مکان را ببرات گویند و نیز در وسط شهر مسجد عالی احداث نموده اسم خویش روشن ساخت
قنوج باستانی شهریست بر کنار دریای گنگ آب و هوا و میوه خوب دارد و در مکن پور [illegible]
پرگنه[1] مشهور سرکار قنوج خوابگاه شیخ بدیع الدین المشهور بشاه مدار و شهبازاست که از

---

[1] مشهور

و بیرنه وغیره است طول از سنبهولی جون پور تا کوه جنوبی صد و شصت کروه عرض از گنگ پر چوسا
دریای گنگ تا گهاتم پور صد و بست کروه شرقی صوبه بهار غربی صوبه اکبرآباد شمالی صوبه اوده
جنوبی باندهوگڈه و سرکار الهآباد و جون پور و غازی پور و بنارس و چناده و کالنجر و کوره و مانکپور وغیره
شانزده سرکار مشتمل بر دو صد و چهل و هفت محال و سی و هفت کرور و شصت لک و شصت
و یک هزار دام داخل این صوبه است ۞

صوبه اوده

اوده شهریست بزرگ و متقدمین آن را در هندی نامجات اجودهیا گویند زادگاه راجه رام چند
نوشته اند و بستن از قنطره بر روی دریای شور و رفتن در لنکا با عساکر بیشمار بوزنه و خرس و
کشتن راون مرزبان انجا و آوردن زوجه خود را که در قید راون با عصمت و عفت محفوظ بود
مشهور است و تاریخ راماین در شرح سرگذشت نگاری او عجایب کارنامه اوست و ازین رو مکان
شهر تیرتگاه راجه رام چند بود و از گزین معابد میدانند و یک کروهی آن دریای گهاگهر به دریای
سرجو پیوسته پایان قلعه میگذرد و در سواد شهر خاک بیزی میکنند و طلا بر میگیرند و در آن شهر
تربت شیث بن حضرت آدم و ایوب پیغمبر علیهم السلام زیارتگاه اهل اسلام است و در
رتن پور مزار کبیر بافنده است که در زمان سلطان سکندر لودی در بنارس از کثرت یاد در تجلیه
از شهرستان صوری راه به دار الملک معنوی برده بود و دریا اسرار معرفت و دقایق رموز
حقیقت در اشعار هندی از و در طوایف انام خاص و عام یادگار بهرایچ شهریست بزرگ
متقدمین بر ساحل دریای سرجو سواد و شش بس دلکش تربت سالار مسعود از خویشاوندان
قریب سلطان محمود غزنوی در جنب سالار برادر سلطان تغلق شاه و پدر سلطان فیروز شاه
والی هندوستان در انجا است طوایف انام از دور و دست با علم ترین به زیارت می آیند و
انجمنهای آرایند و فراوان نذور میگذرانند و در نزدیکی شهر موضعی است دو کروه از وی باز
دار الفلوس و از شمالی کوهستان فراوان چیز بر پشت آدمی و بر اسپ کونت بار کرده می آرند
طلا و مس و سرب و مشک و قطاس و عسل و چوک ترش که از آب ترنج و لیمون بجوش آورده
برساختهاند و بنا و کره در هندی بکهره گویند و انار دانه و زنجبیل و فلفل دراز و کیر با در و ونگ هندی
و نمک و انگوزه و زر بوره و شیشه وا وند و موم و پشمینه و باز و جره و شاهین و باشه و دیگر اشیاء

بفقرا و مساکین خیرات میدهند و نیز مبلغی سر اسامی بسرکار پادشاهی ادا می سازند چون پیوند عنصری
گسیختن دریخجا نیک میدانند از غیبت در پیشین زمان بعضی مردم بقصد رستگاری آخرت و
حصول مامول و الذوی دیگر خویشتن را در اره میدرانیدند در عهد سلطنت حضرت شاهجهان
بادشاه این عمل منع کردند بس کردهی آن شهر بنارس که در هندی نامها بانارسی نوشته اند چون
در میان ندیا برنه و اسی واقع شده بدین تقریب بدان نام مشهور و کاشی هم نگاشته اند شهریست
متقدمین کهن آسا آباد و دریای گنگ بیان ره میگذرد و آن را بمهادیو منسوب کرده پرستش
گاه قدیم میدانند و معدن فضیلت و جامع فضلای مدرسه طلبه علم هند است برهمنان
ارباب فضل و بیدخوانان صاحب حال و قال توطن دارند و از ممالک دور و نزدیک برهمنان و
برهمن زادگان بقصد تحصیل و تکمیل علوم دران مصر جامع اقامت می گیرند مستفید و مستفیض می
شوند و اکثری از آزادگان و وارستگان بتوفیق ایزد سبحان ترک علایق دنیوی نموده بآرزوی
تهی کردن قالب که در کتب سلف رستگاری عقبی نوشته اند توطن گزیده بیاد رب العباد اشتغال
دارند و نیز پیران کهن سال و مریضان گسسته امال بارادهٔ مردن رسیده جان بجان آفرین میدهند
و پیوست الکهانی است بر کناره دریای گنگ هرگاه که مشتری به برج اسد میرسد کوهچه از میان
دریا پدیدار گردد تا یک ماه بپاید و مردم فراوان پرستش میکنند و این نمودار یست از بدایع قدرت
ایزدی چناده سنگین دژیست بر فراز کوه در بلندی و استواری کم همتا دریای گنگ از پایان
گذرد و در نزدیکی آن گروهی سراپا برهنه در صحرا بسر برند و به تیر اندازی و نخچیر جنگلی روزگار
گذرانند کالنجر قلعه ایست سنگین بر کوه آسمان حلقه تا فراز آن کس نگوید و دران چشمه ها بر جوشند
و فراوان کولاب دارد و معبدگاه بهیرون که شگرف آراسته تنها آن را برگذارند در دست و پیوست
آن درختزاریست بس انبوه و انبوس و میوه های خوردنی و بسیار فیل صحرائی از آن جنگل بدام آورند
و نزدیک آن کان الماس است و از بعضی جا الماس ریزه بدست آید و مردم آن دیار [illegible] شوند
جونپور بزرگ شهریست سلطان فیروزشاه در زمان فرمانروائی خویش بنام سلطان محمد فخرالدین
جونا که عم خود بود آباد کرده چون در میان متمردان واقع شده و جمعدار آنجا را دائما بگروه کشتن آماده
کارزار بود و خونریزی و سفاکی باید نمود و القصه تمام این صوبه آب و هوا سازگار و گوناگون گل و
میوه خصوص خربزه و انگور فراوان و کشت کار گزیده و شهد و موتب کمیاب و جواری و باجره تا پدید و
پارچه جهونه صبر گل و عنبر و نمک نیک پیدا گردد و درین دریای گنگ و جمنا و ارند و کین و سرجو و

صوبه بهار عرف پتنه

پتنه دارالحکومت این صوبه است مصریست بزرگ بر ساحل دریای گنگ بیشتر عمارات
سفال پوش باشد که بزبان ان دیار کهپریل گویند می گردی این مصر جانب جنوب دامن کوه
معبدگاه است که اهل هند از دور دست بار سیده بارواح نیاگان فرو رفته خیرات دهند خصوص
در چله دی که آفتاب به برج قوس برسد بیشتر مردم دران مکان میرسند و روح نیاگان را از
خواندن اشلوکها و رسانیدن غله و آب خشنود می سازند و این عمل را از عبادات و حسنات خود
و رستگاری فرو ... مکان پیدا اند پیوست ان کان سنگ مرمر است از و زیورها بر سازند و کاغذ
خوب شود و در سرکار مونگیر از دریای گنگ تا کوه دیوارے سنگین کشیده اند وان را سرحد بنگاله
بر شمارند و درین سرکار در دامن کوه مهیج ناتهه مکانی است منسوب بمهادیو امری عجیب ... بر خورد
که باعث حیرت ظاهر بینان میتواند بود یعنی درون معبدگاه درختی پیپل واقع شده که از آغاز
پیدایی ان هیچکس نشان نمی دهد از خدمه ان معبد هرکس را باخراجات لابد احتیاج می افتد خود را
از خوردن و آشامیدن باز داشته زیران درخت نشسته بحصول امور بجناب مهادیو مناجات
مینماید بعد دو سه روز ازان درخت برگی مخطوط بخط هندی در قرزده کلک غیب متضمن تنخواه
مبلغی برای خواهش گر بجانب یکی از سکنه اکناف گیتی صادر می شود هر چند که مسکن ان یا قصبه
کرده باشد اسم او و فرزندان او و زوجه و اسم پدر و جد او و سمت و ملک و وطن و دیگر علامات
صحیح او در خطان برگ ظاهر میگردد و رئیس و خدمه مطابق ان بر کاغذ جداگانه نوشته میدهند
وان را هندوی پچناتهه گویند و خواهشگران هندوی را گرفته بموجب علاماتی که دران نوشته
مندرج است بمکان مرقومه میرسد وان شخص که به هندوی میرسد بلا عذر و حیله زر واصل
میسازد و چنانچه بر نگارنده این صحیفه زنار داری هندوی پچناتهه آورده بود سعادت خود دانسته
ادای زر کرده و زنار دار را خشنود گردانید عجب تر آنکه دران معبد غاریست رئیس خدمه در
سالی یکمرتبه در روز شیورات یعنی شیوبرت دران غار میرود و از درون ان خاک برداشته بهر یک
از خدمه میدهد بقدرت قادر مطلق بقدر نصیب هرکدام ازان خاک طلای شود و تربت از دریای
و در بعلم و جامع هندی فضیلت است آب و هوا گزین دارد و حجرات انجا یکسان دگرگون شود
و خوش مزه مانند شیر فروش اگر آب شیر امیزد از غیب گزندی با و رسد گاو میش چنان شود

کوهستان وران موضع بفروخت میرود و چند ماه علی التواتر مجمع عظیم می شود و سوداگران از
اطراف آمده خریداری میکنند و بهره یاب می شوند نیمکهار نام دژ قلعه ایست بزرگ دریاے
گودی پایان ان میگذرد و نزدیک ان حوضی است منسوب به برهما از دو سه چنان بر جوشد
و گردش نماید که آدمی درو فرو شدن نتواند و هرچه در اندازند بیرون افتند وان را از معابد بزرگ
دانند و کتب هندی که از گردش چرخ دوار و انقلاب ازمنه و ادوار بعدم نهاده بود
عابدان و دانشوران بمقتضاے روشندلی و فرط آگاهی بر کنار ان حوض بتازگی بسعی ظهور آورده
فیض رسان عالمیان شده اند و دران نزدیکی کولاب است سرچشمه تنگ ای نیک که بدریاے
گودی پیوندد و یک گز پهنا و چهار انگشت ژرف برهمنان بید خوان افسونها خوانده پرستش
گری نمایند بقدرت قادر مطلق حقیقی ناگهان از رنگ پیکرها دیو پدید آید و مردم مشاهده
امر شگرف کنند و زود ناپدید گردد و هرچه از برنج و غیر ذلک اندازند اثری از و نماند و پیوست
ان سرزمین است وان را چرمتی خوانند در جوشش هوا شعله آتش خود بخود برافروزد و
شگفت افزاید لکهنو بزرگ شهریست بر کنار دریاے گودی شیخ مینا که مردم را گمان ولایت
بردست دراینجا آسوده اند و سوبیج کنڈ معبدیست از دور و دست خلایق بران فراهم آیند قصبه
بلگرام خوش آب و هوا است اکثر مردم آنجا خوش فهم و سرود سرا هستند و درانجا چاهی است
هر که چهل روز علی الاتصال آب ان آشامد شناسائی و حسن منظری افزاید القصه تمام این صوبه
آب و هوا خوش و گل و میوه فراوان دارد و کشت و کار خوب میشود خاصه برنج سکهداس و
مدکر و جهنوه در سپیدی و تازگی و خوشبوئی و گوارائی کم همتا شالی شتابی پیشتر از همه جا شده
بکار برند و تا خشکی سیلابها از دریا بر خیزد و آب زمین را فرو گیرد و هرچند آب افزاید ساق
شالی نیز فزایش پذیرد و دراز گردد و اگر بیش از آنکه خوشه گیرد سیلاب جوش بلند باد زیان دارد
و آهو و دیگر دام نخچیری فراوان شود چون دشت و صحرا زیر آب آید جانوران صحرائی به پشته ها برآیند
و مردم از گوناگون شکار عشرت اندوزند بزرگ دریاے سرجو و گهگر و سی و گومتی و رود دیگر
طول این صوبه از سرکار گورکهپور تا قنوج صد و سی کروه و عرض از شمالی کوه تا سدهپور تابع
الہ آباد صد و پانزده کروه خاور رویه صوبه بهار باختر قنوج شمالی کوهستان جنوبی مانکپور و
سرکار اوده و گورکهپور و بهرایچ و خیرآباد و لکهنو پنج سرکار مشتمل بر یک صد و نود و هفت محال
و بست و شش کرور و چهل و پنج لک و چهل هزار دام داخل این صوبه است

کروه طول صوبه بنگاله از غرب بصوبه الهاباد و اوده و شمال و جنوب کوه بزرگ سرکار بهار و حاجی پور
و منگیر و چمپارن و سارن و ترهت و روهتاس و غیره هشت سرکار مشتمل بر دو صد و چهل محال
وسی و هشت کرور و هفت لک و سی هزار دام داخل این صوبه است

صوبه عمده بنگالا

دار الایالت این صوبه شهر ډهاکه که جهانگیرنگر است وسعت و نزهت کمال دارد و بحری و لطافت
در چند کروه آباد و اسباب و اشیای هفت کشور از و پیدا و مردم هر قوم از هر ملک در و ساکن
نام اصلی این ملک بنگ بود چون فرمانروایان پیشین بسبب کثرت آب در هر جای خیابانی به
پهنای بیست درعه بلندی ده درعه بسته اند و آن را آل نامند به پیوستگی آن بنگالا
زبان زد آفاق گردید (بنگالا) گرما باعتدال نزدیک و سرما بس کم و میانه ثور شروع بارش شود و تا شش
ماه ریزش گردد و زمین از آب فرو شود و آن خیابان بیرون آب بماند بیشتر کشت کار شالی است
و چندین جنس شود اگر از هر یک دانه گیرند سبوی بزرگ برآمود گردد و در یک قطعه زمین شالی سه بار
کارند و درو کنند و کم تر گزند رسد و چندانکه آب افزاید خوشه بالا رود و خوشه از آب بدر نشود چنانکه کاه آن
یک خوشه را شصت دست اندازه برگرفتند رسم ضبط و غله بخشی نیست اداے مالواجب نقد
است رعایا در سالی به هشت ماه محصول را پایه پایه ادا سازند و مراسم قربان پذیری بجا آرند بیشتر خورش
برنج و ماهی بود و گندم و جو و جز آن کم روئید و یک رسم نان خوردن نیست بادنجان و سبزی و برنج
پخته در آب سرد نگاه دارند و آن را دوم روز فرو کنند نمک بسیار عزیز باشد و از دور دست آورده
و گران فروشند و گل و میوه فراوان و فوفل چنان شود که از خوردن آن لب ها سرخ گردد و الماس
و زمرد و عقیق و ابریشم از بنادر فراوان آید بنگاله شیب درست سازند و کشتی چنان کنند که
اندکی پنجراره به بحر بیرون رود و دیر بپاید و برنی حصیر آنچنان باشد که از ابریشمی بهتر نماید
و بوریا بافند که آن را سیتل پاتی گویند و در آن ولایت آمد و شد بر کشتی است تا به هنگام
بارش و در خشکی به سکهاسن که در ره نوردی در درون آن نشستن و دراز کشیدن و خوابیدن به آسودگی
رود و بهره بر فرازان جهت تابش و بارش گزین سرپناهی بر سازند و سواری فیل هم عسرت وجود
اسپ سواری کم و در آن ملک مالکار برنتان باشد و مرد و زن برهنه باشند و خواجه سرا بیشتر

کمان را شیر نتواند شکار کرد و هنگام بارش آهو و گوزن و شیر بسبب کثرت آب یک جا با بادی در آید
مردم بجالش گری و صید و جنگی نشاط برگیرند و در سرکار چنپارن تخم ماش در زمین نار اندازند و بی‌تردد بی
رنج کشت کار بر دهد و در جنگل فاغل دراز بسیار شود در رهتاس قلعه ایست بر فراز کوه آسمان سای و دشوار
گذار و دوران چهارده کروه و دران کشت کار شود و فراوان چشمه بر جوشد و در هر جا چاه گز بر کنند آب
پدید آید و کولاب‌ها هنگام بارش افزون از دو لیست و بشمار با چشم و گوش برافزود و القصه در نیمه
تابستان بس گرم نشود و زمستان نزدیک باعتدال و بیشتر از دو ماه بجامه پخته داز احتیاج
نبود و در ریزش ابر شش ماه شود و همه سال این مرز از کثرت دریاها سبز و شاداب باشد و باد
تند جز در دیگر دیر نخیزد و کشت کار گزیده شود خاصه شالی در خوبی و چیدگی که جهانگیری نام شکر
بسان مثل بند و هندوستان بکار برند و در بهجوری اوره و نیشکر فراوان گزیده باشد برگ تنبول خصوص
مگهی بسیار نازک و خوش رنگ و بی جرم و خوشبو و نیک مزه و دیده فراوان خصوص گنبل چنان
بزرگ باشد که یک کس بدشواری بردارد و نخچه نام گلی است مانند گل و در توره بس خوشبوی
جای دیگر نشان نی دهند شیر بس گزیده و ارزان بود و اسپ و شتر کمیاب و فیل شایسته بسیار
بهم رسد و زر بری و خصی بس گزین و از غایت فربهی نیاز و راه رفتن بچار پایی بر داشته برند
طوطی و خروس جنگی نام ور شود و گوناگون شکار نشاط افزا و اقسام پارچه پیدا آید و شیشه
زر افشان گونه گونه بر سازند اگر چه دریاها بسیار است از گزین ترین گنگ گویند در بیرون سون از
جانب جنوب می آید و چشمه آن و چهار و نربده از یک بوته نزدیک گده جوش بر زند نربده
بجانب دکهن روان شده و سون و چها برین سمت آمده بگنگ واصل شده و سرچوا از کوه شمال
آمده نزدیک بگنگ پیوندد و گندک نیز از کوه شمال می آید و نزدیک حاجی پور داخل گنگ می شود هر که
آب آن خورد شده کلان شد و در رفته برین نام چهل شود و دران دریا عنبر گویند خاصه خوردن را وانا
چهل کرده از ماه دریا گام برند و دران سیاه سنگیست از مظاهر ایزدی و فراوان گونه باشد هم
منقش و هم گویند و پرستش می کنند گرم آمار از کوه جنوب روید رسیده در گذر چونا بگنگ
اتصال یابد این را کرمناسه گویند و بشمر وقت عبور از دریا احتیاط بکار برند تا قطره از آب
بر بدن نرسد و پن پن از جنوبی کوه بر آمده نزدیک پتنه بگنگ در می شود و گویند که جهتا داود و دریای
کوشی و رو نابلیه و پنن از جانب جنوب و شمال آمده بگنگ اتصال یابد و خود رود از شماری نیست
طول این صوبه از گدهی تا رهتاس صد و بیست کروه و عرض از ترهت تا شمال کوهبار صد و ده

باوجود نون کنند و در نزدیکی آن ولایتی است که آن را مهاچین گویند از شهر خان بالغ که دار الملک
این ولایت است تا دریای شور بمسافت چهل منزل از رودی بعید و اند و هر دو کنار بسنگ
و چونه برآورده سلطان سکندر رومی ازین حد و بان دیار رفت سیر تمام آن ولایت نموده براه
دریا برآمد و بموجب امر سلطان سکندر حکما و الا دانش طلسمی پنجه دست آدم بر روی دریای شور
نهاده اند که چون جهاز الطرف میرود باشاره منع می کند که بدین سمت میاد میان مشرق و جنوب
فراخ ملکی است ارخنگ نام بندر بنگاله از دست فیل بسیار شود و سفید فیل هم پیدا می یابد
و اسپ و شتر و خر گران ارزو گاو و گاومیش اصلا نبود و جانوری است ابلق که ازین هر دو بهره ور
و بگوناگون برآید و شیر او بخورند کیش ساکنان آن بر خلاف هند و مسلمین است خواهر خود را بگر توام
با برادر جفت برگیرند و تنها از مادر حقیقی پرهیز دارند و آتش کیش ریاضت اندیش را والی گویند
از تهدید او بیرون نشوند رسم ایست که در دیوان زنان سپاه حاضر شوند و مردان بکورنش بیایند
بیشتر سیاه فام و کوسه باشند و نزدیک آن ملکی است که آن را چین خوانند یک سوی آن ولایت
خشکی است کان یاقوت و الماس و طلا و نقره و مس و نفط و گوگرد در آن و ساکنان آن ولایت
را بقوم مگهه بر سر کان آویزش رود والمقصد این ولایت بغایت وسعت دارد گزین ترین دریای
گنگ است و ستایش آن کتابها نوشته اند و دیگر برهم پتر است از خطا کوچ آید و ازانجا
سرکار بازوها را سیراب سازد و در بشور دریا در شود طول این صوبه از بندر چاتگانو تا گدهی چهار صد
گروه و عرض از شمالی تا پایان سرکار مداران دو صد گروه مشرق رویه دریای شور و غرب صوبه
بهار شمال و جنوب کوه کلان سرکار تانده و فتح آباد و جنت آباد و سلیمان آباد و بنگاله و تاجپور
و پنجره و بازبک آباد و باربازو سنارگانو و سلهت و چاتگانو و شریف آباد و سلیمان آباد و گهورا
گهات و مدارن وغیره بیست و هفت سرکار مشتمل بر یک هزار و یکصد و نه محال و چهل و شش
کرور و هشت و نه لک دام و چهار هزار و دو صد توپ و چهار هزار و چهار صد کشتی داخل این
صوبه است ٭

صوبهٔ عشرت سرشت اودیسه

بیست و نه قلعه پخته دارد و آب و هوایش سازگار است هشت ماه بارش و سه ماه زمستان و
یک ماه تابستان شود و میوه و گل فراوان باشد خاصه گل نسرین بس بارنگ و خوشبو و کیوره

ازین دیار براید و سه گونه می باشد اول صندلی او را هر سه عضو از تیغ برند و اللسی نیز گویند دویم
بادامی قدری آلت فحل را داشته باشد سوم کافوری خصیتین او را در هنگام خوردی بمالش نابود گردانند
یا برارند و چنان برگذارند که جز ادای بول هر جاندارے که خصی شود سرکشی ازو فرو نشیند و دمزاد را
بیفزاید چنانچه از زشت خوئی و بدگوئی خواجه سرایان پیداست لکهنوتی شهریست باستانی
نخستین دار الملک بود حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه در زمانے که دران ملک نزول
وجلال فرمودند هواے ان را خوشش فرموده به جنت اباد موسوم نمودند قلعه ایست استوار و در
شرقی ان کولابی است بزرگ اگر در بند او شگستی پدید شود شهر اب در شود و سرکار سلهت در وی بسیا
سنتیرا انجا مشهور و میوه ایست ترنج نام نارنگی رنگ لیکن ازو بالیده تر و بس شیرین و چوب
چینی فراوان و درخت عود افزون در انجام بارش ان درخت را بریده بر زمین اندازند بعد چند
گاه اندازه خامی و پختگی گرفته اورند و درین دیار خواجه سرایان بسیار تر سازند و در سرکار
گهوره گهات ابریشم و پارچه تات بند و اسپ گونت و خواجه سرایان فراوان بود و هندی
میوه بسیار و سرکار بنگلا بر ساحل دریاے شور است در حوالی قلعه درخت زاریست سر آغاز
ماه هلالی تا چهاردهم دریا بموج خیز در اید و امواج بسان کوه برخیزد و نمودار شگرف و
تماشاے عجیب شود و از پانزدهم تا اخر ماه پایه پایه بکاهد و نزدیک ان کامروپ است
که ان را کاونرو گویند و حسن ظاهری زنان انجا بس فراوان خصوص جادوگری و طلسم سازی و سحر
وشعبده پردازی از اندازه بیش و شگرف و داستانها برگذارند یعنی به نیروی جادوگری خانه برافرازند
ستون و سقف ان از ادم برسازند و ان ادمیان زنده باشند و مجال دم زدن و حرکت ندارند
و نیز بقوت سحر سازی از ادم چارپایه و پرنده برسازند تا ادم را بسان وحش دم و گوش برارند و هر
که را خواهند تسخیر قلوب نموده در فرمان خویش ارند و از جنبش و ارامش افلاک گرانی و ارزانی غلات
و درازی و کوتاهی عمر هر کدام اگهی دهند و فن استنباط تمام شهود را شکم دریده فرزند بیرون ارند و زائچه
احوال مولود وی برخوانند و دران حدود شگرف درختی است چون به برند شیرین ابی ازو تراود
و تشنگان را سیراب سازد و درخت دیگر است که انبه و نیز انگور بار اورد و دران دیار
نخلی است که پس از برکندن افزون از دو ماه پژمرده نشود و رنگ و بو زایل نگردد و دانه و حمایل
برسازند پیوست ان ولایت اسام است بسیار وسیع مرزبان انجا را چون روزگار سپری گردد
خاصان او مرد و زن کشاده پیشانی زنده فرو شوند و هر که وارث نداشته باشد جمیع اموال

معتدل و کبر و اردیام بہار ارمے بہشت فرحت بخش جان و دل باوش چون باد بہاری طرب
انگیز و بہجت افزا و یش باشد فشار باد و قرت وه و راحت پیرا بر مغلش بچو فصل گل تازگی او رو
روزگار و ہر سبحش سرمایه آرایش بربیع و بہار زمستانش ہوائے فروزی دارد و تابستانش بہار
برنگار بروی کار اورد و از آغاز جوزا لغایت سنبله چہار ماه ریزش ابری شود و از ہر قسم میوه در کمال
فذوبت پیدائے با چه بعضی میوه تو سیت که در ولایت دیگر نباشد و گونه گونه گلہاے معطر در
باغات و صحرا است که بشمار در نیاید و غلات ان قدر وافر که در اینا نرخ ارزانی دارد و انواع اقمشه بہا
و جواہر و زواہر گران قیمت و اقسام نوادر ساحل و بنادر و نفائس بحر و بر دران مصر ہم رسد و سکنه
ان خوش باش و نیکو معاش و صاحب ثروت و دول و ارباب نعم و تمول و حسن و لاوینان زیبا
وجمال دلفریب سمعیان تجربه در گنجه طول صد و پنجاه کروه و عرض صد کروه ہشت سرکار
مشتمل بر ہشتاد محال و پنجاه و یک کرور و شصت و دو لک و ہشتاد ہزار دام و حاصل این
صوبه است

صوبہ برار

ملکی است میان دو کوه جنوبی آب و ہوا و کشت کار نیکو دارد و درین ملک چودھری را
دیسکه و قانونگو را دیس پانڈی و مقدم را پٹیل و پتواری را کل کرنی گویند فیل صحرائے فراوان
باشد چنار گڈه سنگین قلعه ایست بر پشته سه طرف ان را رود بر گرفته کہیرله حصار ایست
سنگین بر زمین در میان ان کوه پچه ایست بد و نیایش کنند و چہار کروہی چاہی است استخوان
ہر جانداری که در وافتد سنگ شود نزدیک میل گنده چشمه ایست در و چوب و جز ان ہر چه افتد
سنگ شود و در بیراگده کان الماس است و پاره چه صورت تاک نیک یافند و در اینید و ر
و نرمل کان فولاد و جز ان و سنگین اوندہاے دل گزین تراشند و شگفت خروس چنانکه
استخوان و خون سیه خام باشد و ان مرغ را کرک ناث گویند بسیار بزرگ پرستش گاه است
آنرا بشن گیا گویند و درین حوضی است چشمه وار یعنی فرت بعد از و پہنا یک کروه و دگر و او بلند
کوه اب شود دارد و لیه انگیند و صابون و شوره از و پدید آید و فراوان محصول برده و دران نواحی
میمون باشد و درین صوبه بسیار دو دست بہترین گنگ گوتمی که ان را گوداوری گویند
گنگ ہند و ستان را بہادیر و نسبت مید ہند و این را بگوتم که عابد مشہور بود و شگرف افتخار کنی

۱۱۱ ازرقی

صحرا صحرا برگ تنبول گوناگون و بیشتر کشت کار شالی و خوراک مردم برنج و ماهی و بادنجان در
سبزی است شبانگاه پخته نگاه دارند صبح روز دیگر غذا کنند و بر برگ درخت تار بقلم آهنی قلم
تا بهانو نویسند و نامه نوشته بهم گیرند و کاغذ سیاهی کمتر بکار برند و خواجه سرا درین دیار بیشتر برسانند
دیار چه گزین بهم رسد و داد و ستد بکوری شود و آن ریزه خر مهره سفید است که از شور دریا پیدا
چهاران رنگ تو نامند بر سمت جنوب و ساحل دریای شور در شهر پرسوتم پور بتخانه جگناته است
که راجه اندر دمن احداث نموده و تاریخ بنای آن زیاده از چهار هزار سال ظاهر می شود و پیوست
ان بتخانه آبیست منسوب بآفتاب خارج دروازه و سالی ان ملک بران خرج شده بود و بلندی دیوار
صد و پنجاه دست و بنای فرزده دست است سه دروازه دارد و در بتخانه وحشیان و شوالی پشته
از دیدن ان بحیرت در شوند و در نزدیک آن ملکی است تریا راج که مردان زنان را ساتن اجتمل
آلایند و زیور بربندند و زنان جز ستر عورت نپوشند و بسیاری پوشش از برگ درخت سازند
و یک زن در عقد چند شوهر در گیرد و زنان ان ملک در ذات باجمعیت بنسبان مردان بالا شوند
و مردان را زیر کنند و همه کار و بار مردان را زنان سازند و محاربه و مجادله پردازند و کشت کار کنند
حاصل این صوبه یکصد و بست کرور و عوض صد کرور و سرکار جلیسر و بهدرک و کتک و کلنگ
و راجمندری و غیره پانزده سرکار مشتمل بر دو صد و سی و دو محال و چهل[۱۱] کرور و یک لکهه و پنجاه دام
داخل این صوبه است ⁕

صوبهٔ خجسته بنیاد اورنگ آباد

از بعضی تواریخ بمطالعه در آمده که در ازمنهٔ سابقه این شهر به دیار اگرهی مشهور بود و بعد از ان بکهرکی
مشهور گشت چون سلطان محمد فخر الدین جونا والی دهلی تمام ملک دکن بضبط در آورد قلعهٔ دیوگیر را
دولت آباد نام نهاده دار السلطنت مقرر گردانید بعد سلطان محمد ان ولایت باصل از تصرف
فرمان روایان دهلی بدر رفت بعد سه صد سال بعهد خلافت حضرت شاهجهان بادشاه قلعهٔ دولت آباد
بتسخیر در آمد چون حضرت اورنگ زیب عالمگیر در ایام شاهزادگی بصوبه داری دکن متعین گردیدند
در نزدیکی قلعهٔ مذکور در مکانی که قصبهٔ کهرکی بود شهر اورنگ آباد طرح انداخت و بی شائبهٔ تکلف
شهریست در غایت وسعت و معموریست در نهایت نزهت هوایش لطافت افزای بهشت دیار

---

[۱۱] چهل کرور و چهل و یک لکهه دام [illegible]

کرور و سی و شش لک و نوزده هزار دام (۱) دخل این صوبه است ◆

صوبهٔ مالوه

اوجین شهریست بزرگ باستانی تختگاه راجه بکرماجیت که تا حال در هندوستان سنه او
مینویسند و آن مصری بوده وسعت که در آن وقت بوده بسیار از بسیار نوشته اند دریاے شیپره
پایان او میرود و گزین پرستشگاه برشمرند و شگفت آنکه گاه گاه موجه شیر برزند و مردم آوند
از و بر آموده آورند و بکار برند و بقدرت الهی بارها چنین بظهور آمده و چندیری از بزرگ شهرهاے
باستانی است قلعهٔ سنگین و سیصد و هشتاد و چهار بازار و سیصد و شصت فراخ سرا و
دوازده هزار مسجد دارد و گوناگون مردم درو آباد کوهن قصبه ایست بر ساحل دریاے تواز بدو چشمه
اے در و نمودار گردد و بتخانه ایست بزرگ اگر درو نقاره نوازند از بیرون نشود و هیچ کس نشنود
مندو شهریست سترگ دور قلعه او دوازده کروه و مناره هشت منظری در میان در زمان سابق
چند گاه دار الحکومت بود و عمارات عالیه یادگار پیشینیان و مزارات سلاطین خلج درو شگفت
آنکه گنبد مزار سلطان محمود پور سلطان هوشنگ در تابستان آب تراوش نماید و مردم بدو گروند و
گویند که در آن دیار سنگی پدید آمد که هرچه از فلزات بدو رسد زر گردد و آن را بزبان هند پارس
گویند و دهار قصبه ایست در زمان پیشین تختگاه راجه بهوج و دیگر فرمان روایان درانجا شکوه بود
القصه درین صوبه آب و هوا اعتدال است و زمستان بجامه پخته دارد و تابستان بآب شوره
احتیاج کم شود و چهار ماه بارش تا حتی بسردی گراید و شبها بالاپوش اندر و افتد زمین این صوبه
نسبت بمرزهاے دیگر پستی و بلندی و همه کشت پذیر و هر دو فصل گزین شود گندم و خشخاش و نیشکر
و انبه و خربزه و انگور بهتر شود و در بعضی جا خصوص در حاصل پور تاک در سالی دو مرتبه بر دهد
و برگ تنبول عجایب باشد و در اکثر بیابان فیل فراوان که و مه فرزندان خود را تا سه سالگی افیون
بخورش دهند و جمیع مردم کشاورز و بقال و اهل حرفه و صناع و غیر ذلک بید ست افزار
جنگ نباشند و گزین دریاهاے این صوبه نربده و سپرا و کالی و سنده و چیم و گودی و شیپره
است و در هر دو سه کروه رودے بس صاف و تنک و بر کناره هر یک بید با نخود رسته و
گلهاے رنگین و خوشبو و سنبل و در صحرا گلالا بهار درخت دار و سبزیهاے فراوان اهل این

---

(۱) چهار کرور و سی و شش لک و نوزده هزار دام ◆

او بر گذشته و بپس نیایش کنند از کوه سهیادری نزدیک ترنبک برجوشد و از ولایت احمدنگر گذشته
به برار در آید و به تلنگانه رود و در الطرف جنیائے شور در شود و چون کوکب مشتری به برج اسد آید
مردم از دور دست بدانجا اجتماع عظیم کنند و این مجمع در اطراف ممالک مشهور است و دیگر تاپی و
تپتی است بیرون و نیز نیایش کنند و دیگر پورنا از نزدیک دیولگانو برآید و دیگران در ده دوازده کروهی ماه
از چشمه تاپی برآید و دیگر منیا نزدیک دیولگانو جوش برزند القصه طول این صوبه از بتاله تا بیراگده
دو صد کروه و عرض از بیدر تا جنده یک صد و هشتاد کروه خاور رویه بیراگده و باختر بهکر آباد و
شمال هندیه جنوبی تلنگانه و ده سرکار مشتمل بر دو صد محال و شصت کرور و هفتاد و دو لک و هشتاد
هزار دام دخل این صوبه است ٭

صوبه خاندیس

برهان پور مصریست بزرگ دار الملک این صوبه بر ساحل دریائے تپتی گوناگون مردم صناع
بهتر در وآبادی در حواشی آن باغات دل کشا فراوان صندل و عود و انواع میوه گوناگون کیلے
بسیار یابد و در تابستان گرد بسیار برخیزد و در بارش گل و لائے فراوان بود و گشت کار بیشتری
جواری و در برنجی با شالی و برنج گزیده شود و برگ تنبول بسیار و پارچه سرعیات و الف و بهیرون
نیک باشد و چانگ دیو دهی است نزدیک از دریائے تپتی و پورنا با هم پیوندد و آن مکان را
بزرگ نیایش گاه دانند و چگر تیرتهه خوانند و بالجمله درین صوبه دو بار فراوان گزیده تر تاپی از دیار
برار و گوندوانه بر جوشد و پورنا نیز از همانجا برخیزد و دریائے گرنی و تپتی فرو ریزد و باهم اتصال بگیرد و
این مکان را بزرگ دانسته مردم اند در دست بجا نیایشگری آیند این ولایت بنام غریب خان مرزبان
خاندیس مقرر کرده بردند در عهد خلافت حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه چون قلعه آسیر
چشم بیرحمت شیخ ابوالفضل علامی تسخیر در آمد و آن ولایت شاهزاده دانیال خلف دوم حضرت
بادشاه مرحمت گشت بدو حکم معلی بدانندیس موسوم گردید اکثر زمینداران این صوبه کولی
و بهیل و گوند طول از بورگاو که بهنده به پیوسته است تا کهنگ که متصل بولایت احمد آباد است
هفتاد و پنج کروه و عرض از جامود که پیوسته به برار تا پال که بمالوه اتصال دارد پنجاه کروه و خاور
رویه برار و باختر و شمال مالوه جنوبی جالنه و پنج سرکار مشتمل بر یکصد و دوازده محال و چهل و چهار

---

(۱) بیک و بیره

خود بتسخیر ان متوجه شده بود بجا بجا ولایات بسیار فتح نموده چنانچه این داستان مشهور است
و در زمان پیشین سردار انجا را اول گفتندے اکنون از دیرباز رانا گویند و خود را از قوم گهلوت
از نژاد نوشیروان عادل گویانند چون نیاگ ایشان در موضع سیسودا انجگاه ساخت از جهت
اکال سیسودیا[1] مشهور شدند و برهمنی تیمارداری ایشان کرده بود در خصوص برهمن نیز گویند
و مقرر است که رانا را در وقت جلوس بر مسند ریاست قشقه از خون ادم و هنود در ساتبهر
نمک بس گزیده شود نزدیک شهر قدیم است بزرگ چهار کروه طول و یک کروه عرض اب
این بغایت شور و درون قدیم بسیاری قطعات زمین بسان شالی مایه است زمین را از کلند
کند و نرم کرده از آب ان قدیم لبب سازند بعد پانزده و شانزده روز که زمین اب را جذب
میکند تمام قطعه زمین نمک اسود می شود ان را از کلند پاکنند و برکنار انداخته آب می پاشند
خاک از و جدا می شود نمک صاف بر می آید نیلگون و سرخ و سفید می شود و چندین لک روپیه
را هر سال بفروخت می رود و محصول ان بسرکار پادشاهی بضبط در می آید درین صوبه اکثر بوم
ریگستان و اب دوره برایه مدار کشت کار بر ریزش ابر است جوار و باجره و موتهه
فراوان بهتم بهشتم حصه غله بدیوان میدهند نقدی رواج کم است و مزروعات ربیع
قلیل و زمستان نزدیک باعتدال و تابستان بسیار گرم اکثر جا کوه جنوبی و جاهای دشوار گذار
و مساکن قوم کچهواهه و راتهور و دیگر راجپوتان و سرکشی انجا است اکثر از ریگستان است که چند
در چند فرسخ اب ندارد و عساکر پادشاهی بسبب بی آبی یکبارگی نتوانند در اماکن انها رسید
طول این صوبه از امبیر تا بیکانیر و جیسلمیر صد و شصت و هشت کروه و عرض از نهایت سرکار
اجمیر تا بانسواره صد و پنجاه کروه و مشرق رویه مستقر الخلافه اکبرآباد و غرب رویه دیپالپور
تابع ملتان شمالی قصبات شاهجهان آباد جنوبی گجرات احمدآباد و سرکار اجمیر و چتور و رنتهنبور
و جودهپور و ناگور و سروهی و بیکانیر هفت سرکار مشتمل بر یکصد و نود و سه محال و پنجاه و پنج
کرور و[2] سنگ و شصت هزار دام داخل این صوبه است ه

صوبه دار البرکات[3] گجرات

از تواریخ ولایت گجرات خصوص از تاریخ سلطان بهادر شاه والی ولایت چنان مطالعه

---

(۱) سیسودیا (۲) پنجاه کرور و سنگ و شصت هزار دام (۳) و زینت آباد

صوبه از پایان گنده تا باسوده دوصد وچهل کروه وعرض از چندیری تا نذربار دوصد وسی کروه
شرقی باندهو غربی گجرات و اجمیر شمالی نرور جنوبی بگلانه سرکار اوجین رائسین وچندیری سارنگپور
وبیجاگده ومندو وگاگرون وکوتری وهندیه وغیره دوازده سرکار مشتمل بر بیست ودو محال وسی
وشش کرور ونود ودولک وهفتاد وهزار دام داخل این صوبه است ؀

صوبهٔ دار الخیر اجمیر

اجمیر شهریست قدیم ومصریست پاستانی پیوست ان قلعه بیتلی یادگاریست از راجه بیتل
فراز کوه بسیار دشوار گذار وپیوست شهر کرابی است اناساگر سه کروه دور وبس ژرف
بسیاری جانوران ابی چنگ وغیر ذلک در ود عمارات بادشاهی بر کنار آن ومزار پرانوار خواجه
معین الدین چشتی علیه الرحمة درون شهر بر دامن کوه بر ساحل کولاب جهالره واقع است این
خواجه پور غیاث الدین حسن از زبده سادات حسینی است در سال پانصد وسی وهفت هجری در
قصبه سنجر از دیار سجستان سعادت ولادت یافته ودر پانزده سالگی پدر بزرگوار ایشان انتقال
شد ابراهیم قندوزی با که از نزدیکان درگاه الهی بود بر ونظر افتاد وجذبه الهی در گرفت در جست
وجوی رهنمونی گردیده وبعد هرون تابع نیشاپور بصحبت خواجه عثمان چشتی رسیده بریاضت
اشتغال ورزیده ودر بیست سالگی از شیخ عبد القادر گیلانی یعنی حضرت میران محی الدین
قدس الله سره فیض اندوخت ودر سنه پانصد وهشتاد وهشت هجری که سلطان شهاب الدین
غوری فتح هندوستان کرده ودهلی آمده بقصد عزلت در اجمیر رسیده واز دم گیری ایشان
[1] گروه گروه مردم بهره برگرفتند روز شنبه ششم ماه رجب سنه ششصد وسی هجری بملک
تقدس خرامش نمودند مزار مقدس زیارت گاه خلایق است سه کروه اجمیر پهکر نام کولاب
است بس بزرگ اندانه ژرفی آن را هیچکس نشان ندهد پرستش گاه متقدمین است
وبموجب کتب هندوان را مرشد جمیع سیه تصور کنند واعتقاد آن دارند که اگر شخصی غسل و
طواف تمامی آن کنه شریفه روی زمین کرده باشد تا آنکه دراین کولاب غسل نسازد ثمری نیست
چتور قلعه ایست مشهور از اعمال این صوبه کان جسد در گرگنده توابع ان ومعدن مس
درمیین پور علاقه ماندل واقع است وان قلعه در تصرف رانا بود حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه

---

(۱) گروه گروه ؀

بنادر است و چند بندر دیگر از توابع او دریاے تپتی نزد او بگذرد و هفت کروهے بدریاے شور
درشود دو گونه میوه خاصه اناناس فراوان و گلهاے رنگارنگ و افرد تیل خوشبوئے هر گونه گزین بدست
آید قومی زردشتے کیش از فارس آمده بنگاه ساخته هنگامه آتش پرستی بآئین خویش گرم دارند
میان سورت و نذربار کوهستانست آبادان را بگلانه گویند ولایت معموره خوش آب و هواست
انواع میوه خاصه شفتالو و سیب و انگور و اناناس و انار و ترنج و انبه خوب شود و هفت قلعه
نامور دارد و از آنجمله سالیر و مولیر مشهور و زمیندار از قوم کچهواه راتهور است بهروچ قلعه گزین دارد
دریاے نربدا از پایان گذشته بدریاے شور پیوندد و از بنادر مشهور است و چند بندر دیگر
بادو متعلق گوناگون پارچه بافند خصوص الچه مشهور و بازرگانان باطراف گیتی برند سرکار سورته ملک
جداگانه بود و مرزبان آن پنجاه هزار سوار و یک لک پیاده داشت بفرمان رواے احمدآباد نیایش
بجا آوردی خانخانان اکبرشاهی آنملک را بواقعی در ضبط در آورد از بندر گوگه تا بندر ارامرا صد و بست
و پنج کروه طول و از سرداتا بندر دیو هفتاد و دو کروه عرض دارد و هواے او سازگار و
میوه و گل بسیار انبه بسیار و انگور و خربوزه نیز میشود و این ولایت نه تخت است و هر جا
الوسی جداگانه از افزونی درخت نامرد و در هم پیچیدگی کوهستان طریقه گردن کشی دارند جونه گده
سنگین دژیست در نهایت متانت و حصانت سلطان محمود والی گجرات بعد محاربه فراوان
آن را بزور گرفت و نزدیک آن قلعه دیگر احداث کرد گرنال قلعه بالاے کوه فراوان چشمه دارد
و بزرگ معبدیست نیز در نزدیکی آن رود بهادر با دریاے شور پیوندد و ماهی چنان نازک شود
که اگر زمانے در تاب آفتاب نهند بگدازد و در آن نواحی شتر و اسپ گزیده شود **سومنات**
پرستشگاه قدیم و در اکناف شهری تمام دارد و سه کروهی آن دریاے شور است پنج بندر باو متعلق
و چشمه سرستی از نزد او برآید و آنمکان را از بزرگ ترین اماکن شمارند مشهور است که پیش ازین نزدیک
قریب پنجهزار سال میگذرد و دو پنجاه و کشش کردند و دم از قوم جادوان در میان دو دریا که سرستی
و هرن باشد خنداخندباد دیده در افتاده فرو شدند و در نیم کروهے سومنات سبهالکا مکانی
است بزرگ سری کشن را از دست صیادی تیر به پا رسیده و بر کناره دریاے سرستی زیر
درخت پیپل انجهانی شد مر آن را پیپل نیز گویند و بزرگ معبد دانند در قصبه **مول** معبدیست
منسوب بمهادیو هر سال پیش از برسات در روز معین جانوری که بزبان هند منکهه[1] گویند

(۱) مگهیه پتنگه

درآمده که در زمان باستان تختگاه شهر پتن وچندین چانپانیر بود و چون سلطان احمد بن سلطان محمد
بن سلطان مظفر شاه در سنه هشتصد و دوازده هجری بر سریر فرمانروائی گشت بر کنار
دریای سابرمتی قلعه متین و عمارات نوآئین و شهری بوسعت طرح انداخت و باحمدآباد موسوم
گردانیده دار السلطنت مقرر ساخت و چون او مدت سی و دو سال و کسری فرمانروائی
کرد در ایام حکومت خویش بآبادی و معموری آن کوشید از آنجهت شهری عظیم گردید و بیرون
آن سیصد و شصت معموره بر نمط خاص که هر یک را پوره گویند آباد گشت و تا محمود شاه[1] در
هر یکی پیدا هزار مسجد و خانقاه و مینارها که کتابهای شنگرف در دست و در پوره رسول آباد مرقد
شاه عالم بخاری است که بولایت شهرت داشتند و طوایف انام از مریدان و معتقدان
بنهایت القصه درین معموره سقف خانها بیشتر کهپریل و دیوار از خشت و چونه و برخی از عاقبت
بینی سنگین بنیاد نهاده بر روی دیوارها واک بر سازند و نهانی راه میگذارند که در وقت ضرور از آن
راه بر رفته نجات خود نمایند و بعضی از ارباب تمول ته خانه درست ساخته تمام عمارت خانه
را از چونه و گچ آنچنان تعبیه کنند که آب باران پاک و صاف در ته خانه که میان حوض پیاله نیز
میرسد و آنرا بزبان آن ملک تانکه گویند و تمام سال از آن آب نخورند نقاشان و خاتم بندان و
دیگر پیشکاران بهر صنعت را چنان کار بندند که خط خوش انمودار گردد و قلمدان و صندوقچه
و جزان بر سازند و زربفت و تاری پارچه از چیره و قوطه و جامه وار و مخمل و زربفت و تات بیند و خارا
گزیده بافند و گوناگون قماش روم و فرنگ و ایران را تقلید نمایند خصوص قطنی نیکو بافند و
بدور دستها بارمغانی برند و شمشیر و جمدهر و کهپوه و تیر و کمان شایسته سازند خرید و فروخت
جواهر نقد و امر بسیار شود و نقره از ولایت روم و عراق آورند و در خوش هوائی و یافت گزیده
کالای بی‌مثال است شهر احمدآباد مجموعه عجیب ایست دل‌کشا خوابگاه اکثر اولیای
خصوص مزار قطب عالم پدر شاه عالم بخاری است پارچه باندازه دست بران افتاد و بعضی چوب
و برخی سنگ و بخی آهن تصور کنند و شگرف داستانی برگذارند پتن شهریست باستانی در
سوالف ایام تختگاه سلاطین آن ولایت بود و دو قلعه متین دارد یکی سنگین و دیگری خشتی و در آن سرزمین
گاو گزیده پیدا آید و چاپانیر گزین دژیست بر کوهچه بیگر دو بلند چند دروازه دارد دیگر جا
قریب هشت گز بیرون تخته بند گردانیده اند و بنگام کار بر دارند چند گاه تختگاه بود و شوکت از ناموم

(۱) پانیز و نزد ابجمود.

شمالی جالور و ایدر جنوبی بندر دمن و کنبایت سرکار احمد آباد و پتن و ناودوت و بهرونچ و بروده و چانپانیر و گودهره و سورتهه و اسلام نگر عرف ناره سرکار مشتمل یک صد و بست و هشت محال سیزده بندر و پنجاه و هشت کرور و سی و هفت لک و نود هزار دام داخل این صوبه است ❊

صُوبه تهته

درین ولایت در باستان زمان برهمن آباد نام شهری بزرگ تختگاه بود قلعه آن هزار و چهار صد برج داشت هر یک بفاصله یک طناب بعد از آن الور پایه تخت گردید از برج و باره آن فراوان نشان دهند پس از آن دیول اکنون تهته و دیبل دار الحکومت است شهری بزرگ جامع جمیع اشیا ناصر و اندیو اجناس بنادر فراوان و درین ولایت سوم بخش از کشاورز بر گیرند و کان نمک و آهن فراوان محصول دو و دو دهشش کروے کان سنگ مرد دست بقدر بالیست دراز و کوتاه بریده و بکار عمارت برند اکثر مردم بر کشتی است و قریبا یک نه باشد از خورد و بزرگ چهل هزار خواهد بود و شکار گور خر و شیر و گرگ بش و کوته پاچه و خوک و ماهی فراوان و مدار خورش بر برنج و جغرات و ماهی است و ماهی را قاق ساخته و کشتیها ابر امود و به بنادر و اطراف بره سود بر گیرند و از روغن بر کشته و بکار کشتیها آید و قسمی از ماهی است کره آن را پلوه گویند خوش مزگی و لذت بجنبی کم استاذ و ریسے شور و رسند آید و آن را بدام او فتد غیر ازین دریا جلئے دیگر آن ماهی نشان ندهند و جغرات گزیده شود تا چهار ماه مزه آن بر جای ماند و رنگ فراوان و میوه گوناگون شاهد انبه خوب شود و مه صحرا خربوزه خورد و بهم رسد جگر خواره این دیار مشهور شرقی الاکناف است بنظر و افسون جگر مردم خصوص جگر اطفال آن بربایند تخصیص در وقت طعام خوردن بر هر کس بنظر از دیار دو دخل دارد و بعضی گویند که او را نگاه گاه و عاقی زده به هر کس که نظر اندازد بیخود گردد و در آن حال جگر ش بربایند و بهم و پیشگان بخش کرده بخورد و چه پیداند زندگی ازین بیخود و لبریز گردد و جگر خواره هر کرا بخواهد با شنه خود سازد و پاره از آن بخورش هرده و افسون بر امورد و بر گشتار که جاندار دیرند صحرائی است سوار شود و بقوت افسون اورا رام گرداند و از دور دستها خبر آورد و چون گرفتار آید دانندگان ساق پاے او شگافته

پدید آید اندکی خورد از کبوتر و بوی گند و برنگ سفید و سیاه بر فراز معبد نشیند و عشرت کنند
و غله و نقد زندگانی بسپرد و آن روز مردم شهر فراهم آمده گوناگون خوشبوئی بسوزند و از
مقدار سپیدی و سیاهی او اندازه بارش گیرند از سیاهی بارندگی و از سفیدی خشکی آنقول کنند
پیوسته ان دوارکا که آن را جگت نیز گویند معبدیست مشهور چون سری کشن از متهرا برآمده
و دران مکان رفته توطن گزیده بود از ینجهت بزرگ نیایش گاه دانند نزدیک آن قصبه کاهی است
مسکن قوم امیر انگیش هنود خارج اند پخته همه کس نیکو رند و حسن فراوان دارند چون حاکم نو در انجا
میرسد پیمان بر میگیرد که از ناپارسائی زنان مواخذه نکند ان زنان اختیار آبادی میکنند و الا
قصد بر آمدن دارند و ترک وطن میسازند متصل آن زمینی است بدرازی نود کروه و بیشتر از موسم
باران دریای شور بجوش شده آن زمین را فرو گیرد چون بارش فرو نشیند رنگی سپید آن زمین خشک
گردد و نمک فراوان شود و چند ولایتی است جداگانه عرض و طول آن دو صد و پنجاه کروه مغرب
رویه سند است و بیشتر ریگستان شتر و بز بسیار شود اسپ تازی نژاد آن ولایت مشهور
است گویند بازرگانی براه دریای اسپان عراقی آورد ناگهان جهاز بشکست و صد اسپ
او بر تخته بکناره بر آمده درین ولایت رسید تا حال نسل آن اسپان دران حدود است
القصه درین صوبه هوا معتدل بیشتر ریگستان است و کشت کار رجاری باجره و مدار خورش
بران مزروعات برنج کمتر شود گندم و دیگر غلات از مالوا و اجمیر و برنج از دکن آورند پیرامون
مزروعات و باغات زقوم برنشانند و حصاری حصین بر دید کار آید درین صورت این دیار
دشوار گذار است کم از انبه درخت بشکار عشرت نتوان کرد از انب زدی درخت انبه
و غیره یک بستان توان شمرد تا بتن تا بروده صد کروه انبه زار است و شیر بنیان بر آورد
برخی از مقامی شیرینی آورد و انجیر گزیده شود خربوزه در زمستان و تابستان بهم رسد انگور
گل بسیار در صحرا روز فراوان که هر سال در دام افتند و سپیده بنگی اموزند گاو آن دیار در خوش
سخی و تنومندی و نیکو رفتاری و تیز روی مشهور است جفتی یکصد روپیه و افزون ارزد و هم
بعضی پنجاه کروه در نوردد دو گزین رودهای آن ولایت سابرمتی و باترک و مهندری و نربده
و تپتی و سرستی و بیرن است و دو چشمه ایست که آن را جمنا و گنگا گویند طول این صوبه از بندر
تا دوارکا سی صد و دو کروه و عرض از جالور تا بندر دمن دو صد و شصت کروه شرقی رویه
خاندیس و غرب رویه دوارکا که بر ساحل دریای شور است و جنوبی کوه هر جا و سنگی دارد

و چهل و نه لک و هفتاد و هزار دام داخل این صوبه است ॥

صوبهٔ دار الامان ملتان

صوبه دار الامان ملتان از شهرهای باستان است و قلعهٔ خشتین دارد و هر گونه مردم در آن آباد
و گوناگون اشیای هر دیار بیع و شرا میرود و اسپ تازی نژاد و براه قندهار از عراق سوداگران
می آرند و در آن شهر بفروخت می رود و هوای زمستان باعتدال نزدیک و تابستان گرما
افراط دارد و بارشش کم و اهل آن زبان لاهور و سنده آمیخته دارند قالی و شطرنجی گلزار و چینیت
به تقلید بندر نیکو سازند و درون قلعه خوابگاه شیخ بهاء الدین ذکریا المشهور بمخدوم العالم واقع است
و بر مزار مظهر انوار گنبد بلند از خشت و چونه برافراخته اند این شیخ پور شیخ وجیه الدین محمد
بن شیخ کمال الدین علی شاه قریشی در سال پانصد و شصت و پنج هجری در کوت کرور سعادت ولادت
یافت در خورد سالی ایشان پدر بزرگوار رحلت نمود شیخ بدانش اندوزی اشتغال ورزیده
علوم رسمی تحصیل کرده اختیار سفر نمود و بعد سیر ایران و توران در بغداد رسیده بشیخ شهاب الدین
سهروردی ارادت آورده به پایه خلافت یافت شیخ عراقی و میر حسینی از و فیض برگرفتند از بغداد
در ملتان رسیده اقامت ورزید و بسیاری از معتقدان ارادت آورده فیض یاب شدند با شیخ
فرید الدین گنجشکر فراوان دوستی داشت و مدتی باهم بودند هفتم ماه صفر سال ششصد و شصت
هجری نورانی پیری نامه سربمهر آورده بدست شیخ صدر الدین خلف ایشان بدرون فرستاد
حضرت شیخ آن نامه را برخواند و جان بحق تسلیم نمود و از چهار کنج خانه او از بلند شد که دوست
با دوست پیوست لباد داستان شگرف حیرت افزا از آن حضرت بر زبان صغار و کبار است
ثانی دیار شیخ صدر الدین عارف پور شیخ بهاء الدین ذکریا در سنه هفتصد و نه هجری رحلت نمود
شیخ رکن الدین پور شیخ صدر الدین عارف و شیخ یوسف کردیزی و شیخ موسی گیلانی و شمس الدین
تبریزی و بسیاری از اولیای دران شهر سعادت بهره آسوده اند و مزار مظهر انوار هر یک زیارت
گاه خلایق است چهار کروهی ملتان جنوب رویه سید زین العابدین پدر سلطان سرور است
در ایام تابستان مردم از اطراف برای زیارت آمده مجمع عظیم کنند و چهل کروهی ملتان
غرب رویه دامن کوه بلوچستان الطرف دریای سنده خوابگاه سلطان سرور است
این سید زاده در آغاز برنائی بریاضات شاقه و عبادات مالایطاق برنفس آمده و زبان کاره

وانه بسان انار دانه برآرند و بخورد آن آفت رسیده دهند بقدرت الهی بهی[۱] یابد و این جگرخوارگان فنی
جادو و افسون میدانند اگر سنگ آسیا بگلو بسته در دریا انداخته شوند فرو نمیشود و در آتش نمی سوزند
اما دانایان کار چون میدانند که یکے از اینها را ازین روش باز دارند بر هر دو شقیقه او داغ می
نهند و چشم آن را بنمک انباشته در خانه تا چهل روز او را نگاه دارند و طعام بے نمک بخورش
دهند و برخی افسون خوانند ازین عمل از جگرخواره افسون خود فراموش می شود و از روش خویش
باز می آید و جگرخواره اکثرے از زنان می باشند و بعضے مرد را سبب این خدا ناترسان
بچشم خود دیدم که جگر طفلان نونهال باغ زندگی را بربایند اگرچه این خدا فراموشان در هر بلاد می
باشند و اما در بلاد تهته بیشتر باشند هفتاد کروهے تهته هنگلاج مکانی است منسوب
در کالمیان شمال و غرب نزدیک دریاے شور از دشواری راه و بیابان و نایابی آب و رهزنی قوم
بهیل رسیدن هر کس دران مکان دشوار است مگر بعضی از فقیر خاصه سنیاسی سراپا برهنه
اختیار گرسنگی و تشنگی نموده در انجا رسیده پرستش گری نمایند و در آمد و شد که زیاده از پانزده روز
می کشند تصدیعه بسیار می یابند سرکار سیوستان[۲] تابع این صوبه است بر کنار دریاے سند
و درین حدود کوه لالی است بزرگ دو روزه راه و درازوان را بچهره خوانند و بر فراز آب چینها
ساخته برخی از ماهی گیران سکونت دارند و زندگی خود بیشتر ماهی گیری بسر برند چنانچه در ولایت
کشمیر نیز بر روے آب دل زمین میسازند و درین صوبه از حدود ملتان و اوچ تا تهته و کیچ مکران
شمال رویه کوههاے خارا بلند و مساکن اقوام بلوچ و بعضے افغان و جانب جنوب از اوچ
تا گجرات کوههاے ریگ و مواطن گروهیست که بنگاه و رئیس اینها جیسلمیر است و از دیگر اقوام چهت
و از بهکر تا نصیر پور و امرکوت مردم سیوده[۳] و جاریجه و دیگران توطن دارند و بزرگ ترین
دریاے سند است بازرگانان از ملتان و بهکر اموال و اثقال براه دریا بر کشتیها به تهته می برند
بلکه مسافران و متردوان بل عساکران بدان راه دریا بجانب تهته میروند کم وقتی خواهد بود که
براه خشکی لشکرهاے گران به نورد آن طرف شوند اما از دشواری جنگل و نایابی آب تصدیعه
می کشند طول این صوبه از بهکر تا کیچ مکران دو صد و پنجاه کروه و عرض از قصبه بیدین تا بندر لاهری
صد کروه شرق رویه گجرات احمد آباد غرب رویه کیچ مکران شمال بهکر جنوب دریاے شور سرکار
تهته و سیوستان و نصیر پور و امرکوت چهار سرکار مشتمل بر پنجاه و هفت محال و نرخ بندی ده گره

(۱) اشفا (۲) می یابند (۳) سوده ۔

زاد بوم ایشان قصبه کهوتوال نزدیک ملتان واقع است در سن آغاز نما که به تحصیل علوم دینی
سرگرم بود و در ملتان اتفاق خواجه قطب الدین محمد بختیار را اتفاقا دیده فراوان فیض اندوخته
بهیلاے ایشان در دهلی آمده بارادت کامیاب گشت و بعضی گویند که بدستوری خواجه از ملتان
بقندهار و سیستان رفت و بتحصیل علوم پرداخت بعد ازان بملازمت خواجه در دهلی رسیده
محنت ریاضت و آویزش با نفس اماره نموده فیروزمند گشت و برخصت خواجه در قصبه هانسی
آمده اقامت ورزید و خواجه قطب الدین در وقت رحلت فرمود که خرقه و عصا و غیره آنچه از پیر
رسیده بشیخ فرید الدین بپارند شیخ از استماع این معنی از هانسی بدهلی آمده وامانت برگرفته مراجعت
نموده در پتن طرح اقامت انداخت و فراوان کسان از فیض بخشی ایشان کامیاب شدند چون
از برکات نظر کیمیا اثر ایشان تودهاے خاک شکر گردید به گنج شکر مشهور شدند روز شنبه پنجم محرم
سال ششصد و شصت و هفت هجری در پتن جهان ناپایدار را پدرود نمودند القصه سرکار دیپالپور
تابع این صوبه است قوم وتو و دوگر و گوجر و غیر ذلک دران سرزمین سکونت ورزند و تیرو و
تفتن مشهور چون در ایام بارش دریاے بیاه و ستلج در محال این سرکار رسیده بر سطح زمین
چند فرسخ در چند فرسخ پهن و عریض میگردد و اکثر اطراف ان نواحی زیر آب می آید هر سال
طوفان نوح دران نواحی بظهور میرسد و بعد برآمدن آب از بس رطوبت و سیرابی در تمام آن سرزمین
جنگل انبوه سر برمی آرد حتی که پیاده بدشواری قطع راه میکند تا بسوار چه رسد بدین جهت این دیار را
لکهی جنگل میگویند و مفسدان مسطوره بسبب تقویت در یک جا ساکن و مساکن انها چند قلعه شده و
چارلیست و پنجاه جنگل دشوارگذار که فرسخها طول و عرض دارد و مصدر مفسدی و قطاع الطریقی و
دزدی میشوند و دست امراے بادشاهی بتادیب و تخریب انها نمی رسد در ین دیار زمستان
باعتدال و تابستان بافراط شود و در خریف زراعت جواری و در ربیع گندم بیاے یابد خوب رود
ملتان و پنج کروهے ان روی آب چناب ولایت بلوچان است در ین الوس دو قوم مستند یکے
دوداے که یکی سی هزار سوار و پنجاه هزار پیاده با خود دارد و دیگرے هوت که بیست هزار سوار و
سی هزار پیاده را سردار است و هر دو با یکدیگر تخالف و تنازع دارند و بر سرحد و آویزش کنند
و از قبول اطاعت بادشاهی و اداے پیشکش مقرری خود را و ولایت را در امان میدانند و
وکلاے هر دو گروه از الحکومت ملتان حاضر بوده بتقدیم احکام بادشاهی و اقدام اوامر صاحب
صوبه قیام ورزند و ولایت بلوچ از دو طرف با دریا و کثیر مزروعات و فصل فراوانی حاصلات

غالب آمده و به برکات آن مرات ضمیر انجلا یافت و بانوار شمع عرفان شبستان باطن روشنی
گرفت باتفاقی که رو داد بقوم جت کهوکهر آویزش گردید سلطان سرور و میان دهو و برادرش درجه
شهادت یافتند بی بی بائی زوجه آنحضرت تاب جدائی نیاورده رخت هستی بر بست و میان علی
خلف ایشان که خورد سال و یتیم ماند نیز آنجهانی شد و در دامن کوه مدفون شدند و مزار شهید
شهرت گرفت از اتفاقات حسنه تاجرے از قندهار بسمت ملتان می آمد چون نزدیک مزار
مسطور منزل کرد ناگهان پائے شترش بشکست تاجر از برداشت بار آن شتر عاجز آمده
بمزار شهید نذر بست بارادت الٰهی همان وقت پائے شتر درست شد و تاجر اعتقاد آورده
نذر بایفا رسانید و محمل بر شتر بسته راهی گشت و این مقوله تا در دور اطراف مشهور گردید و از آن
زمان آن مزار بزرگ مدار زیارتگاه خلایق گشت و علاوه آن سه کس یکے نابینا و دویم مبروص و
سویم نامرد مجاورت مزار اختیار کرده استدعاء رفع علل خود ها نمودند بقدرت ایزدی نامرد رجولیت
و مبروص تندرستی و نابینا بینائے یافت و موجب مزید اعتقاد طوایف انام گردید و این
سانحه غریبه شهرت پذیرفت چون نابینائے مذکور را کهڑ ولنگ زیادی النظر بنظر در آمده
آن سه کس بدین نام مشهور شدند و اولاد و احفاد اکثر مجاورت مزار دارند تا حال کهڑ ولنگ نامشد
الغرض مدام عالم طبقات خلایق از اطراف ممالک و اکناف گیتی بطواف آن مزار پر انوار رسیده
نذرات میگذرانند و استدعائے حصول مرادات میکنند و بحکمت ایزد جان بخش* مرام خلایق
حاصل میشود علی الخصوص در برابر ایام زمستان از هر طرف مردم بسیار شتا آیند از شهر ملتان تا مزار
که فاصله زیاده از چهل کروه واقع است تمام راه آدم احمر نمی شود و هجوم خلایق در آن راه القدر
میشود که بتحریر راست نیاید و در قصبه اوچ خوابگاه شیخ جلال پور سید محمود بن سید جلال بخاری
مشهور مخدوم جهانیان است حسب برات هفتصد و هفت هجری بعرصه وجود آمده مرید و خلیفه
پدر بزرگوار خود است از شیخ رکن الدین ابوالفتح سهروردی نیز خلافت یافت و در دهلی شیخ
نصیر الدین چراغ دهلی را دیده و فراوان فیض اندوخت چهار شنبه عید قربان هفتصد و هشتاد و
و پنج هجری رخت بر انداخت درویشان ملنگ و دو داے سرا پا برهنه از مریدان آن جناب
در هر جانب هستند و ذکر جلی مینمایند و در شهر پتن حرف اجودهن سرکار دریای بهور خان و روده
ملتان خوابگاه شیخ فرید الدین گنجشکر پور جلال الدین سلیمان از اولاد فرخ شاه کابلی است

* [illegible] حکمت ایزد جان بخش مراد

گرده لاهور را دار السلطنت کردند و تا سی و هشت سال دار الحکومت اولاد سلطان بود بعد ازان احدی
از سلاطین هند دران شهر اقامت نورزیده و آبادی از رونق بر افتاد پس از مدت تاتارخان از امرای
سلطان بهلول لودی دار الحکومت نمود بعد ازان کامران میرزا خلف حضرت بابر بادشاه دران مصر اقامت
ورزیده باعث وفور آبادی گردید پس ازان حضرت جلال الدین محمد اکبر بادشاه در عهد خلافت
خویش به آبادی ان توجه فرموده قلعه متین[1] شهر پناه و دولتخانه احداث نموده تازگی رونق بخشید
بعد ازان حضرت نور الدین محمد جهانگیر بادشاه عمارات عالیه که بالفعل موجود است تعمیر فرموده
مستی از نزول اقبال خدیویه و فور رونق شدند و از عمارات منازل بادشاهزادگان و امرای
والاشان خصوص عمارت آصف خان عرف ابو الحسن بن اعتماد الدوله که بوسعت و فسحت
بسیار است ازدیاد آبادی گردیده در زمان حضرت شهاب الدین محمد شاهجهان روز بروز ترقی
افزوده و در عهد حضرت محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر بادشاه غازی چون دریای راوی
بجانب شهر رو نهاده و از صدمات ان باکثر عمارات و باغات آسیب رسید در سنه چهارم
جلوس والا برای تعمیر بند مستحکم که سد انهدام عمارات تواند بود حکم مقدس بصدور پیوست
فرمان پذیران بند بدرازی دو کروه باستحکام تمام بستند و بمحافظت شهر بند عالمگیری بسان
سد سکندری بروی کار آوردند و در اکثر جاها تا بآب زینه آراسته لب دریا را بمثال
لب خوبان دلفریب ساختند و خواتین والاشان نشیمن های دلکشا و منازل فرح افزا
مشرف بدریا احداث نموده زینت افزای شهر شدند و از ابتدای سال چهارم لغایت
حال که زیاده از چهل سال میگذرد در هر سال ترمیم و تعمیر از سرکار بادشاهی میشود و برای
بند و بست مبلغی کلیه بخرج میرود و بی شائبه تکلف شهریست بزرگ و مصریست سترگ در
وسعت و آبادی و انبوه مردم مانند این مصر کم نشان دهند گوناگون هنر پیشگان هر دیار و
هرگونه صنعت گران روزگار سکونت دارند و اجناس نفیس کثیره و اشیای بحری و بری بخرید و فروخت
میرود اگرچه در هر کوچه و بازار مساجد بسیار از بسیار است اما بر کنار دریا محاذی دولتخانه
والا حضرت عالمگیر بادشاه مسجدی عالی از سنگ بنا فرموده اند که زیاده از پنج لک روپیه
بران صرف شده و دیگر در وسط شهر مسجد جامع وزیر خان عرف حکیم علیم الدین شاهجهانی به خساره
مصر خالی زیبا افتاده و در بیرون مصر خوابگاه زبدة اولیای عظام میر علی هجویری است که فضیلتش عدا

[1] خشتی +

و امنیت از دزد و رہزن مشہور است گویند که ولایت ملتان در عہد خلافت سلطان علاء الدین
ثانی والی دہلی از تصرف او بدر رفته بقوم لنکاه تعلق یافته بود سلطان حسین لنکاه فرمانروای
ملتان در زمان حکومت خود از کرور کوت تا دنکوت در جاگیر ملک سہراب وغیره بلوچان که از کیچ مکران
نزد او رسیده بودند مقرر ساخته بود اما در عہد خلافت جلال الدین محمد اکبر بادشاه راجه تودرمل
دیوان اعلی آن ولایت را بر بلوچان مسلم داشته در میان خراسان و ہندوستان سرحد محکم مقرر
ساخت و در حد و دہر دو کشور سد باستحکام انداخت جنوب رویه ملتان بہکر قلعه ایست متین
و حصنی است حصین در باستانی نامہای منصوره می نویسند دریای سنده با پنج رود پنجاب
یکجا نزدیک گردیده در حواشی آن قلعه میرسد و دو لخت شده دو حصه جانب جنوب و یک حصه
طرف شمال قلعه مسطور میگذرد حصانت و متانت آن فی الآفاق مشہور است لشکر را
یکبارگی برو دست یافتن دشوار دران دیار تابستان بافراط و باران کم شود میوه گزین باشد
میان سیوی و بہکر دشتی است فراخ ہنگام تابستان سراسر سموم دارد چون دریای سند
در چند سال از جنوب بشمال گراید و آبادی دیہات خراب سازد ازینجہت خانه از چوب و خس ساخته
بسر برند و رواج عمارت پخته و خام کم است طول این صوبه از فیروزپور تا سیوستان چہارصد
کروه و عرض از خطپور تا جیسلمیر صد و بست و پنج کروه و درازی از صد گہره تا کیچ مکران ششصد
و شصت کروه خاور رویه پیوسته بسرکار سہرند غرب رویه کیچ مکران شمالی شورکوت جنوبی صوبه اجمیر
سرکار ملتان و دیپالپور و بہکر سه سرکار مشتمل بر نود و شش محال بست و چہار کرور و چہل و شش لک
و پنجاه و پنجہزار دام داخل این صوبه است ؛

صوبه دارالسلطنت لاہور

لاہور مصریست متقدمین بر کنار دریای راوی آبادی از لاو خلف راجه رام چند نسبت
میدہند در بعضی تواریخ لاہور و لہاور نیز مینویسند چون از گردش چرخ دوار بعد امتداد ادوار
در ارکان آبادی آن انہدام رو داد و قلیلی نشان معموری ماند دار الحکومت این ولایت شہر
سیالکوت گردید بعد از آنکه سلطان محمود غزنوی فتح ہندوستان نمود ملک ایاز که منظور نظر سلطان
و در خوبی و فراست بی ہمتا بود به آبادی آن شہر متوجه شده قلعه پخته احداث نمود و شہری تجدید
آباد گردید و خسروشاه و سلطان خسرو ملک پسرش از اولاد سلطان محمود بتازگی فتح این ولایت

تمام پنجاب را از تاتار خان اجاره گرفت و باتفاقی که رو داد بشرف اسلام مشرف گشت و باعث
پیش امد او شد و در سنه هشتصد[1] و پنجاه و هشت هجری و یکهزار و پانصد و بست و دو مسیحیت
باجازت تاتار خان قصبه بتاله که دران مکان ویرانه و جنگل بود آباد گردانید وجه تسمیه انکه در هنگام
طرح شهر شگون خوب نشد از انجا موقوف کرده در نزدیکی ان بر پشته بنای شهر نهاد و ازانجا که چون
بزبان پنجاب مبادله را بتاله گویند بنابر تبدیل جای این شهر به بتاله موسوم گردید و جنگل بری نموده
و بسیاری دیهات طرح انداخت و زر امانت بکار رفت و پرگنه مقرر گشت رفته رفته کمال بجائی
رسید که حاصلش بچهل خزانه گنج قارون میرسید و گنج پرور نیز دم مساوات میزد و در بدایت حال
آبادی قصبه چندان نبود شمشیر خان خواجه سرا که در زمان محمد اکبر بادشاه کروری ان پرگنه بود
عمارات عالی نشین و تالابی فیض اموده و باغی مطبوع احداث نمود و رونق افزا گردانید و در
بر رونق آبادی شهر افزونی پذیرفته معمور و دلفریب گشت بعد ان شیخ مشایخ کروری از احداث
عمارات مسجد و باغ دلفریب باعث وفور آبادی گشت اکنون در عهد عالمگیر بادشاه میرزا
محمد خان که بخطاب وزیر خانی دار د و در زمان بودن شقه خدمت تهانه داری این پرگنه متعلق وی بود
عالمگیری دکاکین با بازار پخته ساخته و باغی راسته و سجان سنگه قانونگوی و پسران ایشان نیز
منازل دل فریب و کاروان سرا و پوره تعمیر نمود و نیز قاضی جیو اکثر عمارات سنگین و بازار
سرا و مسجد جامع و باغ احداث کرده باعث افزونی رونق و معموری شده و گنگادهر خلف
میرا تند میر چاهی پخته ساخته بر چبوتره تاتار خان بنیاد انداخته و نیز باغچه و چاه و زینه دار سرا و قصبه
بر راه لاهور احداث نموده چون اب این هر دو چاه باب گنگ دم مساوات میزند اکثیت بانی
ان را گنگا دهر گویند اگرچه در حواشی شهر حدایق مغرا و ریاض فرحت افزا بسیار است اما از همه
قانونگویان باغی بتقلید شالامار ساخت و بند خشتی بر حد اتب جنایت طبع معتبر ساخته و
مرتبه بالا اشرف بر تالاب شمشیرخان است و از طراوت و نظارت نظر فریب نظارگیان و
فرح بخش تماشاییان و در درون شهر و حوالی ان خوابگاه بسیاری اولیا است مثل زبده واصلان
درگاه و بارگاه شهاب الدین بخاری و شاه خراب و شاه اسمعیل و شاه نعمت الله و شیخ الهداد که
هر یک در زمان خویش رتبه ولایت داشته اند و دیگری در موضع سلیم مرزا شاه و بدعت
است که سلسله ایشان به پیر پیران حضرت میران محی الدین میرسد و چهار کروه بتاله

(۱) هشتصد و پنجاه و هشت (۲) سبب (۳) بانی (۴) قانونگویان (۵) جوهر

با ولایت هم آغوش داشت و از غزنین همراه سلطان محمود آمده و در لاهور رخت هستی بربست
و سلطان شیخ لاهور را از برکات قدوم ایشان میدانست و نیز دیگر نزدیکان جناب صمدیت سلطان
شهر آسوده اند و مقبره و حظیره حضرت جهانگیر بادشاه از روی دریاے راوی نزدیک شاهدره واقع است
و عمارت آن مقبره و آصف خان ابوالحسن جهانگیری است اگرچه در حواشی شهر فراوان باغ دلگشا و
نزهت گلشن فرحت افزا است اما باغ شالامار که حضرت شاهجهان بادشاه بتعلیقه باغ شهر احداث
فرموده اند دل فریب نظارگیان است چون اندکی از شهر و دار السلطنت بقلم آمد و برای سیر
چمن شطری از قصبه جات این صوبه مینویسد که دوابه بست جالندهر قصبه ایست باستانی
و مزار دلکشای خواجه [illegible] ناصر الدین که در زمان خویش رتبه ولایت داشت و ایام بستان خلایق
بزیارت مزار هجوم می‌ارند و نیز در حوالی آن قصبه مزار شیخ عبد الله سلطانپوری است که بفضایل
کمالات مشهور و معروف و در زمان شیرشاه و سلیم شاه بخطاب شیخ الاسلامی مشهور و
معروف و در عهد خلافت همایون بادشاه و محمد اکبر بادشاه مخدوم الملک خطاب یافته بود
و هم درین دوابه قصبه بجواره نیز متقدمین است سرپیاف [illegible] دودوریه و پنج آکلیه و جهونه
و چیره و شمیده و قوط طلادار و دیگر پارچه نیک گزیده می‌شود و چینیت در تمامی و کار بادله در سلطانپور
بهتر کنند و در دوابه باری هیبت پور پتی پرگنه ایست اسپ عراقی آسا در انجا پیدا شده باید
بعضے را ده هزار و پانزده هزار روپیه قیمت می‌باشد و در چک گورو هر گوبند از توابع هیبت
هیبت پور باغ و تالاب خوبی است و در روز بیساکهی خلایق کثیر هجوم می‌ارند و در دوابه گرمی
ان رام تیرته بعهد متقدمین واقع است و چند کروهی آن بتاله قصبه ایست دلگشا و معمور و بیت
خوش آب و هوا بانی این شهر رای رام دیو بهتی است که زمیندار کپورتهل و در جنس قوم خویش بود
گویند که وقتی بحکمت الهی در پنجاب توفانی طوفان جوشش نمود که از دریاے ستلج تا دریاے
چناب تمام زمین آب نشین و عمارت قصبات و دیهات منهدم و بسیاری قصبات منعدم
گردید و بعد رفع طوفان مدتے آن سرزمین ویران بوده بعد مدت در بعضے جا آبادی صورت
گرفت چون مغول بلخ و کابل هر سال بر ولایت پنجاب ترکتازی مینمودند از ینجهت این
ولایت خراب و هر طرف ویرانه و عالم عالم زمین خرابه میماند و حاصلات و مزروعات چندان
نبود در عهد سلطان بهلول لودی که تاتار خان صوبه دار لاهور گردید رای رام دیو بهتی خراب تنگ

(۱) [illegible] اسکندر لودی

ومعرفت مرزبان بحر امواج گوناگون سخنان بود و اکثری از طوایف انام از خاص و عام مرید
ومعتقد او بستند و اشعار هندی آنرا که در حقایق و معرفت و وحدانیت گفته است ورد و وظیفه
خود دانند و بادشاهزاده دارا شکوه در ایام حیات خود اکثر اوقات با این عارف آگاه ملاقات کرده
بیان معرفت الهی درمیان می آورد چنانچه از محاورات طرفین چند رهبان منطق شاه جهانی قسم
ده فرس ابجارت مرغوب بقید قلم آورده و دوازده کروهی بتاله بر لب دریای راوی مکان بابا
نانک است که تا حال اولادش درانجا سکونت دارد و در زمان خویش قافله سالار سالک حقیقت
ومشعله دار طریق طریقت مظاهر تجلیات انوار الهی مشاهد اشراقات اسرار نامتناهی بود و اشعار
هندی در حقیقت حق و حق مطلق گفته وحدانیت الهی بعبارات واضحه و استعارات لایحه ثابت
کرده و گویند که این برگزیده آفاق در سنه هزار و پانصد و بست و شش بکرماجیت مطابق هشتصد
و هشتاد هجری در زمان سلطان بهلول لودی در مکان تلونڈی رائے بهوئی بسعادت ولادت
یافته همانجا در خانه پدر مادری می بود چون در ازل مورد فیوضات الهی بود در خورد سالگی علامات
کشف و کرامات و آیات خارق عادات از و بمنصهٔ ظهور رسید و بسیاری مردم اعتقاد آوردند و
اکثر اطراف گیتی را سیر کرده در قصبه بتاله آمده کدخدا گردید و در دیهی از دیهات بتاله بر آب دریای
راوی اقامت ورزید و غلغلهٔ خداشناسی و تاثر کلامی شهرت پذیرفت در عالم عالم خلایق از اطراف
ممالک آمده مرید شدند و از نزدیکان انجناب مردانه نام مطربی بود که اشعار این مقرب درگاه
آفریدگار در سرود و نغمه بآیین و طرز غریب گفته مردم را در دام عقیدت می آورد و آن پیشوای
خداشناسان در عهد سلطنت سلیم شاه افغان در عمر ما بین هفتاد و هشتاد سالگی جهان گذران را
پدرود نمود اگرچه لکهمیداس نام خلف رشید داشت اما چون دولت معنوی نصیب او نبود لهذا
لهنا نام کهتری عرف ترهن را که از مصاحبان دمساز و نزدیکان همراز بود انگد خطاب
کرده در وقت نزع قایم مقام خود گردانید او مدت سیزده سال سجاده نشین بوده رحلت نمود
چون پسر نداشت امرداس عرف بهله را که دامادش بود بر سجاده نشاند او مدت بیست و دو سال
بر مسند خلق پرداخته قالب تهی کرد اگرچه اولاد داشت (۱) در وقت رحلت رامداس عرف
سودهی داماد خود را بجای خود نشاند او هفت سال سجاده گاه مریدان بود بعد ازان گورو ارجن خلف
او سجاده نشین گشته بعد بیست و پنج سال رخت هستی بربست پس از او گورو هرگوبند خلف

(۱) دو سالی و [illegible]

دهپالی وال تابع کلانور مزار منظهر انوار شاه شمس الدین دریائی است که از واصلان درگاه احدیت
بود و از خوارق عادات ایشان طرفه غلباتے حیرت افزا گشتند از انجمله آنکه در زمان حیات ایشان
دهپالی نامی هندو از خدام نزدیکان بود نوبتے ایام غسل گنگ در رسید و طوائف هنود روانه
شدند و دهپالی بجناب حضرت رخصت سفر گنگ خواست آنحضرت رخصت ندادند و فرمودند
که روز معهود که بر گنگ مجمع میشود بیا و دیدنما چون آن روز در رسید دهپالی التماس نمود فرمودند
که چشم بپوش چون او چشم بپوشید خود را بکنار گنگ دید و جمله برادران و خویشان خود که پیشتر رفته بودند
ملاقات کرد و باتفاق آن جماعه غسل نمود و همگنان او را در آنجا دیدند همان زمان او چشم وا کرد و خود
را بملازمت آنحضرت دید و حیران کار خویش گردید بعد از آن که برادرانش از سفر گنگ بساکن رسیدند
او را در وطن دیدند هر کدام بر زبان آوردند که دهپالی در سفر همراه ما بود و ابر همراه باتفاق او غسل گنگ
کردیم و نیز در وقت مراجعت همراهی نکرده و پیشتر از ما بمسکن رسیده و آخر الامر بر حقیقت کار
واقف شده بر ظهور خارق عادت آن ولایت پناه حیران شدند و بیچ تر آنکه بعد چند سال
از ارتحال آن واصل درگاه ایزد متعال در دوران حاکم کلانور درخت سرسی که نزدیک مزار
بود بریده برائے کار عمارت تخت تخت ساختند بقدرت ایزدی ناگهان آوازی مهیب
برآمد و زمین متزلزل گردید و تنه آن درخت خود بخود برخاسته ایستاده و مزدوران از سنوح
این سانحه هولناک گریختند و آن تنه درخت باز سرسبز شده برگ و شاخ بر آورد و این قصه
نادره در اکناف گیتی مشهور گشت و باعث ازدیاد اعتقاد طوائف انام بجناب آن زبده اولیائے
عظام گردید و اکنون مزار منظهر انوار زیارت گاه صغار و کبار است و در هر شب جمعه علی الخصوص شب
جمعه ماه نو خلائق کثیر گرد و نواح آن از نزدیک و دور طواف می آیند و نذرات نقد و جنس و شیر و
برنج و مالیده و روغن و شکر امروز میگذرانند و هر کدام با نزول حصول ماحول نذر می بندند و
بارادت الہی مرادات حاصل میشود و بر خلاف مزارات اولیائے دیگر هنود و مجاوران مزار جماعه هنود
از اولاد دهپالی مذکور هستند و هر چند اهل اسلام بدافع جماعه هنود سعی کرده و میکنند چون نظر خاص
آنحضرت بر دهپالی مذکور بود در معیشت نیز و تا حال همان جماعه بمجاورت قیام دارند و نزدیکی آن
دهیان پور رحلتی است که مسرا ارباب حال و قال و مورد فیض حسنات ایزد ذو الجلال بابا لال
در انجا سکونت داشت و در زمان خویش صاحب عرفان و شناسائے یزدان و در گلزار حقیقت

(۱) شلغم

از روئے خویش حاصل ایجاد زند و طبقہ از طبیعت پروران عقد دوست با انواع خورد و نیہا معدہ
خوارش را تسلی میکنند و طایفہ از نجوران قیم المزاج بپیامن دماغی خدا اندیشان دار وہائے شفا
پرست می ارند و دوران مجمع طرب افزا طرفی در راستہ بازار دو رویہ انواع خورد و نیہائے
رنگارنگ شیر نیہائے و اقسام میوہ ریحی و خربزی باکمال عذوبت و لطیفی بر خوانہا و سبدہا
بہمای چنیند و طرفی انجمن نغمہ و سرود و ہنگامہ رقص و تقلید مسرت بخش ناظرین و مستمعان میگردد
و طرفی نظر بیعتان بذلہ سنج و قصہ خوانان فصاحت نشان از نادرہ گوییہا آتشکدہ افزای تماشائیان
میشوند و طرفی پہلوانان قوی بازو و جوانان آہنین پنجہ در کشتی گیری کارنامہ رستم و اسفندیار
بجای آرند و طرفی بذلہ گیران نادرہ کار از ہر جہد دار زیبادہ رسن بازیہا بدیع و صنایع بظہور میرسانند
و طرفی اقسام تصویرہائے مختلفہ از جوانان بزم و رزم و فیلان کوہ نشان و اسپان تجوکی و ارکی و غیرہ
گوناگون تصاویر تماشائی از رنگ و ماش بر دیوارہا نصب کردہ نظارگیان را چون صورت دیوار خو تماشا
می سازند و طرفی بازار بیع و شراء انواع اسلحہ و یراق و اقسام ادوات مطلوبہ مردان و زنان
و آلات بازی طفلان گرم می شود و ہجوم ازدحام مردم و شور و غوغائے خلایق و آواز کوس و
دہل و طنبور و دف و چنگ و غیرہ گوش فلک را کر و کثرت گرد و غبار چشم آسمان را پر می سازد
بے شائبہ تکلف تماشائے بر روئے کار می آید کہ فلک ہزاران چشم بنظارہ وان وا کشاید
و کواکب ابتظارہ وان حیرت می افزاید خورشید کہ دمے از سرگردی نمی آساید بتماشائے ان
مجمع بر آسمان ایستادہ میشود و ماہ کہ انجمن افروز شب است برائے نظارہ ان روزانہ
سر از دریچہ مشرق می بر آرد سیاحان ربع مسکون و سیاران کوہ و ہامون چنین مجمع و این قسم
تماشاہا کمتر دیدہ نشان نمیدہند اہل بنگالہ اکثر بمسافت صد فرسنگ از مسکن خود و در حکومت
و کامرانی و تازہ و تمریدہ و پاشند ہر ایام این ہنگامہ ایستہ از روی رسیدن بر آن مجمع میکنند چون
زادہ بوم نگارندہ این نسخہ دل کشائے بنگالہ است لہذا اندکے از احوال ان شہر فیض پرور این
ہنگامہ پر مسرت [1] ادبیہ تسوید ما آوردن ضرور دانست و در ہمین ودابہ پنجاہ کروہے بنگالہ
بسمت شمالی در میان کوہستان کانگرہ قلعہ ایست در حصانت و متانت مشہور و پایان
قلعہ نگر کوٹ مکانی است منسوب بہ جوالا زیارت گاہ متقدمین ہر سال دو مرتبہ یکے ایام
بہار و دیگری در ماہ قرمزی مردم از دور دست ہا بکمال اشتیاق کردہ بزیارت می آیند و کام دل

[1] مسرت افزاء

رشیدی و هفت سال سجاده‌آرای گردید بعد رحلتش گورو هر رای که گورو تته نام پسرش در ایام
حیات گورو هرگوبند پیمانهٔ عنصری پر کرده بود بجای جد بزرگوار نشسته هفده سال معتقدان
را رهنمای شد و بعد او گورو هرکشن پسرش خورد سال سه سال بر سجاده نشست پس او تیغ
بهادر خلعت گورو هرگوبند یازده سال سجاده‌نشینی نمود آخرالامر بقید امرای پادشاهی در لاهور
در سنه ۱۰۸۵ هجری مطابق هفدهم عالمگیری حسب الحکم عالمگیر پادشاه در شاهجهان آباد کشته شد
الحال که این نسخه تحریر می‌درآید گورو گوبند رای خلف گورو تیغ بهادر از مدت بیست و دو سال
سجاده‌نشین است القصه از مریدان و معتقدان بابا نانک اکثری صاحب حال و مقبول المقال
و اهل ریاضات و مستجاب الدعوات می‌باشند خلاصه عبادت اینطایفه مطالعه اشعار مرشد
خویش است که بسرود و نغمه می‌گویند و زمزمهٔ دل‌فریب می‌سرایند اکثر که مدت علایق از خاطر
زایل ساخته و پرده ظلام عوایق از دل برانداخته اند خویش و بیگانه در نظر ایشان یکسان و دوست
و دشمن نزد ایشان برابر با دوستان یکرنگ و با دشمنان بی جنگ زیست می‌کنند [illegible] که این
فریق بر معتقدای خویش واند در طوایف دیگر کم نشان یافته میشود بنام مرشد خویش که همواره
ورد زبان دارند در خدمت صادر و وارد عبادت عظمی میدانند اگر شخصی نیم‌شبی وارد شود
و اسم بابا نانک در میان آرد هرچند بیگانه و نا آشنا بلکه دزد و رهزن و بد افعال بوده باشد او را
برادر و دوست انگاشته خدمت در خور حال بجا آرند و در گروهی بتاله اهل مکانی است
منسوب بسوامی کارنگ خلعت بهادر و مسجد پاستانی است و [illegible] بزرگی که ایشان
از طایفه دگر رای باب کو شروع مساوات می‌نمودند [illegible]
نیل و نهار و موسم مسرت اهل روزگار است هزاران هزار در عرسشان ریاضت کیش و بسیار از
بسیار مرتاضان اقامت اندیش و دران مکان نزول کرامت می‌کنند و [illegible] از وضع
و شریف صغیر و کبیر مومن [illegible] از اطراف ممالک آمده [illegible] اجتماع مینمایند کثرت
وانبوه طوایف انام و هجوم از دحام خاص و عام فرسنگ در فرسنگ میگیرد و بسی از زیارت
و مصاحبت درویشان خدا آگاه بمطلب دنیوی و اخروی کامیاب می‌شوند و فرحتی از صحبت
و مجالست دوستان هنگام مسرت و انبساطی آرمیده گروهی از مشاهده هجوم [illegible]
مردم بمدایح قدرت آفریدگار جل شانه پی می‌برند و جماعتی از نظارهٔ جمال ماه‌رویان [illegible]

۱ در سنه [illegible] هجری [illegible] مطابقت [illegible] بجلوس عالمگیری موافق سنه [illegible] هجری می‌باشد [illegible] الفقیه

سراپا برهنه و لنگ بسته و مشک چرم در بر کرده شادان و فرحان دران تالاب بازی میکنند اگر
شخصی از ساکنان این شهر درهم دست باشد دران ایام البسته بیاد آب بازی آن شهر مسرور الوقت
میشود و دران خطه دل کشا خوابگاه امام علی الحق خلف امام زین العابدین است گویند که باتفاق
بسیاری از اهل اسلام از عرب بقصد جهاد در هندوستان آمده باتفاقی که روداد بسیالکوت
رسیده با هنود جنگ کرده بدرجه شهادت یافتند اکنون مزار مظهر انوار ایشان زیارت گاه
صغار و کبار است و دران شهر فیض اسود دار العلوم و جامع علما و معدن فضل و مسکن فضلا است
اگرچه در زمان محمد اکبر بادشاه زبده ارباب حال و قال مولانا کمال الدین حسین خلف
مرزبان کشمیر رنجیده در سنه نهصد و هشتاد و یک هجری بسیالکوت رسیده بتدریس طلبه
علم اشتغال ورزیده رواج علم دران شهر گردانیده اما در عهد خلافت شاهجهان بادشاه افضل
الفضلا اکمل الکملا مظهر طبع مستقیم مولوی عبد الحکیم که بحر مواج فضل و کمال و درج فضایل و افادت
بیهمال بود بیشتر ترویج علوم گردید و بر بعضی کتب حاشیه تصنیف نموده مغلق معانی منکشف گردید
و طلبه علم از ممالک دور و نزدیک در مدرسه متبرکه ایشان رسیده فیض یاب شدند و بعد
رحلت ایشان مقتدای اهل اعصر رهنمای خلق اعصر مولوی عبد الله خلف و ولی آن مغفور
رونق افزای مدرسه و رهنمای طلبه علم اشتغال ورزیده فضایل معنوی را با علوم ظاهری همدوش
و درویشی را با فضیلت هم آغوش گردانیده و از افزونی حسن اخلاق و رهنمونی طبقات خلایق
این بزرگ را امام وقت گفتندی در سنه ۱۰۶۷ عالمگیری بعالم جاویدی شتافته و دوازده کروهی سیالکوت
دهونکل مکانی است منسوب سلطان سرور اگرچه آن زیارت گاه خلایق است اما در ایام
تابستان طوایف انام از اطراف ممالک می آیند و نذورات می گذرانند تا دو ماه دران مکان
ازدحام بسیاری شود و پانزده کروهی سیالکوت پور منڈل درمیان جمون مکانی است منسوب
بمهادیو در روز نزول آفتاب به برج حمل که آن را بیساکهی گویند عالم عالم خلایق از اطراف گیتی
آمده مجمع عظیم میکنند و راجهای کوهستان بشوکت و شان رسیده توده [illegible] بلند بسته
تیر اندازی میسازند و تماشای عجیب بروی کار می آید و از آن مکان دریای جمون [illegible] می زند
و بعد برآمدن از آنجا از جمله دیهات پرگنه ظفروال و همینگر و بر سرور و دامن اباد گذشته پایان
پل شاه دولا که بر سر [illegible] راه واقع است میرسد و از پرگنه دولت آباد و پیر آباد و همینش و فرید آباد و

(۱) سنه ۱۰۶۷ (۲) پور منڈل

برمی گیرند و شگفت تر آنکه بعضی بخواهش روادی زبان ببرند برنجی را در چند ساعت و بعضی را
بعد دو سه روز باز درست شود و طرفه تر آنکه در آن مکان بعضی سر از تن جدا کنند و رفیقان باز سر
بر تن او گذارند بحکمت الهی از سر زندگی یابند و دو کروهی نگرکوت جوالامکهی جایی است که چندجا
مشعل وار شعله آتشش سر بر زند و در آن مکان نیز خلایق بزیارت روند انواع اجناس در آن شعله
اندازند خاکستر شوند و آن را خجستگی دانند در دوابه رچنا شهر متعین سیالکوت است اول
شالکوت[1] گفته اند آبادی آن به راجه شل طغائی پاندو آن نسبت میدهند چنانچه در کتاب مهابهارت
که از تصنیف آن قریب پنجهزار سال میگذرد ذکر معموره و راجه مسطور داخل است و نیز آن
را سالکوت گفته براجه سالبان منسوب میسازند و قلعه پخته از و یادگار است و در زمان سابق دار الحکومت
ولایت پنجاب بود و دو سه کروه آبادی داشت اکنون بسیالکوت شهرت دارد و از جمیع قصبات
این صوبه در آبادی افزون است سلطان شهاب الدین غوری چون مرتبه پنجم در سنه پانصد و هشتاد و [illegible]
هجری بقصد تسخیر لاهور آمده محاصره کرد و بر آن دست نیافت بسیالکوت رسیده[2] قلعه کهنه
را تجدید مرتب و تعمیر کرده لشکر خود گذاشته بود و بعد امتداد ایام راجه مانسنگه اکبرشاهی که
فوجدار جمون و جاگیردار سیالکوت بود بترمیم قلعه و رونق شهر توجه بر گماشت پس از آن صفدرخان
جهانگیری که از ایام فوجدار جمون بود و این پرگنه در جاگیر داشت قلعه و برج را بتازگی عمارت کرد بعد
ان اکثر حکام مرمت نمودند فی الجمله این شهر فیض آمود و مجمع خوبیهای آراستگی دارد و عمارت
قانونگویان قوم [illegible] و بعضی مردم دیگر بغایت مطبوع و دلکشا است و درین شهر کاغذ
نیکو می شود و خصوص کاغذ مانسنگهی و هم حریری و خاصه جهانگیری بس نیک و خوش قماش و
سفید و صاف و بی پا ساخته باطراف می برند و کار رنگین از ابریشم و کلابتون از قسم بافته و چیره
و فوطه و سوزنی و مدخنه و دستار خوان و خوانپوش و [illegible] دارد و کلابتون موزون می شود و
هر سال قریب لکهه روپیه از کار رنگین و درزی و [illegible] و [illegible] آید و در اکناف گیتی میرود و درین شهر
ونکاری و برچهی بهتر میکنند و در حواشی این شهر باغات عطر [illegible] افزا است خصوص باغ نظام محمد
[illegible] و از هر قسم میوه پیدائی یابد و بپایان آن ناله یک که از کوه جمون برجوشیده جاریست و آن
ناله بعد برآمدن از آن شهر در ده کروهی زمین چهن میشود و گیلاری تمام یابد و بهر اطراف متفرق شده
[illegible] می افتد در ایام برسات که این ناله طغیان می نماید جمیع مردم سیالکوت انرا کالبه [illegible]

(۱) سالکوت (۲) در سنه یک هزار پانصد و هشتاد [illegible] [illegible]

خلایق است و این قصبه پیشگاه هر گونه مردم و جامع اجناس هر دیار و اشیای نادره روزگار
است شمشیر و جمدهر نامه‌ی می سازند و کار چکن زیاده از سیالکوت می شود و درین دیار اسپ عراقی
اسپ پیدا می شود که بعضی را تا ده هزار روپیه قیمت شود و در دوابه سند ساگر نمک رنگ متصل
شمس آباد از دامن کوه می برآرند رنگینی و لطافت آن از نمکهای روی زمین شهرت تمام دارد
و آن را نمک سنده گویند یعنی در دوابه سنده پیدا می یابد بقدرت ایزد بدایع آفرین تمام کوه
از نمک واقع شده که طول آن صد کروه تا حد نشان سے دهند در ظفرنامه و اکبرنامه
آن را کوه جود نوشته اند جود نام رئیس قوم جنجوعه بود که بنام او این کوه مشهور شده و تا
حال اولاد او در پرگنه کرچاک و تنبند و کهیوره وغیره که در دامن کوه واقع است سکونت و
ریاست دارند بالجمله جمعی که از تجار الاشیا کش باشند برای بر آوردن نمک مقرر هستند در دامن
کوه قبلی زیاده از دو صد سیصد درعه عمیق برآورده هر یکی سر پا برهنه چراغی در دست
و کلندی بر کتف گرفته درون نقب ظلمت آمده رفته کلوخی مقدار سه من نمک کنده و بر
پشت نهاده بیرون می آرند و از ناظمان این امر اجرت گرفته متمتع میشوند از بس که اشتغال
درین کار دارند آن مردم را رفتن دران تاریکی و کندیدن نمک و بر آوردن آن بیرون نقب
هیچ بیم و تصدیع بخاطر نمی رسد و بحکمت الهی اندرون نقب در ایام تابستان گرمی و در زمستان
سردی نمی باشد و در جمیع بهار اعتدال دارد و اگرچه بسیار اماکن است که نمک از آنجا می برآرند
اما کهیوره و کیسوره هر دو نقب کلان نزد شمس آباد واقع شده که هر سال چندان لکه من نمک
از آن می برآید و محصول آن مع حاصلات اکثر دیگر بسرکار بادشاهی ضبط می شود بسیاری
از هنرپیشگان از نمک طبق و رکابی و سرپوش و چراغدان میسازند و پیوست آن چگی شیرینی که
سپیده کاری درون عمارت ارباب دولت بکار رود و از سنگ آن نیز رکابی و آبخوره وغیره رنگ
می سازند و در نزدیکی آن در حد دهکیاله کشتاس چشمه لابی است که زرنای آن کسی نشان ندهد آن را
معبد قدیمی دانند در ایام بزرگ شش در آمدن آفتاب به برج حمل وغیره فرقه طوایف هنود
بقصد تغسیل هجوم کنند اعتقاد آنکه زمین دو چشم دارد چشم راست گولاب بنگر نزد اجمیر و
چشم چپ این گولاب است بالای همین کوه بمسافت گروهی قلعه رهتاس ریاضت کوه
بالناته جوگی است که آن را ٹله گویند و چهار کروه بلند واقع شده در ایام معهوده خصوص مرد
شیوراتری که روز وفات است منسوب بمهادیو در زمستان خلایق کثیر از طوایف جوگیان

(۱) [illegible]

وغیره گذشته در دریای راوی واصل می شود و ان پرگنه را ونیگ راوی گویند در جمون کان قلعی
است سنگ ریزه از دریای توی که پایان جمون می گذرد برآورده و آتش داده قلعی میسازند
و رنگ سفیدی و چکنی و دیرپای مانند ان قلعی برای دیگر نشان نمی‌دهند سوهدره قصبه ایست متعلق
برلب دریای چناب در عهد حضرت شاهجهان پادشاه امیرالامرا علی مردان خان پیوست قصبه
مسطور شهری موسوم بابراهیم آباد بنام خلف خود احداث نموده باغی مطبوع طرح انداخته
کرده مساوات بباغ شالامار میزند و عمارات عالیه تعمیر نموده و شش لک روپیه بران عمارات
و باغ و نهری که از دریای توی برای باغ آورده از صرف شده و دهی از دهات سوهدره
از سرکار پادشاهی برای مرمت باغ و شهر مذکور بطریق انعام التماساً بنام امیرالامرا مقرر است
و در دوابه چهنت گجرات قصبه ایست که در عهد خلافت محمد اکبر پادشاه آباد شده و دیهات
از پرگنه سیالکوت جدا کرده پرگنه علیحده نموده اند در ابتدا این قصبه چندان رونق نداشت
چون زبده اولیای شاه دولا دران قصبه استقامت اختیار کرده تالاب‌ها و چاه‌ها و مساجد
احداث نموده و بر روی رود چناب که از جانب کوهستان آمده بمعموره مذکور آسیب
میرسانید خطره بست موجب ازدیاد آبادی و افزونی رونق گشت گویند شاه دولا در بدایت
حال غلام کابد مره ساکن سیالکوت بود و صحبت فقرای باب الله داشت خصوص بجناب
حضرت میان سیدنا[1] خدمت بسیار بجا آورده چون وقت انتقال میان سیدنا در رسید
نظر فیض اثر بر شاه دولا انداخت و از تاثیرات ان حالت او بطرزی دیگر شده و بانوار عرفان شبستان
باطن روشن گشت و از سیالکوت انتقال کرده در گجرات آمده رحل اقامت انداخت از بس که
روشن دل بود و از خزاین غیب نمود و ارسه گشت و در بسیاری از اکثر عمارات دلکش طرح انداخت
خصوص پلی پخته که در امین آباد و جانب لاهور بر روی دریای دیگ در شاهراه پلی بس مستحکم تمام
بست که از احدی صاحب دولتان چنین عمارت متین نشود در ایام حیات ان ولایت پناه عالم
عالم خلایق از اطراف گیتی بزیارت می آمدند و از نقد و جنس فراوان نذر و نیاز میگذرانیدند و ان دانای
اسرار غیب زیاده از انچه نقد در کار بود بفقیران و دیگر خواهشگران عطا می فرمودند و هر روز
النقد دست بذل و سخا گشاده میداشت که سخاوت تمام عمر حاتم عشر عشیر انفاق او نشود بالآخر در عهد
حضرت عالمگیری عالم بقا رحلت فرمود و در نزدیکی ان شهر مزار ان بزرگ زیارت گاه طبقات

---

(۱) سید باه

تابع ولایت چنبه که مکانی است منسوب بهبادیو پرستشگاه قدیم پیدا شده و پایان شهر چنبه دار الایالت
مرزبان میگذرد و دران ولایت از بارش برف هواے کشمیر و کابل دارد و اکثر میوه شیرین و لطیف پیدا
باید مرزبان انجا از وسعت ولایت و کثرت جمعیت و صعوبت کوهها و استواری جا دم استقلال
میزند و این دریا سد راه لشکر پادشاهی است بعد بر آمدن از چنبه بحدود ولایت بسوهلی(۱) گذشته پایان
قصبه شاهپور تابع قصبه نورپور میرسد شاه نهر که بباغ شالامار واقع لاهور میرود و نهر دویم که بپرگنه
پتهان و سیوم بتاله و چهارم بپرگنه [illegible] پور میرود از نزدیک شاه پور که ازان دریا برامده
اند ازین نهرها بزرعات محال بسیار تمتع میرسد ان دریا از انجا روان شده از حدود پرگنه پتهان
دکاتهوه و کیانور و بتاله و پرسرور و امن اباد و دیگر محال گذشته رونق افزائی دار السلطنت لاهور
میشود و پایان عمارت پادشاهی شاهگذر واقع است و از انجا برامده بحدود سند روان و قریب اباد
در یک نادی رسیده گذشته متصل سراے سند هو بیت کروے ملتان بدریاے چناب پیوست
که انجا میرود و داخل میگردد و چناب نام می یابد بجای این دریاے چناب در میان نادی و این دریا
دوابه چینا شهرت دارد چناب را در کتب هندی چندر بهاگا نویسند بر امدن چندر بهاگا از ولایت
چین نشان میدهند چون از حدود ولایت چنبه گذشته به کشتوار که زعفران انجا مشهور است میرسد
دریاے بهاگا از جانب تبت امده ملحق میگردد و چندر بهاگا نام میگردد و از انجا به کوهستان جمون
عبور کرده و از نزدیک کوه ترکتا تابع جمون که مکان منسوب به بهوانی مشهور است گذشته پایان
اسار ایان داکهند و از صدا بر و تاب [illegible] بر می آید و درین مکان تماشاے عجایب و سیرگاه
غرایب است و اب ان از کمال لطافت با بجیات همسری میجوید و ازین معنی است که آب چناب
و آب حیات [illegible] واقع شد و بعد گذشتن ازان مکان نزد ده تخت شده میرود و بحد رسیدن
پایان قصبه بهلول پور بمسافت دوازده کروه باز یکجای گردد و از ولایات پرگنه سیالکوت و پایان
قصبه سودهره گذشته به وزیراباد میرسد چوب سال این دیار که مشهور است سوداگران براه
این دریا از کوهستان چنبه و غیره به وزیراباد می آرند و نفع یاب میشوند و کشتی ها ازان چوب
مرتب کرده بطریق تجارت براه دریا بجانب بهکر و ٹھٹھه میبرند و در مکان وزیراباد شاهگذر واقع
است بعد ازان پایان این قصبه جاکوتا پورڈیانه و بهوته مرل و هزاره میگذرند و قبر سوهنی و [illegible] عاشق
مسماة سوهنی شهرت دارد اهل پنجاب که بجهت دلبستگی این هر دو قصهاے بدیعه و اشعار عجیبه

(۱) نسخه - بسولی

و جام سکندر دنیا بیش گری بکار می برند چون ملک از انهار مشهور پنج دریا بجز بیره و امد حقیقت
شش دریاے این صوبه که بنیاد پنج دواب حایل است بتحریر در اورده میشود درست اول دریاے
ستلج که از کوه بیوتبت برجوشیده و از حدود ولایت کلو بشهر میگذرد و بعد ازان بکوهستان گذشته حدود کهلور
رسیده و ولایت را از سه طرف حایل میشود و مرزبانان کهلور بتقویت این دریا و صعوبت کوهستان و تنگی
مسکن خود که شهر بلاسپور دارالایالت اوست از امراے بادشاهی انحراف دارد و این دریا
بعد بر امدن از کوه دو شعبه شده از پایان بکهوال که مسکن گوجر و گوبند راے است و کیرت پور
که گورو هر گوبند و گورو هر راے در انجا سکونت داشتند گذشته تا رسیدن نزدیک قصبه روپر
یکجا می شود و از انجا پایان قصبه باچهی وار گذشته لودهانه میرسد و تحویل شاه گذر واقع است
و از انجا نزدیک قصبه تلون و جهاره گذشته متصل موضع بوه از اعمال پرگنه سلطان پور بدریاے
بیاه می پیوندد و ما بین این هر دو دریاے دواب بست جالندهر و تهروال گویند دوم دریاے
بیاه خیزد که بکوهستان بیوتبت از میان تالاب برجوشد از پایان قصبه کلو گذشته در قصبه
منڈی میرسد و از حدود ولایت سرکهت چنبه و کهلوری جاری شده پایان شهر جندون که مکان
بودن فوجدار کوهستان است میرسد پس ازان حدود دیوال و سنده گوالیار میگذرد و ولایت
گوالیار اگر چه چندان وسعت ندارد اما راجه انجا بتقویت این دریا و صعوبت کوه از امراے
بادشاهی اکثر اوقات انحراف میورزد و این دریا از انجا از ولایت نورپور گذشته از کوه بر می
اید و بر زمین سطح رسیده از پایان کاتوال که شکارگاه مقرری بادشاهی است و قصبه و هیله
گذشته پایان شهر گوندوال میرسد و درین مکان شاه گذر مقرر است و از انجا گذشته نزدیک
موضع بوه بدریاے ستلج اتصال یابد و این هر دو دریاے از قصبه فیروزپور و محمدوت میگذرد
و از انجا در حدود محال سرکار دیپالپور رسیده و در ایام بارش بهن می شود و بعد گذشتن از
دیپالپور دو شعبه می شود یکے بجانب جنوب رفته ستلج نام گردد و دیگرے بطرف شمال براه قبوله
کهای و لبدی و انجار رفته بیاه نام یابد و این هر دو شعبه پس از چند فرسخ باز باهم پیوندد و از حد
فتح پور کهرنده و غیره گذشته کهارو گهاره نام یابد و در حد بلوچان بدریاے سند که راوی و چناب
و بهت نیز در و واصل است منتهی میشود و انچه دریاے سند نام یابد در حدود بلوچان رسد
سوم دریاے راوی است در میان بیاه و این دریا دواب باری انچه مشهور است براوی از کوه بیش

(۱) سیر کنند

که در زمان محمد اکبر بادشاه جلالیه نام افغان جنسدی و گروهی کابلی در غزنی مشهور بود و نوبتی حضرت بادشاه
بقصد سیر و شکار کابل ازین دریا عبور میفرمودند ناگهان کشتی جواهرخانه خاصه بسنگ مذکور اقصادم
شده در شکست بر زبان حضرت بادشاه گذشت که این سنگ هم جلالیه گردید از آنجا که سخن بادشاهان
بادشاه سخن است از آن زمان این سنگ جلالیه نام یافت و مقابل آن عمارت سنگین راجه بهودیت
که در زمان سالف فرمان روای آن ولایت داشت و بر ساحل دریای جانب مشرق قلعه
اتک واقع است صادر و وارد را سوای در راه و برآمد قلعه را و دیگر حیثیت عمارات دلکشا
مشرف بدریا خصوص نشیمنهای حاکم نشین بر دیوار حصاران بر لب دریا بغایت فرح
افزاست و این معموره معتدل الهوا در میان هندوستان و کابلستان برزخی است که این
روی طرز و اطوار و زبانی هندوستانی دارد و روی مسکن افغانان و این زبان افغانی است
القصه این دریا از آن مکان برآمده و از کوهستان افغان خٹک وغیره گذشته در حدود افغانان تخیل
بزمین مسطح میرسد و از آنجا حدود بلوچان و ملتان میگذرد و پنج دریای پنجاب که جهلم و راوه
از کوه شمالی بر می آید و از طرف ملتان بتفاوت یک دیگر در حدود بلوچان باین دریا پیوندد و بهرجهت
سند نام می یابد و بحر زخار میگردد و از آنجا پایان قلعه بهکر رود و تحت شده قلعه را در میان میگیرد
و بدین سبب باستحکام و صعوبت مشهور است و از آنجا براه ولایت سیوستان بجمال تهته
می در آید سی کروهی بلده تهته که بندر لاهری مشهور است بدریای شور منتهی میگردد بالجمله تهته بلاد
ولایتی است خوش آب و هوا دلکش است و خربزهای بی همتای تابستان بسیار گرم و
زمستان بهندوستان سرد خربزه رنگ بسان ایران و توران مانند هندوستان و برنج
بهتر از بنگاله و شکر خوب تعداد دکن باشد اکثر مدار آب یاری چاه است هنرپیشگان متقدمین چرخی
مرتب کرده اند که سیصد و شصت چوب خورد و دراز زیاده از صد گز مخروط بیان بکار برده
و آن را گجست چو ثقیل جفت گاو بگردش در آرد چندین صد من آب از یک گردش در آن کندو
از چاه برآید و بزراعات نفع بخشد و مدار زراعت خریف در ربیع و ارزانی غله به بارش است و
در بعضی امکنه خصوص بر دریای بیاه و بهت رنگ شوری نمایند طلا بر می آید و در کوه شمالی در بعضی
جاها کان نقره و مس و روهن و جست بر آید و بزرنگان را نفع بخشد و محصول در سرکار بادشاهی و بهند
طول این صوبه از بهنبر تا دریای سند صد و هشتاد کروه و عرض از بهیره تا چوکندی هشتاد
و هشت کروه شرق رویه سهرند و غرب سوقستان و شمال کشمیر و جنوب بیکانیر و پنج سرکار بیست

بست سرود و نغمه دل فریب میکنند چهار کروهی هزاره بر لب دریا واقع است بعد گذشتن ازانجا
نزدیک شهر چندنوت که شهر متقدمین است از میان دو کوچه میگذرد و تماشاے عجایب است
و درین شهر مزار شاه برهان که بولایت شهرت داشت و خلایق کثیر اعتقاد دارند واقع است
و ازانجا جاری شده نزدیک قصبه جهنگ سیالان مسکن مسماة هیر که در عشق رانجها مشهور است
بدریاے بهت اتصال یافته پیشتر میرود و پنجمین دریاے بهت مابین چناب و این دریاے
دوآبه چونهه مشهور است و بهت از کوهستان تبت از حوضی برجوشیده در شهر کشمیر رسیده
از میان بازار و کوچه میگذرد و جابجا در شهر قنطره تعبیه یافته و اکثر باغات دل کشا و عمارات فرح
افزا و سیرگاههاے دل پذیر و اماکن بے نظیر بر ساحل ان واقع است و بعد برامدن از کشمیر در
حدود پکهلی دریاے کشن گنگ درین رود داخل می شود و ازانجا پایان قصبه دانگلی دار الایالت
سرگروه گکهران میرسد و ازانجا از میرپور وغیره حدود گکهران گذشته پایان قصبه جهلم که درین
محل شاهگذر واقع است میگذرد و جهلم نام می یابد و ازانجا از گجرات و ننده شه و شمس آباد و بهیره
و خوشاب و خوردخانه گذشته نزدیک قصبه جهنگ سیالان باب چناب می پیوندد و چناب نام می یابد
ششمین دریاے سند مابین بهت و این دریاے ولایت پتهار و دوابه سند ساگر مشهور است
و این رود میان هندوستان و کابلستان و زابلستان حایل است سرچشمه ان ظاهر نیست
اما بقول سیاحان از ولایت قلماق برجوشیده از حدود کاشغر و تبت و کافرستان و حدود
ولایت کشمیر و پکهلی و دهنتور گذشته با دلکه یوسف زئی میرسد و پایان قلعه اتک بنارس دریاے
نیلاب با چند رود دیگر از جانب کابل آمده اتصال می یابد از بس که دران مکان عرض کم دارد
تنگ و تند بصلابت و مهابت میرود حتی که نظر نظارگیان بران نمی تواند گرفت بصارت بینندگان
خیره گی میکند و از تموج و تلاطم ان زهره ماهیان آب می شود و از صدمات لرزه و قارش سینه
سنگ لخت لخت می گردد و در محل شاهگذر مقرر است بسبب تندی اب کشتی از تیر تیزرفته
در طرفه العین بان ساحل میرسد و جانب مغرب بر لب دریا سنگ سیاهی است که جلالیه نام
دارد و بعضی اوقات بان سنگ خونخوار کشتی متصادم شده شکست می یابد و کشتی نشینان غرقه
دریاے فنا می شوند ازینجهت در ان کشتی ها را از خوف میباشد اگرچه بر زبان عوام الناس آنست
کمالیه آن سنگ نیز بر گذر است که جلالیه نام داشت اما وجه تسمیه اینچنین استماع یافته که

بیگاه زمین زعفران زار نظر فریب و شگرف بستان است آخر ماه فروردین و همگی اردی بهشت ایام کشت کاران
قلبه رانند و زمین را نرم گردانند و بکلند شکوفه تخم زمین آماده کاشت سازند و پیازهاے زعفران بتاک
در ان نشانند یک ماه سبز گردد و در آخر ماه ابان بکمال رسد از یک وجب زیاده نباشد تنه سفید قائم باشد
چون برابر بیالاید آغاز گل کند و یکی از پس دیگری تا هشت گل عشرت آورد و شش برگ سوسنی دمیده
ان شش رشته زرد و گون و سه لال تمام زعفران از سه پستین و چون گل آخر گردد سبزی برشته پدید آید و
یکبار کاشته شش سال گل بدهد در سال اول کم شود دویم دو سی برابر سیم بکمال رسد تا شش
سال پیاز بچه بکنند اگر بهمانجا نگاه دارند با یکی جزئیده و لیکن بر آورده بدیگرے جا بکارند در موضع
زیلون چشمه و حوضی است آنرا مسعود شمر گفت چنان پندارند که تخم زعفران از آن پدید آید و در آغاز کشت
بدان چشمه سازند نیایش فرمایند و شیر گاو در آن ریزند اگر رخشنده باب فرو نشیند فال نیکو برگیرند و زعفران
خوب و فراوان شود و اگر چیزی بروے آب آید فال نکوهیده است در میان تبت کالان قاریست و در
ان انبوه نیکو ایست امرنات تمام بزرگ پرستشگاه و انگارند چون ماه نخست الشمار برآید در ان غار
حباب وار از برف پدید گردد و هر روز قدری افزاید تا پانزده روز بدو گز ازین برشد چون ماه کم گراید
ان شیر کاستن گیرد در انجام ماه اثری نماند و آن را پیکر مهادیو دانند ماه ازین بر دست نهید انند و
کاکنا گلنگ چشمه ایست بیشتر سال خشک باشد هر که برنج ان روز جمعه افتد در آن روز بجوشد و از
صبح تا شام روان شود و فراوان مردم بگرد آیند و نیز بتال نیکانه ایست منسوب به کشکار هر کس کار نعل
و شمن اگر طبع برنج پخته در آوند پرسازد یکی بنام خود و دیگرے بنام دشمن در آن بتکاه نهند و آن
را بپوشند و روز دیگر نیایش کنان بر گشایند هر که برنج زعفرانی آلوده بود کار او بسامان گراید
و اگر به خس و خاشاک باشد حال او تباه گردد و شگفت اینکه در خصوص گرسنگی حق و حقیقت باشد
کس را در برنج زیاده نرد ده بدان چشمه فرستند هر دو جان در آن سوم گردانند هر کدام دست بران الابر
حق را دست با نقره بهره الاکتر رند و دیگرے بیرون بر و یوسف ... است بیست گز در بیست گز آب از دو ستان
... هر کس آن را هر سال و تیک ... خوش آبی ... و یک ... بیشتر زعفران تمام خود کمان
ان نویسد و مهر بستد در آن چشمه اندازد پس از چند گاه ان ... ... کنار خود بر روے آب آید
ان را گشاید اگر برنج خوشبو گرم برآید ان سال شایسته و خجسته باشد و اگر گل ولای و خس و خاشاک بر آید
بدحالی و دگرگون شود و کوکتا چشمه ایست یازده سال خشک باشد هر گاه مشتری با سد رسد روز
پنجشنبه بجوشد و در هفت روز خشک گردد و در پنجشنبه دیگر باز کار آید تا یک سال چنین باشد و در ... گناهان

له بتال سیا تغال، ع سپید انه شده

پنج دو دام پشتی بر سیصد و شانزده محال و هشتاد و نه کرور و سی و سه لک و هفتاد هزار دام داخل این
صوبه است ٭

صوبهٔ دلپذیر کشمیر

دار الملک این ولایت سری‌نگر از دیرباز آباد و چهار فرسنگ آبادی داشته و بهار بیشمار
دلچسپ از میان بگذرد و گوناگون صنعت‌گران و هنرمندان و هنرپیشگان و دانش‌وران هر کسب و
پیشه و فضلا و علما سکونت دارند اقسام پشمینه خاصه شال این گزیده کشور است و در جست کشور بطریق ارمغانی
رود و مقررات از پشم سازند بس ملایم و خوشنما شود و دو زمه و پتو نیک بافند رسم بازار کمتر و رنگاه
خرید و فروخت را هنگامه گرم دارند عمارات خانها همه چوبین چهار آشیانه و افزون سازند و آشیانه
پائین چهاروا و برخی اسباب دوم آسایش جا سیوم و چهارم برای رخت خانه و از بسیاری
چوب و خس زمین کاری سنگین و خشتی کمتر سازند و دیوار بند رسم نیست همه خانه از چوب سازند و
بر فراز سقف لاله کارند و در ایام بهار شگفت نمایش جلوه دهد [illegible] و کم مردم و دیگر جانوران آزار در شهر
نباشند کیک و پشه و مگس فراوان نزدیک شهر کولابی است بس بزرگ چند فرسنگی از
آن را ول گویند همه سال پر آب با لطافت و گوارائی و آب او بروزگاران گنده نشود و یک طرف
آن به پرگنه پهاگ پیوسته است اگرچه مردم بار گران بر پشت گرفته کوه نوردی کنند اما
فراوان مدار بار کشتی برگشتی است در بضرورت ملاح و درودگر را دوکان گرم و فراوان برهمن آباد
اگرچه این ملک را زبانی خاص است لیکن دانش نامها بزبان سنسکرت و خط هندی نویسند و بیشتر
بر برگ توز که درخت خاص دار الملک است بنگارند و گلی که کهن نامها بران نوشته و سیاهی
چنان سازند که بشستن دشوار زدوده اگرچه اهل هند همگی این ولایت را پرستشگاه دانند و شگرف
داستانها بر گذارند اما بیشتر اینکه بزرگ تر نوشته‌اند نزدیک [illegible] براری چشمه ایست هشت ماه
خشک باشد و در روز صمیم اشارزان بمان سرزمین به نیایش روند و گوسفند و برنج پاس گذاری
بکار برند بقدرت ایزدی آب بر جوشد و مزرد و قت بنیاد موضع سیراب گردد و چون بنیاد کی گراید پائین
جشین نیازمندی کنند آب کم شود و نزدیک آن آب چشمه ایست کوکرناگ نام آب آن بس سرد
و سبک و گوارا اگر گرسنه خورد سیر گردد و از سیری اشتها آورد و در موضع [illegible] پوره دوازده چشمه

فراوان القصه کشمیر دل‌کشائی گلی است اگر گویند باغ همیشه بهار یا یک قطعه آسمانی پایه بر خواسته فراشست
دیگر عشرت‌گاه سبز و سامان و خلوت‌کده گوشه‌نشینان بر گویند روا است ابهای خوشگوار و آبشارهای شگفته
سامعه افروز و جانگیر هائی روح افزا و گلهای طراوت اما همه جا کرشمه ان از تحریر افزون خاصه گل
سرخ و بنفشه و نرگس خودرو صحرا صحرا و بهار و خزان بس شگرف و بیرشاه آلو و شاه توت فراوان
میوه شود و خربوزه و سیب و شفتالو و بهی و آلو و تربوز بس نیک و انگور اگرچه بسیار است لیکن گزیده کم
و بیشتر بر درخت توت باشد توت کم خورند و برگ او کرم پیله بکار آید تخم او از گلگت و تبت خود آورند
با جو برنج شالی گزیده و کم باشد گندم ریزه و سیاه فام کم بود و مونگ کمتر خورند نخود و عدس ناپدید زمین سالی
والتی است در تمام صوبه عمل غله بخشی سه توده ضبط زمین و داد و ستد زر و درم رسم نیست و جزوی از
سایر جهات نقد جنس را بخروار پیمایند که می اسا گوسفندی باشد از اهنده و گویند لیس نازک پشمینه
و گواره ابریزه و اسپان خورد و آورگیر بود گاو بسیار فیل و شتر نباشد گاو سیاه و رنگ جنگلی لیکن شیر و روغن شایسته
دارد و بیشتر خورش برنج و ماهی و شراب گوناگون سبزی و آن را خشک کرده نگاه دارند برنج پخته را شب
گذارند و روز دیگر خورند و با وجود بسیاری مردم دگی سرانجام زندگی نه دوم و دریوزه گری کم و زبان زیست
سکنه آن مرز بوم مشهور پشمینه پوست یک جامه چند سال بکار برند و در این ولایت بست و شش
راه از هندوستان رود لیکن راه بیمبر و پکلی گزیده و اول احسن تر و دیگر شعبه دارد و بیشتر در راه لشکر از راه
بیمبر پنجال اگر براه پکهلی گشته در ساعت ابر و باد و برف شد و برف باران ریزد طول این ولایت
از قنبر تا دریای کشن گنگ صد و بست کروه و عرض بست تا ده کروه شرقی پرستان و دریای چناب شرقی
و جنوبی بانهال و کوه شرقی و شمالی تبت کلان غربی پکلی و دریای کشن گنگ غربی و جنوبی ولایت گکهران
غربی و شمالی تبت خرد و بر چهار طرف سراسری کوه و چهل و شش محال مشتمل بر سی و دو کروه و شصت و یک لک
و شصت و شش هزار و دو دام و دو هزار و چهار صد پرگنی داخل این صوبه است

صوبه دار الملک کابل

کابل از گزین شهرهای پاستانی است پشنگ بن بوزین فریدون طرح انداخته و از آبادی آن
بموجب تواریخ تا حال که این نسخه تحریر می‌آید دو هزار و یکصد سال و کسری منقضی است شهر و قلعه شیشه
دارد و در کنار آن بر فراز کوه چه است و کوه دیگر که آن را شهار عقابین نیز گویند مشرف آن واقع شده

درخت زاریست عقاب بران برنشیند و پر کلکی ازانجا برگیرند و خورش بدان جانور مقرر و ناگاه موجب
ایست نیل ناگ نام برگیرند حوض او جریب بیگهه اب بنهایت صاف کبودی نماید و ان را نیایش گاه
انگارند و دیگر دو او سپیدی رخت هستی باتش در دهند و شگفت انکه انرا فال برگیرند چون زر ابجا بخشش کرد
در دو ان اندازند اگر طلای بر او فرو ماند نیکو شمرند ور نه تباه انگارند و پیشین زمان کتابی ازان پدید آمد آن را
نیل مته خوانند جانوکی کشمیر و خاص و معابد بتفصیل در ان و بند رخت چنین گویند که در زیر آب شهری است
آباد و عمارات عالیه دارد و در زمان فرمان روائی هندوشاه بر جمیعی در ے شد و بعد از دو سه روز [illegible]
و تحفها می اورد و خبرها میداد و در دامن ان دو چشمه دو گز از یک دگر جدا و در یکی فراوان سرد و در دیگری
بس گرم ازو پرستش گاه شمرند و استخوانی کلنج کالبد را درانجا خاکستر گردانند میان کوه کوتلی است
بزرگ استخوان و خاکستر مردگان اندازند وان را وسیله تقرب الهی پندارند و اگر درو گوشت جانوران
افتد برف و باران سخت در گرود و در موضع پاره چشمه ایست که بر و صان [illegible] یکشنبه سحرگاه
باب روشن شوید و تندرستی یابند قوسر نام معبد ایست منسوب بمهادیو هر که بزیارت گری رود
او را زلالت پرستش گری بجوشش آید و کس نداند که از کجا است نزدیک ان پیوست
بر تبت خورد کوتلی است بزرگ او را نام [illegible] بست و نشتگاه [illegible] دریا سے بهیت در و ریزد و
تنی تا پدید گردد نزدیک کرگانو ده ایست سویم نام و انجا ده جریب زمینی است چون مشتری با سد
رسد تا یک ماه چنان گرم شود که درخت بسوزد و دیگ بر گروه برزمین گذارند بجوش آید و پیوست ان قصبه ایست
اباد و کراج ده او یک مو بجا شغر پیوندد و غرب رویه یک است در گذرهاے اب پوست درخت بر
بگسترند و بر اطراف ان سنگ نهند تا اب [illegible] روز بر داشته بافتاب گذارند چون خشک شود
بر فشانند طلاریزه [illegible] و سه [illegible] برایده و دیگر بدو پیوسته گلکت ان نیز بکاشغر پیوندد و درانجا طلا [illegible]
شوی بدست آورند و رفته راه از یا سون دریای است از ولایت و گلنگ [illegible] آید [illegible] نام اندو طلا
بر ستانند و بر کنار ان سنگین معبد ایست ان را اسعادم گویند بدرگا منسوب است و بس بزرگ [illegible]
[illegible] بخشش [illegible] سرکار [illegible] و دخل [illegible] و پیکر [illegible] و پهنا بسان [illegible]
بارد و سرما بیشتر شود و ریزش ابر مانند هندوستان و از سه دریا فیض برگیرند کشن [illegible] و بهت
رسنده و زبان [illegible] کشمیر [illegible] هندوستان و تبت بالبستان [illegible] بیشتر شود [illegible]
و چهار مغز [illegible] در یا شوند [illegible] جانور شکاری را سپ و شتر [illegible]

بزرگ داشته‌اند و در آن زمین و این مکان خلایق هجوم کنند آب این چشمه نیز مبارک است گنگا
اگر دیگی در آن [illegible] دیگر [illegible] نشود و توران [illegible] و در وی سنگ بزرگ است کافرستان است
و در میان این ره کافر گویند و در آنجا مزار حضرت [illegible] پسر حضرت نوح است و این بزرگوار را لمک
هم گویند چون مردم اهل کافرستان هم گویند [illegible] این قوم را السلطان خوانند تومان [illegible]
پر از کافران است [illegible] اینجا مشهور در آن حد دو جا [illegible] این ماده [illegible] گویند مسکن
خود [illegible] و در حد [illegible] دیگر [illegible] است که [illegible] تومان [illegible] ولایت
[illegible] مشهور بود و در آن [illegible] حضرت محمد اکبر پادشاه بکنار دریای
نیلاب شهر جلال‌آباد احداث شود و اگر چه میوه فراوان شود و انار اینجا مشهور است و در
این باغ صفا که چهار باغ شهرت دارد باغ [illegible] از حضرت محمد اکبر پادشاه است
انار بیدانه اینجا مشهور و در این حد [illegible] چندان نشود و کافر [illegible] کوه مسکن
کافران از آنجا نزدیک است تومان [illegible] جانب کاشغر [illegible] قدیم است
هوا [illegible] گرم و سرد [illegible] در دشت [illegible] مسکن افغانان [illegible] قلعه
بجور هوا [illegible] معتدل است [illegible] قوم [illegible] گویند [illegible]
[illegible] چندی از خویشان [illegible]
و بر افغانان غالب [illegible] تومان [illegible]
سواد نیز جانب کاشغر است فراوان [illegible]
در دشت زیاده [illegible] بنگش
[illegible] هندوستان [illegible] نرگس [illegible]
و اقسام میوه [illegible]
[illegible] تومان [illegible]
[illegible] تومان [illegible]
پشاور جانب هند [illegible] است [illegible]
[illegible] هند و [illegible] هندوستان [illegible]
بهتر [illegible] شود [illegible]
[illegible] افغانان هند و [illegible] است [illegible]

و دامنه‌اش از تنگ بابای دل فریب و چمن زارهای دل آویز و باغهای گل آمیز داشت تا صاحب باغ
شهرآرا که بنشاط … شهرت دارد و حضرت بابر پادشاه در سال نهصد و بیست و پنج هجری طرح
انداخته و نزدیکی آن باغ جهان‌آرا که حضرت جهانگیر پادشاه در سال هزار و شانزده هجری احداث نموده
و دیگر نزدیک به باغ … مقبره حضرت بابر پادشاه و چند … میرزا … آنحضرت و محمد حکیم میرزا خلف همایون
پادشاه واقع است و در دامن این مقبره … کثرت … می‌آید و از میان باغ
شهرآرا و جهان‌آرا و کوچه‌های شهر می‌گذرد و آن را جوی خیابان خوانند و دیگری از جانب غزنین
… آمده از تنگی … گذشته از پیش دروازه لاهوری می‌رود و آن را جوی پل مستان گویند …
گوارا و صاف است … بخشد تومان … کوهدامن … پنجاب کابل گویند فراوان گل …
دل گشا و خزان بی بها … و استالف و غیر ذلک اماکن فرح‌فزا
و سیرگاه و متبرک سلاطین است به جانب شرقی تومان لغمان واقع شده رنگ آمیزی ریاحین و لاله‌های
شقایق این کوهسار … است … بوی گل سرخ … لاله …
چون … ریگ است و کوه ریگ روان … خواجه ریگ روان گویند … بستان
… از این ریگ … و این تومان بر روی لشکر توران … است
و تومان ضحاک و بامیان … پیشینیان است … دوازده هزار … نشان … که
در میان کوه … ساخته‌اند در موسم زمستان اهل … انتقال در … آن
… بسر برند و در موضع … قبر … در میان آن … در درون آن …
خواب … گویند که در زمان چنگیزخان که زیاده از ششصد سال می‌گذرد این بزرگ درجه شهادت
یافته … تربت … است و زیارتگاه مردم و این تومان … بر روی
بدخشان … است به جانب قندهار … تومان غزنین که … کابل … پایتخت
… و سلاطین خراسان بر خصوص پایه تخت سلطان ناصرالدین سبکتگین و سلطان محمود غزنوی
و سلطان شهاب الدین غوری و مرقد … خواجه حکیم سنائی … است از کثرت برف و شدت
سرمای آن … تبریز و سمرقند … بهشت …
… این چشمه … برف … و این تومان
بر روی … قندهار است و آن را … ایران گویند … افغان … نشین است و
نزدیک … در موضع … چشمه …

صوبه قوم بزرگ و جماعه کثیر هزاره و افغان است هزاره خود را مغول از نژاد چغتائی
خان بن چنگیز خان میشمارند و بعد از غزنین تا قندهار و از توران میدان تا حدود
بلخ در محال مشکله و جبال مرتفعه سکونت دارند اکثر ایشان و مساکن
این جماعه غیر محلی است و افغانان خویشتن را اولاد بنی اسرائیل برادران مهتر
یوسف علیه السلام میشمارند افغان نام بزرگ ایشان بود او سه پسر داشت
یکی سربن دوم غرغشت سوم بتن و از این هر سه شاخها پدید آمد و هر قبیله
بنام یکی از نیاگان روشناس گردید الوس ترین و بریچ و سیانی و خرشبین
و شیرانی و داور مروکاسی و جمند و خویشگی و کتانی و خلیل و مهمند و صافی
و محمدزئی و یوسف زئی و داودزئی و کلیانی و ترکلانی به سربن پیوندد و الوس
سورانی و جیلم و اورکزئی و آفریدی و جکتانی و بنگش و عبدالرحمانی و کرانی
و کاکر و عربانی و مسوانی و پنی و تارن بغرغشت گراید و الوس شیرزاد و
خضر خیل و لنزئی و لودی و نیازئی و لوحانی و سوری و سروانی و گکهوری نیز به
بتن نسبت دهند و اقوام دیگر از اولاد ایشانست که بتکلم در آمده و اینها اقوام از
دریای سند تا کابل حد گرده و از حدود قندهار و ملتان تا سواد و
بجور و کافرستان و کاشغر پیوندد و زیاده از سی صد گروه مساکن دارند به
تقویت کهسار و شعاب گذار با مرائی پادشاهی نیایش نکنند چون شاهراه
باختیار ایشانست بیلغی بطریق انعام از صوبه دار و گروهی بطریق راه داری
از مسافران بعداس اسپ و شتر و گاو میگیرند و بعضی اوقات دست تطاول
بمال و اثقال کاروانیان و دیگر ره نوردان دراز میکنند و مسافران را بزبردستی
و دزدی بدست آورده غلام میسازند و میفروشند آدم دزدی در ممالک
دیگر کم خواهد بود و افغانان تمامی آدم دزد هستند و تمیع ممالک کابل باین
قوم تعلق دارد و از بلده پشاور سه راه بکابل میرود یکی راه نیکشاب است
شعاب صعاب بسیار و مسافت بعید دارد و لشکر را به صعوبت میگذرد و
دوم راه کهپچ که در جلال آباد بشاهراه می پیوندد و این راه هم از تنگی دره ها و صعوبت
گریوه ها و کمی آب و دست بردی افغانان باعث ایذا و اضرار مسافران است

دارند پشاور شهر قدیم است که در کتب متقدمین پرشاور و فرشاور نیز نویسند
در شهر دیگی آن گورکهتری معبد جوگیان مشهور بود در عهد شاهجهان بادشاه منهدم شده
امروز تخته تیرتهه بس دل کشای است که جوگی و سنیاسی و بیراگی و دیگر
درویشان در حواشی تالاب که چشمه سار است عمارات دل فریب اماکن
دل آویز احداث نموده اقامت دارند تومان بنگشات بجانب ملتان واقع
است مساکن بسیاری از قوم افغانان وسعت بسیار دارد و مزروعات فراوان
خاصه شالی الغتنه ر پیدا می آید که بولایت دیگر کم میسر بود و کان آهن و نمک
دران حدود القصه درین صوبه زمستان سخت شود اما گزند نرساند و در تابستان
بدون پوشش نتوان غنود بر دستور توران برف بسیار بارد و در دشت
چهار ماه و بر کوهها دیگر باشد ستایش آب و هوای ایام بهار تحریر را است
نیاید گوناگون میوه و نشاط افزاید اگرچه انگور اقسام است اما صاحبی
و حسینی و قندهاری و کرنکالی لطافت دیگر دارد از جمله زرد آلو امیر محمودی و تخمی
و میرزائی و از خربوزه کوک نبات و ماهتابی و کلکرکی و باشینی و ناشپاتی
و عمری و دود چراغ گزیده و تر است و از گوناگون زراعت گندم و جو زیاده
است از زراعت جو بیاری سویم حصه دارد و از نباتات دلی دهم حصه میرسد و از
انگور و دیگر تحفه نقدینه واصل میکنند و حاصل سردرختی معاف است و بآئین
قدیم از گل معصفر چیزے میدهند و دانه معصفر را سویم حصه ادا سازند
ربابان سمرقند و بخارا پر تحفه شکل بر تیهات و قریات را تومان نامند و ساکنان
این صوبه یازده زبان دارند هندی و فارسی مغولی ترکی افغانی پشاے پراچی
گبری برکی لغانی عربی در نواحی کابل مغول سکونت دارند رعیت گیری
و مال گذاری کنند عورات این قوم بر مردان غالب هستند در زمان عقد
بستن کابین نوشتن امر محال که شایان عصمتیان نباشد و پرده نشینان را
منزه و نزیبا شمرده میگریزند و بطور خود بسیر باغات و غسل حمام میروند و از
شوهران چندان خوف ندارند و بعضی زنان را دیدم که یکے را گذاشته شوهر
دیگر کرده در عمر خویش تا پانزده و بیست را بشوهری گرفته باشند و درین

بیدخوانی هندوی مشکین فام قلم بلاغت شیم در معبد گذارش شمه از احوال فرمان روایان هندوستان از ابتدای راجه جدهشتر پاندوان

از کتب تواریخ هندیه خصوص از مهابهارت که تاریخی است بزرگ تم و از جمیع صحف معتبر تر چنان بظهور
پیوسته که سلطنت هندوستان از آغاز آفرینش جهان در خاندان والاشان پاندوان و کوروان بود
و سلسله اسلاف ایشان علی الاتصال فرمان روائے و جهان کشائی نموده اند چون نوبت سلطنت
براجه بچتر برج که جد پاندوان بود رسیده بدستور نیاگان خویش بعدالت گستری و رعیت پروری
جهانبانی نموده جهان گذران را پدرود نموده واحدے از اولادش نماند که مهام جهانداری بنظام آورد
و اعیان دولت باهم مشورت نموده بجناب سرامد عارفان خداشناس سوامی بیاس التجا آورده
بذریعه آن کشاف رموز معانی از عورات راجه سه پسر بهم رسانیدند گویند که چون زن اولین راجه
تاب دیدن پیکر مهیب آن خدا آگاه نیاورده چشم خود پوشیده بود از نحوست آن پسری نابینا بوجود
آمد نام او دهرتراشت نهادند و زن دومی را از مشاهده طلعت تابان آن عارف معارف یزدان
رنگ زرد گردیده بود ازو پسری که بدنش تمام زرد بود بجمال شهود شتافت نامش پاند گذاشتند
یعنی زرد رنگ و پسر سیوم بدر نامی از پرستاری ولادت یافت چون دهرتراشت پسر کلان نابینا
بود و بدر کنیزک زاده بود از نحوست امر سلطنت به پسر میانگی که پاند بوده باشد قرار گرفته چراغ مرده
این خاندان باز روشن گردیده و گلشن پژمرده سلطنت تازگی طراوت یافت و راجه پاند بقوت سرپنجه
شجاعت و زور شمشیر همت بر مخالفان غالب آمده و اطراف ممالک به تسخیر در آورده و نام نامی اسلاف
و اسم گرامی خویش روشن گردانید چون شگفته رو دوست و عشرت طلب بود اکثر اوقات در صحرا رفته بشکار
اشتغال داشتی روزی بعادت معهود بقصد صید افگنی بیابان نورد بود ناگهان دو آهو نر و ماده باهم صحبت
داشتند راجه ناوک تیر جگردوز کرد آهو از ماده جدا شده بر زمین افتاد و آن آهو نبود عابدی بود مرتاض
بان پیکر در آمده با زن خویش مباشرت داشت در حالت نزع بر زبان آورد که ایزد تعالی ترا هم
گرچنانچه ما را در میان وصال جانانان بهجران کرده تو هم در وقت صحبت همخوابه خویش بجوار مرگ شوی
راجه از وقوع این واقعه غمناک گردیده دود و تحیر بدماغ او پیچید اما چه کند که تیر از شست جسته

سوم راه معنی سیبه است و خیبر از چشمه جمشید که بجرود مشهور است تا دهکه کنار
نیلاب بمسافت هژده کروه واقع است و کریوه خیبر تا دو کروه بدشواری گذشته
می شود اما این راه نسبت بمسالک دیگر سهولت وارد و آمد و شد عساکر و
کاروانان همین راه است از دکه تا لندی کوتل کروه و کریوه اصلا نیست و از لنگر
تا کابل چهل کروه هر چند کتل دارد اما چندان دشوار نیست و کابل هر چهار طرف
کریوه های بلند دارد و یکبارگی در آمد غنیم دشوار اگرچه این صوبه چندان حاصل ندارد
اما فرمانروایان آن را دروازه هندوستان دانسته و بنابر آن غیرت والی هندوستان مبلغ
معتدبه بجهت سپاه و آنجا میفرستند و سرحد ولایت توران و ایران در ما بین میدارد
و در زمان سابق که کابل از ولایت هند جدا بود قوم افغانان بر اطراف هندوستان
ترکتازی می نمودند از این صورت ولایت پنجاب ویران و خراب می بود اما از
وقتیکه سند و کابل در تصرف یک فرمانروا در آمده باعث آبادی پنجاب و
امنیت تمام هند شده طول این صوبه از اتک بنارس تا هندوکوه صد و
پنجاه کروه و عرض از قراباغ قندهار تا چغانسرای صد کروه شرقی رویه دریای سند
و غربی رویه غور شمالی اقرباب بدخشان و هندوکوه جنوبی فرمل و بنگش و کرکر
و بر چهار طرف همه کوه جهت تا نشست زمین مسطح و همواره کم اما هژده جات
همه جا است و بهشت است که اکثر دشتش بستی و کشتش ترمان و دوازده کروه
شمت [illegible] ملک و بست [illegible] داخل این صوبه است بالجمله چون اندکی
از کیفیت هندوستان و صوبجات تحریر در آمد اکنون مختصری از احوال
فرمانروایان [illegible] اجمالاً [illegible] سوانح نگار در آوردن [illegible] بار
خوانان [illegible] گذشتن [illegible] است

که اندماج یافته بود بیرون آمد زمین را کافته بسان خر بانگ برداشت از ان آواز خران و شغالان و کرکسان
و زاغان بهر زمین و در هوا فریاد بر آوردند و در هوا غبار پیدا شد از ظهور این حالت موجب حیرت نظارگیان
گشت سوای صد پسر مذکور بچه نامی[1] از زوجهٔ دیگر ولادت یافت که جملگی یک صد و یک پسر بوده باشد خلف بزرگ
او جرجودهن رو یمن تن بود کثیر و پستان و شمشیر برد کارگزنی شد و در شجاعت و قوت دعوی انفراد داشت چون
راجه پاند در آن صحرا رخت هستی بموجب دعای عابد بسبب صحبت زن که خود را از شهوت نتوانست ضبط کرد
بربست زنان خوردش همراهی آن بسوخت عابدان و زاهدان که در بیابان همسایگی بودند جدهشتر پسر زن
کلان راجه را در هستناپور رسانیدند اکثر مردم پسران را قبول نکردند و بعضی قبول میکردند خصوص درجودهن
پسر کلان دهرتراشت میگفت که چون راجه پاند بسبب نفرین عابد ترک صحبت زنان کرده بود ایشان را
چگونه فرزندان راجه تصور توان کرد در آن وقت سروش از غیب آواز داد که این ها پاندوان هستند
یعنی پسران راجه پاند که بتوسط بدعا بدراج ملایکه بعالم وجود آمده اند بعد چنین آواز گل از هوا بر سر ایشان بارید
و صدای نقاره و بوق و غوغای عظیم از جانب آسمان برخاست تمامی مردمان هستناپور از استماع این
آواز حیران شد و پاندوان را قبول کردند و بهیکم پتامه که عم پدر ایشان بود سایهٔ مرحمت در پرورش
بر سر آنها انداخت معلمان دانشور و استادان فرخنده سیر برای تربیت و آموزگاری مقرر نمود
پاندوان بمقتضای دانش خداداد و خردمندی مادرزاد در اندک فرصتی اکثر صحایف بید و دانش اجهاب
برخواندند و تمامی علوم تیراندازی و کمانداری و رسوم نیزه بازی و تیغ گذاری آموخته بحد کمال رسانیدند چنانچه
جدهشتر که از همه کلان بود در صفات حمیده و اوصاف مستحسنه و راستی و نکویی و خردمندی و خوشخوی
مشهور گردید **بیت**

نکوروی و نیک اختر و نیک خوی ‏ بدل راست بازو بلب راستگوی
ندارایش به تدبیر محتاج غیر ‏ نه مشتاق رایش بجز محض خیر
بگیتی ندیده کسی رنج ازو ‏ دل راستان راستی سنج ازو
بآیین دانش محیط و حکیم و فر ‏ گمانم نه آید که باشد بشر

و بهیم سین از جدهشتر خورد بسیار پر قوت و زورمند بود که درختان قوی را از جا بر میکند و فیلان
کوه پیکر را برداشته بر زمین می افگند و در علم گرزبازی و هنگامهٔ رزم سازی و جنگ کشتی
و هنر کشتی نظیر خود نداشت **نظم**

---

(۱) [illegible]

وکار از دست رفته بود اندوهای بهان عابد مردان خود در صحبت زن یقین دانسته ترک جهانبانی نموده در صحرا
رفته بعبادت و ریاضت اشتغال ورزید اما از بی اولادی خویش دلش ملالت اندوز می بود چون هر دو زوجه او در
صحرا رفیق طاعت بودند روزی بزوجه کلان که کنتی نام داشت گفت که هر کسی که بی اولاد بمیرد در دوزخ می رود در بیدن
مادرست و جایز است که اگر شخصی اولاد نداشته باشد یا قادر بر پیدا کردن اولاد نشود از برهمن فرزند حاصل
نماید چنانچه پدر من بی اولاد رحلت نمود بصلاح بزرگان توالدمن و برادران من از بیاس دیو گردید آن عورت
پاسخ داد که اگر بر سر من تیغ آبدار بیارند ممکن نیست که با مرد بیگانه صحبت دارم اما چون افسونی از عابد
مرتاضی آموخته ام که از عالم ملکوت هر کس را بخواسته باشم طلبداشته فرزند حاصل نمایم راجه بتحسین سخن
خوش وقت شده درین باب اجازت داد و آن عورت را در خلوت فرستاده خود بدروازه بپاسداری قیام
داشت و آنچنان احتیاط بکار برد که منظور رسیدن آدم درانجا نباشد بقدرت قادر مطلق آن زن از
درون خانه آبستن شده بیرون آمده راجه را خبر داد و بعد نه ماه پسر والاگهر زائیده نام فرخنده فرجام او را
جدهشتر نهادند نوبت دویم بهمین آیین آبستن شده پسری بغایت زبردست قوی هیکل زائید نام او
بهیم سین گذاشتند در روز ولادت او واقعه غریب وتحرج یافت که ناگهان در آن صحرا شیری مهیب درآمد
مردم از خوف خورده فریاد برداشتند کنتی ترسناک شد و بی اختیار برخاست و بهیم سین از بغل او جدا
شده بر سنگ کلان افتاد و از ضرب آن طفل سنگ لخت لخت گردید این معنی باعث تعجب گشت راجه پاند
دانست که این طفل بغایت زورمند خواهد شد نوبت سوم بهمین آیین ارجن ولادت یافت در آن وقت
آوازی از آسمان برآمد که چنانچه در عالم علوی اندر فرمان رواست در جهان سفلی این پسر حکمران خواهد گردید در
محاربات هیچکس حریف او نخواهد شد و از زوجه دویم راجه بهمین عنوان نکل و سهدیو بطریق توامان بوجود
آمدند و این هر پنج برادر در حسن خوبی و قوت و دلاوری نظیر نداشتند و راجه باین پنج پسران در صحرا می بود و امور
سلطنت را دهرتراشت برادر کلان که نابینا بود در هستناپور سرانجام میداد چون زوجه دهرتراشت آبستن
شد بعد از دو سال مضغه گوشت از شکم او بدر آمد که از آهن هم سخت بود و دهرتراشت حیران شده
میخواست که آن مضغه را بر اندازد درین حال بیاس رشی حاضر شده فرمود که ازان پسران نامدار خواهند برآمد زنهار
آن گوشت را ضایع نسازند بعد ازان بموجب امر بیاس آب سرد بر آن پاشیدند از و صد لخت
شد هر لخت را در کوزه روغن جدا جدا انداخته باحتیاط نگاه داشتند و بعد دو سال آن کوزه ها را وا
کردند از هر یک کوزه پسری برآمد و از همه کلان دریودهن[1] بود گویند وقتی که دریودهن از کوزه روغن نکلی

[1] دریودهن

صاحب و مخدوم و ولی نعمت و خدای مجازی تصور نموده سر مو از تقدیم امرش عدول نکردندی و
سر ناخن خلاف مرضی او بعمل نیاوردندی و داد عیش و عشرت دادندی نظم

چو نیک اختر کسی کز بخت فیروز — شود پیش بزرگان خدمت اندوز
کسی کش بخت و دولت پای گیرد — بچشم بختیاران جای گیرد

درجودهن پسر کلان دهرتراشت از دید و شنید اوصاف حمیده پاندوان حسد برده خصوص از زور و قوت
بهیم سین آتش عنا در کانون سینه او مشتعل گردید از آنجا که دشمن قدیمی آئین دودمان سلطنت است و باعث اتلاف اعدا
و انقطاع رشته زندگی آنها ساعی بوده بارها بقصد هلاک بهیم سین که از ان همه زبردست و زور آور
میدانست در سیر و شکار که باتفاق یک دیگر در صحرا میرفتند زهر داد و چند مرتبه او را در خواب یافته دست
و پا محکم بسته در دریای گنگ انداخت اما چون حفظ و حراست الهی شامل حال او بود هر باره از دشمن
چیزی نرفت و در هر مرتبه سلامت ماند چون دهرتراشت جدهشتر را بجهت راستی قابل دانسته ولیعهد
نموده مدار کار جهانبانی در قبضه اقتدار او گذاشته بود درجودهن زیاده حسد برده به پدر پیغام کرد که
ما را از سلطنت محروم کرده اند من تاب اطاعت جدهشتر ندارم همین زمان خود را بکشم دهرتراشت
خاطر داشت پسر منظور داشته مقرر کرد که نصف ولایت بجهت درجودهن باشد و جدهشتر معه برادران
خویش در برناوه رفته بر نصف ولایت حکومت کنند بنابرین مشورت جدهشتر را رخصت شهر برناوه داد
پیش از ان که جدهشتر در ان شهر برسد درجودهن کسان خود را فرستاده تلقین کرده بود که عمارات از گنج
و قیر و ریسمان و غیره ذلک تعمیر کنند و بعد از انکه پاندوان در انجا رسیده طرح اقامت اندازند قابو
یافته آتش در دهند تا آنها سوخته خاکستر شوند فرمان بران بموجب فرمان عمل آورده عمارات گنج
و قیر بطریق مستر یعنی ستر و مخفی تعمیر نمود چه پاندوان بعد رسیدن در آن مکان از دغل و حیل معاندان
واقف گردیده نقبی در آن خانه زده و راهی درست کرده شبی بدست خود آن عمارت را آتش داده
از راه نقب بدر رفتند و بهیل زنی با پنج پسر خود که در انجا آمده بود سوخته خاکستر گردید کسان درجودهن
سوختن بهیل زن و پسرانش را خاکستر گردیدن پاندوان با والده خویش تصور نموده خبر هلاک
آنها به درجودهن رسانیده موجب مسرت او شدند و پاندوان بعد برآمدن از ان جهنگ در صحرا رسیده
بلباس زاهدان در صحرا بدوا ماکن متبرکه میرسیدند و بسیر ممالک روی سیر می شدند و دیو و عفریت
را می کشتند و شیر و گرگان را شکار می کردند تا آنکه در شهر کنپله رسیدند راجه درپد مرزبان انجا دختر
صاحب جمال در حسن و خوبی بی مثال داشت در ان ایام دختر بحد بلوغ رسیده بود و راجه درپد

بران زور هرگز نباشد هژبر دو بازیش بخاک اندرون سر ببر
چو او خشم گیرد بروز نبرد به پیشش چه پیل و چه شیر و چه مرد
چو آوردی آهنگ برکارزار نکردی بره تیغ فولاد کار
نبود آدمی بود شیر عرین که بادا بران شیر مرد آفرین

و ارجن از همه بهین خورد بود و در قوانین کمانداری و آیین تیر اندازی از استادان روزگار و تیر اندازان کامل عیار در گذشت و علم این علم در عرصه ربع مسکون برافراخت و کوس ناموری این هنر در هفت اقلیم نواخت و این علم را بچندین عنوان بکمال رسانید یعنی یک تیر انداختی هزاران تیر از وی استخراج نمودی جان گزای اعدا نمودی و نیز اگر خواستی تیرهای مستخرج در هوا متفق بسته سد راه باد و باران شدی و هزاران تیر آن قدر آتش برافروختی که هر نیک و بد را سوختی و همچنین از تیر طوفان باد و خاک و آب هویدا ساختی و از تاثیرات آن معاندان را برخاک هلاک انداختی و از جانب عدوان اگر هزاران تیر بروی آمدی آن را از تیرهای خویش در هوا برانداختی و در رزمگاه افسون پردازی و سحر سازی نموده گاهی بلند و گاهی پست و گاهی فربه و گاهی لاغر بنظر دشمنان در آمدی و زمانی بصورت مهیب نمودار شدی و ساعتی از نظر غایب گشتی و این علم خاصه اهل ملکوت است که تیرهای انداخته بقوت افسون چنین کارهای نادر و بدیع کار می آورند والا حوصله بشری و مدرکه انسانی کجا طاقت ارتکاب و ادراک امثال این امور عجیبه تواند داشت چون ارجن ملک نژاد و قدسی نهاد بود وقوع این قسم نادره کاریها ازو بدیع نتوان شمرد نظم

همان ارجن پهلوان شیر دل که از تیر او گشت گردون خجل
خدنگش دل دشمنان بشکند اگر کوه باشد ز بن برکند
خداوند او را چسان آفرید برو آفرین کو چنان آفرید
جهان آفرین تا جهان آفرید چو ارجن یکی نیامد پدید

و همچنین نکل و سهدیو برادران غیر مادری ایشان در سواری اسپ و فیل و عرابه و در قواعد نیزه بازی و تیغ اندازی و سایر لوازم سپه سالاری بی همتا بودند بیت

بشیری و مردی و فرهنگ خویش بگردون برافراخت اورنگ خویش

و این هر پنج برادر بهمدیگر نوعی اخلاص و یگانگی داشتند که گویا آفریننده بدایع موجودات یک روح را بتجربه ساخته در پنج قالب انداخته و جد بیشتر برادر کلان را هر چهار برادر خورد

درین جنگ آمده شریک کار شده بود از دیدن شوکت و دولت راجه جدهشتر عداوت کهن و حسد قدیمش
بتازگی دل او را خراشیده چون رخصت شده در هستناپور رسید این درد دل را با رفیقان
خویش در میان آورده در برانداختن بنیاد دولت راجه جدهشتر مشورت کرده صلاح همگنان بران
افتاد که انجمن قمار بازی آراسته و مقامر دغل پیراسته ملک و مال از و باید گرفت بنا برین صلاح
راجه جدهشتر را از اندرپت طلبداشته بعد درازی سخن مجلس قمار ترتیب داده کعبتین تزویر
در میان آوردند چون تقدیر قادر مطلق بران رفته بود که راجه جدهشتر با برادران سرگشته
بادیه ادبار و واله پای بیابان انتظار گردد با وجود آن قدر عقل و دانش مغلوب فریب آن دغابازان
گردیده شروع بقمار کرده خزینه و دفینه و نقود و اجناس و جواهر زواهر از اندازه بیقیاس
و سایر اسباب سلطنت و شهریاری و تجملات ریاست و نامداری و ملک و مال و اسپان
و افیال در باخت و از جمیع اموال و خزاین دست خالی ساخت ابیات

طبعی بقمار یافت مایل | افتاد بورطهای هایل
و آنگه زپی قمار بازی | گسترده بساط فتنه سازی
بنشست و در خزینه بگشود | راهی بقمارخانه پیمود
شد گرم مقامر فسون ساز | ز نقش دغل حریف کجباز
هر دم ز فریب جادوانه | می باخت قمار[1] را بهانه
او ساده دل و حریف پرکار | او خفته و داغ فتنه بیدار
آشفته خروش شد و نظر باخت | تا مال و منال خویش در باخت
چون کرد زمال و گنج در بار | بر ملک فتاد نوبت کار
شد هر دو ز دست فتنه پامال | نی ملک باو بماند و نی مال
بر باخت باو سپهر ناساز | گنج باخت باو حریف کجباز
بنشست بلا بخانه روبی | برخاست دمه بپای کوبی

چون از ملک و مال چیزی نماند آنچنان مسلوب العقل گردید که هر چهار برادر و بعد ان خود را نیز
انداخت و دروپدی را که زوجه هر پنج برادر بود نوبت بنوبت در باخت و وقوع این امر موجب حیرانی
نظارگیان و باعث بدنامی او گردید و دشاسین[2] برادر درجودهن سنگدلی و بی ادبی نموده دروپدی

(۱) قمار بازی (۲) دوساسن

بآئین نیاگان خویش فرمانروایان روی زمین را طلبداشته جشن عالی ترتیب داده بود تا هرکس را که
آن دختر پسند کند در عقد زوجیت او در آید و آن را در زبان هندی سویمبر گویند و راجه مسطور چوبی کلان
بسان قبق در میان ایستاده گرده ماهی طلا بر آن بسته و دیگ کلان از روغن پر کرده زیر چوب بر
دیگدان گذاشته و کمانی در غایت بزرگی و سختی نهاده و شرط نموده بود که هرکس این کمان را زه
کرده ماهی را بالای چوب به تیر زده در آن دیگ روغن اندازد آن دختر در مناکحت او در آید روز
دیگر تمام راجهای در آن عرصه در آمده بتقدیم شرط تقید ورزیدند احدی از عهده این شرط نتوانست بر آمد
پاندوان بصورت گدایان در گوشه تماشائی بودند در آن وقت ارجن بر آمده کمان را که در غایت سختی بود زه
کرده بچنان تیر زد که ماهی طلا از بالای قبق جدا شده در دیگ روغن افتاد آنگاه دختر راجه درپد را که
درپدی نام داشت از میان چندین راجهای والاشکوه بزور بازوی قوت گرفت نظارگیان
وقوع این قوت و جسارت آن گدا وش حیران ماندند و احدی را یارای آن نشد که مقاومت
یا دو توان کرد تقدیر ازلی بر آن رفته بود که آن دختر را پنج شوهر شوند لهذا پاندوان هر پنج بمادر بموجب
امر مادر خویش آن را در زوجیت خود در آوردند هر یک هفتاد و دو روز نوبت مقرر کردند چون در هستناپور
خبر رسید که پاندوان حیات هستند و دختر راجه درپد را بزور گرفته اند دهرتراشت حسب الصلاح ارکان
و اعیان کسان خود فرستاده ایشان را طلبیده شفقت پدرانه بجا آورد و ممالک ولایت را منقسم نموده نصف
بر در جودهن پسر خود بحال داشت و نصف به پاندوان مرحمت کرده با یک دیگر ایشان عهود و مواثیق و
روابط اخلاص در میان آورده پاندوان را رخصت داد که در شهر اندرپت بر ساحل دریای جمنا که ثانی الحال
آن شهر بدهلی مشهور گردید رفته اقامت ورزند راجه جدهشتر در آن شهر رسیده با جرای احکام
حکومت مقید شد و بزور شمشیر و قوت مردانگی اکثر ممالک تسخیر در آورده فرمانروایان اکناف گیتی از فرمان پذیر
گردانید چون دولت و مکنت بسیار بهم رسید جگ راجسو بوجه احسن که اجداد او را میسر نشده بود با تمام رسانید
جگ راجسو باصطلاح هند عبارت از عبادت عظمی است که انواع اطعمه بچندین هزار برهمن میدهند
و ظروف طلا و نقره با نجماعه خیرات می کنند و افسونها خوانده اقسام اغذیه و عطریه و اجناس نفیسه
در دهان ام العناصر انداخته خاکستر می سازند و عمده ترین از شرایط این جگ آنست
که راجهای روی زمین جمع آمده تمامی امور خدمات حتی که آب کشی و طعام پزی و ظروف شوئی و دیگر جزویات
بذات خود بجا می آرند این عبادات آن را میسر شود که حکمش بر هفت کشور جاری باشد چون راجه
جدهشتر را فرمانروایان گیتی مطیع و منقاد بود این جگ حسب المدعا با نجام رسید در جودهن نیز

بی موسم زائیده و ماده گاو خر کره و دیگر حیوانات بچه غیر جنس زائیدند و دیگر شگونها که باعث صعوبت بوده باشد نمودار گردید و دانایان شگون و واقفان اسرار ظهور و بطون گفتند که از وقوع این علامات در اندک زمانی به پسران دهرتراشت آفات و بلیات پدید خواهد آمد بلکه به نتیجه بکار رهبانیست و نابود خواهند شد بالکل پاندوان در صحرا رفته یکجا یک و دین طرح اقامت انداختند پس از چند سال ارجن بقوت ریاضت خویش هماندم که که عبارت از مکان فرمانروای عالم ملکوت باشد رفت و راجه جدهشتر با برادران دیگر قدم تردد در راه گذاشته تمامی امکنه شریفه و بقاع متبرکه که عبارت از تیرتهها باشد طواف کرده سیر عالم نموده و ارجن پنجسال در اندرلوک بوده اقسام فنون تیراندازی از ملائک اموخته با اسباب و تجملات بسیار آمده با برادران ملحق گردید پاندوان دوازده سال در بیابان محن و شاق بی پایان گذرانیدند وقایع غریب و سوانح عجیب بانها عاید گشت و سال سیزدهم در شهر بیراته رسیده نام خود را تبدیل نموده نوکر راجه بیراته شدند کسان درجودهن هر چند جست و جو نمودند ایشان را هرگز نیافتند چون سیزده سال بانقضا رسیده خود را اظاهر نموده پیغام بدرجودهن فرستادند که حصه ولایت ما را مرحمت سازد و او از روی رعونت قبول نکرد باز پیغام نمودند که اگر زیاده نه باشد برای تمشیت امور معیشت و تحصیل قوت هر یک برادر را پنج موضع کنهل و کرنال و اندری و برناوه و [illegible] داده بوده باشد عنایت نماید تا بران قانع باشیم و کار بجنگ و پرخاش نکشد درجودهن از روی جاه طلبی گوش نداشت بنا بر اجلی که او را نزدیک رسیده بود با آنکه پاندوان این قدر لجاجت کشیدند و پنج موضع خواهش کردند صلح قبول نکرد و شرار بر جنگ داده از اطراف عالم راجهای و رایان والا شان که با او محبت اتحاد یا اطاعت و انقیاد داشتند باعانت و امداد طلبیداشتند راجه جدهشتر نیز خویشان و منتسبان و اخلاص منشان خود را که فرمانروای ممالک بودند باستمداد و استعانت طلبیده در اندک فرصتی فرمانروایان والا قدر و رایان عالی مقدار و بهادران صف شکن و دلاوران شمشیر زن و تهمتان شیر افگن و تیغ زنان فیل تن و پهلوانان سخت کوش و جوانان ستیزه خروش و یلان فیل پیکر و بیدلان شیر جگر و مبارزان رزم اندیش و شجاعان شجاعت کیش و نهنگان شیران بیشه بسالت و نهنگان دریای جلادت و مردان میدان وغا و گردان عرصه هیجا بوم چون کواکب آسمان و ریگ بیابان و قطران باران و برگ درختان بیرون از حد حصر و شمار با تجملات حرب و پیکار و اسباب جنگ و کارزار و فیلان نامدار و اسپان باد رفتار از اطراف ممالک و اکناف مملکت از هر دو طرف آمده کارزار طلب شده بیمقی که اجتماع این قدر عساکر در هیچ معرکه نشان نمیدهند نظم

فراوان سپه جمع شد بیش از این　　ندیده کسی لشکری بیش از این
نمودار شد لشکر بیکران　　چو ریگ بیابان و برگ درخت

راموکشان و هرزه‌گویان در آن انجمن آورد و حسب الامر درجودهن خواست که برهنه کند در آن وقت
آن عفیفه حایض بود بجناب ایزد تعالی که ستار العیوب است مناجات کرده استدعای حفظ ستر خویش
نمود و تضرع و زاری او بدرگاه مجیب الدعوات مستجاب گشت چون دوشاسین بی آزرم پارچه از
بدن او برگرفت بقدرت الهی پارچه دیگر بر وی ظاهر شد همین آیین دوشاسین لباس آن عفیفه بر می
آورد و از غیب کسوت دیگر بر وی مرحمت میشد چندانکه دوشاسین از بر آوردن پارچه وا مانده شده آن قدر
پارچه از بدن آن عصمت سرشت برآمد که از حد حصر افزون بود بالفرض[(۱)] دوشاسین دست از و باز کشید
در آن حال بر حاضران انجمن عجب حالتی گذشت همه کس از دیدن آن بی آزرمی چشم بر بستند و بر
درجودهن و دوشاسین و رفیقان آنها زبان لعنت برگشادند درجودهن ازین سخنان هیچ بخاطر نیاورده
باوجود گرفتن ملک و مال بران قرار داد که یک بازی دیگر باید باخت اگر جدهشتر بَرَد هرچه از ملک
و مال باخته است باز بدو داده شود و اگر درین مرتبه هم بازد دوازده سال معه برادران در صحرا
بگذراند و سال سیزدهم در معموره بطریق اختفا بسر برد و اگر در آن سال ظاهر شود باز دوازده سال در
بیابان بوده باشد راجه جدهشتر که عقل او از دست رفته بود و بخت خفته بدین شرط بازی
کرد اتفاقا درین مرتبه نیز این بازی را درباخت و بایفای وعده رخصت شده معه برادران و
دروپدی راه صحرا پیش گرفت و در آن حال کرن که عمده بدخواهان پاندوان بود از روی ظرافت گفت
که ای دروپدی همراه پاندوان چرا میروی بملازمت راجه درجودهن باش او در سند جیت مردی
متهور خود اختیار کن که آن مرد ترا بقمار نبازد و نیز دوشاسین تمسخر زبان آورد که پاندوان حکم خواجه سرایان دارند
همراه آنها چه خواهی کرد یکی ازینها بشوهریت خود قبول کن تا باسودگی بگذرانی همچنان بدگویان بدخو سخنان
باستهزا و طنز می گفتند و خنده می کردند پاندوان شرمنده و سر افگنده می بودند بهیم سین میخواست
که بجوهر بازوی خود انتقام از آن هرزه گویان بگیرد اما جدهشتر در آن باب اجازت نداد و بموجب
شرط از هستناپور بر آمده معه برادران راه صحرا نهادند گویند که چون پاندوان از آن شهر بر آمدند ناگهان
زمین بلرزه در آمد و برق و صاعقه بدون ابر ظاهر شد و لغزید و با آنکه روز گرفتن آفتاب نبود تمام منکسف
گشت و در روز ستاره از آسمان بکمال مهابت افتاد و شهر کنار هستناپور گردید و جانوران
صحرایی بجانب آبادی آمدند و شغالان در روز ببازار شهر رسیده فریاد کردند کرگسان بالای دروازه
نشسته آواز شوم دادند و گل و میوه فروشان بیابان بشگفتند و آب دریا بالا رو به رفت و درختان میوه

(۱) بالآخر

ز شوریدن نای کرنا ـــــے   درافتاد تب لرزه در دست و پای
تو گوئی که باد قیامت وزید   زمین پاره شد آسمان بر درید

پاندوان لشکر خود را هفت بخش کرده افواج هراول و جنب اول و جرنغار و برنغار و قول و طرح و تمغا یعنی که باید ترتیب داده رو به پیکار آوردند نخستین بهیم سین در میدان آمده آنچنان نعره مهیب برزد که زلزله در زمین و غلغله در زمان افتاد و از ان آواز هولناک فیلان و اسپان خوی ریختند و اکثر مخالفان ترسان و لرزان گریختند و گرز گران بدست گرفته و بر سر گردانیده بیک ضرب چندین هزار عرابه را با سواران برهم ساخت و فیل و اسپ را برداشته بر زمین انداخت و آدمی را بر آدمی زده کشت و بسیاری را از دهشت استخوانها بر شکست نظم

همان بهیم دیو افگن پیل تن   که از گرز که را بکندی ز بن
یکی نعره زد در میان گروه   تو گفتی بلرزید دریا و کوه
بکوبید گوپال گرز گران   چو پولاد را سنگ آهنگران
کسی را که دیدی فگندی چو مور   بکندی سر ش را بیکدست زور
بیک زخم کان بهیم آهسته کرد   صد افگند و صد کشت و صد خسته کرد
هزار و صد و شصت مرد جسیم   بیک ضرب شد خسته از دست بهیم

و ارجن نیز فیلی که شیر زبان بجگه گوسپندان در آید در افواج اعدا در آمده سلک جمعیت مخالف درهم گسیخت و تیرهای شگافت خوان هزاران هزار کس بر زمین ریخت گروه گروه مخالف بر خاک هلاک انداخت و از تیغ و برق آثار صور قیامت نمودار ساخت نظم

چو رعد خروشان در آمد بجوش   ز ایوان کیوان گذشته خروش
خروشی بر آمد که کیوان شنید   تو گوئی که صور قیامت دمید
نه استاد کس پیش ارجن بجنگ   بجستند با او کسی نام و ننگ
گریزان شدند ان دلیران همه   چو از شیر غریده آهو رمه

همچنین در جودهن افواج خود را ترتیب و تسویه نموده حلقهای فیلان با کجهر برگستوان آراسته عقب هر فیل پنجاه سوار و پس هر سوار هفت پیاده برگماشت تا هرگاه فیلان را بر صفهای دشمنان کجذ راند سواران و پیادها از دنبال روان[۱] شده کار پیکار پیش نمایند و عسا کر خود را بیا ساول بهیکم پتامه و درونا چارج

(۱) بیراهه

سپاهی بکثرت فزون از شمار ... سپاهی ز مور و ملخ بی شمار
همه تیغ داران و خنجر گذار ... ظفر پیشگان و قبایل شعار
سپاهی ز ریگ بیابان فزون ... ز اندیشه هر محاسب برون
سپاهی چو آشفته پیلان مست ... همه نیزه و گرز و خنجر بدست
شده بر زمین پشه را جایگاه ... نه اندر هوا باد را مانده راه
زمین از جوشش لشکر بی راه ورا ... بسیط زمین تنگ شد بر سپاه

چون ساحت گورکهیت که اکنون به تهانیسر شهرت دارد و شریف ترین اماکن و بزرگ ترین معابد واقع شده و بقول دانشمندان هندیه جائیکه ذریعه آفرینش جهانیان اوست به بدایع قدرت صانع بی آلت دران مکان شریف از گل نیلوفر بعالم وجود آمده بالقای ربانی جهان جا عالمیان را بعرصه شهود آورده انتظام آسامی عالم تکوین و ایجاد و انتظام پیمایی سلسله کون و فساد گردیده اعتقاد دارند جماعت هنود که هر کس از اهل تعزیر دران محل قالب عنصری تهی کند از آمدن دوباره در دنیا که عبارت از تناسخ بوده باشد نجات یابد و بجنت بهشت برین نصیب او شود لهذا آن مکان فیض نشان را بجای کارزار مقرر کرده عرصه پیکار رحل و هشت کرده مقرر گردید و از طرفین افواج چون دریای مواج از پی هم می رسید و بسان عساکر بیرون از حد قیاس نمودار می گردید از کثرت گرد و غبار چهره زمین و آسمان ناپیدا و از بسیاری جوش و خروش آثار شور محشر هویدا بود صدای نقاره رعد آواز و خروش بوق زلزله انداز و غلغله نای زهره گداز و آوازه دهل قیامت ساز لرزه در زمین و زمان انداخت و هوی های لشکر و شور و غوغای لشکریان گوش فلک کر ساخت نظم

برآمد ز هر دو سپه بوق و کوس ... زمین آهنین شد فلک آبنوس
بلرزید کوه و بجنبید دشت ... غریو از نهم آسمان در گذشت
دمای جگر تاب و فریاد زنگ ... ز سهم هنر می برد از روی رنگ
ز فریاد خرمهره گاو دم ... هژبران بصحرا ره کرده گم
ز غریدن کوس خارا شکاف ... برانگند سیمرغ در کوه قاف
ببیرو بغرید چون تند شیر ... درآمد برقص از طربهای دلیر
ز غریدن کوس خالی دماغ ... زمین لرزه افتاد در کوه و راغ
خروشیدن کوس روئین کاس ... ز خشم شده باد و در جان هراس

و در هر گوشه عرصه نبرد انگیزی حلقه و طوق و دیگر زیور زرین چندین از کشتگان جدا شده افتاده که تمام رزمگاه
بسان عروسان پر زیور گشت و هر طرف آن قدر شمشیر و نیزه و کمان و سنان از دست مردگان بر زمین آمد که
تمام عرصه قورخانه گردید از وفور نقشهای مختلفه و فرط صورتهای متضاده تمام آن زمین نگارخانه چین می‌نمود و هر جا
فیل و اسپ و پیاده بسان مهره‌های شطرنج بیجان افتاده هر عضو و دست و پا و دیگر اعضای مردگان آنقدر
جدا جدا بودند که جای پا نهادن نماند و زاغ و زغن و کرگس و عقاب بهوی گوشت از راه دور آمده چنگل از رزم و
دستکار تمنا برآسودند و شغال و کفتار و دیگر جانوران گوشت خوار روزی فراخ و طعمه ابد یافته مسرور شدند چون
فضلای هند جایی که جنگ عظیم می‌شود و ده هزار کس کشته می‌گردند یک قالب بیجان برقص می‌درآید و یک تن بی سر
ترود می‌نماید این جنگ نوعی گردید که اکثر قالب بیجان بسان مستان برقص درآمدند و درین جا بیشتری تن بیجان
بی سر مانند مبارزان در تردد جولان بودند و هر طرف نعره بزن بزن و بکش بکش برمی‌آمد و ازین آواز
هولناک جان از تن شنوندگان بدر می‌رفت **نظم**

برآراست رزمی که خورشید و ماه — ندیدست هرگز چنین رزمگاه
بباریدچندان نم خون ز تیغ — که باران نبارد بسانی ز میغ
همه ریگ شد زیر نعل اندرون — چو کرپاس آهار داده بخون
بیابان بکردار جیحون بخون — یکی بی سر و دیگری سرنگون
بیابان سراسر همه کشته بود — همه دشت از کشتگان پشته بود
بیابان چو دریای خون شد درست — تو گویی ز روی زمین لاله رست
ز بس کشتگان شد چنان روی دشت — که پرنده را راه دشوار گشت
ز بس کشته افتاده در کوه و دشت — فلک گفت بس بس که از حد گذشت

تا هژده روز علی الاتصال محاربه و مجادله سخت و مقابله و مقاتله صعب از هر دو طرف روی داد که شرح مبارزت
هر یک از مبارزان جانفشان در دفتر گنجایش ندارد و از آنجا که در دیوان کده ازل منشیان قضا منشور فیروزی
بطغرای غرای فتح و نصرت بنام نامی راجه جدهشتر درست کرده بودند بزور بازوی اقبال و قوت سرپنجه طالع لایزال
بر دریودهن و دیگر مخالفان غالب آمد و روز هژدهم دریودهن از ضرب گرز کوه شکن بهیم سین با قبیح ترین حال
قالب تهی کرده و مکافات اعمال شنیعه خود که نسبت بحال پاندوان بنی عم نموده بود بسزا رسیده و نیز برادران
و خویشان و منتسبان او که یاور ناهنجار بودند بجزای اعمال رسیده رخت هستی بر بستند و درین
جنگ هفت کهونی از جانب پاندوان و یازده کهونی از طرف کوروان که جملگی هژده کهونی بوده باشد =

وکرن دوده شاهین وشگن پنج بخش گردانیده این بهادران میدان وغا ومبارزان عرصه هیجا در رزمگاه آمده بیلی کرشیر آنچه را یا بازعف کلنگ را پریشان ساز وبصفوف پاندوان را متفرق گردانیده واکثری را به تیر خارا گذار وشمشیر آبدار برخاک انداخته جوهای خون روان ساختند نظم

چون شیران جنگی درآویختند | ز تن جوی خونها همی ریختند
یکی جنگ کردند برسان شیر | نشد هیچکس هرگز از جنگ سیر

علی الخصوص بهیکم پتامه کارپرداز بهادر که نوعی جنگ کرد که اعدای را تاب مقاومت با وی نماند گویند که هر روز ده هزار کس را بقوت سرپنجه شهامت وزور بازوی شجاعت برخاک هلاک می انداخت ودو روز علی التواتر جنگ مردانه نموده آنچنان نبرد مردانه نمود که زیاده از یک لک عرابه سوار وفیل سوار واسپ سوار از دست او کشته شدند نظم

درافگند چو بادوران کارزار | چو شیری که گوران فگند در شکار
بهر گام سی گام جستی ز جا | بهر زخم فیلی فگندی ز پا
بهر ضرب چندی فگندی نگون | بهر زخم جوی براندی ز خون
بکشت از دلیران یک صد هزار | همه رزم سازان بسی نامدار

بهمین آیین بهادران رزم ساز ودلاوران تیغ باز که تشنه آب زلال جانفشانی وطالب[1] مطالب جانفشانی بودند از هر دو طرف رو به عرصه پیکار آورده هر یک مبارز خود طلب کرده پسر با پدر ومرید با مرشد وشاگرد با استاد وبرادر با برادر ودوست با دوست ودشمن با دشمن درآویخته بسان دیوانگان ومستان از هوش رفته جنگ می کردند وبعد از زخمها زده از دست یکدیگر کشته می شدند وآنچنان کارزار بظهور آوردند که ملایک از عالم ملکوت بتماشای آن در رسیدند وکواکب بر افلاک بهزاران چشم نظارگی بودند وزبان تحسین وآفرین بر بهادران جانفشان میکشودند ومدح وثنای دلاوران جانفشان می نمودند نظم

چو صف های گردان بیاراستند | یلان هم نبردان خود خواستند
دلاور برآمد در آن رزمگاه | تو گفتی برآشفت خورشید و ماه
بیکبار برخاست از هر دو سوی | ز خون شد همه رزمگه جوی جوی
[illegible] جای مهر | بهر منظر [illegible] آورد سپهر

از کثرت خونریزی جوهای خون روان گشت وآسیای خون بادوران گردید عرصه پیکار از کشت

(1) مطلوب

اکل و شرب نموده تارک زندگانی گشتند و گروهی بنا بر فرط الم از بام بلند افتاده جان نثار شدند نظم

از شدت غم جهان بجوشید | صد فتنه ز هر زمان بجوشید
غم سوخت درون یگان یگان را | ماتم کده شد جهان جهان را
آشوب قیامت از جهان خاست | شیون ز زمین و آسمان خاست
بگرفت فلک ستاره باری | بنشست ملک بسوگواری

بالجمله اگرچه راجه جهشتر از اساس زندگانی مخالفان انتقام انداخته فتح و نصرت یافت اما از فرو شدن عالم عالم ذی حیات خصوص از کشته گردیدن برادران و خویشان و دوستان و منتسبان بالتخصیص بزرگان و مریدان و مرشدان و استادان بسیار افسوس کرده نظر بر بی بقائی دنیا دنی و فانی ما فیها انداخته دل از تعلقات برگرفت بلکه از زندگانی سیر گردیده خواست که ترک علایق نموده بتلافی و تدارک این عصیان بعبادات شاق و ریاضات مالا یطاق پردازد لیکن بهیکم پتامه در رزمگاه افتاده رمقی از حیات داشت نصایح دل پذیر و حکم بی نظیر او را از آن وادی باز داشته بتقدیم احکام سلطنت و جهانداری بعدالت گستری و رعیت پروری و شرح انواع تصدقات و خیرات که تفصیل آن در کتاب مهابهارت مضمون گردید راجه جهشتر بموجب اعلام آن مظهر فضایل و کمالات و هادی راه وی جلایل ملکات دل نهاد و عامر سلطنت شده در هستناپور که دار السلطنت بود بملازمت دهرتراشت عم بزرگوار خود رسیده از کشته شدن صد پسران وی دیگر بهر رانش عذر را خواسته بعد گرفتن اجازت از وی زینت افزای اورنگ فرمانروائی و ترتیب پیرای افسر جهان کشائی گردیده با اتفاق هر چهار برادر خود که کارنامه مردانگی هر یک مشهور است اکناف گیتی را در حوزه تصرف در آورده فرمان روایان روی زمین را فرمان پذیر خویش گردانید نظم

شیران جهان شکار کرده | در مورچگان گذار کرده
بخشش با بحر و میار همدم | عهدش بطرب دو قفل توام

چون بیاس دیو براجه جهشتر خبر نموده بود که اگر جگ اسومیده بتقدیم رساند ماضی بدر و کف خاطر که از کشته شدن برادران و خویشان دارد و نیز کفارت جرائم تخفیف و موهوم میتواند شد باصطلاح هند این جگ عبارت است از عبادات مخصوص آن که چون فعالست که بقصد تسخیر ربع مسکون اسپی که بچندین اوصاف موصوف باشد بدون بند و لیکان مطلق العنان می سازند و فوجی از بهادران صف شکن و دلاوران تیغ زن دنبال آن تعین میکنند و آن اسپ باراده خویش در اکناف عالم سیر می کند و حکام

کهیونی باصطلاح اهل هند عبارت است از بیست و یک هزار و سه صد و هفتاد فیل سوار و بقدر همین عرابه سوار و یک لک و نود و شش هزار و سه صد و سی اسپ و سه لک و هشت هزار و پنجاه پیاده که تعداد یک کهوهن پنج لک و چهل و هفت هزار و یک صد و بست نفر باشد و باین حساب همگی و تمامی لشکر طرفین نود و هشت لک و چهل و هشت هزار و یک صد و شصت نفر آدم سوای فیل و اسپ و شتر و غیره و لک در عرصه پیکار آمده بودند از آن جمله همگی یازده کس که پنج پاندو و از پاندوان شش کس دیگر باشند زنده ماندند دیگر همه در عرض هژده روز بعرصه تلف در آمده راه پیمای مرحله مرگ شدند و از بس که عالم عالم ذی حیات و جهان جهان اهل نفوس بر خاک هلاک افتادند فرشتگان از قبض ارواح و منکر نکیر از پرسش سوال و جواب عاجز و مانده شدند و آن قدر شجاعت منشان رزم ساز درجه شهادت یافتند که در بهشت برین جای برایشان تنگ شد بی شایبه تکلف کارزاری بدین گونه بکار آمده که تا دور کارخانه تکوین صنف انسان صورت ایجاد پذیرفته بدین گونه پیکار نشان نمیدهند و در صحف تواریخ سلاطین امثال این محاربات بدایع از زبان روایان پیشین بقلم نیاورده اند لغایت تحریر این نسخه چهار هزار و هشت صد و سی و پنج سال منقضی می شود تا حال این کار بضرب المثل محاربات عظمی سلاطین والا اقتدار است بل آثار استخوان و امثال آن در آن مرز معاینه می گردد

نظم

به پیوست جنگی کز انسان نشان — نداوند گردان و گردن کشان
نزان گونه پیکار آمد پدید — که [illegible] گرد و بگفت و شنید

از وقوع شدن این نوع جنگ عظیم و کشته شدن خلایق بیشمار که اکثر دیار و بلاد و ولایات طرفین آمده بودند در امصار و بلاد و قصبات و قریات اطراف گیتی نوعی ماتم روی داد که بتحریر و تقریر راست نمی آید هر طرف مادران از درد پسران و زنان از حادثه شوهران و خواهران از قضیه برادران و دیگر عورات از غم خویشاوندان خروشش دل خراشش و ناله جان تراشش بر آوردند و نام هر یک از کشتگان بر آورده شیون و فغان نمودند از نهایت قهر بر جستند و از علیا آنچه بر تنها بر جستند و از درد و دو موی را بر کندند و آهنگ ناله باوج فلک رسانیدند و نفیر جان گداز بلند ساختند و خون جگر از چشمها بر ریختند چو دریا دریا اشک خونین باریدند و شعله شعله آه آتشین بلند کردند حالتی بنیاد نهادند که فلک از دیدن آن تغیر دیانت خوردی و کواکب هزاران چشم بر حالت ایشان گریستی بسیار عورات ماتم زده و تاب افراط غم نیاورده ترک تن نمودند و بیشتر زندگانی وبال دانسته خود را در آتش انداخته خاکستر شدند و فریقی از این مصیبت کل

را از جان مرده

امامی برادر وجود خوش وطیور در کمال فربهی و خوشدلی سیر وطیر میکردند اهل حرفه و صنایع از مکاسب خود با سودمندی بودند و عبادات وطاعات اکتساب محاسن صفات اشتغال می داشتند رسم دزدی و راهزنی و کینه وفساد و فتنه رخت هستی بر بست امنیت و جمعیت و اختلاط و محبت طرح اقامت می انداخت جهانیان در کوه و بر و باغ و راغ داد عیش و عشرت می دادند و غم و اندوه و بخل و امساک از دلها بر می انداختند **نظم**

زرباهی نه در چشم عشرت غبار | ز باغی نه در پای امید خار
بمیدان دولت فلک اسپ کش | زمین کامیاب زمان کام بخش

عدالت نوعی رواج یافت که شیر و گوسفند از یک منهل آب می خوردند و باز و دراج در یک مقام آرام میگرفتند **رباعی**

ز عدل او شده باز سفید جفت کلنگ | ز امن او شده شیر سیه رفیق غزال
نه این ورا ز کند در زمین در و پنجه | نه آن فراز کند در هوا بدو چنگال

سخاوتش بحدی بود که هر روز هشتاد هزار برهمن از مایده افضال او معده خواهش ممتلی می ساختند و محتاجان روزگار در حسرت آرزوی سمند مراد می تاختند **بیت**

هر کس که ز دست عطایش رسید | دیگر کسل او تنگدستی ندید

راستی و راست گوئی آنچنان داشت که در تمام عمر او دروغ نیالوده و غیر از راستی حرفی بر زبان نیاورده چنانچه درین وادی روایت چند مشهور است **بیت**

راستی را پیشه خود کن مدام | تا شوی در هر دو عالم نیک نام

حق پرستی و خدا شناسی او بحدی بود که تا این زمان فرقه هنود بدین و آئین او عمل می کنند و تذکار خوارق و اوصاف بزرگی او از عبادات می شمرند **بیت**

کامل همه را ز نقش بیرون آرد | یکشمع هزار شمع روشن سازد

نیک نامی فرزند نامی او بنجلی که تا حال چهار هزار و هشتصد و سی و شش سال می گذرد و تاریخ جلوس او برادرنگ جهانبانی در جرائد روزگار و تقویم اهل هند مرقوم گردید الحاصل اوصاف حمیده و صفات پسندیده و اخلاق حسنه و روایات مستحسنه و جلائل شمایل و جزایل خصایل آن سر آمد پیشگان روزگار از حد تحریر افزون است **رباعی**

مدح تو را چه بود خامه زبان کوته | خفقان که قصه اندک است و زبان گم
تنگ کرده شرح جبین خالی او | کمند دانش راست ریسمان کوتاه

هر دیار از ورودش خبر یافته باستقبال شتافته اقبال اطاعت و ایصال پیشکش میکنند و در صورتی که احدی از حکام اطراف از اقبال اطاعت انحراف ورزد و آن اسپ را بر بندد عساکر متعینه دنبال اسپ باستیصال و گوشمال آن بی اعتدال می پردازد و بدین آیین فرمانروایان اکناف عالم را مطیع نموده بمکان خود می رسد و این جگ آنرا میسر شود که حکم او بر تمام عالم جاری باشد چون راجه جدهشتر بر تمامی راجهای هفت اقلیم غالب آمده بود حسب الامر بیاس وید بتقدیم جگ اسومید مقید شده مصالح مطلوبه فراهم آورده و اسپ موصوف بصفاتی که در کتب نوشته اند یعنی نقره و خنگ باشد و هر دو گوش آن سیاه باشد بهم رسانیده بقاعده معین سر داد و ارجن برادر خورد با افواج قاهره دنبال تعیین کرد اسپ در هر ولایت که میرسید حاکم آنجا باستقبال آمده قبول اطاعت می نمود و احدی را یارای آن نبود که سر از انقیاد بر تافته تخلف و انحراف تواند ورزید

نظم

هر جا که خبر جیشش رسیده	اقبال برهنه پا دویده
حکمش چو بفرق بر نهد پیک	در جامه راجها فتد کیک
ترسش بظفر هزبر و نخچیر	دولت بقیاس شیر و زنجیر
هر قلعه که او بتیغ بگشاد	او موم نهاد و قفل فولاد

تا آنکه ارجن دنبال اسپ سیر اکناف عالم نمود و فرمانروایان هفت کشور را مطیع و منقاد کرده نقود اجناس بیرون از حد و قیاس از هر دیار برسم پیشکش بدست آورده بعد از یکسال بملازمت راجه جدهشتر رسیده مورد تحسین و آفرین گردید و راجه این جگ را بآیین معین بتقدیم رسانیده آن قدر خیرات داد که برهمنان اطراف ممالک و فقرای و مساکین از آن توانگر شدند و از حضیض افلاس و تنگدستی بر آمده باوج توانگری و تمول رسیدند

نظم

شد رحمت جودش علاج تنگدستی را	رخت افلاس را فیض عطایش غمگسار
ای گلشن بی قطع از حضیض گداز وج	هر که بود از بینوای در مقام افتقار

بعد الفراغ از این جگ عظیم بامور جهانبانی پرداخته عرصه عالم را چون آفتاب عالمتاب در پرتو حمایت و رعایت گرفته از شعشعه انوار عدالت و نصفت منور گردانید که اقسام رعایا و عامه برایا در مهد امن و امان در آمده و ولایت رونقی تازه یافته آباد گردید و بعهد او باران بوقت و بر وفق خواهش عالمیان می بارید و آفت قحط در بلاد نمیداد و زمین کشت پذیر و خرابه بتمام و کمال مزروع می شد زراعات و دانه بالیده پذیرفته ربیع بیشتری داد و ثمرات سرسبز و شاداب بوده گل بو یا و میوه لذت

فرو میروند و آن را از طاقت بشری بیرون دانسته در تصدیق آن می ایستند چنانچه شرح شگرفکاری
آن نامداران در کتاب مهابهارت تفصیلاً اندراج پذیرفت آری از نیرنگی مشیت ایزد و بدایع افزون و گوناگون
ارادت خلاق زمان و زمین است که در هر دوری خلقت جهانیان بطرزی دیگر و در هر عصری آفرینش زمانیان
بنوعی دیگر نموده عجایبات قدرت خویشتن بمنصه ظهور جلوه گری سازد چنانچه علمای و حکمای هند موجب کتب
معتبر و صحف قدیم بر آن قایل استند که مدار گردش روزگار بوقلمون بر چهار دور است اول ست جگ
هفتده لک و بست و هشت هزار سال و اهل آن دور از غنی و فقیر و صغیر و کبیر بصفات راستی
و راستکاری و ریاضت و پرهیزگاری و بکمال زور و قوت موصوف می باشند و عمر طبیعی آن
مردم یک لک سال است دوم تریتا جگ دوازده لک و نود و شش هزار سال و درین دور عمر و
قوت و قامت و صفات حسنه نسبت دور اول ربع حصه باقی می ماند و عمر طبیعی مردم ده هزار سال می باشد
سیوم دواپر جگ هشت لک و شصت و چهار هزار سال و درین دور نیز عمر و قوت و نیکوکاری بالنسبت دور دویم
نصف زایل می گردد و عمر طبیعی هزار سال می شود چهارم کلجگ چهار لک و سی و دو هزار سال و درین دور
هم از عمر و اوصاف نیک بدستوری که نوشته اند ربع حصه باقی می ماند و عمر طبیعی صد سال است و این
دور از جمیع ادوار زبون و فاسد قرار داده اند و اهل این زمانه از صفات حسنه دور و بآیات و میسر نیک
می باشند و ازین جهت است که اهل ادوار سابقه قدرت و قوت بسیار داشتند و موافق آن از منه
مصدر امور عظیمه می شدند و اهل این زمانه که قادر بر آن نبوده و اعمال نمی توانند شد آن را از طاقت
بشری زیاده تصور نموده در بحر حیرت فرو میروند این ادوار را انقطاع رشته علم کما هو
بیرون از حیطه شمار و افزون از حد قیاس نشان می دهند مانند گردش چرخ علی التواتر میرسد
دور و وقت رسیدن دور دیگر بسان تبدیل بهار و شتا اطوار مردم بر محاسن صفات بطلوع آیات
بروشنی که بظهور آمده تبدیل می یابد و اوضاع مردم بطرز دوری که میرسد میگردد و چون پایندگان دور آخر
دور دواپر بودند و سرانگ مدت آن دور بانقضا رسید و دخل دور کلجگ گردید و اوضاع و اطوار
زمانیان برگردید علامات زمانه فاسد نمودار گشت چنانچه قصه نادره نقلست که پیش از تحول
دور کلجگ شخصی و برهمنی بود که عصری عظیم بود خانه عقیلی از شخصی خریده بود چون عمارت نو
نمود را بسیاری نقود از طلا و نقره از زیر زمین آن خانه بر آمد چون تا هنوز زمان حق شناسی
بود آن شخص ابرو شده و خانه گفت که من این خانه از تو خریده ام نقود دفینه که از آن بر آمده تعلق بتو
دارد آن مرد پاسخ داد که من خانه را با آنچه در وی است بدست تو فروخته و هرچه آن بفروخته در آمد

متعارف و غیر متعارف اطلاع بکمال یافته چهره آرای اسرار آسمانی و صور نهانی سرمایه معانی گردیده
و در بدایت ظهور عالمیان بید بموجب آواز غیب از زبان الهام ترجمان برهما که در ابداع آفرینش مخلوقات
است برآمده و اما بیاس دیو آن را چهار لخت ساخته هر یک را باسمی موسوم گردانید یعنی سام بید و رگ
بید و اتهرین بید و ججر بید و آن هر یک را در عالمیان شایع ساخت و کتب دیگر که پسران و پسرزاده های
برهما از بید استنباط کرده اند از انقلاب ادوار و گردش روزگار بعضی از آن رو بانعدام نهاده بود
باز بر صفحه وجود آورده تجدید و ترتیب داد و کتاب مهابهارت که جامع جمیع کتب هند است و حقیقت
آفرینش اهل افلاک و اهل خاک و ظهور عالم و عالمیان و احوال پاندوان و کوروان و حکایات بدیعه درو
مندرج از تصانیف اوست و نیز بیدانت شاستر که علم الهی و مناظره بهتر از آن نشان نمیدهند
او بظهور آورده وحدت واحد حقیقی بید بهترین آیین گذارش نموده از انجمله آنکه یک حسن دلاویز
است که از چندین هزار پرده جلوه ظهور میدهد و برنگینی پیدا و گوناگون رنگ چهره می افروزد مثنوی

هستی واجب یکی آمد بذات — هست تعدد ز شیون و صفات
بحر یکی موج هزاران هزار — روی یکی آینه ها بی شمار

و اعتقاد دانشمندان این دیار آن است که از صحف قدیمه که آن را سمرت گویند و شرح و تواریخ که پوران
نامند و کتب حقیقت که گیان خوانند و صحایف حکمت و نجوم و دیگر دانش نامهای قدیمه آنچه بیاس دیو
بتازگی رواج داده منظور و معتبر و عمل بر آن محض بندگی و عبادت و نتیجه آخرت است و سوای آن هر چه
سخن آرایان نکته طراز و هنگامه پیرایان سخن ساز از دور طبیعت و تخیلات یعنی کتب و رسایل
و اکثر اقوال و مسایل از خود اختراع کرده اند شایان اعتبار و نتیجه بخش اخروی نیست و نیز اعتقاد
آن جماعت آنکه آن مقتدای واصلان درگاه الهی خلعت هستی جاوید بر دوش داشته تا حال
در عالم علوی و سفلی سیاح است سبحان الله که اهل زمان سلف از کارخانه عنایات ایزدی چه قدر قدرت
ودیعت شده بود که قادر بر ارتکاب امور شگرف و کارهای سترگ می توانستند شد مصداق این
معنی آنکه بیاس دیو نیز می قدرت داشت که از امور ماضی و استقبال و اسرار حال و مال آگهی
داشت و آنچه منقولست بعرصه ظهور می آورد چنانچه عجایبات خوارق آن یگانه آفاق در کتب معتبره
مندرج است و هم چنین از بسی کشتی بهیم و ارجن و کرن و درجودهن و دیگر بهادران فیل افگن کارهای
بزرگ و امور سترگ منقول است که زمانیان حال از شنیدن آن در گرداب تعجب و ورطه تحیر

(۱) م ق نسخه (۲) برهمن

بدین واصل گشت **مثنوی**

برو نام بردند نیکی بسے | چنین نیک نامی نبردہ کسے
زہی نیک نامی کہ تا این زمان | چو خورشید روشن بود نامشان

ایام سلطنت پاندوان و کوروان مدت یک صد و بست و پنج سال ازان جملہ طرفین باتفاق یکدیگر ہشتاد و شش سال و درجودہن بعد اخراج پاندوان سیزدہ سال و راجہ جدہشتر بعد جنگ مہابھارت سی و شش سال ۔

راجہ پریچھت بن ابہمن بن ارجن در زمانی کہ پاندوان را با کوروان محاربہ رو داد پسران ہر پنج برادر تمامی در رزمگاہ کشتہ شدند پاندوان بسبب بے اولادی گسستہ خاطر و شکستہ دل گشتہ دیگر چراغان غم در مزرعہ دنیا کاشتند از عنایت ایزدی امیدہای وا شتند چون تقدیر قادر مطلق بران رفتہ بود کہ مدت ممتدی فرمان روائی در نسل پاندوان بودہ باشد لہذا امر از شیمہ قدرت صمدیت بمنصہ ظہور جلوہ گر گردید یعنی در آن وقت کہ ابہمن بن ارجن در جنگ مارپیچ کہ آن را چکرابیوہ گویند کشتہ شد زوجہ او حاملہ بود بعد از انقضای مدت معہود از بطن آن عفیفہ خلف والا گوہر سعادت ولادت یافت نام آن را پریچھت نہادند پاندوان کہ از نسل نا امید بودند انواع شادمانی کردند شب یکہ نا امیدی از صبح حصول امید دیدند و شام اندوہ و محال قلق را سحر سرور نورانی در رسید آب رفتہ در جو آمد مراد خفتہ بیدار گردید **بیت**

بعد نا امیدی بسے امید ہاست | در پس ظلمت بسے خورشید ہاست

الحق فرزند نیست ضیای چشم امید فروغ دیدہ مراد جاوید زیب صحیفہ زندگانی زینت چراغ کامرانی شمع شبستان امانی و آمال فتحہ بوستان مقصود حال و مال حیات مستعار را سعادت و فیض زندگی ناپایدار را مبادا **قطعہ**

نماند نام در دوران کسے را | کہ فرزندی نماند یادگارش
ازان نام محمد شد گوش با شد | کہ می پایندہ در شاہوارش

القصہ پریچھت در صورت و سیرت بی ہمتا و در زور و قوت یکتا گردید بعد ازان کہ پاندوان تبطلی در گذشتہ شد رخت ہستی بربستند سریر آرای جہانبانی گشتہ باحیای مراسم عدالت و نصفت و افشای خود مروت و رافت عالم و عالمیان را رونق تازہ و مسرت بے اندازہ بخشید

ما را هیچ دخلی نیست اگر این زر نصیب من بودی آن روز ظاهر شدی که آن خانه در تصرف من بود چون
که آن خانه ملکیت تست این نقود نیز از آن تو بوده باشد آن هر دو شخص برین گونه بیهودگی و آن گیا نقود را
احدی با نقود دست نمی کرد حتی که با یک دیگر در پیچیدند این سانحه غریبه را در عدالت گاه راجه جدهشتر
آوردند راجه که واقف اسرار غیب بود بخاطر آورد که عنقریب دور کلجگ میرسد نیست مردم بغلو
نخواهند ماند بر آن هر دو شخص تحسین نمود که با شغل این نقود بطریق امانت بوده باشد بعد چند روز قضیه
را فیصل داده خواهد شد چون در اسرع اوقات دور کلجگ در رسید و ظهور دو چندان مردم دیگرگون
گردید آن هر دو بایع و مشتری خانهٔ مسطور برای نقود مذکور بر خلاف گفت گوی سابق باهم منازعه
در پیش نمودند یعنی بایع دعوی میکرد که من خانه را فروخته ام نه نقود و دفینه و مشتری میگفت که
من خانه را با جمله آن خریده قیمت داده ام این نقود تعلق بمن دارد چون این مقدمه باز در محکمه
عدالت راجه رجوع گشت و دعوی طرفین معکوس بدعای نخستین بظهور پیوست به یقین دانست
که برگشتگی اوضاع مردم بسبب نزول کلجگ است ازین جهت دل از تعلقات برداشت ایشان در آن
ایام خبر هلاکت تمامی جادوان و رفتن سری کشن و بلبهدر ازین جهان فانی بخبرے که در کتاب مهابهارت
بتجویز مرقوم است بسمع راجه جدهشتر رسید تمامی حیات در نظرش تنگ آمد و عالم در نظرش تاریک گردید
و با خود قرار داد که ترک سلطنت نموده توشه آخرت بسازد لهذا پریچهت بن ابهمن بن ارجن را
که از اولاد هر پنج برادر جز او نمانده وارث نموده قشقهٔ فرمان روائی بر پیشانی او کشید و ججهه بن ... را
را وزیر و مدار علیه کرده ترک جهانبانی نموده و گوشواره از گوش و حمایل جواهر از گردن و بازو و لباس
شاهی از تن برآورده دو قرقهٔ درخت پوشید و برادرانش نیز متابعت او کردند همه باتفاق یکدیگر
از شهر برآمده رو بصحرا نهادند مرد و زن هستناپور در عقب ایشان میرفتند و بے اختیار گریه
می کردند راجه همه را دلاسا نموده وداع ساخت و هر پنج برادر و دروپدی زوجه ایشان
بجانب مشرق روان شده و سیر ولایت بنگاله و آن حدود نموده در دکهن آمدند و تمام آن ممالک را گشته
بگجرات رسیدند و از آنجا بدوارکا رفته از یاد سری کشن و بلبهدر گریه کردند و از آنجا سیر ولایت تهته
و ملتان و پنجاب نموده در کوه هیمالیا رفته ریاضات شاق و عبادات ما لا یطاق کشیده بکفارت
عصیان ... که برادران و خویشان را کشته بودند خود را در محوطهٔ برف که آن را هماچل
گویند فرو بستند و ابدان خود را بگداختند و پیشانی مانند برف گداختند و ... نیکی ... جاوید
آخرت رسیدند با ... و راجه جدهشتر ... برف گداخته نشد با بدن بهشت ...

۱۱ تشهری

آن خدا اندیشش در آن ویرانه بر سجادهٔ طاعت قیام و بر مصلی عبادت قعود می ورزید و معتکف گوشهٔ ریاضت و منزوی زاویهٔ انابت بوده اوقات عزیز را در یاد رب العباد بسر می برد و فر خدا آگاهی از جبین مبین او و فروغ و شکوه عرفان الهی از پیشانی نورانی او لایح بود محاسن سفید بر گرد چهرهٔ نورانیش مانند خط شعاعی از دور خورشید ظاهر و فروغ حقیقت از ناصیهٔ خاکستر آلودش بسان آتش از قبه باهر نظم

در خاک شگفته بوستانی — در گرد نهفته آسمانی
از خلق نشسته بر کناری — در دلق گسسته همچو تاری

راجه آن عابد عبادت کیش را دیده از اسپ فرود آمده طلب آب نمود آن آزاده از قید قیل و قال بتقریب جناب ایزد متعال از بسکه مستغرق عبادت بوده هرگز ندانست که چه کس است و چه می گوید راجه را که از آتش تشنگی سوزان بود نایرهٔ غضب و قهر شعله زد ماری بیجان را که در آن حوالی افتاده بود بگوشهٔ کمان برداشته در گلوی آن زاهد انداخت و از آن مکان بمسکن خویش راهی گردید درویش خدا اندیش همچنان بر مصلای ریاضت قیام می داشت و مار در گلویش آویزان بود از چند روز خلعت آن عابد در گوشهٔ عبادت مشغول بوده و گویند او را تخم این زاهد در شکم آهو ماده که این قصه مشهور است پیدا گشته و بر سر خود همچو آهو شاخ داشت از جهت او را سرنگی[1] گفتندی یعنی بر سر شاخ دارد اتفاقاً در آن روزها از عبادتی که در پیش داشت فارغ شده شادان و فرحان بقصد ملازمت پدر بزرگوار می آمد یکی از دوستانش گفت که این قدر بشادمانی می آئی مگر نشنیده که راجه پریچهت ماری مرده در گردن پدرت انداخته است سرنگی بر حقیقت واقف شده خشمناک گشت و بر کنار آب رفته غسل کرده بجناب حضرت صمدیت مناجات نمود که هر کس مار مرده در گردن پدر من انداخته است بعد هفت روز تچهک[2] ناگ مار او را گزیده بر خاک هلاک اندازد تضرع او بدرگاه ایزدی مستجاب گشت چون از مناجات فارغ گشته بملازمت پدر بزرگوار رسید دید که همان نمط در ریاضت مستغرق است و مار مرده در گردنش آویخته از دیدن این حال به آواز بلند آن قدر گریه کرد که پدرش از خیال باز آمد سرنگی گفت ای پدر هر کس که در گردن تو مار انداخته من او را دعای بد کردم پدرش غضبناک گشته گفت بسیار بد کردی که بر همچو راجه عادل رعیت پرور که رعایا برایا در سایهٔ دولت او آسوده اند همچو دعای بد نمودی و بر پسر اعتراض بسیار کرده یکی از خدمهٔ خویش را نزد راجه فرستاده و بر این مقدمه واقف گردانید از استماع این خبر راجه را غم عابد حال گردید یکی آنکه در خدمت عابد مرتاض چنین سـ

---

(۱) رسنگی [illegible] (۲) تچهک

ماند داد گستری و رعیت پروری نام نیاگان و اسم خویش روشن گردانید بیت

آسوده جهان بدولت او | افروخت نظر بطلعت او

بسان راجه پاندو نیاک خود شکار دوست بود اکثر اوقات در صحرا رفته بشکار اشتغال داشت و از احوال رعایا خبر گرفتی و محافظت عابدان که در بیابان بعبادت مشغول بودند نمودی چون مدتی برین نمط گذشت روزی بعبادت معبود بعزم شکار سوار شده صحرا نورد با انبوه گروه گروه با شیر و فیل و دیگر وحوش و طیور بر داخته جانوران شکاری را سر داد و پلنگ برق آهنگ صید نیله و رنگ قوت ناخن و چنگ نمودار ساخت و سیاه گوش مانند سیاه چشمان جادو گوش چه تسخیر نخجیر پرداخت سگ یا بنگ مثل اجل بر سر خرگوش و روباه رسید و آهو آهوگیر بخداع و فریب آهوان را اسیر گردانید باز بلند پرواز شکار تقار در چنگل در باز کرد و جره بجرات ذاتی دراج را بچنگل آورد و شاهین بشکار کلنگ کار پرواز بیگاره برده و چرخ بصد قطا بلند پروازی اشکار را گرد و بحری باوج بال و پر چند مرغان مرغان در بحر فنا انداخت بره بسیاری طایران بی سر ساخت شکره و دیگر جانوران شکری جانوران نقطه رنگین را شکار گروه با شده باشندگان هوا را بر زمین آورده حیرت افزای تماشاییان گشت و از آواز طبل فرهها مرغابیان مانند آه دردمندان بر افلاک رفت و از غوغای شکاریان صفهای کلنگان مثل ابر از وزش باد متفرق گشت و در سطح هوا صفوف طیور از چنگل شاهین و باز باز نرفت و در عرصه زمین صفوف وحوش از نخجیر و سیه گوش به نجات گروهی بتیر و تفنگ گروهی رنگ بر خاک هلاک انداخت و جمعی به ناوک و خدنگ نیله و گوزن را بی جان ساخت نظم

بصحرا آهوی از تیر جفا کیش | چو شاخ خویش پیچید بر خویش
گشیده چهره دستان و کمان تیر | چو شیر افتاده در دنبال نخجیر
گروهی بند یوزان بر گشوده | گروهی تیغ بر گور آزموده
گروهی از سگان برداشته قید | بهر سو تیز کرده در پی صید
گروهی باز را پرواز داده | کلنگان را بچنگل باز داده

در اثنای این حال آهویی تیر از دست راجه خورده با وجود زخم منبه رفت راجه تعاقب کرده آنقدر تردد کرد که از لشکر خویش جدا افتاد و از بسیاری تگ و دو مانده گشت و تشنگی بر وی غالب آمد برای آب هر طرف گام شتاب میزد قضا را گذارش بر آستانه درویشی ریاضت کیش افتاد

گرمالاے اخصان میده و ند جهار اگر خاکستر شده بود نو تجدید راست کرد و خلعت بهجتی بشادگی پوشانیده چنانچه
ادمیان بدستور سابق به بریدن هیزم و جانوران بنغمه سرائی و خوشنجی و حشرات بحرکات اشتغال ورزیدند جهجنگ
از دیدن این مشاهده این کار پردازی و سحر سازی در گرداب حیرت فرو رفته با خود گفت که حکیم علی الاطلاق راجه
را بجهان خانه عدم باید فرستاد و اگر این حکیم مسیحا دم پیش راجه خواهد رسید باک گردش دشوار است فکری باید کرد
که حکیم نزد راجه نرسد ناگاه گشت دهنتر را تعریف نمود و گفت که تو نزد راجه بغرض و مقصد میروی که او را از
زهر من خلاص داده نذر و مال بگیری هر چه می خواسته باشی همین جا از من بگیر و رنج سفر رسیدن
نزد راجه برخود اختیار مکن گشت دهنتر با خود فکر کرد که اگر اجل راجه رسیده است شاید که از افسون من
خلاص نشود و بر تقدیری که از حکمت من منفعت در رسد شاید من چیزی رعایت کند این قدر که جهجنگ
بحسب خواهش این رعایت می نماید از دست گذاشته برای نسیه محنت کشیدن محض ابلهی است
پس گشت دهنتر مغلوب طمع و حرص گردیده با جهجنگ گفت که هرچه بخواهی بده تا از این جا بمسکن خود
مراجعت کنم جهجنگ خوش وقت شده جواهر زواهر بار مرحمت کرد و گفت که خاصیت این جواهر این
است که هرچه از و درخواست کنی بی تحاشی از و استنباط شود و دیگر با تو شرط می کنم که هرگاه مرا طلب
کنی نزد تو حاضر شوم و خدمتی که فرمائی بتقدیم آن منت کشم گشت دهنتر آن جواهر را گرفته برگشت
و بمسکن خویش معاودت نمود جهجنگ بجمعیت خاطر روانه شده در هستناپور رسیده دید که راجه
در جای محفوظ اقامت ورزیده و مارگیران و افسون گران و اطبا و حکما بر اطراف آن نشسته اند و
تو می احتیاط بکار می برند که احدی بر گرد آن نمی تواند گردید در فکر شد که چگونه نزد راجه رسیده کار خویش
باتمام رساند از انجا که برهمنان بید خوانان نزد راجه آمد و رفت داشتند جهجنگ فرزندان خود را طلب
داشته هر یک را بصورت برهمن آراسته و میوه بدست هر کدام داده بسان برهمنان دیگر از دربانان
و نگاهبانان اجازت گرفته اندرون فرستاد و خود بصورت کرمک خورد بر آمده درمیان یکی از
میوه ها که بدست فرزندان داده بود نشسته پنهان گشت و فرزندانش که بصورت برهمنان متمثل شده
بودند نزد راجه رسیده دعا کردند و میوه ها بطریق تحفه گذرانیدند راجه آن میوه ها را با مرا و وزرا ایثار کرد
و از جمله یک میوه آخرین که دران جهجنگ مار پنهان بود برای خود بر داشت و از ان کرمک خوردی
برآمد راجه آن را دیده بحاضران انجمن گفت که هفت روز که درویش داده گفته بود گذشت و
اکنون که آفتاب فرو می رود شاید که گفته آن برهمن زاده دروغ شود و اگر همین کرمک تکشک باشد

گستاخی شده بود و بیم آنکه موجب دعای درویش زاده مستجاب الدعوات بعد هفت روز جهان گذران را پدرود
باید نمود آنگاه خادم درویش را رخصت کرده بمشورت ارکان دولت و اعیان مملکت ستونی از چوبهای گران
در میان دریای گنگ ایستاده کرده بنای عمارت که رسیدن مار در آنجا متصور نباشد بران احداث
نموده با مصاحبان دانش پیشه و دانایان خرد اندیشه دران حصار محفوظ پناه برد که تا انقضای ایام
دعای بد دران حصن حصین بوده باشد و در حواشی آن جمعی کثیر از افسون خوانان و مارگیران و دیگر نگاه
بانان مقرر کرده قدغن نمود که بدون حکم کس را هم نگذارند که دران مکان تواند رسید و داروهای که برای
دفع زهر مار مجرب بود نزد خود موجود داشت و دران ایام غیر از یاد رب العباد هیچ نپرداخت و … چیزی
نخورد تا شش روز بدین نمط گذشت چون روز هفتم در رسید بهجنگ مار بحکم آفریدگار بصورت آدم گشته بقصد هلاک
راجه از مکان خویش راهی گشت در اثنای راه کشپ نام حکیم که بمقتضای حکمت الهی خویش از … دکان …
تا … راجه میسور … جانی تازه و حیاتی از سر نو عطا کردی علی الخصوص مارگزیدگان را تریاق حیات بخش بکار بردی
و در دفع زهر مار اعجاز مسیحایی وی کار آوردی با بهجنگ ملاقی شد مار ازو پرسید که کیستی و کجا میروی حکیم گفت
شنیده ام که راجه را بامر دعای بد درویش زاده قاهر الکلام خواهد گزید میروم تا آن راجه را که در عدالت …
و … امن و امان بسته … از آن گرفتار گزید … و افسون … زنده گردانم
گفت آن مار که راجه را خواهم گزید منم اگر تو این قدر قدرت داری که گزیده ما را باز زنده گردانی با … این
درخت را به زهر خویش خاکستر می سازم تو افسون خود را بامتحان در آر این بگفت و آن درخت را که مانند
چتر سلاطین … از فیض بخشی … ظل گستر بود و از غایت بلندی شاخش به طوبی رسیده و
بیخ او تا … ثری دویده **منظومه**

گذشته شاخ از این فیروزه کاخش | ملایک گشته گنجشکان شاخش
چو … صوامع سبز پوشی | ز جنبش تیز … چرخ … پوشی
ستاده در مقام استقامت | فگنده … کرامت
… تسبیح هر برگش زبانی | بنام ایزد عجب تسبیح خوانی

فی الفور زهر آتش کرده خاکستر ساخت حکیم کشپ … بحال … گفت … کرانی …
… گفت … آن خاکستر باتان درخت را بطرزی که ایستاده بود درست نمود … چند … شاخهای
و … پرندها و انواع طیور که بران آشیان داشتند و اقسام حشرات از قسم مور و مگس و غیر ذلک

…

امرا و وزرا باتفاق یکدیگر راجه جنجه را که خلف بزرگ او بود جانشین کردند همگنان اطاعت و بندگی
او قبول نموده کمر خدمت بربستند این راجه باوجود خوردسالی انچنان ضبط و ربط احکام سلطنت
و بند و بست اطراف مملکت کرد که احدی را یارائے تخلف و انحراف نماند و رعایا و برایا در مهد امن
امان درآمده و ممالک اباد و در رونق پذیر گشت و مفسدان و گردن کشان طوق عبودیت در گوش
جان انداختند و رهزنان و دزدان دست از مردم آزاری باز کشیدند بعد از چندگاه راجه
در ولایت شمال لشکر کشید و فرمان روایان آن دیار را که سر از خط اطاعت کشیده بودند بعد
محاربه مطیع و منقاد گردانید و ممالک مفتوحه[1] آنها در قبضه خویش آورده مراجعت بدار السلطنت ستناپور
نموده دران وقت اونگ نامی عابد که عنان خویش بفضل و کمال مشهور بود در مجلس راجه وارد گشت
[2] راجه ورود آن عابد سعادت انگاشته کمال احترام بجا آورده عابد گفت که اے راجه این کدام اعمال
نیک است که عمل می آری و راجهای را که با تو هیچ بدی نکرده اند رنجانیده و ولایت انها میگیری
و محاربات کرده بندهاے خدا را میکشی و طوائف انام را پامال حوادث نموده مظلمه دنیا و آخرت بر خود
می پسندی و امرے که بذمه تو لازم است بتقدیم آن نیکنامی دنیا و فرخنده فرجامی عقبی ست بخاطرت نمیرسد
راجه از استماع این سخن در گرداب حیرت فرو رفته بر زبان آورد که آن کدام کار ضروریست که مرا باید کرد عابد
فرمود که پدر ترا که بغایت نیکوکار و عدالت شعار و رعیت نواز و ظالم گداز بود بهجنگ مار کشته و تو باوجود
قدرت و قوت انتقام خون پدر بخاطر نیاوردی اگر عوض خون پدر فی‌جنگ را بقصاص رسانی نام نیک
تو تا انقراض زمان روشن خواهد بود راجه را گفتار عابد اثر کرد و بے اختیار آب از دیده بریخت و
چون غیرت در رویش جوش زد و با انتقام خون پدر بخاطر آورد که بهجنگ را مع تمامی یاران خاکستر گرداند
بلکه تخم مار و اژدها از مزرعه هستی معدوم سازد چه افعی کشتن و بچهاش نگاه داشتن کار خردمندان
نیست

منظومه

زغیرت بدست آید نام و ننگ — زغیرت مرا خوار می به چنگ
چنین گفت آن مرد بیدار بخت — که از غیرت آید بکف تاج و تخت

بنا بر اندیشه دانایان زمان و برهمنان بید خوان که در افسون دانی و بید خوانی نظیر
و عدیل نداشتند و بقوت افسون ساکنان عالم علوی را که بالا دست متوطنان جهان سفلی اند
میتوانستند بر زمین آوردن بلکه بزور علوم آفتاب و ماهتاب را که ضیابخش عرصه روزگار هستند

(۱) مفتوحه و (۲) افعال

بایدکه مرا بگزد آنگاه بطریق استهزا آن کرک را برداشته برپس گردن خود نهاده دران وقت بجنگ
خود را ازغایت عظمت و مهابت نمود او کرده بر راجه پیچید و گردن خود را بلند برداشت و سر خود را
بگردن راجه نهاده بگزید و متوجه هوا گشت چنانچه تمام مردم می دیدند و از تاثیرات زهر آن مار دران مکان
آتش درگرفت و برهمنانی که در صحبت راجه بودند بتعجیل ازانجا برآمدند و آتش تمام آن خانه را مع راجه
بسوخت و ستونی که بران عمارت کرده جای برای بودن راجه ساخته بودند بضرب تمام افتاده بجنگلی [illegible]
آواز می برآمد و ازان ستون آواز عجیب برآمد دران شب ساکنان هستناپور از کمال دهشت خواب نکردند
روز دیگر جسد سوخته راجه را برآورده در آب گنگا انداختند و گریه و زاری و ماتم داری نمودند هر چند راجه
تدارک این امر بتدبیری انگیخته خود را ملکی کشیده بود که رسیدن ظاهر خیال در انجا متصور نبود و پریدن مرغ
نظر بر غرفه آن در وهم نمی گنجید اما تیری که از شست قضا برخیزد از هفت سپر تدبیر انسان درگذرد و
خدنگی که از کمان تقدیر بر جهد از هفت جوشن مشورت آدمی بیرون رود و حکم محکم سبحانی و امر مبرم یزدانی
بهیچ گردد خواه در بیشه شیران باش خواه در حصار آهنین متحصن شو

منظومه

عارضه و بوب تو بر بدسگال — بسته پی حفظ تو را او خیال
یک نیابد مگر حیل — بشکن آن رخنه بچاید اجل
زود بود کاید اجل از کمین — شیشه عمر تو زند بر زمین
نقد حیات تو بغارت برد — خصم ترا بخت بشارت برد

چند روز که راجه دران حصن حصین بود باستماع ماجرای احوال اسلاف خویش و کتب حقیقت آن
حقایق که اهل هندان را بیدانت شاستر گویند و اصغای آن ثمر نجات از تعلقات است و منتج رستگاری
از عذاب عقبی اشتغال می داشت و کتاب بهاگوت که مشتمل بر جلایل علوم حقیقت و طریقت متضمن احوال
سری کرشن که نزد ارباب هند معتبر و بزرگ تر است و بی شایبه تکلف آدمی از استماع کماهی و دریافت
چگونگی آن از قید علایق نجات می یابد و شبستان ضمیر بانوار شمع معرفت روشن می گردد دران ایام برای
کامیابی راجه پرکهیت فیض اندوز عالمیان از زبان الهام ترجمان سوامی سکهدیو بن بیاس دیو
کرده آن مکان امین صحبت و رفیق انجمن بود برآمده و ازان زمان در جهان و جهانیان مشهور گشته

مدت سلطنت راجه پرکهیت شصت سال

راجه جنمیجه بن راجه پرکهیت بعد ازان که راجه پرکهیت بنوعی که نوشته شد رحلت نمود

۱۱۲ [illegible]

دوست دارد حضور را پروردگار　　　آنچه ایزد دوست دارد دوست دار

راجه بعد انصرام این امر جزم والانجلس عالی ترتیب داده چندین هزار برهمن را مطعومات نفیسه و خلعت فاخره و نعت‌سیات وافره و دواب و دوات طلا و نقره مرحمت ساخت و حکام اکناف گیتی را که درین جشن حاضر شده بودند لوازم ضیافت درخور حال هر کدام بجا آورده بعطاے فیلان نامدار و اسپان بادرفتار و جواهر بسیار و اشیاے نادره هر دیار خوشنود کرده رخصت اطراف داد و چنانچه این یگ راجه جنمجه تا حال که چهار هزار و هفتصد سال و کسری منقضی میشود مشهور و معروف است و بحق این راجه مرتکب امرے گشته که نیاگان او که هر یک قدرت رسیدن بر افلاک و رفتن در قعر زمین داشتند مقصد را این امور نشده بودند و چگونه مظهر این امر شگرف نشود که کارفرمایان قضا از روز ازل تقدیم این امر عظیم و تتمیم این مهم جسیم بنامش مقرر کرده بودند چنانچه کاشفان اسرار ماضی و استقبال و واقفان سرایر حال و مآل پیش از وقوع این امر در صحائف تاریخ هند بنام او مندرج نموده بودند **بیت**

زنام خویش بتوفیق او سپرد قضا　　　عنان خویش بتدبیر او بداد قدر

القصه بعد از فراغ این مهم خطیر راجه بانتظام مهام جهانبانی اشتغال ورزیده عدالت بار و داد داده عالم را رونق بخشیده پس از انقضاے مدت متمادی اتفاقا روزے بیاس دیو در انجمن راجه وارد گشت از آن دانائے اسرار غیب راجه سوال کرد که اجداد من یعنی پاندوان بمقتضاے دانش خداداد علم بقاے عمر و زندگانی و ظهور فناے دولت و کامرانی خود میدانستند و از امور ماضی و حال و استقبال واقف بودند از چه رو عرصه کارزار آراستن و تیغ خونخوار آختن و برادران و خویشان را عرضه تلف ساختن و اساس هستی اکثرے ذی حیات را از بنا انداختن چه معنی داشت بیاس دیو لب بپاسخ گشاد که بهاوی ایزدی همچنان شدنی بود که بمنصه ظهور رسید راجه گفت که آنها با وجود آن قدر قدرت چنان شدنی را چاره چرا نکردند بیاس دیو جواب داد که از آفریدها کیست که تقدیر آفریدگار را تواند دفع کرد بندگان را هرگاه از اوامر خداوندان مجازی مجال انحراف نیست از امر مبرم خداوند حقیقی کرا یارا است که عدول تواند کرد **بیت**

چو از کمان قضا و قدر رسد تیری　　　یقین که باز نگردد به هیچ تدبیری

بالفعل امرے از پرده غیب عاید حال تو خواهد شد و گناهے عظیم ناخود خواهی گشت من علاج آن را بتو میگویم که اگر موافق آن امر را که در حق تو تقدیر رفته است دفع کنی راجه

هیبت الشستند مانند لوحه چوب بے نور گردان بدرگاه خویش حاضر آورده معلّم و اسباب کشتن
ماران آنچه مطلوب بود همه را موجود کرده باتفاق وزراے والاشان و برهمنان افسون دان محوطه
آتش ترتیب داده افسون خوانی آغاز کردند تا از تاثیرات افسونات و میامن طلسمات طرفه تواحش
وهیجی در بنانخانه داها صفوف مار و اژدها افتاد و عجب وحشتی و شورشی در شهرستان زندگانی
صفوف آن گروه روی داد که از سوراخهاے زمین و غارهاے کوه بلکه از عالم بالا و تحت الثری بآید
خود بخود پروانه وار در ان آتش سوزان می افتاد و جهان بجان آفرین سپردند و آنچنان تعجیل می آمدند که در
راه با یکدیگر می پیچیدند و بسبب اضطراب نفس هر کدام بنده شده اولا بست هزار مار آمده سوخت
بعد از ان یک لک پس از ان یازده لک و سپس آن گروه پس آن مرتبه بمرتبه ده کرور و بعد آن بیشمار
مار رسیده و خاکستر شدند از ان جمله بعضی بچهره اسپ بودند و شعریتی بسان فیل خرطوم داشتند و
گروهے را مانند آدمیان گوش و بینی بود و اکثرے را دو سر و سه سر و چهار سر بودند و بعضی بمقدار یک کروه
و دو کروه و سه کروه دراز بودند و بعضے بهر صورت که میخواستند می بر آمدند و بهر جا که اراده میکردند
می رفتند این چنین طوائف ماران آن قدر سوختند که از روغن بدن ایشان جوی ها روان شد
و شعلۂ آتش بنهایت بلند گردیده و دود آن بگردون گردان پیچید. و از تصرفات افسون برهمنان
هر دو ان جمعیت سیس ناگ که بقول هنود تخته زمین بر یک سر از هزار سر او قائم است اختلال
افتاده و آن حامل غبرا خواست که بار زمین از دوش خود انداخته خود را در ان آتش اندازد لیکن
اراده ایزد جهان آرای برآن رفته بود که تخته غبرا یکبارگی شکسته نگردد و تخم ماران از مزرعه
جهان معدوم مطلق نشود سیس ناگ بمکان خویش متمکن ماند در ان وقت آستیک نامی درویش
که صاحب حال و قال و مظهر فضل و کمال بود در انجمن راجه وارد گشته بعد از اداے دعا
و ثناے بے انتها عفو تقصیرات ماران از راجه درخواسته شفیع گردید و حسب الالتماس عالے
آن درویش خدا اندیش (۱) آتش غضب راجه فرو نشست و هنگامه جان کاهی و جانستانی بر
شکست و بقیه ماران از ان آتش جانستان جان بر شدند و گویند که تچهک مار نیز که آتش
انتقام براے او افروخته شده بود و اصناف ماران بطفیل او خاکستر شدند بشفاعت
ماده نجات یافت مثنوی

دل ز تو ار عفو روشن مے شود | در بهشتش سینه گلشن مے شود

---

(۱) [illegible]

بمجرد ی که راجه بر اسپ بر امد آن ابر رفتار برق کردار چنبره در طرفة العین راجه را در
بیابان هول انگیز و صحراے بلا خیز که روز روشن او می از ساے خویش می ترسید و از کثرت
اشجار خار دار بر راهروان راه گم میگردید از تنگناے اغصان سمند اندیشه را گذار دشوار بود و صوت
نهیب سباع و وحوش از دل مستمع هوش می ربود **بیت**

وهم زان افتان و خیزان رفتی از رفتی بپا || عقل زان ترسان و لرزان او فتادی ره نشان

رسانید راجه دران بیابان هولناک رسیده متعجب شده بر خود لرزید و عجب دراست دید ناگهان
طاوس مرغزار طنازی و تدرو گلزار عشوه سازی یعنی نازنینی چهارده ساله که ماه چهارده را از
رشک حسن و جمال بے مثالش تن بکاهستگی داده و آفتاب بر فلک چهارم از غیرت رخسار پر انوارش
در تب و تاب افتاده بنظر در آمد راجه بمجرد نگاه خونریزش بے خود گردید و از کرشمه جانستانش عنان
اختیار از دست داد و سلطان عشق بر کشور دلش استیلا آورد و سپهدار محبت بر عرصه صبرش
ترک تازی نمود و لشکر شیدائی بشهرستان عقل دست تاراج بر کشاد و علم آشفتگی بر
ساخت سینه بلند گشت بے اختیار از اسپ فرود آمده بپهلوے آن دلربای هوش فریب
نشسته پرسید که اے سرو جویبار رعنائی بدین حسن و زیبائے از کدام گلشنی و اے گوهر
درج محبوبی بدین جمال و خوبی از کدام عالمی **قطعه**

آفاق را گردیده ام مهر بتان ورزیده ام || بسیار خوبان دیده ام لیکن تو چیزے دیگری
تو از پری چابکتری و ز برگ گل نازکتری || از هرچه گویم خوشتری حقا عجائب دلبری

آن جادو نگار عشوه سنج به تبسم شیرین و تکلم نمکین بآئین دلبران کرشمه ساز و نازنینان غمزه
پرداز نسب و نسب خویش و باعث رسیدن بیابان گذارش نمود راجه از اداے نازنین و گفتار شیرین
او زیاده مبتلا و آرزومند گشته سیما بآئین و دین هندوان ماه جبین عقد زوجیت بسته آن
خرمن گل را حمائل وار بکنار کشیده چست و در بر گرفت و عارض نمکین او را بار زود ی تمام بوسیده
و از لعل نوشین او رحیق کامرانی نوشیده و از کلید لب و دندان قفل مراد بر کشاد و در حقه مقصود لولو
سیماب گون انداخت[1] بشقت بلا غرت گوهر بکارت بکافت و غنچه بستر از خون لعل گون رنگین ساخت

منظومه

بجنبید و ران کرشمه سازی || کرد نده و غنچه بوسه بازی

---

(۱) یک نکته

گرداب حیرت فرو رفته پرسید که آن چه بلاست که سرنوشت ماست خدارا بر حال من رحم کن و علاج آن بفرما تا در تدارک آن بپردازم و پیش از وقوع تدبیر مدافع آن سازم

بیت علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد ‌‌‌‌‌‌ دریغ سود ندارد چو رفت کار از دست

بیاس دیو بمقتضای آگهی از امور حال و مآل گذارش نمود که در فلان تاریخ سوداگری اسپ زیبا منظر و خوش خرام بر درگاه تو خواهد آورد باید که تو آن اسپ را بنظر خویش نیاری و بر تقدیر دیدن آن از خریدن بگذری و در صورت خریدن بران سوار نشوی و اگر سوار خواهی شد آن اسپ ترا بلا توقف در بیابان خواهد برد و دران بیابان عورتی صاحب جمال بنظر تو خواهد در آمد باید که مبتلای حسن او نشوی و او را در ازدواج خود نیاری و بر تقدیر تزویج و در نقش رفتن محکوم حکم او نشوی و در صورتی که آن عورت را در خانه خود آورده مامور امر پیش خواهد گردید گناهی عظیم از تو منصه ظهور خواهد رسید بیاس دیو بعد از اظهار این معنی از نظر غایب شد قضا را در روز معهود تاجری اسپ پری جمال دیو پیکر چون نسیم تکاور و مانند کوه تناور قدش بسان قد دلبران آراسته رنگش مانند رنگ روز و شب پیراسته رفتارش بکردار رفتار ماهرویان فرح افزا جولانش تیزتر از باد صبا در تک و دو باد صرصر را در اول قدم پس میگذاشت و از نقش نعل زمین پر هلال سپهر ساخت هنگام جلوه کردن گرد استغنا بر چهره آفتاب می افشاند و همین راکه کار عالم وابسته با دست زیر پای خود میداشت **منظومه**

چو وحشی گور در صحرا تگاور ‌‌‌‌‌‌ چو مرغ آب در دریا شناور

بوقت حمله برق آسا جهنده ‌‌‌‌‌‌ بگاه پویه چون صرصر دونده

اگر سایه فگندی تازیانه ‌‌‌‌‌‌ برون جستی ز میدان زمانه

بر درگاه راجه حاضر آورد و طوائف انام از خاص و عام بواسطه آن ازدحام آوردند و این خبر براجه رسید چون امری از پرده غیب بایستی بظهور آمد ناظمان قضا نقاب بر روی عقل و دانش راجه انداخت بران آوردند که بی اختیار برای دیدن اسپ از حرم سرای خویش بیرون آمد اسپی دید در غایت خوبی و زیبائی و بنهایت مرغوبی و رعنائی که دیده اهل روزگار مثل آن ندیده و گوش ارباب زمانه مانند آن نشنیده بی تامل نزدیک رسیده بی توقف بران سوار گردید **بیت**

برق کردار بر براق نشست ‌‌‌‌‌‌ تا نشین زیر و تازیانه بدست

نزدیک عارضش گویی ستاره پهلوی ماه نشسته و گوشواره محل متصل رخساره گویا دو ماه تابان بخورشید درخشان اتصال یافته

نظم

نمود از طرف عارض گوشواره　　قران افگنده مه را با ستاره
چو در عارض آن ماه پاره　　ثریا سان نموده گوشواره
ز دستانها و ساعد دید رونق　　ز زر کرده دو ماهی را مطوق
مرصع موی بندش گر قفا بود　　هزاران عقد گوهر را بها بود
نیارم بیش ازین از خبر داد　　کرشمه خلخال وانداز پایش افتاد
بزیور خود کم وصف آن پری کرد　　که زیور را جمالش زیوری کرد

بسان طاوس طناز با هزاران کرشمه و ناز از پرده برون آمده روی بر روی برهمنان گردید واز روی شوخی وطنازی کرشمه سنجی وعشوه سازی آغاز نهاد گویا قیامت با نگاه جادو سازش هم آغوش و بلا بچین جبین او دوشادوش بود جماعه برهمنان بمجرد نظاره آن ماه پاره از سنان مژگان وتیغ ابرو وتیر نگاه وخنجر غمزه مجروح شده دست از طعام باز کشیدند وهر چه نزیفته جمال بی مثال او گشته مانند پیکر تصویر وصورت دیوار حیران ماندند وبسان پری زدگان از دیدار آن پری رخسار در رنگ سایه بر خاک افتاده از خود رفتند وبیخود گشتند

نظم

چون برق نگه بدل زند تاب　　صد سینه ماهی کند آب
معشوق چو چهره بر فروزد　　عاشق چه کند اگر نسوزد
سخت است بدور روی زیبا　　دل در کف واهی شکیبا
کو عقل که رو برو بر آید　　کو صبر که در جدا بر آید

راجه از مشاهده این حال بران قراین خشمناک گردید وتیغ غیرت بر فسان غضب تیز کرده تمامی برهمنان را بطرفة العین برخاک هلاک انداخت وخون آن بی گناهان را بناحق ریخت ووبال دنیا ونکال عقبی بر خود گرفت

نظم

چو خشم آیدت بر گناهی کسی　　تامل کنش در عقوبت بسی
بخندی سبک دست بردن بتیغ　　بدندان گزد پشت دست دریغ

بعد وقوع این امر راجه بخود بسیار افسوس کرده وگریه وزاری آغاز نهاد وبمکافات گناه کشتن برهمنان فی الحال شتیع بوقوع آمده وکرشنگو کاره ترا اسم بر اهل گشت وبکشته گاری ما فقت

ناهید بماه شد هم آغوشش | باهم دو صنم غنوده هم دوشش
گشتند بجلوه هائے گستاخ | پیچید دو نخل شاخ در شاخ
گندم بجه جا بخوشه سر گم | انجا بجه خوشه شد گندم
افتاد بمجلس نگار زرین | اندر شفق از شهاب پروین

راجه بعد تقدیم مراسم زفاف همانا سمند آرزو را در جولانگاه مراد تاخت آن نازنین را بدار السلطنت آورده بر جمیع نسوان حرم سرا رتبه او بلند ساخت و بر تمامی زنان رانی ساخته بکامرانی پرداخت و محکوم حکم او گردیده سر موئی خلاف امرش عمل نمی آورد و هرگاه کارگذاران قضا و قدر میخواهند که امرے از جلباب خفا بجلی بائے ظهور جلوه گر گردانند نخستین اسباب آن را از نهانخانه مشیت بمنصه بروز میرسانند تا آن امر بے تقید بجلوه گاه شهود در آید چون راجه را بارادت ایزدی صدور گناهے عظیم بایستی شد و بوسیله آن عورت این امر سرنوشت او بود اتفاقاً روزے جماعه برهمنان برماده و برقاعده راجه حاضر آمدند نعمتهائے بیشمار و خورشهائے بسیار و طعامهائے شیرین بخوردنیهای نمکین و ترش و انواع مطعومات و مشروبات و اقسام حلویات و مربیات که مذاق طبیعت پروران را لذت بخشد و ذائقه آرزومندان را حلاوت دهد بقصد حصول ثواب پیش انجماعه حاضر آوردند. نظم

زهره صفتے کاید اندر شمار | فرو ریخته گوهرے از هر کنار
خورشهائے الوان ز اندازه بیش | بخوانهائے زرین نهادند پیش

انجماعه از هر لقمه کام آرزو را کامران میکردند و ذائقه تمنا را شیرین کام میشدند درا ثنائے آن حال آن نازنین یعنے رانی[1] که باعث صد گونه بلا و سرمایه آفت بود و قامت قیامت انگیز را بنگار رنگ حلل زینت بخشید و بر بدن سیمین اقسام عطر و غالیه مالیده ابروے هلال را از وسمه و چشم جادو نگاه را از سرمه بیارا راسته چهره را زیب و زینت لب بگلگونه و دندان مروارید حسب المسی بپیراست وانواع علاقه درر غرر و زیور مرصع بجواهر زواهر ضمیمه حسن و جمال خویش نمود و رشته جواهر درخشان بهر دو عارض تابان دامهائے برائے دل عاشقان تعبیه گردانید بینوله گوهرین بر موی عنبرین زنجیر بخت پائے بندان ترتیب داد و از زلف مسلسل مار حلقه و از بجان گزائے جانگدازان آویخت و از جعد خم ظلمانی نغمه سرا افسون جادو ساز بدنظر بیچی دلدادگان برخواندے مروارید حلقه بینی

(۱) جاری

راجه سوبین بن راجه اوگرسین مدت هشتاد و سال نقاره جهانگیری و ممالک ستانی نواخت.

راجه سوبست سین بن راجه سوبین مدت شصت و پنج سال و ده ماه اعلام جهانبانی در عرصهٔ گیتی ستانی بلند ساخت

راجه رتمی بن راجه سوبست سین مدت شصت و نه سال و پنج ماه رونق افزای عالم و جمعیت پیرای عالمیان گشت.

راجه برجیل بن راجه رتمی مدت شصت و چهار سال و هفت ماه بنای عالم را معمور و آباد و جهانیان را مسرور و شاد ساخت.

راجه سوبن پال بن راجه برجیل مدت شصت و دو سال و یک ماه برعیت پروری و عدالت گستری نیکنامی یافت

راجه نرهردیو بن راجه سوبن پال مدت پنجاه و یک سال و یازده ماه در معموری اطراف ممالک آبادی اکناف گیتی کوشید

راجه سوجرت بن راجه نرهردیو مدت چهل و دو سال و یازده ماه بحسن سلوک و نیکویی معاشرت زندگانی راند

راجه بهوپ بن راجه سوجرت مدت پنجاه و هشت سال و نه ماه عدل و انصاف را رواج داده رعیت نواز و ظلم گداز گشت

راجه سوبن بن راجه بهوپ پنجاه و پنج سال و هشت ماه فرمان روای عدالت و مملکت پیرای نصفت بود

راجه میدهاوی بن راجه سوبن مدت پنجاه و دو سال و نه ماه طوائف انام و طبقات خلائق را در امن و امان داشت.

راجه سروان چتر بن راجه میدهاوی مدت پنجاه سال و هشت ماه اطراف عالم را معمور و اکناف گیتی را آباد ساخت

راجه بهیکم بن راجه سروان چتر مدت چهل و هشت سال و نه ماه رعیت پروری و عدالت گستری و دشمن گدازی و مخلص نوازی نمود

راجه پدارت بن راجه بهیکم مدت چهل و پنج سال و یازده ماه سپاه و رعیت را خوشنود و اطراف ممالک را معمور داشت

راجه وسوان بن راجه پدارت مدت چهل و چهار سال و نه ماه در رفاه احوال رعایا و اشاعت برکات را کوشید

راجه اودی بن راجه وسوان مدت چهل و چهار سال و دو ماه در تسخیر قلوب جهانیان و ترفه احوال عالمیان همت گماشت

راجه اینی پر بن راجه اودی مدت پنجاه و یک سال بر مفارق جهانیان ظل مرحمت و سایهٔ رأفت انداخت

راجه وندپال بن راجه اینی پر مدت سی و هشت سال و نه ماه رعایا و برایا را در ظلال عدالت مبسوط داشت

راجه ورسال بن راجه وندپال مدت چهل و دو سال و سه ماه همت والا نهمت در رهائش گردن کشان سپه تابان گماشت

راجه شنپاک بن راجه ورسال مدت سی و شش سال در تادیب و تخریب ظالمان و قلع و قمع مفسدان ساعی بود.

---

(۱) برگمی (۲) بست پال (۳) هشت (۴) سه ماه (۵) وندهان (۶) سنپاک.

بظهور پیوست ازین غم و غصه تخم ندامت در مزرعه دل میکاشت اما پشیمانی او هیچ سود نداشت در آن حال بیاس دیو حاضر گشته گفت اے راجه با آنکه من ترا ازین امر واقف کرده بودم چرا شدنی را نتوانستی رفع کرد راجه نادم گشته زبان تعذر کشود و بتضرع و خشوع التماس نمود که این گناه کبیر و جرم عظیم که از من بوقوع آمده بچگونه تدارک و تلافی آن گردد تا در آخرت بعقوبت ماخوذ نشود بیاس دیو گفت تلافی این گناه خیرات بسیار باید کرد و کتاب مهابهارت را که مشتمل بر اسرار حقیقت و طریقت متضمن امور خداشناسی و ایزدپرستی و مشعر بر احوال پاندان و محتوی بر بدائع حکایات است بسمع دل اصغا کنی لهذا راجه خزاین و دفائن و تمامی اسباب و اموال بفقرا و مساکین و غربا و محتاجان خیرات کرده کتاب مذکور را از زبان فصاحت بیان ستانتن که شاگرد رشید بیاس دیو بود بگوش دل باعتقاد تمام ارادت انتظام مسموع نموده از گناهان بری گشت و ازان زمان کتاب مهابهارت در عالمیان مشهور و شائع گردید راجه الغرض این امر با نتظام مهام جهانداری قیام ورزید مجدد دت کوکب زندگی او در مغرب فنا فرو رفت و ده بود ارتحال انتقال نمود مدت سلطنت هشتاد و چهار سال

راجه اسمند بن راجه جنمجه از انجا که از وقت ابتدائے راجه اسمند احوال تخیل باندوان مفصل بمطالعه در نیامده و آنچه از زبانی بعضے مردم استماع یافته شایان اعتبار ندانسته درین نسخه داخل نکرده اسامی هر یک را با قید مدت سلطنت که از بعضے نسخه بنظر در آمده بضبط این مضمون نمودن بنظر ان اخبار سلاطین باطنی آگهی دادن ضرورت دانست القصه بعد رحلت راجه جنمجه خلف بزرگ او جانشین گشته جهان آرائے و ممالک پیرائے گردید و بسان نیاکان خویش طریقه رعیت پروری و دادگستری در پیش نمود مدت سلطنت هشتاد و دو سال و دو ماه

راجه اُدین بن راجه اسمند مدت هشتاد و هشت سال و دو ماه زیب افزائے اورنگ جهانبانی و زینت پیرائے سریر کشورستانی گردید

راجه مهاجسی بن راجه اُدین مدت هشتاد و یکسال و یازده ماه تخت فرمانروائی را زیب ساده گیتی پیرائے را زینت بخشید

راجه جسرتهه بن راجه مهاجسی مدت هفتاد و پنج سال و دو ماه سرافرازی بخشی تاج فرماندهی و بلندی چتر ظل الهی گشت

راجه وشت الله بن راجه جسرتهه مدت هفتاد و شش سال و سه ماه کوس جهان آرائے و مملکت پیرائے بلند آوازه ساخت.

راجه اُوگرسین بن راجه وشت الله مدت هفتاد و هشت سال و هشت ماه[1] رایت فرمانروائے در ساحت جهان آرائی برافراخت

(۱) هشتماه

مدت سلطنت چهل و هفت سال و نه ماه

راجه پرچهت بن راجه آهنگ سا که جهان آرا و مملکت پیرا گشته زندگانی بکام خود نمود مدت سلطنت سی و پنج سال و یازده ماه

راجه دورتهه بن راجه پرچهت کامیاب سلطنت و جهانبانی شده عدالت گستری و رعیت پروری نمود مدت سلطنت چهل و چهار سال و سه ماه.

راجه سوده پال بن راجه دورتهه بر اسپ سلطنت فرازنده و اورنگ حکمرانی گردیده و زمره عدل و انصاف جهانیان را خوشنود ساخت مدت سلطنت سی سال و نه ماه

راجه بورست بن راجه سوده پال در انتظام عالم گیتی ستانی پرداخته مقصودیاب گردید مدت سلطنت چهل و دو سال و دو ماه.

راجه سنجی بن راجه بورست در امور جهانبانی قیام ورزیده و رعیت نوازی نمود مدت سلطنت سی و دو سال و سه ماه

راجه امرجود بن راجه سنجی فرمان روائی مملکت بوده و کامروای خلائق گردید مدت سلطنت بست و هفت سال و چهار ماه

راجه ابن پال بن راجه امرجود کوس مملکت ستانی نواخته عدالت پیرائی را رواج داد و مدت سلطنت بست و دو سال و یازده ماه

راجه سروهی بن راجه ابن پال نقاره عالمگیری بلند آوازه ساخته مملکت پیرای گشت مدت سلطنت چهل و هفت سال و هفت ماه.

راجه پدارتهه بن راجه سروهی رایت فرماندهی برافراخته عالمیان را امان بخشید مدت سلطنت بست و پنج سال و پنج ماه.

راجه بدتمل بن راجه پدارتهه بعد جلوس بر اورنگ جهانبانی بعیش و عشرت پرداخته از امور ملکی غافل گردید بنگ خوردن و بدخوی و بدگوئی بسر بردن شعار خود ساخت و از کثرت بنگ بیهوش گشته با امرا و وزرا سلوک ناهنجار کرد و کیف بنگ اگرچه در ابتدای حال سرخوش و مفرح دارد و خیالات رنگین و فکرات نوائین بر روی کار می آرد اما آخر کار آدمی را مختل میسازد و از عقل و دانش دور و بهذیان و بیهوشی نزدیک میگرداند و بشرط مداومت در آن سودای دماغ و مالیخولیای مزاج بظهور میرسد رعب و دهشت بر طبیعت استیلا می نماید فراست و فرزانگی زوال می پذیرد و مردی و مردانگی اختلال می یابد همانا که بنگی متلون مزاج و متنوع احوال می باشد غیر از درشت گوئی و زشت خوئی کاری ندارد و اشنا و مروت مردم را در حق خود بدی می انگارد و در عوض اخلاص و محبت عناد و عداوت بظهور می آرد و حق نشناسی و کفران نعمت پیشه خود دارد و حلاوت عسل و مرارت حنظل مساوی می انگارد و بسا بنگی را دیدم و آزمودم که بنا بر افراط این کیف از صاحب دولتی بمفلسی

راجه کهیم بن راجه شنباک مدت پنجاه و هشت سال و پنج ماه انتظام مهام ممالک و
سلطنت و اتمام مرام خلایق نمود
راجه کهیمن بن راجه کهیم چون در سرانجام مهام سلطنت کار بتقدیم مراسم عدالت داد بود و در معاملات مالی و ملکی خود بخت بی
پرواے و لا ابالی شعار خود ساخت از انجاکه ایزد جهان آراے انتظام امور جهانیان بوجود
فرمان روایان عظیم الشان منوط گردانیده بلوه عهود جهانبانی و انتظام مهام مملکت رالی و امن
و امان عالم و عالمیان و جمعیت و رفاهیت جهانیان وابسته به هوشیاری و آگاهی والی
ولایت و جد و جهد مالک مملکت منحصر داشته پادشاهی که از امور پادشاهی غفلت
ورزد و بی پروا از بدر آینه سلطنتش دیر نپاید بلکه زنگ گزینش زود بسر آید بیت

چو شمع از ماند زیر پرواے سلک بود هر سر را تمناے ملک

درین صورت امرا و وزرا سر از اطاعت راجه بر تافته بسروا نام وزیرش که دست تصدی در امور جهانبانی
و خزاین و دفاین و دیگر کارخانه جات قوی طلاق داشت در ساختند و او را امیدوار سلطنت نمودند
آن وزیر بطمع سلطنت و حب حکومت و حرص دنیا سالک مسالک بی حقیقتی و بی
وفایی گشته بتکاپوی که یافت و به تقریبی که دست داد راجه کهیمن را کشته سریر پادشاهی
فرمان روایی گردید مدت سلطنت راجه کهیمن چهل و هشت سال و یازده ماه از انجا نسل
پاندوان که از ابتدای راجه جدهشتر تا غایت راجه کهیمن مدت یکهزار و هشت صد و
شصت و چهار سال سی تن بطنا بعد بطن فرمانروایی کردند منقطع گردید و امور جهانبانی
بر قوم دیگر منتقل گردید راجه بسروا که از پایه وزارت بدرجه سلطنت رسید بعد اتمام کار راجه
کهیمن بر تخت جهانداری جلوس نمود و بسر انجام مهام سلطنت اشتغال ورزید چون احوال
این راجه و اولادش مفصل ظاهر نیست لهذا باختصار پرداخته اسم هر یک و مدت سلطنت
بقید تحریر می آرد مدت سلطنت راجه بسروا چهارده سال و چهار ماه
راجه سورسین بن راجه بسروا بسیط الاقدار اورنگ جهانبانی را زیب و زینت داد و مدت سلطنتش چهل و دو سال و [illegible] ماه
راجه بیرساه بن راجه سورسین سریر آراے سلطنت گردید و عالمیان را در پناه دولت خویش
آورد مدت جهانبانی پنجاه و دو سال و دو ماه
راجه آهنگ ساه بن راجه بیرساه تخت نشین جهاندار گشته ظل امکن بر مفارق عالمیان گسترد

راجه هری جک بن راجه جیون جات. مدت سلطنت سیزده سال و دو ماه

راجه بیرسین بن راجه هری جک. مدت سلطنت سی و پنجسال و دو ماه.

راجا دهت بن راجه بیرسین چون بر تخت جهانبانی نشست بمقتضای مستی برنائی و غرور زمان
روائی از امور مملکت غافل گشت و اصلا بکار ملکی نمی پرداخت و بعیش و عشرت گرائیدن
و هماره در حرم سرا بودن شعار خود ساخت فی الواقع در ریعان برنائی و عنفوان جوانی آشوب گاه
خرد است زمان نادانی و هنگام وزیدن تند باد هر پرنفس هیولانی و بالفعل پارسا گوهری و مظهر
امور شیطانی و از روی لذات نفسانی و خواهش حظات جسمانی و تمنای حصول کامرانی
و متقاضای اعمال و امانی و ابتغای درازی عمر زندگانی است اشخاص از ین کار در سوده اند کو فرمان
روایان را غفلت امریست مذموم از جمیع امور کاهلی فعلی است بدتر از تمامی افعال شغیر دولت
را تیر بنهال سلطنت را اره بسا پادشاهان بسبب غفلت و کاهلی از سریر سلطنت در حضیض گدائی
و از اوج دولت بحضیض افلاس رسیده اند القصه چون بی پروائی و لاابالی راجه بر همه
مشهور گردید ونده بیر وزیرش نظر بر نارسائی او انداخته با ارکان دولت و اعیان مملکت
اتفاق نموده و از صحائف و تواریخ راجهای پیشین تغلب و تسلط وزرای سابقه و رسیدن
ایشان از پایه وزارت بمرتبه سلطنت واقف گشته از روی استیلای که داشت راجا دهت
را مسافر ملک نیستی نموده خود سریر آرای جهانبانی گردید مدت سلطنت راجه ادهت بیست
و سه سال و یازده ماه از ابتدای سلطنت راجه بیرا تا نهایت سلطنت راجا دهت شانزده تن مدت
چهارصد و چهل و شش سال بامور سلطنت پرداختند و نسل راجه بیر با منقطع گردید بیت

سرانجام گیتی همین است و بس — وفائی نکرده است با هیچ کس

راجه ندهبیر از وزارت کامیاب سلطنت گردیده مدت چهل و یکسال و شش ماه جهانبانی
نموده کوس رحلت نواخت.

راجه سین دسورج بن راجه ندهبر مدت چهل و پنجسال و سه ماه بسلطنت پرداخته از جهان رفت.

راجه بهی گنگ بن راجه سین دسورج مدت چهل و یکسال و دو ماه کامروای جهانبانی نموده جهان گذران را پدرود نمود

راجه مهاجود بن راجه بهی گنگ مدت سی سال و سه ماه جهانبانی و کامرانی کرده رخت هستی بر بست

راجه ناتهه بن راجه مهاجود مدت بیست و هشت سال بامور سلطنت اشتغال نمود پیمانه زندگانی لبریز کرده

راجه جیون راج بن راجه ناتهه مدت چهل و پنج سال و هفت ماه بجام جهانداری

واز قوا نگرے بہ تہیدستی رسیدند واز گلشن امیت در خارستان بہ خوے افتادند بنگی را
بسان سگ غوغو کردن ودانند نہ بانگ نا ہموارہ زدن ناچار بنگ خسل ہنگے را بطنا بعد بطنا بخود بدگو
بجالم بوجود بر اسران بے اختیار یست **قطعہ**

بنگ خوردن کسے کہ عادت کرد | دو علامت ازو شود ظاہر
حسن اخلاق میرود از وے | زشت خوے ازو شود باہر

بالجملہ راجہ مذکور از افراط بنگ خوردن بارکان دولت طریقہ بدگوئی ودرشتی کردی ازین جہانبانی غفلت وکسالت ورزید وکیسراہ وزیر ش نظر برین بے پروائی او داشتہ بقابوے وقت کارش باتمام رسانید ووالی ولایت ومالک مملکت گردید مدت سلطنت راجہ جہل سی ویکسال وہشت ماہ از ابتداے راجہ بسرا کہ بعد نسل پانڈوان بسلطنت رسیدہ بود تا نہایت راجہ جہل چہاردہ تن مدت پانصد ویکسال جہان آراستہ وملکت پیراستہ نمودہ وجہان گذران را پدرود کردند واز نجا نسل راجہ بسرا منقطع گشتہ امر سلطنت بقوم دیگر انتقال یافت

بیت

نیک وبد روزگار دیدیم گذشت | افسانہ این وآن شنیدیم گذشت

راجہ کیسراہ کہ از پایہ وزارت بسلطنت رسید مدت سلطنت سی وپنج سال

راجہ جنجاب سنگہ بن راجہ کیسراہ مدت سلطنت بست وہفت سال وہفت ماہ۔

راجہ سترگہن[1] بن راجہ جنجاب سنگہ مدت سلطنت بست ویک سال ۔

راجہ مہی پت بن راجہ سترگہن مدت سلطنت بست وپنج سال وچہار ماہ۔

راجہ مہابل[2] بن راجہ مہی پت مدت سلطنت سی وچہار سال وہشت ماہ

راجہ سروپ دت بن راجہ مہابل۔ مدت سلطنت بست وہشت سال وسہ ماہ

راجہ سرسین بن راجہ سروپ دت مدت سلطنت بست وچہار سال وسہ ماہ۔

راجہ سکہدان[3] بن راجہ سرسین. مدت سلطنت بست وہفت سال ودو ماہ

راجہ جیتمل بن راجہ سکہدان۔ مدت سلطنت بست وہشت سال ویازدہ ماہ

راجہ کل بمک بن راجہ جیتمل مدت سلطنت سی وند سال وچہار ماہ

راجہ کلمن بن راجہ کل بمک مدت سلطنت چہل وشش سال

راجہ سرمردن بن راجہ کلمن مدت سلطنت ہشت سال ویازدہ ماہ

راجہ جیون جات بن راجہ سرمردن مدت سلطنت بست وشش سال

---

(۱) سترگہن (۲) بہابل (۳) سکہوان۔

بس نامور بزیر زمین دفن کرده اند ‌‌‌ ‌ کز هستیش بروے زمین بر نشان نماند

راجه سکونت کوپی چون والئے ولایت و مالک مملکت گردید بر خود مغرور گشته به امرا و وزرا
سلوک ناهنجار در پیش نمود و باده سلطنت بر مزاج او گوارا نیفتاد و از انجا که جهانبانی وابسته
باخلاق حسنه و اوصاف مستحسنه و اعمال پسندیده و افعال گزیده و حوصله فراخ و همت عالی
و نیت درست و برداشت فراوان و شجاعت فطری و سخاوت جبلی و عدالت گستری و عطوفت
ورزی است راجه مذکور چون ازین صفات خالی و به پست فطری و کم همتی و کم حوصلگی و
کم خردی و تنگ ظرفی و بد سلوکی و ناهنجاری و بدحالی آماده بود کارهائے که شایان فرمان
روایان نباشد و افعالے که بسلاطین نسزد بعمل مے آورد و ازبسکه بکوکنار میل بسیار داشت
بنا بر افراط این کیفیت از عقل و دانش دور و به بے خبری و بیدانشی نزدیک گردید اگرچه
جمیع کیفیات مردود اهل دانش است اما کوکنار مذموم ترین کیفها است جوان را پیر و صحیح المزاج
را رنجور میکند بگلشن جوانی خزان پیری و در چاشتگاه شباب[1] زوال شیب میرساند آفتاب
جبینان را گرفتار کسوف ناتوانی مے سازد و ماهرویان را در محاق ضعف مے اندازد و از
تاثیرات آن رگهائے بدن مانند تارهائے مسطر نمایان مے شود و بر صفحه چهره هیچو کاغذ ژولیده
کلک اظهار مے گردد و بیداری شب و نیم خوابے روز رنجوری مے آرد و شاهین خواب طائر هوش
را گاهے در چنگل میگیرد و گاهے مے گذارد و بے شائبه تکلف آدمی را سیرت کوکنار از امور دنیا
غافل و از کار عقبے ذاهل میکند و از لذات خورش و آرامش خواب باز میدارد و از صورت و شکل
اصلی مسخ مے سازد و اینچنان در پوست مے افتد که ترک زندگانی آسان باشد و ترک ازو مشکل
بالجمله راجه از روے بیخردے با برایا و رعایا راه عدالت نسپرد و مسلک طریقه جور و جفا در پیش نمود و ارکان
دولت و اعیان مملکت که از سلوک ناهنجارش متشکی بودند در اندک فرصت ازو منحرف شدند
و این اخبار در ممالک مشهور گشت

بیت

پاس دارے بعدل و داد بود ‌‌‌ ‌ ظلم شاهی چراغ و باد بود

راجه بکرماجیت والی اوجین بر اختلال احوال راجه جبالی و گردن تابے امرا و وزرائے او
آگاه گشته با لشکر ظفرطراز و عساکر عدوگداز متوجه اندرپت یعنی کوپی گردید راجه سکونت از
استماع این خبر صفوف پیکار آراسته آماده مدافعت گشت هر دو لشکر باهم پیوسته آتش

(۱) شبانگاه ده شرب .

قیام در زنده و ودیعت حیات سپرده ✤

راجه اودی سین بن راجه جیون راج مدت سی و هفت سال و پنج ماه عالم آرائے نموده رحلت کرد
راجه انند جل بن راجه اودی سین مدت پنجاه و یکسال فرمان روائے نموده بملک آخرت شتافت ✤
راجه راج پال بن راجه انند جل بعد جلوس اورنگ جهانبانی کمر همت بملک ستانی بسته بزور
تیغ و سرپنجه شجاعت اکثر ملک به تسخیر در آورده فرمان روایان را فرمان پذیر خویش گردانید
ازانجاکه دنیا باده ایست منظر مستی و استکبار و خمر بوالهوسی و استجبار راجه مذکور بنابر هجوم
لشکر و تسلط بر سلاطین اطراف به بدمستی زندگانی میکرد و حکام دیگر را در خاطر نیاورده بهمه کس
متکبرانه و بدمستانه سلوک مے نمود **بیت**

باسباب دنیا چنان غره شد ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ که خورشید در پیش او ذره شد

فرموده حکمائے پیشین و آزموده بزرگان عاقبت بین است که هرکه سر کبر و رعونت
بر آسمان برد بماندک روزگار زمانه همان سر ش را بزمین آورده بخاک برابر گرداند هر کس که از مستی دولت و جاه
دستار کج نهاده متکبر گردیده دور فلک کج رفتار همان دستار در گردنش انداخته سر برهنه در
ذلت و خواری افگند

مثنوے

تکبر عزازیل را خوار کرد ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ بزندان لعنت گرفتار کرد
چو دانی تکبر چرا مے کنی ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ خطا مے کنی و خطا مے کنی

مصداق این مقوله آنکه سکونت نامی که بر قطعه ملک دامنه کوه کمایون تصرف داشت
و از خراج گذاران راجه بود با مرائے رکن السلطنت و وزرائے موتمن الدولة اتفاق نموده
بر سر راجه راج پال لشکر کشید چون ارادت ایزدی بران بود که کاهے را بر کوهے مظفر گرداند
و مورے را بر مارے نصرت دهد با اتفاق که روداد سکونت غالب آمد و راجه راج پال در
رزمگاه کشته شد

منظومه

چو نیرو فرستد به تقدیر پاک ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ز مورے بر مارے رساند هلاک
که در جنگ فیروزی از اختر است ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ نه از گنج و بسیارے لشکر است

مدت سلطنت راجه راج پال بست و شش سال از ابتدائے راجه دند هر تا غایت
راجه راج پال ذات سیصد و چهل و هفت سال فرمان روائے کردند و ازینجا سلسله
راجه دند هر منقطع گردید و امر سلطنت بدیگران انتقال یافت **بیت**

بود که برہمنے بقصد غسل بکنارہ آب در رسید و گند ہرپ سین آواز کرد که اے برہمن من گند ہرپ سین
پسر راجه اندر درین آب اقامت دارم براجه این ولایت پیام کن که دختر خود را بمن پیوند گرداند
تا بر مقصود ے که داشته باشد بانجام رسانم و در صورتے که ازین امر انحراف ورزد این شہر را
زیر و زبر ے سازم برہمن در آن روز این آواز باور نکرد چون دو سه روز علی الاتصال ہمین نمط
آواز ے از آن تالاب شنید ناگزیر راجه دہارا نگرے را برین امر غریب اطلاع داد راجه متعجب
شده بر کنارہ تالاب رفته این آواز بے واسطه بگوش در آورد و گفت اگر فی الواقع تو گند ہرپ سین
خلف راجه اندر ہستی و قدرت سرانجام مہام و مرام خلائق داری فی الفور حصار آہنی بر دور این
شہر درست ساز تا تصدیق بر قول تو کرده دختر خود را در زوجیت تو در آورده شود گند ہرپ
سین قبول کرد و بجہت حصول این مامول بجناب ایزد واہب العطایا مناجات کرد و از قدرت معمار
حقیقی که وقوع امثال این امور غریبه از دستیوان شمرد ہمان شب بدون وساطت معمار
و مدد حصار آہنی باستحکام تمام دور شہر پدید آمد نظم

سر فرہنگ بالا و پہنا چہل　　بجائے ندیدند زو آب و گل
ہمین آہنین بارہ بود و بس　　بعالم چنین قلعه نشنید کس

بسنوح این سانحه غریبه باعث تعجب خلائق گردید و راجه در حیرت ماند و بموجب قرارداد
دختر خود را در زوجیت گند ہرپ سین دادن و ایفائے وعده نمودن ناچار داشته بر کنار تالاب
رسیده آواز کرد که گند ہرپ سین از ظہور این خارق بر گفتار تو اعتماد و اعتبار کردم از آب بیرون
بیا تا بر طبق وعده دختر خود در عقد تو در آورده شود گند ہرپ سین از استماع این آواز بہیئت
خری از آب بیرون آمده خود را نمودار ساخت راجه از دیدن او در گرداب حیرت فتاد و زیر
عرق خجالت گشته با خود گفت اگر دختر را باین خر بپیوندم از شماتت و طعن امثال
و اقران اندیشه دارم و اگر ازین امر انحراف ورزم این قدسی نژاد قدرتے دارد که مبادا اہل
شہر را بر خاک ہلاک اندازد گند ہرپ سین بر اسرار ضمیر راجه واقف شده گفت که ما را پدر بگرے
فرستاده بعلم مجوز حکمت آفریدگار بدان رفته که روزانه باین ہیئت ہستم و شبانه بصورت
آدمی متمثل میشوم بالضرور راجه و بالزام مرشن پاداشے عدول ندانسته دختر خود را بزوجیت
او آورد و گند ہرپ سین روز در پیکر خر بوده در طویله گاه دے خورد و ہر شب در جسم انسان در
آمده بشبستان خاص رفته بزوجه خود عیش و عشرت مے کرد اما راجه دم از شماتت یاوه

کارنامه برافروختند بهادران شجاعت پیشه و دلیران شهامت اندیشه جنگی نمودند که رنگ از دل
صمصام رفت و تیر که رو بر زبان راند کمان بر بازوی ایشان قربان گشت و خنجر بکلام آفرین زبان
برگشاد از باد حمله بهادران سرهای مردان از نهال قامت چون برگ ریزان جدا و خشتها از
سیر ریخت و تار و پود حیات مبارزان مانند رشته اطناب از هم گسیخت از آب تیغ دلیران چمن چمن
گل زخم می‌شگفت و بر دست و بازوی دلاوران بهر لحظه قضا آفرین می‌گفت از انجا که دولت
بافضل دهان از امکان پیش ضعیف زبان بسته و با شیر شرزان نه یارای آهوی ناتوان است
راجه سکونت تاب محاربه نیاورده شکست یافت و در رزمگاه کشته شد و راجه بکرماجیت مظفر
و منصور گشت. نظم

نبرد آور که چون بر نبرد از جنگ　　شود خاک از خون او لاله رنگ
بازوی که بر روی سرآید زبان　　چو پیکار شد پیشش آید گمان

مدت سلطنت راجه سکونت چهار روز و چهار سال

راجه بکرماجیت بن گندهرپ سین در بیان ولادت راجه بکرماجیت شرح احوال و بعضی نسخه اختلاف
بسیار دیده و شنیده مشهور در اکبرنامه و دیگر تواریخ می‌نویسند که آنچه فرمان روای اوجین بود و مدت پدرش
گندهرپ سین نام داشت اما آنچه از نسخه ترجمه سنگهاسن بتیسی که مشتمل بر احوال سعادت
اشتمال آن راجه قوی اقبال نظم آورده و بمطالعه در آمده این است که روزی که اندر فرمان
روای عالم ملکوت در مقام خویش بزم طرب و نشاط آراسته و در مجمع انبساطی داد و آن
حال گندهرپ سین خلعت او پیچی از حوران که در آن بزم رقص می‌کردند مبتلا گشته نگاه
عاشقانه و مشتاقانه نمود راجه اندر از این جهت که آن حور منظور نظر خاص بود از معاینه این حال
بیاشفت و از قهرمان جلال برای خلعت خویش و عامی بد کرد که از عالم علوی فرود افتد و بجهان
سفلی در گردد و روزانه بصورت خر شبانه بشکل آدمی بوده باشد و هرگاه راجه والا شکوه
جسد خری او را در آتش سوزاند امانت خاکستر گرداند باز بصورت اصلی در آمده از عالم ناسوت
و جهان ملکوت که مسکن مألوف اوست باز انتقال نماید چنانچه حسب الحکم همان زمان گندهرپ سین از
مکان خویش جدا شده بصورت خر در آمده در تالابی متصل دهار انگری واقع دکن که راجه
دهار فرمانروای آنجا بود افتاد و در درون آب آن اقامت ورزیده بخاطر آورد که دختر راجه این شهر
را بزن خواست تا بوسیله آن جسد خری در آتش جهنم و از این عالم انتقال نمایم و درین اثنا

براحوال آن یتیم طفل رحم آورده نظر تربیت بر وگماشته دایهٔ شیردار مهربان دل برای
پرورش تعیین نمود و آن را بکرماجیت نام نهاد **قطعه**

نخشبی بر صغیر کن شفقت — کیست کو این دقیقه فهم کند
نیست بی رحم تر ز شیر کسی — شیر هم بر صغیر رحم کند

وهمچنین در پرورش و تربیت بهرتهری برادر غیر مادری بکرماجیت توجه می گماشت
هر دو برادر چون کلان شدند ازین جهت که علامات رشد و کامرانی و کاردانی از ناصیهٔ حال
سعادت اشتمال بکرماجیت پیدا و آثارات سلطنت و جهانبانی از خطوط دست او هویدا بود
راجه در حق او زیاده شفقت می نمود بعد ازانکه بحد بلوغ رسیده ولایت مالوه باقطاع
او مقرر گردانید بکرماجیت التماس کرد که برادر کلان من بهرتهری است با وجود او لایق نیست
که من امر حکومت بر خود بگیرم ایالت بنام برادر کلان مقرر شود و من بامر وزارت او خواهم
پرداخت راجه التماس او پسندیده حکومت مالوه به بهرتهری مقرر کرده هر دو برادر را بآن
ولایت رخصت نمود بهرتهری دران ولایت رسیده شهر اوجین را دار الایالت نموده حکومت
می کرد و بکرماجیت بامر وزارت قیام داشته نظم و نسق مهمات از قرار واقعی می نمود
این هر دو برادر بزور پنجه دلاوری و مردانگی و قوت فراست و فرزانگی اکثر ولایات جوار در حیطه
تصرف در آورده ند و فرمان روایان را فرمان پذیر کردند حکم ایشان بر اکثر ممالک جاری گشت و شهر
اوجین آن قدر وسعت یافت که بیزده کروه طول دوازده کروه عرض آبادی گردید ازانجا که راجه بهرتهری را
با اهلیهٔ خویش که اننگ سینا نام داشت و آن را پنگلا نیز گفتندی الفت بسیار بود اکثر
اوقات درون حرم سرای ماندی و برای بکامرانی بوده نرد عشق و محبت باختی و بامور
ملی و ملکی کمتر می پرداختی و تمام مدار المهامی فرمان روای بر سر بکرماجیت برادر خود گذاشته بود
بکرماجیت براجه از روی مصلحت و نصیحت گفتی که مدام درون حرم سرا بودن و از مهمات
جهانداری غفلت ورزیدن مناسب نیست ملکه جهان چه برای انکه مدار کار بر بکرماجیت
بود وجه بنا بر انکه او راجه را از بودن اندرون منع میکرد از بکرماجیت آزرده شده
بسخنان سخت و درشت راجه را بدین آورد که بکرماجیت را از پیش خود اخراج گرداند
چون راجه نادان محکوم حکم آن زن ناقص العقل بود بالضرور برادر خود را که از جان عزیز
و مدار ممالک بروی بود از ملک خود بدر کرد و آن مسلوب الذکا و [illegible] و مغلوب النسای نظر

گویان و زبان طعنه هرزه دسته ایان نجیل و منفعل مے بود و دایما در تدارک این امر مے کوشید تا وقتی گندهرپ سین بطریق دوام بوقت شب جسد خرے گذاشته بصورت آدمی در آمده و در ون حرم سرا رفته بود راجه تا بو یافته در طویله آمده جسد خرے او را بدست آورده و در آتش سوزان انداخته خاکستر گردانید گندهرپ سین همان وقت از حرم سرا بیرون آمده گفت که اے راجه وقتیکه اندر بمن دعاے بد کرده چنان گفته بود هر گاه این بدن خرے را راجه عظیم الشان بسوزاند من باز از ین عالم بمکان اصلے خود و اصل شوم درین صورت از تو در حق من عنایت غایت معروف شده که این پیکرے که باعث نکال و وبال من بود بسوزانیدے پیش ازین پسرے من بهرتهری نام از پرستار ولادت یافته اکنون که دختری تو حامله است بکرماجیت نام پسرے از و بوجود خواهد آمد که قوت هزار فیل داشته باشد و نام این هر دو پسر بر صفحه روزگار تا انقراض زمان خواهد ماند چون ایام دعاے بد اندر انجال من آخر شده ما را در عالم علوی بمکان خویش باید شتافت از شما رخصت مے شوم این را گفت و بجانب آسمان روانه گشته از نظر غایب گردید راجه از وقوع این سانحه غریبه حیران شده تاسف خورد که خدمت این ملکی نژاد که از اتفاقات حسنه درین جا وارد گشته بود بواقعی بجا نیاوردم و نیز خوف بخاطر راه یافت که پسرے ازین دختر پیدا خواهد شد که هزار فیل را قوت خواهد داشت اگر او درین ملک متسلط گشته بزور بازوے خود سلطنت ما را بگیرد مقاومت با و مشکل خواهد بود پس نگاهبانان تعین فرمود که هر گاه ازان دختر پسر ولادت شود باید که حاضر گردانند تا کارش باتمام رسانیده شود دخترش از فراق گندهرپ سین در آتش غم مے سوخت چون شنید که نگاهبانان تعین شده و اند اندیشه کرد که پسر مرا که عنقریب بعرصه وجود مے در آید بکشند غم بالاے غم عاید حال او گردیده و زندگانی بر و وبال گشت و زیاده ازین تاب حزن و اندوه نیاورده شکم خود را از کارد بر دریده تا طپود هستی گسیخت و ازین رو که ایام وضع حمل نزدیک رسیده بود و نیز ارادت ایزد و جهانت آفرین بران آقتضا داشت که آن پسر در عرصه گیتی بوجود آمده کارهاے که از اندازه بشری بعید باشد بظهور رساند از شکم آن عورت پسر زنده بر آمده بسان نوزادگان گریه آغاز نهاد نگاهبانان همان وقت آن پسر را نزد راجه برده حقیقت مردن مادرش و بر آمدن آن از شکم گذارش نمودند راجه از رفتن گندهرپ سین تاسف داشت در پیوالا از مردن دختر خویش بر غیظ زیاده افسوس نموده

آن عورت شنودہ رانی برزبان آورد کہ ثبات محبت و فرط عصمت زنان پارسا گوہر اقتضائے آن دارد کہ بعد مردن شوہر محتاج سوختن نگشتہ بلا تفصل قالب تہی نماید راجہ این سخن در خاطر داشتہ برائے امتحان دعوائے رانی کہ درین وادی داشت تدبیرے بانگیخت روزے کسان بموجب تلقین راجہ از شکارگاہ نالان و فریاد کنان تند و تیز در شہر آمدہ برزبان آوردند کہ راجہ را با دیو محاربہ رو داد و دیو غالب آمدہ راجہ را برخاک ہلاک انداخت و این خبر برانی رسانیدہ کسوت خاصہ کہ بخون آلودہ آوردہ بودند برائے تصدیق گذرانیدند رانی کہ در عشق و محبت ثابت قدم بود و راسخ دم امتیاز بصدق و کذب نکردہ بمجرد استماع این خبر قالب تہی نمودہ دعوی خود را کہ در محبت داشت باثبات رسانیدہ نیک نامی جاوید یافت

بیت

خوش آنکہ براہ عشق جان داد　　عشق است کہ جان باو توان داد

و در بعضے نسخہ چنان نوشتہ اند کہ راجہ بھرتھری دو زوجہ داشت و در دام عشق ہر دو گرفتار بود عورتے کہ از تقریب محبت میرا خود را از بام افتادہ بود و قالب تہی کرد انگ سینا نام داشت و آن فاجرہ بدکردار بود و این کہ از خبر مردن راجہ بے توقف جان بجان آفرین داد پنگلا نام داشت کہ در عشق راجہ ثابت بود القصہ راجہ بھرتھری از مردن آن زن فاجرہ از روئے غیرت یا از روئے وفات این زن صالحہ از غیرت ترک سلطنت کردہ راہ پیمائے بادیہ تجرید گردیدہ بعبادت رب العباد اشتغال ورزیدہ ریاضات شاقہ کشیدہ بہدایت ہادئ مطلق شمع حقیقت در شبستان باطنش روشن گشت و از واصلان درگاہ احدیت و نزدیکان جناب صمدیت شد و از نتیجہ بھرتھری کہ ذکر آن بتحریر آمدہ یا از کثرت ریاضت زندگانی جاوید یافت و بقول اہل ہند تا حال در خلعت ہستی بودہ بطریق اختفا در عالم سفلی سیار است بیت

بسر وقت شان خلق کے رہ برند　　کہ چون آب حیوان بظلمت درند

بالجملہ چون راجہ بھرتھری بدر رفت و ولایت از فرمان روائے کہ محارست خلق از دیوان زبردست کہ در آن زمان غالب بودند تواند نمود خالی گردید از اطراف ممالک دیو و عفریت دست تطاول بر خلق اللہ دراز کردند و در شہر اوجین بیرپتال نام دیوی کہ سر حلقہ دیوان مردم آزار و سرآمد عفریتان آدم خوار بود رسیدہ ہر دم آزارے و جان شکارے بر داشت اکثرے از باشندگان آن شہر شکار عفریت شدند و اکثرے رو بفرار نہادہ جان

بر روابط واخلاص برادرے محروم ودر تقدیم خدمات ونظم ونسق او بخاطر نیاورده اورا برائے
حصول رضامندے زن اخراج نمود **نظم**

عزیزان را کند کید زنان خوار | بکید زن شود دانا گرفتار
ز کید زن دل مردان دونیم است | زنان را کیدهائے بس عظیم است
زن از پهلوے چپ شد آفریده | کس از چپ راستی هرگز ندیده

چون مدتے برین بگذشت زنارداری بتقویت ریاضت ثمری بدست آورد که از خوردن آن زندگانی جاودانی حاصل گردد و او آن ثمر ابشورت عورت خود بامید حصول مواجب بطریق تحفه از نظر راجه بهرتری گذرانیده بمراد خویش کامیاب گشت راجه از بس که بزوجه خویش کمال محبت داشت آن میوه حیات بخش را برانی ارزانی نمود چون رانی فاجره در دام محبت میرآخور سرکار گرفتار بود آن هدیه عدیم المثال را باو رسانید میرآخور آن تحفه بدیع را به قحبه لاکها نام که پابند زنجیر عشق او بود گذرانید آن لولے بخاطر آورد که حیات ابدی اورا باید که نیکوکار و پرهیزگار بوده باشد مارا همین قدر زندگانی که در تبه کاری و بدکردارے گذشته و مے گذرد وبال است همان بهتر که این تحفه نادر را برائے راجه که از عدالت و نصفت او رعایا و برایا در امان است پیشکش نمایم زندگانی ابدی راجه متمتع آسایش و رامش عالمیان خواهد بود پس لولے آن ثمر بے نظیر را بنظر راجه گذرانید راجه آن را شناخته در حیرت فرو رفت چون بتحقیق این امر پرداخت و بر ماجرائے او واقف گشت راز نهانی رانی از پرده برون افتاد رانی مقلوب الحواس و هراس گشته خود را از بام بلند فرو انداخته قالب تهی ساخت و بدرکات اسفل السافلین فرو رفت راجه بمحبت آن عورت فاجره ندامت کشیده بر عمر گذشته تاسف نمود از مردن او مسرور گشت بیت

زن برائے برادر مرده بهتر | غم کار زنان ناخورده بهتر

و در بعضے نسخ متقدمین مقدمه عشق رانی بمیرآخور و مردن اش بدین تقریب مرقوم نیست آن عورت را از عصمتیان قرار داده و مردن آن را بدین نمط نوشته اند که روزے راجه بهرتری بقصد شکار سوار شده بود در راه بیک موضع دید که عورتے با پیکر بے جان شوهر خود قصد همراهی نموده بیان مصایب شوهر پرست و عقاید پارسا سرشت خود را در خرمن آتش سوزان انداخته مثل گل خندان رو و کشاده پیشانی خاکستر گردید راجه از مشاهده این حال بر عالی همت آن فرخنده مآل آفرین کرده و بمسکن خویش رسیده ماجرائے احوال او پیش رانی گذارش نموده تعریف همت

---

(۱) القصه بر حالت و تسلیم حیات زن را که با میوه

چنانچه سابقاً تحریر در آمده در گجرات رفت نوکر بنجاره شد و در آن فریق رفیق سفر بود
چون شب نقاب ظلام بر عالمیان انداخت شغالان بعادت خویش فریاد نمودند از آنجمله
شغالی بزبان خود گفت که بعد دو سه ساعت آدم مرده درین دریا می آید چهار لعل بی بها
در کمرش و یک فیروزه قیمتی در انگشتری او است هر کس که آن مرده را برآورده بخورد من دهم
سلطنت روی زمین نصیب او شود بکرماجیت بمقتضای دانش خداداد او بر اسرار السنه
مختلفه وحوش و طیور اطلاع داشت آواز شغال استماع نموده فی الفور بدریا در آمده منتظر گردید
بعد دو ساعت دید که مرده در آب می آید شنا کرده آن را برگرفت و از برآمدن لعل و
فیروزه از آن پیکر بیجان بر صدق گفتار شغال که مانند سروش غیب آواز داده بود تصدیق
کرده آن مرده را بر کناره دریا انداخت تا طعمه شغال باشد گوشود و بر قول آن ملهم غیبی اعتبار
کرده امیدوار سلطنت گردید بروز دیگر برای تماشای شهر اوجین که مسکن مالوف او بود در هر کوچه
بازار گشت می کرد تا آنکه سیر کنان بر دروازه کلالی در رسیده دید که تجملات بادشاهی
بر درگاه او حاضر است ارکان دولت و طبقات خلائق ازدحام آورده اند و می خواهند که پسر
کلال را بموجب قرار داد حضرت نوبت او بود بر فیل سوار کرده برسم معهود بجانب تخت گاه
برند پدر و مادرش گریه کنان و مویه کنان و نوحه زنان و خاک بر سر افگنان بر دروازه ایستاده
اند بکرماجیت از مشاهده این حال حیران گشت که با وجود تجملات سلطانی جهت و در شادی
گریه و نوحه از بهر کیست چون استفسار حقیقت نمود بر این معنی واقف گشته بر احوال پیری
کلال و جوانی پسرش ترحم نموده گفت که ای پیر مرد زنهار غم مخور و ناله مکن که بجای پسر تو من
پیش دیو حاضر شوم و از تائیدات ایزد متعال او را میکشم تا خلق الله از ظلم او نجات یابد و ما را
ثواب حاصل گردد در صورتی که او مارا بکشد بهشت نصیب من خواهد شد که عوض غیری
خود را بکشتن می دهم کلال و دیگر مردمان گفتند که ما این را چگونه لایق باشد که مسافری را بناحق
طعمه دیو مردم خوار گردانیم بر تقدیری که امروز ترا عوض کلال زاده بفرستیم فردا عوض دیگری
را که خواهیم فرستاد چنان بهتر که باجمیع دیگران کلال زاده هم بنوبت خویش رفته حاضر شود بکرماجیت
درین وادی مطارحه بسیار نموده مبالغه از حد گذرانید و نوبت کلال زاده بر خود گرفت و باطمینان
خاطر کسوت بادشاهانه بر خود راست کرده عطریات لطیفه مالیده سلاح و یراق در بر انداخته
بر فیل کوه شکوه سوار شده به تزک و تجمل تمام شادیانه نوازان در قلعه رفته بر سریر

خود بسلامت بردند و شهر اوجین که در آبادی و معموری بروے زمین ثانی نداشت و در رونق و زیبائے دم مساوات بشهر امذ میزد ویران و بے رونق گردید آرے ولایت بے والی و ملک بے مالک مثل تن بے سر دارد. **بیت**

جهان بے جهانبان تن بے سر است — تن بے سر از خاک ره کمتر است

چون بسیاری از اهل شهر اوجین طعمهٔ دیو مردم خوار گردید اعیان و ارکان بمشورت خویش یک دیگر بعفریت الناس نمودند که برائے خوراک خویش نوبت قرار دهد تا یک کس بنوبت حاضر شده هر روز در بعد عدم اتلاف[1] دیگران گردد دیو این معنے قبول نموده فرمود که هر روز یکے از شهریان بنوبت خود بمکان حاکم نشین رسیده بر تخت سلطنت جلوس نماید و تجملات جهانبانی باو رجوع شود و آن کس تمام آن روز در اجرائے احکام حکومت و دار و گیر بسر برد و امرا و وزرا و طوائف انام در اطاعت او باشند چون روز باخر رسد در وقت شب آن فرمان روائے یکروزه خوراک من بوده باشد همگنان بحسب ضرور این امر جلیل العقده قبول نموده نوبت بر اهل شهر قرار دادند هر روز یک کس بنوبت پادشاه یک روزه شده لقمهٔ دیو آدمی خوار مے شد و جمیع شهریان بسان مرغان مطلع محبوس مقهور و هلاکت آماده مرگ بودند. الله الله اگر نظر بر احوال جهانیان انداخته شود بهمین آئین تمامی ذی حیات و اهل نفوس که بر عرصهٔ روزگار بوجود آمده اند بنوبت خویش بپنجهٔ عفریت اجل و چنگل دیو مرگ گرفتار باید شد و هیچ کس را رخصت اقامت دائمی و اجازت سلامت ابدی نداده اند خوشا والا همتی که بکار و بار دنیا و مافیها نظر کرده و خود را آماده مرگ انگاشته اوقات عزیز را که بدل ندارد بیاد رب العباد صرف نماید و بجهالت و کسالت نگذراند

نظم

جهان اے برادر نماند بکس — دل اندر جهان آفرین بند و بس
مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت — که او چون تو بسیار پرورده کشت

القصه چون مدتے بر همین نسق منقضی گردید از اتفاقات حسنه جماعهٔ بقال غله که بزبان عرف بنجاره گویند از جانب ولایت گجرات در نزدیکے شهر اوجین رسیده بر لب دریائے منزل ساخت و بکرماجیت برادر راجه بهرتهری که بموجب اغوائے رانی اخراج یافته بود.

(۱) هلاک

که فی الواقع بکرماجیت است که رانی او را اخراج کرده بود و بسبب انقضائے تمادی ایام ختم نے شود ازین مژدهٔ جان فزا بغایت اقصےٰ خوش وقت شده و مراتب حمد و سپاس بجناب حضرت صمدیت بجا آوردند که تسلط و تظلم عفریت آدم خوار رفع گشت و وارث این ملک براورنگ جهانبانی متمکن گردید ارکان دولت و اعیان مملکت و جمهور سکنه و عموم متوطنه او چون کمر اطاعت و عبودیت بر میان جان بسته در اقدام اوامر قدسیه و احکام ساطعه قیام ورزیدند و دران خطهٔ دلکشا و معمورهٔ فرح افزا در هر کوچه و برزن و در هر خانه و بازار جشن عیش و شادی آراسته و بزم مبارکی و مبارکبادی پیراسته شد حدیقهٔ مرادات عالمیان شگفتگی پذیرفت و روضهٔ حاجات جهانیان گل گل شگفت و باغ جهان رونق از سر گرفت و گلشن روزگار طراوت بتازگی یافت و زمین و زمان را وقت خوش شد و کون و مکان را مسرت روداد و عالم پیر را جوانی پدید آمد جهان دلگیر را شادمانی حاصل گردید **بیت**

زمانه بزم عشرت ساز کرده | فلک در ہائے بهجت باز کرده
نواسازان نواها ساز کردند | سرود بیغمی آغاز کردند
ز بس عیش و نشاط و شادمانی | جهان را تازه شد رسم جوانی

سرایندگان خوش نوا و مطربان شیرین ادا با آواز دلنواز و اصوات روح پرور دلها را در ربودند و چنگیان ارغنون ساز و طنبورچیان خوش آواز از زبان تار نغمات دلنواز برکشیده دل غیبی را کار فرمودند و رامشگران مه عذار و نازنینان خورشید دیدار هنگامهٔ رقص گرم کرده بچرخ در آمدند که فلک از حیرت تماشا قطب وار بر جا ماند و از چستی و چالاکی پا کوفتند که زمین آسمان کردار در جنبش در آمد و از صدائے دستک مرغ خرد را از آشیانه دماغ پرواز دادند و از گردش حلقهٔ چشم عشوه سنج صبر و قرار از دلها در گردش آوردند **بیت**

بهر گردش چشم دلربائے | بهر گردش دل زند صلائے

صدائے نقارهٔ شادی و خروش کوس مبارکبادی مسرت پیرائے دلهائے غمگین گردید و آواز نفیر و غلغلهٔ نائے بچرخ ششمین پیچید **نظم**

خروش کوس چون بانگ نائے برخاست | زمین چون آسمان از جائے برخاست
جهان گردید یکسر خرمی دوست | فلک بر درید از خرمی پوست

چون ایام هولی بود که آن جشن هندی است مشهور از کمال گلال افشانی تمام انجمن گلشن

جهانبانی اجلاس نموده زیب و زینت داد و اعیان و ارکان کمر اطاعت بربسته هر کدام بقدر
مراتب بجای خود ایستاده در تقدیم اوامر عالیه تقید ورزیدند حسب الحکم اعلی انواع خوردنیهای
حلاوت آمود و شربت های لذت اندود آورده بر دروازه قلعه که راه آمدن عفریت بود آماده و مهیا
کردند انوار بادشاهی از ناصیه احوال سعادت اشتمال او معاینه کرده تمام روز بوظائف دعوات
سلامتی ذات فرخنده صفات موظف شدند عفریت بعادت معهود بوقت شب بقلعه در آمده
اقسام خوردنیهای دیده بمیل تمام خورده از لذت آن خوشوقت گردید بعد از آن اندرون رفته
دید که جوانی زیبا منظر بر تخت نشسته است بکرماجیت بمجرد دیدن عفریت از تخت برخاسته
بپیکار او تیار گردیده بدلاوری و دلیری تمام آمده در آویخت هر دو باهم کشتی گرفتند گاهی عفریت
غالب می شد و گاهی بکرماجیت او را مغلوب میکرد چون کار از کشتی و جنگ مشتی در گذشت
بکرماجیت خواست که با شمشیر آبدار کار آن نابکار باتمام رساند عفریت او را زبردست و قوی
جنگ و داد داده جنگ دانسته بخاطر آورد که با این جوان در جنگ بس نمیتوان آمد جان بسته
که صلح کرده شود و راه نجات جسته آید درین صورت دست از مجادله باز داشته بزبان
آورد که ای جوان نسبت دیگران تو ضیافت من خوب بجا آوردی بحلاوت آن جان بخشی
نو کرده بلکه برای خاطرداشت تو تمام سکنه این شهر را از جان گزای بحل کردم و با تو عقد
محبت بستم اکنون از اینجا بدر رفته بجای دیگری روم سلطنت این ولایت بتو ارزانی باد که
سوای تو دیگری قابلیت این امر جلیل القدر ندارد هر گاه مهمی بتو روی دهد مارا یاد خواهی کرد
که بلا توقف حاضر شده مراسم رفاقت بتقدیم رسانم بکرماجیت گفت عوض خون مردم قصد هلاک
تو داشتم اکنون رابطه محبت درمیان آوردی بحل ترا کردم چون فیما بین روابط اخلاص
مربوط شده از اینجا بدر شو هر گاه که ضرور خواهد بود ترا طلبیداشته خواهد شد بعد چنین محاورات
عفریت از آنجا بدر رفت و سحرگاه که مردم درون قلعه آمدند بکرماجیت را زنده دیده حیران ماندند
و بر زندگانی آن مسافر شادمانیها کرده در تمام شهر اطلاع دادند امرا و وزرا دران مکان رسیده
بر حقیقت سلامت ماندن آن جوان بزور و قوت خویش و رفع بلیه عفریت مردم خوار از آن
شهر واقف شده با خود اندیشیدند که این قدر قوت و قدرت از اندازه حال مردم
این زمانه زیاده است همانا که این جوان از نژاد ملک یا از صلب فرمان روایان بلند
اقبال و یا بکرماجیت برادر راجه بهرتهری خواهد بود چون استفسار احوال نمودند ظاهر گشت

دارو بشنجیر در آورده راجه سکونت را در سحر گذشته تا کابل و آن ممالک بسکه خویش رایج ساخت
چنانچه مقدمه کشته شدن راجه سکونت سابقا گذشته و از بس که تائیدات یزدانی و تمدیدات
صمدانی قرین حال فرخنده مآل آن ملک نژاد بود و نیت بخیر و همت عالی داشت حاجات ارباب حوائج
و مرادات اهل احتیاج بخوشترین وجهی بانجام رسانید و احدی از درگاه عالیش محروم و
ناامید نرفت اگر شخصی مهمی و مطلبی که سرانجام آن از اندازه قوت بشری و احاطه دریافت
عقلی بیرون بوده باشد بیش او رجوع آوردی از علو همت فراخ حوصلگی بوجه احسن سرانجام
دادی چنانچه بسیاری از حکایات غریبه و مقدمات عجیبه در حاجت روائی محتاجین
و کام بخشی سائلین و جلائل شمائل و جزائل خصائل آن نامدار در محافل سلاطین عالی مقدار
و بر زبان اهل روزگار مذکور و در صحف اکناف عالم مندرج و مسطور است علی الخصوص
لیلا سنگهاسن بتیسی محتوی بر احوال فرخنده مآل او مشهور و موجب تصنیف این نسخه بطرز غریب
نوشته اند که چون راجه بکرماجیت ازین جهان فانی بعالم جاودانی رحلت نمود و بعد گردش
ایام در گذشته راجه بهوج که او هم بمحاسن صفات و مکارم ایات متصف بود بر حکومت ولایت
مالوه استقلال یافت و وزیری برج پندت نام از فرط دانش کلید عقل راجه و مدار علیه ملک او
بود چنانچه حکایات بدایع آن راجه و وزیرش نیز شهرت تمام دارد اتفاقا راجه بهوج بقصد شکار
بصحرا رفته بود و دید که جمعی از طفلان خورد سال کودکی را بادشاه یکی را وزیر و دیگری را
کوتوال و سائر عمله و فعله سلطنت قرار داده طفلانه ببازی پرداخته اند و آن شاه طفلان
بر پشته نشسته بسان بادشاهان بصلابت و مهابت در اجرای اوامر حکومت و احکام عدالت
می پردازد و از رسیدن راجه اصلا پروای نکرد و مشهور شده بود که آن فرمانروای
بازیچه در مقدمه وزدی لعل بی بها آنچنان معدلت را کار فرموده که از هیچ بادشاهی
رفیع الشان بروی کار نیامد چنانچه این داستان مشهور است راجه بهوج از شنیدن
این مقدمه و دیدن حکمرانی آن طفل متعجب گشت و از روی غیرت فرمود که آن را نزدیک
بیارند چون از آن پشته فرود آوردند شکوه راجه برو غالب آمد طفلانه در گریه و زاری
افتاد و حسب الامر راجه آن را بر آن پشته بردند بدستور اولین شان حکومت در وی پیدا
شد و هراس راجه از دلش ناپدید گشت راجه فرمود که وقوع این عجائبات این پشته
است بر طبق حکم عالی چون آن پشته را بشگافتند تختی مرصع در غایت زیبائی و رعنائی

ارغوانی گردید و از زعفران پاشی مجلسیان گونهٔ زرد رنگ گرفت و بیان گلعذاران را در چمن حسن سرخرو نمود و تیل مشکین موی‌شان را آب و تاب داد و گلاب گرو یان را آبروی تازه بخشید عطر نکهت‌بخش دماغ اهل بزم گردید از بس که از لطافت چون عشق صندلی بدنان در سینه جا کرد و لخلخه چون نسیم بهار مشام جان را معطر ساخت بخور هاے مشک پرور دماغ افروز مجلس گشت بخار هاے عنبر امود مشام عالم معنبر گردانید عطریات ارواح را قوت بخشید و از شمامهٔ جان تازه به قالب رسید صبا نافه‌گشا بود و هوا الکوزه سان نسیم عطر انگیز بود و شمیم عنبر بیز **بیت**

زمین نکهت بزم سیرفت و ور — فلک نافهٔ مشک بود از بخور

القصه بعد زیب پذیری سریر فرمان روائے از جلوس آن راجه فلک درجه امرائے والاشان و وزرائے که روان از حسن سلوک سپاه و رعیت از نیکوی معاشرت و غربا و زیر دستان از عدالت و فقرا و مساکین از سخاوت او خورسند و بهجت مند شدند معدلت را روز بازار گرم گردید نصفت آئین تازه یافت مدح و ثنائے آن نیک اختر بر زبان صغار و کبار جاری و دعائے بقائے آن فرخنده سیر بر السنهٔ اهل روزگار ساری گشت در ایام حکومت او باران بر وقت باریدن گرفت و اصلا قحط و وبا و ندادو در ولایت او احدی مفلس و گرسنه نماند و هیچکس در مال غیرے دست تطاول نداخت راه ظلم و ستم مسدود و رهزنی و دزدی نابود گردید **منظومه**

ز عدلش جهان را جهان امن گشت — که ایمن شد از خائنان کوه و دشت
امان در زمانش بجائے رسید — که منسوخ شد رسم قفل و کلید

و آن والا گوهر بمقتضائے وفور فراست و فرزانگی بر دقایق سایر صنایع مدققه و مشکله و حقائق جمیع علوم متعارفه و غیر متعارفه واقف بود و بر السنهٔ مختلفهٔ سکنهٔ اکناف عالم و بر زبان وحش و طیر اطلاع داشت و از وفور آگهی بر اسرار افلاکیان و سرایر ضمایر خاکیان پے برده و از امور ماضی و حال و استقبال اطلاع میداد **بیت**

خرده بینی که رشته ساے ازل تا ابد است — مو بمویش هنر و حرف بحرفش خرد است

از بسکه شجاعت فطری و مبارزت جوهری داشت بزور پنجهٔ بازوے مردانگی و قوت فرط فرزانگی تمامے ممالک وسیع دکن و اود و دیپ و زنگ و مهیار و گجرات و سومنات را فتح کرده فرمان روایان آن ممالک را فرمان پذیر خویش گردانیده و در اخر او ولایت اندر پت که اکنون به دهلی شهرت

و ممالک ستانی مشهور گشت تاریخ جلوس او بر اورنگ فرمان روائے مالوه بقولے روز
تسخیر ولایت دهلی و کشتن راجه سکونت بسنه سه هزار و چهل و چهار راجه جدهشتر در دفاتر
اهل هند و تقاویم این کشور ثبت گردید چنانچه تا تسوید این نسخه یکهزار و هشتصد و پنجاه و سه از سنه
او منقضی میگردد و همچنین که گویند هر یب سین گفته بود نام راجه بهرتهری و راجه بکرماجیت تا حال بر
صفحه روزگار تازه است تا انقراض زمان یادگار خواهد بود **بیت**

دولت جاوید یافت هر که نکونام زیست	کز عقبش ذکر خیر زنده کند نام را

ازانجا که دنیا سرابیست تشنه فریب و منزلیست پر فراز و نشیب گلے است با خار و گلی
است پر خار هر کرا از درجات ترقیات فلک ساخت عاقبت بدرکات تنزلات انداخت و آنرا که
از گلشن جوانی کامرانی بخشید عاقبت در خارستان پیری بارانش گردانید **بیت**

هر کرا شربتی چشاند شام	صبح زهرے بجام او ریزد

در اکبرنامه چنین مے نویسند که چون بکرماجیت را عمر باخر رسید بقصد جهانگیری نهضت
کرده در دکن با سالباهن مرزبان انجا اتفاق محاربه افتاد و بدست سالباهن اسیر گردیده انجا
آورده که اکنون بالفعل بیست سالی از روے سن آنست که تاریخ و سنه من از دفاتر روزگار
منعدم نشود و سالباهن استدعائے او را قبول کرده بکرماجیت را بقتل رسانید و سنه
او را بدستور سابق بحال داشت که تا حال در دفاتر روزگار رواج دارد و سنه سالباهن هم ازین
است که بجو راجه بکرماجیت والاشان او دستگیر کرده بقتل رسانید و در نسخه راجاولی و راج ترنگنی
این مقدمه را بقلم نیاورده مردن راجه بکرماجیت از دست سمندرپال جوگی نوشته اند
درین صورت چون مدت مدید راجه بکرماجیت کامیاب دولت و کامرانی و کامروائے تمتعات
جوانی گشت گلشن جوانی را خزان پیری در رسید سرو قامتش از صدمه شیب برخمید و گل عارض
از سموم ضعف پژمردگی گرفت و چهره توانائیش از زنگ و کلف بے رونقی پذیرفت سلک
مروارید دندانش از هم گسیخت چراغ بصیرتش و عین بصارت فرو ریخت تن از توانائے
و گوشش از شنوائی خالی ماند حواس از احساس و اعضا از قسمت تهی گشت سر از مغز و مغز
از عقل و عقل از تمیز باز ماند قوت از دست و دست از کار و کار از اختیار بیرون رفت و از
زندگی غیر از نام و از بدن غیر از تحرک نماند و در تن بجز استخوان و بر استخوان بجز پوست ممنو دار
نگشت **بیت**

برآمد به یقین پیوست که از تاثیرات این اورنگ جهانبانی طفلے خورد سال عدالت و حکم رانی مے کرد راجه بهوج از مشاهده آن تخت خوش وقت شده در دار السلطنت آورده خواست که بران جلوس نماید گویند که سی و دو صورت زیبا بران تخت منقوش بود بقدرت ایزد متعال صورتے از جمله آن تصاویر بزبان آمده گفت که اے راجه بهوج این سریر سلطنت از راجه بکرماجیت است تو وقتے برین قدم گذار که لیاقت آن راجه معدلت اسور سترگ شوی راجه بهوج بزبان آمدن پیکر تصویر حیران گشته استفسار نمود که کدام کار عجیب از راجه بکرماجیت بوقوع آمده آن پیکر حکایت عجیب از راجه بکرماجیت که در حالت فرمان روائے مرتکب امر شگرف شده بود بیان کرد و بهمین عنوان هر یک ازان تصویرات بے جان سی و دو حکایات نادره گذارش نموده حیرت افزائے راجه بهوج شدند و بیچ پنڈت وزیرش که در فضائل کمالات مشهور وقت خویش بود آن حکایات عجیبه را بزبان سنسکرت تحریر در آورده کتاب سمّے بسنگهاسن بتیسی درست کرده و ازان زمان تا حال آن حکایات غرایب در اطراف ممالک مشهور گشته بے شائبه تکلف استماع آن باعث تعجب مے شود و عقل بشری در حیرت مے افتد که آن راجه والا همت چگونه قادر برارتکاب چنین امور مشکله گردیده که از اندازه قدرت بشریت زیاده است. **بیت**

اشکال این عجیب و گرهم عجیب تر ۔۔۔ بسیار کرده همت آن راجه دادگر

از انجاکه دانشمندان روزگار و والاخردان هر دیار مقرر کرده اند که هر کس از فرمان روایان گیتی ستان معدلت اسور سترگ و مظهر کارهائے شگرف شود و بجهانگیری و عالم آرائے و عدالت و نصفت عدیم النظیر گردد تاریخ جلوس او بر اورنگ جهانبانی و ایام در اطراف ممالک شائع گردد که هر آئینه موجب انتظام سررشته داد و ستد جهانبانان و قوم سلسله اسور عالمیان تواند بود و چندین راجهائے عظیم الشان و رایان رفیع المکان و خواقین عالی مقدار و سلاطین بلند اقتدار در هندوستان گذشته تاریخ هر یک ازانها تا ایام فرمان روائے مشهور بود و بعد انقضائے حکومت شان چنانچه آنها از معموره هستی رو بعالم نیستی آوردند تاریخ آنان نیز منعدم گردید مگر تاریخ راجه جد هشتر باند وان که خلق باخلاف مسطوره بود تا حال مشهور است چنانچه سابقا تحریر در آمده چون راجه بکرماجیت بصفات مشهوره در حاجت روائے خلائق

فرستاده بر تخت جهانبانی جلوس نمود چنانچه در ولادت بکرماجیت اختلاف بسیار است هم
چنان در مردن او نیز اختلاف دارد **بیت**

گر تا قیامت زنده آخر فنا آخر فنا ‌‌ ‌ ور چو خور تابنده آخر فنا آخر فنا

مدت عمر راجه یکهزار و یکصد سال از انجمله جهانبانی دهلی نود و سال.

راجه سمندپال که از حضیض گدائی به سریر بادشاهی رسید در بدایت حال بحسب
صورت بعبادت شاق و ریاضات ما لایطاق قیام مے ورزید اما در عالم معنی بهره از خداشناسی
و ایزدپرستی نداشت و غیر از اسم درویشے بر ناصیه حال او نقشے دیگر نبود برهنگی و عریانی
نه برائے عبادات یزدانی بلکه از روے ریا و اغراض نفسانی بود چنانچه در ظاهر
بدن عنصری بخاکستر آلوده مرآت باطن نیز از زنگ هوا و هوس آلوده داشت هم چنانکه
در صورت خراب حال بود در معنے نیز خراب تر بود از روے ریاکاری دست خود را بر داشته
دل باسمان سیاه داشت فی الحقیقت باغراض نفسانیه دست درازی میکرد و مهر خموشی بر لب نهاده
تکلم نمے کرد اما بزبان بے زبانی استدعائے مقاصد دنیوی مے نمود و روے بسوی آسمان
گذاشته چشم مے پوشید لیکن هزاران چشم دل بر تماشا هوا و مطالب صوریه مے گشاد و در
هر دو پاے رسن انداخته بر درخت معکوس مے شد فی الواقعه روے ارادت از آفریدگار بر
تافته کار برعکس مے کرد اگرچه بر پا ایستاده عبادت مے نمود اما هزاران حرص و طمع در دل
مے نشاند از نیرنگ سازی تسخیر قلوب مے نمود طوائف انام را منقاد و معتقد مے ساخت اطفال
مردم را بے تربیت و خادم و مرید خویش میکرد و دو دو کانچے حاجت دوا سازی آراسته خاکستر
سیاه دو زر را مے گرفت و عجب زبانی شعبده انگیزی مے نمود و به بهانه سیماب سازی و کیمیاگرے
خان و مان ساده لوحان بے خرد را بغارت مے برد **منظومه**

در لباس ظاهری شیخ بزرگ ‌ ‌ ‌ در طریق باطنی بتر ز گرگ
از زبان صد ذکر و در دل صد دغا ‌ ‌ ‌ باز در دعوے بعید از مدعا
ظاهر آرائے دو کان دلے بود ‌ ‌ ‌ باطن آرائے جبه بر کارے بود

ازین عبادت و ریاضت مر او را ش آن بود که بسلطنت جهانبانی کامیاب شود آخر الامر
بخطے که تحریر در آمده همراه خاطر آزرده گشته از گلشن سرائے وارستگی بخارستان پابستگی
در آمد و از نورستان آزادگی بظلمت آباد گرفتاری در رسید مثل لعل بدخشانی را در حوض

چه خوش باغیست باغ زندگانی　　گر ایمن بودے از باد خزانی

درین حال سمند پال جوگی که در سحر و جادو و طلسمات و نیرنجات و فریفته کردن و تسخیر
در آوردن دلهائے مردم و نیرنگ سازی و افسون پردازی سرآمد جوگیان و الاد انش بود و در
علم خلع بدن نیز دستگاهی داشت در صحبت راجه راه یافته بفسون و فسانه راجه را فریفته
گردانید و نیز دلهائے امرا و وزرا و ارکان و اعیان دولت را تسخیر در آورده و نوعے تسلط
پیدا کرد که راجه و ارکان دولت از امرش سر مو تفاوت نمے کردند روزے تنها و بر خدایع
براجه گفت که چون بدن عنصری تو از غایت پیری اندراس یافته و از غایت نحافت طاقت
حرکت نمانده علم خلع بدن از من بیاموز و این جامه کهنه یعنے بدن پیر را گذاشته در پیکر
جوانی که تازه روح جدا از و شده باشد در آمده تجدید تمتعات جوانی و لذات جسمانی کامیاب
شو ازین جهت که زندگانی راجه بسر رسیده بود با وجود آن قدر عقل و دانش بسحر جوگی
مسخر و در کید او قید گشته علم خلع بدن از و آموخته روح خود را در پیکر جوان که تازه ودیعت
حیات سپرده بود انتقال کرد جوگی سحر ساز در ان وقت بلا توقف بعملی که میدانست روح
خود را در قالب راجه داخل کرده آن جوان را که روح راجه در و آمده بود بقتل رسانید و جانشین
سریر فرمان روائے گشت. **بیت**

بجا ایستاده در آمد ز پائے　　کلا فتاد و کلاغش گرفتند جائے

اگرچه حکایت انتقال روح جوگی در بدن راجه مشهور است اما عقل صائب رای آن را قبول نمی
دارد چه روح از پیری و جوانی و ضعف و ناتوانی فارغ است و پیر و جوان و خورد و کلان
و تندرست و ناتوان بودن بر ابدان تعلق دارد و هرگاه بسبب پیری راجه قوائے بدنی
و حواس ظاهری زوال پذیرفته باشد در صورت انتقال جوگی در آن بدن حواس
و قوی که اندراس یافته بود چگونه جوان گردیده بود و خیال دیگر آنست که اگر روح جوگی در
پیکر راجه منتقل شدی او را سمند پال نام نهادندی و بدستور سابق راجه بکرماجیت گفتندے
که بدن و شکل و صورت او قایم بود همانا که حکایت خلع بدن جوگی افسانه و عاری از صدق خلاف
نفس الامر است چون سمند پال انیس صحبت و جلیس مجلس راجه گردیده از
سحر و جادو تسلط یافته بود چندانکه راجه بمرگ طبعی در گذشت و یا او را سالباهن کشت جوگی
باتفاق ارکان دولت سریر آرا گشت یا باتفاقے که رو داد جوگی راجه را بعد خانه

راجه بهیم پال بن راجه بهری پال. مدت سی و یک سال و دو ماه جهان آرا و مملکت پیرا بود
راجه مدن پال بن راجه بهیم پال. مدت سی و هفت سال و شش ماه گیتی پیرایی نمود
راجه کرم پال بن راجه مدن پال. مدت چهل و پنج سال و پنج ماه کامیاب فرمانروائی گشت
راجه بکرم پال بن راجه کرم پال چون عالم گیری و ملک ستانی شعار خود داشت و حکام اکناف عالم را محکوم کرده خراج میگرفت ازین جهت بهر طرف لشکرها کشید و بزور بازوی اقبال مظفر و منصور میگردید بهمین آئین مدت مدید جهان آرائی و مملکت کشائی نمود بکامرانی و کام ستانی فرمان روائی و جهانبانی کرد بحکم بادشاه حقیقی چون ایام زندگانیش باخر رسید و ارادت الهی بران شد که سلطنت بقومی دیگر منتقل گردد راجه مذکور بمقتضای تسلطی که داشت در عونتی که در دستخط بود بر سر راجه تلوک چند والی بهرایچ لشکر کشید راجه تلوک چند نیز صفوف آراسته بمقابله درآمد تیغ زنان چون حلقه های زره فراهم آمدند تیر اندازان بسان تیرهای ترکش یکدسته شدند و کمان داران مانند ابروی خوبان بهم پیوستند و خنجر گذاران مثال مژگان محبوبان صف بستند چون صفوف طرفین آراسته گردید بهادران شیرافگن دلیرانه و دلاورانه در رزمگاه رسیده جنگی نمودند که از کشتگان انبارهای فیل بالا پدید آمد و از خستگان توده های کوه اسا نمایان گشت از دست قلم کرده حساب بانگشتان پا رسید و از پای بریده قلم در دست محاسب لرزید از خون بهادران جوهای روان گردید و قالب مردگان دران خون چون بط بالای آب میدوید و روح از بدن چون مرغ از قفس پرواز می نمود و سر از تن چون ثمر از شجر فرو می افتاد بمشیت ایزدی دران معرکه راجه بکرم پال شکست یافته کشته شد و مدت سلطنت او چهل و چهار سال و شش ماه بود از ابتدای راجه سمندر پال الی غایت راجه بکرم پال شانزده تن مدت یکصد و چهل و سه سال فرمان روائی کردند و ازینجا سلسله جوگی منقطع گردید و امر سلطنت بدیگران رسید. بیت

عالم همه هیچ و کار عالم همه هیچ — ای هیچ ز بهر هیچ در هیچ مپیچ

راجه تلوک چند از بهرایچ آمده فرمان روا گشت بر تلبیلی از ولایت بهرایچ حکومت داشت و گاه گاهی بفرمان روای اندرپت خراج میداد درینولا که کوکب طالعش از افق اقبال طلوع نمود بر سر بکرم پال فرمان روای که بکثرت عساکر جرار و بسیاری فیلان نامدار بر حکام اکناف گیتی حکومت میکرد فتح یافت و در اندرپت رسیده جانشین مسند

سفال رنگین فروخت و مروارید عالی را در بدل خذف ریزه از دست داد یعنی درویشی را بپادشاهی بدل کرد و خدا طلبی را بدنیا طلبی معاوضه نمود **نظم**

مبادا دل آن فرومایه شاد | که از بهر دنیا دهد دین بباد
کجا عقل یا شرع فتوی دهد | که اهل خرد دین بدنیا دهد
خداوند دانش غم دین خورد | که دنیا بهر حال مے بگذرد

اگرچه سمندرپال برائے حصول مطلب فرمان روائے محن و شاق بسیار کشید و کامیاب و کامروا گشت اما آخر الامر ره نورد ملک عدم گردید **بیت**

عمر چنین آدمی بے خبر | خاک بسر کرد که خاکش بسر

مدت سلطنت بست و چهار سال و دو ماه

راجه چندرپال بن راجه سمندرپال. مدت چهل سال و پنجاه بامر سلطنت پرداخت.

راجه نین پال بن راجه چندرپال. مدت پنجاه و یک سال و پنج ماه کوس جهانبانی نواخت.

راجه دیس پال بن راجه نین پال مدت چهل و هفت سال و دو ماه بفرمان روائے قیام نمود.

راجه نرسنگه پال بن راجه دیس پال مدت سی و هفت سال فرمانروائی کرد.

راجه سونبه پال بن راجه نرسنگه پال. مدت سی و هفت سال و یازده ماه فرمان روائے نمود.

راجه لکهه پال بن راجه سونبه پال مدت سی و هشت سال و سه ماه طریق جهان آرائے پیمود.

راجه گوبند پال بن راجه لکهه پال مدت بست و هفت سال و شش ماه سلطنت راند

راجه انبرت پال بن راجه گوبند پال.. مدت سی و نه سال و دو ماه مملکت آرا گشت.

راجه مٹی پال. بن راجه انبرت پال. مدت پنجاه و پنج سال و سه ماه کمر جهانکشائی بربست

راجه مهی پال بن راجه مٹی پال مدت بست و چهار سال و نه ماه سریر جهانبانی را زیب داد

راجه هر پال. بن راجه مهی پال. مدت چهل و هشت سال و هشت ماه قلاع حصینه بر گشاد

بهیهات با حیات کسے در جهان نماند — از دست مرگ هیچ کسے در امان نماند
هر بلبلے که آمد و در باغ این جهان — فریاد کرد و رفت و درین بوستان نماند

راجه پریم که از درویشی بپادشاهی رسید

چون مملکت از فرمان روائے خالی گردید و احدی از وارثان راجه گوبند چند لائق
بهم نرسید تمام ارکان دولت و اعیان مملکت باهمدیگر عقد موافقت بسته مشورت نمودند که
برائے نظام مهام مملکت و فراهم آوردن پرگنه گیاهے ولایت وجود فرمان روائے ناگزیر است
درین صورت هر پریم درویش خدااندیش را که ردائے آشنائی بر دوش و کلاه وارستگی بر تارک
داشت و بریاضت و عبادت مشهور بود و اکثر خلائق مرید و معتقد او بودند و بسیاری از
ارکان دولت با او اعتقاد تمام داشتند از لباس پارسائی برآورده بخلعت پادشاهی مخلع
کردند و بجائے کلاه درویشے تاج پادشاهی بر سر نهادند و عوض سجاده ریاضت سریر
سلطنت حاضر آوردند و گدائے را بجهان آرائے سعادتمند نمودند و همه متفق اللفظ
والمعنی مطیع و منقاد شدند و او کامیاب از سلطنت شده بمرگ طبعی درگذشت مدت فرمان
دهی هفت سال و پنج ماه.

راجه گوبند پریم بن راجه پریم بعد پدر بر سریر آرائے فرمان روائے جهانبانی گشته
مسافر ملک عدم گردید مدت سلطنت (۱) بست سال و سه ماه

راجه گوپال پریم بن راجه گوبند پریم زیب افزائے اورنگ فرمان روائے و جهان
کشائی گشته ودیعت حیات سپرد مدت سلطنت پانزده سال و سه ماه

راجه مهاپریم بن راجه گوپال پریم بعد جلوس بر تخت جهانداری اگرچه بحسب ظاهر
بامور سلطنت و کاروبار مملکت مے پرداخت لیکن در باطن متوجه مبداء فیاض بوده از
تعلقات دنیوی نفرت و کراهیت کمال داشت همیشه با درویشان خدااندیش و آزادگان
ریاضت کیش که از امور دنیویه وارسته بودند صحبت داشته خاطر خداشناس را بامور
سلطنت آلوده نمے ساخت و ازبسکه وارستگی منظور بود آزادگی مجبول او بود جمیله دنیا هرچند
رخساره و جمال خود را بخط و خال فتنه انگیز آراسته در پیشگاه نظرش جلوه میداد در شبستان

(۱) بست و سه سال و سه ماه

فرمان روائے گشته باطراف ممالک رایت حکومت بلند ساخت و کوس فرمان روائے در عرصه روزگار نواخت لیکن سلطنت او چندان بقا نیافت و در اندک مدتے بعالم بقا شتافت مدت سلطنت همگی دو سال

راجه بکرم چند بن راجه تلوکچند مدت بست و دو سال و سه ماه رایت جهان کشائی در ساحت فرمان روائے بلند ساخت

راجه کانک چند بن بکرم چند مدت چهار سال و سه ماه بکامرانی و کامیابی بامر سلطنت پرداخت

راجه راجچند بن راجه کانک چند چهارده سال و یازده ماه کوس عالم آرائے در عرصه ممالک پیرائے نواخت.

راجه اودهر چند بن راجه راجچند. مدت هفده سال و دو ماه سمند کامرانی در میدان جهانبانی تاخت.

راجه کلیان چند بن راجه اودهر چند. مدت پانزده سال و هفت ماه روغن حکومت در چراغ کامیابی انداخت.

راجه بهیم چند بن راجه کلیان چند. مدت هژده سال و سه ماه در قلعه کشائی و دشمن گزائی شمشیر نصرت آخت.

راجه لوه چند بن راجه بهیم چند مدت بست و پنج سال و پنج ماه بعدالت گستری و سخاوت ورزی رعایا و برایا را نواخت.

راجه گوبند چند بن راجه لوه چند مدت بست و دو سال و دو ماه رایات گیتی ستانی در عرصه جهانبانی افراخت

مسماة رانی بهیم دیوی منکوحه راجه گوبند چند بعد رحلت راجه گوبند چند بسبب آنکه قایم مقامش بوده انتظام مهام جهانداری تواند شود نماند امرائے عالی نژاد و وزرائے نیک نهاد بمقتضائے وفاداری و حق نمک شناسی مخدومه خود را بر سریر سلطنت اجلاس داده در انقیاد و امتثال اوامر و نواهی او کمر همت بر بستند و دقیقه از دقایق از امر عالیه اش فرو نگذاشتند در اندک مدتے آن پرده نشین سرادق عصمت نقاب گزین تتق عدم گردید مدت سلطنت همگی یکسال از ابتدائے راجه تلوکچند تا نهایت مسمات بهیم دیوی دو تن مدت یکصد و چهل و پنج سال سلطنت کردند رباعی

(۱) کانک چند

بالشکر گران و سپاه بیکران بجناح استعجال طے منازل نموده در اندرپت رسیده و شخصے که وارث سریر بوده و کمر مخالفت بندد نبود ازین جهت بے منازعت خیرمی بر تخت جهانبانی جلوس نموده جهان را زیر نگین خویش در آورد و امرا و وزرا رجوع آورده کمر اطاعت بربستند

بیت

جهان را نماند است کس پادشاهی
یکے میرود دیگر آید بجاے

مدتے جهانبانی بکامرانی نموده بمرگ طبعی درگذشت مدت سلطنت هژده سال و چهار ماه جهانداری نموده رحلت کرد

راجه بلاول سین بن راجه ویرسین. مدت دوازده سال و چهار ماه جهانداری نموده رحلت کرد.

راجه کنور سین بن راجه بلاول سین. مدت پانزده سال و هشت ماه جهان آراے گردیده ارتحال نمود.

راجه مادهو سین بن راجه کنور سین مدت پانزده سال و چهار ماه بجهانگیرے پرداخته ودیعت حیات سپرد.

راجه سور سین بن راجه مادهو سین. مدت بست سال و دو ماه بجهانستانی مشغول بوده رخت هستی بربست.

راجه بهیم سین بن راجه سور سین مدت پنج سال و دو ماه بجهانبانی اشتغال ورزیده پیمانه عمر لبریز کرد.

راجه کانک سین بن راجه بهیم سین مدت چهار سال و نه ماه جهانگیرے نموده قالب حیات تهی کرد

راجه هری سین بن راجه کانک سین مدت دوازده سال و دو ماه جهان افروزی نموده صحیفه زندگانی ته کرد.

راجه کهن سین بن راجه هری سین. مدت هشت سال و یازده ماه باعث رونق جهان گشته سررشته عمر گسیخت

راجه نراین سین بن راجه کهن سین مدت دو سال و سه ماه وزیر آبادی جهان بوده پیوند زندگانی برشکست.

باطن حقیقت مواطنش رانچی یافت و شاهد رعنائے تعلقات هرچند با آراستگی و پیراستگی
کمال نمودارے شد در حرم سرائے بے تعلقی او قبول نے افتاد چه هر کس را که جذبه الهی مجذوب
کشیده باشد با امور دنیوی چه کار و آنکس را که مجلس سرائے حقیقت راه یافته بخارستان
تعلق چه نسبت الحق وارستگی دولت است بے بدل و نعمتے است عدیم المثل هر که در
کنج انزوا سر بزانوے تنهائی نهاد هر آئینه گذارش در شهرستان عرفان افتاد و آنکس را که در کوے
تجرد معتکف گشت بیشک در حقیقت آباد جمعیت آرامش یافت و آلا گمان بوسیله آزادگی
از حادثات دنیا و خطرات انهار رستگاری یافت و اهل دلان بذریعه بے تعلقی عارف معارف
حضرت باری شده و خوشا دلی که از ظلمت آباد تعلقات بیرون رفته بنورستان آزادگی خرامش
نماید و فرخا سعادت مندی که از مضیق گرفتاری دنیا بر آمده بصاعد مصاعد عرفان ایزدی گردد
القصه آن سالک مسالک حقیقت بمقتضائے توفیقات خداداد و وارستگی را در بنا و کسوت
سلطنت از بر انداخته و ردائے آزادگی بر دوش گرفته رو بصحرا نهاد و فی الحقیقت در بدل اشغال
رنگین جواهر زواهر بدست آورده و عوض خزف ریزه درّ شهوار در گرفت نے غلطم ذره را با
خورشید درخشان مبادلت کرد و قطره را با دریائے عمان معاوضت نمود **مثنوی**

کسے کز بار دنیا شد سبکدوش | کشد تا حور عقبے در آغوش
زجانش سر بر آرد لمعه نور | چو نار موسوے از نخل طور
شناسد گنج خلوت دامن خویش | کشد چون کوه پا در دامن خویش
محال آمد بدون ترک و تجرید | سلوک راه منزل گاه توحید
نباشد تا ز دنیا قطع پیوند | نهال دین کجا گردد برومند

مدت سلطنت راجه جهاپریم شش سال و هشت ماه و از ابتدائے راجه هرپریم لغایت
راجه جهاپریم چهار تن پنجاه و دو سال سلطنت نمودند

راجه وهی سین که از بنگاله آمده سریر آرای گردید

چون در اکناف عالم شهرت یافت که فرمان روائے اندرپت ترک تعلق نموده گوشه انزوا
پذیرفته و اورنگ جهانبانی خالی افتاده هر کدام از حکام بقصد تسخیر آن ولایت کمر تردد بر بست
و در صدد فراهم آوردن عساکر گردید راجه وهی سین والی ولایت بنگاله بهمه تقدیم جسته

سلطنت یازده سال و سه ماه؛ از ابتدای راجه دهی سین لغایت راجه دامودر سین دوازده
تن مدت یکصد و پنجاه سال جهانبانی نمودند۔

راجه دیپ سنگه کوهی

در آن ایام والی ولایت کوهستان سوالک بود سپاه بسیار و بعدالت اشتهار
داشت ارکان دولت و اعیان ولایت راجه دامودر سین که از بدسلوکی و مردم آزاری والی خویش
تنگ بودند در کوهستان رفته حقیقت احوال خویش و ستم رسیدگی رعایا و برایا و پریشانی و بی
اتفاقی خدم و حشم گذارش نمودند راجه دیپ سنگه را ترغیب و تحریص فرمان روائی اندر پت نمودند
او چون دریافت این نوید طبل شادی نواخته مانند شهباز بلند پرواز بطمع طعمه با لشکر انبوه از فراز
کوهساران بسرزمین رسیده و آن کبوتر آشیان نشین غفلت و بی پروائی را صید چنگل بازوی
اقبال نموده در قفس حبس در آورده بیکجا نگاهی انداخت و در ساعت سعید بر سریر جهانداری جلوس
نموده حدیقهٔ روزگار را که از خزان بیدادگری بی رونقی گرفته بود بجویبار عدالت طراوت و نضارت
بخشید مدت سلطنت بیست و هفت سال و دو ماه۔

راجه رن سنگه بن راجه دیپ سنگه بعد پدر جهان آرا و ممالک پیرا گشته برگ
طبعی رخت هستی بربست مدت بیست و دو سال و پنج ماه جهانبانی نمود۔

راجه راج سنگه بن راجه رن سنگه بر اورنگ عالم آرای جلوس نموده بسان
پدر و جد بزرگوار خویش دولت و عدالت ترویج داده سپاه و رعیت را خوشنود و شاکر گردانیده
نیک نام گردید مدت سلطنت نه سال و هشت ماه۔

راجه نرسنگه بن راجه راج سنگه زیب افزای تخت جهانداری گشته بعدالت
گستری نیکنامی یاد اندوخت مدت سلطنت چهل و شش سال و یک ماه۔

راجه هر(۱) سنگه بن راجه نرسنگه زیب پیرای سریر شهریاری شده رعایا را مسرور و مملکت
را معمور داشت مدت سلطنت بیست و پنج سال و سه ماه۔

راجه جیون سنگه بن راجه هر سنگه چون بالانشین اورنگ سلطنت گردید بجشنهای
عنوان جوانی بعیش و کامرانی پرداخت و بی پروائی و لاابالی شعار خود ساخت

---

(۱) هرلا سنگه

راجه لکهمی سین بن راجه نارایین سین مدت بیست و شش سال یازده ماه و بضبط
معموری جهان گردیده از جهان برفت

راجه دامودر سین بن راجه لکهمی سین چون بر تخت سلطنت جلوس نموده استقلال
یافت بمقتضای پستی جوانی و مدهوشی نادانی از آیین قوانین اسلاف انحراف ورزیده از جادهٔ قویم
عدل و انصاف برگشت و طریقهٔ ظلم و اعتساف در پیش کرد و در مجلس او اشرار بدکردار و اراذل ناشایسته
اطوار راه یافته او را از طریق وثیق عدالت و نیکوکاری گردانیده و هنائی که وار نکوهیده و
شعار اگزیده و شد نه آدمی را مصاحبت مصاحب بدروز بون از افعال شایسته و اعمال
بایسته برکران می دارد چنانچه باد خزان گلستان را از طراوت و نضارت باز میدارد

قطعه

صحبت مفسدان و بدفعلان | مردم نیک را تباه کنند
هر که با دیگ همنشین گردد | جامهٔ خویش را سیاه کنند

راجه مذکور چه از شرارت ذاتی خویش و چه از صحبت نکوهیدگان فرومایه افعال نکوهیده
پیش نهاد نمود و ملازمان دولت خواه و منتسبان درگاه را از حبس و بند و خفت منصب
و هتک عزت از خود آزرده گردانید و زیردستان و خراج گذاران را ببیدادگری
و ستمگری رنجانید ارباب فتنه و فساد و اهل ظلم و بیداد نظر بر اوضاع و اطوارش نموده
رو به سیر طریق جفاکاری و مردم آزاری شده دست تعدی و تطاول بر مال ضعفا و غربا و
ارباب حشم و نعمت دراز کردند

قطعه

اگر ز باغ رعیت ملک خورد سیبی | برآورند غلامان او درخت از بیخ
به نیم بیضه که سلطان ستم روا دارد | زنند لشکریانش هزار مرغ به سیخ

ازانجا که طراوت و رونق باغ روزگار وابسته به بهار عدالت سلاطین والاقدر است
و شجرهٔ گلزار گیتی از سموم ظلم جفاکاران بیداد شعار در اندک فرصتی اسماری و بلاد و ممالک
خراب و بی رونق گشت و آبادیها بخرابی و ویرانی گرایید خراج ممالکت رو بکمی نهاد و عشرت
و شادمانی از جهانیان رخت هستی بربست بیت

بظلم جای که گردد دراز | ترحم طلب مردم از شعبه باز

درین صورت سلطنتش رو بزوال نهاد و او به تنبیه احوال مدبر کانکاف خود افتاد و

راجها مطالعه در آمد چنین است که تفصیل آن تحریر در آورده اما از دفتر سوم اکبرنامه و
بعضی نسخ دیگر چنان ظاهر میشود که در سنه چهارصد و بست و نهم بکرماجیت راجه اننگ پال
تنور ابیت فرمان روائے برافراخت و در نزدیکے اندرپت شهر دهلی آباد ساخت و او و اولادش
بست تن مدت چهارصد و نوزده سال و یک ماه و بست و هفت روز کامرانی کردند بالآخر
راجه پرتهی راج بیستم تنور با بلدیو چوهان محاربه نمود و او در ان کارزار کشته شد و در سنه
هشت صد و چهل و هشت بکرماجیت فرمان روائے از قوم تنور برآمده به قوم چوهان قرار گرفت
و راجه بلدیو و اولادش هفت تن مدت سی صد و هشتاد و پنج سال و هفت ماه سلطنت
کردند چون نوبت حکومت براے پتهورا نبیره و هفتم راے بلدیو چوهان رسید سلطان
شهاب الدین غوری هفت مرتبه با وی جنگ کرده هنگامه پیکار آراسته و هر مرتبه
شکست خورده و بدر رفت اما در نوبت هشتم تسخیر این ملک در پیش داشت گویند
راجه جیچند راتهور مرزبان قنوج با اکثر راجها غالب آمده هنگامش جگ راجسوک
شرح آن سابقا تحریر در آمده فراهم گرفت و در سر انجام سامان آن گردیده و نیز اراده کرد که
در ان انجمن دختر خود را بعنوان راجه پیوند دهد بدین تقریب راجها اطراف ممالک را طلب
داشت راے پتهورا نیز بموجب طلب او داعیه آن سمت نمود ناگهان بر زبان یکی از نوکرانش
گذشت که با وجود راے پتهورا این جگ از جیچند بد نما است و نه گنجایش که راے
خود در آن جگ تشریف فرمایند از استماع این سخن راے پتهورا را آتش غیرت در دل افروخته
شد فسخ عزیمت آن سمت نمود راجه جیچند ازین خبر برآشفته اراده محاربه نمود اما بنا بر نزدیکی
ساعت جگ توقف کرد و بصلاح دولتخواهان بنا بر سر انجام این جشن پیکر راے پتهورا را از طلا
ساخته بر دربانی نشاند راے پتهورا ازین آگهی یافته از تند مزاجی بر خود پیچیده و با پانصد مرد گزیده
ایلغار کرده ناگهانی بدان هنگامه پیوست و تمثال خود را از دروازه برداشت و کارزار
کرده بسیارے را کشت و برگشت راجه جیچند به صورت جگ بانصرام رسانید
از دختر شنی احدے را از آن انجمن از راجها که از اطراف ممالک آمده بودند
قبول نکرده از دور یافت مردانگی و جوانمردی راے پتهورا آرزومند وصال او گشت
پدرش ازین معنی رنجیده او را از مشکوی خویش بیرون کرده براے او منزل
جدا ساخت راے ازین آگهی مشتاق گشته بخواهش پیوند او ساعی گردید

بلی آغاز جوانی زمان شورش نفس اماره و طبیعت زیان کاره بلند ساز رایت بدمستی و شیدائی عالم افروز هوا پرستی و سودای آتش افروز شهوت و بدکاری پرده سوز عفت و پرهیزگاری قوت بازوی هوا و هوس هنگامه آرای تمنای نفس آشوبگار و رعونت و تکبر عجب افزای دانایان دام گهر و زین معتقیان پارسا فطرت موجب ضلالت متقیان عالی فکرت است **نظم**

شاهی و جوانی این دو مستی   کاتش فکند بهر هستی

خوش نکه برین فراخ دستی   هشیار بود به این دو مستی

ازانجا که سلطنت بغفلت راست نیاید و حکومت تباه اندیشان بفرجام درنیاید بدو همه کار انهمانا فرجام باشد و از اندک مدتی جهانبانی از دست او بدر رفت و آواره دشت ادبار گشته درگذشت مدت سلطنت هشت سال و پنج ماه از ابتدای راجه دیب سنگه تا راجه جیون سنگه شش کس مدت یک صد و [illegible] ده سال جهانبانی نمودند.

راجه پرتهی راج المشهور رای پتهورا

چون ارادت فرمان روای تخت برین شد که رای پتهورا مرزبان ولایت پیرته که براجه جیون سنگه نبایش داشت بسلطنت عظمی کامیاب گردد راجه جیون سنگه از روی بی خردی بالضرورت بی‌بود و تمامی ارکان دولت را با لشکر فراوان در کوهستان که مسکن اجداد او بود فرستاد و خود با جمعی از حواشی در دار السلطنت ماند بغفلت میگذرانید رای پتهورا به مستقر جهانبانی راجه با لشکر جرار انجا رسید و مادت کارزار برافروخت راجه جیون سنگه که لشکر سامان بیکار نداشت تاب نیاورده روبفرار نهاد و خود را در کوهستان و شهور گمنام کشید آخر الامر جان در حرب جانه [illegible] لبریز گرد و رای پتهورا کوس نصرت نواخته بمسند جهانبانی فرمان روای گردید **بیت**

چو هند که اندیشه چاره نیست رنج   خردمند نگذارد از دست گنج

چون پانزده سال اندران روای او گذشت سلطان شهاب الدین غوری از غزنین بمخالفت آمده محاربه نمود آخر کار در موضع نراین عرف تلاوری اورا اسیر [illegible] آخرت نمود و امور جمع آرای خلافت هندوستان گشت از نسخه رجاولی و راج ترنگنی الخ احوال

(۱۱۱) [illegible]

بودواز روی مشورت او صابت تیر اندازی رای پتهورا نزد سلطان نمود و
سلطان بر شنیدن آن میل کرده برای پتهورا تیر و کمان بدست داده
بموجب مصلحتی که با چاندا با داشت در میان آورده بود سلطان را برابر
تیر دوز گردو کارش با تمام رسانید در آن وقت بهوا خواهان سلطان رای
پتهورا و چاندا را از هم گذرانیدند لیکن در تواریخ فارسی کشته شدن رای
پتهورا در رزمگاه بمکان تلاوری نوشته اند و بقتل رسیدن سلطان شهاب الدین
غوری بعد از مدت از دست فدائی گهوکهر و باختلاف بسیار ظاهر می شود و الله
اعلم بالصواب بالجمله بعد کشته شدن رای پتهورا حکومت هنود از هندوستان
منقطع گشته بسلاطین مسلمین انتقال یافت از ابتدای راجه جدهشتر پاندوان
تا نهایت رای پتهورا بموجب نسخه راج ترنگنی یکصد و بست تن از اقوام هنود مدت
چهار هزار و چهار صد و هشت سال فرمان روائی نموده هر کدام مرحله پیمای
طریق عدم شد از انجا که منشیان ارادت ایزد سبحان منشور ظهور عهود زندگانی
صفحه حال هیچ مخلوقی مرقوم نساخته و طغرای دوام ایام حیات بنام هیچ
کس از وجوه ثبت نکرده اند جرعه ناخوشگوار شربت اجل نوشیدنی و طریق عدم نوردیدنی
و پیرهن عنصری دریدنی و رخت رحلت پوشیدنی است.

نظم

آنکه اوج فلک نشیمن ساخت — عاقبت زیر خاک مسکن ساخت
آنکه بر فرق تاج از زر کرد — در لحد رفت و خاک بر سر کرد
آنکه گهواره ساخت مسکن خویش — رفت تابوت کرد مامن خویش
هیچ کس در جهان قدم ننهد — که قدم جانب عدم ننهد
تا توانی دل از جهان بگسل — رشته از بهر این و آن بگسل
جاودان نیست عالم فانی — تو درین جاودان کجا مانی
روی در ملک جاودانی کن — ترک این کنج ویرانی کن
پاسه ورد عالم هیچ در هیچ مشد — همه هیچ اند دل بهیچ مبند

دشوارتے اندیشید چاند راے دفع وی را که از دوستان او مهری بود بدنیا بخش
پیش راجه جی چند تعین ساخت و خود با پنجے از مردم آن دیده با چنین ملازمان
همراه چاند راے شد و بعد رسیدن در قنوج پخته کاری و مردانگی و خست راجه بدست
آورده و بایلغار خود را به دهلی رسانید و راجه جی چند آگاه گشته بقصد پیکار فوجها آراسته
ملازمان راے پتهورا همت در رسیدن محکم گذاشته محاربه عظیم کردند هفت هزار
کس در آن کارزار از طرفین کشته شد القصه راے پتهورا چنین نازنین را
بدست آورده گردش فلک بر مراد خویش انگاشت و با او آن چنان محبت
قلبی ورزید که اکثر اوقات بشکوه دولت بسر برده و گرامی انفاس را
بر صحبت دوستی تا بابت گذرانید و بکار ملک و سپاه نپرداخت چون سالے
بدین حال گذشت سلطان شهاب الدین غوری از غزنین به هندوستان واقف شده
باراده یگانگت با راجه جی چند طرح آشتی و دوستی انداخت بر ترتیب لشکر
در سنه هزار و دو صد و سی و سه بکرماجیت مطابق پانصد و هشتاد و هشت
هجری که چهل و شش سال از فرمان روایی راے پتهورا منقضی شده بود لشکر
فراهم آورده بقصد ملک ستانی بر آمد و لب بیاری محال بر گرفت و هیچ کس را
یارای آن نبود که از آمدن سلطان براے پتهورا بر گذارد آخر الامر ارکان
دولت بمشورت یک دیگر چاند راے را که فروشش را در حرم سرا فرستاده
آن عفت منش را از حقیقت کار آگهی داد و نیز ایشان از غرور آنکه بار ها سلطان
را شکست داده و بر او نصرت یافته بود رسیدن سلطان چندان بخاطر
نیاورده قدرے لشکر یکجا کرده به پیکار در آمد سلطان صفوف آراسته
رو برو گردید و راجه جی چند که هر بار کمک میکرد درین مرتبه بقصد انتقام
خویش با لشکر بسیار آمده مددگار سلطان گشت و آتش محاربه اشتعال
گرفت و در آن رزمگاه راے پتهورا بدست کسان سلطان گرفتار شد و سلطان
او را دستگیر نموده به غزنین برد و حصل در پشیمان گشته چاند راے بادر گرفته
از حقیقت منشی و وفاداری به غزنین شتافت و به ملازمت سلطان
رسید و نوازش یافت و جهت راے پتهورا ملاقات کرده در زندان و سازش کی

بهمان جهت کرکند اندیشه از قصر امثال این گفتگوها که از امکان دریافت
این هیچمدان بیرون است باز داشته عنان سخن بدین خاتمه مدعا نگاریست
مطلبی که در پیش است منعطف گردانید بالجمله چون احوال جماعه هنود فرمان
روایان هندوستان بطریق اجمال بقدر فهمیدگی خویش بقید قلم
در آورد اکنون اندکی از حقیقت سلاطین مسلمین که از کتب معتبره بمطالعه
در آمده بتحریر در آوردن ضرور است اگرچه سلطان شهاب الدین غوری
رای پتهورا را کشته بر سلطنت هندوستان استقلال یافت و از ابتدای
فتح و نصرت او حکومت هنود منقطع گشته اما چون در ممالک هند ظهور اسلام
از سلطان ناصر الدین است بنابر آن ابتدای فرمان روایان اسلام از سلاطین
مسطور ضمیمه این نسخه نموده شده ۰

ناصر الدین سبکتگین

او از غلامان نصیر دستگی سامانی فرمان روای خراسان ابو عبد نصیر
بخدمت منصور بن نوح پیوسته بمقتضای آثار رشد و کارطلبی که از ناصیه حال
او مشهود و بنابر انوار کوکب طالع که از افق اقبال سطوع داشت برتبه
امیر الامرای و سپه سالاری رسیده مصدر امور سترگ و کارهای
شگرف گردید در آخر حال از جانب ابو اسحق والی بخارا بحکومت
غزنین نصب گشت بعد از آنکه ستاره زندگی ابو اسحق بهبوط فنا
در آمد آفتاب بخت ناصر الدین از مشرق دولت طلوع نموده او را گرانی جهانبانی
گردید یعنی ابو اسحاق غیر از دو ارثی که قایم مقامش تواند شد نداشت
و از امرای صاحب شوکتی که نظم امور ملک تواند نمود و سپاه
و رعیت چون انوار بختیاری از لوح پیشانی او لامع و آثار تاجداری
از خطوط دست او واضح دیدند همگنان رجوع آورده کمر اطاعت بستند

تدریس مدرس قلم افادت رقم در بیان احوال سلاطین مسلمین

ایزد بے نیاز و قادر بے انباز فاعل مختار است چیزے کہ خواہش او می باشد
از پردۂ خفا بمنصۂ بروز مے آرد و امرے کہ ارادت او مے شود از مکمن قوۃ بجلائے
فعل میرساند و ہر چہ مے خواہد مے آفریند و از آفرینش ہر کہ را مے خواہد مے گزیند
بدرگاہ کبریایش حسب و نسب اعتبار ندارد و ببارگاہ والایش دین و مذہب
منظور نیست چراغ آفتاب عنایت او بر صحیفہ حال ہر کہ مے تابد ظاہر و باطنش
نورانی میگرداند و دست نوازش او بر فرق ہر کہ میرسد از حضیض خمول باوج
عزت و افتخار عروج مے نماید و از آفریدہا اگر مجبور و معذور اند کرا قدرت
آن است کہ دست رد بر قدرت آفریدگار توانند زد و از قبول ارادت
صمدی زبان عذر و دل توانند کشاد و چون مشیت قادر مطلق جل جلالہ اقتضائے
آن کرد کہ سلسلہ فرمان روایان ہندوستان از فرقۂ ہنود کہ از آغاز آفرینش
وارث سلطنت این مملکت ہستند منقطع گردد و این ممالک در ظل رایت
جماعت مسلمین در آید و در ہندوستان رواج اسلام پیدا شود و سلاطین کہ
بمذہب و دین و زبان و آئین ہندیان ہیچ نسبت نداشتند از ولایت دور دست
آمدہ بزور بازوے اقبال و قوت سرپنجہ مانع لایزال این ممالک را انتزاع کردہ
نقش وجود ہنود را کہ اغلب مسند آرائے حکومت و سلطنت بودند باب
شمشیر آبدار از صفحہ روزگار پاک شستند و خرمن ہستی ہندوان کہ متعصب مذہب
و مدعی سلطنت بودند ببرق سیف جان ستان خاکستر ساختند

مثنوی

سر رشتۂ قدرت الٰہی | بر کس بکند گرہ کشائی
بے منتی امر او بدستان | برگی بخشد و دین گلستان

ایام در ہندوستان طوائف الملوک شدہ بود و یکے فرمان روا و استقلال نداشت القصہ راجہ جے پال بقصد مدافعہ با بسیاری لشکر و فیلان صف در برسر غزنہ زمین رفت سلطان بدریافت این خبر با لشکر بسیار و مبارزان جرار در حد ود ولایت خویش رسیدہ و آمادہ پیکار گردید و درمیان ہر دو لشکر مقابلہ و مقاتلہ و جدال و قتال رو داد و دلاوران جنگ جو و متہوران پرخاش خو ہمت را با شجاعت ہم آغوش و پردلی را با مردانگی دوش بدوش نمودہ کارزار مردانہ نمودند۔

بیت

چنان خواست رزمی کہ بالا و پست | فتادہ یلان ہمچو از بادہ مست
تن پردلان چاک از پیش و پس | در دل نمایان چو مرغ از قفس

اکثرے از طرفین جنگ مردانہ کردہ بر خاک ہلاک افتادند راجہ جیپال بزور مردانگی و قوت صمصام غالب آمد سلطان چون دید کہ از شمشیر پیش تیز و خسرو را پیشوائے دلیری و تدبیر را رہنمائے دلاوری ساخت

بیت

چو نتوان عدو را بقوت شکست | بہ تدبیر باید در فتنہ بست

یعنی دران نواحی چشمہ بود کہ اگر بحسب اتفاقات چرک یا قاذورات درون ان افتادی برف عظیم باریدی سلطان فرمود تا دران چشمہ قاذورات انداختند قادر مطلق کہ در وسعت آباد قدرتش وقوع امثال این امور بدیع نیست باد و برف سخت گردید وزیدن تند باد و غریدن ابر و رعد و باریدن برف باشتداد و امتداد کشید

رباعی

ز برف گشتہ زمین ہمچو صفحہ کافور | ز ابر ماند جہان ہمچو گنبد بے نور
ہوا ز غایت سرما چنان نمود اثر | کہ برد خاصیت از طبع مردم محرور

از وقوع این حال لشکریان راجہ جیپال بعضی از تندی باد زندگانی بر باد دادند بعضی از شدت باران خزف و سیل فنا شدند و برخی را از کثرت برف زندگانی گران شد و لختی را از برق موت خرمن حیات پاک سوخت بدین آئین اکثری از آدم و اسپ و فیل و دیگر ذی حیات تلف گشتند کسانیکہ ماندند چون ہندوستان زاد بودند و بگرما خو داشتند مغلوب جنود سرما شدہ از شدت ہوائے سرد حواس از احساس و قوا از کار خود باز ماندند و دست را دستگاہ کار و پا را پائے مردی

بیت

بکارے که اقبال یاری کند — و اول اساسش بخوبی نهند

در سنه ۳۸۷ هجری بر سریر خلافت جلوس نموده باصابت فکر
و رزانت رائے مهام جهانداری بنظام آورده باحیاے مراسم عدل
و داد و رفع لوازم فتن و فساد پرداخت و رایت عالمگیری در عرصه
دلاوری برافراشته اکثر ممالک بزور تیغ جهان ستانی بتسخیر
در آورد چون این نسخه مشتمل بر حقیقت احوال فرمان روایان هند
است ازین جهت از ارقام ماجراے ولایت ایران و توران که سلطان
و فتوحات آن ممالک کارنامجات نموده عنان خامه برتافته
بتحریر حقیقت هندوستان مے پردازد که سلطان بقصد جهاد
از غزنین بارها بسمت هند تاخت آورد و در سنه ۴۱۷ اکثر بلاد مسخر گردانید
اول کسے که در هندوستان رواج اسلام داد و بنیاد و تعمیر مساجد نهاده
او بود چون از نژاد ترک بوده سلاطین را در هند بهمین سبب ترک مے گویند
وازهمین جهت حکام را نیز ترک مے نامند القصه سلطان همواره در بلاد
هند ترک تازی میکرد و ساکنان این دیار از تاخت علی التواترش
عاجز گشته مے شدند و اموال و اقمشه و زن و بچه آنها بغارت میرفت

نظم

مے تاخت بر هند بهر صواب — شدی هند از ترک تازش خراب

گویند که در آن زمان راجه جے پال بر ممالک هند حکومت داشت اگرچه
تاریخ نویسان هند در جمله فرمان روایان دهلی راجه جے پال را درج نکرده
اند اما ازین جهت که دار الایالت او قلعه بٹنده (1) بمطالعه در آمده ظاهراً
ولایت سامانه و پنجاب وغیره و ملک سواے دهلی در تصرف او بوده
بود ترک تازی سلطان ناصر الدین ازین جهت بیش مے رفت که در آن

---

(1) بٹنده

سلطان محمود بن سلطان ناصر الدین سبکتگین

بعد از انکه سلطان ناصر الدین سبکتگین ودیعت حیات سپرد و امیر اسمٰعیل پسر بزرگ بر تخت جهانبانی جلوس نمود سلطان محمود را از میراث پدر محروم گردانید سلطان محمود تاب جور و جفای برادر کلان نیاورده بیاوری بخت بیدار و امداد طالع هوشیار که او را فرمان روائے روے زمین بایستی کرد آماده پیکار گشته بر اسمٰعیل غالب آمد در سنه ۳۸۷ در خطهٔ حضرت آگین غزنین زیب افروز اورنگ خلافت گشت و ارکان دولت و اعیان مملکت رجوع شده کمر عبودیت بر بستند و سلطان بمقتضائے دلیری خدا داد و دلاوری مادر زاد تیغ عالمگیری بر میان مبارزت بسته و رایت جهان ستانی در عرصهٔ شجاعت بر افراخته بمرو و بلخ و بخارا و اوزگند و خوارزم و ترکستان و عراق و خراسان و سایر بلاد ایران و توران لشکر کشیده مظفر و منصور گشت و عرصهٔ روزگار از خس و خاشاک مخالفان پاک گردانید چون طنطنهٔ جهانگیری و ملک آرائی وے به عدو گدازے و قلعه کشائے و آوازهٔ عدالت گستری و دین داری و غلغلهٔ عبادت اندیشی و پرهیزگاری او در اطراف گیتی مشهور گشت و خلیفهٔ بغداد از استماع اوصاف فرخنده او خلعت لباس فاخره که پیش ازین احدی از خلفا هیچ یکے از سلاطین نفرستاده بود برائے سلطان مرسول نموده یمین الدوله و امین الملت لقب کرد **بیت**

نظام حال زمانه قوام کار جهان — تمام گشته باقبال شهریار دوران

بمقتضائے مراسم دین داری بقصد جهاد کمر همت بتسخیر هندوستان بسته مرتبهٔ اول در سنه ۳۹۱ یورش نموده راجه جیپال نیز بعزم مقابله دگر آگشته در پشاور بکتب ساخت فرشاور و پرشاور و بگرام نوشته اند رسیده معرکهٔ کارزار بیاراست هر دو لشکر باهمدیگر پیوسته و صفوف آراسته داد بخت ستند و داد مردانگی دادند **بیت**

دلیران ستادند پا کرده سخت — شادان بپا موخت زیشان درخت

از درخشیدن برق شمشیر آتش بار و باریدن تیر شعله کردار اکثری از طرفین حریق آتش بلا و غریق بحر فنا گشتند بالاخر سلطان مظفر و منصور گشته پنج هزار کفار در آن کارزار علف تیغ خونخوار نمود و راجه جیپال با پانزده نفر از پسر و برادر و خویش اسیر گشته بقتل رسید جائے که شهباز همت

---

(۱) [illegible] (۲) سرنج (۳) [illegible] (۴) دشاوره

رفتار منماند **منظم**

دست کشیده همه در آستین ‌ پای کشان شد همه در پوستین
دست بکش مفلس مردم زیاد ‌ بحر خشکی دست کشیدن نداد
گرم شده از مرد جامه مرد ‌ مردم بیجامه بجا ماند سرد
گو که بسر باشش ما بند ختما ‌ لرزه گرفته همه را دست و پا
و گه بگ دندان بر حسب نیشان ‌ چون شفق چوب چو بک زبان

القصه سلطان بدین تدبیر صایب غالب گشت و مطلق استیلا یافت و راجه جیپال مغلوب شده احوال لشکریان خود بدین منوال دیده از روی اضطرار بناچار در مصلحت زد و قرار بکه پنجاه زنجیر فیل با نقد فراوان بطریق پیشکش بخدمت سلطان بفرستد بدین قرار داد چندین از معتبران خود را برسم یرغمال پیش سلطان گذاشته معتمدان سلطان را برای تسلیم وجه پیشکش همراه گرفته رخصت بالکه خویش نمود پس از رسیدن بمسکن خود از قرار داد برگشته کسان سلطان که برای سپردن فیل و مال همراه آورده بود و بیباوله مردم خود که نزد سلطان گذاشته بود گرو بندی کرد سلطان باستماع این خبر بعزم انتقام و پاداش بدعهدی راجه بر هندوستان لشکر کشید راجه جیپال با یک سوار و پیاده بیشمار و فیلان بسیار بمقابله شتافت و هر دو لشکر در نواحی لمغان باهم پیوسته جنگ عظیم کردند و دلیران شجاعت پیشه و مبارزان شجاعت اندیشه از طرفین داد مردی و مردانگی دادند و کارنامه رستمانه بجا آوردند **نظم**

کوس از غم سر و ران لشکر ‌ میزد بدریغ دست بر سر
مرگ آمده در کمین جانها ‌ جا کرده بگوشه کمانها

آخر کار سلطان رایت فتح برافراخته غنیمت بسیار از برده و مال و فیل بدست آورده بغزنین مراجعت کرده راجه جیپال بهزیمت خورده بهندوستان آمده و تا لمغانات بتصرف سلطان در آمده و سکه و خطبه او رواج یافت از آنجا که رفع لازمه ممکنات و بقا خاصه واجب است بالاخر ستاره زندگانی سلطان بهبوط ارتحال انتقال یافت **بیت**

هر که آمد بجهان اهل فنا خواهد بود ‌ وانکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود

مدت سلطنت او بیست سال بوده

ساخت و نزاهت شمیم بطراوت مزاج آزردگان روزگار پرداخت فصل ربیع نضارت
بخش حدیقهٔ کون و مکان گشت و باد بهاری سرسبز ساز ریاض زمین و زمان گردید ماه رمضان
المبارک بفرخی و فرخندگی بانقضا رسید و هلال فرخ فال علم نورانی بر اوج فلک افراخته
بزبان حال مژده مبارک باد عید و نوید تهنیت این روز سعید بعالم و عالمیان رسانید از لمعات
طلوع این نیر جهان افروز دیده منتظران روشن و از اشراقات نوران منبع انوار ساحت دل
مترصدان فروغ آگین گردید و عبادت کیشان اهل صیام و طاعت اندیشان لیالی و ایام را
مراد خاطر خواه بحصول پیوست روزه داران ارباب ریاضت و صومعه گذاران اصحاب
افاضت را مرام دل حاصل گشت شادی عید ضمیمه موسم بهار و نوید مسرت اهل روزگار گردید
عالم و عالمیان را دو دروازه شادمانی کشوده و دو گلشن کامرانی جلوه نمود و دو نهال آمال برومند
گشت و دو شاهد مقصود در آغوش رسید و دو چشم مراد ضیا پذیرفت و دو گوهر مقاصد انجلا یافت
و دو انجمن فرحت آراسته گشت و دو محفل طرب پیراسته شد رباعی

گذشت ماه مبارک رسید روز سعید — هلال عید علم بر سپهر کشید
شده ز برکت انوار ماه نور فشان — هزار گونه شادی نصیب اهل جهان

درچنین موسم سلطان از قلعه بهتنده براه بغزنین مراجعت نمود تمام ایام بهار بعیش و
کامرانی و مسرت و شادمانی دران تخت گاه گذرانید چون موسم بهار جان بخش منقضی گردید
و زمان خزان در رسید گلشن روزگار که از فیض بخشی نسیم شگفته و تازه و رو بود از جفاکاری
باد جان گزای بیطراوت گشت تجملات زیبائی و سامان دل کشائی چمن لگدکوب و پامال
لشکران خزان شد و صحن گلشن که از شگفته روئی بروضهٔ رضوان دم مساوات میزد مانند
دشت کربلا پر مخافت و بلا گردید در چشم نظارگیان باغ مینو زاغ و خیابان نمودند بیابان
نو و تازه نشان تمکین و گلگذاران چمن که بشادگی نسیم فرودی دلفریب تماشائیان بودند
از ستمکاری دی جلا وطن شدند متوطنان خطه بوستان و ساکنان بلدهٔ گلستان که از پیشگاه
عنایت سلطان فرودی خلعت های رنگین یافته بود از غارت گری بهمن عریان گشتند
و درختان میوه دار و اشجار باثمار که مثل اهل دول دم توانگری میزدند از ترکتازی بلاد گران
خزان مفلس و تهیدست شدند تاکی که از خوشه انگور بچو ارباب ثروت کیسه و همیان پرداشت
بهمراه بنگاه کنان زمستان بغارت بردند گل خسرو خلعت خسروی از بر و گل عباسی تاج

بلند مقصد پرواز کند اگر زاغ مستمند بر هوای دعوی پریدن نماید بی شک شکار شاهین قضاست
و گاو سی که بر شیر دلیر بقصد نخچیر بر خیزد و اگر روباه حقیر با دلیر ستیزد لا محاله خون خویش بر خاک ریزد.

مثنوی

گوزنی که در شهر شیران بود | برنگ خورش خانه ویران بود
اگر ماهی از سنگ خارا بود | شکار نهنگان دریا بود

گویند که در گردن راجه حمایلی بود که بزبان هند مالا نامند مرصع بجواهر و زواهر گران بها و لعل
پر از خون رنگین که هر گوهر آن مانند چراغ فلک روشن تر و قیمت هر جواهر بخراج مملکت برابر

بیت

بچندان لعل و گوهر شد بران صرف | که گنجد در سر هر نقطه و هر حرف

مبصران جوهرشناس و دهقانان خرد اساس قیمت ان را یک لک و هشتاد هزار دینار کرده بود
و همچنین در گردن پسران و برادرانش حمایل های قیمتی مرصع بود که در آب و تاب گرداب کوکب
می برد اهر همه در جمله غنایم بخزانه سلطان رسید و از آنجا بعد فتح رو بهندوستان کرده اکثری
بلاد تسخیر درآورده در بهتنده که دار الحکومت راجه جیپال بود رسیده مسخر گردید در اکثر اماکن
تعمیر مسجد نموده به ترویج مراسم اسلام اساس دینداری محکم ساخت و چندگاه دران نواحی بعیش و
عشرت پرداخت چون کوکب بهار در رسید گل خسرو به هوای خسروی لشکر کشید و گل عباسی
بقصد پادشاهی صفوف آراسته لاله فوج در فوج خیمه سرخ پیراست سوسن خنجر آبدار نمود و ساخت
غنچه نمود اری پیکان پرداخت جویبار تیغ از نیام برکشید و سرو رایت غرور بلند گردانید گلگون
گل و سبز خنگ سبزه در فضای گلشن بجولانگری آمده باد و چپی باد و دریزش ابر در جولانگاه
هوا کوس سبک رفتاری شد

نظم

بهار آمد بعشرت پای کوبان | زباد صبحگاهی جای روبان
جهان شد از خوشی چون گل شگفته | عروس دهر در زیور نهفته
شکوفه بر سر شاخ درختان | بزیبایی چو روی نیک بختان
ریاحین صف زده در باغ و بستان | نسیم صبحدم در هر گلستان

دران وقت که موسم بهار عشرت نثار ابواب نشاط بر روی روزگار گشوده و اعتدال
هوا اسباب انبساط بر خ اهل عالم افزوده و لطافت نسیم دماغ افسردگان جهان را معطر

نموده راجه بے حمیت را سرداری گلو گرفته تنجیر آسا بر خاک هلاک انداخت بیت

سخت است پس از جاه تحکم بردن   خو کرده بناز جور مردم بردن

سر او را از تن جدا کرده پیش سلطان آوردند سلطان از شمیتی خوشحالی ها نموده تیغ بیدریغ بر قلاع
و نواحی اورانده خلق کثیر را بقتل رسانید و غنیمت فراوان از نفایس و نوادر هندوستان
بدست آورده ازانجا بسمت غزنین معاودت نمود از جمله غنایم دویست و هشتاد زنجیر فیل بود
چون در ملتان داؤد بن نصیر ملحده حکومت داشت سلطان را حمیت دین بران داشت
که براه ملتان متوجه شده آن ملک را از وی انتزاع نماید درین صورت بعزیمت ملتان از
جهنه راه راست از دست داده براه مخالف بنابر آنکه حاکم آنجا خبردار نشود و ناگهان بر سر
او رسد سواره گردید راجه انندپال بن راجه جیپال که بر سر راه بود در مقام مخالفت شد از
طرفین صفوف مصاف آراسته گشت و نبرد عظیم رو داد ازانجا که سلطان قوی اقبال
بود بهر طرف که روی عزیمت می کرد فتح و نصرت استقبال می نمود راجه انندپال تاب
صدمات لشکر سلطان نیاورده منهزم شد و خود را در کوهستان کشمیر کشید چون بسبب جبال
مرتفعه و محال مشکله و تراکم اشجار و تزاحم کریوه عبور لشکر درانجا دشوار بود سلطان دست از
تعاقبش کشیده در ملتان رسیده حاکم آنجا را ایل و منقاد کرده بیست هزار درم هر سال برو
مقرر کرده احکام شریعه را رواج داد و چون موسم تابستان بسطوت و جلال در رسید
شدت حرارت و حدت تموز کوه و مکان را آتش ناک گردانید از اشتداد گرما و افراط هوا
چشم خورشید یرقان بهم آورده و بر جرم قمر داغ سفید بر آمد رخسار مریخ سرخی نمود از گرد
بر چهره کیوان تیرگی پدیدار گشت فلک تیره رنگ گشته بزحمت جدری از کواکب بدر تری
نمایان ساخت سحاب که آب از رگ او خشک شده از غلبه تعطش خود را در معاذ جبال انداخت
آفتاب جناب گشته در دریای مغرب فرو رفت و ماهتاب بسان توده برف تن بگداختگی
در وادی کوه و دشت مانند کوزه آهنگران آتشناک گردید سنگها کار آتش بروی کار آورد
ریگ توده ها چون ریگ گلخن بتافت و غدیرها و آبگیرها بے آب و مرغ و ماهی جناب گشت
ترشح از بن موی او میان لبان تواره بیرون دوید و مغز در کاسه سر عالیان مانند مرغ
خورشید جوشید باد سموم کار تیر بر هدف جان بکار برد افراط حرارت بدن مردم موم
وار بگداخت آورده زمین از گرد باد آتشین برآورده فلک از رعد فغان

سلطنت از سر انداخت صد برگ برگ حیات و یاسمن نقد زندگی در باخت لاله در آتش
حسرت سوخت و نیلوفر در آب افسوس غرق گشت نرگس چشم بر هم پوشید سوسن زبان
در کام کشید و ز تیغ تشنگی داغ در گذشت بنفشه جامه ماتمی در بر کرد و چنار در ماتم گلشن دست
تاسف مالید سفیدار مانند ماتم زدگان سر برهنه گردید سرو آه بلند کشید صنوبر موی برکندید
زرد آلو از غم زرد گشت شفتالو لب از غصه گزید انار خون ناب خورد آلو بالو اشک خونین
بارید ناشپاتی روی بی نمی دید سیب را سیب الم رسید عندلیب هزار افغان دردناک
بر آورده فاخته و قمری خروش دل خراش برکشید جویباری گریانند اقبالمندان بخت بیدار ابری
داشت هر چند نگاه سرو و چنار در کنارش بود از برگشتگی روزگار گرفتار ادبار گشته نقد روان
از دست داد فواره که از خزانه داری گردون فرازی می‌نمود گلهای سیمین بر فرق خویش نثار میکرد
بسان بید و لشان شرمسار نشسته زبان در کام کشید چاه که همچو نیک بختان کریم النفس و مانند
دولتمندان در باب سخاوت فیض بخش بود از خجالت و انفعال در زمین فرو رفت آب که دمی
از جریان نمی ایستاد و بجوش و خروش گرم رفتار بود کند و چون پای بند گشته صورت سنگ
بر گرفت

نظم

یخ بسته و پای آب گشته | گلزار ز دی خراب گشته
چون آتش مرده لاله را خو | چون نبض فسرده در چمن جو
گشتند بروز تیره بختان | مجنون برهنه سر درختان
از مرغ فغان هر سر برخاست | در چشمه غنچه گرد بر خاست
هم فاخته ناله در گلو ماند | هم نامیه از نسیم گل ماند
گردید چمن به بلبلان تنگ | بشکست ز دی سبوی بستان تنگ
بازار گل و بهار بشکست | هنگامه روزگار بشکست
هر صرصر نشاط راهزن شد | در برهنه سازی چمن شد

در چنین موسم که هوای غزنین در کمال برودت بود سلطان مرتبه دویم قصد هندوستان
نمود و از راه ملتان در حوالی تهته سید محمد بنجی را که با وجود کثرت لشکر و فیلان کوه پیکر
و متانت قلعه و صعوبت راه از روی بی همتی و بی تدبیری لشکر خود را مقابل سلطان
گذاشته بجانب سند روان شد لشکریان سلطان باستماع این خبر تعاقب کرده او را دستگیر

زسهم تیر ... ماهی افور | ز ابر تیره تا ور دی بدون سر
ز بیم لشکر بیر جسم بهمن | گریزان آتش اندر سنگ و آهن
بدریا ماهی از حسرت پراند | گر هم کاشانه باشد یا سمندر

درچنین موسم سلطان در سنه ۳۹۹ مرتبه سوم باز بهندوستان آمده بار اجا انندپال کارزار نموده او را شکست داد وسی زنجیر فیل غنیمت بدست آورده از آنجا بقلعه بهیم نگر رسیده انتزاع نمود چند تخت طلا و نقره و خزانه فراوان و الماس گران بها و دیگر نوادر و نفایس که ازان قلعه بدست آمده بود همه را در میدان وسیع بفرموده سلطان چیدند و سپاه و رعیت از تفرج ان انبساط حاصل کردند در زمان بودن دران قلعه جشن فرح و طرب آراسته برای چراغ افروزی حکم عالی نفیصه در پیوست صاحب اهتمامان چابک دست و کارکنان چست بموجب امر علیه بر چار دیوار باغ چراغ بندی نمودند و بهر درخت بلند رنگارنگ فانوس دل پسند آویختند و بر جویهای مسلسل هزاران شمع بانواع صور و اشکال افروختند و بر کنار جدول گلگن های زرین و نهال های تلون کاغذی پرداختند جملگی کرد زیبای نمونه نگارخانه چین نمودار گشته و دو خوشنمای نسخه بهشت برین بظهور پیوست دود چراغ چون زلف بتان نمایان گردید و گل چراغ مانند رخساره خوبان تازه روی نمود شمع چون سرو قامت یار دل ربائی کرد و چراغ چون جبین شگفته دل دار مسرت افزائی بکار برد

نظم

نهال شمع گل لستی دران باغ | بافشی کرد کرد بی لاله را داغ
فروغش از مه تابان زیاده | گره گشتی تجلی رو گشاده
چراغ از روشنی بالای دیوار | چو انجم بر سر کرسی نمودار
ز تنویر چراغ صحن گلشن | بسان آسمان شد روز روشن

و نیز استادان نادره کار و کاریگران صنعت شعار انواع آتشبازی حاضر آورده هنگامه تماشائی گرم کردند ماهتابی مانند ماه نخشب روشن گشته معجزه ید بیضا بروی کار آورد شب افروز از فروغ ضیا شب افروزی تجلی طور بظهور رسانید گلریز مانند چشم عاشقان اشک ریز گلهای آتشین ریخت چرخی بسان صوفیان صاحب وجد و حال بر چرخ و گردش آمد ستاره چون شهاب ثاقب بسیر کواکب نمود و ... ستاره دم دار

دردناک کشید

نظم

خلایق از حرارت گشت بیتاب — زگرمی کار آتش میکند آب
ز باد گرم پنداری بیابان — ببنیاد دوزخی گشته نمایان
چنان خورشید را هنگامه شد گرم — که از افسانه اش فولاد شد نرم
شده خون از حرارت در رگ سنگ — چو در ناف غزالان خفتن مشک
زمین چون دیگ در آتش خروشان — میان استخوانها مغز جوشان
صدف را در میان بحر زخار — گهر در سینه همچون دانه نار

درچنین موسم لشکریان سلطان تاب هوای گرم ملتان نیاورده التماس مراجعت نمودند بالضرور سلطان از انجا متوجه غزنین شد و تمام ایام بهار دران مصر دار الخلافت بعیش و عشرت گذرانید چون ایام زمستان دررسید فرمان روای مشتا بدبدبه کوکبه کمال آمد وجنود سرما بر سکنه افلاک و متوطنه خاک متسلط گردید از اشتداد سرما افتاب عالمتاب خود را اکثرے در لحاف ابری پیچید و ماه جهان افروز بیشترے در دامن محاق متخزید هوا از هجوم ابر چنان تاریک گشت که فلک باوجود مشعل ماه و خورشید کواکب نمودار نمی شد سحاب چندان کافور باری نمود که مزاج آفتاب باوجود حرارت فطری سردتر از کافور شد از استیلای برودت روز درهم پیچید و پست و کوتاه گردید و شب در لحاف عنبرین خود پا دراز کشید از صلابت و مهابت مشتا افلاکیان در نقاب سحاب متواری شدند و از سطوت جلال سرما لرزه بر اندام خاکیان افتاد عجوزه آسمان از ابر عنبرین مقنعه بر روی انداخت و زال زمین از برف کافوری نقاب تعبیه ساخت لبسیاری غمام بر نه فلک دهم افزود و کثرت برفت زمین هشتم افزون نمود کوه و دشت و مسالک و شوارع زیر برف پنهان گشت اهل روزگار جابجا زندانی گشته پای تردد در دامان تعطیل کشیده از سختی هوای سرما حواس از احساس و قوی از کار باز ماند دست را دستگاه بیرون شدن از استین و پا را پای مردی برآمدن از دامان نماند دست مانند مار در سوراخ استین متخزید و پا همچو صید خود را در غار دامان می پوشید باوجود درازی شب سرما بر سرجانیان دست درازی نمود و باوجود کوتهی روز غلبه برودت بر حالیان هیچ کوتاهی نکرد

نظم

ز سرما در تن شیر گردون — که سازد بر تن خود پوست وارون

پناه برده بی جنگ رو بفرار نهاده شهر را خالی ساخت لشکریان سلطان در شهر خالی رسیده آنچه
یافتند غارت کردند و بتها شکستند و بتخانها انداختند و بت چکرسوم را بغزنین برده بفرموده
سلطان بر درگاه نهادند تا پی سپر خلایق گردد

بیت

بتی چون برآرد مهمات کس — که نتواند از خویش راندن مگس
نه نیروی دستش نه رفتار پای — وگر بفگنی بر نخیزد ز جای

مرتبه ششم بر سر قلعه نندنه که بر کوه بالناته است لشکر کشید راجه نرو جیپال مردان کاری
بمحافظت قلعه گذاشته خود در کوهسار دشوار گذار کشمیر درآمد سلطان قلعه نندنه را محاصره کرده
در نقب و ساباط و سرکوب و سایر اسباب قلعه‌گیری شروع نمود و اهل قلعه عاجز شده امان
خواسته قلعه را سپردند بعد تسخیر قلعه و بدست آوردن اسباب و اموال روی به کشمیر بتعاقب
راجه نرو جیپال نهاد و بسبب صعوبت مداخل و دشواری مخارج دست سلطان براجه مذکور
نرسید اما غنیمت فراوان بدست آورد و بسیاری از کفار را رهنمای دین اسلام نموده رواج
احکام شرعیه دران دیار داده مراجعت نمود مرتبه هفتم در سنه ۴۰۹ بعزم تسخیر ولایت قنوج
هفت دریای هولناک گذشت چون بسرحد قنوج رسید کوره تام حاکم آنجا اطاعت
قبول نموده پیشکش داد و از آنجا به برن رسید هردت والی آنجا قلعه را بقوم خویش سپرده
بگوشه خزید اهل قلعه تاب مقاومت نیاورده ده هزار بار هزار درم که دو لک و پنجاه هزار روپیه
بوده باشد و چند فیل پیشکش داده امان یافتند سلطان از آنجا بقلعه مهاون که بر کنار
دریای جون است رسید کلچند حاکم آنجا فیل سوار میخواست که از آب بگذرد لشکریان سلطان
رسیده او را دستگیر کردند او خود را بخنجر آبدار هلاک گردانید **بیت**

زیستن چون بکام خصم بود — مردن از زیستن بسی بهتر

بعد تسخیر قلعه مهاون بشهر متهرا که شهریست بزرگ مشتمل بر چندین بتخانهای عظیم و مولد کرشن
بن بسدیو که باعتقاد اهل هند محل حلول ایزد تعالی است و آنکه او را از اماکن دیگر شریفتر
میدانند رسید هیچکس بجنگ پیش نیامد تمام آن شهر را غارت کرده بتخانها را سوختند و
انداختند و مال فراوان بغارت بردند و یک بت زرین را شکستند که وزن آن نود و هشت
هزار و سیصد مثقال پخته بود و یک پاره یاقوت کحلی یافتند که چهارصد و پنجاه مثقال
وزن داشت گویند که چندر رای حاکم آنجا فیلی داشت بغایت قوی هیکل عظیم شکل

نمودار گشت هوائے از طبنبه پروازی پیغام سرور محفل والا بافلاکیان رسانید گنج هوائے
در هوائے منتشر گشته بسان گنج قارون زیاده از حصر و شمار گردید پاکر یعنی توتک بر وار دیوانگان
سیه مست برخاستن و افتادن صدا نمودن آغاز کرد موشک یعنی چکچو در مانند تند خریان برجستن
و دویدن و بر خود پیچیدن بنیاد نمود هوائے اگر بر هوا میرفت از شرارت ذاتی مردم آزاری
عینو و پهو چنچه اگر پایش در زمین می افشردند از تند خوئے بافلاک می پیچید بالجمله تماشائی
بجلوه گاه ظهور رسید که فلک هزاران چشم بنظاره ان کشود و انجم بدیدن ان انجمن آراست

نظم

عجب بزم گاهی شد افلاک تاب — که گردیدش چشم گیتی بخواب
بنظاره اش دیده مدهوش گشت — خرد بی زبان و زبان گوش گشت

سلطان بعد فتح قلعه مسطور و حصول هزاران طرب و سرور بغزنین مراجعت نمود مرتبه چهارم
در سنه بقصد ملتان نموده تمامی آن ولایت را متصرف در آورده و قرامطه ملاحده که دران
ولایت بودند دستگیر شدند بعضی را دست در گردن بسته در پاے فیلان کوه پیکر انداختند
و بعضی را که دست رد بر احکام شرعیه می نهادند بدست و پا ساختند و برخی را که سر از
حکم شرع می پیچیدند سر از تن جدا کردند و فرقه را که از خود بینی گوش بر اوامر سلطان
نداشتند بینی و گوش بریدند و طایفه که سر انگشت بر حرف خطا نهادند نقش انگشت بر جا نهادند قلم
اگر سلطان قهر باید سیاست * زند هر کس بخود لاف ریاست * بلا بر هم زند روے زمین را
نه دولت را بقا باشد نه دین را و او دین نصیر حاکم انجا را اسیر کرده در قلعه غورک محبوس
نمودند او همانجا برگ طبعی در گذشت و سلطان بعد فتح آن ولایت بغزنین مراجعت نمود
مرتبه پنجم در سنه سلطان شنید که در هندوستان تهانیسر شهریست قدیم و در نزدیکی
آن کولابیست بس عظیم که باعتقاد اهل هند آغاز آفرینش عالمیان در انجا شده و ان ما از
انکه شریفه دانسته تغسیل دران کولاب از مثوبات عظمی و گسیختن پیوند عنصری دران کلان
نتیجه رستگاری حقیقی میدانند و بتخانه کلان و پیکر سوم نام بت دران نسبت کفار آن را می پرستند
درین صورت بقصد جهاد لشکر فراهم آورده متوجه تهانیسر گردید راجه نرو جیپال (۱) حاکم انجا
ازین حال واقف گشته ایلچی فرستاده پیغام نمود که اگر سلطان ازین عزیمت باز گردد و پنجاه
زنجیر فیل پیشکش بجهة سلطان بران التفات نکرده در تهانیسر رسید راجه مذکور تاب مقاومت

(۱) نسخه جیپال و نرو جیپال

اتفاقاً بدرگاه مجیب الدعوات خضوع و عجز و خشوع سلطان باجابت مقرون گشت و
بمشیت ایزدی همان شب خوفی عظیم بخاطر نندا راه یافت تمام اسباب و آلات را همانجا
گذاشته بی جنگ با مخصوصان خویش راه فرار پیش گرفت روز دیگر سلطان بر حقیقت کار اطلاع
یافته سوار شده و کمین گاه و جاهای اطراف جسته و بی لشکر او را ملاحظه کرده از مکر و خدیعت
خاطر جمع نموده در شهر رفته دست بغارت و تاراج کشاده مال عالم غنیمت بدست لشکر
افتاد و در جنگل پانصد و هشتاد زنجیر فیل از فیلان لشکر راجه نندا یافته ضمیمه غنایم نموده
بغزنین رفت مرتبه نهم در ۴۱۲ سلطان قصد کشمیر نموده قلعه لوه کوت را محاصره کرده چون
بسبب استحکام و ارتفاع قلعه دست تسخیر ان نرسید بجانب لاهور رو گردان شده
غنیمت فراوان بدست آورده با فتح و ظفر و سعادت معاودت نموده مرتبه دهم باز قصد ولایت نندا کرده
بعد رسیدن بقلعه گوالیار برای تسخیر آن محاصره نموده از انجا که تنگ گوالیار در استواری و محکمی
کارنامه ایست از قدرت دانای پیشین و یادگاریست از کارگاهان متقدمین طایر اولو الاجنحه
خرد بر کنگره شرفات ان نتوانند پرید و سمند تیز رو خیال در فضای ارتفاع ان نمیتوانند جولان
نمود نظم

یکی قلعه بر روی آن کوهسار — برآورده سر تا بچرخ چهار
برو مرغ اندیشه را راه نیست — کس از کار و کردار او آگاه نیست

بالضرور سلطان بحاکم انجا صلح کرده سی و پنج زنجیر فیل پیشکش گرفته متوجه قلعه کالنجر مسکن راجه
نندا گردید بعد رسیدن انجا قلعه کالنجر را از لشکر محاصره و محیط گردانید. هر قلعه مسطور بمتانت
واستحکام در هندوستان نظیر ندارد تسخیر ان غیر از بازوی اقبال صورت نمی بندد و جز
بقوت سرپنجه بخت فتح نتوان کرد نظم

حصاری چو گردون گردان بلند — که رفعت ز برجش[1] بود بهره مند
دهد قلعه وارش بگردون جواب — کند دیده بانی او آفتاب

چون محاصره بامتداد کشید راجه نندا با وجود محکمی قلعه عاجز شده سیصد زنجیر فیل پیشکش
قبول کرده زنهار خواست و فیلان پیشکش را بی فیلبانان از اندرون قلعه سر دادند بفرموده سلطان
ترکان شجاعت نشان بچستی و چالاکی بر ان فیلان سوار شده ایلی کردند از نظاره این جرات

---

(۱) درش

عربده جو تند خو صف در عفریت پیکر اگر به بلندی و بالائی بکوه نسبت کرده شود لایق و اگر
به تندی و تیزروی بباد تشبیه داده اید نفس الامر موافق در پردلی و صف شکنی و دلاوری
و جنگ آوری انگشت نمای روزگار بود **نظم**

تیز رو و تیز دو و تیز گام	خوش رو و خوش منش و خوشخرام
هر حرکاتش متناسب بهم	هر خطواتش متقارب بهم

سلطان از قیمت گران خریداری میکرد و میسر نمی شد بحسب اتفاق آن فیل مست شبی
از فیلبانان رسته بی مدد گر گریخته بسراپرده سلطان قریب شد سلطان آن بدست آورده خدادادش
نموده خدا داد نام نهاد چون بغزنین رسید و غنایم سفر قنوج بشمار در آمد پنج لک و بیست
هزار درم و پنجاه و سه هزار برده و سیصد و پنجاه فیل بقلم در آمد مرتبه هشتم چون سلطان
شنید که راجه نندا حاکم کالنجر کوره حاکم قنوج را بنابر آنکه او سلطان را اطاعت و انقیاد نموده بود
بقتل رسانیده سلطان را این سخن ناپسند آمده باستیصال نندا قصد مصمم ساخت و در سنه
ثلث متوجه هندوستان گردید چون بآب جمنا رسیده راجه نروجیپال که چند مرتبه از صدمه لشکر
سلطان گریخته بود بامداد و اعانت راجه نندا سد راه گشته بمقابله لشکر سلطان بر آمد چون
آب عمیق در میان بود بی حکم سلطان نتوانست کسی از آب گذشت اتفاقا هشت نفر غلام
یکباره آب بازی کرده از دریا گذشته لشکر راجه نروجیپال را از روی جرات و دلاوری
در هم شکسته و از عقب ایشان غیر بسیاری دیگر تیز عبور کرده جنگ کردند راجه نروجیپال
هزیمت خورده با چند کس بدر رفت و غلامان سلطان بشهری که در آن نواحی بود در آمده
دست بغارت و اراز کرده بتخانها را مسمار نمودند سلطان بعد فتح از آنجا در ولایت نندا در
گوندی سی و شش هزار سوار و صد و چهل و پنجاه هزار پیاده و ششصد و چهل فیل جیش نندا بود
سلطان با توزک و تجمل تمام بجا و نزول نموده پیغام اطاعت و اسلام کرد راجه نندا گردن
از فرمان بر تافته بجنگ قرار داد و سلطان بر بلندی ایستاده کثرت لشکر غنیم بنظر در آورده
در خود تاب مقاومت ندیده از آمدن پشیمان گردیده جبین نیاز بر زمین خشوع نهاده از حضرت
ایزد بی نیاز دوا در سینه ابناز در خواست فتح و نصرت نمود **نظم**

ای که خواهی کز بلا جان آوری	روی خود را در تضرع آوری
کین تضرع را بر حق قدرهاست	وین بها آنجاست دیگر جا کجاست

سپاهی به بسیاری او ریگ بیش — گذشته گه مردی از جان خویش
ندیده کسی پشت ایشان بجنگ — بجستی چو باد و چو کوه از درنگ

انتظام بخشان لشکر و بخشیان شجاعت سیر بآئین پسندیده عرض لشکر مظفر مآل در آوردند
ازان منزل سلطان کوچ بکوچ راهی گردیده بعد طی راه دور و دراز در شهر نهرواله که خطه موکب
سلطان مسکنه انجا فرار کرده بودند رسید شهر را خالی یافته علفها ازانجا بر داشته راه سومنات
یعنی پاتن پیش گرفت چون دران سرزمین نزول لشکر ظفر اثر اتفاق افتاد اهل آن شهر دروازه
سومنات بر روی کشیده آماده جنگ شدند بهادران لشکر و دلیران صفدر بقدم همت
و علم نهمت بمعارج قلعه کشائی طریقه عروج پیش گرفته داخل قلعه شده و بجنگ تردد بسیار
مفتوح کردند لوازم غارت و تاراج بعمل آمد و خلق کثیر قتل و اسیر گشت بتخانها از بنیاد
بر کندند و سنگ سومنات را پارچه پارچه کرده پاره ازان را بغزنین برده بر در مسجد گذاشته
کسبه سپر خلایق گردید. القصه سلطان پس از جهاد ازانجا لوای مراجعت برافراخت
بیرم دیو راجه عظیم الشان بر سر راه بود از آمدن سلطان آگاه بوده سد راه گشته انواع
دست برد نمود اکثری را کشته و ذخیره مال و امتعه فراوان تاراج نمود چون لشکر سلطان
از مسافت بعید آمده و از ایام امتداد سفر و بسیاری جنگ که در سومنات و دیگر جاها کرده
بودند وامانده و عاجز شده بود سلطان بمقتضای وقت صلاح جنگ ندیده طرح داده
براه ریگستان متوجه ملتان گردید دران صحرای پرتاب و تب آب پیش آمد ریگ توده ها
چون کوره آهنگران در تپ و تاب بوده شدت سموم کار آتش مینمود اگر طایری در هوا پریدی
از اثری حرارت کباب شدی و اگر وحشی دران گذشتی از کثرت حرارت بیجان شدی
کسی را آب بجز سراب نظر نیامدی و بجز دانهای ریگ دانه غله بدست نیفتادی **مثنوی**

نبوده آب او جز اشک نومید — نبود نان او جز قرص خورشید
نه بودی سایه جز از شب تار — نه بودی بستری جز بستر خار

بسبب نبودن آب و بی غلگی و بی علفی لشکریان سلطان تعب و عنا کشیدند و اکثری
از تشنگی و گرسنگی راه صحرای عدم پیش گرفتند سلطان بفراوان محنت و رنج بغزنین
رسید مرتبه دوازدهم بود او خواست که بعزیمت مالش جتی که در وقت مراجعت از سومنات
بر کناره دریای سنده به لشکریان سلطان بی ادبی کرده بودند و آزار و اضرار رسانیده

وعبارت ترکان اہل قلعہ تعجب نمودند وحیرت پذیرفتند راجہ نندا شعر ہندی بعبارات متین واستعارات رنگین کہ پسندیدہ شعر فہمان خرد گزین وگزیدہ سخندانان دانش آئین بودہ باشد در مدح سلطان نوشتہ ارسال داشت زبان دانان ہند مضمون آن را بعرض رسانیدہ سلطان مسرت اندوگشتہ تحسین نمود وبجلدوی آن منشور حکومت پانزدہ قلعہ ضمیمہ کالنجر نمودہ باتحف دیگر مرحمت فرمود وراجہ نندا نیز مال بسیار وجواہر بیشمار در عوض آن بخدمت سلطان مرسل نمود وسلطان بعد مصالحہ بغزنین معاودت کرد مرتبہ یازدہم باز لشکر بہندوستان کشید وبقصد تسخیر سومنات لوائے توجہ برافراخت این سومنات شہریست بزرگ بر ساحل دریائے محیط وبتخانہ مشہور معبد براہمہ بتان زرین درین بتخانہ بسیار وبزرگ ترین بت را سومنات نامند گویند کہ در زمان پیغمبر آن بت را از خانہ کعبہ براوردہ در انجا گذاشتہ اند ودر کتب سلف اہل ہند مرقوم است کہ آن بت از زمان کرشن کہ چہار ہزار سال منقضی شدہ معبود ومقبول براہمہ است باجملہ از غزنین روانہ شدہ وقطع منازل وطی مراحل پیش نمود ودر اثنائے راہ حکم بعرض لشکر بعمد در پیوست بتقدیم این امر بیاولان جد کار وقورچیان کارگزار تعیین شدند در وصہ چون عرصہ امید در غایت وسعت ومانند ساحت امل در نہایت فسحت سپاہی چون قطرات امطار در نیسان وانور وبچو اوراق وازہار اشجار در فصل بہار بیرون از حد حصر وشمار در نے گنجید واقتدار آوردہ فوج فوج سواران شیر افگن ودوان تو تمان یلان صف شکن در رنگ جوہرہائے شمشیر در آہن نشستہ واسپان وفیلان را ہمہ بر گستوان پنہان کردہ صف ہا آراستند وعلمہائے رنگین بہ ترتیب پسندیدہ برافراشتند واز آمیزہ فیلان آفتاب مہ دل شب پدیدار گشت واز کثرت غبار علم درفشان بمثال شمع در فانوس نمودار شد

نظم

شدہ اندر آن عرصہ کارزار سر علم منخسف از غبار

علمہا سراز اوج کردہ برون شدہ آسمان خانہ چل ستون

ز سم ستوران دران پہن دشت زمین شش شد وآسمان گشت ہشت

یلان سرافراز وگیتی فروز سواران جنگ آور وکینہ توز

ہمہ با دل شیر وشیری بہم وزرک سنان شان خراشیدہ ہم

مولانا در شعر خود فردوسی می نوشت چون از اتفاقات در غزنین رسید و حقیقت فضل و کمال
او بسلطان ظاهر گردید او را در صحبت خود جا داده پایه قدرش از فضلای آن عصر بلند ساخت
و بنگارش شاهنامه امر فرمود مولانا بمقتضای دانش والا حسب الامر سلطان عالیقدر شاهنامه
مشتمل بر احوال سلاطین کیان و فرمانروایان ایران و توران و دلاوری و دلیری و شجاعت و
مردانگی رستم و اسفندیار و افراسیاب و سهراب و دیگر پهلوانان نامدار بشصت هزار بیت
در مدت سی سال درست کرده اگرچه در عهد سلطان کتاب نظم و نثر بسیار از طبع شعرای
نامدار بعرصه ظهور آمده اما شاهنامه را اشعار رنگین و حسن مضامین و مقدمات ندرت آگین
و حکایات لطافت آگین نزاهت دیگر دارد و مرغوب طبایع سلاطین عظام و مالوف قلوب
خوانین انام است و شعرای والا فطرت در تعریف و توصیف این کتاب اشعار بسیار
گفته اند از انجمله اینکه **بیت**

هر آنکس که شهنامه خوانی کند — اگر زن بود پهلوانی کند

و سلطان اگرچه چندین هزار غلام داشت اما سرآمد ایشان ملک ایاز بود که سلطان در کمند عشق
او گرفتاری داشت گویند که این ایاز خلف والی کشمیر بود بخرد سالی همراه پدر خویش در شکارگاه
رسید جمعی از عیاران آدم دزد بتکاپوی که یافتند ایاز را بدست آورده از آن ولایت بدر
رفتند و در بدخشان رسیده آن لعل درج شاهی را بدست سوداگری بقیمت خاطرخواه فروختند
و از تقدیرات قادر مطلق شاهزاده بغلامی منسوب گشت و آن سوداگر اگرچه اقسام اجناس
نفیسه و انواع اشیای غریبه و زواهر جواهر شاهوار و درر گرانبها و غلامان غلمان نژاد و
کنیزان پری دیدار با خود داشت اما نظر بر حسن و جمال ایاز قیمت آن را از جمیع اسباب
و اشیای زیاده بخاطر آورده او را از جان عزیزتر داشته در تربیت و پرورش توجه
بر می گماشت بقصد تجارت از بدخشان در غزنین رسیده در محل اقامت انداخت و رخت
سوداگری در چارسوی بیع نمودار ساخت و در آن مصر شهرت یافت که تاجری با اقسام
اجناس نادره و اسباب گرانمایه رسیده و غلامی همراه دارد که نظر بصورت حین نظاره آن
تاب نیارد و ازین خبر خورد و بزرگ و وضیع و شریف بقصد دیدن آن ماه فلک دلبری بهجوم
آورده و نظاره آن ماه پاره دست و مفتون می شدند و بزبان می آوردند که بی شائبه تکلف
اگر مهر را نورافزای آن ماه آسمان نسبت داده شود روا است و گر در حسن و خوبی به یوسف

لشکر عظیم بجانب ملتان و سند کشیده و تا چهار هزار کشتی ساختند و بر هر کشتی سه شاخ آهنین
در کمال قوت و حدت مضبوط کرده یکی بر پیشانی و دو بر دو پهلو پرداختند چنانچه هر چه
مقابل این شاخها آمدی خورد شکستی و منعدم گشتی آن کشتیها در آب سر داده و جوانان را
با تیر و کمان و بندوق و قاروره نشانده رو باستیصال معاند آورده و آن مردم خبردار شده
اهل و عیال و اطفال خود را بجزایر فرستاده و جریده بمقابل نشستند و جنگ عظیم در پیوست
اکثرے از انجماعه که مقابله کشتیها آمدند کشته شدند یا غرقه بحر فنا گشتند سلطان بعد استیصال
و گوشمال انجماعه بدار الملک غزنین معاودت کرد و القصه سلطان باخلاق حمیده و خلق بصفات فرخنده
موصوف بود و شجاعت جبلی و دلاوری اصلی ممالک ستانی و جهانگیری میفرمود و به سپه آرائی
و تیغ گذاری مخالفان را منکوب و مغلوب و مقهور میکرد برعیت پروری و داد گستری عالم را
رونق می بخشید و بعدالت ورزی و انصاف پژوهی ستمگاران را بسزا و ستمدیدگان را بمدعا
میرسانید بجفاپوشی و عطاپاشی مجرمان را نوید بخشش میداد و بسخاوت جبلی و زربخشی مفلسان را توانگر
میساخت و دینداری و پرهیزگاری شیمه او بود و در ترویج احکام شریعت غرا و اجرای
اوامر ملت بیضا سعی بلیغ داشت تعصب دینی قوی در ضمیر منیرش مضمر بود که بقصد حصول
ثواب دوازده نوبت بهندوستان یورش نموده و لوای فتح و نصرت برافراشته مراتب
جهاد و غزا بظهور رسانید از نجیبت اهل اسلام اورا غازی گفتندے و از بسکه نیت صاف
و همت عالی و حوصله فراخ و شجاعت ذاتی و بخت بلند و طالع ارجمند داشت بهر طرف که
رو داد ظفر و فیروزمندی بطریق استقبال پیش آمد نظم

هر جا که جنیبتش رسیده — اقبال بپیشش پا دویده
شیران جهان شکار کرده — وز مورچگان کنار کرده
در مشت بظفر هزبر و نخجیر — دولت بقیاس شیر و زنجیر

در سخندانی و نکته فهمی و لطیفه گوئی و معماشناسی نظیر خود نداشت و شعر شیرین و مضامین
رنگین میگفت و فضیلت و علمیت دوست داشت فضلا و شعرا را اعزاز و احترام میکرد
با ایشان رعایت و احسان بسیار میفرمود سرآمد فضلائے روزگار و سر دفتر شعرائے نامدار
مولانائے حسن بود که در شعر خود فردوسی تخلص میکرد وجه تسمیه آنکه در شهر طوس حاکم آنجا
باغی ترتیب داده فردوسی نام نهاده بود و پدر مولانا باغبانی آن باغ داشت بدین تقریب

معلوم کرد و زلیخا در عاشق آن یوسف دیدار گردیده بلباس فقیری در بدخشان رسیده و ایاز را
بصورتی که در عالم مثال مشاهده کرده بود شناخته بقیمت گران خریده در غزنین آورده با او
از عشق و محبت باخت و بعضی شعرا نوشته‌اند که ایاز اگرچه حسن صوری و جمال ظاهری چندان
نداشت لیکن در اخلاق پسندیده و خلق و ادب و صباحت گزیده و شهره آفاق بود و از حسن سیر
جانفزای و دل ربائی میخود و از نیکو خصایل مردم را شیفته و فریفته میکرد از اینجهت شیفتگی سلطان بر
سیرت نیک خصایل فرخنده و ادای خجسته و خوی حمیده او بود **منظومه**

نیکی مردم نه نکو روئیست	خوی نکو مایهٔ نیکو خوئیست
هرکه در او سیرت نیکو بود	آدمی از آدمیان او بود

بالجمله سلطان چون بحد کهولت رسید و موی سفید در محاسن پیدا گردید بصلاح حکما برای حسن افزائی چهرهٔ
نورانی خویش شروع بخضاب نمود بی شایبه تکلف و مداخله تصلف خضاب در ایام شیب رونق افزائی شباب
و چهره پژمرده را از عیب آب و تاب محاسن سفید را حسن افروز جوانی و عهد پیری را سرمایه مسرت و کامرانی موی
کافوری را کسوت آرائی عنبرین و ریش برف نثار را خلعت پیرای مشکین چمن افسرده را جویبار است و بوستان
خزانی را نسیم بهار از تأثیرات اب رفته در جوی برنائی باز می آید و جوانی خفته چهره بیداری می آمد پیری
آمده رخت اقامت می بندد و جوانی رفته صورت معاودت می پیوندد تأثیرات آبحیات دارد گرد
پیری خلق جوانی بر روی کار می آرد معجزات خضر در جیب است که کهنگی از زیب و زینت نوی می بخشد **منظومه**

جوانی چون نسیم نوبهار است	دمی بر رنگ و بوی گل سوار است
اگر دریافتی بر دو نفست بوس	وگر غافل شدی افسوس افسوس

اگرچه حکیمان اولاد فیثاغورث پیشگان خرد منش برای موی سفید خضاب طرفه صانع و تازه اختراع
کرده‌اند اما کانون گویان اقلیدس جوی و در نسخه فکر و شعور چنین دستور اهل قلم آورده که چون از
کشور بدن عاملیان بهار ربیع جوانی منقضی گردیده و خریف پیری در رسید و عزل عمل شباب
و نصب احکام شیب در میان آمد عود جوانی بیرون از حیز امکانی است عجبی بوالهوس
مغلوب نفس که در ایام پیری ریش را رنگ کردن نشاط جوانی تصور کرده‌اند بی تحقیقت
نور را از ظلمت می پوشند و صبح را بشام مبدل می کنند حسن محاسن را بی رونق و زیب
چهره را زایل میسازند در موسم خزان جو بیار در باغ روان کردن و توقع رونق بهار داشتن
محض ابلهی است و در زراعت قابل در آب دادن را امید سرسبزی شدن و ابلهی و پوچ

کنعان مقابل کرده آید سزاست و همه کس شیفته و فریفته گشته مائل به خریداری آن گوهر بیع
دلداری شده و قیمت آنرا از قیمت شاهد کنعانی گذرانیدند تا آنکه صیت حسن و خوبی آن سرو بستان
محبوبی در گوش سلطان رسید سوداگر را معه آن سلطان ملک جمال طلبیده داشت و بمجرد مشاهده
مبتلا و مشتاق گشته عنان اختیار از دست داد و بمقتضاے فریفتگی و شیفتگی ان را بقیمت
گران انچه سوداگر میخواست بلکه زیاده بران خرید و انیس انجمن خاص و جلیس مجلس اختصاص
گردانید و شیفته خوے داده و بخته دام موے او گشت حسن ادایش سحر سازی و فرخنده
لقایش دلنوازی بکار برد و تکلم شیرینش راحت افزاے روح روان و خنده و نمکینش
مسرت پیراے دل و جان گردید زلف عنبرینش زنجیر خرد و کاکل شکنینش سلسله عقل شده و
عشقش بر کشور دل کوس تسخیر نواخت و محبتش در ساحت سینه لواے ظفر برافراخت تیر
نگاهش بجگر دوزی پرداخت و خدنگ مژگانش جان را خسته و مجروح ساخت الحق عشق
است پرده بر انداز شرم و حیا بهم زن امتیاز چون و چرا دامنش از لوث کفر و دین مبرا
ساحتش از خس و خاشاک حسب و نسب معرا لعل را با خزف وصل میدهد و حصیر را با حریر
پیوند میکند بدرگاهش شاه و درویش برابر و در حضرتش خواجه و غلام همسر نظم

این عشق که هست بیخود از خویش — نه شاه شناسد و نه درویش
این عشق ز دل چو بست محمل — نه گام شمارد و نه منزل
عشق است که یافت هر که مستی — داشت همه را بخیره دستی
چون عشق رسد با تشین تاب — نه زهره آتشین کند آب
عشق است هزار شعله و تاب — عقل است هزار رنج و دل آب

القصه سلطان عاشق و شیع و دلدار و شیفته حسن آن ماه و ید لاگر دید او را برتمامی خدم و حشم
برگزیده مامور امر و محکوم حکمش گشت اشعار رنگین و ابیات ندرت تضمین در محمود نامه
و دیگر رساله از عشق و محبت او گفته سوز و دردمندی دراز نهانی خویش بعرصه ظهور آورده
چنانچه قصه عشق و نیاز سلطان و حسن و ناز ایاز مشهور است و در اکثر کتب مسطور علی الخصوص
مولانا نازلی این داستان را بآئین شایسته و مضامین نادره تحریر در آورده چهره آراے
ندرت بخشیده و صور پیراے فکرت ارجمند خویش گشته اما مولانا می نویسد که سلطان ان ماه
دل فریب را در خواب دیده و ربودن آن لعل کان دلبری را در بدخشان در جهان خواب

بازدید چون است سلطان از تنگ دلش در سلسله دنیا بند و در گرداب تعلق غرق بود فرمود که احتشام امتعه و انواع اقمشه و اجناس غریبه و اشیای عجیبه و جواهر زواهر بی نظیر ولولوی لالای دلپذیر و آلات طلا و نقره و ادوات مرصع و زینه و سایر خزاین کارخانجات و تمامی اسباب تجملات آنچه موجود است همه را از نظر بگذرانند فرمان پذیران حسب الامر عمل آوردند تمامی نقود و اجناس در پیشگاه منظر برچیدند سلطان نظر بران انداخته داغی بکسی نداد و از مفارقت آن حسرت خورده رحلت کرد نظم

زر و نعمت اکنون بده کان تست | که بعد از تو بیرون ز فرمان تست
پریشان کن امروز گنجینه چست | که فردا کلیدش نه در دست تست
کسی گوی دولت ز دنیا برد | که با خود نصیبی بعقبی برد
تو با خود ببر توشهٔ خویشتن | که شفقت نیاید ز فرزند و زن
غم خویش در زندگی خور که خویش | بمرده نپردازد از حرص خویش
بغمخوارگی چون سر انگشت من | نخارد کسی در جهان پشت من

مدت سلطنت سی و پنجسال ❊

امیر مسعود بن سلطان محمود بعد رحلت پدر والاقدر زینت افزای اورنگ خلافت گردید اما بر هندوستان یورش نتوانست کرد ❊

امیر ابوسعید بن امیر مسعود از خویش برادر کلان تر بعد پدر سریر آرای فرمان روائی گشته عدالت و نصفت را رواج داد و دو مرتبه بر هندوستان یورش نمود لیکن چندان دست نیافت بعد انهدام بتخانه و بعضی اماکن معاودت کرد ❊

بهرام شاه برادر امیر ابوسعید پس از برادر کلان اورنگ نشین جهانبانی گشته بر هندوستان یورش نمود بعضی بلاد و امصار که پدر و برادر کلانش مسخر نکرده بودند بزور شمشیر بتسخیر درآورده امرای خویش دران اماکن منصوب کرده مروج ترویج اسلام گردید اما سلطنت او در هندوستان بقا نیافت و در ضبط ممالک ایران و توران و محاربه سلاطین آن دیار بسر برد کتاب مخزن اسرار از تصنیف مولانای نظام الدین گنجوی و کلیله و دمنه تالیف علامه نصرالله مستوفی در عهد او در دست شد و او در سنه ۵۴۷ از جهان فانی درگذشت ❊

کهنه و فرسوده را رنگین نمودن و از و چشم نوی داشتن از عقل دور است و از گل پژمرده
امید شگفتگی کردن بی‌بهره‌روی نزدیک بالفرض اگر از خضاب ریش تقلید جوانی صیغه و فرسودگی
تن و ژولیدگی چهره و گم گشتگی احساس حواس و کم‌حسی‌گی قوای بدن و خمیدگی قامت
دلیلی است قاطع و حجتی است ساطع بر رسیدگی عمر با آخر **رباعی**

چون پیر شدی کار جوان نتوان کرد — پیری است نه کار زی نهان نتوان کرد
در ظلمت شب هر آنچه کردی کردی — در روشنی روز نهان نتوان کرد

القصه چون سلطان را ایام شباب در گذشت و عهد شیب نمودار گشت و در باغ جوانی
خزان پیری در رسید حواس صوری کمی پذیرفت و در قوای بدنی تفاوت ظاهر گشت جوانی
کوس رحلت نواخت ضعف و ناتوانی طرح اقامت انداخت **بیت**

جوانی بود خوبی آدمی — چو خوبی رود کی بود خرمی

بنای عمر اگر همه با بحیات رسیده او آخر خلل پذیرد و دوام حیات اگر همه بفیض مسیحا فیض
یافته به بادمی رود و در دیوان که از ل منشور حیات جاوید بنام احدی مرقوم نگشته و طغرای
زندگی ابد بر اسم هیچکس ثبت نشده و همگنان را ازین دار فنا بمنزل بقا باید شتافت و همه
کس را در جولانگاه آخرت بباید تاخت درین صورت سلطان در [illegible] بعلت دق و زحمت
ضیق النفس اورنگ خلافت خالی کرده سمند زندگانی در جولانگاه مرگ تاخت و از شهرستان
هستی بجانب نیستی نقاره رحیل نواخت **نظم**

دگرگون شده آسمان و زمین — ز فوت شهنشاه دنیا و دین
دل خلق شد ز آتش غم کباب — بنای جهان از حوادث خراب
همه کرده جامه سیاه و کبود — ز خون دل و چشمها رانده رود
همه بر سر افشانده از غصه خاک — چو جامه همه سینه‌ها کرده چاک
گریبان جان چاک زد صبحدم — ببرید شب زلف پرپیچ و خم
روان گشت از چشمها رود خون — ز خون گشت روی زمین لاله‌گون
ز آه و ز فریاد پر شد جهان — بگردون گردان برآمد فغان
ز دل رفت صبر و ز سر رفت هوش — برآمد ز جانها فغان و خروش

گویند در زمان سکرات موت که زمان ترک از تعلقات دنیای دون و وقت توجه

رخت گردانید بیت

تا ک تیر د چاکا چاک شمشیر دریده مغز پیل و زهرهٔ شیر

قضا را رای بهیم و یو غالب آمده فتح یافته بسیاری از لشکریان سلطان را طعمهٔ تیغ بیدریغ
نموده و سلطان هزیمت خورده بهزاران رنج و تعب رجعت نموده بغزنین رسید مرتبهٔ سوم
در سنه لوای توجه بسمت لاهور برافراشت سلطان ملک خسرو از نسل سلطان محمود غزنوی
که شمه از احوال او تحریر در آمده حکومت لاهور داشت بعد محاصره و محاربه فتح قلعه نزدیک
رسید خسرو ملک عاجز شده پسر خود را با یک زنجیر فیل بطریق پیشکش فرستاده صلح نمود و
سلطان پیشکش هر ساله مقرر کرده بغزنین معاودت نمود مرتبهٔ چهارم در سنه بر سر دیول که
بتهته مشهور است رفته تمام ولایت در کنار دریای سنده بضبط در آورد و غنایم و
نوادران دیار با مال بسیار گرفته برگشت مرتبهٔ پنجم در سنه باز بولایت لاهور آمده محاصره و
مجادله نمود خسرو ملک تاب نیاورده در قلعهٔ لاهور متحصن گردید سلطان نواحی لاهور غارت کرده
در میان دریای راوی و چناب قلعهٔ سیالکوت را که بنای آن از قدیم است و شکست
و ریخت که در ارکان آن راه یافته بود تجدید و ترمیم تعمیر نموده نایب خود در آنجا گذاشته برگشت
و خسرو ملک باتفاق طایفهٔ کهوکهران مدتی محاصرهٔ قلعهٔ سیالکوت نموده بی نیل مقصود بلاهور
عود کرد مرتبهٔ ششم در سنه باز سلطان از غزنین بلاهور آمده و خسرو ملک بعد تحصن عاجز شده
غیر از اختیار چاره ندانسته بملازمت سلطان رسید او را سلطان با خود در غزنین برده و در لاهور نایب
خود نصب کرد و خسرو ملک در همانجا طومار زندگی قطع نمود مرتبهٔ هفتم در سنه سلطان باز بهندوستان
آمده قلعهٔ سرهند[1] را که در آن زمان دار الایالت راجهای عظیم الشان بود بدست آورده یک هزار
و دویست سوار در آنجا گذاشته در موضع تراین که الحال آن را تلاوری گویند رسید رای پتهورا
فرمانروای هندوستان با لشکر گران و ترنجانه فراوان بدان سرزمین آمده صفوف مصاف
آراسته هر دو لشکر بهم مقابل گشته داد مردانگی دادند نظم

دو ابر از دو سو در خروش آمدند دو دریا که در موج و جوشش آمدند
بر آمد ز هر دو سپه بوق کوس زمین آهنین شد سپهر آبنوس
ز بس کشته در خسته در ریخت زمین شد چو دریای آو یخت

[1] قلعه بتهنده و فرشته جلد اول صفحه ...

خسرو شاه بن بهرام شاه چون او در جنگ آرائے فرمان روائی گشت سلطان علاء الدین
حسین غوری غالب آمده غزنین را از و مستخلص نموده در تصرف خویش آورد و خسرو شاه
هزیمت خورده از ملک موروثی خویش برآمده رو بهندوستان نهاد و لاهور را به تسخیر در آورد و
تا آخر عمر بحکومت ولایت پنجاب قیام ورزیده و در سنه ۵۵۵ھ در خطه لاهور چراغ زندگانی او از
تندباد اجل منطفی شد مدت سلطنت او پنجاه و هشت سال ۔

سلطان خسرو ملک بن خسرو شاه بعد رحلت پدر بر مسند حکومت ولایت
پنجاب متمکن گشت چون سلطان شهاب الدین برادر سلطان غیاث الدین بن سلطان علاء الدین
غوری از جانب برادر کلان خویش نیابتاً در غزنین می بود و بمقتضائے کار طلبی بر اطراف
ممالک لشکر میکشید کمر همت به تسخیر هندوستان بسته علی التواتر بر لاهور یورش کرده
خسرو ملک را بجنگ و جدال عاجز گردانید آخر الامر خسرو ملک تاب نیاورده در سنه ۵۸۲ هجری
نزد سلطان شهاب الدین در غزنین رفته بهمان طرف ودیعت حیات سپرد مدت حکومت
او در لاهور بیست و هشت سال از ابتدائے سلطان ناصر الدین سبکتگین تا خسرو ملک
هفت تن مدت دو صد و هفتده سال سلطنت غزنین و بلاد هندوستان کردند ۔

سلطان شهاب الدین عرف معز الدین محمد

برادر کلان او سلطان شمس الدین مشهور بغیاث الدین ولد سلطان علاء الدین حسین خلافت
غور داشت سلطان شهاب الدین از جانب برادر کلان خود بر غزنین لشکر کشیده در سنه ۵۶۹ھ
فتح نموده نیابتاً بحکومت آن ولایت قیام ورزید چون شخصے جهت مند و کار طلب و والا ورد و صاحب
اقبال بود کمر تردد بربسته قصد جهانگیری و ممالک ستانی نمود در مرتبه اول ولایت ملتان
از تصرف قرامطه و اوچ را از قوم بهاتیه تسخیر در آورده بنائب خود واگذاشته بغزنین مراجعت کرد
مرتبه دویم در سنه ۵۷۴ باز در ملتان و اوچ آمده براه ریگستان عزیمت گجرات کرد
راے بهیم دیو مرزبان آن ولایت لشکر فراهم آورده صفوف مصاف آراست و جنگ عظیم
روداد چون لشکر سلطان از مسافت بعید رسیده مانده و رنجور شده بود مخصوصاً از قطع
مسافت ریگستان رنج بے آبی و تعب بے غلگی کشیده و لشکر راے بهیم دیو فراوان و
تازه زور بود جنود سلطان را بزخم تیر و دم شمشیر و نوک سنان و ضرب بندوق کشتند

صف ترکان رسید بهر مصاف — تیغ برکرد هندوان ز غلاف
ترک و هند بهم در افتادند — داد مردی و مردمی دادند
جویهای ز خون چو گشت روان — سران کشتگان بسیل دوان
هند و ترک بسکه کشته شده — دشت هموار پشته پشته شده
از قضا ترک چیره دست افتاد — لشکر هند را شکست افتاد

چون مشیت قادر علی الاطلاق بران شد که سلسلهٔ جهانبانی هندوستان از فرقهٔ هنود منقطع گردد و این مملکت در ظل سلطنت و سایهٔ عدالت فرمان روایان مسلمین در آید و در ممالک هند رواج اسلام منصهٔ ظهور رسد نسیم فتح و نصرت بر اشجار عالم اقبال سلطان وزیدن و نهال دولت رای پتهورا در عواصف ادبار از بیخ و بن افتاد یعنی رای پتهورا ناگهان در رزمگاه دستگیر گشته بقتل رسید و لشکریانش همه طعمهٔ تیغ خون آشام مبارزان ظفر جام گردید و فرقهٔ بستان جان ستان بهادران نصرت نشان جان در داد و بسیاری را خرمن هستی از آتش توپ و تفنگ پاک سوخت و اکثری پامال فیلان کوه تمثال شدند و خلق انبوه بدست شجاعت مندان نصرت منش گرفتار گشتند و کهاندی رای برادر رای پتهورا که سپه سالار بود هزیمت را غنیمت دانسته بصد سعی و تلاش جان خود را ازان مهلکه سلامت برد

چنان بیمناک و هراسان گریخت — که زنار را از گرانی گسیخت

قلعهٔ سرستی که تلاوری بوده باشد و هانسی و اجمیر که دار الملک رای پتهورا بود بتصرف کسان سلطان در آمد مال و امتعهٔ آن قلاع بدست بهادران فیروزمند افتاد و سلطان بعد فتح چند روز در همان سرزمین اقامت ورزیده در فراهم آوردن پراگندگیهای ممالک و امن و امان شارع و مسالک و بخشیدن مرهم بر جراحتهای قلوب رعایا و برایا و تسکین دلهای کافهٔ خلایق و انتظام مهام ملکی و مالی مساعی جمیله بکار برده پس از حصول جمعیت خاطر از سرانجام امور مملکت و کارهای سپاه و رعیت ملک قطب الدین ایبک را که غلام برگزیدهٔ او بود در قصبهٔ کهرام [illegible] کرده وی را نایب سلطنت گذاشته خود براه کوه سوالک روان شد اکثر ممالک کوهستان را غارت کرده غنیمت فراوان بدست آورده بغزنین رفت بعد جلوس سلطان ملک قطب الدین ایبک [illegible] [illegible]

ازانجا که آفتاب مراد از مطلع امید بر ترقی می آید و شاهد مرام از پرده آرزو بناز و کرشمه
چهره میگشاید قانونی است قدیم که ایزد جهان آرا چون میخواهد که برگزیده خود را بر فراز تخت
فرمان روائی متمکن سازد از مبادی حال آن نیکبخت را مورد محن و مشاق گردانیده در زمان
مسعود ابواب ادراک مقصود بر روی او میگشاید **مثنوی**

درین دیر کهن رسمیست دیرین | که بی تلخی نباشد عیش شیرین
نیفتد در جهان کس را بلائی | که ناید زان بلا بوی عطائی

اگرچه درین محاربه سلطان جلادت ها کرده مراتب تهور بجا آورد اما چون در مشیت ایزدی
فتح و نصرت بر وقت دیگر موقوف بود درین مرتبه بر لشکر سلطان شکست افتاد و کهاندی
رای برادر رای پتهورا که حاکم دهلی بود و قالب آهن فیل سوار حمله آورده با سلطان در آویخت
و بازوی سلطان را بضرب نیزه مجروح ساخت نزدیک بود که سلطان از شدت درد
زخم بیهوش شده از اسب فرو افتد درین وقت غلام خلج بچه در رسید عقب سلطان بر
اسپ نشسته از رزمگاه بیرون آمده در لشکرگاه رسیده سلطان را بسلامت بمنزل رسانید
و درفع غوغائی که از زخمی شدن سلطان و نارسیدن او بمنزل در خلائق بود نمود و سلطان
زیاده ازان صلاح جنگ ندیده ازانجا معاودت کرده بعد از تعب و محنت در غزنین رسید
و رای پتهورا بعد فتح در سهرند آمده قلعه را از کسان سلطان بعد محاصره یکسال و کیماه تسخیر نموده
بکسان خود سپرد مرتبه هشتم در سنه ۵۸۸ باز سلطان بلشکر گران متوجه هندوستان گردیده
در همان موضع زاین که سابقا جنگ شده بود نزول عساکر طرفین اتفاق افتاد و هنگام صبح که شاه
چرخ بزیب مهر چارم سپهر تیغ ظلمت سوز بقصد انتقام هندوی تیره روزگار شب از نیام
گیتی کشیده لشکر کافر کیش ظلام رو بانهزام داد و اعلام سیه فام جنود لیل از پرتو ماهچه رایات
نور سلطان نگونسار رو بحجاب تواری نهاد دلاوران جنگجو و بهادران پرخاش خو با همدیگر پیوستند
و جنگی که از داستان رستم داستانی(۱) بوده باشد و کارنامه افراسیاب تواند بود بروی
کار آوردند در مدح آن پهلوانان را بر فلک برین ثناخوان خود گردانیدند گاهی ترکان جلادت
کیش جرات و جسارت نموده بر هندوان غالب می شدند و گاهی هندوان تهور اندیش
از دلاوری و دلیری بر ترکان غلبه می آوردند **نظم**

(۱) نشانی ه

چتر و تجملات پادشاهی برائے قطب الدین فرستاده بخطاب سلطانی مخاطب ساخت
این سلطان در بخشش و بخشایش داد سخاوت و جوانمردی داده و مستحقان را زیاده از خواهش
عطا فرمودی دست جود و سخاوتش گرد افلاس از چهره مفلسان بر افشاندی و ابر کرم و عطایش
غبار یاس از صفحه حال تنگدستان فرو نشاندی سخاوتش دامن و جیب آرزومندان پر نمودی
همتش ارباب عسرت را از آز و نیاز بے نیاز فرمودی **بیت**

با همت او حوصله دریا تنگ — با رفعت او مرتبه گردون پست

چون لکها با اهل احتیاج انعام دادی ازینجهت در هندوستان لکه بخش گفتندی در میان او و
تاج الدین یلدوز که یکے از بندهائے خاص سلطان شهاب الدین بود و بعد سلطان در غزنین
اسم سلطنت بروی اطلاق یافته بود بر سر لاهور مخاصمت و منازعت گردید و قصد یکدیگر کرده
آتش محاربه بر افروختند از طرفین صفها آراسته بجنگ پرداختند بهادران جانفشان تیغها
آخته اسپان انداختند و تیرها بر تافتند و جانها شگافتند **نظم**

سلیح عمل زاهن جوان — چو معنی در الفاظ مغلق نهان
دران رزم تیرے که از شست جست — چو مضمون برجسته در دل نشست

بالآخر تاج الدین تاب مقاومت نیاورده منهزم گشته در کرمان اقامت ورزید و سلطان مظفر
و منصور شده باستقلال کمال بسلطنت پرداخت و روزی در چوگان بازی از اسپ
افتاده گوئے زندگی بجولانگاه آخرت رسانید مدت بست سال حکومت هندوستان نمود
ازانجمله سلطنت غزنین چهار سال ◆

سلطان آرام شاه پسر خوانده سلطان قطب الدین

چون سلطان مرحوم پسر صلبی که سزاوار جهانبانی تواند بود نداشت ارکان دولت باتفاق
یکدیگر آرام بخش پسر خوانده سلطان را که سوائے او وارثی نبود بحکم وراثت در سنه ۶۰۷ در خطه
دل کشائے لاهور بر اورنگ فرمانروائی اجلاس داده سلطان آرام شاه خطاب کردند باطراف
ممالک احکام و مناشیر صادر گشت و نوید عدالت و نصفت بخلائق رسید و درین اثنائے
امیر علی اسمٰعیل حاکم دهلی باتفاق جمعی از امرائے ملک التمش را از بداؤن طلب داشت و
ملک در دهلی رسیده و قلعه را در تصرف خویش در آورد و سلطان آرام شاه از استماع آمدن

ودر سر انجام مهمات جهانبانی و انتظام معاملات ملک هندوستانی مقید گردیده اسرع اوقات قلعه دهلی
ومیرته تسخیر نموده بهر جا حکام نصب گردانید و در سال دویم قلعه کول نیز مسخر کرده قلعه گوالیار
وبداؤن ودیگر قلاع فتح کرده بر سر گجرات رفته انتقام شکست سلطان که سابقا تحریر در آمده
از رای بهیم دیو گجراتی گرفته آن ولایت را تاخت و تاراج نموده بفتح و نصرت بدهلی مراجعت
کرده خطبه وسکه بنام سلطان رواج داد و از آن تاریخ شهر دهلی دار الخلافت سلاطین مسلمین مقرر
گردید مرتبه نهم در سنه ۵۹۰ باز سلطان از غزنین بهند آمده ولایت قنوج را مفتوح کرده سیصد
زنجیر فیل و دیگر اموال غنیمت گرفته برگشت چون سلطان غیاث الدین برادر کلان سلطان
که اسم سلطان بر وی بود جهان گذران را پدرود کرد سلطان از روی جوانمردی و والاهمتی ولایه
غور و ترکستان وخوارزم و دیگر ممالک بوارثان قسمت کرده خود بر ولایت غزنین قناعت
نمود مرتبه دهم چون سلطان شنید که در نواحی لاهور طایفه کهوکهران عصیان ورزیده فتیله فتنه
و شراره شرارت برافروخته اند لهذا برای تادیب آن گروه از غزنین رو بلاهور آورد
ملک قطب الدین نیز از دهلی بخدمت سلطان رسیده باتفاق یکدیگر گوشمال آن جماعت
بدمآل بی اعتدال کردند سلطان بعد تنبیه آن فرقه و تنظیم امور ملکیه از لاهور معاودت بغزنین
نموده چون نزدیک رسید در دمیک از دیهات توابع غزنین از دست فدائی کهوکهر که برکاب
سلطان رفته بود باتفاقی که رو داد درجه شهادت یافت گویند که خزانه بسیار از طلا و نقره
و جواهر زواهر از وماند و از آنجمله پانصد من الماس که از جواهر نفیسه است نقل در آمده و دیگر
اموال از همین قیاس باید کرد بیت

دریاب کنون که نعمتت هست بدست ‌ ‌ ‌ کین دولت و ملک میرود دست بدست

پانزده نوبت سلطان بر هندوستان یورش کرده دو مرتبه شکست خورده و دیگر مرتبه بفتح
و نصرت کامیاب گشت چنانچه تفصیل آن نقل در آمده تا آخر عمر سی و دو سال سلطنت نمود
از آنجمله فرمانروای هندوستان پانزده سال و دو ماه سلطان قطب الدین ایبک غلام
زر خرید سلطان شهاب الدین نیابتا حکومت هندوستان داشت بعد از آنکه سلطان درجه
شهادت یافت از دهلی برآمده در لاهور رسید و صاحب افسر بر اریکه خلافت گشت یازدهم
ربیع الاول سنه ۶۰۲ سکه و خطبه بنام خود کرد چون انگشت خنصر او شکسته بود از آن جهت او را
ایبک گفتندی سلطان غیاث الدین محمود برادرزاده سلطان شهاب الدین از فیروزکوه

آورده تیغها کشیده بقصد سلطان نمودند چندے را بقتل رسانیدند و سلطان از آنجا بسلامت
برآمد وان تا عاقبت اندیشان تعاقب کرده نتوانستند دست بر سلطان رسانیدند و خلق کثیر
بربام ها و دروازه ها برآمده آن طایفه را بزخم تیر و تفنگ و خشت و سنگ هلاک نمودند سلطان
در دولتخانه رسیده بانتقام بے اندیشهاے انجماعة اکثری را طعمه تیغ بیدریغ نمود و باجمله سلطانی
باستقلال کرده بعدالت و نصفت زندگانی مے نمود و رعایا و برایا را خوشنود گردانیده باجل
طبعی درگذشت مدت سلطنت او بست و هشت سال و یکماه +

سلطان رکن الدین فیروز شاه بن سلطان شمس الدین التمش

بعد پدر والا قدر در سنه ۶۳۳ بر تخت خلافت جلوس نمود چون بهره از عقل و قابلیت از سلطنت
نداشت کثرات لذات نفسانی و افراط احظاظ جسمانی و هواے عشرت و کامرانی و کامرانیے
ایام جوانی او را از امور جهانبانی باز داشت و خزانه در انعام لولیان و ارذال و مسخره و مطرب
و مطربه صرف میکرد و بے پروائی و لاابالی زیست می نمود چون خبری از احوال سپاه و
رعیت خبرے نگرفت و دایم الخمر بوده شرب شراب بافراط رسانید اگرچه اسم سلطنت بر
سلطان بود اما بی بی شاه ترکان والده او که کنیزک ترکیه بود نظر بجے پروائی و ناقابلیت
پسر خود داشته سرانجام مهام ملکی و مالی بر ذمه همت خود گرفت تا انتظام امور جهانبانی گشت
و باقتضاے کوته اندیشی که در سرشت زنان مخمر است حرمهاے سلطان شمس الدین را
که بچشم او بود آزار و اضرار رسانید و قطب الدین پسر سلطان را بے گناه قتل نمود و بعضی امور
ناشایسته که سزاوار از خاندان بادشاهان نباشد از و بظهور رسید ارکان دولت نظر
بر بے پروائی و نارسائی سلطان و تسلط و استیلاے مادرش داشته باخود اتفاق کرده
از و برگشتند و ملک اعز الدین ایاز حاکم ملتان را تحریک سلطنت دهلی نموده طلبیده شدند
و او از ملتان لشکر گران فراهم آورده عازم دهلی گشت سلطان نیز بقصد مقابله از دهلی برآمده
تا کهرام رسیده و پیشتر از آنکه ملک اعز الدین ایاز برسد امراے از سلطان انحراف ورزیده
در دهلی رفته بی بی رضیه بنت سلطان شمس الدین را بر تخت نشاندند و سکه و خطبه بنام او کردند
و بی بی شاه ترکان را مقید ساختند سلطان باستماع این خبر از کهرام رجعت نموده در کیلوکهری
رسیده با او جنگ گردید و بی بی رضیه فوجی از بهادران شجاعت پیشه بر سر او تعین

ملک از لاهور در حوالی دهلی آمده صف آراسته باندک محاربه فرار نمود مدت سلطنت قریب یکسال +

سلطان شمس الدین عرف ملک التمش[۱]

او را سلطان قطب الدین ایبک ملک جیتل خریده و بفرزندی گرفته دختر خود را در مناکحت او درآورده بود و بعد فتح گوالیار امارت آنجا باو ارزانی داشت پس ازان برن و آن نواحی بدو تفویض نموده بتدریج ولایت بداؤن ضمیمه حکومت او گردانید چون علامات شجاعت و مردانگی و آیات فراست و فرزانگی از و بمنصه ظهور رسید و بارها در حضور تردداتِ مردانه بجا آورد آخر کار بپایه امیر الامرائے رسید و خط آزادی از سلطان یافت بعد ازانکه سلطان قطب الدین درگذشت و از سلطان آرام شاه امور خلافت تمشیت نیافت باتفاق امیر اسمعیل سپه سالار و دیگر ارکان دولت از بداؤن آمده سنه ۶۰۷ بر تخت جهانبانی جلوس نموده بخطاب سلطان شمس الدین مخاطب گشت التمش از آن گویند که در شب خسوف متولد شود چون صاحب تردد و شجاع بود بزور شمشیر اکثر ممالک در حیطه تصرف آورده فرمانروائی باستقلال نمود ودران زمان چنگیز خان فرمانروائی خوارزم و ترکستان بود و سلطان جلال الدین از پیش چنگیز خان منهزم گشته بر سر لاهور آمده محاصره نمود سلطان با لشکر بسیار از لاهور رسیده مقابله نمود جلال الدین تاب نیاورده بطرف سند و سیوستان بدر رفت در سنه ۶۲۲ ایلچی عرب خلعت خلافت جهت سلطان آورد و سلطان مراسم اطاعت بجا آورده فرحت و شادمانی نهایت کرد و چند روز شهر را آرایش داد و کوس شادی نواخت در سنه ۶۳۱ بر ولایت مالوه یورش نموده مظفر گشت و بتخانه مهاکال که از مدت سیصد سال تعمیر یافته در غایت متانت و حصانت بود خراب ساخت از بنیاد بر انداخت و تمثال راجه بکرماجیت و دیگر بت ها را آورده بر در مسجد جامع دهلی بر زمین فرو برد تا لگدکوب خلایق گردد و القصه در طاعت و عبادت مولع بود و در هر جمعه مسجد جامع رفته باداے فرایض و نوافل قیام نمودی و وعظ شنیدی و رقت کردی و در هر باب خداپرستی بکار بردی روزے ملحدان دهلی اتفاق کرده روز جمعه ناگهان بمسجد هجوم

---

[۱] در کتب با دسکه جات این پادشاه نامش التمش نوشته است که در ترکی نام قطا سلطنت را میگویند +

همت باتفاق امرا بترتیب عساکر پرداخته عنان عزیمت بصوب دهلی معطوف ساخت سلطان
معزالدین بهرام شاه که جانشین اورنگ فرمانروائی شده بود لشکر عظیم بعزم مقابله و مقاتله در مقابله
سلطان رضیه فرستاده هنگامه آرائے نبرد و کارزار گردید در هنگام مقابله طرفین و زد و خورد و سپاه
در نواحی کیتهل لشکریان سلطان رضیه رو بهزیمت نهادند و سلطان رضیه و ملک اختیار الدین بدست
زمینداران آن ضلع دستگیر آمده بتاریخ بست و پنجم ماه ربیع الاول سنه ۶۳۷ه رحلت گزین عالم
جاودانی گردید مدت سلطنت سلطان رضیه سه سال و شش ماه و شش روز .

سلطان معزالدین بهرام شاه بن سلطان شمس الدین التمش

روز دوشنبه بست و هشتم ماه رمضان سنه ۶۳۷ه سلطان معزالدین بهرام شاه باتفاق اکابر و امرا
و ملوک بر سریر سلطنت جلوس فرمود چون ملک اختیار الدین باتفاق وزیر مملکت نظام الملک
مهذب الدین سائر جمیع امور مملکت را از پیش خود گرفت و همشیره سلطان معزالدین را که سابق
منکوحه قاضی اختیار الدین بود در حبالهٔ نکاح در آورده یک فیل بزرگ بر در خانهٔ خود می بست
چون دران زمان غیر از سلاطین دیگرے فیل نمیداشت ازینمعنی مقوی بدگمانی پادشاه سلطان
معزالدین چندے از فدائیان خود را فرمود تا ملک اختیار الدین را بزخم کارد شهید ساختند
و ملک مهذب الدین را نیز دو زخم برپهلو زدند و او زنده بدر رفت بعد ازان ملک بدرالدین
سنقر رومی امیر حاجب گشت و تمام امور مملکت را موافق رسم و قانون قدیم انتظام داد
اتفاقاً ملک بدرالدین سنقر باغوائے جمیع از اهل فتنه در انقلاب ملک با صدور و اعیان
وقت مشاورت نمودند روز دوشنبه هفدهم ماه صفر در خانه صدر الملک تاج الدین که مشرف
ممالک بود همه اکابر فراهم آمده در باب تبدیل سلطنت سخن کردند و صدر الملک تاج الدین
را بطلب نظام الملک فرستادند که او نیز شریک مصلحت شود و صدر الملک سے فی الفور
سلطان معزالدین را ازین حال اطلاع داده یک کس معتمد سلطان را در گوشه پنهان
داشته خود بخدمت نظام الملک آمده از اجماع قاضی جلال الدین کاشانی و قاضی کبیر الدین
و شیخ محمد شامی و مردم که آنجا بودند اخبار کرد نظام الملک دفع الوقت نموده آمدن خود را
بوقت دیگر انداخت صدر الملک حقیقت حال بوسیله خادم سلطان که پنهان داشته
بود بخدمت سلطان معروض داشت سلطان همان ساعت بر سر ان جماعت رفته ایشان را

نمود اندک جنگ سلطان دستگیر گشت و بعد چند گاه سلطان و مادرش در زندان خانه فوت شدند
ایام سلطنت او یکسال و شش ماه و بیست روز.

سلطان بی بی رضیه بنت سلطان شمس الدین التمش

در سنه ۶۳۴ باتفاق امرا و وزرا اورنگ آرائے خلافت گشته سکه و خطبه بنام خود رواج
داد و بتدابیر صائبه و افکار ثاقبه تنظیم امور خلافت و جهانداری و تنسیق مهام ملکی و مالی بنوعی
که لائق هوشمندان والا خرد بوده باشد در پیش نمود نظام الملک محمد جنیدی که بوزارت اختصاص
داشت باتفاق اکثر امرایان که از اطراف بدرگاه سلطان رضیه آمده بودند حقوق نعمت را
بکفران انحراف عقوق ساخته طریق بغی پیموده سلوک مخالفت و ناهنجاری در پیش کرده
با امرائے دیگر که از پیشگاه حضور بیرون بودند نامها نوشته ترغیب بد اندیشی نمود ملک
نصیر الدین تائشی جاگیردار اوده که با سلطان رضیه موافقت داشت بعزم مدد و اعانت
سلطان رو بدهلی آورد امرائے مخالف بد اندیشه تباه استقبالش نموده او را دستگیر ساختند
و او از ضعف بدن این جهان گذران را پدرود کرد سلطان رضیه از معاینه این حال بتدابیر
صائبه خود جمعیت مخالفان را پریشان گردانید و هر یکے بجانبے رو بگریز نهادند نظام الملک
در کوه سرمور جدا آمده رخت هستی خود را ازین جهان فانی بربست و امر وزارت بخواجه مهذب
که نائب نظام الملک بود تفویض یافت و بخطاب نظام الملک ملقب شده و امیران دیگر با نظام
ممالک دستوری یافتند و ملک اختیار الدین ایتگین امیر حاجب شده و بوفور دانش و رسوخ
اعتقاد آنچنان تقرب بهم رسانید که هنگام سواری دست در بغل سلطان رضیه انداخته سوار میشد و
سلطان رضیه که در شجاعت و عدالت از مردان بهره وافی داشت لباس مردانه در بر و کلاه
خسروانه بر سر نهاده بر سریر سلطنت نشسته بار عام دادے بعد ازان که خاطرش از انتظام
این ممالک اطمینان یافت با عساکر بسیار جانب سهرند نهضت نمود در اثنائے راه امرائے
ترک بر او خروج کرده جمال الدین یاقوت حبشی را که امیر الامرا شده بود از قید حیات نجات
دادند و سلطان رضیه را گرفته در سهرند محبوس ساختند و معز الدین بهرام شاه بن سلطان شمس الدین را
بپادشاهی برداشته دهلی را متصرف او در آوردند درین وقت ملک اختیار الدین التونیه که
بحکومت سهرند ممتاز بود سلطان رضیه را در عقد ازدواج خود کشید سلطان رضیه در اندک

اوراضی نشدند سلطان علاء الدین را که آثار رشد از ناصیه حال او ظاهر بود از قید بر آورده
در سنه ۶۳۹ به سریر جهانبانی اجلاس دادند و ناصر الدین و جلال الدین پسران شمس الدین را که در
زندانخانه محبوس بودند خلاص کرده ناصر الدین را ولایت بهرایچ و جلال الدین را ولایت قنوج
هم نذر کرده رخصت دادند ملک نظام الملک را که در امور سلطنت کلیه دخل داشت بقتل
در آورده بپاداش کفران نعمتی رسانیدند نظم

بچشم خویش دیدم در گذرگاه — که زد مرغی بجان موری راه
هنوز از صید منقارش نپرداخت — که مرغی دیگر آمد کار او ساخت
چو بد کردی مباش ایمن ز آفات — که واجب شد طبیعت را مکافات
درین فیروزه ایوان پر آفات — بدی را هم بدی باشد مکافات
ز نیکی نیک بینی وز بدی غم — ز جو جو روید و گندم ز گندم

بعد چندگاه سلطان از طریقه عدالت و نصفت انحراف ورزیده آئین اخذ و قتل در پیش
گرد جمیع امرا از و برگشتند و با خود اتفاق کرده ناصر الدین را که آثار قابلیت و حق شناسی از
ناصیه حال او ظاهر و اطوار خدادانی و ایزد پرستی از مقال او باهر بود از بهرایچ طلبداشته
بر تخت فرماندهی اجلاس دادند و سلطان علاء الدین را مسلسل در قید نگاه داشتند چنانچه
در زندانخانه مرغ روح او از حبس تن پرواز نمود مدت سلطنت چهار سال و یک ماه و
یک روز

سلطان ناصر الدین ولد سلطان شمس الدین

سلطان در سنه ۶۴۴ از بهرایچ آمده تاج خلافت بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود رواج
داد ملک غیاث الدین بلبن را که بنده و داماد سلطان شمس الدین بود منصب وزارت
داده بخطاب الغ خانی و عطائے چتر و دورباش سرافراز گردانید و مدار المهام
تمام سلطنت برائے رزین او تفویض نمود و صدف گوش او بجواهر زواهر نصایح و لآلی
متلالی مواعظ در داده رعیت پروری و معدلت گستری بار آور فرمود که اختیار مهام جهانبانی
و مدار نظام امور ملک رانی بدست تو دادم کارے نکنی که فردائے قیامت بدرگاه عدالت
بادشاه حقیقی مرا و ترا شرمسار و انفعال گردانند ملک بلبن بمقتضائے فراست خداداد و عقل

متفرق گردانید و ملک بدرالدین سنقر را بجانب بداؤن فرستاد و قاضی جلال الدین کاشانی را
از قضا معزول گردانید بعد از چند ماه که ملک بدرالدین از بداؤن بدرگاه آمد سلطان او را و ملک
تاج الدین موسوی را بقتل رسانید و قاضی شمس الدین که قاضی مهر بوده بود در پای پیل انداخت
داینمعنی سبب زیادتی وهم و هراس مردم گشت در اثنای این حال روز دوشنبه شانزدهم
جمادی الآخر سنه تسع و ثلثین و ستمائه افواج مغول چنگیزی آمده لاهور را محاصره کردند ملک
قراقش که حاکم لاهور بود چون از مردم موافقت ندید نیم شبی از لاهور بر آمده بجانب دهلی
رفت و شهر لاهور از ستم چنگیز خانیان خراب و نابود شد و خلق کثیر اسیر و گرفتار گشت
چون این خبر بسلطان معزالدین رسید امرا را بدر قصر سپید جمع فرموده بیعت تازه کرد
ملک نظام الملک وزیر مملکت را با امرای دیگر جهت دفع شر مغول بجانب لاهور فرستاد
چون لشکر بر لب آب بیاه که قریب قصبه سلطان پور است رسید نظام الملک که در باطن
با سلطان منافق بود امرا را از سلطان برگردانیده بنیاد مکر و غدر نموده عرضداشت کرد
که از دست این جماعت منافق که همراه من کرده اند کاری نخواهد آمد و این فتنه تسکین نخواهد
یافت مگر سلطان باین طرف تشریف فرماید سلطان از روی سادگی و اعتمادی که برو داشت
در جواب نوشت که این جماعت کشتنی و سیاست کردنی اند بوقتش بسزا خواهند رسید
چند روز مدارا نمایند نظام الملک آن فرمان را با امرای لشکر نموده همه را با خود متفق گردانید
چون سلطان باین حال اطلاع یافت خدمت شیخ الاسلام قطب الدین بختیار اوشی را بجهت
تسلی امرا فرستاد امرا بهیچ وجه مطمئن خاطر نشدند و شیخ برگشته بدهلی آمد بعد از آن نظام
الملک و سایر امرا بقصد دفع سلطان معزالدین بدهلی آمدند و سلطان معزالدین را محاصره کردند
هر روز جنگ می انداختند چون مردم شهر با امرا متفق بودند روز دوشنبه هشتم ماه ذیقعده
سال مذکور دهلی را گرفته سلطان معزالدین بهرامشاه را چند روز محبوس گردانیده بقتل آوردند
مدت سلطنت او دو سال و یک ماه و پانزده روز

سلطان علاءالدین مسعود شاه

چون سلطان معزالدین بهرامشاه را نظام الملک کورتنگ بقتل در آورد و ملک عزالدین[1] بلبن
امیر الامرا از روی تسلطی که داشت بر تخت خلافت جلوس نمود ارکان دولت بسلطنت

---

(۱) معزالدین اصل ۔

داخل گشت مدت سلطنت او نوزده سال و سه ماه و هفت روز ۵

سلطان غیاث الدین بلبن عرف الف خان بنده و داماد سلطان شمس الدین

چون سلطان ناصر الدین ودیعت حیات سپرد و از اولاد او وارثی که جانشین سریر خلافت بوده باشد نبود درین صورت تمامی امرا از خورد و بزرگ اتفاق کرده الف خان را که مدار المهام ممالک بود بسلطنت برداشته بسلطان غیاث الدین مخاطب کردند در سنه ۶۶۴ هجری بالانشین سریر فرمان روائی و سایه گزین چتر گیتی کشائے گشته سکه و خطبه را رواج داد بغایت دانا و پخته کار و صاحب تجربه و وقار بود و تمامی کارها از روے فهمیدگی و سنجیدگی کردی و با آگاهی و هوشیاری مهام مرجوعه بنظام آوردی **مثنوی**

چه نیکو ستائیست کار آگهی — گزین نعمت عالم پادشاهی
کسے سر برآرد بعالم بلند — که در کار عالم بود هوشمند

کار عالم و ممالک جز بمردم اکابر نفرمودی اشرار و مخاذیل و اراذل و اباطیل را بکارها دخل ندادی تا نسبت صلاح و تقوی بر کسے مشخص نشدی عمل نفرمودی و در تفتیش حسب و نسب مبالغه نمودی و اگر بعد سپرد عمل در کسے نقص ذاتی و صفاتی ظاهر گشتی فی الحال تغیر دادی **قطعه**

نه هر هوشمند روشن رائے — بفرومایه کارهائے خطیر
بوریا باف گرچه بافنده است — نبرندش بکارگاه حریر

و میفرمود که جمله مردم را بیک نظر نباید دید موازنه حال هر یک نگاه باید داشت اگر کو اصیل و نجیب را بے اعتبار و خوار داشته بدگهر و فرومایه را نوازش و سرافراز باید کرد همچنان است که سلاح سر بپا انداختن و اسلحه پا را بر سر بستن و کار شمشیر بکارد و کار سنان بسوزن کردن و کار دست را بپا و کار گوش را بینی فرمودن **بیت**

بود پا از برائے ره سپردن — نباید دیده را چون پا شمردن

بالجمله آخر عمر باستقبال ایام پیری بانی نکرد و اراذل و اهل هزل و لهو بمجلس خود راه نداد گویند فخرا نامی رئیس بازار که سالها خدمت درگاه کرده بود بمقربان درگاه التجا آورد که اگر

باو داد آنچنان قواعد نیابت و شرایط وکالت بتقدیم رسانید که رعایا و برایا در مهاد امن و امان
در آمدند و جمیع امور مالی و ملکی رونقی تازه و رواجی نیک یافت و احدی از امرای عظام را یارای تصرف
در کار مملکت نماند و سلطان نیز عدالت گستر و رعیت پرور و درویش طینت و ملکی طویت
بود و در رفاهیت و آسودگی رعیت همت والا نهمت مصروف داشتی در عهد خلافت
او ملک آباد و رعایا و لشکر دل شاد گردید و صیت نیکنامی و کلبانگ رعیت پروری این بادشاه
و وزیر در اکناف گیتی انتشار یافت **بیت**

وزیر چنین شهریاری چنان — جهان چون نگیرد قرار چنان

از بسکه سلطان حق پرست و ایزد شناس بود خراج و باج ممالک در مواجب سپاه و نقد
درویشان خدا آگاه و وظایف و ادرار فضلا و علما و بذل مستحقان و انعام مسکینان و زیردستان
و صرف عمارات مساجد و خانقاه و قنطره و منازل و سرای برای مسافران و باغات
و برآوردن انهار و غیر ذلک که از آثار سعادت و اسباب ذکر جمیل است خرج کردی
و برای ذات خود تصرف نمودی و در سالی دو مصحف بخط خود نوشته و جه قیمت آن
را قوت ساختی نوبتی یکی از نوکران سلطان سرکار مصحف که بخط سلطان بود از روی خوش آمد
بقیمت گران خرید چون این معنی بگوش سلطان رسید منع کرد که آینده مصحف بخط من علانیه
فروخت نکنند بطریق اخفای شخصی که احدی واقف نشود و میفروخته باشند تا در وجه
قوت حلال اختلال رو ندهد و ازین رو که سلطان درویش نهاد و فرخ نژاد بود هیچ کنیزکی و
خادمه سوای منکوحه خود نداشت و او برای سلطان طعام می پخت روزی آن ملکه جهان
التماس نمود که بسبب پختن طعام دست من آزار می یابد و تصدیع مالا یطاق میشود چه خوش
باشد که کنیزکی خریده شود و او به پختن طعام قیام ورزد و از همین هیچ تقصیری نیست سلطان
جواب داد که بیت المال حق سپاه و مساکین و مستحقین است مرا نمیرسد که چیزی از آن
برای خود صرف کنم و واسطه خرید خادم صبر کن که خدا تعالی ترا در آخرت نتیجه این مشقت
خواهد داد **نظم**

ترا با نفس کافر کیش کاریست — بدام او که این طرفه شکاریست
اگر مار سیه در آستین است — به از نفسی که با تو همنشین است

بالجمله سلطان بعدالت و انصاف جهانبانی نموده بمرگ طبیعی درگذشت و به بهشت برین

نه در شهر مخزن[1] نه در کوه و دشت | خیانت در اندیشهٔ کس گذشت
امان در زمانش بحدے رسید | که منسوخ شد رسم قفل و کلید
به نیروے مردی و فرهنگ خویش | بگردون برافراشت اورنگ خویش
باین دانش و رائے و آئین و فر | گمان در نیاید که باشد بشر

با وجود این همه اعمال حسنه و افعال مستحسنه در باب بغی و اهل طغیان خدا پرستی را
بگوش گذاشته کمال جباری و قهاری کردی و سر سوزن از رسوم جباری فرو نگذاشتی
و بواسطهٔ یک کس لشکری و شهری دهلی را برانداختی و مصالح ملکی بر همه مقدم داشتی

نظم

اگر آتشش قهر افروختی | بیک شعله زان کشورے سوختی
بکوه ار ز کین سایه انداختی | چو تیغ پیشش خورشید بگداختی
بخشم ار بسوے چرخ کردی نگاه | شدی تیره رخسار خورشید و ماه

از انجا که سلطان بجانوران میل بسیار داشت طوطی گویا و شارک سخن سرا و قمری خوش الحان
و بلبل هزار داستان و کوکلهٔ زمزمه ساز و دیگر طیور دل نواز که بوسیلهٔ نغمات خوش اصوات
دلکش از بنی نوع خود باشرف و کرامت دارند و از سخن طرازی و زمزمه پردازی عزیز دلها
و محبوب خاطرها و انیس صحبتها و جلیس مجلسها اند و سر طایران خوش پیکر و نیک منظر که
صناع آفریدگار بانواع نقش و نگار مزین ساخته مثل طاوس زیبا فرح افزا که چهرهٔ شاهد
سرور از آئینهٔ او مشاهده میتوان کرد و دراج خوش مزاج که از نظارهٔ جمال او زبان بسبحان
قدرت بدایع آفرین توان گشاد و مرغ زرین زینت تضمین و کبک فرخنده آئین و امثال آن
باعث طرب خاطر قدسی بود و اعظم از تماشاے فرحت پیرا کبوتران پری نژاد بود و فی الحق
آن مرغان بلند پرواز تیز پر فلک سیر رنگ سیر از کمال خوبی گوے سبقت از طیور روزگار ربوده
و از فرط لطافت طایران جهان را برده خود گرده طاوس که بزیباے شهرهٔ آفاق است براے
نظارهٔ ایشان همه تن دیده گشته عندلیب بهشت که به نغمه طرازی مشهور است بزمزمه
سازی شان آفرین کرده هماے هما که همایونی از بال همایون شان گرفته و عقاب ما که
بلند روے از بلند پروازی شان آموخته از مشاهدهٔ جمال بیمثال ان طایران فرخ فال پری از
حسن خویش بری گشته خود در کنج تواری مستور شده چون در دلفریبی افزائی کا یک پشت

---

(۱) مخزن ه

سلطان یک بار بر او جمزبانی نماید بسیاری از نقد و جنس پیشکش کند چون این معنی بعرض سلطان رسید
پذیرای ضیافت و فرمود که از جمزبانی با امیر بازار مهابت سلطانی از دل عوام زایل می شود
چه گنجایش که بطمع زر با این مردم جمزبان شوم العقیده سلطان مظهر اوصاف پسندیده و
مصدر سیرت حمیده بود امرا را از وقوع تقصیر تازیانه زدی و بقصاص رسانیدی اضطراب
و دهشت او در دل امرا قوی بود ارکان دولت و غربا در معاملات و مناقشات در عدالت
او مساوی بودندی و در جمیع امور عدل را کار فرمودی و از قهر و سیاست احدی را قدرت
نبود که قدم از جادهٔ اطاعت بیرون نهد و در صحبت اهل وعظ حاضر شدی و موعظه
شنیدی و رقت کردی و اوامر و نواهی را کماینبغی رعایت نمودی و ضوابط و قوانین مملکت را
که در ایام فرمانروای پسران سلطان شمس الدین مختل و مندرس شده بود تجدید استحکام
و استقامت دادی و مبانی عدل و رافت را اساس نهادی نظم

عدل نوریست کز و ملک منور گردد   و ز نسیمش همه آفاق معطر گردد
عدل پیش آر و مراد دل درویش بر آر   تا ترا آنچه مراد است میسر گردد

و وقتیکه سلطان در مسافرت بر سرابی و یا خلابی و یا ناله و یا قنطره رسیدی امرای
بزرگ را فرمودی تا چوبها در دست گرفته اهتمام نمودندی اولا مریضان و پیران
و عورتان و طفلان و چارپایان لاغر را بی مزاحمت گذرانیدی و تمامی فیلان و دیگر دواب
سرکار را برای گذرانیدن خلایق گذاشتی و در انچنین الکنه چند روز توقف کردی تا مردم
بسهولت گذشتندی در ایام خانی اگرچه بشراب خوردن و جشن ساختن و امرا و ملوک
را مهمان گرفتن و قمار باختن و زر را باهل مجلس صرف کردن و ندیمان بذله گو و شیرین سخن و
مطربان خوش آواز را در محفل راه دادن رغبت تمام داشت اما بعد ازانکه سریر آرای
خلافت گشت از تمام مناهی تایب گردید و با ادای فرایض و نماز تهجد و اشراق و چاشت
و دیگر نوافل و موافقت جمعه و جماعت قیام داشتی و اصلا بیوضو نبودی و در خانهای
بزرگان رفتی و بعد از نماز جمعه زیارت مقابر کردی و بر جنازهٔ اکابر حاضر شدی و تعزیت رفتی
پسران و خویشان میت را انعام دادی و وظایف بحال داشتی نظم

بدانش بزرگ و بهمت بلند   بباز و دلیر و بدل هوشمند
ز رایش بتدبیر محتاج غیر   ز امضای رایش بجز امر خیر

چون هزار عیب فراوان بود | مرغ ز بر دست سلیمان بود
مارے بران آدمی بیخبر | گر کم ازان مرغ بود در شمر

قراولان بیشه گرد و میر شکاران ما مون (؟) خورد و صیادان باز دار و دیگر عمله و فعله شکار را نزد سلطان رتبه بزرگ بود تا هشت کروهی حوالی دهلی محافظت شکار کردندی و دران بیشه نخچیر فراهم آوردندی هزار سوار با یک هزار تیرانداز مصالح کار شکار را مهیا در رکاب سعادت بودندی و طعام از مایده خاص یافتندی سلطان در ایام زمستان هر روز سحرگاهان سوار شدی و تا قصبه ریواری و بیشتری رفته شکار کرده شام گاهان بشهر معاودت نمودی و شب بیرون نماندی چون خبر مواظبت سلطان برای شکار بهلاکو خان والی بغداد رسید گفت که سلطان بلبن پادشاه پخته کار است بظاهر بخلایق مینماید که بشکار میرود و در معنی ورزش سواری و مراسم ملک داری و آگاهی بر احوال سپاه و رعیت بجای آرد و لشکر خود را توزک میدهد سلطان از اصغای این سخن خوشوقت شد و بر فراست هلاکو خان آفرین کرد و گفت که قواعد ملک داری کسانی دانند که ملک گیری و جهانبانی کرده باشند چون سلطان را اسباب سلطنت و شوکت مهیا گردید امرا و وزرا التماس کردند که با وجود اینچنین قوت و قدرت ولایت گجرات و مالوه و دیگر بلاد مسخر کردن لایق است سلطان جواب داد که چون مغل همیشه بر ولایت پنجاب تاخت مینماید از دهلی ببلاد دور دست رفتن مناسب نیست قول سلاطین سلف است که ملک خود را مضبوط و در امن و امان داشتن بهتر ازان است که بلاد دیگران تاختن سابقا از غفلت و بی پروائی پسران سلطان شمس الدین در جمیع امور جهانبانی اختلال راه داده و ضوابط خلافت را اثری و رونقی نمانده بود حتی که جماعت میواتیان در حوالی شهر بسبب جنگلهای انبوه بیشه قرار و فساد پیش کرده رهزنی مینمودند شبها بدرون قلعه در آمده خانهای مردم را نقب زده مال و امتعه بدزدی میبردند بلکه بطریق ڈاکه آمده بزبردستی غارت میکردند و سراهای نزدیکی شهر به غلبه و قهر تاراج مینمودند و از هر چهار طرف مسالک مسدود گشته سوداگران را مجال آمد و شد نبود و دروازهای شهر از خوف آن حرامخواران بوقت نماز عصر می بستند بعد نماز دیگر هیچکس را پای برآمدن از شهر نبود و بارها میواتیان بر سر حوض سلطان آمده سقایان و دیگران آبکش را مزاحمت رسانیدندی و پسران شمس الدین از بی پروائی و غفلت تادیب آنجماعه واجب

بام آشیانهٔ خویش گردیده زمزمهٔ دلکش و نواے دلفریب برمیکشند گویا ترانهٔ باربد بیست که مستمعان را دل می رباید و جان می بخشند و یا نغمهٔ داؤد است که شنیدگان را حیرت می افزاید و عشرت می دهد چون بقصد دانه چینی فرود می آیند عرصهٔ زمین را رشک گلشن می سازند گویے گلهاے رنگارنگ است که در چمن بهار شگفته تماشائیان را مایل خود ساخته و در زمان بال کشائی چون اوج گرا میشوند سطح هوا پر از کواکب می نمایند و از نهایت بالا روی آب از چشمهٔ خورشید میخورند و دانه از خوشهٔ پروین می چینند و از بلند پروازی همزبان کواکب میگردند و تماشاے افلاک می بینند اگرچه اهل زمین را با اهل آسمان راه سخن مسدود و در راه محبت مفقود است اما از بس این خاکیان که با فلکیان راه سخن دارند در رابطهٔ اخلاص بظهور می آرند

نظم

هر پری پیکرے بجلوهٔ ناز — راست چون مرغ شوق در پرواز
گرم خو همچو مغز برنایان — تیزرو همچو عقل دانایان
رهنوردان آسمان و زمین — دانه چینان خوشهٔ پروین
همه گرم بلند پروازی — از فلک برده گوے دمبازی

همچنان سلطان را میل بشکار بسیار بود پلنگ برق آهنگ و باز قوی چنگ سیاه گوش سخت کوش و آهو آهوگیر و شاهین و کوهیله بے نظیر و باز آسمان پرواز و جرهٔ هنرپرداز و بحری موج خیز و سرو صنعت انگیز و چرغ فولاد چنگ و باشه و شکرهٔ تیزبال و دیگر انواع جانوران شکاری فراهم آورده و زهے این مشتی پر که از وفور هنرپروری و نادره کاری زیردست سلاطین والا اقتدار و مرغوب قلوب خواقین نامدار شده اند پادشاهان والا شکوه از عشق و محبت این طایران از تخت سلطنت و اورنگ خلافت برخاسته صحرانورد و هامون گرد می شوند و از مشاهدات تیزپروازیها و نادره کاریها انشراح و ابتهاج حاصل مینمایند باز بلند پرواز نوعی دراج را میگیرد که دلهاے عشاق را نگاه دلبران ماهرو شاهین بندرت تفضین کلنگ را چنان بچنگ می آرد که هوش را کرشمهٔ نازنینان فرخنده خو چرغ لیسان دماے اهل دلان فلک پیما و بحری مانند فکر دانایان اوج گرا

نظم

باز بر دست ملکان می پرید — چون نپرد هر که چنان جائے دید
اشکره گشت همین دستگاه — از هنر خویش بزیر دست شاه

تمام برائے نسق و نظام مهام ملتان تعیین شد او بمقتضائے ستودگی اوصاف نسبت به برادران
نزد سلطان عزیز بود همه وقت با اہل فضایل و کمال مصاحبت و مجالست داشتی و بہمت تحصیل
و تکمیل اخلاق حسنه همت گماشتی و تخم ستوده معنی در مزرعه نیکنامی کاشتی **بیت**

بسال خورد ولیکن بجود و فضل بزرگ
بعقل پیر ولیکن بروزگار جوان

ابلغ البلغاء و افصح الفصحاء و اکمل الفضلاء و اشعر الشعراء و اعلم العلماء و اکمل العقلاء جامع الکمالات صوری
و معنوی امیر خسرو دہلوی و امیر حسن در ملتان بخدمت شاهزاده بودند و در سلک ندما موجب
و انعام می یافتند چون صیت فضایل و کمالات و فرخندگی خصایل و ملکات عمده مشایخ
کبار زبده عارفان نامدار مقتدائے خداشناسان پیشوائے ایزد پرستان خورشید اوج
ولایت مهر سپهر ہدایت دانائے اسرار حقیقی و مجازی شیخ مصلح الدین محمد سعدی شیرازی
رحمة الله علیه بگوش شاهزاده رسید دو نوبت از ملتان کسان خود را بطلب شیخ در شیراز
فرستاده و مبلغہائے خرچ راه ارسال نموده خواست که در ملتان برائے شیخ خانقاه ساخته
دیہات وقف نماید شیخ بواسطه ضعف پیری نتوانست رسید هر دو نوبت سفینه
متضمن اشعار دل پذیر یعنی نسخه گلستان و بوستان بخط خویش نوشته نزد شاهزاده فرستاده
و عذر نا آمدن خود و سفارش اکمل الشعرا امیر خسرو ضمیمه آن نموده از آن وقت هر دو کتاب
متبرک در هندوستان رواج یافت گویند یکے از دختران سلطان شمس الدین مرحوم در حباله
مزاوجت شاهزاده بود اتفاقاً در حالت مستی طلاق بر زبان شاهزاده رفت از آنجا که غیر از
حلاله علاجے نبود بنابر انقیاد امر شریعت غرا آن عورت را در عقد سعادت مرکز دایره صدق
و یقین محیط نقطه توکل و تمکین زبده خداشناسان حق بین اسوه یزدان پرستان اهل دین
شیخ صدرالدین ابن قافله سالار شاہراه حقیقت مشعله دار مسالک طریقت مظاہر انوار تجلیات
الٰہی مشاہده اسرار اشراقات نامتناہی صمدی باریافتگان درگاه احدیت زبده واصلان
بارگاه صمدیت سر حلقه اولیائے سر آمد اصفیائے مخدوم العالم شیخ بهاء الدین زکریا
قدس الله سره در آوردند شیخ آن گوهر درج سلطنت و دُر دریائے عظمت را بحباله
آورده محبت داشته گشت آرزو را آب طراوت داده صدف تمنا قطره باطن
انداخت **بیت**

گوهر گرفته بدست حکاک
از سفتن آن کی اندیشه باک

تخریب نگردند و اغماض نمودند و این معنی موجب خیرگی و دلیری انجماعه گردید و در خیال سلطان
قلع و قمع ایشان بر مهمات دیگر مقدم داشته جنگلها را تمام منقطع ساخته ان بدنهادان را علف
تیغ بیدریغ گردانیده و حصار شهر بنای محکم نهاده در حوالی شهر تهانجات نصب ساختن
و زمین بیجان تهانه داران منقسم شود که هر کس از تهانه خود خبردار بوده در تادیب و تخریب
رهزنان و دزدان مساعی جمیله بکار برد نظم

ببر دست دزد و سر راه زن ... که ایمن شود راه بر مرد و زن
هر آنکس که بر دزد رحمت کند ... ببازوی خود کاروان میزند
چو ره گشت ایمن شود کاروان ... ز بهر تجارت بهر سو روان
چو ره میزن خرد و ستانی برد ... ملک باج دیگر چرا میخورد

چون مردم قوم کاتهیر بجانب امروهه و بداون مصدر فتنه و فساد شد سلطان خود را
بدان سمت تشریف ارزانی بوده حکم قتل و غارت کرد و از جنس مرد هر که بهشت سالگی رسیده
بود علف تیغ بیدریغ نمودند و غیر از زنان و طفلان خورد سال زنده نگذاشتند بیت

گنه بود مردم ستمکاره را ... چه تاوان زن و طفل بیچاره را

از انجا بشیخ و فیروزی معاودت مرجع نمود روزی وزرا و کارپردازان امیه دفترخانه بعرض
رسانیدند که در مواضع جاگیر سپاه بابت اخلاف بسیار است سلطان فرمود کسانیکه پیر شوند
و از کار مانده جاگیر ایشانرا بازیافت کرده وجه معاش مقرر کنند دران جماعه بخدمت امیر الامرا
فخر الدین انجا آمدند و تحفه بردند که جاگیر بدستور سابق بحال بوده باشد امیر الامرا تحفه
قبول نکرد و چه اگر رشوت گیرم در سخن و التماس من برکت نخواهد بود فی الحال بخدمت سلطان
رفته موجب تفکر بایستاد سلطان باعث اندوه و تا کی استفسار فرمود و التماس نمود
که پیران را سلطان برطرف کرده جاگیر بازیافت نموده اند در فکر شده ام که اگر در قیامت
نیز پیران را در گذشته حال ما چه خواهد بود سلطان ترحم کرده فرمود که بموجب استدعای
امیر الامرا جاگیران مردم بحال دارند بیت

سخن کز طبع پاک از غرض خالیست ... اگر بر سنگ گویی در وی اثر گردد

شاهزاده محمد سلطان بصفات حمیده و درایات پسندیده متصف و ولیعهد سلطنت بود و ملکت سنده
با تمامی بج و اوضاع و مضافات در جاگیر شاهزاده مقرر گردید با جمعی از امرا و مردم متعلقه

اگرچه واقع بس هایل است جان فرسا — بصبر کوش که کس نگذرد ز حکم خدا

درین وقت عمر سلطان از هشتاد گذشته بود و ضعف پیری قوایش را ضعیف ساخته بود و ناتوانی مشیب اعضایش را ناتوان گردانیده حادثهٔ رحلت فرزند دلبند ضمیمهٔ آن گردید اگرچه برای انتظام مهام سلطنت در اظهار قوت و توانائی تکلیف نمودی اما آثار زبونی و شکستگی که درین مصیبت بحال سلطان راه یافته بود نمودار گشتی و روز بروز کارش در تنزل بودی کیخسرو پسر شاهزاده مرحوم را در ملتان تعین کرده چتر و دورباش مرحمت نمود و ناصر الدین بغراخان خلف خورد خود را از لکهنوتی عرف بنگاله در دهلی طلب داشته گفت که فراق برادر بزرگ ترا رنجور و ضعیف ساخته می بینم که وقت ارتحال نزدیک رسیده درینوقت از من جدائی ز مالک ملک هستی از مصلحت دور است پسر تو کیقباد و پسر برادر مرحوم تو کیخسرو خورد سال هستند و از تجارب دنیا بیگانه اگر ملک بدست ایشان افتد از غلبهٔ جوانی و هوا پرستی از عهدهٔ محافظت ملک و قوانین جهانبانی نتوانند برآمد و هرکه در دهلی بر تخت خلافت جلوس نماید ترا اطاعت او باید کرد و اگر تو بر تخت جلوس کنی همه مطیع و منقاد تو خواهند شد چون سلطان را اندک شفا پدید آمد ناصر الدین بغراخان با وجود اینهمه نصایح که سلطان برای بهبود او میگفت زیرا که بهوای لکهنوتی رغبت تمام داشت و هوای آن دیار او را موافقت مینمود به بهانهٔ شکار بی رخصت سلطان روانهٔ لکهنوتی گردید در اصل ناصر الدین از سلطنت بی نصیب بود و آثار ناقابلیت از وی هویدا والا چه گنجایش داشته باشد که در چنین هنگام با وجود مبالغهٔ پدر تخت کاورا گذاشته روانه شمست شود و هنوز ناصر الدین به لکهنوتی نرسیده بود که سلطان برحمت حق پیوست و برای سلطنت کیخسرو خلف شاهزاده محمد سلطان مرحوم با امرا وصیت کرد مدت سلطنت بیست سال و سه ماه ❊

سلطان معز الدین کیقباد بن ناصر الدین بغراخان بن السلطان غیاث الدین بلبن

اگرچه سلطان غیاث الدین بلبن مرحوم وصیت کرده بود که کیخسرو نبیرهٔ سلطان که در ملتان قیام داشت و درینولا بحضور آمده بود بر پایهٔ خلافت گردد اما چون امیر الامرا فخر الدین با هوا مزاج بود او را بحیله باز روانهٔ ملتان نمود و ناصر الدین بغراخان خلف سلطان مغفور در لکهنوتی بعیش و عشرت اشتغال داشت امیر الامرا که بخیالی مسلط بود و صلاح امور

موجب قرار داد چون شیخ را تکلیف طلاق برای آن ملکهٔ روزگار نمودند خاتون والا دانش
گفت که من از خانهٔ آن فاسق برآمده بجناب افادت پناه رو آورده‌ام غدار را دادار که باز بدست
آن غدار شوم درینصورت شیخ گفت که در جهت وفا از عورت کم نتوان بود با وجود مبالغات
شاهزاده آن را طلاق نداد و در تصرف خویش نگاهداشت شاهزاده از همین بر اشفته در
مقام انتقام گردید مقرر است که هر کس که با درویشان خداشناس درافتد زود که بنیاد
زندگی و دولت او برافتد ازانجا که شیخ از باریافتگان درگاه ایزدی بود شاهزاده را عداوت
شیخ باعث انقطاع رشتهٔ بقا گردید اتفاقاً درهمین نزدیکی لشکر مغول در نواحی لاهور و
ملتان دست باغارت و بازار خلایق کشاده و شاهزاده بالضرور از ملتان برآمده برای دفع
این شورش شتافت بقضای الهی باندک جنگ بشهادت رسید اکمل الشعرا امیر خسرو
دهلوی که همراه شاهزاده بود بدست مغول اسیر گردیده و در بلخ رفته ازانجا نجات یافته باز
بهندوستان آمد القصه چون خبر شهادت شاهزاده بسلطان رسید ازبسکه بشاهزاده الفت
داشت ازین قصهٔ دلکوب غم آشوب جگرکش دلخراش و نوحهٔ جگرتراش برآورد و صد
گونه دردمندی و جانکنی و هزار نوع سینه خراشی و دلریشی پیرامون خاطر سلطان گردید
و فرمود که باعث استیلای غموم و هجوم هموم آنست که آن تازه سرو چمن کامرانی در
عین بهار زندگانی و شگوفهٔ جوانی بسخت پنجهٔ خزانی از پا افتاد و آن لالهٔ سیراب گلشن
رعنائی در کمال برنائی و زیبائی از حدت تموز آفتاب غضب کبریائی ذبول و خشک گردید

نظم

دریغا که باغ بهار جوانی | فرو ریخت از تند باد خزانی
دریغ آن سهی سرو بالا که او را | ز بالا فتادن بلا ناگهانی
ترا باید ای گل بصد پاره کردن | کنون گر گشائی لب از شادمانی

این داستان جانکاه را دلی باید سخت تر از سنگ تا بشرح توانند آورد و این قصهٔ جانسوز
را جانی باید قوی تر از آهن تا بیان توانند نمود بیت

رفت آنکه بود کار جهان برقرار ازو | رفت آنکه بود خانهٔ ملک استوار ازو

آخر الامر نظر بر آنکه هیچکس از خلقت خلعت زندگانی ابدی نپوشیده و احدی از ممکنات بحیات
دایمی ننوشیده صابر و شکیبا گشت بیت

شیرین او از نغمه خوشش و سرود دلکش محفل مسرت می پیراستند چنگیان ارغنون ساز
و طنبوریان زمزمه پرداز از زبان تار نغمات دل نواز و اصوات غم گداز می کشیدند الحق
سرود است که چهره اسرار حسن و جمال خوبرویان برافروخته و از آتش عشق و محبت وساوس
عاشقان سوخته سرود است که نقاب از چهره درونی عشاق برانداخته و رازهای پنهانی اهل
محبت آشکارا ساخته سرود است که بیدلان را بسته زنجیر عشق میدارد و طایران را از هوا و
وحشیان را از صحرا رام می آرد سرود است که دلهای حزین را در گلشن سرای انبساط شادمانی
مینماید و خاطرهای غمگین را ابواب فرح و نشاط می گشاید اگر سرود نبودی شاهد پیرایه روزگار
رنگارنگی نداشتی و اگر نغمه از پرده بیرون نیامدی بسا اسرار عشاق در کتم عدم پوشیده ماندی
طبیعت هزار در هزار دریای است ناپیدا کنار نظم

بخشش علم نغمه خوشش عالی است   چشمه چشمه میشود از وی
باد در بند می دمید از زین   تار گویا همی شود از وی

همچنان آلات لهو و لعب و ادوات سرور و طرب از قسم شطرنج و دیگر اسباب بازی
در مجلس عالی دلنواز می گردد فی الواقع شطرنج بازیست از عجایبات روزگار مرغوب طبع
پادشاهان والا اقتدار هنگامه آرای دانش و فرهنگ معرکه پیرای پیکار و جنگ علم افراز
معارک پیروزی بلند ساز رایات والا شکوهی سنگ فشان خبره های مصطفرات خرد بخشی
و هوش افزائی قوت بازوی دانشوران تعویذ گلوی خردپروران اگرچه بساطش در عرض
و طول زیاده از یکدست و خانهایش افزون از چهار و شصت نیست اما عرصه منصوبه بازیش
فراخ تر از روی زمین و حساب خانهایش بلندتر از چرخ برین است طالبش در پرده بازی
مشق منصوبه سازی مینماید و در صورت رزم هنگامه بزم می آراید و دست دارش را نشان
حصول مرادات و تیغ شاه کامرانش را در عرصه روزگار رایات رفیع و زیر تدبیرش شاطر گوی
مراد در خم چوگان فیل از دولتیش در معارک مقصود دوان اسپ خواهش او در جولانگاه
دریافت مقاصد خوش خرام رخ امیدش نمودار در آئینه مرام پیاده مرادش رتبه وزارت
می یابد و منصوبه دلش بازی اعدا بر دو مات میگرداند همچنان گنجفه نگار خانه ایست مظهر چندین
صور دلفریب و نگارگاهی است مشعر بر بسیاری نقوش با زینت و زیب از در اقتش
هر یک لوح تدوین است سرمشق طرب و نشاط و ورق ورق قرش تحفه نگین است بلکه

معز الدین کیقباد ولد ناصر الدین بغراخان را که هژده ساله بود در سنه ۶۸۶ بر سریر فرمانروائی
اجلاس داده امور جهانبانی باختیار خود گرفت زیاده تسلط پیدا کرد و حل و عقد معاملات و قبض
و بسط مهمات و عزل و نصب حکام و تعیین مراجب سپاه باو باز گشت و سلطان تمامی مهام
سلطنت با میر الامرا حواله کرده خود بعیش و کامرانی پرداخت و از دار الملک دهلی برآمده در کیلوکهری
بر کنار دریای جون عمارات دلکشا شخصین اماکن فرح افزا یعنی ایوانهای دلکش و مکانهای
فیض بخش و نشیمنهای دلنشین و منازل لطافت آگین و قصرهای بلند و کوشکهای
دلپسند و حوضهای مالامال و نهرهای مطلب از آب زلال و فوارهای نزهت
پیرا و تالابهای طراوت اما و باغ مطبوع مشکبر گلستان دلاویز و بوستان بهجت انگیز
و درختان سایه گستر و میوه دار و اشجار سرو چنار و نهال سیب و امرود بر کنار جویبار احداث
نموده دار السلطنت خود گردانید نظم

صفائی فضاهایش بمح اقبال | فضاهای صفهایش گنج امال
دران در بهم دراینجا هفت خانه | چو هفت اورنگ بی مثل زمانه
مرصع چل ستون از زر پرداخت | ز وحش و طیر زیبا شکلها ساخت
ز روز بنایش نور بخت تابان | ز دورها قاصد دولت شتابان
ز عکس شمع کاشش خور برد پایه | بحال از وی درون خانه سایه
امید از آب کلک نیک بختان | ز نخلستان و بهارش گلستان
بهر شاخ ازان مرغان نشسته | و لیکن از نوا منقار بسته
بهر اغصان ز صنعت بود طیار | زمرد بال مرغ لعل منقار
بنام ایزد درختان سبز و خرم | ندیده هرگز از باد خزان غم
نظاره سان تزیین صحن ایوان | بر نهالهای مرصع در شجر تر

سلطان در ایام شاهزادگی در صحبت سلطان و مردبان بوده تحصیل و تکمیل علم و ادب
استقلال و بهشت و بنابر خوف از جد بزرگوار لذات نفسانی و شهوات جوانی میسر نبود
در بنولا که بر اورنگ خلافت جلوس نمود و مطلق العنان گردیده از غلبه عنفوان جوانی بعیش
و کامرانی مشغول گشت خوبرویان و خوش گویان و مغنیان و نغمه پردازان از اطراف
ممالک آمده و اینها در حضور بوده انجمن طرب می آراستند سرایندگان قمری نوا و ترانه سنجان

و وسمهٔ ابروی شاهد بیغمی فروشوی از صفحهٔ دل وساوس تعلقات پاک سازد و چهرهٔ ضمیر از لوث خطرات برهم ساز سلسلهٔ بی نوائی و تنگدستی و اپرداز خاطر از خطرهٔ هستی و نیستی آرامگاه مش شیشهٔ سیرگاه هشیار طرب خرابیهٔ در دل نشینند و دماغ آبی است آتشین بصفات و آتشی است همسر آبحیات کیفیت زا و شکر هوش افزاییست معجونیست سکر عیاریست برای جوهر کمالات انسانی داروییست باعث ظهور فواید ابدانی یعنی می که گهربای را گرد لعل بدخشانی و چهرهٔ زعفرانی را رنگ ارغوانی میدهد و معدهٔ فاسده را صفائی و طبیعت رنجور را شفائی می بخشد مزاج منحرف را معتدل و آتش غریزی را مشتعل مینماید و اشتهای افسرده را تازه و شهوت پژمرده را فروخته میکند عقدهٔ قوت دفع را میگشاید و ریح بادی و غثیان سیر باد میدهد و استرخای رستی می افزاید پیر را جوانی رو میدهد **نظم**

دل تیره را روشنائی می است — که آلودهٔ غم را رسائی می است

بدل می کند جیدلان را دلیر — پدید آرد از روبهان کار شیر

دو چندان کند قوت مرد را — کند سرخ چون لاله رخ زرد را

بخاموش چهره زبانی دهد — بغیر قوت قوت جوانی دهد

القصه چون سلطان بمقتضای ایام عنفوان جوانی بعشرت و کامرانی پرداخت خرابی در اساس سلطنت و قوت بازوی خلافت است بجنبش و انعام لهو و مسخره و مطربه صرف گردانید و از روی غرور جهانبانی و نادانی کارهای جهانبانی بقبضهٔ اقتدار امیر الامرا فخر الدین گذاشت و با هوای خسرو علم غرور از نشان اللبس … انقیاد امر بجا آورده عازم درگاه گردید چون در جنگ رسید آن بیگناه را … بقتل رسانید **مصرع**

بادشاهان از پی یک مصلحت صد خون کنند

درین ایام مغول چنگیزی در نواحی لاهور رسیده دست بغارت و تاراج دراز کرده قصبات و دهات را خراب مطلق نمودند خانهها انداختند و بها بر داشتند مردم کشتند زن و بچه شان بستند آتش فتنه و فساد بر افروختند آبادیهای آن نواحی را سوختند سلطان از استماع این خبر یار بک خان جهان را که از امرای بزرگ بود با لشکر گران بجهت دفع ایشان تعیین کرد عساکر منصوره در نواحی لاهور رسیده با مغول بدبخت در آویختند و از کثرت با تیر و تیغ ترکان تیز تاز احاطه بود و در عرصهٔ دار و گیر بهادران دلیر خیستان پر خطر شیر مثل آب تیغ موج طوفان خیز برانگیخت و آتش سنان شراره فتنه با شعله آمیخت **بیت**

بهاری که چندان زخم خون ز تیغ — که بارانش نبارد ز ابر بهاری ز میغ

بالاخره شکست بلشکر مغل افتاد و بسیاری از ایشان بقتل رسیدند و هزار در هزار اسیر شدند و شادیانهٔ فتح بلند … منصور شده بدهلی مراجعت نمودند و مغلان اسیر را بنظر سلطان در آوردند و همگی …

تعلیم انبساط و دستارش را تاج خورمی بر سر و شمشیر بیغمی در کمر زر سفید بیشتر و چندین غلام
به ورد و نهال مرادش جیش بر دستمالش کامیابی زنگار رنگ و برات کامرانی در چنگ می باشد
و در انجمن دوستان سرخروی حاصل مینماید و شجره از روی اعدایش در باب مقصود کمتر
آید مثل مشهور است که دو بادشاه در اقلیمی نگنجند چنانچه در بازی شطرنج بر عرصه بساط
آماده گردیدن دو شاه برای بیجا و آراستن صفوف و فاو لشکر از طرفین و در آویختن با یکدیگر
و غالب گردیدن یکی بر دیگری معاینه میشود اما گنجفه از بدایع صنایع اهل دانش است
که هشت بادشاه با حشمت و وزیر بیدار او را ایستادگی تمام بر یک عرصه مقام گرفته بی جنگ
و پیکار کار پرداز یکتایی نمایند و بی آویزش دستیزه دلهای ارباب بازی را می ربایند
و نیز بازی نرد است که بر تخته اش نقش مراد جلوه ظهور دارد و زنیاد و بسان خال خوبان دلها را
فرحت می آرد و آویزش او چهره آرای شادکامی و شغله اش بیرون از مهره از ششش در
ناکامی بیشش مخبر نقوش مرادات و خانهایش مرکز مهرهای مقصودات اسباب عطالت را
فرصت مشغله ایست که پرداز از وسوسه جنیهای اهل ملالت را سترگ دست آویزیست
گنگسازی و عربده های قماران از اشتغال آن کامران و طالبان از بازی آن شادمان و نیز چوپر
از عجایب بازیهای هندوستان طرب پیرای انجمن قماران هر چهار طرف آن گویا
خیابانیست مانند باغ بهار دلگشا یا چهار چمن است باکمال آراستگی معطر افروغ شمع بزم ارباب
دولت ضیای چراغ مجلس ارباب ثروت در اصل این بازی است از زمان قدیم اسم
بانی مبانی از صحف متقدمین و کتب متاخرین یافته نمیشود پس چنانچه آغاز آفرینش جهان
از دید که عقول بیرون است همچنان ابتدای این بازی نیز از احاطه فهم افزون لطایف شرایف
آن زاید الوصف است و دستارش در قمار خانه روزگار مهره مقصود میتوانند بود و
واقفان ماهیت و دقایق حقایق آن بر حریفان خویش غالب میتوانند بود چنانچه گویند
بوسیله همین بازی برپا نرو دان غالب آمده ملک و مال از آنها بدست آورده اند القصه
سلطان کسب انتعاش نموده ازین اسباب طرب حصول شادمانی نمود نظم

حاصل شده زین بهجت ارباب شادمانی
آماده مهیا انواع کامرانی

با وجود اینهمه اشتغال دایم اکثر بوده سیر عالم مینمود و طریق باده پیمائی و میگساری می پیمود و
دشمنی را نتیجه زندگانی و سرمایه کامرانی میدانست اگر باده ایست مظهر سرور و خورمی

خویش با غواے امیر دم بست اگر با خود اتفاق کرده مکر دهد بسے اندیشیدند تا ارکان آن جنگل خواهد بود ازین خیال انتقال مزاج سلطان از امرائے مغل منحرف گشت و رخصت بقتل ایشان داد امیر الامرا همه را یکروز مجتمع ساخته و خانمان ایشان را بتاراج برد و بعضی ملوک بلبنی را که با امرائے مغل قرابت و مصادقت داشتند محبوس ساخته در قلعجات فرستاد و خواجه خضر خان را که از جمله امرا بود و گناهی در مرغ متهم کرده بر خر نشانده تشهیر نمود و از غلبه تسلط امیر الامرا بر جمیع امرا زیاده شد چون ناصر الدین بغرا خان در لکهنوتی هوا پرستی و نفس دوستی سلطان کیقباد و تسلط امیر الامرا شنید مکتوبی مشتمل بر نصیحت به پسر نوشت تحریص بر ملاقات نمود که اے پسر از روے دیدار منظر انوارت در وحشت آباد خاطر توطن گزیده و تمنائے لقائے فرحت افزایت در نهاد طبیعت آرمیده فرد عشق تو بت آتشی در سینه اندوهگین برافروخته و اندوه هجران بطریقی با و معاون آن گشته سراپای کلبه جان و دل را فرا گرفته هر چند از چشمه چشم آب می پاشد و بخیال وصال با لقائے آن میکوشد زیاده شعله افروز میگردد و باعث اضطراری و دل آزاری میشود خدا را زیاده ازین بار محنت جدائی مگذار و دیدار را غنیمت شمار نظم

نهال عمر بے برگیست بے تو — حیات جاودان مرگیست بے تو
اگر در پنبه گردد آتش افروز — نه چون سوز هجران باشد آن سوز
اگر هر بند تن باید جدائے — نباشد درد چون درد جدائے
اگر هر بند تن یابد جدا گرد — نه چون درد جدائی باشد آن درد

چون این نامه در کیلوکهری نزد سلطان رسید از مطالعه مکتوب پدر بزرگوار خویش منبسط گشت و آن را بر دیده نهاد خوشحال گشته آماده مواصلت گشته فرس آرزو در جولانگاه ملاقات دوانید و از بسیاری اشتیاق در ارقام مضمون آن مراسله نوشته بود که خلاصه مضمونش آنکه اے پدر از حرمان هجران بجان رسیدم سیلاب گریه نیران حرمان در جگر سوزان استیلا پذیرفته اگر عشر عشیرش بسنگ خاره رسد چون شیشه سنگ خورده صد پاره گردد و اگر شمه از آن بکوه افتد مانند کوه برف بگداز در آید نظم

من هجر تو کشته فراقتم — جفتم بغمت گر از تو طاقتم
بی وصل تو زندگانیم چیست — صد خنده بمرگ بر چنین زیست
این روز و شبے که می گذارم — از عمر چگونه بر شمارم
یکدم نزدم بغمت زیادم — تا غم نخوری که بی تو شادم

بالجمله بعد سوال و جواب مکاتیب شوق اسالیب قرار ملاقات یکدیگر داده پدر از لکهنوتی و پسر از دهلی جازم شده بر دریائے سرجو رسیده و برابر دو لشکر فرود آمدند سلطان اقامت ورزیده در بیله زیر ...

وسیرت دیو نظیر مردم از دیدن شان نفرت پذیر سطبری لبهای آنها از درعه شتری افزون و دندان دراز چون
کندار از لبها بیرون از درشتی خوی سگ را عقب گذاشته و به زشتی گرگی خود را بفریاد در آورده و بجست موی
خوک را منفعل ساخته و به بوی گنده دیو را در پرده خجالت انداخته هر کس بصورت آن دیو نژادان چشم گشا شد بی
اختیار لاحول بر زبانش رفتی و هر که آواز ناخوش آنان شنیدی بی شایبه تکلف پرده گوشش از هم دریدی نظم

چهره‌شان دیده نم یافته	جای بجای کنجک و چرم تافته
بینی پر رخنه چو گور خراب	یا چو تنوری که ز طوفان پر آب
موی زنخ شده بر لب فراز	بر لب شان داده بغایت دراز
دیده چو آتش که از پشم پیش	آتش سوزان شده از پشم خویش
گرد زنخ شان ز محاسن کنار	اهل زنخ را بمحاسن چه کار
از سر شان سینه سفید و سیاه	کاسته کنجد به زمین تباه
روغن اگر خلق ز کنجد چشید	کنجد شان روغن از ایشان کشید
بر تن شان از شپشان بیشمار	پشت چون کیمخت شده دانه دار
پشت چو کیمخت سگ از درفش	چرم قفا گاه سزا در کفش
خورده سگ و خوک بدندان بد	بر همه دندان خورد و بخورد
قصه شنیدیم هم از ایشان که گر	این نکند سگ بخورد آن دگر
مایه شان از خورش زشت سگی	وانکه به جیفه قیش آید بپی

از آنجا که بزرگان والا دانش شرارت انگیزان مردم آزار را بعدم خانه فرستادن صلاح ملکی می اندیشند
و سیاست و تادیب جماعت واجب التخریب را باعث آرامش خلائق می دانند درین صورت سلطان
بحسب صلاح وزرا در باب جماعت مغول حکم سیاست فرمود بعضی را پامال فیلان کوه تن کردند و برخی را به
شمشیر خون آشام گردن زدند و فریقی را نیم اندام در زمین فرو برده دو زخم نمودند و گروهی را سر و ریش تراشیده تشهیر
فرمودند چندی را مانند خیمه چار میخ گردانیدند و جمعی را مانند میخ در خاک کردند و مشتی را مانند طناب گردن بر آویختند
و بندی را چون ستون طوق در گردن انداختند و بعهد ادبیه گوشها شکافتند مثنوی

بخون مردم آزار را خون حلال	که از مرغ بد کنده به پر و بال
جهان سوز را کشته بهتر چراغ	یکی به دو داغش ز خلق بداغ

امیر الامرای فخر الدین الحسن شود که اکثری از امرای سر بعهد از قوم مغل بستند آمدن مغول از غلات

جان بود وتن بود یکی از نخست — صورت تن نیز یکی شد درست

چرخ بگفت کرده طبقهاے نور — فاتحه میخواند بر ایشان ز دور

چون روز وداع نزدیک رسید پدر بزرگوار گفت اگر پادشاه را آن قدر خزانه نباشد که در روز غلبهٔ خصمان لشکر خود را امداد نماید یا در قحط و بلا رعایا و برایا را امداد و کمک نماید او را پادشاه نتوان گفت و دیگر انواع نصایح خردافزا و مواعظ هوش بخش در باب معموری بلاد و امصار و آبادی رعایا بالگذار و پیش آوردن مبارزان کار گذار که کار زار و نوازش سپاهیان جان نثار و قلع و قمع مفسدان اهل استکبار و تقویت و جمعیت ضعیفان زار و نزار و ترک از صحبت نااهلان بدکردار و احتراز از افعال ناهنجار و اشتغال بیاد آفریدگار و دیگر مقدمات بسیار از نیک و بد کمالات هر هزار بر زبان آورده پسر را در کنار گرفت و وداع کرد و آهسته در باب جدا کردن امیر الامرا فخر الدین گفت و با دیدهٔ مشکبار و دل ملتهب از یکدیگر جدا شدند و این بیت بر زبان پدر رفت بیت

کاش نبودی دو سه روزی وصال — تا نشدی دیده اسیر خیال

اگرچه پدر و پسر بقصد ملاقات آمدند و از مواصلت یکدیگر بهره مند و خورسند شدند اما از کتاب قران السعدین که مصدر کمالات صوری و معنوی امیر خسرو دهلوی در ذکر تلاقی این هر دو پادشاه از طبع نادره پرواز در سلک نظم کشیده ظاهر میشود که پدر بقصد تسخیر دهلی از لکهنوتی بجانب بنگاله یورش نموده و پسر نیز بقصد مدافعت از دهلی عازم گشته بود و بجهت ملاقات همدیگر صلح نموده به ملک خود معاودت کردند القصه سلطان بعد رخصت پدر بزرگوار خویش بدار السلطنت رسید و بموجب نصایح و مواعظ که بقلم آمده چند روز خود را از عیش و عشرت و شرب شراب باز داشته اما چون در فطرت عیاش بود روزی لولی بچهٔ نازنین ماه جبین زیبا روئے که خوبان جهان را عاشق حسن خویش نموده و مشکین موئے که بازار نافهاے تاتار را کاسد ساخته تاب دندانش عقد پروین و مروارید طلب آب کرده و آهوئے چشم مستش شیر دلان را مانند نخچیر گرفتار و بجواب برده و بآن آشفتگی و پریشانی تمام تازه و کرشمه تمام باکبان حاضر گردید نظم

نغمه زن رنگ گل از تازگی داده لطافت را لطف آوارگی از وسط بر دوان لب بر پرداخت ، هلال ابرو قوس قزح ساخت بنور لب ستمے عنبرین را گره در کید گره مشکین چین دل کمین ساخت چشم در سر زلف خونی که سے بر دم گرد آغاز نهاده از عنبر تر جای بجای خال و بجانان گرد عرض صورت حال هندوستان و [illegible] دلی ار و فرنگ سلطان از نظاره جمال آن عیار پرکار مشاهده حرکات لطف بیان ماه نهاد نصایح پدر بر طاق نسیان نهاد و متاع صبر و شکیب باد داده بآن توبه شکن صحبت داشته بدستور سابق بعیش و عشرت پرداخت از امور سلطنت غافل و عاطل گردید بیت

هر خنده که زند آن شوخ ادا از سر ناز — سینه خود هست بجا گیست که از جا برود

کثرت سراپرده و خیمه بسیاری بارگاه و خرگاه پوشیده گشت و از رنگارنگ سراپرده‌ها و قنات‌ها و گوناگون
تجملات هر دو طرف کنار دریا در نظر نظارگیان زیباتر از گلشن معطر گردید نظم

بسیط زمین در سراپرده گم — در و بارگه رشک چرخ نجم
زده بر طرف خیمه و سایبان — سه فرسنگ راه از کران تا کران
سراپرده از دیبه زرنگار — در و خیمه و خرگه بی شمار
جهان بر سراپرده و بارگاه — گذشته سر خرگه از اوج ماه
ز بس خرگه و خیمه و سایبان — زمین کرده از آسمان رو نهان

سه روز در مشورت ملاقات و ارسال مکاتبات گذشت آخر الامر قرار یافت که پسر بر تخت نشسته پدر آمده شرایط تعظیم بجا آورده ملاقات نماید چنانچه سلطان ناصر الدین بموجب قرارداد از دریا عبور نموده در جلوه‌گاه از اسپ فرود آمده سه جا شرایط زمین بوس بجا آورده چون برابر تخت رسید فرزند تاب نیاورده بی اختیار از تخت فرود آمده در پای پدر افتاد و یکدیگر را در کنار گرفته گریه‌ها کردند حاضران نیز از مشاهده این حال آب از چشم ترشح گردید پدر دست پسر گرفته بر تخت نشاند و خواست که پیش تخت بایستد پسر از روی اهلیت و بنا بر رعایت ادب پدر را با خود بر تخت نشانیده با ادب تمام پیش پدر نشست و لوازم نیاز و مراسم سرگ بکار رفت بهمین اسلوب چند روز متواتر پدر بخانه پسر آمده هر دو پادشاه با خود را صحبت داشتند و مجلس‌ها آراستند و داد عیش و عشرت دادند و هنگامه بخشش و بخشایش پیراستند نظم

نمود دو خورشید شاه در قران — انجمن انجم فلک از بر کران
هر دو بیک تن چو دو پیکر شدند — بر فلک تخت چو مه بر شدند
گشت به برجی دو قمر جاگیر — گشت مزین به دو سلطان سریر
برج شرف کرد دو اختر یکی — سلک نسب کرد دو گوهر یکی
روی زمین فرد و جمشید یافت — چشم جهان نور دو خورشید یافت
گلشن دولت به دو گل تازه شد — صورت دو بلبل بیک آوازه شد
گشت زمین آب دو باران چشید — مغز جهان بوی دو بستان شمید
گشت یکی غم به دو دل خاسته — گشت بیک جان دو تن آراسته
یکدگر آورده با خوشش تنگ — هر دو نمودند زمانی درنگ
چون گل و غنچه که جهد از خزان — دور نشدند ازین در زمان

همه شهر از زیور و زرنگار — برآراسته همچو باغ بهار
چه در کوچه‌ها و چه بازارها — بزیور برآموده دیوارها
در و بسته دکانها همه سربسر — بیاراسته مردم پیشه‌ور
ز زربفت و دیبا و اکسون قصب — همی بود بازار مظهر طرب
یمین و یسار و فراز و نشیب — ز هر هیچ پیدا جز آئین زیب

سلطان بجمال شوکت و حشمت عظمت و جلالت و با تزوک و تجملات تمام بر فیل کوه شکوه سوار گردیده با امرای نامدار و لشکر بیرون از حد و حصر و شمار از کیلوکهری بعزم آمدن بشهر دهلی گشت از هر کران مانند ابر نیسان درم ریختند و هنگامه بخشش و بخشایش گرم گردید دامن جیب تهی دستان مالامال گشت و مفلسان را توانگری [illegible] نظم

درم ریختند از کران تا کران — هوا گشت ابر جواهرفشان
فرو ریخت چون قطره ابر بهار — زر و گوهر و لؤلؤی شاهوار
زمین گوهر و زر که افشانده شد — ز بر چید نقش و ستا مانده شد

بدین نمط و آئین سلطان درون شهر دهلی رفته داخل دولتخانه گشت و دو رکعت نماز خوانده بر تخت سلطنت جلوس نمود و گفت بارها پیش این تخت سجده کرده‌ایم امروز که پای بران نهاده از عهده شکر الطاف و اکناف ایزدی چگونه توانم بر آمد نظم

سپاس خداوند بخشنده را — که موجود کرد از عدم بنده را
کرا قوت وصف احسان اوست — که اوصاف مستغرق شان اوست
اگر شکر حق تا بروز شمار — گذاری نباشد یکی از هزار

کوس شادی بلند آوازه گشت و تهنیت و مبارکبادی بر زبانها جاری شد صدای تنتنه نفیر و نوبهای دلپذیر شادمان ساخت جشن عیش و کامرانی فرح افزای عالمیان گردید بارگاه فیض نیاز از دیبای زرنگار بر افراختند و بساط وسیع رنگین‌تر از گلشن بهار گستردند آلات طرب و انبساط و سامان سرور و نشاط مهیا گشت نغمه پردازان قمری نوا باواز خوش و سرود دلکش مجلسیان را محو بیخودی نمودند و ترانه سنجان نغمه خوان باواز چنگ سحر آهنگ بر روی انجمنیان ابواب خوشی کشودند رامشگران جادو ساز از پیچ و خم جنبش ابرو اعضا [illegible] و مغنیاگران سحر پرداز از گردش و رقص [illegible] قرار مردم بار بقصا شیدند مهوشان انواع حلی بر تن آراستند و گلعذاران زرنگار رنگ کسوت پیراستند نظم

مه‌جبینان بناز کوشیدند — جامه رنگ رنگ پوشیدند
آن دگر جامه لاله گون کرده — که ز گلگونی هزار خون کرده
وان دگر جامه سبز کرده ببر — همچو گل در میان سبزه و تر
وان دگر رفت در قبای سفید — همچو شاخ شکوفه از امید
وان دگر جامه کرده چون انجم — رفت چون آفتاب شب بنجوم
وان دگر زرد گشت چون فلک — بر تو افگند مهر پرسه داد

چون کوکب عمر و دولت سلطان نزدیک بغروب گردید در سلوک پسندیده تفاوت شد و در جنگ عشرت امراء دیگر در خون غرق و طریق بیدانشی پیموده فرزند بزرگان که نمونه کارداست هر اراده دیار و زنان شگفت و در سنگ چین قتل او تیره گردد و اندیشه او تباه شود و ستوده در میان اندیشه او کردار شایسته دور ماند و از شاهراه نیکو کاری بر کرانه رود ؎ بیت

چو بخت بدکسے را پیش آید | محمد کار سے کرکردن را نشاید

القصه سلطان از روے مستی عنانی امیر الامراء فخر الدین را بزهر کشت و ملک جلال الدین فیروز که عارض ممالک بود از ساماته طلبداشته مدار علیه امور سلطنت ساخت درین اثنا سلطان را از افراط شراب مرض لقوه و فالج رو داد و از کار رفت امرا باتفاق یکدیگر کیومرث پسر سلطان را که خورد سال بود از حرم بیرون آورده بسلطنت برداشته سلطان شمس الدین خطاب دادند و ملک جلال الدین بجسب صلاح چند روز اطاعت آن طفلک بجا آورده آخر الامر باتفاق ارکان دولت طفل مذکور را در قید کرد و شخصے را که پدر او بتقریبی حسب الامر سلطان بقتل رسیده بود برای انتقام برداشته در کیلوکهری فرستاده او رفته سلطان را که رمقی از حیات باقی داشت چند لگد زده در دریائے جمنا انداخت مدت سلطنت سه سال و سه ماه از سلطان شهاب الدین غوری لغایت سلطان معز الدین کیقباد یازده تن از نسل سلطان غوری مدت یکصد و یکسال و یازده ماه و هفت روز سلطنت کردند

سلطان جلال الدین فیروز خلجی از نسل خالج خان[1] داماد چنگیز خان

عارض ممالک بود که بزبان عرف فیروز خلجی گویند و بخطاب شایسته خانی سرافرازی داشت بمقتضائے رشد و کاردانی مدار علیه امور سلطنت گردید و روز بروز رتبه او بلند شده تسلط پیدا کرد و باتفاق امرائے خورد و بزرگ سلطان معز الدین کیقباد را از میان برداشته در ۶۸۹ه بخلعت خلافت مخلع گردید امرائے خواهی نخواهی موافق شده او را بیعت کردند چون ارکان شهر بجانب سلطان راغب نبودند از تهمت داخل شهر نگشت و بر تختے که سلطان پیشین جلوس میکردند ننشست و در کیلوکهری بودن اختیار کرده و شهر نو و قلعه از سنگ تعمیر کرده چون بادشاهی او بعد از آنکه استقلال تمام یافت آوازه نیکو ذاتی و فرخنده صفاتی و ایزد پرستی و خدا شناسی و عدل و داد و انصاف سلطان در اکناف گیتی مشهور گشت مردم شهر از خورد و بزرگ آمده بیعت کردند و استدعائے نزول او در شهر نمودند حسب الحکم والا کار پردازان امور سلطنت شهر را آئین بستند و تا سه روز جشن نمودند و ایوان و قصبات را رنگ رنگ دیبا و کمخواب آراستند و به انواع زربفت و اقسام مشجر هر دو رسته پیراستند زینت شهر در نظر نظارگیان رشک گلشن بهار شد و در زیبائے بازار و کوچه و تماشائیان رنگین تر از گلزار در آمد و کوچهائے از غایت آراستگی بغیرت باغ زیبا در گردید و هشت پایهائے زرنگار بهجوم خلایق بسان افلاک پر از کواکب شد و در گشت ؎ نظم

---

[1] تاریخ فیروز شاهی و در تاریخ فرشته جلد اول سلخ... و در خالج خان نوشته

چون سالها نوکری سلطان بلبن کرده حقوق نعمت او بر گردن ما بسیار است امروز که ملک
او متصرف شده ام اگر اعوان و انصار او بچشم کمال بی انصافی و بیمروتی باشد
خصوص که پای بسته پیش من آمده نظم

گنهگار را عذر نسیان بنه | چو زنهار خواهد تو زنهار ده
بدی را مکافات کردن بدی | بر مرد صورت بود بخردی
مبین کسانیکه پی برده اند | بدی دیده و نیکوئی کرده اند

القصه سلطان خلجی خدا ترس و رحیم دل بود باز از هوری رضا نمیداد بار ها دزدان و رهزنان
را گرفته آوردند سوگند داده خلاص میکرد که من بعد دزدی و رهزنی نکنند یک مرتبه هزار
نفر دزد و قطاع الطریق که مصدر تقصیرات و باعث آزار و اضرار مخلوقات شده واجب
القتل و مستوجب تعذیب بودند پیش سلطان آوردند از آنجمله یکی را هم انگشت و سیاست
نکرده همه را رها کرده در مدت سلطنت مصادره و مکابره و طمع در مال مردم و تنبیه و تادیب
ناحق و سیاست و تعذیب بیموجب و بند و زندان بیحساب که شعار نا خدا ترسان ظلم
پرست و جباران جور سرشت است از وی بوقوع نیامده میگفت که اگر چه در معرکه و جنگ
لشکری را توانم بر هم زد و خون ریخته شود اما چون آدمی گرفتار را پیش می آورند بقتل او نمیتوانم
اقدام کرد و در عوض جرمی که از نزدیکان و نوکران بوقوع می آمد هیچ یکی را تادیب و بند
نمی نمود منظومه

بقدرت توان ار دو بر گنهگار | ببخشش بنده کن تا بنده گردد
گر بجرم گشته افعال خویشست | چو بوی عفو یابد زنده گردد

نوبتی سلطان بر قلعه رنتهنبور حمله کرد چندگاه محاصره کرده دست از تسخیر آن باز داشته
مراجعت نمود و گفت گرفتن این قلعه بر دیدن یک کس هم نمی ارزد و بالفرض اگر این حصار گرفته
شود باید خدا را گشتن داد و هم فردا که زنان بیوه و طفلان یتیم ایشان پیش من بیایند و نظر من
برایشان افتد در آن زمان مرا چه حالت باشد و فتح این قلعه بر من تلخ تر از زهر گردد نظم

درون پراگندگان جمع دار | که جمعیت باشد از روزگار
کسی کو ز دولت زر و زیور بود | که در بند آسایش خلق بود
اگر تیغ کس در جهان تو تیست | چنین آهن و سنگ را قیمتیست

دان دگر در لباس گلناری و تازه گلدسته دست بندی و دان دگر جامه گلگون کرده سر زجیب فلک بدر کرده
انجمان جشن چراغان ترتیب داده و هزار کشتی دو طبقه و سه طبقه در آب جمنا بانواع چراغ واقسام شمع آراسته
و نیز بر کنار دریا و گرد و پیش دولتخانه چراغ بندی نمودند و دیوارهای چوب تعبیه کرده بکمال آراستگی بران ترتیب چراغان
داده درخت نهال چراغان لپذیر بیشتر کار آورده حسرت افزای تماشائیان شدند که از نور ضیای مشعلهای تابان
بی لمعان و شموع افلاک بی طلوع گردید و از شعله انوار زمین و آسمان منور و لمعات فروغ کون و مکان از روشنی ساخت نظم

شب نشاط چو شد اوج گه پدید | رساند تاب چراغان شب با آتش طور
چو روز ساخته روشن چراغ چرخ بان | هر آنچه بود شب تیره ما بدل مستور
نشان شب نتوان یافت غیر دود چراغ | زبسکه نور تجلی فزون گشته ز طرح حضور

و نیز هنگامه آتش بازی گرم کرده ماهتابی دم مساوات بماهتاب میزد و گلریز بانواع گلزار ابراهیم مید و باغ از گل
آتشین بهار بیشتر کار می آورد و ستاره بسیار هوای فلک سر میکشید و هوائی در هوا با آسمان میرسید گوئی دامن
پیکرهای کاغذی و رنگهای رنگ عجب لعبت های چوبین بقوت آتش زور و بارود انواع بازیها و کار پردازیها نمودا ساخت بلیت

مجلس از نور طرب بهره یاب | جلوه گاه صد مه و صد آفتاب

بالجمله بعد تقدیم مراسم جشن بانتظام مهام ممالک پرداخت و از عدالت گستری و رعیت پروری خلایق و برایا
را از خود خوشنود ساخت امرای خرد و بزرگ از جشن معاشرت و پسندیدگی اطوار سلطان راضی و شاکر
گشته کمر خدمت بر میان جان بستند و همگنان بقدر حال مواجب جاگیر یافتند هر کرا جاگیر مقرر گشته بود هر چند
از معتقد تقصیرات شده اصلا تغیر و تبدیل بدان راه نیافت مجموع کمالات صوری و معنوی حضرت امیر خسرو
دهلوی بخدمت مصحف داری سلطان قیام داشتی و هر روز غزلی تازه آورده و صلهٔ آن انعام یافتی چون
ملک چهجو برادرزاده سلطان غیاث الدین بلبن را ولایت کره بدستور سابق نامزد شده بود او در آن ولایت قیام
داشت سال دوم یرغ نبی برافراخت سکه و خطبه بنام خود کرده با لشکر گران بجانب دهلی روان رود سلطان باستماع
این خبر خان خانان پسر خود را با عساکر جرار و امرای نامدار بدفع این شورش فرستاد با هم جنگ پیوست ملک چهجو
شکست یافت با تلف مایین [illegible] و بعد گرفتار گشته چون اسیران بدهلی آورده بنظر سلطان گذرانیدند انجا [illegible] از
شتران فرود آورده و دو شاخه ها از گردن هر کدام بیرون کشیدند و بجام بوده مبرور پیش ایشان نشستند خلعت های خاص پوشانیده
در مجلس آورده نشاندند و ملک چهجو را [illegible] به ملتان فرستاده و فرمود تا او را بحرمت نگاه دارند [illegible] اسباب عیش و عشرت مهیا کنند
وزرا ازین نوازش در تعجب [illegible] سلطان رسانیدند سلطان جواب [illegible]
خون مسلمانان ریخت [illegible] ایام زندگانی باخر رسیده چگونه [illegible] خون مسلمانان اجازت دهم

عالم رخت اقامت بربست و مسرت روزگار از دل عالمیان رفت باغ سبزه زار داغ و
خیابان نمونهٔ بیابان شد متوطنان خطهٔ بوستان و ساکنان بلدهٔ گلستان زار و نزار گشتند
اشجار از نهایت عطشان از زبان هر برگ فریاد العطش بر آمد و زراعات از تشنه لبی سرنگون
گشته بطلب آب سجده و نیاز بجا آورده و رودخانها سراب و مرغ از ماهی بیتاب گردید و
آبگیرها و غدیرها بی آب و دیده گریان را چشم پر آب شد چه بوستان از بی سرمایگی دل سرد
گشت و ارباب احتکار را بازار گرم نرخ غلات مانند شاه کنعان گران گردید همه کس برای
خریداریش زلیخا وار گردید هر چند بادشاه سعی گرمی میکرد محتکران سردی میکردند گندم بسان آدم گران
بها گشت و کنجد بسان خال خوبان کمیاب شد نخود را همه کس بخود میکشید و برنج برنج تمام
بدست می آمد اهل احتکار از فروخت موت موت خود می انگاشتند و آب را مانند آبحیات
در ظلمات نگاه میداشتند و از غله حکم قراضهٔ زر پیدا کرده مانند مروارید عزیز گردید القصه
در دهلی قحط عظیم روداد و مردم غربا از شدت تهی دستی و گرسنگی در بازار و کوچها قالب تهی میکردند
و اکثرے از فرط جوع خود را در دریاے جمنا انداخته غریق بحر فنا می شدند و از فقدان
غله اکثر مردم سگ و گربه را بر خود حلال میدانستند بلکه از شدت اشتها گوشت آدم مباح
می انگاشتند عبادت کیشان را پاے ثبات از جادهٔ ورع و پرهیزگاری لغزیده و
طاعت اندیشان را امتیاز در حلال و حرام نماند **بیت**

خون خورده همه بسان شمشیر ‌ ‌ ‌ از گرسنگی شده زبان سیر

در سنهٔ ۶۹۳[1] مغول چنگیزی بالشکر گران عازم پنجاب گشت سلطان باستماع این خبر عساکر
بسیار و توپخانهٔ بیشمار بدفع انطایفه متوجه گردید چون طرفین بهم پیوستند مغل چون
غلبهٔ سلطان معاینه کرد صلح نموده و سردار ایشان که قرابت بهلاکو خان بود آمده ملاقات
کرد و با چند امراے دیگر مسلمان گردید سلطان اورا پسر خوانده بدامادی خود سرفراز گردانید
و غیاث پور مسکن ایشان مقرر کرد چنانچه آن محله را مغل پوره و مغلان را نو مسلم
خواندندی و بعد چندگاه ملک علاء الدین را که داماد و برادر زادهٔ وی بود در خدمت سلطان
بود بولایت کره[2] رخصت نمود او در کره رسیده باطراف ممالک می تاخت و در حدود
دیوگده رفته فتح نمود و چهل زنجیر فیل و هزار اسپ و بسیاری از طلا و نقره و اقسام مروارید

---

(۱) [illegible] فرشته جلد اول صفحه [illegible] (۲) کره [illegible]

غلط گفتم ای یار فرخنده خوی — که نفع است در آهن و سنگ و روی
چنین آدمی مرده به ننگ را — که بر روی فضیلت بود سنگ را

در ایام سلطنت شخصی را که سلطان کشته آن بود که سیدی مولا نام درویش در دهلی آمده
اقامت ورزیده و خانقاه عظیم تیار نموده مبلغی کلی در عمارت آن صرف شد و ابواب اطعام و
انعام بر روی مردم گشوده هر روز هزار من میده و پانصد من سلوخ و سیصد من شکر و دو صد
من روغن زرد و همین دستور دیگر مصالح خرچ کردی و هر روز دو نوبت مایده کشیدی و
خاص و عام بران مایده حاضر شدندی و خود غیر از نان خشک تناول نکردی و از کسی
چیزی نگرفتی و از کثرت خرچ و بذل [illegible] و عدم دخل او مردم حمل بر کیمیا و سیمیا
بردندی اکثر امرای و ملوک مرید او شدند و خانخانان پسر بزرگ سلطان هم مرید و معتقد
او گردید بعضی مردم بسلطان گفتند که این درویش از اجتماع و ازدحام خلایق خیال سلطنت
در سر دارد و قصد سلطان مکنون خاطرش هست از انجا که چمن آرایان دانش و گلشن پیرایان
بینش پادشاهی را بمنزلهٔ باغبانی قرار داده اند چنانچه باغبان با دانش و بینش باغ را به ترتیب
چمن و خیابان و آرایش و پیرایش اشجار با ثمر و شاداب داشتن بقدر اعتدال و ناپسندیده
نموده و قطع اغصان زیادتی و قلع درخت خار دار میکوشند همچنان پادشاه عدالت پیشه
را لازم که در آبادی و معموری مملکت و رفاهیت و آسودگی رعیت خویش آوردن و بر
افراختن مخلصان عقیدت پرست و استیصال و برانداختن مخالفان بد سرشت مساعی
جمیله بکار برده و هر گاه فتنه اندوزان تبه کار باهم یکدل و یکجهت شوند بلا تعلل و توقف
در قلع و قمع آنها کوشد و هر جا کثرت هجوم و وفور ازدحام بی ضرورت گردد هر چند
ناملایم از انها بظهور نرسد بنابر رفع وسوسه خاطر خویش و مصلحت ملکی آن هجوم را متفرق
سازند و بنیاد ازدحام را از پایه اندازند بنا برین اندیشه سلطان و امرای دیگر مردم
را که معتقدان درویش بودند بهانه بکارها تعین کرده باطراف پراگنده گردانید و خود درویش
را دستگیر کرده در پای فیل بست بعقوبت تمام بکشت بگفت ایزدی در آن روز ابر
سیاه و باد تند برخاست و طوفان گرد و خاک برآمد و عالم تاریک گردیده موجب
تعجب عالمیان گشت و در آن سال باران نگردید و فلک [illegible] طریقه امساک
ورزیده دست از تراوش باز کشید و آفتاب در سطوت جلال گرم خو گردیده و [illegible]

رسانید و چتر سلطانی بر سر علاء الدین برافراشته ندائے سلطنت در دادند از انجا که ایزد تعالی
منتقم حقیقی است سزائے بدکرداری در کنارش نهید به **مثنوی**

اگر بد کنی چشم نیکی مدار / که هرگز نیارد گز انگور بار
نه هرگز شنیدیم در عمر خویش / که بد مرد را نیکی آید به پیش
چو ابلیس بد کرد نیکی ندید / بر پاک ناید ز تخم پلید

قاتلان سلطان در اندک زمان ببلائے عظیم گرفتار شدند محمود سالم در اندک زمانی مبروص
شد و اندامش بوشیده از هم پاشید و نیز اختیار الدین دیوانه شده بمکافات بدکرداری
رسید علاء الدین کافر نعمت اگرچه بر تخت فرمان روائی نشست اما بپاداش این کردار همه
گرفتار شده نام و نشان او و نسل او نماند **مثنوی**

بگردون و مکان چیزے از خیر و شر / ز کفران نعمت بدان شوم تر
ز کفران نعمت چه آید جز این / که نقصان عمر است خسران دین

مدت سلطنت هفت سال و یک ماه و بست روز

سلطان علاء الدین برادرزاده و داماد سلطان جلال الدین خلجی

بعد از انکه سلطان جلال الدین بقتل رسید سلطان با شصت هزار سوار از کره روانه شده دهلی
رسیده امرائے خورد و بزرگ بیعت کردند در سنه ۶۹۵ سریر خلافت و فرمان روائی از جلوس
سلطان زینت یافت و کوشک لعل را دار السلطنت گردانید و امرا را بقدر حال هر کدام خطاب
و جاگیر مرحمت ساخت چون نوجوان بود بلهو و لعب مقید گشته بعیش و عشرت پرداخت
و دست بذل و نوال کشاده و خزانه بانعام مردم صرف کرد و در عهد او شراب در کوچه و بازار
سبیل گردید بعد چندگاه و چهل هزار سوار بسرداری الف خان و ظفر خان برائے دفع رکن الدین
و ابراهیم پسران سلطان جلال الدین که بعد قضیه پدر از دهلی گریخته بملتان رفته بودند
تعین ساخت **بیت**

سر دارش ملک ما بر تن است / تن ملک را فتنه پیراهن است

امرائے مذکور فتح ملتان را محاصره کردند پسران سلطان مرحوم تاب نیاوردند بوسیله امرا
امرا کوتوال و اکثر جویائے رموز سعیدی وسیله زبدة العارفین قدوة الواصلین شیخ

و اقسام امتعه و اقمشه و غیر ذلک انقدر غنیمت که عقل از حصر و ضبط آن عاجز گردد بدست
او افتاد و روز بروز قوت و شوکت او زیاده گشت و آثار بغی و انحراف از و بظهور رسید هر چند
وزرا بسلطان گفتند که علاج واقعه پیش از وقوع بهتر است تا حال علاء الدین استقلال
نیافته فکر او باید کرد **نظم**

سر چشمه باید گرفتن به میل | چو پر شد نشاید گذشتن به پیل
کنون کوش کاب از کمر درگذشت | نه آنگه که سیلاب از سر گذشت

سلطان از بسکه علاء الدین را دوست میداشت التماس وزرا باجابت مقرون نمیکرد و میگفت
که علاء الدین فرزند پرورده و نعمت من است هرگز از و بغی بوقوع نخواهد آمد چون سلطان را
اجل نزدیک رسید با چندی از خواص و یک هزار سوار بکشتی در آمده بجانب کره روانه شد
ملک علاء الدین از خبر نهضت سلطان مستعد شده مابین کره و مانک پور فرود آمد چون سلطان
نزدیک رسید برادر خود را باستقبال فرستاد و برادرش در حضور رسیده افسون کرد و غدر
خوانده التماس نمود که علاء الدین هراسان و بیمناک شده و نزدیک است که آواره دشت تباهی
گردد من او را ازین اراده باز آورده ام الحال که سلطان تشریف آورده اند اگر لشکریان را صلح
خواهد دید اغلب که متوهم شده بدر رود سلطان بگفته او چند کس همراه گرفته و سلاح از تن
اینها دور کرده در کشتی نشسته مصحف میخواند تا کشتی بکنار آب رسید سلطان از کشتی فرود
آمد و ملک علاء الدین آمده ملازمت کرده در پای سلطان افتاد و سلطان از روی شفقت
و مرحمت طپانچه بر رخساره او زده فرمود که من این همه تربیت در حق تو کرده و ترا بزرگ گردانیده
همواره در نظر من از فرزندان عزیز بوده اکنون در حق تو چه بدی خواهم اندیشید این را گفت
و دست علاء الدین گرفته بجانب کشتی کشید درین اثنا محمود سالم که از اجلاف سامانه بود و در
شرارت و بدنفسی مشهور چنانچه گفته اند **بیت**

ذره آتش ز بهر سوختن صد خانه بس | وز برای کشتن عالم یکی از سامانه بس

باشارت علاء الدین سلطان را بشمشیر زخمی ساخت سلطان زخم خورده بجانب کشتی دویده
گفت ای علاء الدین بدبخت چه کردی بعد ازان اختیار الدین که پرورده نعمت سلطان
بود از عقب آمده سلطان را دست انداخته بر زمین زد و سرش بریده نزد علاء الدین آورده
بر نیزه کرده در کره و مانک پور گردانید و چندی از مخصوصان سلطان را که در کشتی بودند بقتل

بدان سمت بگذرد و بعد مراجعت معلوم نیست کسانیکه نایب باشند منقاد شوند یا نشوند و این
زمانه را مانند سلطان سکندر رومی نتوان تصور نمود و در آن وقت مثل ارسطاطالیس وزیری بود
که بقوت فکر و اصابت رای او تسخیر اقالیم آسان می‌شد و سلطان را بالفعل بلاد هندوستان
مثل قلعه رنتهنبور و چتور و چندیری و مالوه و جانب شرقیه تا آب سرجو و سوالک تا لمغان که پناه
متمردان و کهف دزدان و رهزنان است تسخیر باید کرد و سامانه و دیپالپور و ملتان که در راه
مغل است مستحکم باید نمود و از ملازمت شراب و شکار اجتناب باید ورزید ازانجا که
ملک علاء الملک مقبول القول و درست سخن و زبان آور بود گفتارش در دل اثر کرد
و تمامی سخنان او را پسندیده و بر عقل و دانش ملک آفرین کرد و از احداث دین خود ترک
نمود و عقد تسخیر اقالیم سبعه از دل انداخته بانتزاع ممالک هند توجه نمود و چون دران زمان
همیر دیو از نسل رای پتهورا لوای تکبر در رنتهنبور می افراخت سلطان بجانب او نهضت
فرمود و روزی در اثنای راه شکارگاه قرغ اکتخان برادرزاده سلطان قصد کرده به تیر سلطان را مجروح
ساخت و سلطان را که بر زمین آمده بود مرده انگاشته در لشکرگاه رسیده و بر تخت نشست
و آوازه انداخت که سلطان را بقتل رسانیده ام سلطان که از کثرت درد زخم بیهوش شده
بود در ساعت بافاقت آمده زخم خود بسته جانب لشکر شتافته بسراپرده در آمد و امرا
بر سر اکتخان تعیین کرد انها رفته سر او را بریده آوردند و خواهرزاده های سلطان که در بداون
بودند و حاجی مولای در دهلی بغی ورزیدند افواج باستیصال آن ناعاقبت اندیشان رخصت
گشت انها بعد جنگ و جدل دستگیر شدند برادرزاده ها را میل در چشم کشیده و حاجی
مولا را بقتل رسانید القصه سلطان در رنتهنبور رسیده محاصره قلعه نمود و بعد مدت آن قلعه
مفتوح گردید و همیر دیو را با قوم و قبیله او بقتل رسانیده بدهلی مراجعت کرد و بعد آن قصد
تسخیر قلعه چتور مصمم نمود و چون سلطان شنید که رای رتن سین مرزبان چتور پدماوت نام زنی
در شبستان خود دارد و ذکر حسن و جمال او از قالب بیان افزونست پری از مشاهده جمال او از
حسن خویش بری گشته و حور بر شکل خوبی او در کنج تواری مستور شده و آفتاب از بهر
نظاره آن هر صبح سر از دریچه مشرق می برآرد و ماهتاب خود را از حلقه بگوشانش می شمارد
و رخسارش بحدی تابان که در شب تار مردم گمان برند که گر صبح صادق از افق مشرق
دمیده و سیاهیش نزدی درخشان که اگر از پرده ظلام نظر بران افتد طلوع ماه متصور می شود

رکن الدین قدس سره آمده ملاقات کردند الف خان بمقتضای اهلیت و مردمی شرایط
تعظیم بجا آورده اهبار را همراه خود بدهلی آورد و سلطان حق نشناخته بی رحمی کرده هر دو
مرزبان زاده و همراهان اهبار را میل کشیده محبوس گردانید بعد آن بر سر گجرات لشکر عظیم تعیین
کرده بمحاربه و مجادله بسیار آن ولایت را مفتوح کرده بت سومنات را بدهلی آورده در زمین
فرو برد تا پامال سپر خلایق گردید در سال دویم لشکر مغل از ماوراءالنهر در حوالی دهلی رسیده شهر
را محاصره کرده خلایق کثیر از قصبات و قریات در شهر آمده هجوم کردند در مساجد و محلات
و کوچه و بازار جای نشستن نماند و راه کوچها مسدود شد و همه چیز با گرانی گرفت سلطان
مستعد شده بجنگ پیش آمد بعد مقابله و مقاتله مغل منهزم گشت و آتش فتنه و فساد منطفی
گردید چون سلطان از اطراف ممالک خاطر جمع نمود و شریکی در ملک و خدشه در نظم
امور ممالک نماند و اکثر بلاد بتسخیر در آمد و قوت و مکنت کمال بهم رسیده خیالات فاسده
بخاطرش راه یافت اراده کرد که دین و شریعت خود اختراع نماید و چار امرا الف خان
و ظفر خان و نصرت خان و الغ خان باشند چهار یار مقرر سازد که نام او بر صفحه روزگار
تا قیامت بماند و نیز میخواست که دهلی را بیکی از معتمدان خود سپرده مانند اسکندر رومی
بتسخیر اقالیم ربع مسکون پرواز فرمود تا او را اسکندر ثانی در خطبه بخوانند و در سکه نیز چنین
نقش نوشتند مصاحبان و حریفان مجلس را یارای آن نبود که حرفی خلاف مرضی او
بر زبان توانند آورد و همگنان از ملاحظه درشت خوئی و خشن مزاجی او بر سخنان واهی او تصدیق
نموده بر علو همت و بلند پروازی او تحسین مینمودند ملک علاء الملک که از امرای بزرگ بود
و پیش سلطان اعتبار تمام داشت و درست کرداری و راست گفتاری شعار او بود
سخنان سنجیده و حکایات پسندیده در میان آورده بمقدمات عقلی و روایات نقلی خاطر
نشان سلطان ساخت که اگر چه احداث شریعت و دین از دست تو راست لیکن نتیجه این
اراده فاسد خرابی ملک و سلطنت و مذلت دنیا و آخرت است این نه امریست که [illegible]
توان گرفت و مردم توانند قبول کرد

نظم

هر که عیب تو گفت یار تو اوست — وانکه پوشیده داشت مار تو است

گرچه زشت است تلخ گفتن حق — شوربختی است بر نهفتن حق

در باب تسخیر اقالیم گفت که اگر سلطان دهلی را گذاشته باقلیم دیگر برود دشمنی بدان

بسیار که تفصیل آن بطول میکشد و را در عقد ازدواج آورده بمنتهای تمنای خویش واصل
شده با آن نازنین رجعت وطن خود نموده از استیلای عشق بسته زنجیر زلف مشکین و خسته
تیر مژگان خونریز و سوخته برق نگاه کوفته عشوه های جانکاه او بود و بی زحمت اغیار با دلدار
محبت می باخت و نقد دل و جان را بازی میداد هر دو باهمدیگر دمی اخلاص و یکتا دلی داشتند
که گویا صانع ازلی از یک روح دو بخت کرده در دو قالب انداخته و گشاده زلم یزلی یکی را در
دو نیم ساخته در دو مزرع کاشته از استماع پیغام سلطان آتش خشم و بنا در رای رتن سین افتاد
چون موی سوخته پیچ و تاب خورده باشد مار انگار بر خود پیچیده و فرستاده های سلطان
را استخفاف نموده رخصت گردانید چون کسان سلطان بی نیل مقصود مراجعت کردند
و حقیقت را بعرض رسانیدند و از نافرمانی رای رتن سین چه مقتضای حمیت سلطنت
و چه از آن نازنین سطوت جلال قهرمانی و خشم سلطانی در جوش و خروش آمد برای
تادیب و تخریب رای رتن سین و تسخیر قلعه چتور و قصد وصال آن نازنین را تمثال لشکر
کشیده از انجا که قلعه چتور در حصانت و متانت مشهور آفاق است کمند اندیشه بکنگره ارتفاع
ان نمیرسد و مرغ خیال به بلند پروازی دیواران قصاعد نتواند گردد رای رتن سین بقوت تکمه
و تقویت لشکر خود آماده جنگ گردید سلطان در پایان حصار رسیده مرکز وار گرد گرفت ساباط
دمدمه درست کرده توپ های گره شکن و ضرب زنهای زلزله افگن بقلعه نشینان
زدند چند جا نقب زده از باروت پر کرده آتش دادند و دیگر تدبیر قلعه گیری بجا آوردند اما هیچ
کارگر نگشت چون محاصره بامتداد کشید و محاربه سخت درمیان آمد و از هر دو طرف لشکر
بسیار تلف گشت و کار رسی از پیش نرفت بالضرور صلح درمیان آمد و ملاقات یکدیگر اتفاق
افتاد منظومه

هیچ کاری ز صلح بهتر نیست — بهتر از صلح کار دیگر نیست
صلح باشد صلاح اهل فلاح — زان سبب گفته اند صلح صلاح

اول سلطان درون قلعه رفته مهمان رای شد بعد آن رای بموجب قرار داد پیش سلطان
آمد مجرد یکه رای در مجلس رسید سلطان از عهود مواثیق برگشته قول و قسم بر طاق نسیان
نهاده رای را قید کرده در دلی آورد و رای اوبرادرن پدماوت منحصر داشت ان زن
که بتدبیر صایب شهره آفاق و فکر دور اندیش گوی سبقت از مردان کاردان میبرد

خورشید با همه نور و ضیا از آغاز صبح عارضش لمعه بوام میگیرد و ماه منبع انوار از چهره اش
فروغ میخواهد نظم

تن دیش تخلی از حکمت تقدیری | ز بستان لطافت سر کشیده
ز نخل قامتش که سیمبر بی ز کالبست | در و چاهی پر از آب حیات است
ز بستان ارم رویش نمونه | در و گلها شگفته گونه گونه
دو پستان هر یکی چون قبه نور | حبابی خاسته از عین کافور
میانش موی باریک از موی نیمی | ز باریکی بر او از موی بیمی
نیارستی کمر از موی بستن | کز آن مو بودنش از هم گسستن
بزیر چرخ کس پیدا نگردد | که رویش ببیند و شیدا نگردد

از اصغای اوصاف حسن و خوبی آن نازنین غایبانه سلطان عشق بر کشور دل سلطان آتیلا
آورده و لوای محبت در ساحت سینه بر افراخت و کوس آرزو در عرصه خاطر بلند آوازه
ساخت و در هر ضلع از اضلاع دل و در هر قطع از اقطاع ضمیر کار فرمایان شوق و فرمان روایان
شغف نصب کرده سراپای مملکت وجود را در زیر فرمان خود آورده صفحه خاطر انور را
غوغای شیدائی و سویدای ضمیر را به نگین خاتم سودای زینت بخشیده و نظم امور
جهانبانی نموده نظم

نه تنها عشق از دیدار خیزد | بسا کین دولت از گفتار خیزد
در آید جلوه حسن از ره گوش | ز جان آرام برباید ز دل هوش
ز دیدن هیچ اثری در میانه | کند عاشق کسان را غایبانه
ندیدن میلش افزود از شنیدن | بلی باشد شنیدن نیم دیدن

بالجمله سلطان از وفور آرزو و فرط تمنا کسان خود را بطلب آن نازنین خورشید جبین نزد رای
رتن سین فرستاد و از آنجا که رای مذکور در ابتدای حال از استماع خوبیهای آن
ماه لقا غایبانه خود را در نرد عشق و محبتش باخته از مسند حکومت برخاسته بصحرای طلبگاریش
پا انداخته از ریاست و ایالت ترک کرده بارها در راه وصال آن خورشید تمثال صحرا
گرد و در بدر گشته حشم و خدم و دولت و اسباب مکنت غریق دریای ادبار گردانیده
تنها بمحن و مشاق رنج و تعب نا طاقتی در سنگلاخ عشق آن دل فریب رسیده بعد سرگذشت

در بازی رسم این اتفاقات　　گر برد شود گهی شود مات
قلب است تمام مر زمانه　　بگریز ازین قمار خانه

سلطان از شیوع این سانحه غریبه از مواصلت آن نازنین محروم گشته دست تحسر
بدندان تفکر گزید و گفت بیت

دریغا که در دست من نیست کام　　که آرم بکف حلقه زلف یار

چنانچه این قصه راے که در اطراف ممالک معروف و مشهور است و کتابی هم بپدماوت
مشتمل بر قصه راے رتن سین در زبان فرس و هند درست شده والقصه سلطان بعد
وقوع این امور در خود قوت ندید که انتقام از راے رتن سین بگیرد و تسخیر قلعه چیتور لشکر
کشد ونیز با وجود قدرت عمداً تغافل کرد روزے از ندما پرسید که باعث وقوع آفات
وحوادث در ملک چه باشد التماس کردند که سبب ظهور آفات چهار چیز است
اول بیخبری پادشاه از نیک و بد احوال خلائق دویم شراب خوردن علی الدوام سویم
محبت امرا با یکدیگر چهارم زر دادن برذال سلطان را این سخن بغایت پسند آمد فی الحال
از شراب خوردن تایب گشته نوعی تاکید کرد که از تمام ولایت رسم شراب خوردن
رفع گردید و اکثر مردم که با وجود منع جهات بر خوردن شراب مینمودند بقتل میرسیدند
ومال و ملک مردم اراذل را در خالصه گرفته تا رفع فساد گردید و امرا را از اختلاط یکدیگر
وضیافت کردن با همدیگر باز داشت و خود بامور جهانبانی پرداخته و مراسم خبرداری
بجا آورد و ضابطه چند در باب بازیافت محصول بجز مساحت و کافه تیمارداری و عدم
خیانت اهل قلم و عمال اختراع نمود چنانچه هر بیان و متصدیان را که مال ذخیره رعایا بخورند
انچنان ضبط نمود که دای از رعایا نتوانستند تحرفت بکنند نوعی خراب شدند که زنان شان
درخانه مردم مزدوری کرده قوت خود حاصل میکردند و نرخ غلات که خود مقرر
میکرد انچنان که در عهد سلطنت او نرخ یکے ماند و اصلا کمی و زیادتی روی نداد و در نرخ
وقیمت پارچه واسب و غیر ذلک غلطی پرداخت که بایع و مشتری خسارت
نکشید و از نرخ اسپ و دواب چوکی و واقعه نگاری اوا اختراع کرده چند مرتبه لشکر چنگیز خانی
از ماوراءالنهر در نواحی دهلی رسید و شکست خورده رفت و سلطان به نیکی تا نجات
در عهد او هیچ لشکر مخالف نصب کرد و تدبیرات صایب نمود که در زمان خلافت

باستماع این خبر در باب استخلاص رای فکر اندیشیده سلطان مژده وصال داد و یکهزار و سیصد
دولی ترتیب گردانیده در هر دولی مردان کارزار و مبارزان کارگذار با یراق و سلاح نشانیده و با هر
دولی دو خدمتگار و چهار کهار و دو هزار سوار بطریق بدرقه مقرر گردانید که همگی و تمامی شش هزار
کس جرار و صاحب پیکار بوده باشد و محفه خالی پر تکلف با ساز مرصع بزیب و زینت تمام
که جلوت متصور تواند نمود در میان دولها کرده روانه دهلی ساخت و خود بشبستان عصمت
در چتور مانده منتظر نوید غیبی بود سلطان که با دل مالامال از آرزوی وصال دو دیده لبالب
انتظار و بیدار بود باستماع مژده قدوم میمنت لزوم آن نازنین ماه جبین منبسط و فرحناک
گردید و از هر منزل و مقام خبر طلب داشته بر شاهراه ترصد دیده باز میداشت و غافل از شعبده
فلک پر تزویر و حیله آن زن با تدبیر القصه لشکر با دولها طی منازل و قطع مراحل نموده در
حوالی دهلی رسیده نزول نمودند سرداران لشکر بموجب تلقین آن بانوی پر فراست از زبان
آن عصمت قباب بسلطان پیغام کردند که چون در عقد مناکحت رای رتن سین بستم و
مدتی در تصرف او بوده ام الحال که سلطان خواستگاری این فدویه نمود تا اکنون رای
اجازت ندهد بموجب امر شریعت غرا بر سلطان حلال نیستم رای را درینجا بفرستید تا
ازو اجازت بگیرم و در مشکوی معلی مشرف شوم سلطان که بمقتضای کمال آرزو بر شاخ
انتظار بسان طاوس همه تن دیده شده بود بی توقف و تحاشی و بلا تعلل و تامل رای را
خلاص داده همراه کسان خود روانه ساخت بمجرد آنکه رای بلشکر خود ملحق گردید جوانان
شجاعت نشان کمان سلطان بجنگ پیش آمده اکثری را بقتل در آوردند سلطان برین معنی
آگاهی یافته سواری نموده آتش کارزار مشتعل شد بسیاری از طرفین طعمه تیغ آتشبار
گشت و رای رتن سین قابو یافته از جنگ گاه برآمده بمسکن خویش راهی گردید بخیریت
و سلامتی بچتور رسید فلک شعبده نیرنگ ساز و گردون حیله باز در هر ساعت هزار منصوبه
تزویر از شطرنج مکاید باخته ارباب اشتیاق را بفریب تازه بازی میدهد و هر لحظه
ابواب حیرت بروی افادت اصحاب شوق میکشاید و شیشه تمنا را بسنگ یاس
و نومیدی میشکند نظم

ز چرخ چنین و گردون سرکش | صد بوالعجبی بهر دو روش
از زمانه جهان خیره و بکش نی | وز هر بن موی دیده بگشائی

خورش مشورت نمودی چنانچه خضرخان و شادی خان پسران سلطان مرحوم را که برادران حقیقی
سلطان بودند میل در چشم کشیده و مادر خضرخان را در قید کرده نقد و جنس او را خود متصرف
شده و مبارک خان برادر حقیقی سلطان را در قید نگاه داشته اراده میل کشیدن او نیز
بخاطرش بود اما ارادت الهی بران رفته که سریر سلطنت را رونق بخشد داعیه آن بد اندیش
پیش نرفت و نتوانست او را از پیش معزول کرد و چون تسلط بسیار داشت سلطنت را
از خود دانسته کسی را بخاطر نمی آورد و با فعال بد و کردار نکوهیده صرف اوقات مینمود و دایم
الخمر بوده شراب را بافراط رسانید اگرچه طبیعت پروردان میگسار و نفس پرستان باده خوار
از شراب چندین فواید گفته و در وصف ان دفترها نوشته اند اما باده آبی است آتش افروز
شهرستان هستی و آتشی است آب ده شجره مدهوشی و بدمستی کارفرمای خونریزی و جفاکاری
انجمن آرای بدناموسی و بدکرداری برهم زن معرکه عقل و دانائی گرم کن هنگامه بدگوهری و هرزه
درائی پرده بر انداز حیا و شرم نگون ساز رایت مدار او از رزم بنیاد زندگی را البست و خرمن
هستی را آتش چراغ خرد را باد است و چشمه دولت را خاک آتش اشتها را منطفی میکند
و جسار شهوت را تهی میکند در دنیا بدنام میکند و در آخرت نافرجام از کار دنیا باز میدارد
و عقوبت عقبی بر روی کار می آرد و اگر باده پیمائی کار نیک است اهل ارتکاب چرا در
اخفای آن میکوشند اگر سنخ حسنات بودی بزرگان پیشین در حال چگونه روا نداشتند
و چرا آن را مذموم می انگاشتند بیت

باده خوردن گر هنر می داشتی اهل دلان کی بتو بگذاشتی

و همچنان قمار بازی که مذموم ترین کارهاست تضییع اوقات نمودی و بازی شطرنج
و غیر ذالک صرف روزگار نمودی شطرنج دریای است ناپیدا کنار خونخوار که شناوران
فرقه بجز فکر و اندیشه نیابند باشد شاه دانش و عقل او و پیاده بند های مات وزیر تدبیرش
از کجروی مقصد هزار آفات فیل خواهش او در معرکه تمنا لنگ اسپ تیز رو فکرش را جولانگاه
مقصود تنگ و رخ از قبله مراد برتافته و پیاده وار در بدر روی چه پیشه خود ساخته همیشه
در بساط غم و الم بازی خود بر دی سازد و گنجفه ایست که دست آویزش را هر چند تاج دولت
بر سر و شمشیر ثروت در کمر و غلام در سفینه بیشتر و خیال مرادش بیش پر باشد اما از کثرت
شغل این بازی بمات دولت از چنگ او بدر رود و تماشا حوضش بجوی تیز زود در رباید

از دخل در هندوستان مزاحمت نتوانست رسانید مردم اینجمعی را از برکات توجهات
پیشوای ارباب طریقت مقتدای اصحاب حقیقت سلطان العارفین برهان المحققین
مفتاح کنوز معرفت سبحانی کشاف رموز شناخت ربانی قدوه باریافتگان درگاه کبریا
شیخ نظام الدین اولیا تصور میکردند سلطان اگرچه بظاهر ملاقات شیخ نمیکرد اما استمداد
از باطن قدسی مواطن نموده بارسال رسل و رسایل و اتحاف تحف و تحایف مراسم
اخلاص و اعتقاد بجای آورد و فتوحاتی که باطراف ممالک بسلطان میسر شده و عمارتی
که او کرده و خزاین فراوان که او داشت هیچ یکی از سلاطین ماضیه را دست نداده و ضوابط
و قوانین سلطنت که او کرده هیچکس از خواقین نکرده و شعرای صاحب سخن و مورخان
والا ادراک و منجمان بلند فکرت و رمالان سحر آفرین و طبیبان و حکیمان مسیحا نفس و
ندیمان خوش گفتار و اصحاب نغمه بی نظیر و دیگر هنرمندان بی بدل و وزرای صاحب
تدبیر و امرای والا شوکت در عهد او فراهم آمده بودند سلطان العارفین شیخ قطب الدین
و قدوة الاصفیا شیخ نظام الدین اولیا و زبدة الواصلین شیخ صدر الدین عارف و شیخ
رکن الدین ملتانی در زمان او بودند و سرآمد شعرا امیر خسرو دهلوی بود و هزار تنکه زر مواجب از
سرکار بادشاهی می یافت و خمسه بنام سلطان درست کرده سلطان در ریاضت و طاعت
و ادای مفروضات و نوافل و صیام و تقدیم مراسم اسلام انقدر تقید داشت که او را از
جنس ملایک گفتندی اتفاقا ملک نایب وزیر عار طینت وکیل السلطنت و منظور
نظر سلطان بود تا بوقت سلطان را مسموم گردانید و بعضی میگویند که بزحمت استسقا برحمت
حق پیوست مدت سلطنت بیست سال رسیده ٭

سلطان شهاب الدین بن سلطان علاء الدین

چون ملک نایب متسلط بود از تمامی پسران سلطان مرحوم سلطان شهاب الدین را که خردسال
بود برگزیده در سنه ۷۱۶ بر تخت سلطنت اجلاس داده هر روز از حرم سرا بیرون آورده
بر بام هزار ستون بر تخت نشاندی و بار دادی و خود بانتظام مهام قیام ورزیدی و با زنان
ملک را اندرون حرم نزد مادرش فرستادی اتفاقا ملک نایب بدسرشت بد طینت
و نمک حرام و ناحق شناس بود و بنا برای انداختن خاندان سلطان علاء الدین بامصلحت

کسے بندیان را بود دستگیر | که خود بوده باشد به بندی اسیر
نگه کن بر احوال زندانیان | که ممکن بود بے گنه درمیان

چون نوجوان بود و ناتجربه کار کار مردانه سلطنت و باده پیمائی شباب و هم‌نشینی نا
اهلان و دوستی خوش آمدگویان چراغ خرد او را فرونشانده و دیده مصلحت بین او را بدبین
ساخت بمقتضاے هواپرستی و نفس دوستی حسن نامی خدمتگار بچه را که در حسن صورت
و جمال ظاهری بے نظیر بود منظور نظر خود داشت و شیفته و فریفته او گردیده ساحے
بے ادبی بود او را خسروخان خطاب داده بمنصب وزارت سرفراز گردانید پادشاهان
والاقدر فرمان روایان دانش ور این منصب والا را با عظمے بشخصے که بدانش و بینش و راستی
و درستی و نیک نهادی و معامله دانی و اصالت گوهری و نجابت نظری و صفات قدسی
و شایستگی اعمال و ستودگی افعال و فرخندگی اطوار و پسندیدگی اوضاع موصوف
باشد تجویز میکنند نه آنکه آنچه بیخردی و خوردسالی و ناتجربه کاری فرومایه بدسرشتی را
بدین پایه بلند و رتبه ارجمند نامزد مینمایند و بنیاد دولت خود را از پا می‌افگنند بزرگان
گفته اند

منظوم

درختے که تلخ است او را سرشت | گرش در نشانی بباغ بهشت
ور از جوئے خلدش بهنگام آب | به بیخ انگبین ریزی و شهد ناب
سرانجام گوهر بکار آورد | همان میوه تلخ بار آورد
اگر بیضه زاغ ظلمت سرشت | نهی زیر طاؤس باغ بهشت
بهنگام آن بیضه پروردنش | ز انجیر جنت دهی ارزنش
شود عاقبت بچه زاغ زاغ | برد رنج بیهوده طاؤس باغ

از انجا که تقدیر قادر بر حق بران رفته بود که خسروخان اساس دولت سلطان را از پا افگند
بلکه بنیاد سلطنت خاندان او پراگنده گرداند طفل بگیر را مدار علیه سلطنت و صاحب
مدار امور جهانبانی نمود

بیت

چو بخت بد کسے را پیش آید | کند کارے که گردن را نشاید

بالجمله سلطان محروم العقل ناقص الادراک بمهمات مالی و ملکی بمشورت خسروخان و پیش خود
باغواے او خضرخان و شادیخان برادران علاتی خود را که نمک نهیب میل در چشم کشیده

جنس سرنج رو نتواند بود و شجرهٔ امیدش که بر تاک بی برگ و شاخ بر وده باشد و نفاکت
که مهرهٔ مراد و برا و پیوسته در ششدر غم نشسته و کعبتین مقصودش از دست فرو هشته
باشد و چه جاست که قامران مطعون جهانیان و ملوم عالمیان بوده باشند مهرهٔ مقصودش
طی مراحل نبرده سلامت بقرارگاه نتوانند رسید و دائما در قمارخانهٔ روزگار خسران زده
و بازی از دست داده باشد چنانچه آخر حال را جز مثل و باندوان همین بازی ملک و مال
از دست داده و آواره دشت ادبار و سرگشتهٔ صحرای افتقار شده و دانش وران کاردان
و خرد پژوهان سعادت نشان چنین اشتغال در هنگام کلالت مزاج و ملالت طبع که از کثرت
امور مرجوعه بهم رسد تجویز نموده اند این بجز در این بازیها الادعا صد عظمی دانسته همواره
اوقات گرامی را که بدل ندارد در این صرف نمودی خصوص بشمار سوختن که یکی از بازیها
چه جاست بربام هزار ستون با خواجه سرایان درگاه بیشتر اشتغال داشتی بیت

مکن عمر ضایع ببازی مقامر   که این نقل چه هست در روزگار

چون امرا از ملک نایب بغایت تنگ آمده بودند با خود باتفاق کرده او را بقتل رسانیدند و
سلطان را دستگیر کرده در محو ایار محبوس کردند مدت سلطنت که محض برای گفتن بود
سه ماه و چند روز

سلطان قطب الدین مبارکشاه عرف مبارک خان برادر حقیقی سلطان شهاب الدین بن سلطان علاء الدین

چون سلطان باغوای ملک نایب در زندان خانه می بود امرا باتفاق یکدیگر بعد قتل ملک نایب
و حبس سلطان شهاب الدین او را از زندان برآورده در سنه ۷۱۶ سریر اورنگ خلافت نشاند و تمامی
امرا از خاص و عام مراسم تهنیت و مبارکباد بجا آورده و شرایط عیش و کامرانی و لوازم
عشرت و شادمانی بتقدیم رسانیدند سلطان از آنجهت که چند گاه در زندان بود و بجز جلوس
بر اورنگ جهانبانی بنا بر ادای مراسم شکر و سپاس ایزدی تمامی زندانیان را که در دهلی
و قلعجات دور دست و نزدیک و امصار و بلاد و ممالک محروسه محبوس بودند حکم تخلیص نموده
مناشیر مطاعه تمام بنام حکام اطراف در باب خلاصی انجماعه صادر گردانید نظم

دوتگانه خوار خسروخان کشتند و فرمود که از تو و برادران تو مستحق ترکیست اهتمام دوتگانه بعهده
تست القصه چون درون و بیرون درگاه سلطانی متصرف او و برادران او در آمد جماعه فوج
فوج و توپ توپ با براق و اسلحه شبها در زنانه بیکبار در دوتگانه آمد و رفت داشتند و اندرون
جناب والا جمع می شدند و قابوی وقت می طلبیدند رفته رفته این معنی بر تمامی مردم ظاهر
گشت که آن سیه درون در چه کار است و امرا با خودها و از گوشه ها دانستند اما از بیمی که
سلطان را با او بود و یقین میدانستند که اگر بعرض رسانند سلطان گوینده را گرفته با دخواهی سپرد
و درینصورت او را غالب مطلق و خود را مغلوب محض میدیدند و هیچکس دم نمیتوانست
زد روزی قاضی خان که در خط نویسانیدن اوستاد سلطان بود از جان خود گذشته و
بخون خود دست شسته نیکو خواهی سلطان و سلامتی جان و مال و خیریت بلاد و عباد درین
دانسته کیفیت را بعرض رسانید و از خیال فاسد او اطلاع داد لیکن ازان سخنان سلطان
هیچ اثر کرده سودمند نیامد بلکه بجواب درشت و الفاظ ناملایم معاتب گشت بعد از زمانی
که خسرو خان آمد انچه از قاضی خان شنیده بود همه را نزد او بیان نمود آن مکار غدار بتکلیف
خود را در گریه آورده گفت از بسکه سلطان بمن التفات و عنایت دارند نزدیکان درگاه
حسد می برند و مارا نمیخواهند امروز یا فردا است که مرا متهم ساخته بکشتن دهند من خود را از
کشتگان میدانم سلطان را گریه آن مکار اثر کرده او را در کنار گرفته گریه آغاز نمود و بوسه بر لب
و رخساره او زده گفت که اگر تمام عالم یکجا شوند و در حق تو بدگویند من گوش بسخن احدی نخواهم
کرد و مرا هوای محبت تو از عالم مستغنی ساخته چه عالم بکار تو آید نظم

بتی چون دلبری با جان در آمیخت ‖ نیاید جان از و پیوند بگسیخت
بود پیوند جان از تن بیکدم ‖ ولی با او بود پیوند محکم

بعد از چندگاه چون ربعی از شب بگذشت قاضی خان که محافظت درگاه بعهده او
بود از بام هزار ستون فرود آمده بتفحص حال در دروازه گردید خسرو خان از پیش سلطان
آمده قاضی خان را بسخن مشغول ساخت و بیره پان در دست او داده قاضی خان را
غفلت اجل در ربوده بود درینوقت جاهر نام بجا در خسرو خان رسیده قاضی خان را بزخم
خنجر بر خاک هلاک انداخت و غریو از مردم برخاست چون غلغله بگوش سلطان رسید
سبب غوغا پرسید خسرو خان آمده بعرض رسانید که اسپان طویله خاص واشده باهم

در قلعه گوالیار محبوس نموده بود معه سلطان شهاب الدین برادر مهتری که او نیز همانجا در قید بود بقتل
رسانید و ازینجهت که خضرخان مرید پیشوای اهل الله شیخ نظام الدین اولیا بود دشمن شیخ را
مخلص او دانسته زبان طعن برگشاد و حسد و عداوت ورزید بیت

چون خدا خواهد که پرده کس درد　　میلش اندر طعنه پاکان زند

و مردم را از آمدن بمنزل ایشان منع کرده بی ادبانه پیش آمد و شیخزاده جام را که از
مخالفان شیخ بود بتقرب خود اختصاص داده و باریافته هر گاه و بیگاه شیخ رکن الدین ملتانی
را بتعصب شیخ نزد خود طلبیداشته و از غرور جوانی مجلس عشرت میکردی و سخن احدی
در گوش نیاوردی اگر کسی از روی دولتخواهی و نیک اندیشی حرفی گفتی بدشنام
معاتب شدی و امرا را باندک گناه بلکه بعضی را بدون گناه تعذیر و تعذیب نمودی
بل بقتل رسانیدی و لباس و زیور زنان پوشیده در مجلس آمدی و زنان رذاله و محتاله
و مسخره و هزال را بالای کوشک هزار ستون طلبیده با امرای کبار بطریق هزل و مزاحت
و مضاحکت و مطایبت اهانت و استخفاف کردی و دایم مخمور بوده بعیش و عشرت اشتغال
داشتی بعد چندگاه ظفرخان حاکم گجرات را که از امرای والاقدر بود در حضور طلبیداشته
باغوای خسروخان بقتل رسانیده و بجای او خسروخان را حکومت گجرات کرده حسام الدین
اوبرادره را رخصت نمود او در گجرات رفته استقلال کمال بهم رسانید و بمقتضای سفله
منشی و خوردسالی و بیدانشی و تنگ ظرفی و کم حوصلگی ارتداد و بغی نموده امرای متعینه با او
رفاقت نکرده خسروخان نظر بر آنکه باد پرده از روی کار تا انجام او برداشته شود
حسام الدین را از گجرات پیش سلطان در دهلی آمده شکایت امرا نمود و برای خاطرداشت او
اکثری از امرا بی موجب و برطرفی خدمت معاتب شدند و خسروخان ترقی بر سلطان
غالب آمده که اگر کسی از مصاحبان سلطان حرف ناملایم انجرض میرسانید باجابت مقرون
نمیشد بلکه آن را سلطان پیش خسروخان بیان نمودی و گوینده بجرم ملامت معاتب
میگشت ازینجهت تمامی امرا مغلوب شدند و خسروخان غالب گشته در حصول مطلب
گرم تر گردید روزی از مکر و غدر بعرض رسانید که چون همه وقت در حضور بخدمت قیام
میدارم و شب با در خانه میگذارم بعضی از اقربای من که بامید مراحم سلطانی از گجرات
آمده اند جهت ملاقات نمی آیند دربانان در خانه نمیگذارند سلطان فرمان داد که کلید

چو باد خزانی در آمد بباغ زمانه دهد جای بلبل بزاغ

الغا بجای که روضهٔ خلد مسکن بوم نشاید و در باغ ارم آشیانهٔ زاغ نباید یعنی لایق پادشاهی اولاد
واجناس فرومایه نباشد تا چندین شهر گرامی در فروئے از افراد انسانی فرزندم نباید چه
بالا کر عطیه ایست عظمی از حضرت کبریا سزاوار شوند بود چون غازی الملک که از امرای
کبار سلطان علاء الدین صاحب جمعیت و قبیله دار بود و حکومت دیپالپور داشت و
از فخر الدین جونا خلعت خود که بحیله از خسرو خان جدا شده بود نزد پدر رسیده ماجرای
نمک حرامی خسرو خان و کشته شدن سلطان واقف گشت به اتفاق بهرام حاکم ملتان و
اوچ کمر انتقام بسته با لشکر بیکران متوجه شده دهلی رسیده و خسرو خان افواج آراسته
آماده جنگ گردید و آتش کارزار مشتعل گشت خسرو خان با افواج بسیار با اندک کارزار
شکست خورده گریخت و روز دیگر بدست لشکریان غازی الملک اسیر گردید چون در حضور
غازی الملک آوردند بقتل اجل رسید بیت

چراغے کان فرو خواهد نشستن کند در وقت مردن خانه روشن

اکثر رفیقان خسرو خان خصوصاً کسانیکه در تربیت حرمهای سلطان قطب الدین شریک
بودند همه بقتل رسیدند بعد از آن غازی الملک در کوشک هزار ستون رسیده و تعزیت
سلطان قطب الدین و برادرانش گریه و زاری نموده فاتحه خواند چنانچه امیر خسرو بزبان بنجاب
بعبارات مرغوب مقدمه جنگ غازی الملک تغلق شاه و ناصر الدین خسرو خان گفته که آن
بزبان هند و ارگویند مدت سلطنت ناصر الدین خسرو خان چهار ماه و چند روز

سلطان غیاث الدین تغلق شاه عرف غازی الملک

پدر سلطان ترک نژاد و باسم تغلق از غلامان سلطان غیاث الدین بلبن و مادرش از قوم جت پنجاب
بود چون کوکب بخت بیدار داشت و اختر طالع بیدار سلطان اوج گرا گردید بقوت شجاعت و
مردانگی و مزید فراست و فرزانگی در هر کار امرا سلک تا مدارج سرافرازی یافته در عهد خلافت
سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین پیش آمد و ازینجا که مقتضای دلاوری و دلیری
خسرو خان نمک حرام را بقتل رسانیده انتقام خون ولی نعمت گرفت با آواز بلند گفت
که من بدرد ولی نعمت سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین بستم بجهت ادای

جنگیده اندرین غوغا از دست در بنگال جاهرز مذکور با جمعیت تمام بر قصر هزار ستون شده پاسبانان
را بقتل رسانید سلطان بر حقیقت واقف گشته بجانب حرم سرا دوید و خسرو خان از عقب
دویده دستار و موی سلطان را گرفت و باهم در آویخته زیر و زبر شدند درینوقت جاهریا
رسیده بدشنه خونریز پهلوی سلطان را شگافته بر زمین انداخت و سر آن مظلوم را از تن جدا
کرده از بام هزار ستون بزیر افگندند و اندرون حرم رفته شاهزاده فرید خان و منگو خان پسران
علاء الدین را که صغیر بودند بستم از مادران جدا کرده گردن زدند و دست بتاراج گشادند و آنچه
یافتند گرفتند و بعضی امرا و ملازمان سلطان را که مخالف بودند هما نوقت بدست آورده
بقتل رسانیدند و اکثری را درهمان شب طلبداشته بر بام هزار ستون نگاهداشتند
و قید و زندان نمودند **نظم**

کسی را که نبود شرف در نهاد — نباشد عجب گر بود بدنهاد
سر ناکسان را برافراشتن — وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته خویش گم کردنست — بجیب اندرون مار پروردنست
دگر زندگانی توقع مدار — که در جیب و دامن دهی جای مار

و دران حال یکی از مخدومان گفت که سلطان علاء الدین خاندان عم و ولی نعمت خود یعنی
سلطان جلال الدین را بر انداخت و پسرانش که خاندان او بر افتند عجب نیست که با او
مقابله بسر رود **بیت**

نکو را نیک بد را بد سزا است — بجا داش عمل گیتی بکار است

مدت سلطنت چهار سال و چهار ماه از سلطان جلال الدین تا سلطان قطب الدین چهار تن
خلجی مدت سی و چهار سال و یازده ماه جهانبانی نمودند

سلطان ناصر الدین عرف خسرو خان

بعد قتل سلطان قطب الدین مبارک شاه سکه و خطبه بنام خود کرده بسلطان ناصر الدین خطاب
گرفته و حرم راسته سلطان را در میان برادران قسمت نمود و منکوحه سلطان را در نکاح خود
آورده و چون اکثر برادران او هندو بودند شعائر اسلام تنزل نمود و رسوم هندو رونق یافت و اعلای
بت پرستی و تخریب مساجد شایع گشت **بیت**

ونام تمرد وبغی از مملکت بر افتاد وراه آمد شد مغول نوعی مسدود گشت که در عهد سلطان اصلا
مغول در هندوستان رو نکرده ودر ساختن عمارات رغبت بسیار داشت قلعه تغلق آباد
در نزدیکی دهلی به استحکام تمام بنا کرد خیلی نیکذات وفرشته صفات بود بیشتر اوقات بعبادت
صرف نمودی وگرد مسکرات نگشتی ودر منع ابواب ممنوعه مبالغه کردی بر رفاهیت رعایا
وبرایا وآبادی بلاد وامصار وامنیت مسالک ومشارع وآمد وشد تاجر ومسافر وارزانی
نرخ غله وضبط حاصلات از قرار حق ونفس الامر وتادیب مفسدان ومتمردان وتخریب
دزدان ورهزنان مساعی جمیله بکار بردی بعد از چندگاه سلطان به لکهنوتی عرف بنگاله رفت
ودران ولایت ناصرالدین ولد سلطان غیاث الدین بلبن پدر سلطان معزالدین کیقباد حکومت
داشت چنانچه بتحریر آمده سلطان حق نمک آن خاندان بجا آورده از روی قدردانی
آن ولایت را بدستور سابق بر ناصرالدین مسلم داشت واز انجا معاودت نموده بجانب
سنارگام نهضت فرموده بهادرشاه حاکم انجا از بسیاری خیل وحشم دم استقلال میزد
سلطان بعد محاربه سخت فتح وظفر نموده بهادرشاه را دستگیر کرده واز انجا به ترهت رفته مظفر
گشت وقلعه ترهت که بغایت متین بود به تسخیر در آورد نظم

هر آنکس که دارد درانجا نشست | بردکس نیاید بند بیر دست
ز سوی زمین ایمن است از خلل | مگر ز آسمان تیغ بارد اجل

القصه سلطان بفتح وفیروزی ازان سمت مراجعت بدار الملک دهلی نمود شاهزاده الغ خان
عرف فخرالدین جونا که در تختگاه مانده بود در یک کروهی تغلق آباد قصری بعمارت مطبوع
برای ضیافت سلطان احداث نموده لوازم ضیافت مهیا کرد سلطان بعد رسیدن دران
قصر فرود آمده مجلس آراست وداد عیش وعشرت داده واز گوناگون طعام ورنگارنگ
نعمت مایده کشید وچون از تناول الفراغ حاصل کرد مردم دانستند که سلطان بسرعت
ازینجا سوار خواهد شد همگنان دست شسته برآمدند وسلطان دران قصر دست میشست
که بارادت الهی آن قصر مانند خیمه حباب از صدمه بلا درهم شکست فیل مست شراب
از پا در افتاد وسلطان با پنج کس دیگر دست از جان شسته زیر خاک وخشت بخفت و
در بعضی تواریخ نوشته که الغ خان عمارت آن قصر را که هرگز دوام نبود عمداً چنین ساخته بود
که زود بیفتد وکار سلطان باتمام رسد وصدرجهان گجراتی در تاریخ خودمی نویسد که الغ خان

حقوق نمک کافر نعمتان را کشته ام از فرزندان و اولاد ان پادشاه هر کسے که مانده است حاضر سازند تا بر تخت سلطنت نشانیده ما همه کمر خدمت بر بندیم در صورتے که از اولاد آن هر دو پادشاه هیچکس نمانده باشد هر که لایق دانند بسلطنت بردارند همگنان متفق اللفظ والمعنی گفتند که از فرزندان آن هر دو پادشاه احدی نمانده و تو حق نعمت بجا آورده و انتقام خون ولی نعمت گرفته لائق پادشاهی بهتر از تو کیست تمامی امرا باتفاق یکدیگر بیعت کردند و سلطان را بر سریر خلافت اجلاس داده زمین خدمت بوسیدند و گفتند **نظم**

که این تاج شاهی ترا میرسد — بغیر از تو دیگر کرا میرسد
اگر بر نشینی تو بر تختگاه — بسر بر نهی خسروانی کلاه
که هستی تو در عدل چون مهر و ماه — ترا زیبد این تخت و کلاه
برائے تو ما جان سپاری کنیم — وفائے ترا حق گذاری کنیم
اشارت ز تو جان فشانی ز ما — ز تو خسروی پهلوانی ز ما

القصه در ۷۲۰ سلطان بر سریر سلطانی جلوس نموده تاج خسروی بر سر نهاده سکه و خطبه بنام خود نموده و در کوشک لعل بیرون خود قرار داده ندائے عدل و انصاف در داد فتنه‌ها که بیدار شده بود باز در خواب رفت و کار جهانداری را رونق تازه پدید آمد در یک هفته مصالح جهانبانی آنچنان صورت سر انجام یافت که سلاطین دیگر بسالها کرده بودند **بیت**

نظام حال زمانه قوام کار جهان — تمام گشت به اقبال شهریار زمان

از بقیه عیال و نسل سلطان علاء الدین و سلطان قطب الدین هر کس هر جا بود تفقد احوال نموده وظایف و ادرارات مقرر گردانید و امرا را مناسب احوال هر کدام اقطاع مرحمت کرده اکثر را رخصت نشستن داد و زرها ئے که خسرو خان در حالت اضطرار بر مردم ایثار کرده بود باز یافت نموده داخل خزانه ساخت و هر کس در ایصال آن تقصیر در تهاون نمودی در شدت تعذیب افتادی و آنچه خسرو خان به لشکریان داده بود یکساله در موجب ایشان وضع نموده باقی را به دفتر فاضلات بنام انجماعه نوشتند و در سنوات مستقبله بتدریج در علوفه اینها حساب کرده در مواجب مردم که در زمان سلطان قطب الدین تفاوت راه یافته بود در میزان بمقتضائے عدل و انصاف در داغ اسپ و قسمت جاگیر سو بت پدید آمد

۱۲۲ منتخب تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۱۱۰ و منتخب تاریخ فیروزشاهی ضیاء الدین برنی صفحه ۴۲۴

نمودی و در اجتناب مناهی و مسکرات و سایر امور آنچه اسم معصیت بران اطلاق
وارد کوشش بجا آوردی و در علم تاریخ و حکمت و معقولات و نظم و انشا و غیر ذلک مهارت
تمام داشتی و در تسخیر و ضبط ممالک سعی بلیغ بکار بردی چنانچه ولایت گجرات و مالوه و
دیوگر و کنپله و دهور سمندر و ترهت و لکهنوتی و سنارگام در اندک مدت تسخیر در آورد
و انضباط حکم خویش نوعی داشت که احدی را مجال تخلف نبود و در داد و دهش و
بخشش و بخشایش عالی همت بود و طرفه آئین تمام خزانه را خواستی که بیک کس انعام
نماید بخشش تمام عمر حاتم که بسخاوت مشهور است کمترین عطائے یکروزهٔ او بود و در وقت
بذل و عطا و هنگام جود و سخا غنی و فقیر و صغیر و کبیر پیر و جوان قوی و ناتوان مقیم و مسافر مسلم
و کافر بیگانه و یگانه برابر بود و تاتار خان حاکم سنارگام را بهرام خان خطاب داده و یکصد
صد فیل و هزار اسپ و یک کرور تنکه زر سرخ بخشید و ملک سنجر بدخشی را هشتاد لک
تنکه و ملک الملوک عماد الدین را هشتاد لک تنکه و ملک عز الدین را چهل لک تنکه بخشید
و ملک غزنوی را هر سال یک کرور تنکه میداد و روزے بپادشاه سنارگاوی را بطرق رخصت
میکرد حکم کرد که آنچه در خزانه موجود است همه را باو بدهند همچنان کردند و در خزانه چیزے
نگذاشتند روزے مولانائے جلال الدین حسام قصیده در مدح سلطان آورده چون
مطلع این اخوانده چندین هزار درم انعام داده و فرمود که زیاده ازین خزان که من از عهده
صلهٔ آن نتوانم برآمد القصه چنانچه در سخاوت بے نظیر بود همچنان در ظلم و ستم ثانی
نداشت سر از منظلمان دهر و سر حلقه ستمگاران عصر مخترع تو آئین جور و ستم مبدع
آئین بیداد و ظلم بادی مبادی بیدادی و بانی مبانی جور رانی بود و کدام ظلم است که در
کارخانه بدخوئی خود مهیا نداشت و کدام ستم که در کارخانه جفا جوئے او موجود نبود
کلف سرمایه دار چون دست چنار تهی میگردید تن پیرایه شیخ چون سر دیوار عریان
می ماند و دوکان بزاز با نشاد خانهٔ بخیل تخته بندی بود و تنور خباز بسان دیگدان مفلس
سرد میشد سوزن خیاط چون پاے رشته برا در ره حرکت نداشت و کمان نداف
بشل گلو بربسته آواز فریاد و صدا و از جهاز میش دلال سر بر سندان میگرفت و قفا دار
بجائے آتش زبانهٔ زهراب می خورد و گوهر در مرگ عافیت جامه می تهی ... تنگ ...
بر فوت جمعیت جامه سیاه می پوشید حال از گرانی بار ظلم پشت به دیوار جفا و نعال از

آن عمارت را از طلسم بر پا داشت چون طلسم را بعد آمدن سلطان بشکست آن عمارت از پا
درافتاد و حاجی محمد قندهاری نوشته که در وقت دست شستن سلطان ناگاه برق جانکاه
از آسمان افتاد و آن قصر فرو نشست و بعضی نگاشته اند که سلطان فیلان کوه شکوه
از بنگاله آورده بود برای نمودن به شاهزاده الغ خان حکم کرده بود که آن فیلان را بدوانند
چون عمارت قصر تازه بود از صدمه فیلی از پا درافتاد و بعضی مینویسند که دران وقت
زلزله عظیم آمد و آن قصر درافتاد و شیخ رکن الدین ملتانی برای ملاقات سلطان دران
قصر رفته بود و برمز و ایما بجهت زود برخاستن میگفت اما سلطان تفهیم نکرد و چون شیخ
برخاست قصر برنشست و آنچه بتحقیق پیوسته آنست که چون سلطان از قدوة الاصفیا
شیخ نظام الدین اولیا رنجیدگی داشت بعد نزول دران منزل به شیخ پیغام کرده بود که چون
من داخل دهلی شوم شیخ ازان شهر بدر رود و حضرت شیخ فرمودند که هنوز دهلی دور است
و این سخن درمیان اهل هند شهره است که گفته اند مصرع

که مقبول را رد نباشد سخن

درهمین سال شیخ نظام الدین اولیا و امیر خسرو دهلوی از تنگنای جهانی بعالم جاودانی
شتافتند مدت سلطنت سلطان چهار سال و دو ماه

سلطان محمد شاه الغ خان عرف فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه

بعد رحلت پدر والا قدر در سنه ۷۲۵ بر سریر فرمانروائی تمکن گزیده کوس شادی بلند آوازه گشت
وطنطنه مبارکبادی از خاص و عام برخاست بازار و کوچه آراسته شد و شهر را بزیب و زینت
پیراسته و داد سرور و شادمانی در دادند و زرها به انعام و بخشش ایثار کردند بیت

مجلسی چون چمن بهار سرشت — رشک فزای بوستان بهشت

سلطان از عجایب مخلوقات و جامع اضداد بود گاه دعوی میکرد که چون سلطان سکندر رومی
اقالیم سبعه مسخر سازد و گاه همت بر گماشتی که مانند حضرت سلیمان جن و انس در دایره
اطاعت او درآیند و گاه آرزوی آن کردی که سلطنت را با نبوت جمع کرده احکام شرعیه
و عقلیه از خود نفاذ گرداند و گاه در غایت درجه در ترویج احکام شریعت محمدی صلعم قیام

شهر اوجین را وسط جمیع ولایات خویش دانسته تختگاه نموده بود و بهتر آنست که شهر اوجین دار السلطنت
گردد بعضی گفتند که دیوگیر دار الخلافت باید کرد و چون هوای دکن بر مزاج سلطان موافقت
کرده بود دیوگیر را که در زمان راجه بهوج دهارانگری گفتندی دولت آباد نام نهاده تختگاه
خود مقرر گردانید و از دهلی تا دولت آباد سرای ها در باطبا احداث کرده غله خام برای
مسافران مهیا و طعام پخته بجهت مسلمین از سرکار مقرر ساخت و دو رویه رسته درختان در
راه نشانده تا مترددین بفراغت قطع مسافت کنند و فرمود که باشندگان دهلی که در معموری
و کثرت آبادی و وفور رونق رشک افزای دمشق و بغداد بود و جلا وطن شده با اهل و
عیال بدولت آباد انتقال نمایند چنانچه مصر دهلی ویران کرده ساکنان را و متوطنان قصبات
و قصبات دیگر در دولت آباد دکن بردند خرج راه از خزانه سرکار داده مبلغ کلی باینکار صرف
شد اکثر مردم که روانه شده بودند بدولت آباد نتوانست رسید و کسانیکه رسیدند
نتوانستند استقامت نمایند از ین تغییر و تبدیل تفرقه تمام بحال بندگان خدا راه یافت **بیت**

سوخته دل سوختگان زد کباب   کلبه محنت زدگان زد خراب

دیگر خامکاری او آنکه بفرمود تا مس را ساده مانند طلا و نقره در دار الضرب سکه زنند و فلوس
مس را بدستور تنکه زر و نقره رواج دهند و در خرید و فروخت معمول دارند تا جران
ممالک مس را به دار الضرب می آوردند و مبلغها مسکوک میگردانیدند و امتعه و اهل حرفه
از اطراف میفرستادند و بسکه زر و نقره اینجا میفروختند و متمتع و بهره ور میشدند و زرگران
هر کس در خانه خود سکه میزدند و در بازار آورده می فروختند و بعد از چندگاه چنین شد که
این حکم غیر معمول را در اماکن و دور دست رواج نماند و مردم آن اماکن سکه مس را بعوض مس
ساده میگرفتند **نظم**

نه هر که آینه سازد سکندری داند   نه هر که چهره برافروخت دلبری داند
نه هر که طرف کله کج نهاد و تند نشست   کلاه داری و آیین سروری داند

دیگر اندیشه باطل او این بود که خراسان و عراق و ترکستان و خوارزم بلکه سایر ولایات
ربع مسکون تسخیر نماید باین تقریب سه لک و هفتاد هزار سوار نوکر گرد در سال اول مواجب
سپاه بوصول رسید در سال دویم چون علوفه لشکر وانگرد و فرصت آن نشد که آن مردم را
کار فرماید تا به تسخیر ولایات چه رسد **بیت**

نایابی میزان عدل سنگ بر سینه می زد بیت

ز ظلمش هیچ کس سالم نجسته — کدامین سینه کان ظالم نخسته

قتل مردم و دم میان انسان مجبول و مفطور او بود هر گاه عواصف قهر و نائرهٔ غضب قیامت انگیز او زبانه میزد غبار از ریختن خون و سوختن قصر وجود آدمیان انطفائی پذیرفت و دستی که سموم مشوم غیظ و صرصر سیاست او می وزید جهان را از وجود انسان خالی می ساخت و هنگامی که در خاص و عام می نشست و تعذیب و تادیب مردم از بریدن دست و پا و بینی و گوش و میل کشیدن در چشم و کوفتن استخوانهای اعضا بمیخ کوب و سنگ و سوختن اندام زندگان بآتش و زدن سلم آهنی بر دست و پا و سینه و کشیدن پوست و دو پاره ساختن آدمی و در ته فیل انداختن و بردار کشیدن و سایر اوامر جور و جفا کار فرمودی و عرصهٔ خاص و عام را بخون مردم رنگین نمودی و مردم هر طایفه از صوفی و قلندر و لشکری و نویسنده و عمال و رعیت و تاجر را باندک تقصیر و کمتر لغزش سیاست عظیم کردی و شیخزاده جام را که کلمهٔ ظلم او بر زبان آورده بود بنا حق کشت و همچنان بسیاری مردم را بستمگاری بی صدور تقصیرات بقتل رسانید بیت

نه بینی کس که زو زخمی نخورده — ز صد کس بر یکی رحمی نکرده

میخواست که ضوابط سلاطین پیشین منسوخ ساخته احکام مجدده اختراع نماید و هیچ هر روز ضابطهٔ تازه و حکمی جدید اصدار می فرمود چون احکام او خلاف قرار داد اسلاف و از جادهٔ عقل و دانش دور بود موجب تنفر عام می شد و عمال در اجرای آن عاجز می شدند و بانواع عقوبت ماخوذ میگشتند و اگر تنفیذ میرسانیدند عامهٔ خلایق مستاصل می شدند و خلل عظیم در کار مملکت راه می یافت و ضوابط چند مقرر ساخت از انجمله یکی آنکه خراج تمام ولایت میان دو آب یکی بده دست داده و این امر باعث استیصال رعایا گردید و کار زراعت معطل ماند و امور پادشاهی تنزل یافت نظم

خرابی ز بیداد بیند جهان — چو بستان خرم ز باد خزان

به ظلم جایی که گردد دراز — نه بینی لب مردم از خنده باز

دیگر با وزرای خود مشورت کرد که دار الخلافت در وسط الارض ممالک محروسه بوده باشد بعضی گذارش نمودند که چون بکرماجیت که این همه ممالک در تصرف داشت

ان مصر ویران تر ظاهر گشت **بیت**

ان مصر و مملکت که تو دیدی خراب شد — وان نیل مکرمت که شنیدی سراب شد

درینصورت سلطان اندکی نادم گشته بابادانی رعیت وافزونی زراعت توجه برگماشت
ورعایا را از خزانه سرکار مال میداد و بکار زراعت تاکید میکرد و بنابر امساک باران
زراعات نمی شد اکثر رعایا که زر از سرکار گرفتند و زراعت نکردند بقتل رسید بسبب
امساک باران قحط عظیم رو داد گندم قیمت آدم پیدا کرد و برنج همسنگ طلا گردید غله کمیاب
چنانکه نایاب شد و آدم آدم را میخورد و تهی دستان از گرسنگی هلاک گشتند و قالب تهی کردند
مفلسان از فقر و فاقه تنگ آمده جان بحق تسلیم کردند **نظم**

هرکرا دیدار نان بودی هوس — قرص خور بر آسمان دیدی و بس
گشت زان تنگی جهان را تنگ دل — گرسنه نالان و حیران سنگ دل

درچنین وقت سلطان بے رحم و آهن دل دروازهاے شهر بند کرد تا هیچکس از شهریان بدر
نرود و بدین تقریب اکثر عامه خلایق هلاک شدند و مواشی مردم نیز از عدم علف و غله
تلف گردید بعد تخریب شهر و تهلیک شهریان حکم کرد که دروازها واکنند تا مردمی که بر جز
درو نگاهداشته شد هرجا که خواهند بروند و اکثر مردم با توابع و لواحق بجانب بنگاله و اندیا
گرد اطراف غله ارزان شنیده بودند بدر رفتند و حکایت ستمکاری و مردم آزاری
سلطان بولایت دور و نزدیک بردند **نظم**

ستم بر ضعیفان مسکین مکن — که ظالم بدوزخ رود بے سخن
عزیزی دستان بجور زینهار — بترس از زبر دستی روزگار
نماند ستمگار بد روزگار — بماند برو لعنت کردگار

چون در خاطر سلطان یقین شده بود که بدون اجازت خلیفه عباسی سلطنت روا نیست
و ارتکاب آن حرام است در مقام تتبع خلفاے عباسی شده بود و بارها عرضداشت
بخدمت خلیفه مصر که از آل عباس بود متضمن بیعت و اطاعت خود ارسال نمود و
بجاے نام خود در سکه نام خلیفه نویسانید و در سنه ۷۴۴ از خلیفه منشور حکومت و لوا و
خلعت براے سلطان آمد و سلطان با جمیع امراے و اعیان و مشایخ به استقبال رفت
پیاده شده منشور بسر نهاد و بر پاے حاجی صرصری که آن منشور آورده بود بوسه د

چو رخصت نیست طرح آهسته‌تر کن — بدخل و خرج خود ایما نظر کن

دیگر اراده فاسد و آن بود که گروه بهائچیل را تا دریا میرین ضبط نماید درین صورت امرای نامدار
و خوانین بلند اقتدار نامزد کرد که ان جماعت در درون کوه رفته سعی موفور بکار برند و بدفعات
کارزار و پیکار نمودند بسبب صعوبت کوهسار و دشوار گذار و تنگی کریوه و ناستواری جاه و دشواری
مداخل و مخارج و کثرت سپاه ان ممالک کاری از پیش نرفت کوهیان غالب آمده بسیاری
از لشکریان سلطان را کشته و خسته نمودند قلیلے که سلامت ماندند رجعت نمودند سلطان
بسیاست رسانید **بیت**

بادشاهے که طرح ظلم فگند — پاے دیوار ملک خویش بکند

چون از سلطان چنین امور نا ملایم و احکام غیر معقول بعد و حد پیوست و در کار ممالک اختلال
راه یافت و هر طرف فتنه بیدار گشت و کار بجائے رسید که اکثر ولایات منضبط از قبضه
تصرف بدر رفته بلکه در دهلی که تختگاه بود تمرد و عصیان شایع گردید و آمدن خراج و باج از
اطراف ممالک منقطع گشت و در ملتان ملک بهرام ابیه که برادر خوانده سلطان تغلق شاه بود بغی
ورزید سلطان باستماع این خبر از دولت آباد عرف دیوگیر بملتان آمد ملک بهرام صفوف
آراسته آماده پیکار گردید و باندک جنگ دستگیر گشته بقتل رسید سلطان خواست که
اهل ملتان را قتل عام نماید بشفاعت شیخ الاسلام شیخ رکن الدین قدس الله سره
نجات داده به دهلی مراجعت نمود درین ایام ولایت میان دوآب از شدت و کثرت
طلب خراج غیر معمول خراب شد اکثر رعایا خرمن ها را آتش داده و مواشی و امتعه خانها گرفته
بدر رفت سلطان فرمان داد که هر کرا یابند بکشند و آن ولایت را بتاراج برند عمال خلق را بکشتند
و غارت مینمودند بعد ان سلطان برسم شکار به بیرون رفته تمام نواحی را تاراج و مردمان را
علف تیغ بیدریغ نمود و سرهاے مردم را بر کنگره هاے قلعه بر آویخت از انجا بطرف قنوج
رفته و آن دیار را تا ولایت دلمو تاراج کرده عالم عالم مردم بقتل در آورده و به تربهت رسیده
آن ولایت را نیز خراب کرده بسمت دهلی معاودت نمود و تمام قصبات و دیهات که بر سر راه بود
بسبب ظلم عمال و قحط سال خراب و بدحال دیده و پیادگانی که در راه براے داوچوکی بودند
همه برخاسته و آثار آبادانی برطرف شده بنظر در آمد چون بدهلی رسید خراب تر ساختن

(۱) ملخص تاریخ فیروز شاهی مصنفه ضیا برنی صفحه ۴۷۳

سلطان فیروز شاه باربک

چون سلطان محمد شاه رحلت نمود پسر و اولاد و برادرش وارث نبود که بر تخت جهانبانی
جلوس نماید ارکان دولت و اعیان سلطنت به اتفاق یکدیگر ملک فیروز باربک را که برادر
زاده سلطان غیاث الدین تغلق شاه بود و پدرش رجب سالار ترک تعلقات نموده رتبه
ولایت داشت چنانچه در هندوستان تا حال مشهور است و اکثر خلائق از معتقدان ویند
در عمر پنجاه و سالگی سنه بر کنار دریای سند بر سریر فرمانروائی جلوس داده سلطان فیروز شاه
خطاب کرده سکه و خطبه رایج نمودند مثنوی

مخالف شکن شاه فیروز بخت　　　به فیروز فالی در آمد به تخت
نشاط نو انگیخت بر روزگار　　　ز فیروزی دولت کامگار

سلطان بعد از آن نواحی صلح کرده و از آنجا روانه سمت دهلی گردیده در اثنای راه به عرض رسید
که احمد ایاز عرف خواجه جهان که از مقربان سلطان محمد شاه بود و از استماع رحلت سلطان
در دهلی بر تخت خلافت جلوس نموده سلطان غیاث الدین محمود خطاب خود کرده سلطان
احتمال بر حماقت او کرده فرمان عفو تقصیرات بنام او صادر کرد او اولا از اطاعت انحراف
ورزیده آخر الامر دید که امرای آن نواحی با او اتفاق نکردند ندامت کشیده خود را لایق پایه
خلافت ندانسته عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسال نمود چه طعمه شیران بیشه گنجشکان کنج
خانه را نشاید و راه به فیلان بپای پشه ضعیف همت بجز رنج نبود و چون سلطان در نواحی هانسی
رسید احمد ایاز معه توابع خود سر برهنه کرده و دستار در گردن انداخته ملازمت کرد سلطان
از روی التفات قلم عفو بر جرائد جرایم او کشیده به جاگیر لایق سرافراز و سربلند
گردانید بیت

نبینی کسانیکه ره برده اند　　　بدی دیده و نیکوئی کرده اند

از آنجا بفرخی و فیروزی در دار الملک رسیده و نوید عدل و انصاف بجهانیان در داد و امرا را
از خطاب لایقه و جاگیر مناسب سربلند ساخت و شیخ صدر الدین از اولاد شیخ بهاء الدین
زکریا قدس الله سره خطاب شیخ الاسلامی داده به تقرب خویش جا داد و همدرین اثنا منشور
ابو الفتح خلیفه مصر در رسید سلطان خوشوقتی زیاده از حد نموده باعث افتخار دانسته

داده بنهایت تواضع بجا آورده در جلو پیاده روان شد و در شهر قبها بستند و لوازم شادی
و شادمانی بظهور آوردند و بر منشور زر نثار کردند محتاجان و مسکینان و مستحقان تهیدستان
دادند و خطبه بنام خلیفه خواندند و فرمودند که در طراز جامهای زربفت و شرفات عمارات
نام خلیفه نویسند بعد دو سال دیگر باز منشور نیابت و خلعت خاص و لوای حضرت
امیر المومنین برای سلطان آمد پیاده باستقبال رفته منشور بر سر و لوا بر گردن نهاده
در شهر آمده و آنرا مصحف و مشارق حدیث و منشور خلیفه در پیش نهاده هر حکم که صادر میکرد
بخلیفه منسوب میساخت و میگفت که حضرت امیر المومنین چنین حکم کرده اند مال فراوان
و جواهر گران بها و دیگر اشیا بطریق پیشکش بخدمت خلیفه بمراتب ارسال داشت مرتبه
سیوم نیز منشور رسید سلطان مراتب تعظیم و تکریم بجا آورد و چون مخدوم زاده بغداد بطریق
سیر هندوستان آمد سلطان تا قصبه پالم بکروهی دهلی استقبال کرده در شهر آورد و ملک
تکه و یک پرگنه و کوشک سیری با حوضها و باغها در انعام مقرر کرد و هرگاه مخدوم زاده
آمدی سلطان از تخت فرود آمده و چند قدم پیش رفتی مخدوم زاده را پهلوی خود بر تخت
جا دادی القصه بعد از آنکه منشور خلیفه عباسی حاصل کرد سلطنت به استقلال داشت بجد
در امور خلافت تقید ورزید در ولایت گجرات و دیوگیر و بهرایچ و سرنال و دیگر
ممالک از سرحدها فتنه و فساد عظیم برخاست سلطان در گجرات رفته قریب دو سال در آن
دیار تردد و تلاش کرده تسکین فتن ننمود روزی از ضیا برنی پرسید که در تواریخ چگونه نوشته
اند اگر چنین فتنها رو دهد پادشاه را چه باید کرد التماس کرد که تدارک این چنین
شورش آنست که پسر یا برادر که قابل بوده باشد بجای خود نصب کرده ترک سلطنت
باید کرد و الا از عملی که باعث تنفر جهانیان است احتراز باید نمود سلطان [illegible] فرمود که پسر
و برادر ندارم که بسلطنت بردارم و ترک سیاست نمیتوانم کرد بالجمله بعد تسکین فتنه
گجرات بطرف تهته روی نهاد و بعد رسیدن آنجا بیمار گردید از تهته از افراط مرض غلبه زار ودیعت
حیات سپرد و خلایق از ظلم او نجات یافت بیت

فرده مردگان شد و جانها — محمد قهر خداش و ندانها

مدت سلطنت بست و شش سال

۵۲ سرو ق

حوریان از پے نظارهٔ آن   تشنه رخصت آمد از رضوان

در پایان قلعه بهون مکانی است پرستشگاه اہل هند در سالے دو مرتبه یکے در ایام نوروزی در اوایل یا اواسط اسفندار دویم بعد انقضاے ایام برسات در آخر شهریور یا اوایل ماه مهر که هر دو ایام بهار اعتدال لیل و نهار مسرت بخش اہل روزگار تواند بود درویشان اہل ریاضت و مرتاضان ارباب افاضت و طبقات خلایق و طوایف انام مؤنث و مذکر صغیر و کبیر از اطراف ممالک راه یکساله طے کرده بقصد زیارت می آیند و قطع نظر از هنود که بت پرستی آئین و دین انهاست گروها گروه مسلمین مسافت بعیده طے کرده نذورات می آرند بحکمت ایزدی مرادات مردم بحصول می انجامد طرفه تر آنکه بعضے گنگ مادر زاد و گنگ زبان خود بریده و پایان دیوار معبد شبانگاه بر زمین میخوابند و بقدرت الهی روز دیگر زبان انها درست می شود و گویاے بهم میرسانند و بعضے سر خود بدست خود قطع میکنند و باز درست می گردد القصه در ایام مذکوره مجمع عظیم اجتماع پذیرفت چندگروهے و فرسنگ انبوهے از خلایق دار و عام طبقات انام بیرون از حد قیاس میگردد و پرستش گری و نذورات گذاری بکار می برند و از نقد و جنس دران مکان بطریق نذر میرسد بحدی انبارها و تودها میگردد که حساب دانان روزگار و گنجینه داران کارگذار در حساب و شمار نمیتوانند اورد چند روز تماشاے بے بدل و هنگامهٔ بے نظیر واسطهٔ افراط نشاط و انبساط و موجب ظهور وفور سرور نظارگیان می شود و نوعی تماشا بر روے کار می آید که افلاک ما از نظارهٔ ان حسرت می افزاید و کواکب از دیدن آن انجمن شادکامی و کامرانی می آرایند **نظم**

همه طرف جشن و همه سو سرور   بهر گوشه صحبت بهر جا حضور
سراے جهان از نواے سرود   فرستاده هر دم بشادی درود
یمین و یسار و فراز و نشیب   نیاسوده همه جا جز آئین و زیب
جهانی بشادی بدل راسته   در و بام به زیور و خواسته
چه در کوچها و چه بازارها   بزیور برآسوده دیوارها
بآئین به بستند و بے چار طاق   که هر یک بود رشک نیلی رواق

دران وقت که سلطان بدانجا صلح نموده قصد مراجعت داشت بعرض رسانیدند که وقتے که سلطان سکندر رومی درین مکان رسیده صورت نوشابه را دیگر درست کرده

با مور جهانبانی قیام ورزید و بر رعایا و برایا فرزده رفاهیت واو سهرند از سامانه جدا کرده تا ده کروهی
داخل آن نموده پرگنه جداگانه مقرر ساخت و بر لب دریای ستلج و بیاه که یک جا میروند
فیروزپور آباد گردانید و پرگنه علیحده کرد و در نواحی هانسی قلعه احداث کرده بحصار فیروزه موسوم
کرد و نهری از دریای جمنا حوالی سرمور برآورده بآن حصار رسانید همچنین چند نهر از
دریای مذکوره و دیگر دریاها برآورده تا موجب نفع خلایق بوده باشد چون شهر سلیمه را
آوردند سلطان بجهت دیدن آن سواری فرمود پنجاه هزار بیلدار بکندیدن اشتغال داشت
از میان یک پشته استخوان فیل اگرچه فرسوده بود اما بغایت سطبر و درشت در عرض طول استخوان
دست آدمی سه درعه برآمد بتحقیق پیوست که در جنگ پاندوان و کوروان این آدم و فیل کشته
شده بودند تا این زمان استخوانها افتاده است بالجمله چون سلطان قصد ملک گیری داشت
اکثر ممالک بزور شمشیر گرفت و بجانب نگرکوت لوای عزیمت برافراشت مسالک مهالک
کوهسار دشوار گذار طی کرده پایان قلعه کانگره نزول کرده مرکزوار گرده گرفت راجه آنجا
متحصن بوده جنگ تیر و تفنگ در میان آورده چون محاصره بامتداد کشید و کاری از
پیش نرفت صلح درمیان آمد راجه آنجا بملازمت رسید پیشکش گذرانیده سلطان او را
نوازش فرمود و نگرکوت را محمدآباد موسوم گردانید بی شایبه تکلف کانگره مکانی است
خوش آب و هوا و سرزمینی است نشاط بخش دریا تمام کوه و صحرا مالامال از گونه گونه گلهای
معطر او رنگارنگ میوه طراوت اماد گلشنی است بهجت افزا و قطعه بهشت است
عشرت پیرا

نظم

چشم بد از زمین کانگره دور	که دهد زو دگیاه عیش و سرور
سرزمینی که خلد از دست نشان	روح قدسی کند درو جولان
صد هزاران گل شگفته درو	فرح بیدار فتنه خفته درو
هر گلی گونه گونه از رنگی	بوی هر گل رسیده فرسنگی
ابهای روان بسان گلاب	زیر سنگش بلطف در خوش آب
چون طرب گاه روضه جنت	خالی از رنج غصه و محنت
خاک صحرای آن خجسته مکان	شده بر فرق خلق مشک افشان
سروقدان حصار متین	رشک افزای حسن حور العین

تتبه نهضت نمود جام حاکم آنجا بقوت کثرت آب و پناه دریای سند مدتی محاربه نموده کار از پیش نرفت بالضرور سلطان این مهم ملتوی گذاشته بگجرات رفت و ایام برسات دران دیار گذرانیده باز بطرف تتبه رفت جام بعد محاربه بسیار تاب نیاورده امان خواسته ملازمت نموده پیشکش هر ساله قبول کرد سلطان بعد تنظیم و تنسیق مهمات آن دیار مراجعت بدهلی نموده به انتظام مهام جهانبانی اشتغال ورزید بمقتضای نیک ذاتی و حسن اخلاق فطری خلافت بعدالت کرده ضوابط عدل و احسان و قواعد امن و امان میان جهانیان گذاشت از جمله ضوابط او آنکه خراج ممالک موافق حاصلات و بقدر قوت رعایا طلب کردی اضافه و توفیر معاف داشتی و سخن کسی در حق رعایا گوش نکردی و در آنچه آبادی و معموری رعیت بودی و آسیب بکسی نرسیدی عمل آوردی **نظم**

شنیدم از بزرگان سخن سنج — که سلطان را رعیت بهتر از گنج
گران خرج ار شود آخر سر آید — وزین هر لحظه دخل نو در آید

و از اخذ محصول مثل گل فروشی و تیل گری و ماهی فروشی و نداقی و ریسمان فروشی و نخود بریان گری و دکانها و قمارخانه و دادبیگی و کوتوالی و قصابخانه و طویانه و ملاحانه و دو هر پیچ و تولد پسر و حاصل نیشکر و روغن گران و پتاده خشت و شیر و جغرات و کاه و چراگاه و گذر و کشتی و فرودی و شکرانه و جرمانه و سازندها که روز شادی بخانه مردم میبردند و خرید و فروخت زمین و ظروف سقایی و کرایه استخوان هندوان که بگنگ میبردند وغیره ذلک که باعث آزار عامه برایاست اجتناب داشت **بیت**

دل دوستان جمع بهتر ز گنج — خزینه تهی به که مردم برنج

و بجهت اشتغال حکومت ولایات عمال متدین به امانت و خداترس و کارگزار تعین کردی و به هیچ جنسی نفعی و شریری را خدمت نفرمودی و از آنجا که الناس علی دین ملوکهم گفته اند حکام پیروی احکام سلطان فرخنده فرجام نموده قواعد عدالت و انصاف معمول داشتندی و احدی را مجال نبود که مرتکب ظلم تواند بود **نظم**

خدا ترس را بر رعیت گمار — که معمار ملک است و پرهیزگار
خدا را بر آن بنده بخشایش است — که خلق از وجودش در آسایش است
مراعات دهقان کن از بهر خویش — که مزدور خوشدل کند کار بیش

گذاشته بودند که تا حال معبد اهل هند است و آئین را بهوانی نامند سلطان این مقدمه را از
علمای براهمه استفسار نمود گذارش گویندگان و پرستیدن صورت نوشابه خلاف ظاهر
گشت و از کتب براهمه که ابتدای تصنیف آن معلوم نیست تحقیق پیوست که اسکان
و اقامت آفرینش معبود طوایف هنود است پرستش تمثال نوشابه اهل هند که در صحبت
قدیم اشیا نقل در بنیاده و چه نسبت دارد و سلطان بعد سیر کانگره نگرکوت بمکان جوالامکهی واند
کروهی کانگره رسیده مکانی دید از عجایبات روزگار و بدایع قدرت آفریدگار تجو
از سنگ تعمیر یافته از دیوارهای آن شب و روز فواره آتشش زبانه میزند سوای حجره
از یک دو جای دیگر نیز از زمین شعله پیداست دیده عقل از تماشای آن حیران
و مدرکه خرد و ادراک کماهی آن سرگردان بعضی اهل تعصب گذارش نمودند که درین مکان
کان گوگرد است که از اثر حرارت آن فواره بر میخیزد سلطان فرمود تا زمین را شگافتند بعضی
از گوگرد دریافتند و هرچند آب پاشیدند اصلا انطفای آن آتش ندیدند سلطان از
مشاهده آن حیران مانده فرمود که اگر کان گوگرد بودی اثر آن ظاهر شدی و بوی آن بهر رنگ
در دماغ عالیان رسیدی همانا که از آثار قدرت قادر مطلق است که از ابتدای آفرینش جهان
زین آتش افروخته می گردد قدرت های الهی کجا و احاطه فهم و ادراک عالیان [illegible]

مثنوی

نه آگاهی از و کام و زبان را | نه همراهی بدو نطق و بیان را
نه در کشش کوشش جان را پا و درشت | ز حرفش دست دل را کوته انگشت
لباس فهم بر بالای او تنگ | سمند عقل در صحرای او لنگ
ز گفتش برتر است و از شنیدن | زبان ترین گفتگو باید بریدن

و در آن مکان بسیاری از کتب براهمه سلف یافتند سلطان علمای آن طایفه بحضور خویش
طلبداشته مضامین آن را شنیده محظوظ گردید و فرمود که بعضی از آن کتب را ترجمه فارسی
کنند تا مضمون براهتی فهمیده شود چنانچه مولانای اعز الدین خالد خانی کتابی در حکمت
طبیعی از ترجمه کتب قدیم در سلک نظم آورد و کتاب فیروزشاهی موسوم گردانید و سلطان آنرا
بغایت پسند نموده و صله آن بسیاری نقود و از طلا و نقره و جامه و جاگیر مرحمت کرد و مضمون
این کتاب اکثر اوقات مذکور محفل قدسی میشد القصه سلطان بعد فتح نگرکوت بجانب

پشت تو مانند کمان گشت کوز — خشک شده پوست بران تیر توز
رشتهٔ اشک تو بران گشت زه — ناوک آه تو بران تیر نه
قد تو لام و الف آمد عصا — هر دو پی نفی وجود تو لا
با دم هر بار ز نادیدنت — خلق بفریاد ز نشنیدنت
موی سفید از اجل آرد پیام — پشت خم از مرگ رساند سلام

درین وقت سلطان که طاقت حرکت نداشت و قوای بدنی و حواس ظاهری سست شده بود در سنه شاهزاده محمد خان را سلطان ناصر الدین والدنیا محمد شاه خطاب داده وکیل السلطنت و موتمن الخلافت کرده خزاین و اقبال و حشم و خدم و جمیع کارخانجات اسباب جهانبانی حواله نموده خود بمراسم عبادت و طاعت که شعار عاقبت اندیشان خجسته فرجام و اطوار نیک سیرتان فرخنده انجام است اشتغال ورزید **نظم**

طاعت از نفرت تن تا پیشه — فکرت او مغز ترا اندیشه
روی بمحراب عبادت بکن — کسب سلیحهای سعادت بکن
رو بیکی ار که فرخندگیست — ترک دوئی کن که پراگندگیست
میوهٔ مقصود کی آرد درخت — تا نکند پای بیک جای سخت

روز جمعه خطبه بنام هر دو پادشاه خواندند و پیوسته همین طور خوانده می شد بعد چند گاه ملک[1] مفرح المخاطب براستی خان که حاکم گجرات بود و بتمرد ... آن ولایت اتفاق کرده سکندر خان را که بتازگی حکومت آن دیار تعیین شده بود بقتل رسانید سلطان محمد شاه چون به انتقام ان پرداخت از جهت رخنه تمام در امور ملکی راه یافت لشکریان سلطان فیروزشاه از همین حسد برده و حمل بر بی تمیزی و نامردی سلطان محمد شاه نموده مخالفت ورزیده و سلطان محمد شاه با نها آماده جنگ گردیده و در شهر دهلی هنگامه کارزار گرم گشت چون سلطان فیروزشاه نیز در جنگ گاه تشریف آورد سلطان محمد شاه تاب مقاومت نیاورده فرار نموده بجانب کوه سرمور رفت **بیت**

دو جان هرگز بیک پیکر نگنجد — دو فرمان ده بیک کشور نگنجد

القصه سلطان فیروز شاه از محمد شاه خلف خود رنجیده ازو انزوا گزیده خویش برادر و شاهزاده

(۱) فرحت الملک

رعیت چو بیخ است و سلطان درخت — درخت ای پسر باشد از بیخ سخت

سیاست را مطلق ترک داد و هیچ مسلمانی را آزار نداد و از کثرت انعامات و ادرارات تالیف
قلوب عالمیان نمود و محتاج سیاست نشده از برکات عدالتش راه ظلم و تعدی بسته گشت و هیچ
آفریده در عهد سلطنت او آزار نیافت **بیت**

لطفش بجرم چاره بیچاره میکند — عدلش ستم ز زمانه آواره میکند

فرزندان و وارثان کسانی را که سلطان محمد شاه عادل خان مرحوم بناحق کشته و قطع اعضا نموده
بود بانعام و وظیفه خوشنود کرده خط ابرای ذمه سلطان مرحوم از آنجا گرفته بمهر اکابر و
اشراف رسانیده در مقبره سلطان گذاشت تا در قیامت واسطه عدم مواخذه از آن
عصیان گردد و بمقتضای نیک ذاتی و پاک نیتی رفتن عورات مسلمه و هنود بر مزارات و بتخانه
منع کرد و اساس فسق و فجور و شراب و بنگ و دیگر مناهی منهدم گردانید و به نیت خیر اقسام
عمارات از مساجد و مقابر و مدارس و خوانق و دار الشفا و رباط و کوشک و حوض و پل
و باغات و منار و چاه و حمام و غیر ذلک آنقدر که سلاطین پیشین نکرده بودند تعمیر نمود
و در بعضی تواریخ نوشته اند که فیروزآباد و غیره سی شهر و چهل جامع مسجد پخته و سی مدرسه
و بست خانقاه و دویست رباط و صد نهر و صد کوشک و صد و پنجاه چاه و ده حمام و پنج
دار الشفا و صد مقبره و ده مینار کلان و باغات بیشمار از آن بادشاه تعمیر یافته و اکثر آن
تا حال که زیاده از سیصد سال منقضی میشود برجاست چنانچه بر کوچه متصل دهلی علامات
عمارات و عمودی موسوم بچهار منار که عوام الناس آنرا لاته فیروزشاهی گویند قریب شصت گز
ارتفاع و سه و دو گز سطبر گویا از یک سنگ ساخته اند و بیخ آن تا آب رسانیده باشند تا حال
قایم است و از بس که استحکام تمام دارد مدت مدید دیگر برجا خواهد ماند **بیت**

جزای حسن عمل بین که روزگار هنوز — خراب می نکند بارگاه کسری را

چون سلطان به کبر سن رسید بهار جوانی را خزان پیری بی رونق گردانید ضعف شیب
غالب آمد و توانائی کشاکش باب مغلوب گشت تاب قامت لبان کمان حلقه بست و
تیر جوانی بر جست **نظم**

شکل کمان راست قدرت شرح ده — پیر کمان از عصا گشت زه
تا بکمانت فلک این چله بست — تیر جوانیت برون شد ز شست

خیال سلطنت در سر داده او را دستگیر نموده بردار کشیده و رفیقانش را طعمهٔ تیغ بیدریغ
گردانید همدرین اثنا امیر صده‌های سامانه بغی ورزیده ملک شه خوشدل حاکم آنجا را بر کنار
حوض کشتند و سر او را پیش شاهزاده محمد شاه در نگرکوت فرستاده او را تحریص آمدن نمودند
چنانچه شاهزاده از نگرکوت براه جالندهر بسامانه رسیده سکه و خطبه بنام خود کرد و امیر صدها
و زمینداران آن نواحی بیعت نمودند قریب هشت هزار سوار و پیاده جمع کرده رو بدهلی آورده
تا رسیدن بدهلی پنجاه هزار سوار جمع گردید چون لشکریان شاهزاده زمینداران نا آزموده کار
و مدار بگران او باش و عیار بودند و سلیقه جنگ و کارزار نمیدانستند باندک جنگ منهزم
شدند و شاهزاده شکست یافته با دو هزار سوار بولایت میان دواب رفت بار دیگر پنجاه هزار
سوار فراهم آورده بامداد و اعانت حاکم قنوج و کنپله آمده محاربه نمود به ارادت سبحانی
درین مرتبه هزیمت خورده بجانب جالیسر رفت سلطان اندک تعاقب نموده مراجعت
نمود شاهزاده محمد شاه باهل ملتان و لاهور و دیگر امصار و بلاد فرامین نوشت که هر جا بندهٔ
فیروز شاهی یابند بکشند در اکثر جا قتل عام و غارت تمام کردند طرفه هرج و مرج بخلایق
رو داده و راهها مسدود گشت و جاها خراب شدند اکثر رعایا از ادای خراج انحراف
ورزیده فتنه و فساد باطراف ممالک برخاست بالضرور سلطان بقصد استیصال شاهزاده
و دفع شورش و فساد بجانب جالیسر روان گردید شاهزاده از آنجا براه دیگر در دهلی آمده
و شاهزاده همایون خان بن شاهزاده محمد شاه از سامانه و سنام لشکر فراهم آورده بقصد دهلی
برآمده باز بجالیسر رفت بعد جنگ و کارزار بتحریک غلامان فیروز شاهی باز از جالیسر در دهلی
آمد درین مرتبه سلطان بیدست و پا گشته تاب جنگ نیاورده از دهلی برآمده بطرف
کوتله میوات رفت و سررشته فرمانروائی او منقطع گردید مدت سلطنت یک سال و
شش ماه ◆

سلطان محمد شاه بن فیروز شاه

چون بموجب طلب غلامان فیروز شاهی از جالیسر روانه گشت چنانکه در دهلی رسید
امرای عظام شاهزاده همایون خان پسر میانگی سلطان را در دهلی بر فیل سوار کرده چتر بر
سر او کشیدند پس از چند روز سلطان بدولت و اقبال در دهلی نزول اجلال نمود بیعت

تغلق شاه بن شاهزاده فتح خان نبیره خود را که پدر او در حیات سلطان ودیعت حیات سپرده
بود ولی عهد کرده سلطنت برداشت و در ابتدای اوقات در عمر نود سال بمرگ طبعی برحمت
حق پیوست و نام نیک خود را در عالمیان گذاشت **بیت**

بمرد آخر و نیک نامی ببرد ❊ خنک زندگانی که نامش نمرد

از لفظ وفات فیروز شاه تاریخ برمی آید با امیر تیمور گورگان هم عصر بود مدت
سلطنت سی و هشت سال ❊

سلطان تغلق شاه بن شاهزاده فتح خان بن سلطان فیروز شاه

بعد رحلت جد بزرگوار در سنه ۷۹۰ در قصر فیروزآباد بر سریر فرمان روائی متمکن گشت
و بر سر شاهزاده محمد شاه که در کوه سرمور بود لشکر گران تعیین نمود شاهزاده تاب نیاورده در دره
سرمور برآمده بطرف نگرکوت رفت و لشکر سلطان از تعاقبش دست باز کشیده مراجعت
نمود سلطان از بسکه نوجوان بود و ناآزموده کار باغوای بعضی امرای شاهزاده ابوبکر
خلف برادر حقیقی خود را مقید گردانیده شروع بعیش و عشرت و لذات جوانی نمود
و کار سلطنت مهمل گذاشت و بغفلت کمال میگذرانید درین صورت ملک رکن الدین
و دیگر امرای باغوای شاهزاده ابوبکر برادرزاده اش که محبوس بود خروج نموده ملک
مبارک کبیر را که وزیر مدار السلطنه بود بر دروازه دولتخانه کشتند سلطان ازین سانحه
واقف شده از دروازه دیگر بدر رفت امرا تعاقب کرده سلطان را مع خانجهان که از جمله
مصاحبان بود بدست آورده بقتل رسانیدند و سر ایشان را بر همان دروازه آویختند
و شاهزاده ابوبکر را از قید برآورده بسلطنت برداشتند ازین وادی شورشی که در دهلی
رو داده بود زیاده از یک روز نکشید و فتنه فرونشست و واقعیت بظهور رسید مدت
سلطنت او پنجماه و سه روز ❊

سلطان ابوبکر بادشاه بن ظفرخان بن شاهزاده فتح خان بن سلطان فیروز شاه

به اتفاق اعیان دولت در سنه ۷۹۱ بر تخت خلافت جلوس نمود و بعد چند روز چون سلطان
ظاهر گشت که ملک رکن الدین جنیدی وزیر که از قتل سلطان غیاث الدین تغلق دلیر شده بود

سلطان ناصر الدین محمود شاه بن سلطان محمد شاه

برادر خورد سلطان علاء الدین سکندر شاه بعد رحلت برادر تخت نشین فرمان روای گشت
در سنه ۷۹۶ سکه و خطبه بنام خود نموده مواجب و جاگیر سپاه بدستور سابق بحال داشت
و خواجه سرور عرف خواجه جهان را که سلطان محمد شاه او را سلطان الشرق خطاب داده
و ولایت جونپور را بجاگیرش مقرر کرده بود از قنوج تا بهار ضمیمه جاگیر سابق نموده او
استیلا یافته زمینداران آن دیار را مطیع و منقاد گردانیده سکه و خطبه بنام خود کرد
هم درین سال لشکر گران به دفع شیخا کهوکهر که لاهور را متصرف شده بود رخصت گشت
شیخا دوازده کروهی لاهور محاربه عظیم نموده شکست خورده در کوه جمون رفت و از نواحی
لاهور رفع فساد گردید درین ایام سلطان بجانب گوالیار حرکت کرد مقرب خان و ملو خان
که از امرای کبار بودند در دهلی لوای مخالفت برافراشتند سلطان باستماع این خبر
مراجعت نموده در حوالی شهر رسیده محاصره نمود تا سه ماه جنگ درمیان ماند و حصار
دهلی بتصرف سلطان در آمد جماعت باغیه نصرت شاه بن فیروز خان بن سلطان فیروز شاه را از میوات
طلبداشته در فیروز آباد بر تخت نشانیدند و فضل الله بلخی عرف ملو خان که سر حلقه اهل
بغی بود بخطاب اقبال خان مخاطب گشت درمیان دهلی و فیروز آباد جنگ همیشه بمساوات
میگذشت پرگنات میان دوآب و پانی پت و سونی پت و جهجر و رهتک تا بست کروه
شهر در تصرف نصرت شاه بود و غیر از حصار دهلی دیگر از تعلق سلطان نماند امرا و ملوک
این هر دو پادشاه هر یک ولایتی را متصرف شده دم استقلال میزدند و مطیع خود حاکم
و فرمان روان بودند مدتی کار و بار ممالک پراگنده و ابتر بود مصرع

پریشان شود کار ملک از دو شاه

اقبال خان بخدمت نصرت شاه اظهار ارادت خود نموده بر مزار شیخ قطب الدین
بختیار کاکی قدس الله سره کلام مجید درمیان آورده از طرفین عقد موافقت بستند
روز سوم اقبال خان از روی مکر و غدر خواست که نصرت شاه را دستگیر نماید نصرت شاه
بالضرور از حصار برامده با معدودی پیش تاتار خان وزیر در پانی پت رسانید
و فیروز آباد در تصرف اقبال خان در آمد و او غالب آمده مقرب خان را که برچشم او بود

چنان صفت که به بیت الشرف خورشید بفرخی و سعادت دران دیار آمد
در سنه ۷۹۲ مرتبه ثانی بر تخت جهانبانی جلوس نمود و سکه و خطبه بتجدید بنام خود نمود در
اندک مدت غلامان فیروزشاهی که بدنام بودند از سلطان رنجیده پیش سلطان ابوبکر
شاه در کوتله میوات رفتند سلطان محمد شاه نظر بر بیوفائی و کثرت خودسری آن جماعت داشته
حکم کرد که از غلامان فیروزشاهی هر کس که در دهلی بوده باشد بدر رود و سه روز مهلت است
والا بقتل خواهد رسید هر که بدر رفت سلامت ماند و هر کس که نتوانست رفت بقتل
رسید و مشهور است بعضے مردم میگفتند که ما اصیل ایم سلطان فرمود که هر که از شما
کهوکهر درست بگوید اصیل است چون تلفظ نتوانستند ادا کرد و زبان پورب و بنگاله
میگفتند درینصورت کشته میشدند بدین تقریب اکثر مردم که اصیل بودند و زبان پورب
داشتند ناحق کشته میشدند شاهزاده همایون خان پسر سلطان از سامانه آمده و رخصت
سلطان با لشکر گران بر سر سلطان ابوبکر شاه رفت و در نزدیکی کوتله میوات محاربه داده
بانگ جنگ و جدال سلطان ابوبکر شاه بقید در آمده در قلعه میرته محبوس گردیده
همانجا بمرگ طبعی درگذشت بعد از چندگاه سلطان از دهلی برآمده بجانب قنوج
و دلمو لشکر کشید و سرکشان آن دیار را مالش داده بجالیسر رسید و در آنجا قلعه
به استحکام تمام احداث نموده بمحمد آباد موسوم گردانیده به دهلی رسید و در سنه ۷۹۶
شاهزاده همایون خان را بر سر شیخا کهوکهر که لاهور را متصرف شده بود با بسیاری امرا
تعین کرده در همانے راه خبر رسید که سلطان بمرگ طبعی درگذشت مدت سلطنت
او شش سال و هفت ماه بود

سلطان علاء الدین سکندر شاه عرف همایون شاه بن سلطان محمد شاه

بعد از استماع خبر رحلت پدر والا قدر عزیمت فتح لاهور کرده مهم شیخا کهوکهر موقوف
داشته از راه برگشته بدهلی رسید و سریر آرائے خلافت گشت و به اندک مدت
باجل طبعی ودیعت حیات سپرده مدت سلطنت او یک ماه و شانزده روز

---

۱ ... فرشته جلد اول صفحه ۱۵۳

توان ریگ هائے بیابان شمرد ولے لشکر شاه نتوان شمرد

القصه بعد قطع مراحل در دهلی نزول اجلال فرمودند و در راه هر کرا یافتند تیغ کشیدند
و بسیاری را دستگیر نمودند حتی که تا رسیدن دهلی قریب پنجاه هزار کس اسیر شده بودند چون
اقبال خان از شهر برآمده برائے جنگ آماده گشت بر چهره اسیران بشاشت ظاهر
شد درین وقت بعرض رسید که اسیرانی که در لشکر ظفر اثر هستند فتح اقبال خان استدعا
نموده خوشحالی ها میکنند شعله غضب و قهر پادشاهی زبانه زد و صلاح دو لک اوان انهمه را یکجا
بقتل رسانیدند و متنفسے را زنده نگذاشتند و جوے خون روان گردید بالجمله اقبال خان
از شهر برآمده و حرکت المذبوحی کرده در حمله اول گریخته بشهر در آمد غازیان شهامت کیش
تعاقب نموده خلق کثیر را کشتند اکثر فیلان و اموال اقبال خان بدست بهادران لشکر
منصور افتاد چون اقبال خان صورت احوال بدینمنوال دید تاب مقاومت نیاورده
بوقت شب ترک عیال و اطفال نموده بدر رفت و در قصبه برن رسیده اقامت
ورزید سلطان ناصر الدین محمود شاه که برائے سلطنت محض نمونه بود مضطرب قلبی
از نزدیکان خود راه گجرات پیش گرفت بیت

بے هرجا شود مهر آشکارا سها را جز نهان بودن چه یارا

روز دیگر حضرت صاحبقران شهر را امان داده جمعی از ملازمان سرکار را بجهت تحصیل
مال امانی تعین فرمودند بعضے مردم شهر از سخت گیری تحصیلداران در مقام تمرد و انکار آمده
چندی از مردم سرکار را کشتند اینمعنی باعث التهاب نائره قهر و غضب پادشاهی
گردید حکم والا به قتل و اسیر اهل شهر بصدور پیوست دران روز بسیاری از خلایق اسیر
شدند و اکثرے بقتل رسیدند و دهلی آنچنان خراب شد که گویا ساکنان آن مصر اصلا
آباد ننموده بودند و نوعے تاراج و غارت گشت که هرگز چیزے از اسباب و اشیائے
احدی نماند و بتحقیق پیوست و تحقیق گردید که هر لشکرے پانصد و پنجاه کس از مرد و زن و
پیر و کودک اسیر و دستگیر شده اند حتی که کسے را البته تقریر ده بدست آمده بود و تا پانزده
روز غارت و نهب در میان آمد نظم

زبس غارت انجه و جا دریا دران شهر شد بر سپه تنگ جا
ز بسیاری برده و خواسته سراسر شده لشکر آراسته

بگشت و بخدمت سلطان رسید و ملازمت نمود سلطان را نمونه ساخته خود سلطنت
میکرد و بر سر تاتار خان در پانی پت رفت او را شکست داد و میش اعظم همایون ظفر خان
پدر خود که حاکم گجرات بود رفت فیل و حشم و اسباب ریاست تاتار خان بدست اقبال خان
در آمد و از آنجا به دهلی مراجعت کرد چون در هندوستان از بدطینتی امرا هرج مرج روداد
و امور سلطنت اختلال پذیرفت میرزا پیر محمد نبیره حضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان
از جانب خراسان آمده از آب سند گذشت و حصار اوچ و ملتان متصرف در آورده
چند روز در ملتان توقف ورزید حضرت صاحبقران نیز از جانب کابل یورش هندوستان
فرموده بدولت و اقبال تشریف آورده در سنه ۸۰۱ هجریه را تاخته بملتان نزول اجلال
فرموده کسانیرا که بدست میرزا پیر محمد اسیر شده بودند بقتل رسانیدند چون خبر به
دهلی رسید اقبال خان بیمناک گشته در مقام فراهم آوردن جمعیت و سامان سپاه
مقید گشت حضرت صاحبقران از ملتان نهضت فرموده براه ریگستان متوجه شدند بعد
قطع مراحل در حوالی بهتنیر رسیده و قلعه را محاصره نمودند پس از مجادله و محاربه آن قلعه
بتسخیر در آمد و رای دولچی مرزبان آنجا با بسیاری از همزبانان خود اسیر شده بیاسا رسید حضرت
صاحبقران پس از تسخیر بهتنیر بسامانه آمده در عرصه آن قصبه بعرض سپاه فرمان دادند طول
یسال که جای ایستادن لشکر است شش فرسنگ بود و بتخمین تجربه کاران هر فرسخ
دوازده هزار سوار احاطه میکند پس سوای لشکر هفتاد و دو هزار سوار بوده باشد غرض
که محل ایستادن لشکر جوکر است کثرت لشکر و فراوانی سپاه ازین قیاس باید
کرد نظم

ز هر جانبی رایتی شد پدید ⁂ روان فوج فوج از سپیده دمید
علمها بر افراخته رنگ رنگ ⁂ بماند و تیغ خور از گرد زنگ
ز بس جوشش لشکر بیراه و راه ⁂ بسیط زمین تنگ شد بر سپاه
شده بر زمین پشه را جایگاه ⁂ نه اندر هوا باد را مانده راه
ز گرد و سواران هوا بست میغ ⁂ درخشنده چون برق فولاد تیغ
سپاهی ز مور و ملخ بی شمار ⁂ همه تیغ داران خنجر گذار

(۱) روضه و [illegible] ظفرنامه جلد دوم صفحه ۹۰

پرداخت چه تا شیر در بیشه است چراگاه بر آهو فراخ نمیشود و تا باز در پرواز است دراج را پریدن میسر
نگردد و بعد رسیدن در دهلی فوجی بر سر اقبال خان که در برن بود تعیین کرد اقبال خان شبخون آورده آن فوج
را شکست داده منصور و قوت کمال رو بدهلی آورد سلطان نصرت شاه تاب نیاورده فیروزآباد را گذاشته
باز بجانب میوات رفت و دهلی و فیروزآباد بتصرف اقبال خان در آمد و ولایت میان دوآب بحال خرابی
شهر بند در شمشیر متصرف گشت و سایر بلاد هندوستان بتصرف امرا آمد چنانچه ولایت گجرات در تصرف اعظم همایون
ظفرخان و تاتارخان پسرش بود و لاهور و ملتان و دیبالپور تا نواحی سند را خضرخان و مهوبه و کالپی محمودخان
پسر ملک زاده فیروز و قنوج و اوده و دلمو و سندیله و بهرائچ و بهار و جونپور را سلطان الشرق خواجه
جهان و بلاد مالوه دلاورخان و سامانه غالب‌خان[1] و بیانه شمس الدین اوحدی متصرف بودند هر کدام دم استقلال
میزدند و اطاعت یکدیگر نمیکردند و در سنه سلطان ناصرالدین محمود شاه که از خوف حضرت صاحبقران
بگجرات رفته بود بعد از جمعیت و امنیت بدهلی آمد اقبال خان استقبال نموده در قصر همایون جهان نما[2]
فرود آورد اما چون عنان اختیار بدست اقبال خان بود با سلطان اتفاق نمی بود و در سنه که بر سر سلطان
ابراهیم پسر خوانده سلطان الشرق بجانب اوده لشکر کشید سلطان ناصرالدین محمود شاه را همراه خود
برد و چون بر سلطان ابراهیم نتوانست تسلط کرد چونچه را فتح نموده روانه دارالملک دهلی گردید و در آن
وقت سلطان ناصرالدین محمود شاه که فی الحقیقت در قید اقبال خان بود فرصت یافته به بهانه شکار
برآمده نزد سلطان ابراهیم رفت که بامداد و اعانت او شاید کاری توان ساخت او را استقبال نکرد
بلکه در مراسم جهانداری هم نپرداخت سلطان ناصرالدین محمود شاه از نزد او مایوس شده به قنوج
آمده شاهزاده هروی را که از طرف سلطان ابراهیم در آنجا بود شکست داده قلعه قنوج را متصرف شد
علم سروری افراشت اقبال خان از استماع این خبر بر سر سلطان ناصرالدین رفت چون قلعه استحکام
داشت نتوانست دست برد یافت از آنجا معاودت نموده باتفاق بهرام خان حاکم سامانه
که از غلامان فیروزشاهی بود و بیست هزار سوار همراه داشت بر سر خضرخان بجانب دیبالپور و
ملتان لشکر کشید بعد رسیدن در تلوندی تهاره رای داود و رای کمال الدین مئین زمیندار
تهاره را که برای ملاقات آمده بودند قید کرده و بطمع ایل بهرام خان را نیز محبوس گردانید
بمقابله خضرخان روانه شد خضرخان نیز لشکر فراهم آورده بعزیمت محاربه از دیبالپور برآمده
و طرفین را با هم جنگ کارزار روداد از آنجا که اقبال خان را بخت و اقبال پشت داده بود

---

(۱) غالب خان • (۲) جهان نمای •

بکشتند یا زنده کردند اسیر ‏ زن و بچهٔ شان انچه برنا و پیر

بغارت ببردند چیزے که بود ‏ ز خشک و ترشان برآورد دود

بتاراج بردند بسیار چیز ‏ بآنچه گرفته ببردند نیز

حضرت صاحبقران بعد فتح دہلی در عمارت سلطانی نزول اجلال فرموده بار عام دادند
حسب الحکم الاعلی خطیب خوش الحان بر سر منبر خطبه بنام نامی خواندند و وجوه دراہم و دنانیر دراہم
سامی از سکهٔ تیموری سعادت پذیر شد بیت

چون سکه بنام شاه آراسته شد * در چشم ستاره قدر مه کاسته شد

تا دو ماه دہلی پس از کوچ صاحبقران خراب مطلق ماند و ساکنان آن مصر که باطراف رفته بودند بتدریج
آمده آباد شدند بالجمله حضرت صاحبقران بعد تاراج دہلی کوچ کرده بطرف میرته رفتند و ان دیار
را تاخته مرد و زن و فرزندان ان نواحی اسیر و قتل نمودند و از انجا بہردوار گنگ نزول اجلال فرمودند
این ہردوار گنگ مکانی است که دریاے گنگ از کوه سوالک از انجا بر می آید و اہل ہند ان
مکان را بزرگ دانسته در اوان معہود بقصد غسل آمده ازدحام میکنند و دران مکان موے سر
و ریش تراشیدن از آئین دین و استخوان مردگان درون گنگ انداختن رستگاری فرزندگان
می پندارند و بعضے اوقات در انجا مجمعے عظیم میشود اتفاق دران زمان که حضرت صاحبقران در ہردوار
نزول اجلال فرمودند دران مکان ازدحام عظیم بود حکم والا برائے قتل عام بصدور پیوست اکثرے
طعمهٔ تیغ غازیان منصور شدند بقیه از بیم سیف گریخته داخل کوه گشتند ان حضرت از انجا کوچ فرموده راه
دامن کوه سوالک در جمون رسیدند راجه جمون را دستگیر نموده بدین اسلام در آوردند از ہردوار تا جمون
بست جہاد کردند و دران نواحی خضر خان و دیگر امرائے ہندوستان آمده ملازمت نمودند غیر از خضر خان که
نیک مرد و سیدزاده بود ہمه را قید نمودند خضر خان را از روے عنایت نوازش یالت لاہور و ملتان و دیپالپور
مرحمت فرمودند و بر زبان وحی ترجمان گذشت که من سلطنت ہندوستان بخضر خان بخشیدیم چون موسم
تابستان در رسید شدت حرارت و حدت آفتاب زمین و آسمان را مانند کوزهٔ آہنگران آتشناک گردانید و
لشکریان حضرت صاحبقران که خوپذیر ممالک سردسیر بودند از حرارت ہند عاجز شده و تاب گرما نیاوردند
بالضرور حضرت صاحبقران از حدود ہندوستان کوچ فرموده از راه کابل متوجه دار السلطنت سمرقند شدند
بعد ازان که حضرت صاحبقران از حدود ہندوستان بدر رفتند حضرت شاه سلطان که تاب صدمات عساکر
منصوره نیاورده بجانب میوات گریخته رفته بود جمعیت فراہم آورده باز در دہلی آمده بامور جہانبانی

رایات عالی حضرت خضر خان بن ملک سلیمان پسر خوانده ملک مروان از امرای کبار فیروزشاهی

چون ناصر الدین محمود شاه رحلت نمود امرای بهمدیگر اتفاق نموده دولت خان را که از امرای
کبار بود بسلطنت برداشته بیعت کردند خضر خان از استماع این خبر لشکر فراوان بهم رسانیده
از فتح پور تابع ملتان که دار الایالت او بود روانه شده بدهلی آمده محاصره کرد تا چهار ماه محاصره
درمیان بود اگرچه دولت خان مراسم قلعه داری و مجادله بجا آورد اما ازینجهت که امرا ازو برگشتند
نتوانست زیاده ازین تاب آورد و چون سلطنت نصیب خضر خان از ازل مقرر بود دولت خان
صورت حال بدینمنوال معاینه نموده بالضرورت آمده ملازمت کرد خضر خان او را قید نموده
در حصار فیروزه فرستاد و همانجا روح او از حصار بدن بدر رفت بالجمله خضر خان مظفر و منصور گشته
داخل قلعه دهلی گردید در سنه مهمات جهانبانی بعهدهٔ خود گرفت ازانجا که حضرت صاحبقران
هنگام نزول هندوستان او را سرافراز فرموده بشارت سلطنت باو داده بودند ازینجهت خضر خان
پیش آمد خود و گشایش کار و عروج بر معارج دولت و حکومت از برکات توجهات حضرت
صاحب قران میدانست در خصوصیت سکه و خطبه بنام شاهرخ مرزا خلف حضرت صاحبقران
رایج گردانید و مراسم وفاداری بظهور رسانید **بیت**

وفا ورز و پا باش ثابت قدم — که بی سکه رایج نباشد درم

آخر بر سکه و خطبه بنام خود کرده بر اکثر ممالک تصرف نموده حکومت باستقلال کرد و جمیع
امرای مطیع و منقاد خود گردانید و جمعی که در قرات نزول حضرت صاحب قران بی
خانمان شده بودند در ایام حکومت او آمده آباد گشتند و مرفه الحال شده دعای ظهور عهد
سلطنت و بقای عمر و حیات او میکردند و بکار و پیشه اشتغال داشتند این خضر خان رشیده
جوان صادق القول پسندیده اطوار صاحب دانش و پاکیزه طینت و فرخنده اخلاق و
گزیده صفات و والا همت و فراخ حوصله بود و شجاعت جبلی و سخاوت فطری و عدالت
طبعی داشت و در ترفیه احوال رعایا و برایا کوشش بلیغ می نمود بزرگی حال بکمال بزرگی
حسب و نسب او بود با وجود استعداد سلطنت و اسباب ملک گیری و ملک داری

در اندک زود خورد و دستگیر شده بقتل رسید و نتیجه حرام نمکی و عهدشکنی عاید حال او گشت

بیت

بنقض عهد دلیری مکن که چرخ فلک ... نتیجه مهلت زود و دیر کنار نهد

چون خبر کشته شدن اقبال خان در دهلی رسید دولت خان و اختیار خان لودی و دیگر امرائے که در دهلی بودند سلطان ناصر الدین محمود شاه را از قنوج طلبداشته در ماه جمادی الاول سنه ٨٠٩ تجدید بر سریر خلافت نشاندند و دولت خان با لشکر فراوان بر سر بیرم خان که بعد بهرام خان در سامانه دم استقلال میزد آمده فتح نمود درین اثنائے خضر خان از ملتان با لشکر گران در سامانه در شهر رسید دولت خان تاب مقاومت نیاورده پیش سلطان در دهلی رفت سلطان بے آنکه فکر خضر خان نماید و از آن طرف جمعیت حاصل کند بر سر سلطان ابراهیم بجانب مشرق رفت و بے نیل مقصود معاودت نمود سلطان ابراهیم تا دهلی تعاقب کرده بمکان خود رفت بعد ازان سلطان ناصر الدین محمود شاه در برن رفته آن را از مرحبا[1] گماشته سلطان ابراهیم شاه مستخلص نموده از آنجا در سنبهل رسیده آن را نیز از تاتار خان افغان بتصرف خود در آورده اسد خان لودی را درانجا گذاشت بعد ازان در حصار فیروزه آمده بر قوام خان گماشته خضر خان فتح نموده بدهلی مراجعت کرده و خضر خان سه مرتبه از ملتان لشکر فراهم آورده بر سر دهلی آمده با سلطان ناصر الدین محاربه کرده برگشته رفت چون درین ایام طوائف ملوک شده بود بهر طرف و نواحی امرا دم استقلال میزدند غیر از دهتک و بعضے محال دیگر ولایت میان دواب در تصرف سلطان نبود و روزے برسم شکار بجانب کتهل رفته بدار السلطنت مراجعت کرد در راه بیماری صعب روداد و در اندک ایام بهمان بیماری درگذشت مدت سلطنت که غیر از نام نبود بست سال و دو ماه از ابتدائے سلطان غیاث الدین تغلق شاه عرف غازی الملک تا سلطان ناصر الدین محمود شاه هشت تن مدت نود و شش سال و دو ماه و یازده روز جهانبانی نمودند از ینجا سلسله سلطنت نسل ترکان که فرزندان و خویشان و غلامان سلطان شهاب الدین غوری بودند بست و چهار تن دویصد و سی و سه سال جهانداری و ملکرانی کرده آخر شد ؛

---

(۱) میر ضیا

سوای ولایت مقبوضه پدر کلانور و جالندهر متصرف شد چون سلطان بر ولایت میوات و بیانه
و ولایت چند وارد و دیگر ممالک لشکر کشیده بود از استماع خبر تسلط جسرته کهوکهر بعد فتح آن
ممالک در دهلی مراجعت نمود و لشکر عظیم بر سر جسرته تعین کرد و در نواحی جالندهر جنگ در میان
آمد جسرته شکست یافته بمسکن خویش که بهیکر بوده باشد رفت چون سلطان بر خلاف قاعده
خضر خان والد بزرگوار خویش از اطاعت شاهرخ مرزا خلف حضرت صاحب قران انحراف
داشت ازین جهت شیخ علی که از جانب شاهرخ مرزا حکومت کابل داشت بموجب امر
میرزا بر هندوستان می تاخت در سنه ۸۳۳ شیخ علی بموجب طلب ملک تولا که یکی از امرای
سلطان بود و از اطاعت انحراف می ورزید در هند آمده دست تاخت و تاراج برکشاد و
در نواحی جالندهر رسیده مال و امتعه خلایق به غنیمت بگرفت و بسیاری را اسیر کرده در
لاهور در آمد و از آنجا بتواره و بعد ازان در خطپور رفته از آب راوی گذشت و تا آب جهلم پرگنات
را خراب ساخت و متوجه ملتان گردید و ملک شه لودی عم سلطان بهلول لودی که حاکم دیپالپور بود
با شیخ علی جنگ کرده شهادت یافت سلطان از استماع این خبر لشکر گران از دهلی تعین کرده
نواحی ملتان محاربه رو داد و شیخ علی شکست خورده در سنه ۸۳۴ رفت و در آنجا نیز جنگ شده باز
شکست به شیخ علی افتاد و اسباب و اموال او بتاراج رفت و با معدودی از معرکه برآمده به کابل
نهاد و نیز سلطان را با سلطان هوشنگ غوری مالوه مراتب جنگ رو داده مظفر و منصور گشت
درین ایام جسرته کهوکهر قوت بهم رسانیده از آب جهلم و چناب راوی و بیاه گذشته تا جالندهر
رسید ملک سکندر که از جانب سلطان بر سر او تعین شده بود در نزدیک جالندهر شکست یافته
گرفتار گشت جسرته فتح یافته از جالندهر بلاهور آمده محاصره نمود و بعد ازان شیخ علی با سپاه کابل
آمده حوالی لاهور و ملتان تاخت و تا سرهند تسلط نموده برگشت و انواع خرابی و حال مردم
و متوطنان آنجا رنجها یافت سلطان از استماع این حوادث بطرف لاهور و ملتان عزیمت کرد
و ملک سرور وزیر خود را مقدمه لشکر ساخت چون ملک سرور بسامانه رسید جسرته کهوکهر
ازین خبر محاصره لاهور گذاشته بمسکن خویش شتافت و ملک سکندر را که در جنگ جالندهر دستگیر
شده بود همراه برده بود دو مرتبه از کوه برآمده در جالندهر هنگامه تا تلپی رسیده دست فتنه و فساد
نمود و در هر بار قوت او شکسته برگشت درین وقت شیخ علی باز از کابل آمده ولایت کنار بیاه تاراج

(۱) سیر از فرشته جلد اول صفحه ۱۶۷

اسم سلطانی بر خود اطلاق نکرده و برایات اعلی خود را مخاطب کرده باجل طبعی درگذشت بیت

ذات پاکش که بود خضر شعار　　بکرامات رفت بر سر کار

ایام سلطنت او هفت سال و سه ماه

سلطان مبارک شاه بن رایات اعلی خضر خان

بعد رحلت پدر والاقدر در ۸۲۴ھ بر تخت خلافت جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود کرد امرای
عظام و وزرای کرام مراسم تهنیت و مبارکبادی بتقدیم رسانیدند هر یک را مواجب و
جاگیر بدستور سابق بحال داشته بعضی را بقدر حالت اضافه مرحمت کرد چون شیخا کهوکهر
از روی تسلط و استیلا سلطان شاه علی مرزبان کشمیر را که بر تهته حمله کرده غنیمت فراوان آورده بود
دستگیر نموده مال و اسباب بسیار بهم رسانیده و قوت و مکنت پیدا کرده بود از غرور کثرت جمعیت
و فراوانی لشکر و خیرگی آنکه حاکم کشمیر در قید او افتاد و بجرأت و دلیری اراده تمام دهلی نمود و از آب
ستلج گذشته تلوندی رای کمال الدین میمن را غارت کرده از رودپار تا سرهند متصرف گشت از آنجا
در سرهند آمده از سلطان شاه لودی حاکم آنجا جنگ نمود سلطان باستماع این خبر از دهلی برآمده
در رودپار رسید شیخا کهوکهر از آب گذشته مقابل سلطان بر لب دریا لشکرگاه ساخت تا چهل روز
جنگ در میان آمد آخر الامر شیخا تاب نیاورده گریخت و سلطان تا آب چناب تعاقب نموده بسیاری
را از سوار و پیاده بقتل رسانید و راجه بهیم زمیندار جمون بملازمت سلطان رسیده مراسم نیکوخواهی
بتقدیم رسانیده و لشکر بر سر بیکهر مسکن شیخا برده خراب گردانید سلطان از آنجا معاودت کرده در
لاهور نزول اجلال فرموده در آن مصر جامع طرح اقامت افگند و کسانی که از دست تطاول
شیخا خراب و ویران شده بودند بدلاسا و استمالت آباد ساخت و در آبادی آن مصر توجه برگماشته
حکم ترمیم و تعمیر قلعه فرمود و از آنجا بدهلی مراجعت کرد شیخا فرصت یافته بار دیگر در لاهور آمده محاصره
نمود چون کار پیش نرفت از آنجا بکلانور رسیده متصرف گشت و از آنجا روانه شده به راجه بهیم
جموال که رای کنک حاکم لاهور همراه بود در آویخت و بعد محاربه داخل کوه گردیده و باز در میان
راجه بهیم و شیخا کارزار سخت روداد و بارادت الهی راجه مسطور در جنگ گاه کشته شد شیخا
مال فراوان بدست آورده قوت و مکنت بهم رسانید و لاهور و دیپالپور تاخت و آن ولایت
را در تصرف خود آورد و بعد چندگاه ودیعت حیات سپرد و بعد او تک جسرت پسرش متسلط گردید

** تاریخ فرشته جلد اول صفحه [illegible] فرشته جلد اول صفحه ۱۶۲

روزے شمشیر با علم کرده بر سراپرده سلطان بجرأت ودلیری تمام آمده جنگ سخت گردید چون اجل
ملک سرور رسیده بود دران معرکه کشته شده رفیقانش نیز قتل واسیر شدند وسلطان انتقام
خون پدر گرفت در سنه سلطان بملتان رسیده مزارات مشائخ را طواف نموده فوجی بر سر جسرت
کهوکهر تعیین کرده بدهلی رجعت کرد درین ایام جماعهٔ لنگاه در ملتان بغی ورزیده لوای سروری بر
افراشت ونیز سلطان محمود والی مالوه باغوای میواتیان بر سر دهلی آمد سلطان پسر خود را معه ملک
بهلول لودی بجنگ او فرستاد وپسر سلطان بموجب اشاره پدر صلح درمیان آورد وسلطان محمود
بالکه خویش مراجعت نمود واین صلح باعث زبونی ونقشی سلطان گردید بیت

بجائے که بدخواه خونی بود ... تواضع نمودن زبونی بود

ملک بهلول بمقتضای شجاعت ومردانگی که در نهاد او متمکن بود این صلح پسند نکرده تعاقب
سلطان محمود کرده اسباب وپرتال او بغارت آورد سلطان را این جرأت وجسارت ملک
بهلول پسند آمده او را از روی نوازش ومهربانی فرزند خوانده بخطاب خانخانانی سرفراز فرموده
ولایت لاهور ودیپالپور با او ارزانی داشت وبرای دفع شورش جسرت کهوکهر تعیین نمود جسرت
با ملک بهلول صلح نموده بمزید سلطنت دهلی مژده داد نظر بر زبونی سلطان واتفاق جسرت
ازهمین روز ملک بهلول را هوای بادشاهی در سر افتاد ودر مقام فراهم آوردن لشکر گردید از
اطراف وجوانب افغانان را طلبیده نگاه داشت در اندک مدتے بسیاری از افغانان برو گرد آمدند
از روی تسلط بعضی پرگنات سوای جاگیر خود متصرف گشت وباندک سببی ظاهری با
سلطان مخالفت ورزیده با کمال شوکت وکثرت بر سر دهلی آمد مدتے محاصره نموده بے نیل
مقصود برگشت وکار سلطان روز بروز زبونی وسستی پذیرفت وکار بجائے رسید که امرائی که بعد
بستگی دار السلطنت بودند سر از اطاعت پیچیده دم استقلال زدند ودر اطراف ممالک
اختلال گردیده وتحصیل خراج خلل افتاد وبالآخر سلطان باجل طبعی درگذشت مدت سلطنت
یازده سال ویک ماه وچند روز.

سلطان علاء الدین بن سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک شاه بن رایات اعلی خضر خان

در سنه بتخت خلافت جلوس نمود ملک بهلول المخاطب بخانخانان ودیگر ارکان
دولت بیعت کردند ودر اندک مدت از وضع واطوار سلطان ظاهر گشت که از عهده مهم

کرده خلایق کثیر اسیر نموده بلاهور رسیده قلعه را متصرف گشت و دوازده هزار سوار انتخابی
برای محافظت گذاشته تسخیر دیپالپور رفته فتح نمود سلطان از استماع این خبر از دهلی بسرعت
آمده مستعد جنگ گردید شیخ علی تاب نیاورده بجانب کابل روانه گشت و سلطان از پنجنده[1] دریای
راوی گذشته قلعه شور را که برادرزاده شیخ علی در تصرف داشت محاصره کرد او تاب نیاورده [illegible]
شده و دختر خود را به پسر سلطان داده صلح نمود سلطان از مهم شور و لاهور و ملتان فراغ خاطر جمع
نموده بدهلی مراجعت کرد و چون ملک سرور وزیر در وقت محاربه و مجادله با شیخ علی چندان تردد
نکرد و کم پای نمود لهذا ملک کمال الدین را در امور وزارت شریک نمودند و پایه ملک سرور در
تنزل و رتبه کمال الدین روز بروز زیاده می شد بزرگان فرموده اند نظم

نه یک کس تواند که سازد دو کار — که آن را پسندند ارباب هوش
دو کس را مقرر بیک کار نیز — که دیگی بشرکت نیاید بجوش

ملک سرور آزرده شده باتفاق بعضی امرا که با سلطان مخالفت و با او موافق بودند قابو یافته سلطان را
در وقتی که بمسجد جامع مبارک آباد برای نماز رفته بود بقتل رسانید مدت سلطنت او سیزده سال
و شانزده روز ۔

سلطان محمد شاه بن سلطان مبارک شاه بن رایات اعلی خضر خان

این خلف شاهزاده فرید بن رایات اعلی خضر خان است چون سلطان مبارک شاه فرزند
نداشت او را بفرزندی خویش پرورش نموده بود در سنه ۸۳۷ در مبارک آباد بر اورنگ فرمانروائی
جلوس نموده سکه و خطبه بنام خود کرد ملک سرور اگرچه بظاهر رجیت نمود اما اسباب سلطنت
و خزاین و سلاح خانه و توپخانه و فیل خانه و دیگر کارخانجات در تصرف او بود و خطاب خانجهانی
داشت درینوقت تسلط پیدا کرده بعضی از امرای مبارک شاهی را بقتل رسانید و بعضی را
در قید نگاهداشت و اکثر پرگنات در تصرف درآورده کسان را بتحصیل مال واجب تعین کرد از [illegible]
او امرا بستوه آمده نزدیک ملک کمال الدین که کمال الملک خطاب یافته از امرای بزرگ
و در امور وزارت شریک بود اظهار تظلم نمودند او با امرای اتفاق کرده بر سر ملک سرور آمده
آویزش رو داد ملک سرور در قلعه دهلی متحصن گردیده تا سه ماه محاربه نموده خود را محفوظ داشت

(۱) [illegible] فرشته جلد اول صفحه [illegible]

حسام خان شهر را متصرف گشت و در حرم سرای سلطان در آمده زنان و دختران سلطان
و دیگر پردگیان را که در دهلی بودند بانواع فضیحت و خواری سر برهنه کرده از شهر بدر نمود و تمامی
خزائن و دفائن متصرف گشت سلطان از استماع این خبر و ازین خفت و اهانت غیرت
بخاطر نیاورده و بهانه بر سادات نموده از انتقام اغماض کرد حمید خان این معنی را غنیمت دانسته
خواست که اسم سروری و سلطنت بر دیگری بوده باشد و خود مدار علیه گردد باین خیال
ملک بهلول را برای سلطنت طلب داشته ملک بهلول از دیپالپور در دهلی آمده قابض
گشت و از انجا جمعیت خود گذاشته باز بدیپالپور رفته در مقام اجتماع جمعیت شده و سلطان
وضع داشت شود که چون حمید خان بی اعتدالی نموده با انتقام آن بر سر او میروم و بدولتخواهی
سلطان تردد مینمایم سلطان در جواب نوشت که چون پدر من ترا پسر خوانده است و بجای
برادر هستی و مرا سر و برگ ترددی نیست بیک پرگنه بداون قناعت کرده سلطنت بتو گذاشتم ملک
بهلول روز بروز قوت بهم رسانیده قبای پادشاهی بر قامت خود راست کرده از دیپالپور
در دهلی آمده بر تخت خلافت جلوس نمود **بیت**

چو بیند کزو دور با نیست رنج — خردمند نگذارد از دست گنج

بعد مدت بسیار سلطان علاء الدین در بداون باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت که مخفی
برای اسم بود هشت سال و سه ماه و حکومت بداون بست و هشت سال از ابتدای رایت
اعلی خضر خان تا سلطان علاء الدین چهار تن مدت سی و نه سال و هفت ماه و شانزده روز
سلطنت و جهانبانی نمودند ۞

سلطان بهلول لودی افغان المخاطب بخانخانان

ملک بهرام جد بزرگوار سلطان بهلول از ثقات مردم بود در عهد سلطان فیروز شاه از برادران
خود رنجیده در ملتان آمده نوکر ملک مردان حاکم آنجا که امرای فیروز شاهی بود گردید او را پنج
پسر بود ملک شاه و ملک کالا و ملک فیروز و ملک محمد و ملک خواجه این هر پنج برادر بعد رحلت پدر در ملتان
سکونت داشتند ملک شه که از همه کلان بود نوکر خضر خان گردید و در جنگ اقبال خان
که با خضر خان روداده تردد نمایان کرده اقبال خان را کشت و بجلدوی این خدمت خطاب
اسلام خانی یافته روز بروز مرتبه بلند فایض گردیده آخر کار بحکومت سهرند سرافرازی

سست رأی است و از سستی عمل سلطان تمامی گردن کشان و واقعه طلبان نزدیک و دور جاده
پیمود تمرد و سرکشی از ادای مال واجب سر باز داشتند و امرای هر صوبه و مکان فوجدار
هر ملکی انحراف ورزیده و علم مخالفت برافراشتند و در هر مکان ملوک طوائف گردیده و سلاطین
دکن و مالوه و گجرات و جونپور و بنگاله تسخیر دهلی کمر همت بربستند در لاهور و دیپالپور و سهرند
تا پانی پت ملک بهلول دم استقلال میزد و در حواشی دهلی تا سرای لادو احمد خان
میواتی تصرف داشت و در سنبهل تا گذر خواجه خضر که از دهلی نزدیک است دریا خان لودی[1]
متسلط بود و کول و جلالی و دیگر قصبات را طیقان و راپری و چندوار را قطب الدین خان لودی و بهونگانو و
کمپله را رای پرتاب و بیانه را داود خان داشتند همچنین هر کس هر مکان در تصرف داشت و غیر از دهلی و بداون
متعلق سلطان نبود بعد چندگاه سلطان بجانب بیانه روانه شد در اثنای راه خبر رسید که والی جونپور قصد دهلی
می آید سلطان بی آنکه بتحقیق صدق و کذب این خبر پردازد از راه معاودت کرده بدهلی آمد حسام خان عرف حاجی شرقی وزیر
بعرض رسانید که بمجرد آوازه دروغ مراجعت لایق حال سلطنت نبود سلطان ازو آزرده خاطر گشت
بعد از آن بجانب بداون نهضت فرموده مدتی در آنجا اقامت ورزیده بدهلی آمد بداون را خوش
کرده خواست که آن را دار السلطنت مقرر کرده دایما همانجا بوده باشد حسام خان از روی
اخلاص و نیکو خواهی بعرض رسانید که دهلی را گذاشتن و بداون را تختگاه کردن صلاح
دولت نیست سلطان ازین سخن زیاده رنجیده او را از خود جدا ساخته در دهلی گذاشت
و هر دو برادران خود را یکی را شحنه شهر و دیگری را امیر کوهی مقرر کرده در دهلی تعیین کرد

نظم

چو نبود بتدبیر و اندیشه کار — ندامت کشد آخر از روزگار
کسی سر برآرد بعالم بلند — که در کار عالم بود هوشمند
کسی کو غرض شد نباشد درست — بنا بیخ هوشش بود سخت سست

بالجمله در سنه ... سلطان بجانب بداون رفته با تنگ ولایت قناعت کرده بعیش و عشرت
اشتغال ورزید بعد چند گاه در میان هر دو برادران سلطان که در دهلی بودند مخالفت رو
داده بایکدیگر جنگ کرده یکی از ایشان کشته شد روز دیگر مردم شهر هجوم آورده باغوای
حسام خان دیگری را بقصاص کشتند درین وقت سلطان بسخن ارباب فتنه و فساد قصد
قتل حمید خان که وزیر الملک بود نمود و او از بداون فرار نموده در دهلی آمد و باتفاق

(۱) دریا خان لودی

ملک بهلول در جواب گفت که اگر این قضیه بوقوع خواهد یافت سودائے مفت است والا خدمت
درویش خدا اندیش کردم **بیت**

ساکنان رهِ همت چو ارادت بستند ملک کاوس و فریدون بگدائی بخشند

القصه ملک را بموجب اشارت درویش که از صغر سن بخاطر داشت و اغوائے اشارات
جسرتهٔ کهوکهر چنانچه نوشته شد مرغ هوائے سلطنت در آشیان دماغ بیضه نهاد و چون
در عهد سلطنت سلطان مبارک شاه اسلام خان عرف ملک شه در جنگ جسرت شیخ علی کابلی درجهٔ
شهادت یافت چنانچه گذارشش رفته ملک بهلول قائم مقام عم خود گردیده مدارج معارج
دولت گشت آخر کار بمرتبه امیر الامرائے رسید چون سلطان محمد شاه زینت افروز سریر جهانبانی
گردید ملک بهلول را شجاع و دلاور کار طلب کارگذار دانسته پیش آورد و خانخانان خطاب[1] داده او را فرزند
خواند و بعد از مدت بسعی سلطان محمد شاه ازو برگشته روگردان شد قطب خان ابن اسلام خان که خود را هم چشم ملک
بهلول میدانست و باهم بنی عم بودند از متابعت ملک بهلول انحراف ورزیده نزد محمد شاه
بسرداری حسام خان حاجی شدی لشکر گران بر سر ملک بهلول آورده در موضع کدمهلی
پور ساده هوره درمیان طرفین جنگ واقع شده بتائیدات الهی ملک بهلول فتح نمود حسام
خان شکست یافته بدهلی رفت و کوکب طالع ملک بهلول اوج گیر ترقیات گشت و بخدمت
سلطان محمد شاه نوشت که اگر حسام خان را بقتل رسانند و منصب وزارت بحمید خان دهند فرمان
برداری و خدمت گذاری بجا آرم سلطان بے آنکه تامل نماید حسام خان را برطرف
نموده حمید خان را بمرتبه وزارت سرافراز گردانید ازین معنے ملک بهلول زیاده خیره گردیده قوت
و مکنت گرفته بتدریج سهرند و سنام و لاهور و دیپالپور و حصار فیروزه و دیگر امکنه بزور متصرف
شده کمال غلبه و استیلا یافت و بقصد دهلی رفته محاصره نمود چون تسخیر دهلی میسر نشد بسهرند
مراجعت کرده خود را سلطان بهلول خطاب نموده سکه و خطبه باختراع وی گذاشت و
از بشارت درویش میدانست که بتحقیق سلطنت میسر خواهد شد با خود مسرور و خوش
وقت بوده زبان حال باین معنے مترنم داشت **نظم**

بشارات مخدوم عالم پناه مرا منتظر دارد این جایگاه
مراد از آن شه بشاهی نوید همیدارم از حق تعالے امید

---

(۱) بر سلطنت

یافت و برادران دیگر بجای او بودند ملک کالا پدر سلطان بہلول از جانب اسلام خان برادر خود حاکم دورالہ تابع سہرند گردید و با افغانان نیازی بتقریبی جنگ کرده کشته شد دران وقت سلطان بہلول در شکم مادر بود و بارادت الہی در نزدیک وضع حمل ناگہان سقف خانہ افتاد و مادرش جان بحق تسلیم کرد و چون حمل از ہشت ماه گذشته بود شکم او را شگافتند سلطان بہلول که رمقے از حیات داشت زنده برآمد چون یک ماه شد پیش اسلام خان در سہرند آوردند از انجا که سلطنت ہندوستان نصیب آن طفل بود و انتظام جہان قضا و قدر در تربیت و پرورش او بودند اسلام خان نظر الطاف بر آن یتیم گماشته برای پرورشش حوالہ دایہ شد و بہ بہلول موسوم گردانید افغانان از روی حقارت او را بلو گفتندے چون بحد تمیز و بلوغ رسید آثار رشد و کاردانی از ناصیہ حال فرخنده مآل ظاہر و اطوار سروری و سرداری از طرز وضع او باہر بود اسلام خان نجابت جوہری و فراست جبلی برادرزاده خویش مشاہده کرده او را بفرزندی خود گرفت و دختر فرخنده اختر خود را در عقد مناکحت او در آورد و روز بروز بپایہ بلند رسانید گویند روزے ملک بہلول با دو رفیق خود در سامانہ رسید و در انجا سید(۱) ابن نام درویشے صاحب حال و قال از نزدیکان درگاه ایزد متعال اقامت داشت انوار تجلیات خداشناسی از ناصیہ حال او ظاہر و آثار خوارق ایزد پرستی از اقوال او باہر محاسن سفید بر گرد چہره نورانیش بسپید کاری او گواہی داده از آن خاکستر آلودش نور معنی بسان شمع از پرده فانوس جلوه گر گردید

نظم

ضمیرش مظہر نور الہی | شناسای سفیدی و سیاہی
دلش آئینہ صاف معانی | درو پیدا ہمہ راز نہانی
بہر سر فی فلک را تیر پرواز | بہر کارے قضا را محرم راز
چو بنشسته مراقب دیده بر ہم | ببندد دیده دل از دو عالم

آن درویش مقبول الاقبال و دانای اسرار حال و مآل بسوی ملک بہلول نظر کرده نگاه لطف فرموده بزبان آورد که از شما کسی ہست که بادشاہی دہلی بدو ہزار تنکہ بخرد ملک بہلول فی الحال یکہزار و ششصد(۲) تنکہ نزد خود موجود داشت پیش درویش نہاد آن بزرگوار قبول کرده گفت که سلطنت ہندوستان مبارک باشد ہمراہانش تمسخر و استہزا کردند

---

(۱) بتقدیم دال بر شین معجمہ

باشند و فیرتیه افغانان بموجب اشاره سلطان دربانان را لت زده بزور اندرون در
آمدند و گفتند که ما یاران شل بهلول نوکر خان اعظمیم از سلام چرا محروم باشیم چون غوغای
و شور گر حمید خان از حال پرسید گفتند که افغانان سلطان را دشنام گویان می آیند و
میگویند که ما هم نوکر خان اعظمیم بهلول اندرون رفته ما چرا اندرون نرویم و سلام نکنیم
خان فرمود که همه را بگذارند تا اندرون بیایند افغانان هجوم کرده در آمدند و چیلوی
بر خدمتگار حمید خان دو دو نفر ایستادند چون سلطان دید که افغانان بسیار آمدند
و میتوانند که از عهده کار ایشان برآیند اشاره نمود درین وقت قطب خان ابن عم
سلطان زنجیر از بغل برآورده پیش حمید خان نهاده گفت که مصلحت درینست که
شما را چند روز در گوشه باید بود بجهت حق نمک قصد تو نمیکنم القصه حمید خان را
محبوس کرده بکسان خود سپرد و سلطان دهلی را با خزاین و دفاین و کارخانجات و جمیع اسباب
سلطنت و جهانداری بی مانع مخالف متصرف شد در سنه ۸۵۵ سکه و خطبه بنام خود کرده
بسلطان علاء الدین که در بداون بود عرضداشت نمود که چون پرورده نمک پدر شمایم
بمعنی بوکالت شما کار سلطنت را که از دست رفته بود رواج میدهم نام شما از
خطبه بدر نمی انگنم سلطان در جواب نوشت که پدر من ترا فرزند گفته بود ترا بجای
برادر دانسته سلطنت بتو گذاشتم و بر بداون قناعت کردم بالجمله سلطان بهلول
کامران و کامیاب شده باستحکام مهام جهانداری قیام ورزید بعضی امرا که بسلطنت
او راضی نبودند سلطان محمود والی جونپور را طلبداشته تحریض سلطنت دهلی نمودند
او با لشکر گران و سامان پیکار آمده دهلی را محاصره کرد و سلطان بجانب ملتان راهی شده بود
باستماع این خبر از دیپالپور معاودت نموده بدار السلطنت شتافت و بعد رسیدن در نریله
با سلطان محمود اتفاق کارزار افتاد و سلطان محمود شکست یافته بجانب جونپور رفت
مرتبه دویم باز سلطان محمود بر دهلی لشکر کشید بعد مقابله و مقاتله قرار یافت که آنچه ممالک
در تصرف سلطان مبارک شاه پادشاه دهلی بود متعلق سلطان بهلول باشد و هرچه از
ممالک متصرف سلطان ابراهیم والی جونپور در تصرف داشت سلطان محمود متصرف
گردد و بدین صلح هر دو پادشاه بولایت خویش برگشتند و بشرط مذکور تیغ کارزار
در نیام کشیدند نظم

در ینوقت سلطان محمدشاه ودیعت حیات سپرد و سلطان علاء الدین بر تخت
جهانبانی نشست بیت

عجب ملک و دولت که سر در نشیب پدر رفت و پای پسر در رکیب

بسبب سستی و نارسائی سلطان علاء الدین در اطراف ممالک طوایف الملوک شده
بودند و خود در بداؤن اکتفا کرده در انجا می گذرانید حمید خان وزیر که سلطان باغوای
امرا قصد قتل او کرده بود بحیله از بداؤن برامده بدهلی رسیده زنان و دختران
سلطان را بیحرمت کرده سر برهنه از حصار دهلی بدر نمود و تمامی خزاین و اسباب
سلطنت را متصرف گشت سلطان از بی همتی انتقام نگرفت چنانچه سابقا نوشته شد
حمید خان بعد رسیدن دهلی سلطان بهلول را برای خلافت از سرهند طلب داشت
چون سلطان بدهلی آمد حمید خان بعد از عهد و پیمان مکالید حصار را حواله کرد از انجا که
حمید خان مکنت و قوت بسیار داشت سلطان بنابر صلاح وقت با و مدارا نموده
هر روز بسلام رفتی روزی حمید خان در خانه سلطان مهمان شد افغانان باشارت
سلطان در ان مجلس بعضی حرکات که از عقل دور و به بیخردی نزدیک باشد
بظهور رسانیدند تا در نظر حمید خان سهل نمودار شوند و رعب و دهشت ایشان از مردم
برطرف گردد تا انکه بعضی کفش خود را بر کمر بستند و بعضی کفشها را بر طاق بالای سر
حمید خان گذاشتند حمید خان پرسید که این چه عمل است گفتند از ملاحظه دزد و
محافظت مینمائیم بعد و گفتند که بساط شما عجب رنگها دارد اگر یک گلیم عنایت شود کلاه
وطاقیه برای فرزندان خود ساخته تحفه بقبیله برم حمید خان تبسم نموده گفت که تماشای
خوب برای فرزندان شما انعام خواهم داد چون خوانهای خوشبوی مجلس آوردند
بعضی افغانان چوزرا لیسیدند و گلهای را خوردند بعضی بیره و پان بی آنکه واکنند
با برگ های دیگر خوردند و بعضی بیره را واکرده چونه تنها خوردند چون دهن سوخت
بیره را از دست انداختند حمید خان فرمود چرا چنین کردند سلطان بهلول گفت
که مردم روستائی و گروه نشیرخ بیچیده هستند و در میان مردمان کم مانده اند غیر از مردن
و خوردن کاری ندارند روز دیگر سلطان بخانه حمید خان مهمان شد قرار داد چنان
بود که هر گاه سلطان پیش حمید خان بیاید چند کس همراه شوند و اکثر همراهان بیرون

از پسران سلطان مرحوم برادر و همگبان خود سپرد و این بیوفائی و بیمروتی را بر خود روا داشت **بیت**

منسوخ شد مروت و معدوم شد وفا　　زین هر دو نام ماند چو عنقا و کیمیا

و از آنجا جونپور آمده روز بروز قوت و مکنت بهم رسانیده سلطنت بامراد کرد و ظاهر آراسته و باطن پیراسته بود و بمتابعت شریعت غرا الکمال تقید داشته و در کل حال سلوک بر مسالک شرعیه و دین پروری نمودے و در داد و عدل مبالغه فرمودے و بیشتر اوقات بمصاحبت علما و مجالست فقرا گذرانیدے و تفقد احوال فقیران و مسکینان کردے بالاخر در موضع ملاوتی از اعمال سکیت بمرگ طبیعی جهان فانی را پدرود کرد **نظم**

بهشتصد و نود و هشت رفت از عالم　　خدیو ملکستان و جهان کشا بهلول
بتیغ ملکستان بود و لیک شمع اجل　　بود محال بشمشیر و خنجر مصقول

مدت سلطنت او سی و هشت سال و هشت ماه و هشت روز ◆

سلطان سکندر عرف شاهزاده نظام خان بن سلطان بهلول

بعضے امرا میخواستند که شاهزاده باربک خلف کلان سلطان مرحوم را سریر آرا گردانند و برخے بر سلطنت اعظم همایون نبیره سلطان رضامند بودند و والده سلطان سکندر که زرگر زاده بود نزد یک سلطان مرحوم از جمیع خواتین قرب و منزلت زیاده داشت و اکثر امرای در حکم او بودند در باب پسر خود پیغام نمود عیسے خان بودے پسر عم سلطان مرحوم که بحیثیت ظاهری چون شیر و شکر و در باطن میان آب و آتش بود دشنامها داده گفت که پسر زرگری زاده را چگونه بسلطنت برداریم باوجود باربک شاه که اصالت و نجابت دارد و این خفت قبول نکنیم خانخانان فرملی که از امرائے نامدار بود گفت و در جواز رحلت سلطان مرحوم گذشته مناسب نیست که بانبیره سلطان دشنام دهی عیسے خان گفت تو نوکر هستی ترا چه میرسد که در سخنان خویش و اقارب دخل کنی خانخانان برآشفت و گفت نوکر سلطان نظام خان بوده ام این را بگفت و از آنجا برخاسته با جمیع امرا اتفاق کرده شاهزاده نظام خان را سلطان سکندر خطاب داده در سنه ۸۹۴ ه[1] بقصبه جلالی بر تخت خلافت متمکن ساخته سکه و خطبه بنام او کردند

---

(۱) سنه ۸۹۴ ه فرشته جلد اول صفحه ۲۰۱ ◆

همی تا برآید به تدبیر کار | مدارای دشمن به از کارزار
اگر پیل زوری و گر شیر جنگ | به نزدیک من صلح بهتر ز جنگ
کمند تامل اندر ره صلح سیر | تو این راه میرو که از صلح خیر

چون سلطان محمود درگذشت و سلطان حسین خلف او بحکومت جونپور متمکن شد با سلطان بهلول محاربات درمیان آمد و از طرفین بمساوات می گذشت نوبتی سلطان حسین باغوای سلطان ملکه جهان بنت سلطان علاء الدین که در حباله ازدواج و نکاح او بود بایک لک سوار و چهل هزار پیاده و چهار صد فیل و توپخانه فراوان بر دهلی سواری کرد و سلطان بهلول بنابر پاس نمک هرچند بملکه جهان عجز و نیاز کرد که ما نیز از طرف والد بزرگوار ایشان می باشیم و اطاعت قبول میکنیم بر من سواری نکنید ملکه جهان بگوش اجابت اصغا نکرد و سلطان حسین را طرفداری کرده بر جنگ آماده کرد القصه سلطان بهلول با پانزده هزار سوار آمده صفوف مصاف آراسته کارزار مردانه و پیکار دستانه نمود و از انجا که قوی اقبال و بیدار بخت بود با وجود اندک لشکر مظفر و منصور گشت نظم

چو لشکر بود اندک و یار بخت | به از بیکران لشکر و کار سخت
که در جنگ فیروزی از اختر است | نه از گنج و بسیاری لشکر است

سلطان حسین شکست یافته منهزم گردید ملکه جهان دستگیر شد سلطان بهلول از روی مردمی و مروت آن بانو را باعزاز و احترام پیش سلطان حسین فرستاد بعد آن هفت مرتبه سلطان را با سلطان حسین محاربات رو داده و چند مرتبه صلح درمیان آمد و انجا سلطان حسین شکست یافته بطرف قنوج و پتنه رفت بمرتبه آخرین شکست فاحش خورده باماکن و در دست رفت و سلطان بهلول در جونپور رسیده سکه و خطبه بنام خود کرده آن ولایت را بمبارک خان لوحانی که از امرای بزرگ بود داده بدهلی معاودت کرد و درین اثنای سلطان علاء الدین که در بداون گوشه اختیار کرده بود و از تاریخ بودن آنجا بعد بیست سال باجل طبیعی درگذشت سلطان بهلول که بمقابله سلطان حسین در اتاوه رفته بود بجای تعزیت سلطان علاء الدین در بداون رسیده و بعد ادای مراسم ماتم پرستی بداون را

از افضال و انعام باز باید داشت سلطان بر علما بر آشفت که طرف کفار میگیرید علما گفتند که آنچه
در کتب اسلاف نوشته اند از اظهار آن باکی نیست بالجمله سلطان خیلی متعصب بود و کفار را
در اهانت و ذلت داشتن مقرر کرده بود که هندوان اندکی پارچه نیله بر جامه خود متصل کتف
پیوند کنند تا اطاعت اسلام بظهور رسد و علامت هنود ظاهر گردد و کتب هندوان را هر جا که
هر کس که می یافتند می سوختند یا در آب می انداختند و هر کس که از کفار دستار می بست جزیه
بقرار اعلی از وی می گرفتند از این جهت اکثر هندوان اندکی پارچه نیله بر سر می بستند و
ترک بستن دستار نموده در خفت و ذلت می بودند و آن چنان خوار و ذلیل شدند که از قوت
روز مره عاجز در مانده بودند نوبتی زنار داری را تهمت اسلام کرده بودند سلطان تمامی
علما و فضلای ممالک محروسه جمع کرده دعوی برو ثابت نمود چون اسلام قبول نه
کرد او را بقتل رسانیدند اول کسی که از سلاطین هندوستان هندوان را خوار و نزار
داشته و بدعوی اسلام برهمن را کشته او بود رعایت اهل اسلام بسیار کردی و
مستحقان در روز عاشوره دیها و خیرات بسیار نمودی در مساجد و مدارس امام و موذن و خطیب
و مدرس مقرر کرده وظائف این جماعة از سرکار مرحمت کردی خبر داری نسبت باحوال رعیت
و سپاه بجائی رسانید که خصوصیات خانه مردم باو رسیدی بعضی اوقات تنها ز لباس سلطنت
از بر انداخته تنها در کوچه و بازار رفته از حقیقت احوال امرا و دیگر خلائق مطلع شدی مردم ظن
می بردند که سلطان جن مسخر داشته است که چنین اخبار مخفیه میرساند و بعضی می گفتند که حجری
از ظلمات بدست سلطان افتاده بود که از فروغ آن عالم اجسام ظاهر می شد کیفیت روی
زمین و احوال روز مره سلاطین ممالک و خصوصیات عالم و عالمیان بی کم و زیاد اظهار میکرد
و خزائن و ذخیره اشیای دیگر ممالک بموجب طلب سلطان حاضر می شود بالجمله سلطان
خیلی هوشیار و صاحب دانش بود بر امرای ضبط درست داشت اگر بجای لشکر تعیین میکرد
هر روز دو فرمان متضمن تدبیر و ترتیب جا گرفتن و آراستن صفوف جرنغار و برنغار و هراول و
قراول و چنداول و آئین کارزار و پیش بردن کار و حمله بر مخالف و محاصره قلعه بنام سردار فوج
صادر شدی و ذی النفس را مجال نبود که احدی از مضمون ابطا و سرکشی تجاوز تواند ورزید اسباب
داک چوکی آنجا موجود داشت امرای سرحد که فرمان صادر می شد دو سه کروه استقبال
میکرد و صفه بسته شخصی که فرمان می آورد بران صفه می ایستاد و امرا زیر صفه ایستاده

سلطان از آنجا بر مبارک شاه برادر کلان خود که در جونپور بود رفته پس از محاربه فتح نمود و آن
ولایت را بدستور سابق بر برادر خود بحال داشته سکه و خطبه بنام خود کرد و نیز با سلطان حسین
والی جونپور که از سلطان بهلول شکست خورده و در دست رفته بود او را اکثر اوقات با بارک
شاه محاربه بود جنگ متواتر نموده مظفر و منصور گشت آورده اند که چون نوبت سلطنت
دهلی بسلطان محمد شاه بن سلطان فیروز شاه رسید ملک سرور خواجه سرا را که خطاب
خواجه جهانی داشت بسلطان الشرق مخاطب ساخته جونپور و آن حدود بجاگیرش مقرر کرده
رخصت گردانید چون سلطان محمد شاه را شوکت و صلابت نماند سلطان الشرق استیلا
یافته پرگنه کول و اتاوه و کنبیله و بهرایچ و دلپری و بهار و ترهت و غیره از جانب دهلی در تصرف آورده
حکومت باستقلال کرد و در ۷۹۶ سنه سکه و خطبه بنام خود نموده آن ولایت را رونقی تازه
داد و بعد چندی باجل طبعی درگذشت مدت سلطنت او شانزده سال

سلطان مبارک شاه پسر خوانده سلطان الشرق یک سال و چند ماه
سلطان ابراهیم شرقی بن سلطان مبارک شاه چهل سال و چند ماه.
سلطان محمود بن سلطان ابراهیم شرقی سی و یکسال
سلطان محمد شاه بن سلطان محمود شاه سه سال و پنج ماه۔
سلطان حسین بن سلطان محمد شاه یازده سال

و در این وقت که سلطان سکندر غالب آمده آن ولایت را از سلطان حسین تخلیص نمود اگرچه
سابقا سلطان بهلول بر آن ملک فتح کرده بکسان خود سپرده بود لیکن بواقعی بضبط در
نیامده و در این مرتبه سلطان مظفر و منصور گشته بالکل آن ولایت را بضبط در آورده و آن
ممالک که از تصرف سلاطین دهلی بدر رفته بود بعد یکصد و دو سال ضمیمه ولایت دهلی گردید
القصه سلطان سلطنت باستقلال تمام کرد و مراسم عدل و انصاف بتقدیم رسانید و در عهد
او نرخ غلات ارزان ماند و رعایا و برایا بامنیت و جمعیت بکار و پیشه خود اشتغال داشتند
بترویج امور شرعیه و تقیید احکام اسلام بسیار مقید بود و تعصب در دین غلوی داشت اکثر
اماکن بتخانها منهدم ساخته مسجد و مدارس تعمیر نمود و در متهرا و دیگر امکنه هنود را از غسل
منع کرد و قدغن داشت که کسی از کفار در متهرا برسم کفر سر و ریش نتواند تراشید و میخواست
که بتخانهای تهانیسر را انهدام نماید علما گفتند که انداختن بتخانهای قدیم جایز نیست اما کفار را

خورد سلطان بود اغوا نموده مدعی سلطنت ساختند آخر الامر جهان امرا در میان آمده مقرر کردند
که تا سرحد جونپور در تصرف سلطان بوده باشد و در جونپور شاهزاده جلال خان بر مسند حکومت
نشیند که در یک[۱] ملک دو پادشاه راست نیایند و در یک نیام دو شمشیر نگنجند ؎ نظم

بزم دو جمشید مقامے که دید — جائے دو شمشیر نیامی که دید
تنگ بود مملکتے بر دو شاه — کس نشنیده فلکے با دو ماه

بعد رخصت شاهزاده بطرف جونپور وزرای عالی دانش این مصلحت را نه پسندیدند
سلطان فرمان[۲] بطلب شاهزاده فرستاد که بعضی مصلحت باز رو برو باید کرد شاهزاده در جواب
گفت که چون در ساعت نیک برآمده ام بالفعل بمنزل مقصود روانه می شوم در واقع باین
نخسته و عذرها در میان آورده راهی گشت و قطع منازل نموده داخل جونپور گردیده و مسند آرای
حکومت شد سلطان امرای آن دیار را امیدوار الطاف بیکران نموده از شاهزاده برگردانید
درین صورت شاهزاده پرده از روی کار برداشته علانیه کوس مخالفت نواخته
در آن ولایت سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان جلال الدین خطاب کرده لشکر فراهم آورده
مستعد جنگ گردید و باعظم همایون شروانی که از امرای کبار صاحب جمعیت بود اتفاق نموده
آماده پیکار گردید چون سلطان بدفع این شورش متوجه شد اعظم همایون تاب نیاورده
و بیچاره شده از شاهزاده جدا گشته آمده ملازمت نمود شاهزاده نیز نادم گشته متوجه است
که بملازمت برسد لیکن سلطان قبول نکرده شاهزاده براجه بکرماجیت ولد راجه مان حاکم گوالیار پناه برد
اعظم همایون شروانی با سی هزار سوار و سیصد زنجیر فیل و توپخانه بسیار بر سر گوالیار تعین شد
شاهزاده تاب نیاورده از گوالیار براه مالوه بطرف مالوه رفت و از انجا بولایت گوندوانه در آمد گوندان
از روی نامردی و بیمروتی شاهزاده را دستگیر نموده پیش سلطان فرستادند و سلطان او را
بقلعه هانسی روانه کرده از روی بیرحمی در راه قتل کنانید ؎ نظم

شربت سلطنت و جاه جهان خیر است — که شهان از پی آن خون برادر ریزند
خون آزرده دلان زپی ملک مریز — که ترا نیز جهان جرعه بساغر ریزند

چون سلطان نوجوان بود کاری که پسندیده خردوران و لایق پادشاهان نباشد بی مشورت
وزرای نموده اعیان دولت را بتقصیرات سهل بلکه بدون تقصیر قید در زندان می کرد ازین

(۱) خلاصه که بادشاهی بشرکت راست نیاید (۲) کسان ؁

ہر دو دست فرمان گرفتہ بر سرے نہاد و بہا نمایا در مسجد جامع بر سر منبر ہر جا کہ حکم صادر مے شد می خواند و واقعات ولایات و پرگنات ہر روز رسید می از سوانح آن ممالک مطلع شدی بالآخر سلطان بیماری سخت روداد و راہ نفس بستہ شد و قطرۂ آب درون حلق رفتے از جہان بیماری گذشت

نظم

سکندر کہ بر عالمے حکم داشت در آن دم کہ میرفت دنیا گذاشت

میسر نبودش کزان عالمے ستانند مہلت دہندش دمی

سکندر رفت ہفت کشور نماند نماند کسے چون سکندر نماند

مدت سلطنت بست[۱] و شش سال و پنج ماہ

سلطان ابراہیم بن سلطان سکندر بن سلطان بہلول

تخت مرصع و مکلل بجواہر نفیسہ آبدار و لولوی خوشیہ شاہوار آراستند و انواع گلہائے مرصع از گوہر رخشان و لعل بدخشان بران تعبیہ نمودند کہ تماشائے صورت برگ پیرایش ہوش نظارگیان مے ربود و شاہد و زیبائے درخشانے آن ابواب حیرت بر روے تماشائیان مے کشود

نظم

تخت نگویم کہ سپہر بلند بلکہ سپہر از شرف ش بہرہ مند

کرد جہان را بسکونت خدم ثابت مطلق بہ ثبات قدم

صد فت دم اید جم و خاقان بہ پیش او نرود یک قدم از جائے خویش

پاشش چہار و تخت را گشت کرلب ہر کنگرہ شکر پائے گشت

پیشہ مرصع بہ بساط زمین بر سر او شہ شد و ذوالنون نشین

بر[۲] سلطان بران تخت جلوس نمودہ سکہ و خطبہ بنام خود رواج داد و نقش ضبط و تسلط و صلابت بر امرا از پدر ہم زیادہ بود و احدی را از ارکان دولت مجال نبود کہ سر مو تخلف از امر تواند نمود از انجا کہ واقعہ طلبان سیہ باطن برائے گرمی ہنگامہ خویش میخواستند کہ فرمان روائے مستقل و متسلط نبودہ باشد لہذا بعضے امرائے شاہزادہ جلال خان را کہ برادر

(۱) بست و ہشت سال و پنج ماہ فرشتہ جلد اول صفحہ ۱۸۷ (۲) طبقات ... تخت ... مرصع ... ۹۲۳

فرشتہ جلد اول صفحہ ۱۸۷

محمد بابر بادشاه در کابل رفته پناه برده داشت دعای تشریف شریف بهندوستان نمود چنانچه
حضرت بادشاه با عظمت و مکنت و شوکت و حشمت تمام بهندوستان آمده در مقام پانی پت
جنگ کرده مظفر و منصور شد و سلطان ابراهیم در آن کارزار کشته شد ایام سلطنت
او هفت سال از ابتدای سلطان بهلول تا اقامت سلطان ابراهیم سه تن مدت هفتاد و
یکسال و پنج ماه و هشت روز جهانبانی کردند از اینجا سلسله لودیان منقطع گردید رباعی

بیا بگوی که پرویز از آن مائده چه خورد	بره بپرس که کسری ز روزگار چه برد
گرو گرفت ممالک به یکدگر بگذاشت	درون نهاده خزائن به دیگری بسپرد

حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بن عمر شیخ میرزا بن ابو سعید میرزا بن سلطان محمد میرزا بن جلال الدین میران شاه میرزا بن حضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان و ذکر تیموریه هم درین است

بر منتظران اخبار سلاطین و مترصدان اسمار خواقین پوشیده و مستور نماند که ایزد سبحانه
جل شانه بمقتضای حکم محکم و امر مبرم خویش نظام مهام عالم و عالمیان و سرانجام امور جهان و
جهانیان را ضبطی که باید در صورتی که شاید بحسب ارادت ازلی و مصلحت لم یزلی بقبضه ظهور
می آرد و هر بنده را در خور استحقاق ذاتی و استعداد جبلی گوهری او به مرتبه از مراتب
خاص رسانیده و تشریفی که سزاوار بالای والای او می باشد کرامت میفرماید چنانچه کارفرمایان
قضا و قدر سلطنت هفت اقلیم در مکامن قوت برای حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان ودیعت
نهاده بودند در ایام رضاع انوار سروری و سرداری از پیشانی نورانی آن حضرت واضح و اطوار
خلافت و رعیت پروری از خطوط دست والا لایح بود بعد از آنکه سن مبارک بحد تمیز رسید
از ریاض حرکات و سکنات بوی سلطنت و جهانداری چون نکهت ریاحین از نسیم بهاری
میدمید و از مجاز می گفتار و کردار نور جهانبانی مانند بارقه برق از ابر بهاری میدرخشید اگر
با همرازان و همسران در بازی می بودند غیر از حکایات حکم رانی و فرمانروایی بر زبان نمی
آوردند و در بازیها هم بغیر لشکرکشی و صف آرائی نمی بود

نظم

ببازی اگر تیرش آهنگ بود	عدو پیش زو بیم در جنگ بود

جمعت امرا آزرده خاطر شده بودند مهابت و صلابت سلطان که در ابتدای بود از دل امرا زایل گردید
و اختلال در کار سلطنت راه یافت از تلون طبیعت پادشاهان پر حذر باید بود گاهی بسلامی برنجند و زمانی
بدشنامی خلعت دهند اگر در مقام عنایت باشند از هزار تقصیر در گذرند و اگر عتاب کنند بی گناهی
را بشهرستان عدم فرستند و اگر بنده نوازی فرمایند گناهگاران را نوید نجات دهند و اگر برخلاف
آیند مخلصان راسخ الاعتقاد را از ذروه عزت بخاک اندازند القصه میان بهوه[1] را که از سادات
عظام و وزرای کرام بود بدون وقوع تقصیر مقید ساخت و بغیر از ظهور جرمی که از وی قتل
لازم آید آن بی گناه را باغوای بد اندیشان بقتل رسانید گویند که میان بهوه نوعی دانش و فراست
داشت که روزی سلطان سکندر دانه خربوزه که در مسجد جامع بنظرش در آمده بود برداشته
بدست میان بهوه داد او کورنشات بجا آورده بمقتضای فکرت بلند بخاطر آورد که چون این
سعادت دست بوس پادشاه یافته فکری باید کرد که حیات ابدی یابد آنرا در باغچه نشیمن
خود کاشته مراسم حزم و احتیاط در پرورش آن بکار برد از وی چند خوشه بر آمد چون پخته شد
زیاده از دو صد دانه بهم رسید تخمین چند سال علی التواتر کاشته و حاصلات آن سال بسال
بهم رسانید و مبلغی فراوان پیدا کرد و از آن مبلغ در شهر دهلی مسجدی بعمارت متین احداث
نمود و حقیقت این دانه و احداث مسجد بعرض رسانید سلطان بر عقل و دانش او آفرین کرده
بعنایات پادشاهانه و افزایش مواجب سرافراز گردانید و آن مسجد باسم موتهه موسوم گشت و تا
حال در دهلی قایم است و بهمان نام شهرت دارد بالجمله سلطان چنین وزیر صایب تدبیر را ناحق
کشت و اعظم همایون شروانی را که محاصره گوالیار داشت در آگره طلبیده قید کرد و اسلام خان پسر
او که حاکم مانکپور بود سرپیچی بر داشته چهل هزار سوار و پانصد زنجیر فیل یکجا کرده و دیگر
گردیده پیغام نمود که اگر اعظم همایون را از قید خلاص سازند دست از مخالفت بر داشته
شود سلطان این معنی را قبول نکرد و لشکر بر سر او تعین نمود و مقابله و مقاتله عظیم در میان آمد و
و اسلام خان در معرکه کشته شد و اعظم همایون در زندان خانه وفات یافت بهادر خان
پسر دریاخان در بهار یاغی شده قریب یک لک سوار یکجا کرده تا ولایت سنبهل متصرف
شده خود را سلطان محمد خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود نمود و همچنین هر طرف افغانان [illegible] شدند
علم مخالفت برافراشتند و دولت خان لودی مخالفت ورزیده از لاهور پیش حضرت ظهیرالدین

---

(۱) در [illegible] فرشته جلد [illegible] صفحه ۱۹۰ [illegible] بهادر خان [illegible]

کله داری که سرکش بود و بے باک | سرش را با کله افگند بر خاک
خسان را پاک کرد و هر دیارے | بگلزار زمین نگذاشت خارے

بمدت سی و پنج سال سلطنت باستقلال کمال کرده در ۸۰۷ه در مکان اترار هفتاد فرسنگی از سمرقند که متوجه فتح ختا بودند در عمر هفتاد و یک سالگی به بیماری سخت رحلت نمود۔

نظم

سلطان تمر آنکه مثل او شاه نبود | در هفتصد و سی و شش آمد بوجود
در هفتصد و هفتاد و دوم کرد جلوس | در هشتصد و هفت کرد عالم پدرود

جلال الدین میران شاه میرزا۔ پسر سوم حضرت صاحبقران حکومت عراقین و آذربایجان و دیار بکر و شام داشت در ۸۱۰ه با قرا یوسف ترکمان در حوالی تبریز جنگ کرده درجه شهادت یافت۔

سلطان محمد میرزا۔ پسر دویم جلال الدین میران شاه میرزا در خدمت خلیل سلطان میرزا برادر کلان خود که فرمانروائے توران بود بسپه سالاری و سرداری میگذرانید چون خلیل سلطان میرزا بجانب خراسان رفت در صحبت میرزا الغ بیگ ولد شاه رخ میرزا ابن حضرت صاحبقران که عم بوده باشد میگذرانید میرزا الغ بیگ در علم نجوم مهارت کمال داشت حقیقت گردش افلاک و شرف و هبوط کواکب از صفحات آسمان میخواند و بدون مشاهده و کتب نجوم از کمال اشتغال از تخریج و تدخیل ستارگان به بروج و خصوصیات نتایج آن خبر میداد و بے اظهار اسرار و ابراز راز از سرایر نهانخانه دلهائے مردم احوال حال و مآل هر کدام معرض بیان مے آورد و اکثر احکام زیج او مسلم دانشمندان این علم از میرزا یادگار است و در کتب نجوم مرقوم القصه سلطان محمد میرزا که همراه الغ بیگ میرزا میگذرانید باجل طبعی درگذشت۔

سلطان ابو سعید میرزا۔ ولد سلطان محمد میرزا در بست و پنج سالگی سریر آرائے سلطنت گردید هیژده سال حکومت ترکستان و ماوراءالنهر و بدخشان و کابل و غزنین و قندهار و حدود هندوستان نموده در آخر عمر عراق نیز گرفت در ۸۷۳ه از اتفاقاتی که رو داد در قید اوزون حسن ولد میرزا یوسف حاکم آذربایجان افتاد یادگار میرزا نبیره چهارم شاه رخ میرزا که [illegible] او بود سلطان را بقتل رسانید۔

سلطان عمر شیخ میرزا۔ پسر چهارم ابو سعید میرزا حکومت فرغانه و ولایات [illegible]

---

(۱) [illegible]

بآئین فرمان دهی داشت میل — شدندی بدرش گروه کلان خیل خیل
یکے منصب گشتے برسم وزیر — دگر چو امیران خدمت پذیر
ز چوب وزارت ادی ساختے — بکارے ز هر سو برو تاختے
چنان فرض کردی که فرمان تخت — برید خود درآوردی او راز تخت
چو دشمن شدی جرم برگسترش — بریدی و بر نیزه کردی سرش
سزا گفتی این است بر کهتران — سزا چند دیگر سر از مهتران
بجد بود مانند بازے او — ببازی شدی سرفرازے او
شب و روز در رزم بود و شکار — دل و جان در اندیشهٔ کارزار

القصه در خدمت ترمشیرین خان[1] والئ توران از نسل چینگیز خان که با هم جدی بود آن حضرت بسر می بردند و بمقتضاے شجاعت ذاتی و دلاوری گوهرے روز بروز بمرتبهٔ بلند فائز می شدند حتی که پایهٔ قدر آن حضرت از جمیع امراے عالی گذشت و بدرجهٔ امیر الامرائے پیوستند و در تاریخے که امیر طراغان[2] پدر بزرگوار ایشان که ترک امارت کرده در گوشهٔ قناعت بیاد رب العباد اشتغال داشت و ودیعت حیات سپرد آن حضرت در بست و پنج سالگی بود بمراد روشنی کوکب و بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنه ۷۷۱ هجری بعد فوت ترمشیرین خان والی توران در خطهٔ دلکشاے بلخ بر سریر فرمان روائے و تخت جهانبانی جلوس فرموده سکه و خطبه بنام خود کردند و سمرقند را دار السلطنت قرار داده لواے عالمگیری و گیتی آراے برافراختند و کوس جهان ستانی و مملکت پیراے بلند آوازه ساختند چنانکه در اندک زمانے ولایت ماوراء النهر و خوارزم و ترکستان و خراسان و عراقین و آذربایجان و فارس و مازندران و کرمان و دیار بکر و خوزستان و مصر و شام و روم و کابلستان و زابلستان و گرجستان و هندوستان و دیگر ولایت در حوزهٔ تسخیر در آورده بر روش منابر جمیع ممالک خطبه و بر وجوه دراهم و دنانیر سکه بنام نامی سعادت دوام فرمان روایان روے زمین را فرمان پذیر خویش گردانیدند **نظم**

ولایت ضبط گشت از قاف تا قاف — ستمکاران فرو مردند ز اطراف
تماشا اندر جهان صاحب کلاهے — که در پیشش نرفت از دیده راهے

---

(۱) ترمشیرین خان. اکبرنامه دفتر اول صفحه [illegible] (۲) امیر طراغای. اکبرنامه دفتر اول صفحه ۷۹

بافلاک سخن میگوید و کوه سرکوبش از غایت بلندی باسمان همسری میرے جوید فضاے نگارینش از خلد برین نمونه و سواد بهار فیضش از روضهٔ رضوان نسخه زمینش سراسر اشجار و فواکه خیز باغهاے سیرابش همه نزهت انگیز و باد بهاریش دلهاے افسرده را اعجاز عیسوی بکار مے برد و هواے نور روزیش بجانهاے پژمرده مانند دم مسیحاے شگفتگی مے بخشد شیرین کاری میوهاے رنگارنگ و لذت بخشی فواکه هاے گوناگون هندوستانیان را کابلی میسازد و سازگاری هوا و خوشگواری آب اهل هند را هواے هند از دل مے براند از و نظم

خوش نگهدار شهر کابل یا رب ... این چمن تا جهان است پر گل باد

در هواے بهار او شاید ... که بتن روح رفته باز آید

آنحضرت از هواے کابل بغایت خوشوقت شده و آنرا دار السلطنت قرار دادند و در ایامے که مشاطهٔ صبا عروس جهان را بر هفت میکرد و دایهٔ نوروزی شاهد روزگار را زیب و زینت میداد و ابر بهاری گلشن گیتی را آبروے می بخشید و از نسیم مسیحاے نفس در رابهٔ آن نباتات روح میدمید بموجب حکم والا متصل شهر باغی طرب فزا و دل کشا و گلشنی مسرت بخش و نزهت افزا طرح افگندند که از طراوت و نضارت دم مساوات بباغ جنت میزد و از بوے از گذر گاه آن در وه و در آن نزهت کده روان کردند که از بهر طراوت دایمی تواند بود و گلزاریش گلشنی که اگر بگلشن خلد برین نسبت داده آید لایق و رنگین مجلسے که اگر ببوستان بهشت تشبیه کرده شود بنفس الامر موافق دیده در تماشایش چون دیدهٔ نرگس از حیرت باز میماند و زبان در بیان ثنایش بسان سوسن حرف زدن نمی تواند سرو و شمشادش از نهایت بلندی سر بفلک کشیده دارد و عرعر و چنارش از غایت بالاے شاخ باسمان مے برآرد و هر درخت جوان بخت از بسیارے اثمار چون پیران پشت خمیده و میوه حلاوت اندوزش مانند حلواے بهشتی بے حرارت آتش در رسیده و درختان نوخیزش مانند قامت شاهدان سهی بالا دلاویز و نونهالان سبز قبا بسان دلبران سبز پوش مسرت انگیز نظم

تاکش از بوے خوش عبیر سرشت ... میوه هایش چو میوه هاے بهشت

میوه چند زان کنم صفت او ... تا دهد میوه بار شاخ مراد

گر ز انواع سیب یاد آرم ... نتوانم که جمله بشمارم

وتخلب داشت در خطه اندجان که تختگاه فرغانه است بسبب شکستن جبرکه عمارت سلطانی
برآن بود در سنه ۸۹۹ ود در عمر سی و نه سالگی برحمت حق پیوست در آن وقت سلطان احمد میرزا برادر
کلان عمر شیخ میرزا سلطنت سمرقند داشت بر سر اندجان لشکر کشیده مدتی محاصره نمود
باد او تاهی لشکر یا بر بسر لشکر یانش غلبه آورد و اکثر مردم و چاروپا تلف شدند از جهت آن ناکام خایب
وخاسر باز گشت :-

حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بن عمر شیخ میرزا

در دوازده سالگی سنه ۸۹۹ در اندجان بر سریر سلطنت نشست یازده سال در ما وراء النهر
با سلاطین چغتا و ازبک محاربات سخت نمود و سه نوبت بر سلطان احمد میرزا عموی خود
غالب آمده فتح سمرقند کرد از انجا که مشیت ازلی بر آن رفته بود که گوهر یکتائی اقبال آنحضرت
بمنصه ظهور رسانیده شود و کشور هندوستان به پرتو آفتاب عالمتاب مشرق دولت گردد
و از مشعله نیر جهان افروز این سلسله علیه اقلیم هند فروغ جاوید پذیرد آخر کار در آن دیار
فتح الباقی که در خور همت آنحضرت نگشت ناگزیر از سمرقند بر آمده با معدودے روانه شده
و در بدخشان رسیده با خسرو شاه جنگ نمود و فتح یافت و از انجا بکابل آمده از محمد مقیم
ولد ذوالنون ارغون که او با عبد الرزاق میرزا ابن الغ میرزا ابن ابو سعید عم زاده آنحضرت
جنگ کرده مظفر شده از مدتی بر کابل تصرف داشت مستخلص نمود و محمد مقیم شکست
خورده از کابل پیش شاه بیگ برادر خود که حکومت قندهار داشت رفت و آنحضرت باستقلال
کمال مسند آرای کابل و بدخشان گردیده بعیش و عشرت اشتغال ورزید از پیش
اولاد حضرت صاحبقران را میرزا گفتندی درینولا آنحضرت خود را بادشاه خطاب کرده جشن
مسرت و کامرانی در بزم بهجت و شادمانی آراست تمام ایام بهار کابل بتفرج و سرور گذشت
و هوای آن خطه دلکشائی بر مزاج اقدس سازگاری نمود و فواکه و آب گوارا افتاد بے
شائبه تکلف اطراف و توصیف کابل جنت مثل از کالبد بیان و مجال شرح افزون است
شهریست بزرگ بجمیع حیلهٔ آراسته و بعمارات عالیه پیراسته مصریست سترگ
از قوادسفت کشور معمور و اجناس عزیزه ربع مسکون مملو بازار مسقف آیین دل پذیر تعمیر
یافته و رسته دکاکین مانند نظم جواهر انتظام پذیرفته قلعه آهنین بنیاد وی از زبان نکتگا

بار اول طرف ملتان مرتبه سوم در سنه ۹۲۵ بهیره و پنجاب مرتبه چهارم در سنه ۹۳۰ تالاهور و دیپال پور مرتبه
پنجم در سنه ۹۳۲ چون از بد سلوکی و بیدادی سلطان ابراهیم اکثر امرا برگشتند و در اکناف بلاد فتنه
و فساد برخاست و در هر طرف نوکران سلطان تیغ ورزیده و دولت خان و غازی خان
از لاهور عرضداشت مشتمل استدعائے تشریف آوردن بخدمت حضرت پادشاه نوشته
و بعد آن دولت خان از لاهور روانه کابل گشت لهذا قصد هندوستان فرموده بعض امرا
پیش از خود بلاهور و دیگر اماکن آنطرف فرستادند آنحضرت نیز بدولت و اقبال نهضت
فرموده مانند خورشید از برجی بر برجی و چون کوکب از مکانی بمکانی قطع منازل نموده بر کنار
آب سند رسیده بحال واجب لشکر منصور نظر والا در آوردند عدد سوار و پیاده از سپاهی
و سوداگر و اکابر و مسافر بدوازده هزار رسید درین اثنا خبر آمد که دولت خان و غازیخان از جهو
و موضع برگشته چهل هزار سوار و پیاده جمع کرده حصار کلانور را متصرف شده اند و امرائے
پادشاهی که پیشتر در لاهور رسیده بودند عزم جنگ دارند و از مردم پادشاهی سیالکوت
نیز انتزاع نموده اند آن حضرت باستماع این خبر بسرعت متوجه شده بر کنار آب چناب
حوالی قصبه بهلول پور نزول اجلال فرمودند و حکم شد که سیالکوت را خراب کرده ساکنان
آن جارا در بهلول پور آباد گردانند و ازانجا پیشتر روانه شدند اتفاقا پیش ازین چند روز عالم خان
و دیگر امرائے سلطان ابراهیم منحرف شده لوائے مخالفت برافراشته قریب چهل هزار سوار یکجا
شده بسلطان آماده پیکار گشته عازم دهلی گردیده بودند سلطان بمقابله آنها برآمد آن مردم
بجنگ روز صلاح ندیده شبخون آورده بسیارے از لشکریان سلطان کشته و خسته
گردیدند روز دیگر محاربه سخت نموده منهدم شدند بعد رسیدن در سهرند خبر نزول
رایات عالیات حضرت پادشاه در حدود سیالکوت شنیده ملازم درگاه والا شدند و باز راک
سعادت طازمت موفور والطاف بیکران گردیدند آن حضرت از سیالکوت متوجه پیشتر شده
براه پسرور بکلانور تشریف بردند و ازانجا کوچ فرموده قلعه ملوت را محاصره آوردند دولتخان
که از عهد برگشته بود و از راه خجالت قرار بر بلا زمت نمیداد بالآخر نادم گشته بملازمت
رسید بجنب صلاح دولت خواهان دولت خان را بارتکاب ... در قلعه ملوت محبوس
نمودند در جهان حبس مرغ روح او از قفس بدن پرواز نمود و آن حضرت ازانجا روانه شده

ظفر سپاه ۱۲۰

به گلاسی کنم نفس مشکین | تا کنم سیب سرخ را رنگین
وصف زرد آلو اگر کنم بنیاد | سازم اول دل و زبان را شاد
دم شیرین زنم ز شفتالو | گیرم سخن را وگر بود پهلو
چون در آیم بوصف آلوچه | نگرم گم بود درین کوچه
شرح آلو میرس و دانشش | تا نیاسے بجنّت بستانش
کرد بیدانه توت طبع نواز | مرغ دلها اسیر دام نیاز
وصف انگور اگر بنظم آرم | مست گردد خرد ز گفتارم
شکر انگور از شکر خوشتر | کام امید ازو پر از شکر
صاحبے صاحبان دانش را | صاحبے دلپسند پر روح افزا
ور حسینی سخن چه گویم راست | دل عشاق ازو پر برگ نواست
چه بوصف انار پردازم | حقّه طبع پر گهر سازم
آلو انگور و فندق و امرود | چون کنم تار وصف هر یک پود
یادم آید چه گویم از بادام | چشم آن سرو قد سیم اندام
و هم پسته ماند باز | لب کنم تا نهان بماند راز

در ایام بودن آنحضرت بظل کشائے کابل سال ۹۱۱ھ زلزلهٔ عظیم واقع شد فصیلهای قلعه واکثر منازل بالائے حصار و عمارات شهر از شدت زلزله افتاد و خانهائے موضع لمغان بالتمام انهدام یافت سی و سه مرتبه زمین در یک روز جنبش اندا ساس حصر بسیاری مردم و دیگر ذی حیات فرو ریخت و تا یک ماه شب و روز یک دو سه مرتبه زمین در تزلزل بود و در میان لمغان و بیگ توت(۱) پارچه زمینی که عرض آن یک گلوله باتس یعنی شصت ذرع بریده یک تیر انداز پایان رفت و از جائے بریده چشمهائی آب پیدا شد و از استرغچ تا میدان قریب شش فرسخ آنچنان زمین شگافت که بعضے از اطراف او برابر فیل بلند شده بود در آغاز زلزله از سر کوهها گرد و باد بشدت تمام برخاست و آثار قیامت نمودار شد در همین سال در هندوستان نیز زلزلهٔ عظیم عام شده بود بالجمله آنحضرت در کابل بوده بمقتضائے دلاوری فطری و جرأت ذاتی کمر همت بتسخیر هندوستان بستند و پنج مرتبه از کابل یورش فرمودند مرتبه اول در سنه ۹۱۰ھ تا ترنله از قضایع لمغان مرتبه دوم در سنه ۹۱۳ھ براه جوزه و کابل تا نواحی

---

(۱) بیلمان و بیگ توت. اکبرنامه دفتر اول صفحه ۹۰ (۲) برنیر

بدستش دلیری را با جان بازی هم آغوش کرده علما در رزم داد مردانگی و مردی داده
بیان رستم و افراسیاب و مانند اسفندیار و سهراب بجنگ پرداختند **نظم**

دو دست اوریده بکوشش برون | بهر دست غلطان تیغ الماس گون
بهر جا که بازو برافراختے | سر پیل را زیر انداختے
بیک زخم خرطوم میشد جدا | تو گوئی که از کوه افتاد اژدها
به پاشیده خرطوم پیلان به تیغ | تو گوئی آمد مار بارد ز میغ

تفنگچیان توپخانه از طرفین بتوپهائے زلزله افگن و ضرب زنبورک کوه شکن آتش
در دادند از صعوبت صدا تزلزل در زمین و آسمان افتاد و دخان توپ تحیر از کون و مکان برخاست
زهره مستمعان شگافته شد و گوش شنوندگان انباشته گشت خرمن هستی بسیاری
از بوارق ضرب آنها سوخته گردید و دود آهل دماغ اکثرے پیچید از کثرت دود و دخان عرصه
نبرد و توپ تاریک شد که تا زبان غضنفر و آدمی و اسپ محسوس نمی گشت و فرط غبار
مانند ابر سیاه سطح هوا را بنوعی تیره ساخت که گویا شب دیجور نقاب ظلمت بر روی روز انداخته
بود و خانه دیوانگان ژولیده مو مضطربانه بر روی زمین مے دویدند و دخان در رنگ گردباد
بپاے شتاب باوج فلک مے پیچید **نظم**

زمین دود کاه نسر از فروغ | سیه شد بیک بار چرخ کبود
چنان دود شد سوی گردون شتاب | که شد شب شهابی کواکب پر آب

از آنجا که اراده ازلی و مشیت لم یزلی بآن رفته بود که رشته سلطنت لودیان منقطع گردد و ملک
هندوستان در ظل رایات حمایت این خاندان والا شان معمور و مامن امان شود در آن قضا گریبان
جان سلطان بدست اجل گرفت بمقابله بهادران لشکر اقبال که چون سد سکندری با اساس
آهنین آراسته و بزیور فتح و نصرت پیراسته بودند کشیده آوردند از هر دو طرف
مبارزان شجاعت نشان داد جانفشانی و جان ستانی دادند و مراسم قتال و جدال بتقدیم
رسانیدند و کارزار عظیم روداد و آتش پیکار مشتعل شد بالآخر نسیم فتح و ظفر از مهب
اقبال وزیدن و غنچه مراد در چمن آمال شگفته گردید و سلطان ابراهیم ناگهان در گوشه گشته
شد و اکثرے از لشکریانش علف تیغ بیدریغ گشته طعمه زاغ و زغن گردیدند پنج شش هزار
آدم نزدیک نعش سلطان مقتول گشته افتادند و بقیة السیف منهزم گشته سر در بیابان

بانبالہ رسیدہ از آن منزل شاہزادہ محمد ہمایون میرزا را بسیر حصار فیروزہ رخصت فرمودند شاہزادہ جوان بخت
در آن سرزمین رفتہ داد مردانگی و دلاوری داده آن نواحی را مسخر گردانیده بملازمت رسیده و بجلدوی آن خدمت حصار
فیروزه و یک کرور تنکہ نقد بشاہزاده مرحمت شد و در منزل انبالہ خبر رسید کہ سلطان
ابراہیم با یک لک سوار و توپخانہ بسیار و ہزار فیل کوہ شکوہ بقصد جنگ از دہلی بر آمده منزل
بمنزل مے آید آن حضرت از انبالہ راہی گشتہ بعد قطع منازل و طے مراحل در حوالی شہر
پانی پت رسیده نزول اجلال فرمودند سلطان ابراہیم نیز در نواحی آن شہر رسید و در
استعداد پیکار گردید ہر روز از طرفین دلاوران جنگ آور داد مردانگی میدادند و مجاہدان لشکر
بادشاہی بتائیدات الٰہی غالب می آمدند و مسرور و تحسین و آفرین مے شدند سلطان ابراہیم با کمال
وحشمت بسیار و مہابت و صلابت تمام بقصد جنگ و محاربت بر فیل آسمان شکوہ سوار گشتہ
رو بہ معرکہ آورد ۔ بیت

چو از خاک بر باد صرصر نشست　　براہیم گیتی بلا بر نشست

افغانان دران کارزار فیلان کوہ کردار انتخاب کرده بجیم و دیگر سلاح آراستہ
بر لشکر بادشاہی سر دادند آن عفریت پیکران از تند خوئی و زور بہ چو کوہے بہر طرف کہ میدویدند
صف مغلیہ را بہم بر میزدند و بہر جانب کہ رو مے آوردند توزک جمعیت[1] مغلان از ہم مے گسیختند
از صدمات فیلان با دہشت اسپان مغلان کہ ہرگز چنین مہیب صورت ندیده بودند
تاب نیاورده پیش نمے توانستند رفت و ہر کس کہ از دلاوران لشکر بادشاہی بجرأت و جسارت
پیش میرفت بخرطوم فیلان گرفتار شده بخاک برابر میشد ۔ نظم

چو جنبید خرطوم فیلان مست　　در اعضائے مغلان در آمد شکست
ز خرطوم فیلان پر غصہ بده　　بلائے سیہ ز آسمان آمده
ز دندان بزخم آتش انگیختند　　ہمہ خاک با خون در آمیختند
یکے را بدندان بر آویختہ　　یکے طبر زانو در آمیختہ

دریں وقت حضرت بادشاہ نظر بر لشکریان خویش انداختہ و غلبہ فیلان و اضطراب ابطال دران
ملاحظہ کرده بخنان عنایت امور و مقدرات ہمت تحریک بر زبان مقدس آورده فرمودند کہ اے
مردان بکوشید تا جامہ زنان نپوشید ہمگنان کمر ہمت بستہ دلاوری را با جان نثاری

(۱) یک جمعیت ترک

بطریق سیور غال مقرر گشت و والده سلطان ممنون عنایت بے غایت گردیده یک قطعه الماس که هشت مثقال وزن داشت و تخمینا بصیران جواهر شناس قیمت آن نصف خرج روز مره ربع مسکون بود بگفتند که آن الماس از خزانه سلطان علاء الدین است که در از اولاد راجه بکرماجیت بدست آمده بود پیش کش حضرت بادشاه نمود والقصه آنحضرت در آگره نزول اجلال فرموده بانتظام مهام پرداخت و تمام ایام برسات که بمقتضائے نزاهت هوا و شمامات غمام و تازگی روزگار و سر سبزی زمین و رسیدگی میوهائے بهار هندوستان است بعیش و عشرت گذرانیدند و از عدل و انصاف جهان را رونق بخشیدند و از بخشش و بخشائش جهانیان را کامیاب فرمودند۔ بیت

اسوده جهان بدولت او　　افروخت نظر بطلعت او

چون ایام برسات بانقضا رسیده ابر از بارش شبانه روزے آرمیده چهره آسمان از حجاب سحاب و روے زمین از نقاب آب نمودار گردید لطافت هوا پرده ابر از میان افلاکیان و خاکیان برکشید شدت آفتاب و سوزش گرما که ساکنان خطه وجود و متوطنان عالم شهود را در تب و تاب داشت فرو نشست اهل روزگار که از کثرت آب و خلاب و فرط تاب آفتاب پائے تردد در دامان تعطیل کشیده بودند کمر همت به تحصیل مقاصد بر بستند موسم نبرد و جوانان شجاعت شعار و زنان جولان گرمی باد پایان برق رفتار در رسید آنحضرت بعد روز دسهره که آن هندی جشن است باستیصال مخالفان بے اعتدال و پامال ساختن بدال متوجه شدند بهر رین شنا[1] تا سانگا که از راجهائے عظیم الشان هندوستان بود باغوائے حسن خان میواتی با لشکر فراوان و توپخانه بے پایان بجرات و جسارت تمام از مکان خود روانه شده در بیانه که متصل آگره واقع است بقصد محاربه با آنحضرت و دیگر جمعی افغانان که با سلطان ابراهیم هم مخالفت داشتند با پنجاه هزار سوار و فیلان بسیار از جانب قنوج خروج کرده بهار خان دلد دریا خان را بسلطنت برداشته سلطان محمد لقب کردند و شورش عظیم بهر طرف برخاست و در اقطار ممالک فتنه و فساد رو داد امرائے کابلی که خود پذیر دیار سهو دهر بودند چه از ستوه آمدن بافراط گرما و چه از بسیاری ترددات محاربات و چه از غلبه رانا سانگا و افغانان و چه از بے همتی خود

---

[1] بجا در ضلعی

نهاد و بدر رفتند نظم

ز زانگونه پیکار آمد پدید — که شرحش نگردد بگفت و شنید
ز بس کشتگان شد زمین ناپدید — تو گفتی که روز قیامت رسید
در آن روز بس کز عدو کشته شد — بیابان همه پشته بر پشته شد
شد از کشته برگشته بالا و پست — بتاراج جان مرگ بگشاد دست
زمین گشته آغشته در کوه و دشت — جهان گفت بس بس که از حد گذشت
گر این جنگ رستم بدیدی بخواب — شدی از نهیبش دل و زهره آب

بالجمله بتاییدات الهی فتحی که بادشاهان پیشین را میسر نشده بود و مقدمه تمام فتوحات هندوستان تواند شد چهره ظهور برافروخت و خرمن دولت و حیات سلطان ابراهیم از برق تیغ آنحضرت پاک بسوخت بعد ظهور چنین فتح سترگ حضرت پادشاه جبین نیاز بر زمین عجز نهاده بسجدات شکر و سپاس به درگاه پادشاه حقیقی بجا آورده متوجه دهلی شدند و در آن مصر جامع که تخت گاه سلاطین هند است رسیده سکه و خطبه بنام نامی خویش نمودند قطعه

ظهیر الدین محمد شاه بابر — سکندر شوکت و بهرام صولت
بدولت کرد فتح خطه هند — که تاریخ آمدش فتح بدولت

در ایام خزاین که گرد آورده پیشین سلاطین بود کشوده هفتاد لک تنکه سکندری بشاهزاده محمد همایون میرزا و یک خانه خزینه بی آنکه تحقیق شود ضمیمه انعام فرمودند و ده لک تنکه بهر یک امرا مرحمت شد و تا سپاهیان بلکه مردم اردو سی حظی از انعام کامیاب شدند و شاهزاده‌هایی گلعذار و پردگیان شبستان اقبال که در کابل بودند بقدر تفاوت درجات نقد و جنس روانه کردند بعد تنظیم و تنسیق امور دهلی متوجه آگره گشتند و در آن مصر دلکشا بجهت نظم و نسق مالی و ملکی طرح اقامت افگندند سوای دهلی و آگره باطراف ممالک افغانان لوای مخالفت می افراشتند آخر الامر بتدابیر صائبه و افکار ثاقبه آنحضرت بمرور ایام اکثر مخالفان سر بر خط اطاعت و انقیاد نهادند و هر کس بقدر مراتب مشمول عواطف گردید و امرای قدیم و جدید از خور حال اقطاع مرحمت شد و از مشمول عواطف والا والده فرزندان و وابستگان سلطان ابراهیم مشمول عنایات ساخته اموال و خزاین خاصه ایشان را بایشان مرحمت فرمودند و اضافه بر آن بلغت لک تنکه از محل انفاق بوالده سلطان

کجا صعوه را این میسر شود | که با باز و روزنے برابر شود
کبوتر که پهلو زند با عقاب | بقصد سر خویش دارد شتاب
شغال ار کمند پنجه با نره شیر | سر بخت خود را در آرد بزیر
بجائے که شیران در آیند جنگ | چه یارائے روبه که آرد بجنگ

آنحضرت بعد چنین فتح سجدات حمد بیکران بدرگاه حضرت واهب العطایا بتقدیم رسانیده
در اگره معاودت فرموده بتدبیرات صائب خس وخاشاک اهل خلاف وطغیان از عرصه ممالک
پاک رفتند واکناف گیتی واقطار هندوستان در حیطه تصرف اولیائے دولت در آمد هنگام
افغانان از طرف قنوج برهم خورده وامرائے کابلی از ظهور چنین فتوحات دل نهاد خدمت شده
حسب المدعائے اقطاع یافتند ودل از کابل برکشیدند عالم برهم خورده انتظام تازه یافت ومهام
سلطنت بنظام آمد مراسم جشنها بظهور پیوست لوازم داد ودهش بتقدیم رسید وکوته
حوصلها از فراغی حسرت پدید آمده ساده دلان تهیدستان را سر رشته دانش بدست افتاد و
همت والا بترفیه احوال رعایا وآبادی ملک مصروف گشت شاهزاده محمد همایون میرزا را برائے
انتظام پراگندگیهائے سنبل فرستادند وشاهزاده کامران میرزا را لاهور وملتان جاگیر مرحمت
فرموده از کابل طلبداشتند شاهزاده از کابل بلاهور آمد وولایت ملتان که از مدت متمادی از تصرف
سلاطین دهلی بدر رفته بود بحسن تدبیر وشمشیر صحبت شاهزاده کامران میرزا وبتائید اقبال لایزال
حضرت بادشاه بتسخیر در آمد

بر خوانندگان اخبار ممالک پوشیده نماند که از بعضے تواریخ بدین نمط بمطالعه این خاکسار
در آمده که در ولایت ملتان آغاز ظهور اسلام در سنه نود ونه هجری از محمد قاسم در زمان حجاج
بن یوسف است بعد آن سلطان محمود غزنوی آن ولایت را از تصرف قرامطه ملاحده برآورده
رواج اسلام داد وپس از آن شهاب الدین سلطان غوری بر هندوستان فتح یافت
ولایت ملتان نیز در تصرف سلطان در آمد از ابتدائے ششصد هجری لغایت ... آن ولایت
در تصرف سلاطین دهلی ماند چون بسبب سستی سلطان محمد شاه که از نبیرهائے سلطان خضر خان
فرمانروائے دهلی بود در هندوستان ملوک طوائف گردید ودر هر اکناف امرا سر از اطاعت
بر تافتند حاکم ولایت ملتان نیز دم استقلال زد واز حکم سلطان محمد شاه انحراف ورزید
چون نوبت سلطنت به سلطان علاء الدین ولد سلطان محمد شاه رسید واز پدر هم سست

اکثرے تعهد معاودت کردند و وزرا ان کنگش بعرض رسانیدند که چون مخالفان از هر طرف هجوم
آورده اند و تا حال ملک بواقعی ضبط نشده است بهتر که چند قلعه استحکام داده
بولایت پنجاب رفته اقامت باید ورزید و مترصد لطیفهٔ غیبی باید بود حضرت پادشاه
فرمودند که این چنین ملکے را بمشقت تمام گرفته و خلق کثیر که شریک ملت بود بقتل
داده باشم امروز از بیش کافری عنان کرده و عذر شرعی بدست نیاورده
اگر معاودت نمایم پادشاهان اطراف بچه زبان یاد کنند قطع نظر ازین در عرصهٔ محشر
چه عذر توانم گفت هیهات هیهات وقت آنست که همت را با شجاعت همدوش نموده
رایات دلاوری هم آغوش نموده کارنامهٔ مردانه باید نمود اگر بتائیدات الهی فتح مے شود غازی
مے شویم و اگر کشته میگردیم درجهٔ شهادت مے یابیم و دیگر انواع سخنان مردانه و نصایح
عالی جنانه بزبان آورده آن جماعت را دل دادند و همت بخشیدند همگنان قبول کرده دل
بمرگ نهاده از گرو بر آمدند و صفوف مصاف آراستند از آن اطراف رانا سانگا نیز
آمده آمادهٔ پیکار گشت بهادران قوی دل چون شیران زنجیر گسل بمعرکه در آمده
کوششے و کششے نمودند که نظارگیان را ذکر رستم و افراسیاب از یاد رفت بلکه
روح اسفندیار و سهراب از فراز آسمان تحسین گر گردید، نظم

بجنبش در آمد دو لشکر چو کوه — ازان جنبش آمد زمین در ستوه
ز پولاد پوشان لشکر شکن — تن کوه لرزید بر خویشتن
ز باریدن تیر همچون تگرگ — بهر گوشه برخاست طوفان مرگ
زهر جا دلیران زور آوران — کشیدند شمشیر کین از میان
ز خون جوی پیدا شد روان بیکران — یکے جانفشان و یکے جانستان

چون تائیدات ازلی و تعهدات لم یزلی قرین حال فرخنده مال او بپاے دولت
بود صبح فیروزی از مطلع اقبال دمید و چهرهٔ ظفر حسب خواهش نمودار گردید رانا سانگا نیز
چون پشه از جنبش باد گریزان و مانند دیوار از تند سیل افتان رو بهزیمت نهاد و بصد محنت
و مشقت افتان و خیزان بمیوات خویش رسید و لشکریانش طعمهٔ تیغ بیدریغ شده
و از خون مخالفان عرصهٔ کارزار لاله زار گشت، نظم

اگر ماهی از سنگ خارا بود — شکار نهنگان دریا بود

ملازمان شیخ یوسف ما بقصد وصابا حاضر ساخته در حضور آنجماعت استفراغ نموده از دهان خون بر
آورده باین فریب خویشان و برادران خود را جمعیت وداع و اظهار وصیت از بیرون شهر
درون قلعه طلب داشت چون ملازمان شیخ یوسف حال او را بدینحوال دیدند از آمدن مردم
اندرون قلعه مضائقه نکردند بدین تقریب اکثر مردم او بقلعه در آمدند و بعد از زمانے سر از
بستر بیماری برداشته تمام منتسبان خود یکجا کرده متعمدان را بحراست بر حصار و دروازه تعیین
کرده نگذارد که نوکران شیخ یوسف از قلعه شهر وارک در آیند و لنگاه در خلوت سرائے شیخ
رفته کسان خود بهر طرف نصب کرده شیخ را بدست آورده قید کرده سر سلطنت بر افراشت
و سلطان قطب الدین خطاب کرده سکه و خطبه بنام خود نمود مدت سلطنت شیخ یوسف دو سال بسالی

سلطان قطب الدین عرف رائے سنہو لنگاه

در ۸۵۵ سنه سکه و خطبه بنام خود کرده بامور فرمان روائے پرداخت شیخ یوسف بعد چندے
که یافت از قید فرار نموده پیش سلطان بهلول لودی در دهلی رفت سلطان بهلول بودن
شیخ مغتنم دانسته خوش وقت گردید بکمال احترام بجا آورده دختر خود در عقد نکاح
شیخ عبد الله خلف شیخ مذکور در آورد القصه سلطان قطب الدین فرمان روائے ولایت
ملتان باستقلال تمام حسب مدعائے نموده باجل طبعی در گذشت مدت سلطنت او شانزده سال

سلطان حسین بن سلطان قطب الدین

در ۸۷۴ سنه قائم مقام پدر گشت چون صاحب تردد و دلاور بود بقوت شجاعت
و مردانگی قلعه شور را از تصرف غازیخان بتسخیر در آورد و بعد چندگاه چنیوت را نیز از ملک انجی
کهوکهر گماشته سیدخان گرفت و در اندک اوقات تا کروڑ کوت و دهنکوت متصرف
شد سلطان بهلول لودی بتحریک شیخ یوسف باربک شاه پسر خود را با تاتار خان حاکم
پنجاب بر سر سلطان حسین فرستاد درین اثنائے برادر حقیقی سلطان حسین بغی ورزیده خود را
سلطان شهاب الدین خطاب کرده سر شورش برداشت سلطان نیز بمقابله بر آمده بعد
محاربه برادر خود را دستگیر گردانید باربک شاه و تاتار خان در نزدیکی ملتان رسیده
صفوف پیکار آراستند سلطان حسین با دو هزار سوار و پیاده دو امداده کارزار گردید و باربک از

تر گردید و در امور ممالک زیاده برهم زدگی رو داد و اختلال کمال راه یافت و بهر طرف سرکشان سر برکشیدند
ولایت ملتان بنابر تواتر و توالی صدمات مغول که هر سال از جانب کابل برآمده تاخت و تاراج
میکردند از حاکم خالی ماند اعیان و ارکان این ولایت و اهالی و موالی شهر باهم مشورت کردند
که بدون حاکم کار این مملکت مختل گشته براے حراست خلایق و نظم امور مملکت وجود
حاکم ناگزیر است همگنان متفق اللفظ والمعنی بوده شیخ یوسف قریشی را که از اولاد شناور
دریاے حقیقت عارف معارف طریقت سر حلقهٔ اولیاے مخدوم العالم شیخ بهاؤ الدین ذکریا
قدس الله سره بود بسلطنت ولایت ملتان برداشتند شیخ یوسف فرمان رواے آن ولایت
باستقلال یافته در ۸۴۵ه سکه و خطبه بنام خود کرده درویشی را بجهانبانی همرنگ و ولایت
را بسلطنت هم سنگ گردانیده قلوب خلایق را بخود رام ساخت و امور فرمان رواے را رونقی
و رواجی تازه داد بعد چندگاه راے سهره که سردار جماعت لنگاهان بود و قصبه سیوی با توابع تعلق
داشت بشیخ یوسف پیغام نمود که سلطان بهلول لودی بر سلطان علاؤ الدین غالب آمده
سکه و خطبه بنام خود کرده بر تخت دهلی نشسته و بر اطراف ممالک متصرف شده متسلط میشود
سپاه ابر ملتان لشکر کشد درچنین وقت خبرداری و هوشیاری و حراست ولایت ضرورست
اگر مارا از جمله دولت خواهان و لشکریان خود دانند و جماعت لنگاهان را که خدمت طلب سپاهی
درست بسته پیش از ند تقدیم خدمات بجان کوشیده شود شیخ این معنی را قبول کرده مشار الیه
را بپیش آورده با انتظام امور جهانبانی رفیق گردانید راے سهره کمر خدمت بر میان
جان بسته بواسطهٔ استحکام نیک اندیشی و دولت خواهی دختر خود را در عقد نکاح شیخ درآورد
همیشه اتحافات تحائف لایقه بدختر خود مے نمود و گاه گاهے براے دیدن دختر در شهرستان
شیخ میرفت نوبتی جمیع مردم خود را در ملتان درآورده التماس کرد که جمعیت مارا بنظر قدسی
درآورده فراخوران خدمت فرمایند شیخ ساده لوح از مکر و خداع او غافل بوده تفقدات نمود
راے سهره بعد از انکه سال واجب بنظر شیخ درآورد با یک خدمتگاری که بجهت ملاقات دختر
آمده نشست خدمتگار بموجب اشاره او بزغاله را در گوشه کشته رسانیده خون آن را گرم در پیاله
انداخته آورد و آن مکار پیاله خون ممنوع را درکشید و بعد از زمانی از درد مضطرب فریاد
برآورد که درد شکم در و غالب آمده زمان زمان جزع و فزع زیاده مے کرد و قریب نیم شب

(۱) سهره یا سهیره در تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۲۴ راے سهره و در طبقات اکبری صفحه ۴۳۹ راے سهره نوشته

هفت سال ٭

سلطان حسین بن سلطان محمود

سه ساله بود امرای دولت‌خواه آن طفلک را در سنه ۹۳۲ھ بر مسند حکومت نشاندند و
مراسم اطاعت بجا آوردند بعد چند روز قوام خان و لشکر خان لنگاه که سردار قوم و صاحب
جمعیت بود تخلف ورزیده و اکثر محال ملتان متصرف شدند و میرزا شاه حسین ارغون حق گذشته
با سلطان حسین جنگ کرده لوای فتح برافراشتند و ملتان را تسخیر درآورده شهر را
غارت نمودند شهریان از هفت ساله تا هفتاد ساله در بند افتادند و سلطان حسین نیز محبوس
گشته بعد چندگاه بعدم خانه شتافت و ملتان آنچنان خراب شد که بخاطر هیچکس نبود که باز آباد
گردد مدت سلطنت سلطان حسین که محض برای اسم بود هفت[1] سال.

میرزا شاه حسین ارغون

در سنه ۹۳۲ھ فتح نموده شمس الدین نام غلام خود را بحراست ملتان مقرر کرده و لشکر خان
لنگاه را پیش او گذاشت لشکر خان کار مالی و ملکی از پیش برده غالب آمد بعد چندگاه
شمس الدین را از میان برداشته خود لوای حکومت برافراشت و دم استقلال
زد درین ولا که لاهور و ملتان از حضور حضرت بادشاه بجاگیر شاهزاده کامران میرزا مستقر
گشت شاهزاده بعد رسیدن در لاهور لشکر خان را از ملتان طلب داشته
جاگیر دیگر مرحمت کرده و در ملتان کسان خود نصب گردانید و در آن ولایت چهار سال حکومت
میرزا شاه حسین ارغون ماند و از ابتدای سنه ۹۳۲ھ لغایت سنه ۹۳۶ھ مدت هشتاد سال
آن ولایت از تصرف فرمان‌روایان دهلی بیرون بود درین‌ولا داخل کشور دهلی گردید و
شاهزاده کامران میرزا بر آن قابض گشت.

درین ایام بعرض والا رسید که شاهزاده محمد همایون میرزا را که بنظم و نسق دیار سنبل
متوجه شده بود بیماری صعب روداده حکم شد که بدهلی آمده از انجا براه دریا بحضور
والا رسد شاهزاده بموجب حکم والا بدهلی آورده و در آگره رسید امراض مختلف و عوارض متضاده
که معالجه یکی باعث تزاید دیگرے باشد حادث گشته حکیمان از معالجه رو بمیان

---

(۱) هشت سال ٭

لشکر ایشان سه ستیزه عظیم زده یکبارگی که سی هزار تیر علی التواتر بر لشکر باربک شاه رسید تاب نیاورده روی بفرار
نهاد و تا قصبهٔ چنیوت اصلا عنان نکشید و گماشتهٔ سلطان حسین را که در چنیوت بود بعد جنگ بدست آورده
بعدم خانه فرستاد و درین ایام ملک سهراب دودائی پدر اسمعیل خان و فتح خان با قوم و قبیلهٔ خود از نواحی کچ و مکران بخدمت سلطان
حسین آمد سلطان مقدم ایشان را غنیمت دانسته از قلعه کوت کروڑ تا دهنکوت بملک سهراب جاگیر داد و از شنیدن
این معنی جمع بسیار از کچ و مکران بخدمت سلطان حسین رسیدند و بقیه ولایت کنار دریای سند به بلوچان مقرر گردید و
رفته رفته از سیت پور تا دهنکوت به بلوچان قرار یافت چنانچه از آن ایام آن ولایت در تصرف اولاد
ملک سهراب است چون صیت نیکنامی سلطان حسین باکناف ممالک مشهور گشت جام بایزید
و جام ابراهیم از جام نند حاکم ولایت تته رنجیده بخدمت سلطان حسین پیوستند سلطان
آنها را پیش آورده رعایت بانواع نموده فراخور حال جاگیر مقرر کرد و بعد فوت سلطان بهلول
سلطان سکندر والی دهلی با سلطان مصالحه نموده مقرر کرد که طرفین بر ولایت خود قانع بوده بحدود
یکدیگر یورش نکنند چون سلطان حسین پیر و ضعیف شد پسر خود را سلطان فیروز شاه
خطاب کرد و خطبه بنام او کرد و ازین جهت که خلق آزار و ستمگار بود عماد الملک وزیر او را
زهر داده کشت درین صورت سلطان باز خطبه بنام خود کرد و سلطان محمود پسر سلطان
فیروز شاه را ولی عهد گردانید و عماد الملک را بانتقام خون پسر خود باتفاق جام بایزید بعدم
خانه فرستاد بعد چندروز سلطان حسین باجل طبیعی برحمت حق پیوست مدت سلطنت
او بست و دو سال

سلطان محمود بن فیروز شاه بن سلطان حسین

در سنه ۹۰۸ قایم مقام جد گردید چون خورد سال بود از زلال پرست شد و اوباش و اجلاف
گرد او فراهم آمده اوقات بتمسخر و استهزا مصروف میشد ازین جهت اشراف و اکابر از
صحبت او دوری جستند هنگامی که ظهیر الدین محمد بابر بادشاه بقصد تسخیر هندوستان
از کابل نهضت فرمود بعد رسیدن در پنجاب میرزا شاه حسین ارغون حاکم تته منشور والا
صادر گشت که ملتان در جاگیر او مرحمت شد آنرا بتصرف در آورده در آبادانی ملک و رفاهیت
رعایا کوشد میرزا شاه حسین ارغون از تته آمده با سلطان محمود جنگ کرد و چند گاه در طرفین
مجادله و مقابله اند درین اثنا سلطان محمود درگذشت مدت سلطنت او بست و

بجای شاداب ازلی و شبستان امانش از شمع الطاف یزدانی نوریاب لم یزلی آن وجود باجودش
بمقتضای اخلاق حسنه مقبول و طبع پسندیده اش بعدالت گستری و رعیت پروری مجبول
وهمت عدالتش ظلمت سوز ظلم و ستم و بارقه تیغش آتش افروز در خرمن هستی مفسدان
ظالم بود و باشد **نظم**

بود کارش از شاهی و برتری — رعیت نوازی و دین پروری
باحسان کند خاطر خلق شاد — جهان یکسر آباد دارد ز داد

چون صاحقران قضا خلعت این امر عظمی بر بالای والای آنحضرت دوخته مترصد این وقت
مسعود و زمان محمود بودند خواهش میر خلیفه پیش نرفت امرای عظام بالاتفاق یکدیگر در سنه ۹۳۷
آنحضرت را در بیست و چهار سالگی زینت افزای سریر جهانبانی نمودند مواجب سپاه بدستور
سابق بحال داشته اکثری را باضافه سرافراز فرمودند و ولایات و اقطاع بمیرزایان قسمت
گشت و بعد از تنظیم امور جهانبانی بجانب قلعه کالنجر نهضت شد راجه آنجا تاب مقاومت
نیاورده مراسم انقیاد بجا آورده دوازده من طلا پیشکش گذرانید چون سلطان محمود بن
سلطان سکندر لودی بسمت جونپور علم سرداری برافراشته بود لشکر ظفر پیکر
باستیصال او نامزد کرده بآگره معاودت کردند و سلطان محمود تاب صدمات عساکر والا
نیاورده بسمت پتنه و بنگاله رفت و بعد چند سال در همان طرف بمرگ طبعی در گذشت چون
محمد زمان میرزا داماد حضرت بادشاه جنت آرامگاه اراده بغی داشت او را بدست آورده در
قلعه بیانه محبوس کردند و حکم شد که میل در چشم او بکشند چون تقدیر بران رفته بود که چشمش
از پیش معزول العمل نگردد داروغه زبان بپاسی ظاهر کرده ازین امر نجات یافت و بتکاپوی وقت
از قید قلعه مذکور برآمده پیش سلطان بهادر والی گجرات رفت آنحضرت باستماع این خبر
مکتوب محبت اسلوب بسلطان بهادر نوشتند که او را در حضور بفرستند و یا او را از ملک خویش
بدر سازند آن مدهوش باده بیخبری جواب نالایم بر نگاشت از آنجا که سلطان علاءالدین
ولد سلطان بهلول لودی و تاتار خان پسرش نوکر سلطان بهادر بودند بخواهش
ایشان سلطان بهادر بر قلعه چتور مهم کرد و تاتار خان را با لشکر گران و مبارزان جانستان
بطرف ملک بادشاهی فرستاد و او از روی جسارت در آن آمده قلعه بیانه تسخیر نموده
رو بآگره نهاد آنحضرت برای دفع این شورش هندال میرزا برادر خورد خود را با لشکر

مسیحا نفس در دوا سازی و علاج پردازی کوشیدند اثر صحت و شفا بمنصهٔ ظهور نرسید
و کار از معالجات درگذشت و اشتداد عارضه باستداد کشید و حکما دست از معالجه باز داشتند
آخر الامر بصلاح دانایان تجربه کار و خیراندیشان درگاه بران قرار یافت که چون صورت شفا
در آئینهٔ دوا نمودار نیست آنچه از تحفهٔ نفیسه و اشیاء خلاصه گران بها که بهتر از ان
در سرکار والا مشهور نباشد موجود است بنیت صحت شاهزاده تصدق باید کرد شاید از
فضل حکیم حقیقی شفا نصیب شود برین تقدیر الماس گران بها بیش قیمت که والدهٔ سلطان
ابراهیم گذرانیده بود و چیز از ان هیچ چیز گران بها در خزانهٔ والا موجود نبود برای تصدق تجویز
کردند حضرت بادشاه بعد از تامل بر زبان مقدس آوردند که همایون از جان عزیزتر است
مال دنیا چه خواهد بود که صدقات توان نمود من خود را صدقهٔ او فرزند می نمایم همان زمان
برخاستند و گرد چهار پایهٔ شاهزاده گردیدند بقدرت قادر علی الاطلاق که عنان زندگی
و مرگ عالمیان و ظهور بیماری و شفای جهانیان بقبضهٔ قدرت و دست حکمت اوست
همان وقت بلا توقف انوار صحت و شفا بر چهرهٔ نورانی شاهزاده و آثار عارضه در ذات
والا حضرت بادشاه نمودار گشت و باعث تعجب نظارگیان گردید و در اندک مدت شاهزاده
تندرست شد و حضرت بادشاه روز بروز بیمارتر گشته در عمر چهل و نه سال و بقولی بپنجاه گی
این جهان فانی را پدرود کردند و نعش مبارک آنحضرت را بکابل برده در گذرگاه در لب
آبجوی بخاک سپردند مدت سلطنت سی و هشت سال از انجمله در هندوستان پنجسال و نیم بود

حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه بن ظهیر الدین محمد بابر بادشاه

امیر نظام الدین میر خلیفه که ناظم امور سلطنت و مدار علیه مملکت بود از شاهزاده محمد همایون میرزا
بیمناک و هراسان بود و میخواست که بوجود نالایق المجود سریر خلافت زینت پذیرد و مافی الضمیر
آنکه خواجه مهدی داماد حضرت بادشاه جنت آرامگاه را که سخی و باذل و پر همت و دریا دل بود
با امیر خلیفه و بعض امرا اتفاق داشت بسلطنت بردارد و خواجه مذکور بامید این معنی طمطراق
عجبی بر روی کار آورده مستعد اجلاس اورنگ جهانبانی گردید سلطنت نامیست که
بسعی و تلاش شخصی در پا یا امداد و اعانت کسی میسر تواند شد شایستهٔ سریر خلافت و جهانبانی
و شهزادهٔ افسر سلطنت و کشورستانی اقبال مندی ترنه بود که بوستان اقبالش از جویبار الهی

روبخاه و سخن سازان بعرض رسانیدند که میرزا خیال سلطنت در سر دارد لهذا آنحضرت
از مندسور نهضت فرموده روانه بطرف آگره شدند و میرزا عسکری که از جانب گجرات سے آمد
بے سابقه خبر ناگهان در راه ملازمت نمود آنحضرت بمقتضاے اهلیت چیزے بروے میرزا
بزبان نیاوردند چون محمد زمان میرزا باشاره سلطان بهادر از گجرات براه ریگستان بجانب لاهور آمده
شور انگیز گردیده بود عساکر قاهره بر سر او تعین شد میرزا تاب نیاورده باز بگجرات رجعت
نمود آنحضرت باز باستیصال سلطان بهادر قصد مصمم نموده نهضت فرمودند و عساکر
منصوره پیشتر تعین کردند و بدفعات مجادلات میان آمد سلطان بهادر شکست یافته در جزیره
پیش فرنگیان رفت چون نقش غدر و خداع از ناصیه حال فرنگیان بر خواند میخواست که
از انجا بگریزد در وقت بر آمدن بر غراب در دریاے شور افتاده غریق لجه فنا گشت
و ولایت گجرات از فتنه و فساد پاک شده بتصرف اولیاے دولت در آمد و آن
حضرت از آن دیار خاطر جمع نموده بهر محل امرا نصب کرده باگره تشریف آوردند چون شیر خان
افغان بسبب بودن رایات والا بسمت گجرات قابو یافته ولایت جونپور و بهار و قلعه چنار
و چناوه متصرف شده قوت و مکنت بهم رسانیده بر ملک بادشاهی مے تاخت و باعث آزار
رعایا و خلایق میشد روز بروز لشکر گرد او جمع مے گشت لهذا اندفاع فتنه او لازم دانسته
متوجه ولایت شرقیه شدند و قلعه چناوه را باندک محاصره بآسانی شیر خان به تسخیر
در آورده متوجه پیشتر شدند شیر خان از آوازه نهضت موکب والا در خود تاب
مقاومت و مقابله ندیده بسمت بنگاله بدر رفت و بحاکم آنجا جنگ کرده او را شکست
داده بنگاله را متصرف گشت و در آنجا اقامت ورزید نصیب شاه والی بنگاله بعد
هزیمت از شیر خان زخمی شده بدرگاه والا رسیده استغاثه نمود آنحضرت براے دفع
شورش آن بے اعتدال قصد مصمم نموده کوچ بکوچ قطع منازل کرده در بنگاله نزول
اقبال فرمودند شیر خان تاب سطوت جلال لشکر اقبال نیاورده جلال خان پسر خود را
در بنگاله گذاشته در جهارکهند رفت پسر او نیز از تصادم افواج بادشاهی تاب مقاومت
ندیده از انجا روانه شده پیش پدر رفت و آنحضرت هواے بنگاله که ایام برسات
بود خوش فرموده طرح اقامت انداختند و بسرور جشن نموده بعیش و عشرت
پرداخته غافل و بے پروا بودند ابواب فرح و انبساط کشاده گردیده در اهلے

گماشته و مبارزان جانستان تعیین کردند هر دو لشکر باهم پیوسته کارزار نمودند چون اقبال
بادشاهی توأم بود و شمشیر این سلسله علیه بر فرقه افغانان غالب تاتارخان باکثری
از خویشان خویش در معرکه کشته شد زیرا که سلطان بهادر جرأت و بی اعتدالی کرده بود بمقتضای
حمیت دین و سلطنت گوشمال آن بی اعتدال لازم دانسته از آگره نهضت فرمودند.

قطعه

نکند از گزندگی توبه — گرگ تا نشکنند دندانش
نکند مار ترک زخم زدن — تا نکوبند سر بسندانش

ازان طرف سلطان بهادر از محاصره قلعه چتور برخاسته بقصد پیکار عازم گشت
هر دو لشکر در ساحت مندسور بهم پیوستند و علی التواتر محاربه رو داد سلطان بهادر تاب
نیاورده منهزم گشت اکثر گجراتیان در آن روز گرفته و خسته شدند و آنحضرت قصد استیصال
او مصمم کرده تعاقب نمودند سلطان بهادر در هیچ جا در الکه خود نتوانست اقامت کرد و در
جزیره دریای شور رفته پنهان شد آن حضرت تا کنبهایت رفته تمامی بلاد آن ولایت
را بالضبط در آورده بعد مقرر کردن امرا در هر محل معاودت فرمودند قلعه چانپانیر را که در حصانت
و متانت مشهور است گرو گرفتند کسان سلطان بهادر در نگاهداشت آن قلعه محاربات متواتر
نموده داد مردی و مردانگی و تدبیر فرزانگی دادند چون محاصره بامتداد کشید روزی آنحضرت
به بهانه شکار بر آمده دور آن قلعه مشاهده فرموده از گوشه نزدیک قلعه رسید میخهای
فولادی بر دیوار قلعه نصب کرده بنفس نفیس خویش با چندی دیگر بر قلعه تصاعد کرده اندرون قلعه
رفتند دروازه را کشادند و جمعی از لشکر منصور داخل قلعه گشته اکثری اهل قلعه را علف تیغ بیدریغ
نمودند آن قلعه متین را بعد محاربه سخت بتسخیر در آوردند و آن قدر خزانه و امتعه و اشیا بدست
لشکریان بادشاهی افتاد که تا یکسال محتاج استحصال مال جاگیر نشدند بعد فتح آنحضرت بمند
سور رسیده ولایت گجرات را بجاگیر میرزا عسکری که برادر خورد حقیقی آنحضرت بود
مرحمت فرمودند میرزا در آن ولایت رفته بعیش و عشرت پرداخت و در ضبط و ربط ملک
تقید نساخت سلطان بهادر قابو یافته از جزیره بر آمده باز در گجرات رسید میرزا
عسکری با وجود بسیاری لشکر و سامان جنگ این چنین ولایت را که بترددات موفور
بدست آمده بود از روی بی همتی مفت از دست داده بدون جنگ بست آگره

اکثرے علف تیغ بیدریغ شدند و بسیاری بدریا افتاده غرق گشتند و قلیلے بصد جان
نجات یافتند آنحضرت حال لشکر برین منوال دیده و گردش فلکی باکین ناهنجار معاینه کرده چهار
اسپ خود در دریاے گنگ انداختند چون دریا طغیان بود و بسبب شدت سیلاب و تندی
آب از اسپ جدا شدند درین حال سقاے سرکار رسیده دست آنحضرت گرفت و خود
چه نام داری التماس نمود که نام من نظام است و در سقایان سرکار نوکرم فرمودند که
نظام اولیاے القصه بدستیاری آن سقاے خضر کردار ازان موج خیز بکناره سلامت
بکناره آمده بسقا قرار دادند که چون بدار الخلافه آگره نزول اقبال شود ترا نیمروز بر تخت
سلطنت بنشانم از انجا بهزاران تاب و عنا باگره رسیدند و خلاصه مخدرات استار اقبال
نقاوه مطهرات محاسن اجلال حاجی بیگم حرم خاص آنحضرت در قید شیرخان افتاد از انجا که
حفظ و صیانت الهی کافل حال و ضامن مال بود ساحت حریم حرم عفت و عصمت از غبار
خیال بد اندیشان نتوانست رسید و غبار اندیشه تیره باطنان بچراغ سرادقات عصمت
نتواند نشست شیرخان اهلبیت و ادبیت بجا آورده آن پرده نشینان نقاب عفت را باعزاز
و اکرام تمام بخدمت آنحضرت رسانید و این واقعه در سنه ۹۴۶ بر کنار دریاے گنگ در [illegible]
شده و اینهمه شکست از غفلت و بے پروائی آنحضرت بوقوع آمد فرموده بزرگان تجربه کار
است که اگر جسد والا کمتران روان بدن مملکت است آسیب بیدانشی و بے تمیزی رسد
از تندرستی حواس خمسه که فرمان پذیر او هستند چه بر مے آید همچنان پادشاه را اگر به شناسائی
کار و امتیاز نیک و بد نگاش نرود و امراے شجاعت کیش و وزراے صلاح اندیش چه
مے کشایند. نظم

کسے را که خردش نباشد درست
نباید بجیش بود بخت سست

چو نبود بتدبیر اندیشه کار
ندامت کشد آخر از روزگار

القصه آنحضرت در آگره رسیده بفراهم آوردن لشکر و انتظام پراگندگیهاي احوال
سپاه ساعي شدند درآن وقت سقاے خضر وش آمده حاضر گشت او را بموجب قرار
داد نیمروز بر تخت سلطنت اجلاس داده سلطان نیمروزه گردانیدند بموجب حکم والا
تمامي امرا حاضر شده مراسم فرمان پذیری بتقدیم رسانیدند و او در زمان جلوس بر تخت

(۱) دو نیمروزه (۲) خردش

خبرگیری ممالک مسدود گشت حکم شد که احدی خبر ناخوش بعرض نرساند مقرر
است هرگاه روز ادبار پیش آید ودر زمان محنت نزدیک شود تخشین عقل او تیره گردد
واندیشه او تباه شود وسود خود در زیان اندیشد واز کردار شایسته دور وبامور ناشایسته
نزدیک گردد بیت

چو بخت بد کسے را پیش آید　　کند کارے که کردن را نشاید

درین صورت شیرخان فرصت یافته قوت بسیار بهم رسانیده لشکر گران فراهم آورد و
اطراف ممالک بتصرف در آورد وخلل عظیم در ملک بادشاهی راه یافت بعضے امرا از خفت
بادشاه بے رخصت برخاسته باگره آمدند وباغوائے آن طائفه باغیه هندال میرزا
در آگره بغی ورزیده خطبه وسکه بنام خود کرد چون اخبار اختلال ممالک وبغی میرزا در لشکر
والا رسید هیچ کس را یارائے آن نبود که بعرض اقدس تواند رسانید بالآخر خیر اندیشان
ضرور دانسته حقیقت تسلط شیرخان وبغی میرزا هندال وبرهم زدگی امور ملک وعدم
رسیدن رسد غلات مفصل التماس کردند درین برسات از بنگاله نهضت کردند از طغیانی
دریا وشدت سیلاب وکثرت آب وخلاب طرفه حالت بر لشکریان واهل اردو درربود و
آدمیان واسپان چون جانوران آبی شنا کردند وشتران وفیلان چون کشتی طوفان
نوردی مے نمودند اکثر پرتال در آبها غرق شده وبسیارے چارپا در خلابها تلف گشت
چون موکب والا در بهوجپور تهته کنار دریاے گنگ رسید شیرخان با لشکر بسیار
آراسته وسامان تمام آمده در نزدیکے لشکر بادشاهی اقامت ورزید واز روے مکر
وخدیعت پیغام اطاعت وانقیادے فرستاد وچند گاه بهمین آئین دقیل وقال مے گذرانید

بیت

بر تواضعهای دشمن تکیه کردن ابلهی است　　پای بوس سیل از پا افگند دیوار را

ازانجا که بسبب نارسیدگی غلات ودیگر اجناس وآلات اسپان ودیگر چارپا
سپاهیان بادشاهی بے سامان شده استعداد پیکار نداشتند وبغفلت میگذرانیدند
شیرخان بر احوال واختلال لشکر بادشاهی واقف گشته صورت ظفر در آئینه روزگار خود
معائنه کرد ناگهان صبحی بستند او کمال تاختن آورد لشکر بادشاهی را که از مکر ان مکار وشعبده
فلک ناهنجار غافل بود فرصت آن نشد که اسپان را زین کنند تا به پیداختن کارزار چه رسد

وابسته بخواهش او بار شکست بر لشکر بادشاهی افتاد و مانند عساکر سحاب از صولت باد بهر
طرف پراگنده و متفرق گشت و شیرخان غالب آمده مظفر و منصور گردید آنحضرت بر تقدیر ایزدی نظر
داشته و پراگندگی لشکر معاینه کرده بودن در معرکه صلاح وقت ندیده و فیل سواره از آب گنگ
عبور کرده بکنار رسیدند چون کنار بلند بود بدستیاری میر شمس الدین محمد غزنوی که در جمله
نوکران کامران میرزا همراه لشکر بادشاهی بود بالا آمدند و بجلدوی همین خدمت میر
شمس الدین محمد به اتکگی شاهزاده محمد اکبر سرفراز گشته بود و در عهد خلافت شاهزاده
مذکور و تمام قبیله او بدولت عظیم کامیاب گشت چنانچه در جای خویش گذارش خواهد
یافت بالجمله حضرت بادشاه بهزاران محن و مشاق در آگره رسیدند و در آنجا توقف صلاح
ندانسته راهی شدند و بعد قطع مسافت در لاهور تشریف آوردند و با برادران مجلس مشورت
آراسته شد و از هر طرف کنگش در میان آمد هر یک از برادران موافق مرضی خویش بر خلاف
رضای آنحضرت سخنان بر زبان آوردند آن حضرت فرمودند که حضرت فردوس مکانی یعنی
بادشاه جنت آرامگاه هندوستان را بچه مشقت گرفته بودند اگر از بی اتفاقی شما امروز از
حیطه تصرف برآید بادشاهان روی زمین شما را چه خواهند گفت و من که تنها بر سر غنیم بروم
اگر بعنایت الهی فتح و نصرت رو دهد بشما چه روی ما را باز خواهند دید و اگر عیاذا بالله معامله
بطرز دیگر گردد شما را کنج سلامت در هندوستان مشکل است چون کامران میرزا را
شیرخان از روی خدیعت امیدوار کرده بود که ولایت لاهور بدو مسلم داشته باشد
خود را از معاونت بادشاه باز کشید ازینجهت کامران میرزا صلاح جنگ آنحضرت را
نداده باتفاق عسکری میرزا روانه کابل گردید بعد رسیدن بکابل غزنین و قندهار و بدخشان
در تصرف خود آورد و سکه و خطبه بنام خود کرده بزم کامرانی آراست و میرزا حیدر کاشغری
خاله زاده حضرت بادشاه جنت آرامگاه که از کاشغر آمده در آگره بملازمت اعلی رسیده بود
از رخصت آن حضرت بکشمیر رفته آن ولایت را بزور شمشیر و قوت شجاعت مسخر گردانید
اولا بصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام نازک شاه والی آنجا بحال داشت و بعد
چند سال که آن حضرت از عراق معاودت فرمودند بر رؤس منابر کشمیر خطبه و بر وجوه
دنانیر سکه همایونی مقرر ساخت بالجمله چون آن حضرت دیدند که برادران ترک برادری کردند
و نوکران مسلک بیوفائی پیمودند و گردش فلک بر مراد خود نیست و معاندان غالب است

هرچه بخاطر داشت احکام خویش جاری گرد گویند که از چرم مشک خود دراهم و دنانیر کرده و
باب طلا و نقره بران اسم خویش رقم بسته رایج گردانید چنانچه بعضی تا حال زبان زد مردم
است سندال میرزا که باغوای بعضی امرا نفی ورزیده بود شرمنده و سرافگنده آمده ملازمت
نمود عسکری میرزا نیز از بیانه بخدمت رسیده و کامران میرزا برادر خورد آنحضرت باستماع چنین خبرها
خبرات از لاهور آمده بملازمت سعادت اندوز گشت اما بسبب اخلاص سقا بر تخت
سلطنت چنین شکایت بر چنین حکایت انداخت چون مجلس کنگاش آراسته گشت کامران میرزا
که حسد فطری و عداوت جبلی داشت اظهار تمارض نموده روانهٔ لاهور شد و از جمله بست هزار سوار
که همراه داشت سه هزار سوار بخدمت آنحضرت گذاشت و در چنین وقت که معاند غالب بود و
هنگام اظهار مراسم برادری و نیک اندیشی بود توفیق رفاقت نیافت **نظم**

چو یک دل نباشند اعیان شاه | شود کار شاه و رعیت تباه
ز ارکان دولت ترتیب نزاع | ستیزنده آرد علی الانقطاع

آنحضرت باز در سنه ٩٤٧ با یک لک سوار از آگره بدفع شراره شرارت و فتیله فتنه
متوجه شدند شیر خان نیز با پنجاه هزار سوار و توزک و تجمل بسیار و توپخانه و دیگر اسباب
پیکار ازان طرف در رسید در حوالی قنوج هر دو لشکر بهم پیوستند و متواتر تمام به سمت
رو داده جوانان کار و یلان کارزار که شیران بیشه هیجا و نهنگان دریای وغا بودند داد
مردانگی و جلادت داده و مبارزان طرفین کارنامها بظهور آوردند که رستم و افراسیاب بر
ایشان آفرین کردند و ثنا خوان گردیدند **نظم**

شد از باد کین آتش جنگ تیز | قضا گفت فتنه خفته را گفت خیز

نظم

زمین گشت از آب تیغ آشنا | در و دشت گشت مردم گیا
بباریده چندان نم خون ز تیغ | که باران نبارد ز بالای میغ
چو باران کمان هنگام جنگ | بباریده زان پاره سنگ خدنگ
برافروخت آتش که دریا بی تاب | تو گفتی که دارد قیامت شتاب

بارادت بادشاه حقیقی که زمام اختیار جمیع امور بدست قدرت اوست و نصرت و هزیمت

(١١) افزاید تقریه

بگاه تشنگی چون قطرهٔ آب | بچشم خویشتن نایاب دیدند
زمام آبرو از دست دادند | ز بی آبی به بیتابی فتادند

بهزاران مشقت و تعب در حصار امرکوت نزول اقبال واقع شد رانا پرشاد حاکم آنجا
مقدم عالی سعادت خود دانسته شرائط خدمت بتقدیم رسانید بعد رسیدن در آن حصار سعادت
انحصار پنجم رجب سنه ۹۴۹ اختر دولت از برج سعادت طلوع فرمود و گوهر اقبال از درج
اجلال ظهور نمود یعنی ولادت باسعادت بادشاهزاده محمد اکبر از خدر مقدسه شرف عصائم
جهان فخر عفائف دوران حمیده بانو بیگم که نسبت آن عفیفة الزمانی بزرگ
عظام حضرت ژنده فیل احمد جام میرسد و حضرت بادشاه بعد رسیدن در نواحی تهته
در حباله ازدواج در آورده بودند اتفاق افتاد چمن مراد و نهال آرزو برومند و شاداب شد
و ریاض آمال به نسیم مرام شگفته گشت و شبستان اقبال بشمعی که کاشانهٔ امید از فروغ
وجودش منور گردد روشن شد و نخل دولت بثمری که ذائقهٔ تمنا را لذت مراد بخشد مثمر
گردید آسمان بفخر ولادتش بر زمین حسد برد و زمین بتقدم کرامتش بر آسمان فخر جست گسستگی
خاطرها را ذریعه انتظام در رسید و تنگدلی دلها را وسیلهٔ ظهور سو میانی بحصول انجاح امید فضای
تفرقهٔ پریشانی مبدل گشت و در رنج بی‌جمعیتی را دوای جمعیت حاصل شد کوس شادمانی
بلند آوازه گشت و خروش مبارکبادی بگوش فلک پیوست بزم فرخ و انجمن آراسته
و انجمن طرب و مسرت پیراستند

غزل

ریاض عیش را دیگر بهار دلگشا آمد | بفرق عشرت از نو سایهٔ بال هما آمد
ز تولید مبارک اختری صدگونه عشرت شد | پی خاطر افسرده جان آب بقا آمد
ز روی کوکب مقصود چشم بخت روشن شد | دعای مستجاب از آسمان حاجت روا آمد
کنون از باغ بهروزی گل شادی بدامان شد | نهال خوشدلی را موسم نشو و نما آمد

منجمان والا فکرت و ستاره‌شناسان عالی فطرت از مطالعهٔ زائچهٔ اقبال بر سبیل ادای
بخت و بلندی طالع و خلود عهد سلطنت و ارتقای قدر و دولت و بقای عمر و منزلت
آن مولود مسعود بشارت دادند آنحضرت مراسم حمد و سپاس بدرگاه واهب العطایا بتقدیم
رسانید و چند گاه در آن سرزمین بسر برده دل از آن حدود برداشتند و همت بر آن زده
که بقندهار تشریف برده مهد علیان سرادق عصمت را در آنجا گذاشته قدم آرزو

بنابر توقف در لاهور اصلاح حال ندیده بر کنار آب چناب رسیدند و از انجا با هندال میرزا
و یادگار ناصر میرزا بعزم خود متوجه شده براه ملتان در بهکر رسیدند و خواص خان غلام
شیرخان با عساکر گران تا ملتان و اوچ تعاقب آنحضرت نموده برگشت بعد از آنکه آنحضرت در بهکر
نزول فرمودند هندال میرزا بے رخصت آنحضرت برخاسته بقندهار رفت و آنحضرت مدتے
در نواحی بهکر طرح اقامت انداخت منشور عنایت بسلطان محمود مرزبان آنجا نوشته و
در مضمون ملازمت نمودند و او را توفیق ادراک سعادت ملازمت راهبر نگشت هر به لطائف الحیل
گذرانید بعد چند گاه بسمت تهته متوجه شدند بعد رسیدن در نزدیکی تهته مدتے با شاه
حسین میرزا ارغون والی آنجا جنگ در میان آمد ارغونیان راه رسیدن رسد غله در لشکر
بادشاهی مسدود ساختند و آنچنان بمردم شاهی کار تنگ شد که اکثر بر گوشت حیوانات
بگذرانیدند بضمیمه آن والی تهته از روے فریب و فسون بیادگار ناصر میرزا نوشت که چون
پیر و ضعیف شده ام و سوائے دختر وارثے ندارم چه خوش باشد که صبیه من در عقد
مناکحت تو در آید و درین وقت عصائے پیری من باشے میرزاے ساده لوح عقل معاد
شناس نداشت ازین سخن خاک بے وفائی بر فرق روزگار خود انداخته از آنحضرت
اختیار جدائی نمود چون از بواعث مذکوره دران حدود کار پیش نرفت بالضرور از تهته
عنان همت عزیمت بجانب ولایت راے مالدیو که از راجهاے هندوستان بکثرت جمعیت
و وسعت ولایت ممتاز بود برتافتند و از اوچ تابع ملتان آمده براه بیکانیر متوجه جوده پور گردیدند
راے مالدیو بود شدند چون چند کروهی جوده پور رسیدند بعرض رسید که راے
مالدیو بجهت اندیشه ناقص زمینداران از خوف شیرخان خیال فاسد در سر دارد لهذا
رسیدن پیش او از لوازم احتیاط دور و از حزم بعید دانسته کسان معتبر براے تحقیق این
مقدمه بطریق اخفا فرستادند جاسوسان خبر آوردند که فی الواقع فکر او بطرز دیگر است لهذا
از انجا معاودت نمودند چون بادیه ریگستان بے آبی گرد شتر سوار براه جیسلمیر گشتند

بیت

اشتران جمله از پئے پرواز ... چون شتر مرغ پر برآوردند

در راه سه روز و شب آب نیافتند و از بے آبی و بے غلّی اکثر مردم تلف
شدند — **قطعه**

فیروزه منسوب نمودند و در دامغان چشمه ایست که اگر چیزی پلید درون آن افتد در هوا طوفان
پیدا شود و از شورش باد و خاک هوا تیره گردد این تماشا را نیز بچشم عبرت بین مشاهده کردند در
کوهستان بحکم صنائع و بدائع خواص و تاثیرات اشیاء چندانست که بعبارت ادراک و اوهام
احاطه آن توان کرد و بعد سیر اماکن متوجه پیشتر شدند چون نزدیک دار السلطنت شاه والا
جاه رسیدند از اردوے شاهی ارکان دولت و اعیان سلطنت و امرائے نامدار و وزرای
ذوی الاقتدار و اکابر و اهالی و اعاظم و موالی باستقبال بر آمدند چون نزدیک رسیدند
شاه عالی جاه نیز از شهر بر آمد و درمیان ابهر و سلطانیه بایشان بزرگان ملاقات نمود و از روی
مردمی و مروت ذاتی در تعظیم و تکریم دقیقه فرو نگذاشت و طوی عظیم ترتیب داده و لوازم ضیافت
و مهمانداری بنوعی که لائق حال طرفین تواند بود بوقوع آمد و هر روز مجلس تازه و جشن تازه آراسته
می شد و روز بروز بنیاد مودت و وداد افزود و دیگر شامیانهای زربفت و مخمل
با چوبهای نقره بر پا کردند و خرگاه منقش و خیمه های مزین نصب نمودند و گلیمهای ابریشمی و قالینهای
قیمتی و درایوانهای وسیع گسترده داد عیش و عشرت دادند و انواع تحف و هدایا از اسپان
عراقی انتخابی با زینهای طلای مرصع و عنانهای زرین و پوشش های فاخره مکلل و مرتب
و استرهای بروغن آراسته و پیراسته و شتران بدیعه پیکر از قسم ماده و نر و یابوهای
آگاهی و چندین شمشیر جواهر و حمایلهای نقره و قماشهای نفیس و پوستینهای کشمیری
و خلعات سنجاب و جامهای چینی از اجناس زربفت و مخمل و پارچه اطلس و شجر فرنگی
و یزدی و کاشی و چندین طشت آفتابه و شمعدان زر و نقره مرصع بیواقیت و لالی و چندین
طبقهای طلا و نقره و خرگاههای مزین و بساطهای اعلی که در گرانی و خوبی نادره روزگار
بود بسیار از اسباب پادشاهانه بنظر اقدس گذرانید و تمام ملازمان رکاب دولت را خلعت و
جنس بقدر حال هر یک جدا جدا اعانت فرمود حضرت پادشاه نیز در آن جشن عالی الماس
گران بها که خراج ملک یا اقلیمهای تواند بود و دویست و پنجاه لعل بدخشانی برسم
ارمغانی بنظر شاه در آوردند که بے شائبه تکلف از وقت در آمدن بارگاه شاهی تا زمان
بر آمدن از آن ملک بمراسم درستی که از سرکار خاصه خوشباشان شاهی قرار یافته شده
بود یاد از آن باضعاف مضاعف پاداش شد و موجب مسرت شاه والا جاه گردید
و چند روز مجلس عالی باهم و دیگر اتفاق افتاد ۔

در شاه راه تفرید و تجرید نشنیده بودند که متفرقه شوند باین نیت بحاکم تهته صلح کرده روانه شدند
چون در حوالی قندهار رسیدند میرزا عسکری که از جانب میرزا کامران در انجا بود در قلعه
داری مراتب احتیاط بجا آورده آماده جنگ گردید و نظر بر کمی لشکر بادشاهی نموده خیال
فاسد بخود راه داده خواست که آنحضرت را دستگیر نماید آنحضرت باقتضائے وقت صلاح جنگ ندیده دست از تسخیر
قندهار باز داشته متوجه پیش شدند بعد رفتن یک منزل از قندهار میرزا عسکری بارادهٔ قصد کرد آنحضرت از اطلاع این خبر بسرعت بر سمند
تیز رفتار بر آمده با متعلقان حرم سرا بدر رفتند میرزا عسکری بر خیمه گاه رسیده اردوی معلی
را غارت کرده و شاهزاده محمد اکبر را که بدست میرزا افتاده بود در قندهار آورد و بعد چندگاه
پیش کامران مرزا بکابل فرستاد القصه چون بمقتضائے غوامض حکمت الهی و دقائق مصلحت
ازلی کردن هر نامرادی چندین اسباب مراد سر انجام مے یابد نقش مراد بر تخته آرزو
نشست و عیار جواهر نامرادی مردم گرفته اند و بے اخلاصی لشکر و بد مردی برادران و بے
خبری اقربا و ناساعدے روزگار مشاهده افتاد خواستند که در لباس تجرد قدم شوق
در بادیه گذارند و حلقه کعبه مراد و سر رشته دامن مقصود بدست آورند یا گوشه عزلت
اختیار کرده از دیده اخوان زمان برکران باشند لیکن بالحاح و زاری همراهان و خاطر
داشت امرا که درین سفر پر خطر مراسم وفاداری بتقدیم رسانیده بودند فسخ آن
اراده نموده متوجه خراسان و عراق شدند و غره ذی قعده سنه ۹۵۰ در هرات رسیدند محمد خان
حاکم هرات بموجب فرمان عالیشان شاه طهماسپ والئ ایران مراسم مهمان داری و لوازم
خدمت گذاری بجا آورد و حسب الامر شاهی شاهزاده سلطان میرزا از هرات باستقبال بر آمده
از اسپ فرود آمد و لوازم بزرگ داشت تجمل داشته امم بظهور رسانید بحضرت بادشاه
ملاقات نمود و جمیع اسباب سلطنت مایحتاج سفر از هر قسم سر انجام کرد که تا محل ملاقات
شاه والا جاه هیچ چیز احتیاج نگرد و چندگاه در هرات مقام فرموده بعد سیر تمامی سیرگاه
و باغات و زیارت مرقد منور خواجه عبد الله انصاری و دیگر مراقد اولیائے عظام کوچ
کرده براه جام زیارت مزار حضرت زنده فیل احمد جام نموده و از انجا در مشهد طوس رسیده
بزیارت روضه رضویه امام علی موسی رضا رحمة الله علیه فائز گشتند شاه قلی استجلو حاکم
انجا بقدر مقدور و لوازم خدمت گذاری سعی نموده و همچنین بموجب حکم شاهی حکام امصار
و بلاد و قصبات که در راه بودند حتی الامکان خدمت مے نمودند و در نیشاپور سیرگاهان

؂ عبد القادر

بعد فتح و نصرت قلعهٔ قندهار را بکسان شاه حواله کنند بموجب قرارداد قلعه را بیداغ خان که سر
آمد امرای قزلباش بود سپردند در آن نزدیکی شاهزاده سلطان مراد خلف شاه برحمت حق
پیوست و بداغ خان از روی ستمگاری طریقهٔ مردم آزاری در پیش نمود آنحضرت نظر بر بیداد
او داشته قلعه را بزور از وی انتزاع کرده بکسان خود سپردند و عذر رفته از این واقعه
بشاه نوشتند و بعد تنظیم و تنسیق مهمات قندهار متوجه کابل شدند و کامران میرزا
از قلعهٔ کابل برآمده باندک جنگ رو بفرار نهاده بطرف غزنین رفت و از آنجا پیش شاه
حسین میرزا ارغون حاکم تهته رسید آنحضرت بفتح و فیروزی داخل قلعهٔ کابل گشته بدیدار
مظهر انوار لطف سعادت اطوار یعنی شاهزاده محمد اکبر که پیش کامران میرزا در قلعهٔ کابل
بود و میرزا در زمان برآمدن برای جنگ آن نور حدقهٔ اقبال را همانجا گذاشته رفت مایهٔ
بهجت و سرور شدند و جشن شادمانی و کامرانی ترتیب داده بواسطهٔ امتحان شعور آن نور
حدقهٔ سلطنت والده ماجده ایشان را در میان عفایف دیگر ایستاده کردند تا آن ثمرهٔ شجرهٔ
دولت را فرمودند که والده خود را بشناس با آنکه از مبادی ولادت با سعادت تا غایت
حال که سن شریف بچهار سال رسیده بود و از والده شریف جدا شده بمقتضای
شعور خداداد که از ناصیهٔ حال آن نونهال گلشن اقبال روشن بود بی‌تأمل و بی‌تحاشا
در چندین عصمتیان بکنار والده ماجده در آمد از مشاهدهٔ این حال ندرت اشتمال غریو از
حریم قدسی برخاست و آنحضرت در شگفت آمده الطاف ایزدی شامل حال آن تازه
ثمر چمن اقبال تصور کردند القصه چندگاه در کابل داد عیش و عشرت داده شاهزاده
را در کابل گذاشته متوجه بدخشان شدند و قلعهٔ بدخشان را گرو گرفته بمیرزا سلیمان حاکم
آنجا جنگ کرده مظفر و منصور گشتند در آن حدود طبیعت اقدس از مرکز اعتدال انحراف
ورزیده عارضهٔ صعب عارض حال گشت حتی که چند روز غشی و بیهوشی رو داده خبر
ناخوش بر السنهٔ خاص و عام جاری گردید بعد چند روز افاقت عاید حال خیر مآل گردید
و انوار صحت بر چهرهٔ نورانی هویدا گشت عالم آشفته تسکین یافت و کار اسباب برهم خورده
انتظام پذیرفت کامران میرزا از این خبر مسرور گشته از حاکم تهته کمک گرفته بجناح استعجال
راهی گردید و ناگهان در کابل رسیده قلعه را تسخیر کرد و دود انواع ظلم و ستم بر مردم
نمود و اکثری را بناحق کشت چون این معنی بمسامع آنحضرت رسید از بدخشان متوجه

دو صاحب قران در یکی بزمگاه — قران کرده باهم چو خورشید و ماه
دو سعد فلک را یکی برج جا — دو والا گهر را یکی درج جا
دو کوکب که زیشان فلک است زین — بهم در یکی عرصه چون فرقدین
دو چشم جهان بین بهم همعنان — بهم چون دو ابرو تواضع کنان
دو نور بصر چشم اقبال را — دو عید مبارک مه و سال را

از هر نوع مقدمات خدا طلبی و خدا جوئی و سخنان اخلاص و محبت درمیان آمد در
اثنای مکالمه شاه والاجاه پرسید که سبب شکست و برآمدن از هندوستان
چه شد آنحضرت گفتند که از بیوفائی همراهان و بی اتفاقی برادران سلطنت هندوستان
از دست رفت ازین سخن بهرام میرزا برادر شاه آزرده خاطر شده کمر عناد بربست
و شاه را بران آورد که آنحضرت را ضایع گرداند اما سلطان خانم خواهر شاه و قاضی
جهان که وزیر ممالک بود و دیگر بعضی مصاحبان دولتخواهی آنحضرت نموده سخنان عاقبت
اندیشی بشاه گفتند و غبار از خاطر شاه برادر دند بعد ضیافت بزم نشاط و طرب که لائق بادشاهان
والاقدر بوده باشد باهم آراسته شد و بمراتب باتفاق یکدیگر تماشای شکار قمرغه باعث
دلخوشی گردید آنحضرت قریب سه سال بعیش و عشرت درآن سرزمین گذرانیدند شاه والاهمت
مراسم اخلاص و محبت بجا آورده فرمود که مارا برادر خود تصور نموده ممد و معاون دانند و انچه مراد
و مانیت مطلوب باشد بی تکلف بحسب آرزو بظهور رسانم و آنقدر کمک که درکار شود
سرانجام گردانم و اگر خود مارا بدولت بطریق کمک همراه شویم عاقبت الامر شاه والاجاه
جمیع اسباب سلطنت مهیا ساخته شاهزاده سلطان مراد میرزا خلف خود را با دوازده هزار
سوار کمک آنحضرت مقرر کرده و برای مشایعت یک منزل همراه آنحضرت تشریف آورده
از یکدیگر وداع شدند و آنحضرت از انجا روانه شده سیر اردبیل و تبریز نموده و زیارت
مزارات بزرگان اندیار کرده بعد قطع منازل و طی مراحل بالشکر شاهی در حوالی قندهار
نزول اقبال فرموده محاصره نمودند میرزا عسکری در قلعه متحصن بوده بمراسم قلعه داری
کوشید چون محاصره بامتداد کشید بعد سه ماه عاجز گشته بوسیله مهد علیا خانزاده بیگم
همشیره حضرت محمد بابر بادشاه که کامران میرزا برای شفاعت از کابل در قندهار فرستاده بود دست
[illegible] گذرانید آنحضرت قلعه را متصرف شده او را در قید نگاه داشتند [illegible] شاه طهماسپ قرار یافته [illegible]

جدا شده قریب سه هزار سوار از کابل فرار نموده در بدخشان رسید آنحضرت بعد از انجا بدین ملاحظه برای دفع شورش
کامران میرزا و دفع امرای کافرنعمت از کابل روانه شدند در وقت عزیمت آن سمت یادگار ناصر
میرزا که سر فتنه فتنه اندوزان در قلعه کابل محبوس بود مسافر ملک عدم نمودند **بیت**

آتشی را که خلق ازو سوزد — جز بکشتن علاج نتوان کرد

بعد قطع مراحل در نزدیکی طالقان رسیده و بکامران میرزا جنگ کرده مظفر شدند
میرزا تاب نیاورده رو بهزیمت نهاده در قلعه طالقان رفته متحصن گشت و آنحضرت محاصره قلعه
نموده کار برو تنگ نمودند میرزا عاجز شده قبول اطاعت کرده استدعای رخصت
کعبه معظمه نموده و از قلعه برآمده عازم شده و امرا که از کابل فرار نموده بودند همه را دستگیر
نموده شمشیر و ترکش در گردن هر کدام انداخته بحضور اقدس آوردند حضرت از روی
عاطفت و مرحمت قلم عفو بر جریده جرائم آنجماعت عصیان منش کشیده و هر کدام را بعنایات خاص
سرافراز نمودند بعد بجبرود کامران میرزا که عازم خانه کعبه بود از راه معاودت نموده
بملازمت اقدس مشرف شده مورد مزید عنایات گشت آنحضرت اولا بطریق توره میرزا
را دریافت بعد آن برادرانه ملاقات نموده در کنار گرفته گریه ها کردند چون از زمان باز
که در نواحی لاهور جدا از هم شده بودند مفارقت در میان بود و بعد از چند سال ملاقات
بهم رو داده بود بزم عیش و عشرت آراسته شد و داد انبساط و مسرت داده
آمد چون مجلس آخر شد کولاب و بعضی محال از ولایت بدخشان بکامران میرزا مرحمت
فرموده و عسکری میرزا که در قید بارقیب کرده بودند تا حال در زندان مکافات بود خلاص نموده
حواله میرزا کامران کردند و خود بهمان طرف جاگیر داده و بفتح و فیروزی بکابل معاودت
فرمودند بعد استحکام مهام کابل و حصول عیش و کامرانی در سنه ۹۵۶ بتسخیر بلخ یورش
فرموده با جمعیت شایسته متوجه آن سمت شدند منشور عالی در باب طلب کامران
میرزا و دیگر میرزایان که در انحدود بودند صادر گشت میرزایان و امرایان با لشکر شایسته
آمده ملازمت کردند و کامران میرزا از آمدن به لطائف الحیل گذرانید آنحضرت کوچ
بکوچ روانه شدند بعد رسیدن در ایبک باندک جنگ قلعه را انتزاع نمودند
بعد آن در نواحی بلخ نزول اقبال اتفاق افتاد و پیر محمد خان والی انجا صفوف آراسته
آماده مصاف گشت و بجنگ عظیم در پیوست بهادران شجاعت نشان و یلان

شده در کابل رسیده قلعه را محاصره کردند و کار بر متحصنان قلعه تنگ آمد کامران میرزا دست
جور و جفا بر عیال امرای بادشاهی که درون قلعه مانده و آن امرا در رکاب مقدس
بودند دراز کرد و زنان امرا را بپستان بسته از کنگره قلعه آویخت و بچگان صغیر را سر از تن
جدا کرده در مورچهای بادشاهی انداخت تا امرا از دیدن این حال از رکاب والا جدا شوند اما از انجا
که امرا اخلاص درزده وفا کیش بودند با وجود بی ستری زنان و کشته شدن بچگان
خود بر محاصره قلعه ثابت بودند و داد مردانگی میدادند چون کامران میرزا دید که درین صورت
هم کار پیش نمیرود از روی بیرحمی و سنگدلی شاهزاده محمد اکبر را که در قلعه کابل
مانده بدست میرزا در آمده بود محاذی توپخانه بادشاهی بر کنگره قلعه آویخت حفظ و حمایت
ایزدی و حسن رعایت صمدی شامل حال فرخنده مال گردید و اصلا آسیبی و گزندی
بآن تازه نهال چمن دولت و اقبال نرسید آری کسی را که لطف الهی کافل احوال دولت
اشتمال بود باشد واهمه واهی بداندیشان چگونه پیش میرود و آن کس را که سلطنت
و سروری از کارفرمایان قضا و قدر در روز ازل مقرر کرده باشند بدخواهی بدخواهان
چه مضرت تواند رسانید پرتو آفتاب تائیدات الهی چون بر ساحت سعادت مقبلی
تابد از نکبت بدخواهی مخالفان پوشیده نگردد و نسیم بهار رحمت نامتناهی اگر بر چمن اقبال
دولتمندی وزد بآسیب خزان خواهش حسودان نقصان نپذیرد. **نظم**

آن را که خدا نگاهدار بود — ور سنگ ز آسمان ببارد
حاشا که بدو رسد گزندی — آشفته شود ز ناپسندی

کامران میرزا با وجود اینچنین اعمال بکوهید کار پیش نتوانست برد آخر الامر بیدست و پا شده
از قلعه بر آمده رو بهزیمت نهاد و آنحضرت بفتح و فیروزی داخل قلعه گشته شاهزاده محمد اکبر
را در آغوش گرفته بزم شادمانی و ابتهاج برآراسته داد عیش و ارتیاح دادند کامران
میرزا بعد هزیمت در بلخ رفته به پیر محمد خان والی توران التجا آورده استمداد و استعانت
نمود پیر محمد خان رسیدن میرزا را مغتنم دانسته لوازم مهمانداری بجا آورده بطریق
کمک همراه میرزا بسمت بدخشان آمد و پس از محاربه بدخشان را از میرزا سلیمان
مستخلص نموده کامران میرزا را دران جا نصب کرده بالکه خویش معاودت نمود بعضی
امرا نفاق سرشت واقعه طلب از استماع تصرف کامران میرزا بر بدخشان از آنحضرت

سپرده و او پیاده بوقت جیب خاصه را در راه انداخته روانه گشت چون نزدیک کمر بوسیده نزول اقبال
واقع شد شخصی از آنطرف دریا آواز داد که ای کاروانان در میان شما هیچ خبر پادشاه هست آنحضرت
فرمودند که چه میگوئی و در میان شما خبر پادشاه چگونه هست او جواب داد که خبر چنان است که پادشاه
زخمی شده از معرکه برآمده دیگر کسی ایشان را ندیده آنحضرت روی اقدس باو نمودند که
مبنی باعث تسلی او گردید و مردم کامران میرزا جیب خاصه را که از راه بدست آنها افتاده
پیش میرزا آورده بودند میرزا گذشتن آنحضرت ازین جهان فانی تصور نموده بغایت کامران
و شادان شد و گفت بیت

ومی حیات پس از مردن چنان دشمن　　گمان برم که به صد سال زندگانی به

ازانجا روبکابل آورده قلعه را تسخیر در آورده و شاهزاده محمد اکبر را مقید ساخت بعد سه ماه
آنحضرت سامان لشکر نموده متوجه کابل شدند کامران میرزا باستماع این خبر کسان خود را در
قلعه گذاشته و شاهزاده محمد اکبر را مقید با خود گرفته القصه بیکار روانه شد آنحضرت از روی
رأفت و عطوفت منشور اعلی المتضمن انعامات ارجمند که گوشواره گوش هوش تواند بود صادر
فرمودند میرزا در جواب نوشت که چنانچه قندهار بحضرت تعلق دارد و کابل بمن تعلق گیرد باین شرط
صلح مینمائیم باز آنحضرت نوشتند که اگر راستی و درستی را آهنگ مصمم است صبیه
خود را عقد مناکحت شاهزاده محمد اکبر در آرد تا کابل را باو عنایت فرموده او شما در تسخیر هندوستان
کمر همت بندیم میرزا اینخواست که این معنی را قبول نماید اما امرای منافق میرزا را از راه
برده آماده جنگ نمودند در نزدیکی چاریکاران محاربه عظیم روی داد کامران میرزا تاب مقاومت
نیاورده رو بهزیمت نهاده خود را در افغانستان کشید و میرزا عسکری در قید آمد و فتح و نصرت
نصیب آنحضرت گردید بیت

ز فیروزی شاه لشکر شکن　　سپه را دگر جان در آمد بتن

شاهزاده محمد اکبر که در قید کامران میرزا بود بملازمت اقدس مشرف گشت و موجب
هزاران شادکامی گردید و مقرر شد که بعد شاهزاده از رکاب اعلی جدا نشود آنحضرت
ازانجا روانه کابل شدند میرزا عسکری را مسلسل نزد میرزا سلیمان در بدخشان فرستادند
که براه بلخ روانه مکه معظمه گردانند چنانچه میرزا عسکری خجلت زده از جناب والا روانه
کعبه معظمه گردید در سنه ۹۶۵ در میان مکه و شام مسافت زندگی قطع نمود و کامران میرزا

بمیدان کارزار در آمده چپقلشهای مردانه نمود و نمود شکست بر لشکر مخالف افتاد
پیر محمد خان صورت حال برین منوال دیده از معرکه بر آمده منهزم گشت آنحضرت داعیه
تعاقب مخالف و تسخیر بلخ مصمم داشتند اما از بی اتفاقی امرا این اراده بظهور نرسید و کار تمام شده
ناتمام ماند همدرین اثنا شهرت مخالفت کامران میرزا و عزیمت او بسمت کابل بر زبانها افتاد
و بجهت صلاح وقت تسخیر بلخ موقوف داشته سوانه کابل شدند و در سعادت ترین اوقات داخل
قلعه کابل شدند و بعیش و عشرت اشتغال ورزیدند کامران میرزا از کولاب بر سر
بدخشان و آن نواحی لشکر کشید و میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم جنگ نمودند و در انجا کاری
نساخته رو بکابل آورد آنحضرت از استماع اینخبر متوجه دفع او گشته در قپچاق متصل غوربند
هر دو لشکر با هم پیوستند و آتش کارزار مشتعل گشت جوانان کار طلب که تشنه جگر زلال
جانستانی بودند قدم در دائره دار و گیر آورده و مار از روزگار اشقیا بر آوردند دلیران
کارگذار رخش رستمی در میدان کارزار جولان داده در خونریزی اعدا تیغ جانستان را آبدادند

نظم

بپیوست جنگی کز آن سان نشان ندادند گردان گردن کشان
همه ریگ شد زیر نعل اندرون چو کرپاس آهار داده بخون
بیابان بکردار جیحون ز خون یکی بی سر و دیگری سرنگون

چون آنحضرت بر پشته ایستاده اندازه کار نوکران موافق و منافق بچشم مردم شناس
خویش می نمودند دیدند که اکثر امرا که خاک ادبار بر فرق روزگار خود بیخته بجانب کامران
میرزا روان شدند و بعضی در استعداد زمین بوس هستند و معامله دگرگون گردید از مشاهده
اینحال ستان جانستان از سر قهر و غلبه و غضب بدست اقدس گرفته بفوج مخالف تاختند
ناگهان تیری بر اسپ خاصه رسید و دیگری زخم غالب آمد و لشکریان آنحضرت مغلوب
شده رو بفرار نهادند

نظم

چو بینی که لشکر همه پشت داد تو تنها مده جان شیرین بباد
چو بینی که یاران نباشند یار هزیمت ز میدان غنیمت شمار

بالضرورة آنحضرت عنان تاب گشته بجانب ضحاک تشریف بردند و بسبب ضعف
و بسیاری ترود جبه خاصه از بالای والای خویش فرود آورده بیکی از نوکران

فردوس مکانی محمد بابر بادشاه در زمان رحلت وصیت فرموده بودند که این برادران با یک
دیگر قصد جان نکنند آن حضرت قصد جان میرزا نکرده بصلاح دولت خواهان نیک اندیش و
تقاضاے وقت میل در چشم کشیده هر دو چشم میرزا را که دیده بان جان و دل بودند از بصارت
معزول کرده فروغ از دیده بر گرفتند و رخصت مکه معظمه دادند میرزا در آن مکان شریف رسیده
بعد دریافت سه حج در سنه ۹۶۴ بهمان طرف ودیعت حیات سپرد القصه بعد رخصت میرزا
آنحضرت در کابل رسیده بعیش و عشرت پرداختند دامن دولت مغلی که غبار آلود حوادث
بود بچشمه افضال الهی شست و شو یافت و جمیع کافر نعمتان بسزاے نیات و اعمال خود
رسیدند و خرمن عمر و دولت ایشان به برق قهر ایزدی سوخته شد و نشان هستی ایشان از صفحهٔ
روزگار سترده گشت چنانچه مصاعب و متاعب عمر و موارد و مطالع یسر جا بجا موافق ترتیب
زمانی و تنسیق مکانی گذارش یافت اکنون شمهٔ از احوال سعادت اشتمال شیر شاه بتحریر
در آوردن و ترتیب این نسخه مشحون و براے مترصدان اخبار سلاطین افغانی افاده کردن لازم گردید

شیر شاه عرف فرید خان افغان سور

در زمانے که سلطان بهلول لودی فرمان رواے هندوستان بود ابراهیم جد فرید خان یعنی
شیر شاه که سوداگرے اسپان میکرد از ولایت روه آمده نوکرے امرا اختیار نمود و در سو چتی که مسکنه
تابع نارنول توطن گزید و در عهد خلافت سکندر بن سلطان بهلول پیش جمال خان حاکم جونپور
نوکر گشت بعد فوت او حسن خان خلف او که پدر فرید خان بود نزد جمال خان بوده رشد و کاردانی خود
ظاهر ساخت روز بروز ترقی پیش آمد او شده و چون ترقی او شنود که کار فرمایان قضا و قدر سلطنت
هندوستان بنام خلف سعادت پیوندش مقرر کرده بودند مقرر است که هرگاه زمان ولادت
با سعادت پادشاه قوی طالع نزدیک میرسد ناظمان سلسلهٔ علوی در نزدیکی آن از مقدم
میمنت توامش بشارات فرخنده و اشارات بمنصهٔ ظهور جلوه گرے سازند مصداق این معنی
آنکه در ایامے که والدهٔ شریفه فرید خان بعنصر گرامی آن خلف مسعود حامله بود در عالم خواب
مشاهده نمود که ماه منیر از آسمان فرود آمده در کنار آن حفیفه شد مصرعه
رحمت بجهه وجوه بخشنده کجا حجاب

---

(۱) منتخب اکبر نامه دفتر اول صفحه ۱۵۵ باختصار

بعد ازیمت شود را بطرف غرب زده قلندرانه از راه دو سیر بطرف جوی شاهی که الحال موسوم
بجلال آباد است رو نهاده باعانت افغانان خلیل و مهمند و سه مرتبه جمعیت یکجا کرده با فوج
بادشاهی که بسر او تعیین شده بود کارزار نموده شکست یافت آنحضرت برای
دفع شورش او از کابل نهضت فرمودند چون نزدیک کنک رسیدند کامران میرزا
با مردم و اجتماع افاغنه شبخون آورده کار نا ساخته بدر رفت و دران شبخون میرزا هندال از
دست افغانی ناشناخته بدرجه شهادت رسید باعث فراوان غم خاطر اقدس گشت و نزدیک
مزار پدر بزرگوار در گذرگاه کابل مدفون کردند بالجمله آنحضرت در موضع جهسود از توابع ننگنهار
تا انقضای ایام زمستان اقامت فرمودند چون زمستان باخر رسید و صولت سرما
رو بکمی آورد بر سر افغانان که کامران میرزا در پناه آنها رفته بود یورش کردند و در پیش
بلاغ پاسی از شب گذشته جنگ روداد و لشکر افغانان بوحشت آباد عدم رفتند و کامران
میرزا از انجا گریخته بدر رفت و رایات اعلی از ان طرف خاطر جمع نموده بکابل معاودت فرمودند
کامران میرزا بستوه آمده رو بهندوستان نهاده پیش سلیم خان ولد شیر خان که بعد از
فوت پدر تخت نشین هندوستان شده بود دران وقت در پنجاب بمهم جمون داشت در
مقام قصبه بن رسید سلیم خان پسر خود آواز خان و مولانای عبد الله سلطانپوری و دیگر امرا
باستقبال فرستاده دران قصبه بایکدیگر ملاقات کردند سلیم خان بعد از فراغ مهم جمون
میرزا را همراه گرفته عازم دهلی گردید و میخواست که او را دستگیر نماید میرزا ازین معنی آگاه گشته از منزل مچهی واره
با شخص یوسف آفتابچی را در جامه خواب خود گذاشته فرار نموده براجه کهبات که بهشت کروهی سهرند واقع است پناه برد
و از انجا چون اتفاق نیفتاد نزد راجه کهلور که از راجهای کوهستان بکثرت جمعیت و ولایت ممتاز بود رفت
چون او هم جا نداد در رو دولی افتاده به نگرکوت رسید و از انجا در جمون آمد در انجا هم نتوانست
اقامت ورزید بمشقت بسیار پیش سلطان آدم گکهر که دران زمان بجاه و شان نمایش داشت
و بشعور خود حکومت میکرد رسید سلطان آدم گکهر میرزا را نگاهداشته عرضه داشت
بجناب والا متضمن آنکه مقدم مقدس شود آنحضرت معه شاهزاده محمد اکبر بدانجناب
متوجه شدند و از آب سنده گذشته سلطان آدم شرائط دولتخواهی بجا آورده کامران میرزا
را همراه گرفته در مقام پرباله بخدمت آن حضرت آورد و از انجا که میرزا متعدد تقصیرات خطیر شده
بود و آنحضرت از بی اعتدالی او تنگ و لشکریان بجان آمده بودند و چون آنحضرت

اورنگ آرائے خلافت ہندوستان شدند فرید خان پیش بہار خان[1] ولد دریا خان که ولایت
پتنه متصرف شده خود را سلطان محمد خطاب کرده اسم سلطنت بر خود بسته بود رفته نوکر گردید
و بعد از خدمات پسندیده گشت نوبتی در حضور سلطان محمد در شکارگاه از روی جرأت و دلیری
شیری بشمشیر زد او فرید خان را شیر خان خطاب داد و به پیش آورد ... وزیر پسر اتالیق بلند گردانید
و بعد چند گاه وکالت پسر خود بشیر خان مقرر کرده بجاگیر با فرستاد و چون جمعیت شیر خان صورت انجام
درست نشد نزد سلطان جنید برلاس که از اعاظم امرائے بابری و خواهر حضرت بادشاه در حباله
زوجیت او بود در مانک پور رفته نوکر گردید بحسب اتفاق سلطان جنید برلاس بملازمت بادشاه
آمد شیر خان همراه او بود و وضع اطوار بادشاهی دید و با یاران خود میگفت که مغل را از هندوستان
برآوردن آسانست چه مغل خود بمعاملات نمیرسد و بشکار و عیش و عشرت مشغول است و مدار
معاملات بوزرا میگذارد و عیب افغان همین است که با خود اتفاق ندارند اگر مرا دست دهد همه را
متفق بوده مغل را بدر سازیم یاران ازین معنی خنده و استهزا میکردند بروزی سلطان جنید
بر مائده خاص بادشاهی حسب الامر والا حاضر شد شیر خان نیز دران مجلس حاضر بود قضا را طبق ماهیچه
پیش شیر خان نهادند او خود را از خوردن آن عاجز یافته کارد کشیده ماهیچه را ریزه ساخته بقاشق
خوردن گرفت چون نظر بادشاه بران افتاد و بدین حال واقف شده پسندیده حیرت فرمود که این
افغان عجب کارے کرده از همان روز منظور نظر عزت گشت وقتی سلطان جنید شیر خان
را یاد و افغان دیگر برائے سرفرازی از نظر اقدس درآورد و ازانجا که رخسار عالم آرای بادشاه
بپرتویست از شعشعهٔ انوار ایزدی انچه بعد از سرانجام کار بمنصهٔ ظهور میرسد بر مرآت ضمایر
صافیه شان اول جلوه گر میگردد از غایت عاقبت بینی و نهایت آگاهی صورت واقعه را پیش
از وقوع بمیزان عقل روشن سنجیده حضرت بادشاه آن دو افغان را بالتفات فرموده در
باب شیر خان حکم شد که چشمان این افغان شوخ مینماید این را دستگیر کنند شیر خان از بسکه
عنایات ایزد متعال شامل حال سعادت اشتمال او بود و صد افغان تمنا خلعت سلطنت
بر بالائے او دوخته بودند منتظر حکم بادشاهی بر تفرس دریافته پیش ازانکه او را قید کنند فرصت
غنیمت دانسته بدر رفت باز بملازمت سلطان محمد در پتنه رسیده مدار علیه اقتدار گشت
چون پسر سلطان محمد فوت شده بود و وارثی که قابلیت سلطنت داشته باشد نداشت

(۱) بہار خان در نسخه

همان وقت بیدار گشته این خواب سعادت انتساب بشوهر خویش گذارش نمود حسن خان بے
تامل و تحمل تازیانه چند بان عفیفه زد که آن کدبانو متعجب گشته استفسار نمود که من خواب خود
بیان کرده ام تازیانه زدن و مرا بی تقصیر آزار دادن از چه راه است فرمود که این خواب مژده
میدهد بمقدم خلف قوی طالع از انجا که بزرگان آزموده کار فرموده اند که اگر خواب نیک نمودار
شود بعد بیداری دران شب باز خواب نباید کرد تا نتیجه آن خواب زایل نگردد ازین جهت تازیانه
زدم که امروز و آن بقیه شب ترا خواب نگیرد القصه در سعادت ترین اوقات آن خلف
مسعود بعالم وجود آمد چون چهارساله گردید روزے طفلانه گریه کنان درمی از پدر خویش
میطلبید درویش صاحب حال و قال و داناے اسرار حال و مال فرید خان را بدین حال
دیده بخندید و باواز بلند گفت سبحان الله بادشاه هندوستان بطلب درمی گریه مینماید
حسن خان از کلام درویش خدا اندیش واقف گشته بغایت مسرور گشت و این معنی بمصداق
خواب نیک آن عفیفه تصور نموده بیقین دانست که این خلف سعادت مند برتبه والا کامیاب
خواهد شد چون آن والا اختر بحد تمیز رسید علامات ریاست از فراست او ظاهر
و آیات ایالت از بسالت او باهر اطوار جهانداری از فرط خبرداری او واضح و آثار بادشاهی
از وضع او آگاهی ادا رنج بود القصه چون جمال خان حاکم جونپور حسن خان را پیش آورده پرگنه
سهسرام و تانده از توابع رهتاس بجاگیر او مرحمت نمود با نصد سوار همراهش مقرر کرد فرید خان
داروغه جاگیر پدر خود گشته از روے تدبیر صائب و فکر ثاقب و عقل خداداد و دانش مادرزاد
بنظم و نسق معاملات و بندوبست مهمات بواقعی کرده در تخریب و تادیب گردنکشان و قلع و قمع
سرتابان و امنیت جادها و رفاهیت رعایا و افزونی زراعت و ازدیاد محاصلات و آبادی دیهات
مساعی جمیله بکار برد چنانچه جاگیر آباد گشت و محصول افزون آمد سرکشان از وے هراسان
بوده تن بمال گذاری و رعیت گری دادند چندان فرید خان بتحصیل علم قیام ورزید عربی تا کافیه
و فارسی گلستان و بوستان و سکندرنامه و دیگر کتب معروف خوانده بود بعد از انکه حسن خان
ودیعت حیات سپرده فرید خان و برادران او را مدتے بر جاگیر مناقشه ماند چون فرید خان از
همه برادران اعیانی و علاتی کلانتر در عقل و دانش و شجاعت و مردانگی سرآمد بود خدمت حکام
بجا آورده مصدر تحسین و آفرین و مشمول عنایات مے شد درین مناقشه بر همگنان غالبیت او
مے نمود بعد از انکه سلطان ابراهیم لودی کشته شد و ظهیرالدین محمد بابر بادشاه

در خود تاب مقاومت ندیده از بنگاله بطرف جهارکهند رفت و براجه چنتامن برهمن حاکم قلعه
رهتاس پیغام کرد که چون مغل از عقب میرسد اگر از روی مروت در قلعه جهت اهل و عیال
جا دهی احسان است که تا باقی عمر بر گردن خواهد بود درین طور ایام نکبت تلطف بهمسایگان ضرور
است بچنین حرف و حکایت چاپلوسی و نیرنگ سازی راجه ساده لوح را که زمان ادبارش
در رسیده بود فریفت و قبول کرد که اهل و عیال او در قلعه درآیند آنگاه شیرخان
یکهزار دولی ترتیب داده و در هر دولی جوانان مردانه را انتخاب کرده مسلح نشانده و در چند دولی که
پیش بود عورات درآورده روانه ساخت دربانان قلعه کسان راجه بتفحص دولی مشغول
شدند و در چند دولی عورات را دیدند شیرخان براجه پیغام کرد که مستورات را نتوان تفحص نمود
و ننگ ستر نتوان قبول کرد و راجه که ستاره دولتش نزدیک بغروب رسیده بود داده
ساده لوحی منع تفحص نمود که مزاحمت ننمایند چون دولیها تمام بقلعه درآمد افغانان
قوی جنگ و جوانان با ساز جنگ از دولی برآمده متوجه خانه راجه شدند و جمعی خود را
بدروازه قلعه رسانیدند و شیرخان نیز با فواج مسلح مستعد شده خود را بدروازه قلعه
رسانید و بسیاری از کسان راجه بقتل درآمدند و در نهایت آسانی قلعه بدست آمد چون این
چنین قلعه آسمانی ارتفاع که از مبادی بنای آن هیچ فردی از فرمانروایان بران استیلا نیافته
و در هندوستان نظیران کم نشان میدهند بتسخیر درآمد شیرخان کلید بیت المقصود بدست
آورده اهل و عیال خود را درین مامن گذاشته بجمعیت خاطر در پی کار خود گردید و بادشاه
در بنگاله رفت بعیش و عشرت پرداخت و ایام برسات در میان آمد شیرخان راه بنگاله مسدود
ساخته نگذاشت که خبر بکسی از رسد ملازمت لشکر بادشاهی برسد بعد از آنکه بادشاه از بنگاله
مراجعت کرد و در مقام چونسه پور بر کنار دریای گنگ اتفاق اقامت افتاد و شیرخان نیز
با لشکر عظیم آمده خیمه انداخت بحرف و حکایت بحسب ظاهر صلح کرده روزها میگذرانید و در باطن تهیه جنگ
جنگ را جوانان میداد تا آنکه جمعی از بنیاد مردم زبون را با اسباب آتش بازی روبروی لشکر
بادشاهی گذاشته خود در منزل عقب رفته نشست از آنجا که امری از پرده غیب
بظهور پیوستنی بود منصوبه چنان نشست که لشکر بادشاهی در کمال غفلت میگذرانید شیرخان
در لشکرگاه خود شبگیر کرده ناگهان بجمعی بر خیمه گاه بادشاهی در رسید و تیغ بی دریغ
خونریزی و سفاکی از نیام بهمت و دلاوری برکشاد و لشکر بادشاهی را فرصت زین کردن

شیر خان مدار المهام او بود بعد فوت او حکومت ولایت بهار باستقلال کمال یافت و اطراف
آن ولایت بزور شمشیر و قوت اقبال در حیطهٔ تصرف آورده شوکت و حشمت پیدا کرد و خیال
تسخیر بنگاله در خاطرش افتاد در آن نواحی منجمی بود عالی فطرت والا دانش در دقیقه شناسی طلوع
و غروب ستارگان و شرف و هبوط اختران و اتصالات انجم با خودها و نظرات کواکب با یک
دیگر و احکام نتایج هر یک استقلال کمال و با ابراز رازهای آسمانی و انبای اسرار سرنوشت انسانی مهارت
تمام داشت مانند سروش غیب حقیقت حال استقبال ظاهر می کرد و در گردش احوال افلاک تیزبین سحر منیر و طبیعت

دقیقه سنج خرد پرور ستاره شناس — اشاره فهم بلند اختر و همایون فال

شیر خان در باب ساعت برای تسخیر بنگاله بان منجم ارسطوی شیم التجا آورد او ساعتی فرخنده
که برای حصول نصرت و فیروزی مختار بوده باشد انتخاب کرده نوشته داد و بتائیدات الهی
در آن ساعت سعید شیر خان بر بنگاله یورش نموده بتسخیر در آورد و نیز چون تاج خان
افغان حاکم چنار گده را پسران بسببی از اسباب کشتند شیر خان سابقاً از و ملکه منکوحه
تاج خان را بافسون و فریب در عقد نکاح خود آورده قلعه مذکور را متصرف شد و بر تمام ملک شرقی
استیلا آورده بعد ازین نزدیکی حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه از محل مرحله انتقال بستند و
حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه سریر آرای خلافت گشتند سلطان محمود بن سلطان
سکندر لودی به پتنه آمده مسند آرای حکومت گشت شیر خان متابعت او اختیار کرده
باتفاق یکدیگر در جونپور رفته آن نواحی را از امرای بادشاهی تخلیص نموده بعد چندگاه لشکر
بادشاهی جونپور را از و باز گرفت چون سلطان محمود در سنه در اودیسه برگ طبیعی در گذشت
شیر خان بلا شرکت غیری بر پتنه و بنگاله دست تصرف یافت قوت و مکنت بهم رسانید و بر ملک
بادشاهی شروع تاخت نمود بعد از آنکه بادشاه بدفع او متوجه شدند او صلح در میان آورده
قطب خان عرف عبد الرشید پسر خود را با فوج بملازمت گذاشت که در خدمت حاضر بوده باشد
چنانچه قطب خان در مهم گجرات در رکاب بود از آنجا گریخته پیش پدر آمد چون بادشاه را در مهم
گجرات مدت مدید گذشت شیر خان فرصت یافت اکثر بلاد بتصرف خود در آورد و بعضی از
ممالک گجرات مفتوح گشت و افواج بادشاهی بر شیر خان تعین کرده و بادشاه نیز متوجه
شده بعد تسخیر قلعه چنار گده روانه بنگاله شدند شیر خان که در بنگاله قیام داشت باستماع توجه بادشاهی

---

(۱) لالونگر (۲) شاه

بنا کرده بروهتاس موسوم گردانید و ده هزار سوار برای سد راه لشکر پادشاهی و مالش گکهران در آنجا گذاشت چنانچه آن قلعه را خلف او اسلام شاه باتمام رسانید القصه شیرخان بعد تنظیم و تنسیق مهمات اندیار باگره رسیده و در تخت نشسته سکه و خطبه بنام خود نموده شیرشاه خطاب کرد و این بیت بر سجع نقش بست بیت

سکه الله باقی ترا باد دایم ‖ همان شیرشه بن حسن سور قایم

چون راجه پورن مل مرزبان رای سین لوای استیلا و غلبه برافراشته اکثر پرگنات نواحی متصرف شده از روی هوا پرستی و نفس دوستی دو هزار عورت مسلمه و هندیه را در حرم سرای خود در زمره پاتران و رقاصان انتظام داده بود شیرشاه باستماع اینمعنی بمقتضای حمیت اسلام و آئین سلطنت بتادیب آن خودسر هوا پرست و تسخیر قلعه رایسین کمر همت بربست و علم نهضت برافراشته در آن دیار رسیده قلعه را گرد گرفت بعد امتداد ایام محاصره و محاربات متواتره راجه پورن مل عاجز شده صلح کرد و بعد از گرفتن قول و قرار آمده ملازمت نمود علمای دین فتوی دادند که چون این کافر زنان مسلمه در خانه خود داده باوجود قول قتل او مطابق شرع لازم است شیرشاه بقصد حصول ثواب فوج آراسته جنگ انداخت راجپوتان دل بر مرگ نهاده کارستانی کردند که داستان رستم بازیچه شد مانند پروانه بی محابا خود را بر دم شمشیر و دندان فیل زده هلاک شدند و زنان و فرزندان راجوهر نمودند و بسیاری را از لشکریان شیرشاه کشتند نظم

دهاده برآمد ز هر دو سپاه ‖ تو گفتی برآمیخت خورشید و ماه

چکاچاک برخاست از هر دو سوی ‖ ز خون شد همه رزمگه همچو جوی

آخر الامر راجه پورن مل کارنامه تهور بظهور رسانیده با اکثری از مردم خویش در جنگ کشته شد چنانچه داستان دلاوری و مردانگی او تا حال در اشعار هندیه با کنایات کلی مشهور است شیرشاه بعد تسخیر قلعه رایسین و قتل پورن مل در آگره رسیده بجوار گشت و شکار بشغل گشید بعد صحت و شکار برای مالدیو حاکم اجمیر و جودهپور و میرتهه که پنجاه هزار سوار در ظل رایت او بوده سواری کرد و بعد فات جنگ در میان آمد چون کار بجنگ پیش نرفت شیرشاه فریبی بخاطر آورده مکاتیب از راجپوتان سرداران مضمون اطاعت پادشاهی و انحراف از رای مالدیو بنام شیر خود بجانب راجپوتان ارکان دو

اسپ(۱) فشاندند بجنگ انداختن چه رسد آن خفتگان بستر بی پروائی وخستگان خیلم غفلت اکثر بخوابگاه فنا غنودند و بسیاری بیابان نوردی هزیمت شدند. **نظم**

یکی داشت سر در هوای نگار · که با جان افغانیش افتاد کار
یکی جامه سیه دوخت بهر دوش تن · که شد جامه اش جانشین کفن
یکی می شد از باده عشرت پرست · که از باده مرگ گردید پست
یکی گوش بر نغمهٔ چنگ داشت · که اندر مقام عدم پا گذاشت
یکی تر و بالیش بود آرزو · که شد تختهٔ نرد تابوت او
یکی خواست زنار دیگر گریخت · گریزنده هر سو همه رخت ریخت
یکی ترکش انگند و دیگر کلاه · گریزان گرفتند بی راه راه
برآمد از انجا بگه رستخیز · همه بر گرفتند راه گریز
گریزان سپاه گروها گروه · نهادند رخ سوی دریا و کوه
نمودند شاه و سپه جمله پشت · در آن راه بادی در آمد بمشت
نه تاج و نه تخت و نه دولت بجا · نه اسپان نه مردان جنگی بپا
ز بس غارت انجا(۲) وچار پا · در آن دشت شد بر سپه تنگ جا

بفرمان پادشاه حقیقی فتح و نصرت نصیب شیرخان گردید و پادشاه شکست خورده حیران تعب شیمن در آگره رسید بعد یک سال افواج فراهم آورده باز در قنوج آمده جنگ کرد درین مرتبه بتائیدات الهی و معاضدات نامتناهی شیرخان منظفر و منصور گشت. **بیت**

بشیر دلی مردی و فرهنگ خویش · بگردون برافراشت اورنگ خویش

پادشاه منهزم گشته نتوانست در آگره و دهلی اقامت ورزید در لاهور رسید چند روز مقام کرده بسمت ملتان و بهکر رفت و شیرخان بعد چنین فتح عظیم تا لاهور یلغار کرده و از انجا خواص خان غلام خود را که محفوظ مزاج بخشش و قوت بازو او بود در شجاعت و مردانگی طاق و در سخاوت و نیک نامی مشهور آفاق چنانچه تا حال در هندوستان کارنامهای او زبان زد مردم است همراه فوجی گران بتعاقب پادشاه فرستاد و تا ملتان او را تعاقب نموده مراجعت کرد و شیرخان بتنبیه تعلقهٔ گکهران رفته برگشت و متصل کوه بالناته قلعهٔ

(۱) اسپ

باز امدم **نظم**

دلا شیر عدلست ارام ملک　　که از عدل حاصل شود کام ملک
ترا زین به آخر چه حاصل شود　　که نامت شهنشاه عادل شود
چو نوشیروان عدل کرد اختیار　　کنون نام نیک است ازو یادگار

در زمان سلطنت اکثر احکام اختراع کرده مدار کار بر قوانین سلطان علاء الدین خلجی که در تاریخ فیروزشاهی مندرج است نهاد و داغ اسپ را که پیش ازین سلطان علاء الدین مقرر کرده بود و از هیچ نگذشت مجدداً رواج داد و هزار و پانصد کروه از بنگاله تا رهتاس پنجاب بفاصله دو دو کروه سراها آباد کرده در هر سرا دو دو اسپ که نام داکچوکی باشد نصب نمود در دو سه روز خبر بنگاله برهتاس میرسید و مقرر بود وقتی که شیرشاه در دولتخانه والا برای خود مایده گستری او از نقاره شدی چون سراها نزدیک بود در طرفة العین تمامی سراها از بنگاله تا رهتاس پنجاب و دیگر شاهراههای ممالک مردم خبردار گشته نقاره نواختندی و در هر سرا همان وقت از سرکار پادشاهی بمسافرین مسلمین طعام و بهندوان ارد و روغن دیگر دادندی و عالم عالم مسافران از مایده و افضال ان پادشاه دریا نوال معده خواهش پر نمودندی مترددین تهیدست از قوت درماندگی نکشیدندی **بیت**

شربت جودش مزاج تنگدستی را دوا　　خست افلاس را فیض عطایش غمگسار

و در شاهراه بهر دو جانب درخت میوه دار نشانند تا مترددان در سایه ان بآسایش و آرامش آمد و شد نمایند و از اثمار ان اشجار بے ممانعت بهره یاب شوند مقرر کرده بود که از نیلاب تا دهلی دیهات افغانان و در دیه آبادسازند تا سد راه مغول از سمت کابل بوده باشد در عهد سلطنت او امنیت بحدی بود که اگر زالی سبد طلا داشتی و در صحرا خواب کردی حاجت پاسبان نبود **قطعه**

اگر یک تن برد چون مهر انور　　ز مشرق تا بمغرب طشت از زر
نیارد هیچ غور از ورع پرهیز　　که در طشت زر او بنگرد تیز

گویند چون اینهمه دیدی تاسف خوردی که بنام شام بمنزل رسیدم یعنی در وقت پیری

رائے مسطور مشتمل بر استمالت و دلجوئے و در باره محبوس کردن رائے مذکور نوشته عمداً
آن خطوط را بدست کسان رائے در آورده ازین معنی دل رائے مال دیو را از اعیان دولت
او برگردانیده در لشکر او خلل انداخت و علی التواتر جنگ کرده فتح یافت و اجمیر را
مسخر در آورده بدہلی مراجعت نمود چون حاجی بیگم حرم خاص همایون بادشاه در جنگ مغلوب
بسته در قید آمده بود شیر شاه از روئے نیکذاتی آن عفیفه بحرمت و اعزاز تمام مامون و
مصئون میداشت بعد از آنکه خبر رسید که بادشاه از عراق و خراسان معاودت
نموده در کابل رسید نزد آن عفت قباب را باحترام تمام پیش بادشاه در کابل
رسانید و نیک نامی و نیک مردی خود بر عالمیان ظاهر گردانید القصه شیر شاه
بغایت نیک ذات و فرخنده صفات در عقل و دانش و تدبیر ملک گیری و جهانداری
بے نظیر بود در رفاهیت رعایا و آسودگی خلایق همت بر کمال داشت در احیائے
مراسم عدل و داد و افشائے لوازم بذل و سخا گوئے سبقت از نوشیروان عادل
برده در محکمه عدالت خویش و بیگانه را مساوی میدانست و سایر الناس را بیک نظر
میدید گویند روزے شاهزاده عادل خان که از همه کلان بود فیل سوار از کوچه آگره
میگذشت بقال زنی در خانه خود که دیوار کوتاه داشت برهنه بغسل مشغول بود چون نظر
شاهزاده بران زن جمیله برهنه افتاد بیره پان بسوی او انداخت و نگاه کرده ازان کوچه
گذشت از انجا که آن عورت در عصمت ثابت بود ازینکه مرد بیگانه او را برهنه
دید خواست که خود را هلاک گرداند همدران اثنائے شوهرش آمده برین حال
واقف گردید و عورت را بحرمت و حکایت از هلاکت باز داشت و آن بیره پان را
گرفته در جرگه فریادیان داخل شده حقیقت حال را بعرض شیر شاه رسانید آن
بادشاه عدالت پناه بر ماجرائے احوال بقال واقف گشته افسوس بسیار کرد و بمقتضائے
انصاف منشی حکم کرد که این بقال را فیل سوار کرده زن عادل خان را پیش او حاضر
سازند تا مستغیث همین بیره پان را که بدست دارد بسوئے او اندازد امرا و وزرا
هر چند در موقوف این حکم التماس کردند منظور نگشت و فرمود که نزدیک من در عدالت
فرزند و رعیت برابر است که روا باشد که فرزندان ما با رعایا چنین سلوک
نابجا کنند آخر الامر بقال راضی شده و عرض نمود که بحق خود رسیدم داد فریاد

بودند اسلام شاه این امرا را فرستاده که تسلی خاطر شاهزاده نموده بیارند بعد از آن که
اسلام شاه از کالنجر به آگره رسیده شاهزاده عادل خان نیز از رنتهنبور آمده و قرار
بر ملاقات طرفین افتاد و اسلام شاه بخاطر آورد که سلطنت نه امریست که از دست
باید داد و دولت و جاه نه چیزیست که بکسی باید سپرد بدین صورت عذر اندیشیده
مقرر کرد که زیاده از دو سه کس در قلعه همراه شاهزاده نیایند چون تقدیر رفته بود
که این اندیشه پیش رود در وقت آمدن شاهزاده جمعی کثیر درون قلعه رفتند اسلام شاه
بالضروره اظهار اخلاص و برادری نموده گفت که تا حال افغانان را نگاه داشته شد
اکنون بشما می سپارم آنگاه دست شاهزاده را گرفته بر تخت نشاند و پابوسی نمود
از آنجا که شاهزاده بعیش و عشرت میل تمام داشت قبول سلطنت نکرده اسلام شاه را
بر تخت نشانیده اول خود سلام کرده مبارک باد گفت پس از آن دیگران سلام
کردند و همان وقت شاهزاده رخصت شده به بیانه رفت اسلام شاه با وجود چنین
سلوک که از برادر کلان بوقوع آمد از وی خاطر جمع نداشت و از بی اتفاقی بعضی امرا
هراسمند می بود بنابر آن جواله طلا بدست غازی خان محلی فرستاد که شاهزاده را مقید
کرده بیارد و شاهزاده بعد اطلاع این معنی نزد خواص خان در میوات رفته از
نقض عهد اسلام شاه او را مطلع گردانید ازین معنی خواص خان برآشفته غازی خان
محلی را طلبداشته همان زنجیر در پای او انداخته رایت مخالفت برافراشت
و امرایان موافق را رفیق خود کرده با لشکر بسیار در دامن آگره گردید قطب خان و
دیگر امرا که در عهد شیر شاه رفیق بودند از اسلام شاه رنجیده و شاهزاده عادل خان
را ترغیب سلطنت نمودند اسلام شاه بتدارک این شورش پرداخته قطب خان
وغیره را تسکین کرده با خود متفق گردانید شاهزاده باتفاق خواص خان و دیگر امرا
در نواحی آگره آمده صفوف پیکار آراست و در طرفین جنگ ترازو شده بارادت
الهی شاهزاده شکست یافته بطرف چتنه رفت بعد از آن احوال شاهزاده بکسی
معلوم نیست و خواص خان و عیسی خان هزیمت خورده بجانب کوه کمایون رفتند
و اکثر اوقات از کوه برآمده دامن کوه که تعلق به بادشاه داشت تاراج میکردند بعد
چندگاه قطب خان را با عساکر گران بر سر ایشان تعین گردید اتفاقاً که قطب خان

سلطنت یافتم مشهور است که در روز داخل شدن شیرشاه در دهلی عورتی سبزه
فروش بر زبان آورد که دهلی شوهر یافت اما پیر چون این سخن بگوش شیرشاه رسید
جوانانه اسپ را تند کرد و یاران زن عیار گفت پیر است اما ظریف القصه شیرشاه
در آخرها برای تسخیر قلعه کالنجر رسیده محاصره نمود و سرکوب و ساباط ترتیب داده
حقه های دارو را آتش داده درون قلعه انداختن آغاز کرد اتفاقاً یک حقه
بر دیوار تصادم نموده برگشت و در دیگر حقها افتاد و آتش درگرفت بسیاری
از لشکریان با دستارها ضایع شدند شیرشاه هم که نزدیک بود سوخته شد لیکن
اندک رمقی داشت ترتیب جنگ بر دم خود میگفت در آخر همان روز قلعه
مفتوح گشت و روح شیرشاه نیز از حصار بدن همان روز برآمد و باعث هزاران تاسف
دوستان و غم خیرخواهان گردید قطعه

شیرشاه آنکه از صلابت او　　شیر و بز آب را بهم می خورد
چونکه رفت از جهان بدار بقا　　یافت تاریخ او ز آتش مرد

مدت حکومت او بست سال و کسری از انجمله پانزده سال در امارت و پنج سال و
دو ماه در سلطنت هندوستان ٭

اسلام شاه المشهور بسلیم شاه عرف شاهزاده جلال خان بن شیرشاه

چون واقعه ناگزیر شیرشاه رو داد ارکان دولت و اعیان حضرت مشورت کردند
که شاهزاده عادل خان خلف بزرگ در قلعه رنتنبهور دور دست است و وجود
بادشاه برای پاسبانی سپاه و رعیت ضرور والا زودتر فتنه بر می خیزد و
اختلال در ممالک راه می یابد ناگزیر شاهزاده جلال خان خلف خورد را که در ریوان نام
جای بود طلب داشتند و او بجناح استعجال در پایان قلعه کالنجر در سنه ٩٥٢ بر تخت
خلافت جلوس نموده و سکه و خطبه بنام خود کرده اسلام شاه خطاب گردانید و به برادر
بزرگ نامه نگاشت که برای تسکین فتنه و آشوب محافظت سپاه نموده ام مرا
بجز اطاعت چاره نیست شاهزاده عادل خان در جواب نوشت اگر گفتار بکردار پیوندی
و فروغ راستی داری باید که خواص خان و چهار امرا بفرستی تا آمده تسکین من نموده

اورا بدر کرد **نظم**

ان را که خدا نگاه دارد | آسیب کسے بروے نه ارد
کارش همه بخت نیک سازد | در غصه حسود جان گدازد

القصه نیازیان گریخته در دهنکوت نزدیک ولایت روه اقامت ورزیدند و اسلام شاه تا رهتاس تعاقب نموده بگوالیار رسید روزے شجاعت خان را شخصے ناگهان زخم زده بود او وقوع این معنی باشاره اسلام شاه تصور نموده متوهم گردید و از حضور گریخته بمالوه رفت عیسی خان را با هشت هزار سوار تعاقب او تعین کرد او در فته چند مرتبه محاربه نمود و شجاعت خان را عاجز ساخت بالضرور شجاعت خان اطاعت قبول کرده در حضور امد و بعد چند گاه مورد عنایت گشته بحکومت مالوه باز سرفرازی یافت چون ظاهر شد که اعظم همایون در دهنکوت اقامت ورزیده دران نواحی مصدر فتنه و فساد شده و اختلال در امور ان دیار راه یافته بنا بر دفع این شورش خواجه ویس را که از عمده امراے والاشان بود با بست هزار سوار تعین نمودند چون فتنه اندوزان جمعیت فراوان داشتند و اسباب نبرد زیاده هم در اول جنگ شکست یافته روبفرار نهاد اعظم همایون بعد فتح تا سهرند تعاقب خواجه ویس نموده و لشکریانش بر قصبات و دیهات پنجاب دست تطاول دراز کرده بند و مواشی و مال ساکنه اندیار غارت نمودند و شورشے عظیم در پنجاب و حالتے غریب بر ساکنان اندیار رو داد ازانجا که مالش گردن کشان عصیان شرشت که کلاه گوشه استکبار کج نهاده دماغ شوریدگی دارند و اندافتن فتنه اندوزان جرایم ورزکه باعث اختلال امور مملکت شوند بر ذمت همت سلاطین والا اقتدار لازم است تا غبار اشوب از راه مملکت دغم فتنه از دل خلایق بماده موجب امنیت روزگار گردد بنا بر این اندیشه اسلام شاه با لشکر گران و توپ خانه فراوان از دهلی متوجه دفع نیازیان گردید اعظم همایون که سرخیل جماعه سرکشان بود تاب نیاورده گریخته در دهنکوت رفته متحصن گشت لشکر بادشاهی قلعه را گرد گرفته اسباب قلعه گیری مهیا کردند و متواتر جنگ توپ و تفنگ درمیان امد و شکست بر مخالفان افتاد اعظم همایون گریخته در کوهستان کهران رفته

برترغیب امدن شاهزاده رفیق دیگران بود و از اسلام شاه هراس داشت
از آنجا گریخته در لاهور پیش اعظم همایون رسید او قطب خان را بموجب حکم
قید کرده بحضور فرستاد و تا اسلام شاه او را با چهار کس دیگر قید کرده در قلعه گوالیار
محبوس گردانید چون اسلام شاه در رعیت پروری و عدالت گستری و خداشناسی
و دین پرستی بے نظیر بود اما سپاهی را بغایت تنگ و آزرده میداشت و
طریقه او آن بود که هر کرا از روے اعتراض از نوکری برطرف کردی جاگیرش تغیر داده
مقرر نمودی که او با جمعیت خود حاضر بوده بدستور سابق خدمت میکرده باشد
درصورتے که اندکی در تقدیم خدمت از و تهاون شدی مورد عتاب گردیدی بلکه فرزندان
بسیاست رسیدی نظم

سپه را در آسودگی خوش بدار — که در حالت سختی آید بکار
سپاهش که کارش نباشد ببرگ — بکار روز ہیجا نهند دل بمرگ
بہاے سر خویشتن مے خورند — نه انصاف باشد که سختی برند
چو دارند گنج از سپاهی دریغ — دریغ آیدش دست بردن بتیغ
چه مردی کند در صف کارزار — که دستش تهی باشد از روزگار
همان به که لشکر بجان پروری — که سلطان بلشکر کند سروری

از وقوع چنین امور بعضے امرا منحرف شدند و اعظم همایون عرف هیبت خان نیز
در لاهور رایت مخالفت برافراشت و او از جانب لاهور و خواص خان و عیسی خان
از طرف کمایون در انباله متصل سهرند رسیده مشورت کردند که شاهزاده عادل خان
را طلب داشته بسلطنت باید برداشت اعظم همایون این معنی را قبول نکرده خود
اراده خلافت میداشت خواص خان رنجیده و بے جنگ برخاسته رفت و عیسی خان
خود را پیش اسلام شاه رسانید و اعظم همایون و دیگر نیازیان بر نارنگ متصل انباله
صفوف مصاف آراسته با اسلام شاه آماده پیکار شدند و باندک جنگ منهزم
گشته نتیجه حرام نمکی یافتند و بهر طرف متفرق گشتند سعید خان برادر اعظم همایون
خواست در زمره مردمانی که مبارکباد فتح میدادند رفته قصد اسلام شاه
نماید فیلبانے ازین معنی واقف شده در وقت آمدنش در آن مردم تیره دوده

---

(۱) همت خان (۲) پنتله

ادمیان مقرر کرده هر توپ را هزار و دو هزار آدم می‌کشیدند بعد رسیدن بلاهور خبر
یافت که بادشاه وقت دستگیر گردن کامران میرزا از کنار دریای سنده باز بکابل
مراجعت کرد اسلام شاه از اطلاع این معنی و بعد حصول جمعیت از نظم و نسق
امور آن دیار معاودت نمود بخاطر داشت که چون لاهور شهریست بزرگ در اندک
فرصت تجملات بادشاهی و سامان لشکرها و سپاه فراوان و یراق و سلاح و دیگر
اسباب جنگ بهم میرسد و محل در آمدن مغل از کابل است آن شهر را خراب کرده مانکوت
را که در کوه سوالک قلعه احداث کرده دار السلطنت گرداند مانکوت قلعه ایست
متضمن چهار قلعه استوار بر فراز کوهها مقارن بهم و متساوی الفلاع اسامی ارتفاع
بنظر نظارگیان از یک قلعه زیاده در نمی آید لشکرها را آن حصول مشکل و بر تقدیر
وصول دست بر ساکنان آن قلعه یافتن دشوار اینجاست گرا افسر اوان دارد و
اذوق چندانکه خواهد بیر **نظم**

حصارے چو گردون گردان بلند | که رفعت ز برجش بود بهره مند
نیاید سر او بگردون فرود | که سرکوب گردون بود برج او

لیکن این اراده او صورت نه بست و برحمت دانه دنبل که بر مقعد او برآمد در گوالیا
برحمت حق پیوست بغایت نیک ذات و نیکو صفات بود و قوانین سلطنت و قواعد
عدالت مانند پدر والا قدر مرعی میداشت در عهد او از اقربا بر ضعفا ستم نمیرسید
از نیلاب تا بنگاله در میان سراها که شیر شاه احداث کرده بود یک سرای دیگر
تعمیر نموده بدستور پدر رفیع قدر برای مسافران طعام از سرکار خویش مقرر کرد
و قانون گویان پرگنات برای نگاهداشت سر رشته کاغذ از تغیر و تبدیل[1] و تقطیع و بیان
حال رعایا و تدبیر آبادی و افزونی مزروعات و مشورت ضبط حاصلات و مر
گزارش حقیقت هر نیک و بد اختراع او ست ملک گیری و جهانداری و انصاف
و عدالت و انتظام مهام جهان بنوعی که از این پدر و پسر بمنصه ظهور رسیده
از سلاطین گذشته کم نشان میدهند هر دو رفتند و اسم نیکی و نیک نهادی خود را در جهان
گذاشتند **بیت**

نیک و بد چون همه بباید مرد | خنک آنکس که گوی نیکی برد

---

(۱) یعنی جزو کل ۱۲

بسلطان ادم گکهر پناه برد و اهل و عیال و مادرش در دست مردم بادشاهی
اسیر شدند بعد ان اسلام شاه بسر گکهران نهضت نمود سلطان ادم اما دچند
گشته بارها محاربات در میان آورده تا سال نُه[1] نفاق نمود و اخرالامر سلطان ادم عاجز
شده عذر ها خواست و اعظم همایون را ازانجا برادرد و او فرار نموده بطرف
کشمیر رفت اسلام شاه اندکی تعاقب نموده برگشت دران ایام شخصی در تنگی راه شمشیر
بسر اسلام شاه انداخت اما کارگر نشد بادشاه از غایت چستی و چالاکی برو غالب
امده بدست خود او را بقتل رسانید بالجمله چون فتنه و فساد ازان دیار برطرف شد
و امن و امان پدید امد اسلام شاه ازان نواحی خاطر جمع نموده براه دامنه کوه روانه دهلی
گردید چون نزدیک جمون القصبه بن رسید خبر امد که کامران میرزا برادر خورد همایون بادشاه
در کابل از برادر کلان شکست یافته با ستد مانے کمک امده نزدیک خیمه گاه بادشاهی
رسیده اسلام شاه اوازخان پسر خود را مع مولانا عبد الله سلطان پوری باستقبال
فرستاد اینها رفته میرزا را اوردند چون میرزا به حضور رسیده ایستاد اسلام شاه
از روے رعونت یا بواسطه خفت میرزا متوجه نگشت و عمداً تغافل کرد حسب الامر
او میر توزک باواز بلند گفت که قبله عالم مقدم زاده کابل مجرا میکند و این لفظ
را سه مرتبه تکرار کرد و باعث هتک ابروے میرزا گردید بالاخر اسلام شاه
بتعظیم نیم قیامے به میرزا ملاقات کرد و ازین معنی زیاده خفت میرزا گردید و چرا نگردد
که از قبله و کعبه خود رو گردان گشته بدشمن جانی التجا اورده بود چون ازانجا کوچ
گشت بطریق نظر بند میرزا همراه برد و میرزا از راه وقت یافته گریخت و براه کوه
سوالک بجمون و مشاق مالا ایلاق پیش سلطان ادم گکهر رسید و سلطان اورا دستگیر
کرده نزد همایون بادشاه رسانید چنانچه سابقاً سمت تحریر یافت القصه
سلطان اسلام شاه چون به دهلی رسید شهرت گشت که بادشاه براے دستگیر
کردن کامران میرزا از اب سنده گذشته ازین خبر اسلام شاه از دهلی متوجه
لاهور گردید چون نزدیک دان توپ خانه حاضر نبودند براے چرا با ماکن دور دست
رفته بودند از روے شتاب بندگی براے کشیدن عرابهاے توپ خانه

[1] ده سال نفاق ۰

مددگار شد اعتبار یافته از معتمدان گشت و در اکثر امور ملکی و مالی دخیل شد بعد
از آنکه سلطان محمد عادل بسریر آرای خلافت گشت هیمون معتمد علیه گردید و رفته
رفته جمیع مهمات ملکی و مالی باو رجوع شد چندگاه بخطاب بسنت رای مخاطب
شد بعد ازان راجه بکرماجیت خطاب یافته کار سلطنت از پیش برد اگرچه
اسم سلطنت بر سلطان بود اما تمامی کاروبار جهانبانی بهیمون تعلق داشت نظم و
نسق امور مملکت و عزل و نصب حکام ممالک و داد و ستد جاگیرها و بند و بست
عساکر باختیار او بود فیل خانه و خزانه شیرشاه و اسلام شاه در قبض و تصرف
او در آمد گویند بدقیافه و کریه منظر و کوتاه قد و دراز اندیشه بود سواری اسپ
نمیدانست و شمشیر بر کمر نمی بست همیشه سواری فیل میکرد و آنچنان بهره از
شجاعت و دلاوری داشت که از طرف سلطان محمد عادل با افغانان که مدعی سلطنت
بودند بیست و دو جنگ نموده بقوت دلیری و مردانگی مظفر و منصور گشت و نوعی
از عقل و دانش بهره مند بود که تدبیر فرمانروائی و کشورگشائی و قواعد جهانبانی
و جهانستانی آنچه او کرده دیگری نکرده باشد جمیع افغانان مطیع و منقاد او بودند و
اصلا سر از خط اطاعت او بیرون نمی بردند **بیت**

ز طالع هر که او روشن شود شمع همه اسباب دولت می شود جمع

القصه بعد چندگاه افغانان از سلطان محمد عادل برگشته هر یکی بهر ناحیتی و دیاری
بهر طرف فتنه و فساد برخاست شاه محمد فرملی و سکندر خان پسرش پیش سلطان
گفت و گوی ناهموار کرده بسیاری را کشتند و انها برگشته شدند تاج خان
برادر سلیمان کرارانی در دیوان خاص از حکم سلطان عدول نموده و از گوالیار گریخته
بر کنار دریای گنگ رفته جمعیت فراهم آورده لوای مخالفت برافراشت
هیمون بقال با لشکر بسیار و فیلان بیشمار رفته او را شکست داد ابراهیم خان
سور که خواهر او در عقد نکاح سلطان محمد عادل بود و از بنی اعمام شیرشاه بود مخالفت
ورزیده اکثر پرگنات نواحی دهلی را متصرف گشت و بسیاری امرا را با خود متفق گردانیده
سلطان محمد عادل تاب نیاورده بطرف چنارگده رفت احمد خان سور که برادرزادهٔ
و داماد شیرشاه و خواهر دیگر سلطان محمد عادل در حبالهٔ او بود خود را سلطان سکندر

مدت سلطنت او هشت سال و دو ماه و هشت روز ◆

فیروز شاه عرف شاهزاده فیروز خان بن اسلام شاه

بعد رحلت اسلام شاه ارکان دولت و اعیان سلطنت فیروز خان را که در عمر دوازده سالگی بود بر تخت خلافت نشاندند سابقاً اسلام شاه به بی بی بائی[1] منکوحه خود میگفت که مرگ این فرزند از مبارز خان برادر تست اگر برادر خود را میخواهی از فرزند دست خود بشو بهتر آنست که این خار از میان بردار بی بی جواب میداد که برادر من مبارز خان بعیش و عشرت میگذراند او را به پادشاهی کاری نیست اما آنجا که سخن پادشاهان پادشاه سخن است آنچه اسلام شاه گفته بود از مبارز خان بمنصه ظهور رسید یعنی بعد جلوس فیروز خان بر تخت مبارز خان بطمع سلطنت قصد خواهرزاده خود کرده هرچند بی بی بائی خواهرش گریه و الحاح نمود و گفت این طفلک را بجائے می برم تو پادشاهی کن و زنهار قصد پسر من مکن آن بے رحم سنگدل قبول نکرده فیروز شاه را با قبیح ترین وجه کشت و بدنامی ابد برائے خود حاصل نمود مدت سلطنت فیروز شاه سه روز ◆

سلطان محمد عادل عرف مبارز خان عدلی بن نظام خان برادرزاده شیر شاه

در سنه ۹۶۰ بر تخت خلافت جلوس نمود و سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان محمد عادل مخاطب گشت و ابواب خزاین کشوده مانند سلطان تغلق شاه دست بذل و نوال کشاده طریقه سخاوت پیشه کرد و شمشیر خان برادر خورد و خواص خان را که غلام زاده شیر شاه بود وزیر اعظم و مدار علیه ممالک ساخت و هیمون بقال ساکن ریواری بیش او اعتبار یافت این هیمون در ابتدائے حال در پس کوچها گردان به بے سرمایگی نمک شوری فروختی بعد ازان در اردوے اسلام شاه دوکانداری میکرد و بعد چندے بطاقت امین مودی اسلام شاه گردید چون طالع او

(۱) بی بی بائی در سنه ۹۶۲ ◆

آمدن حضرت همایون پادشاه بتسخیر هندوستان و فتح بر افغانان و رحلت نمودن باز از جهان

چون از کابل شنیدند که در هندوستان بهر اقطار افغانان رایت حکومت بر افراختند و هر کدام
دم استقلال میزنند و در هند طوائف الملوکی شده در شهور سنه ۹۶۲ آنحضرت در ساعت
مختار که حرکات افلاک بآن افتخار کنند و نظرات کواکب بآن مباهات نماید بهندوستان نهضت
فرمودند نظم

زمانے که با نصرت حق یار بود ‌ ‌ ‌ نظرهای طالع سزاوار بود
روان شد باقبال فتح و ظفر ‌ ‌ ‌ سعادت بفیروزیش راهبر
سروش فلک نصرتش همعنان ‌ ‌ ‌ جنود ملک در پیش حرز جان

منعم خان بحکومت و حراست کابل منصوب گردید و در روز نهضت الویه عالیه از کابل دیوان
لسان الغیب حاضر کرده تفاول جستند ازین بیت بشارت نصرت داد بیت

دولت از مرغ همایون طلب و سایه او ‌ ‌ ‌ زانکه با زاغ و زغن شهپر همت نبود

القصه آنحضرت معه شاهزاده محمد اکبر با سه هزار سوار جرار بهند روانه شده کوچ بکوچ قطع
مسافت نموده بلاهور رسیدند افغانان از طنطنه نهضت موکب عالی پراگنده شدند و لاهور
بے جنگ بتصرف اولیاے دولت در آمد بیت

چو لشکر پدید آید و یار بخت ‌ ‌ ‌ بر اندازد از دیگران لشکر و کار سخت

بعد رسیدن بلاهور افواج قاهره بسرکردگی بهرام خان خانخانان بجانب جالندهر و سرهند
تعین فرمودند دو مرتبه دران نواحی جنگ در میان آمد و ظفر و نصرت نصیب اولیاے
دولت گردید بعد آن خانخانان از دریاے ستلج عبور نموده در حوالی ماچی واره بوقت
شب با افغانان جنگ عظیم نمود و بارادت الهی شکست بر افغانان افتاد و فیل و اسپ و
دیگر اسباب بدست بهادران فیروزمند در آمد و خانخانان بعد فتح در سرهند رسیده
طرح اقامت انداخت و درین وقت سلطان سکندر را از استماع خبر غلبه لشکر منصور و
شکست نوکران خود از آگره کوچ کرده با هشتاد هزار سوار و فیلان و توپخانه بسیار از نزدیکی

ملقب ساخته بر سر ابراهیم خان رفت لشکر ابراهیم خان هفتاد هزار سوار بود
و سکندر خان ده[۱] هزار سوار داشت بهمدیگر جنگ واقع شد بتائیدات
سبحانی سلطان سکندر بر و غالب آمد آگره و دهلی متصرف گشت و از سنده[۲]
تا دریاے گنگ بتصرف او در آمد میخواست که شرق رویه رفته مدعیان
حکومت را از میان برداشته دعوے انفراد[۳] نماید لیکن بسبب شهرت توجه
محمد همایون بادشاه از کابل بسمت هندوستان در آگره متوقف ماند و هیمون بقال
از جانب سلطان محمد عادل با لشکر بسیار و پانصد فیل نامدار و توپ خانه بے شمار
آمده با ابراهیم خان جنگ کرده مظفر و منصور گردید و بعد حصول جمعیت خاطر
ازین طرف بر سر محمد خان سور حاکم بنگاله که علم مخالفت برافراشته بطرف جونپور
و کالپی و آگره راهی شده بود رفته با سلطان محمد عادل رفیق گردید و در موضع
چهپر گهته[۴] ده دوازده کروهے کالپی محاربه عظیم نمود قضا را محمد خان شکست یافته
در رزمگاه کشته شد و کار هیمون بقال بالاتر گشت چون در آگره سلطان سکندر
استیلا داشت هیمون مقاومت با سلطان سکندر از اندازه قوت خویش بیرون
دانسته اراده آگره فسخ نموده بجانب بهار و بنگاله روانه گشت دیگر مقدمات
سلطان محمد عادل همین جا گذاشته شد حقیقت کشته شدن او و هیمون و دیگران
در عهد سلطنت محمد اکبر بادشاه تحریر خواهد آمد اکنون ذکر آمدن محمد همایون
بادشاه براے تسخیر هندوستان و جنگ کردن با سکندر و مظفر و منصور گردیدن
و انقطاع رشته سلطنت افغانان بقلم آوردن ضرور است مدت حکومت سلطان
محمد عادل قریب دو سال و از ابتداے شیرشاه تا نهایت سلطان محمد عادل چهارده
شانزده سال ❊

---

(۱) ده ❊

(۲) اب سنده ❊

(۳) انفراد نشاید (۴) چپر کنده یا چپر گهته ❊

بهر کارے یزدان یاریت باد　　ز عمر و ملک برخورداریت باد

شاهزاده جوان بخت بعد رخصت از حضور والا قطع مراحل نموده در حوالی قصبه کلانور نزول اجلال فرمودند سلطان سکندر از آوازه انتهاض موکب منصور دست از تصرف پرگنات باز کشیده در قلعه مانکوت که مامن او بود رفته متحصن گردید از آنجا که بقا خاصه آفریدگار و فنا نصیبه آفریده است هر کس که خلعت حیات پوشیده بناچار در کارگاه ممات عریان خواهد گشت یعنی چون زمان رحلت حضرت بادشاه نزدیک رسید در روزے که منتظر طلوع زهره بود بوقت شام بعزم دیدن آن کوکب نورانی بر بالاے کتابخانه برآمده لحظه ایستاده قصد فرود آمدن نمودند دران وقت موذن شروع بانگ نماز کرد آنحضرت بتعظیم اذان در زینه دویم اراده نشستن کردند درجات زینه صاف که سنگ لغزیده داشت در زمان نشستن از پا در آمده بسر در آمدند و از نردبان فرود افتاده بزمین رسیدند و ضرب سخت بشقیقه راست رسیده به بیهوشی منجر گشتند هرچند اطبا و حکما بمعالجه پرداختند فایده بران مترتب نگردید بالآخر داعی حق را لبیک گویان بریاض رضوان خرامیدند نعش حضرت اقدس در کیلوکهری معزالدین کیقباد مدفون کرده مقبره متضمن عمارات عالیه احداث نمودند چنانچه شخصے در تعریف مقبره گفته است **بیت**

هر که میخواهد که بیند شکل فردوس برین　　گو بیا آن قصر والا باغ همایون ببین

شعراے والا فطرت و فضلاے بلند فکرت در تاریخ وفات آنحضرت اگرچه اشعار رنگین و ابیات ندرت تضمین گفته داد سخنوری داده اند اما این شعر بغایت نادره و موقع و بجا آمده است **قطعه**

همایون بادشاهان شاه عادل　　که فیض خاص او بر عام افتاد
بنائے دولتش چون یافت رفعت　　اساس عمرش از انجام افتاد
چو خورشید جهانتاب از بلندی　　بپایان در نماز شام افتاد
جهان تاریکی در چشم مردم　　خلل در کار خاص و عام افتاد
قضا از بهر تاریخش رقم زد　　همایون بادشاه از بام افتاد

مدت سلطنت مرتبه اول ده سال و مرتبه دویم ده ماه ۰

سهرند آمده بجرد معسکر خندقی برآورده آماده پیکار گردید خانخانان شهر را محکم کرده بقدر مقدور
تردد میکرد و عرایض نیاز متضمن رسیدن او بدرگاه والا ارسال داشته استدعای مقدم همایون
نمود آنحضرت باوجود عارضه قولنج از لاهور نهضت فرموده بعد قطع مراحل در سهرند نزول
اقبال فرمودند و صفوف پیکار آراسته مقابل غنیم که اضعاف مضاعف از لشکر پادشاهی
بود در آمدند هر روز جنگ توپ و تفنگ درمیان می آمد بعد چهل روز جنگ صف اتفاق
افتاد و ازانجا که کارفرمایان قضا و قدر منشور سلطنت ابدی این خاندان والاشان در دیوان کده
تقدیر مثبت کرده بودند بحکم قادر مطلق فتح و ظفر نصیب اولیای دولت گردید و شکست
بر افغانان افتاد سلطان سکندر از معرکه برآمده رو بفرار نهاده در کوه سوالک آمده بقلعه
مانکوت اقامت ورزید شاه ابوالمعالی را با لشکر گران از سهرند بجانب لاهور تعین فرمودند
که اگر سلطان سکندر از کوه برآید مدافعه او نماید و نیز مهمات ولایت پنجاب را تمشیت دهد
و آنحضرت بفتح و فیروزی از سهرند روانه شده بپای تخت دهلی نزول اجلال فرمودند
بار دیگر اکثر بلاد هندوستان بقبضه تصرف در آمده باعث امن و امان گردید و امرا که
درین مهم مصدر ترددات شده بودند بجاگیرهای لایقه سرفرازی یافتند و سکه و
خطبه بتجدید بنام اقدس رواج یافت و آب رفته در جو آمد و مراد خفته بیدار شد درهای
بسته مفتوح گردید و دلهای خسته دوا پذیرفت بوستان خزانی را بهار گل کرد و شب یلدا
را سحر پدیدار گشت بقیه این سال فرخنده بعیش و عشرت در دارالملک دهلی گذرانیدند
و گلشن خلافت را از جویبار داد و دهش آب دادند در اثنای این حال بعرض مقدس رسید که
سلطان سکندر از کوهستان برآمده بر پرگنات پنجاب دست تصرف دراز کرده تا پرگنه
جلندری[1] و مثال آن شروع تحصیل مال نموده و از شاه ابوالمعالی ازانجهت که با سپاه همراهی خود
سلوک ناهنجار رو ادارد مدافع غنیم نمی شود روز بروز قوی میگردد آنحضرت حسب الصلاح
ارکان دولت برای دفع این شورش شاهزاده کامگار نامدار فرخنده اختر محمد اکبر را
با بیرام خان خانخانان روانه فرمودند و در وقت رخصت انواع الطاف پدرانه و عواطف
بزرگانه نسبت بحال شاهزاده مصروف داشته این قطعه بر زبان مقدس آوردند

نظم

چراغی چون تو اندر دودمانم
چرا روشن نباشد چشم جانم

---

(۱) جالندهری

پرهیزگار و ریاضت کیشان نیکوکار و تفصیل مقابر و مزار و تعریف تبخانه و معابد هر دیار و ارباب
نغمه ساز و اقسام اهل دانش و هنرپرداز و تعریف هندوستان بهشت نشان و اوضاع
و اطوار و دین و آیین هندیان و دقایق حقایق کتب و دانش نامهای اهل این دیار است
آن سرو خرد و دانش وران تحریر این هر سه دفتر انچنان بهار پیرایه سخن رنگین رنگدسته های
الفاظ مضامین شده که هیچ تاریخ نویس باین نمط ترتیب کتاب نکرده و کارستانی برنے
کار نیاورده و دستور العمل امور سلطنت و جهانبانی و کارنامه معاملات ملک رانی ساخته الحق
نسخه ایست تاریخ نسخ روزگار و تاریخی است مراد تواریخ هر دیار از تعریف و توصیف
و شرایف عبارات و لطایف استعارات و بلندی سخنات و رنگینی منشآت و حسن
مضامین نوآیین و معانی رنگین آن دیباچه دانش اسلوب خرد و فراست و افلاطون
عقل و کیاست عاجز و قاصر است و تاریخ خوانان ارباب دانش و صحف دانان اصحاب
بینش از مطالعه آن بهره ور و نصیبه بر بوده بقدر امکان بشری و توان انسانی داد وصف
داده هزاران تحسین و آفرین بر روح پاک آن صاحب مصاحب مغفرت سبحانی فاتح معارج
رحمت یزدانی میفرستند احتیاج نبود که تحریر حقیقت احوال این پادشاه والاجاه مفصلا
نماید لیکن برای سیرابی سخن درین کتاب نیز مختصری است از سلاطین هند شطری
از خلاصه واقعات عظمی بجنبه تسطیر در آورده بر منظران وقایع از معانی ارمغانی داشته
می شود القصه چون حضرت محمد همایون پادشاه رخت زندگانی را ازین تنگنای ظلمانی بوسعت
آباد عرصه نورانی جولان داده دران وقت شاهزاده محمد اکبر باستیصال سلطان سکندر که
از قلعه مانکوت برآمده بطرف لاهور فتنه فتنه می افروخت با لشکر گران متوجه پنجاب شده
بودند در منزل ساحت قصبه کلانور خبر قضیه ناگزیر رسیده بعد تقدیم مراسم تعزیت جهان
خلد و گشای نصف النهار جمعه سوم ربیع الثانی سنه ۹۶۳ هجری در سالیکه افلاک در چندین
ادوار انتظار آن می بردند در زمانیکه کواکب از بسیاری قرانات فرصت آن می جستند اورنگ
خلافت بفر قدوم مقدس سرفرازی یافت و سریر سلطنت بفر پابوس اقدس سربلندی
پذیرفت کوس شادی بلند آوازه گردید و طنطنه مبارکبادی بر اطراف و اکناف انام
عام شد **قطعه**

هر خورشیدی که از اهل جهان نعمت گشته بود | آنرا بیک لطیفه قضا کرده روزگار

ابوالفتح جلال الدین محمد اکبر بادشاه بن همایون بادشاه

اگرچه خواجه عطا بیگ قزوینی در تاریخ اکبری و خواجه نظام الدین احمد در طبقات اکبری
و شیخ الهداد فیضی منشی سرکار و شیخ فرید المخاطب بمرتضی خان در تاریخ اکبرشاهی و محمد شریف
معتمد خان در اقبالنامه جهانگیری احوال سعادت اشتمال آن بادشاه قوی اقبال بشرح
و بسط نگاشته داد سخنوری و نکته طرازی داده‌اند اما مجموعهٔ کمالات صوریه مظهر حسنات
معنویه جامع شرایف انسانی کشاف رموز معانی چمن پیرای بهارستان فصاحت و
بلاغت زینت افزای نگارستان افادت و افاضت مقتدای ارباب علم و عمل
پیشوای فضلای اکمل و افضل منصف جزو کل کامیاب سعادت ابد علامی فهامی شیخ
ابوالفضل روزنامچه واقعات آن بادشاه والاجاه و شمه از احوال بزرگان این سلسلهٔ علیه از
جد بزرگوار آن بادشاه فلک دستگاه تا حضرت آدم صفی الله علیه السلام بپنجاه و یک تن
گذشتگان ازین دار فنا و رفتگان دار الملک بقا تحریر در آورده کتابی موسوم باکبرنامه
مشتمل بر سه دفتر درست نموده دفتر نخستین نصف اول متضمن احوال بزرگان از حضرت آدم
تا نصیر الدین محمد همایون بادشاه بطریق اجمال و نصف اخیر محتوی بر جلوس مقدس این بادشاه
بر اورنگ خلافت و واقعات هفده سال که بلازمان خویش محاربات رو داده و ناهنجاران
اهل بغی و انحراف تادیب و تخریب یافته و دفتر دویم مشعر بر تسخیر ولایت مالوه و گجرات و
پتنه و بنگاله و اوریسه و کشمیر و بهکر و تهته و قندهار و برهانپور و خاندیس و سایر ولایت
دکن و دیگر ممالک و استیصال و فرمان پذیری حکام آن ولایت و واقعات از ابتدای
سال هژدهم الی نهایت سال چهل و هفتم جلوس والا و دفتر سیوم مشتمل بر خصوصیات ماند و بود بادشاه
والا درجات و حقیقت حالات صوبجات با قید حدود و انتقالات و دستور جمیع کارخانجات
و ضوابط پرگنات ممالک محروسه با قید اراضی و جنس کامل و ناقص و ربع و شرح مبادیات
محصول و قوام زمینداران و مقدار پیاده و سوار و قلاع و محال هر اقطاع و قوانین مناصب و
شرح هر منصب و اسامی ملازمان سرکار از امرای عالی مقدار و وزرای ذوی الاقتدار
و ندمای هوشیار و فضلای بلاغت شعار و علمای نامدار و پزشکان حکمت شعار و
حکمای آنزمان و مرتاضان و نجبای کامل عیار و دستاربندان کرامت آثار و درویشان

تقدیر بر شکست افتاد بهرام خان او را بمکر و فریب بمنزل خود آورده بقتل رسانید و معروض
اقدس گردانید که هزیمت امراء و فتح هیمون محض از تغافل تردی بیگ خان رو داده و از نخوت
گشتن او جرأت دیگر امرای بی همت دانست خاقان زمان اغماض فرموده چیزی بزبان
نیاوردند و از انجا متوجه پیشتر شدند و عساکر منصوره بسرکردگی سکندر خان اوزبک برسم
منقلا دستوری یافت هیمون که از هزیمت بادشاهی و تسخیر آگره و دهلی خیره و دلیر شده دم
نخوت میزد از استماع نهضت موکب والا از دهلی روانه گشت و توپخانه را که اعتقاد قوی
او بود پیشتر از خود در حوالی پانی پت فرستاد که دران مکان نصب کرده آماده پیکار شوند
مردم بادشاهی که برسم منقلا تعیین شده بودند جرأت و جسارت نموده توپخانه او را بتصرف
خویش در آوردند و اینمعنی موجب دل شکستگی بقال و دلاوری لشکر اقبال گردید و درین
اثنای هیمون بدلیری تمام در حوالی پانی پت رسید و اتفاق کارزار افتاد دلیران قوی
دل مانند شیران از زنجیر گسسته از طرفین داد مردی و مردانگی دادند و هنگامه جانفشانی و جانستانی
گرم کردند برق صمصام خرمن هستی بسیاری را پاک بسوخت و شعله تیر جگر دوز وجود اکثری
را بر دوخت هیمون غالب آمده فوج بادشاهی را شکست داده بر حوضه فیل در صدد فراهم
آوردن فیلها گردید از انجا که منشی ارادت ازلی منشور خلافت ابدی بنام نامی بادشاه نایب
بارگاه نگاشته و مهندس قدرت لم یزلی طغرای سلطنت جاویدی باسم گرامی آنحضرت
مثبت کرده بود قضا را تیر غضب الهی از شست تقدیر جسته در حدقه چشم هیمون نشسته
از کاسه سر او در گذشت و باد رعونت و پندار کشش از ان روزن بیرون رفت و از غایت
درد و جع خود را در صندوق حوضه فیل پنهان گردانید همراهانش چون سردار خود را ندیده بیدل
شده عنان عزیمت از دست داده متفرق گشتند و بعد فتح و نصرت شکست در دست
لشکر او افتاد و عساکر بادشاهی که مغلوب گشته سراسیمه حال بود چون این عطیه غیبی مشاهده
کردند پس از هزیمت عطف عنان نموده بتاراج اسباب و رخوت و اسپ و فیل لشکر
غنیم پرداختند ناگهان شاه قلیخان محرم نزدیک فیلی که هیمون بران نیم جان افتاده بود رسیده
خواست که فیلبان را کشته فیل را که باساز مکلف بود بدست آورد فیلبان از بیم جان امان
خواسته بودن هیمون در حوضه آن فیل نشان داد و شاه قلیخان ازین مژده خوشوقت شده
فیلبان را مهربانی نموده آن فیل را با فیلان دیگر گرفته روانه گردید و رایات عالی از عقب رسیده

محتاج بود ملک به پیرایهٔ چنین   آخر مراد ملک روا کرد کردگار

دران ایام عمر گرامی سیزده سال و هشت ماه و بیست و هشت روز بود بیرام خان خانخانان
مدار الممالک وکیل سلطنت گردید و حل و عقد مهمات و قبض و بسط معاملات در قبضهٔ اقتدار و
کف اختیار او باز گشت بعد انجام لوازم جشن جلوس و تقدیم مراسم شادمانی برای قلع و
قمع سلطان سکندر از کلانور نهضت فرموده کوچ بکوچ پایان قلعهٔ مانکوت رسیدند چون
بسبب ایام برسات ترددات پیش نمیرفت بجهت مراعات حال سپاه انصرام این مهم
چند روز موقوف داشته ازانجا معاودت فرموده در حدود جالندهر نزول اقبال
فرمودند •

در بیان آمدن هیمون بقال بقصد محاربه با خاقان زمان و دستگیر گردیدن و بقتل رسیدن او

چون هیمون سپه سالار و مدار علیه سلطان محمد عادل با ابراهیم خان سور که مدعی سلطنت بود
و نیز سلطان محمد حاکم بنگاله و دیگر افغانان که هر یک دعوی بادشاهی داشت بدفعات
عرصهٔ پیکار آراسته و در بست و دو جنگ سلطانی کارنامهای رستمانه بظهور رسانیده
همه جا غالب آمده رایت فتح و نصرت برافراشته بود از خبر شنقار بادشاه جنت آرامگاه
خیال فاسد بخاطر آورده سلطان محمد عادل را طرف چنار گذاشته خود بآگره آورده قدم
جرات پیش نهاد سکندر خان و قیا خان گنگ و دیگر امرای بادشاهی را شکست داده
آگره را متصرف گشت و ازانجا بدلاوری و دلیری تمام بدهلی رسید تردی بیگ خان و
دیگر امرای بادشاهی که در دهلی بودند تاب مقاومت نیاورده و با ترک جنگ فرار نمودند
آن بقال بدسگال با پنجاه هزار سوار و هزار و پانصد فیل و پنجاه و یک توپ کلان و پانصد ضرب
زن و دیگر توپخانهٔ گران پای ثبات و استقرار در دهلی افشرده این مقدمه در مقام جالندهر
بعرض والا رسید خاقان زمان که در صغر سن دانش پیرانه داشتند از استماع این خبر مهم
سلطان سکندر را موقوف داشته از نواحی جالندهر بقصد استیصال بقال بی اعتدال نهضت
فرمودند و امرای بادشاهی از اطراف و جوانب بموجب طلب در حضور اقدس آمده
حاضر شدند تردی بیگ خان که از هیمون شکست یافته دهلی را گذاشته بود خود بساحت سرهند
بملازمت رسید چون بیرام خان خانخانان او را هم چشم خود میدانست و در خیال کرد بحسب

ترددات نمایان و محاربات شایان شده بودند بخطاب لایق و جاگیر مناسب سرفراز گشته
برای نظم اطراف ممالک دستوری یافتند مولانائے ناصر الملک عرف پیر محمد خان بضبط
ولایت میوات تعین گشته چون همون را که پیر هشتاد ساله بود از قصبه پیاڑی مسکن او گرفته آوردند
ناصر الملک او را رهنمائے دین اسلام کرد او جواب داد که هشتاد سال عمر گرانمایه بکیش
خود بسر برده و بآئین خویش آفریدگار را پرستش نموده اکنون که دمی بیش نیست چگونه
کیش و دین خود فرو نموده اختیار دین دیگر نمایم ناصر الملک جواب او را بزبان شمشیر حواله کرده
او را از هم گذرانید ٭

دربیان فتح قلعه مانکوت و اخراج سلطان سکندر و انقطاع سررشته افغانان از ملک

چون بعرض مقدس رسید که سلطان سکندر از کوهستان برآمده در ولایت پنجاب شروع
بتحصیل مال نموده و دران دیار فتنه و آشوب برپا کرده آن حضرت قطع و قمع او ضرور دانسته
از دار الملک دهلی بسمت پنجاب نهضت فرموده بعد قطع مراحل در قصبه دهمیری که حالا
بنور پور مشهور است اتفاق نزول اجلال افتاد راجه رام چند مرزبان نگرکوت و دیگر راجها
و رایان کوهستان بملازمت اقدس رسیده کمر خدمت بربستند درانوقت حضرت از
دیوان لسان الغیب تفاول جستند این بیت شد که نشان فتح و نصرت گشت بیت

سکندر را نمی بخشند آبی
بزور و زر میسر نیست این کار

ازین بشارت خوشوقت شده متوجه پیشتر شدند و پایان قلعه مانکوت که سلطان سکندر در آن
متحصن بود نزول فرموده محاصره کردند و جنگ تفنگ میان آمد سلطان سکندر را از
خبر کشته شدن همون بقال و فتح عساکر اقبال گسسته خاطر و شکسته بالی بود درینولا خبر
رسید که سلطان محمد عادل در نواحی بنگاله که اقامت داشت خضر خان ولد سلطان محمد
سور سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان بهادر خطاب نموده بانتقام خون پدر خویش که در
جنگ همون کشته شده بود بسلطان محمد عادل جنگ کرده غالب آمد و سلطان محمد عادل
در رزمگاه کشته شد و هنگامه افغانان بیکبارگی سرد شد ازین اخبار سلطان سکندر سعید سلطان
یأس گردید و عنان همت از دست و قوت مردانگی از دل فرو هشته تاب پادشاهی نیاورده
عجز و انکسار گشوده استدعا نمود که یکی از بندهای درگاه والا آمده دست گرفته او را

کوچ فرموده بلشکر منصور پیوسته بود که نوید فتح و ظفر بعرض رسید و بعد از زمانے
شادقلی خان هیمون را دست بگردن بسته بملازمت حاضر آورده موجب شادمانی خاطر
اقدس گردید هرچند هیمون بر افغانان جنگ کرده منصور شده دلیر و خیره گشته بود و از
رعونت میگفت که هرگاه بر افغانان که لشکر بیکران داشتند فتح کرده باشم این بادشاه
خورد سال با این قلت لشکر کجا تاب مقاومت تواند آورد اما نخوت او باعث وبال او گشت
و اقبال بادشاهی غالب آمد و آن متکبر را دستگیر نمود **نظم**

بوم چه باشد که بچنگ دراز — طعمه برد از دهن جره باز
گیرم که سگ بجست بر آهو دلیر — پنجه نخواهد زدن آخر بشیر

بعد آمدنش در حضور اقدس هرچند از وی سخن پرسیدند از حجاب خجالت یا از عدم قدرت
یا از شدت وجع زخم یا از غلبه صلابت بادشاهی نتوانست سخن سرگشت **بیت**

کسے را که از بیم شد دل ز جا — توانائی پاسخ آرد کجا

بعضی از امرا التماس نمودند که آن حضرت از دست مبارک بقصد غزا و حصول ثواب
شمشیر بر آن مقهور اندازند نپسندیده نمودند تیغ خود بخون اسیری آلودن نه از آیین مردی
است **بیت**

تیغ خود از خون این ملعون چرا رنگین کنم — چونکه بربسته بیشه ام آن به که بر اعدا کنم

دران وقت بیرام خان نظر بر مرضی اقدس داشته بعرض رسانید **بیت**

چه حاجت تیغ شاهی را بخون هر کس آلودن — تو بنشین و اشارت کن بچشم و ابرو بر وی

این را گفت و پیشدستی نمود و بصمصام خون آشام تن او را از بار سر ناپاک سبک جدا ساخت
و عرصه هندوستان را از خس و خاشاک وجود طغیان آلودش پاک گردانید سر او را بکابل
و تن او را بدهلی فرستاده بردار کشیدند **بیت**

سنگ بدو عطا ده بر سر سنگ — دزد دانش بود قیاس بدرنگ

آنحضرت بعد قتل هیمون بقال باستقبال کمال روانه شده در دار الملک دهلی نزول اقبال
فرموده جشن شادمانی ترتیب دادند و بر سریر جهانبانی جلوس فرموده در فراهم آمدن
پراگندگی هاے امور سلطنت متوجه شدند و بجبر و استمالت و نظم هندوستان از فروغ
معدلت و وفور عدالت رونق تازه و دلکشائی بے اندازه پذیرفت امراے که مصدر

سپرد و در بعضے کارہا تجاوزات دیگر نیز دست تصرف دراز کرده مستبد شد وقتے یکے از
فیلان مست سرکار والا بے اختیار فیلبان بر فیل بیرام خان دویده آن فیل را کشته بود
بیرم خان مراعات ادب منظور نداشته فیلبان بادشاهی را بقتل رسانید و نیز وقتے بیرم خان
در کشتی نشسته سیر دریای جمنا می‌نمود یکے از فیلان سرکار والا در جوشش و فرط مستی بدریا
در آمده سر کشی آغاز کرد چون کشتی نزدیک رسید فیل بجانب کشتی دوید اگرچه فیلبان آن فیل
را بزور و قوت خود نگاهداشت اما از ضعیفی بیرم خان را واهمه از طرف آنحضرت بخاطر راه یافت
آنحضرت باستماع این خبر فیلبان را بسته نزد خان فرستاده اظهار عنایات فرمودند تا بتلافی ایام
اهمال او نزدیک رسیده بود سر رشته ادب حفظ نموده از دست داده آن فیلبان بیگناه را بقتل
کشت و سوای آن بمراتب منتسب بے ادبی گردید **بیت**

چو بخت بد کسے را پیش آید — کند کارے که کردن را نشاید

از شیوع اینچنین امور غیر مستحسن مزاج اقدس براشفت و ترک مدارا نموده در تدبیر دفع
شدند بعد چندگاه با چندی از امرا به بهانه شکار از آگره برآمده بدهلی رسیدند شهاب الدین احمد خان
صوبه دار دهلی این راز سربسته در میان آورد و فرامین جهانمطاع بنام امرائے که باطراف ممالک
بودند صادر شد که خاطر اقدس از بیرم خان متغیر شده امور سلطنت بدست همت خود
گرفته هر کس آمده بدرگاه والا حاضر شود و میر شمس الدین محمد اتگه خان را از بهیره طلبداشته
علم و نقاره و تمن و طوغ و منصب بیرم خان بار مرحمت فرمودند و اکثر امرا از اطراف آمده حاضر
شدند و امرائے که نزد بیرم خان بودند از وجدا شده در حضور مقدس رسیدند چون این خبر
ببیرم خان رسید عجز و نیاز و معذرت بسیار نوشت آنحضرت پیغام کردند که آمدن او در حضور
مناسب نیست بهتر آنست که روانه مکه معظمه شود و بعد از آنکه بخیریت مراجعت نماید مورد
الطاف بے الکاف خواهد شد بالضرور بیرم خان حسب ظاهر رخصت سفر حجاز حاصل نموده
از آگره برآمد بعد رسیدن در میوات پسر سلطان سکندر افغان و حاجی خان سور را که با
او بودند رخصت داد که در ممالک محروسه خلل اندازند و خود اراده پنجاب نمود آنحضرت باستماع
این خبر فرمان نصائح بنیان صادر فرمودند بیرم خان موعظت بادشاه در دل نیاورده در بیکانیر
رفته چندگاه پیش رائے کلیان مل زمیندار آنجا بوده بسمت پنجاب روی آورد و چون دو
هزار روے کار خود بر داشته هر جا بغی در نزدیک راه بستند و دهاره در پنجاب رسید

در حضور اقدس حاضر گردانند بموجب التماس او میر شمس الدین اتگه خان و مولانای مخدوم الملک
برای تسکین خاطر او در ونش رخصت یافتند او فرستاده را باعزاز دریافته التماس نمود
که مصدر تقصیرات عظیمه شده ام بردست آن خادم که در حضور اقدس رسیده عهد خدایی
نمایم بالفعل پسر خود را بعتبه فلک رتبه میفرستم بعد چندگاه خود نیز بجناب والا رسیده
ناصیه سای عبودیت خواهم شد چون این معنی معروض مقدس گشت التماس او باجابت
مقرون گردید و حکم شد که سلطان سکندر بطرف پتنه رفته آن ولایت را از افغانان برآورده
متصرف شود و پسرش در حضور والا رسیده خدمت بجا آورد بدین شرط سلطان سکندر
پسر خود را بدرگاه والا فرستاده خود بسمت پتنه رفت و بعد دو سال در همان حدود مسافر
ملک عقبی گردید درین سال دویم از جلوس والا فتح قلعه مانکوت و اخراج سلطان سکندر
و امنیت در ولایت پنجاب و حصول جمعیت خاطر اقدس از انتظام مهام آن دیار
صورت بست ❊

در بیان عدم اعتدالیهای خانخانان بیرام خان و اخراج او از ممالک محروسه

چون حضرت خاقان زمان بتقاضای عمر در امور جهانبانی کم تر استقلال میورزیدند و تمامی
جهات مالی و ملکی به بیرام خان خانخانان واگذاشتند اقتدار و رتبت خانخانان بنهایت بلند گردید
و از درجه وکالت و امیر الامرایی درگذشت و دست تصرفش در جمیع کارخانجات و در
تمامی معاملات قوی و مطلق گشت او قدر این دولت ندانسته مصدر بعضی امور نالایق و غیر
مستحسن گردید و از روی ستم ظریفی منصب های موفور و جاگیرهای معمور ملازمان
خود تجویز نموده به بندهای بادشاهی سلوک ناپسندیده در پیش گرفت و آن حضرت را خورد
سال تصور نموده نصرت بر مخالفان و نظم امور جهانبانی را از سعی خود میدانست و از
گستاخیهای عظیمه او تکه تردی بیگ خان را که از امرای کبار بود بی حکم اقدس بقتل رسانید
و مصاحب بیگ را که از ملازمان والا بود بی اطلاع آنحضرت کشت و مولانای مخدوم الملک
که از دلبستگان او بود بمقتضای خدمات پسندیده مورد عنایات اقدس گشته
بآنحضرت ارادت بسیار داشت او را از منصب معزول کرده روانه گجرات شدن نمود و همچنین با اکثر
بندهای بادشاهی درشتی پیش می آمد و فیل خانه سرکار والا گرفته خود بخود به ملازمان خویش

آن نشیمن بود بکشتی نشسته رفت هنگام مراجعت از آن نشیمن چون بکنار رسیده از کشتی بر آمد
مبارک خان مذکور با چهل افغان دیگر رسید چنان نمود که بقصد ملاقات میرود چون نزدیک رسید
چنان جمدهر بر پشت بیرام خان زد که از سینه بر آمد و دیگرے شمشیر زده کارش تمام کرد جمعی از
فقرا قالب خونے او را که درجه شهادت یافته بود برداشته در حوالی مقبره شیخ حسام الدین
خلیفه شیخ نظام الدین اولیا بخاک سپردند بعد از آن استخوانش بمشهد مقدس رسید و تاریخ حالی
تاریخ شهادت اوست

رباعی

بیرام بطواف کعبه چون بست احرام — نرسید بکعبه کار او گشت تمام
تاریخ وفات او چو جستم از عقل — گفتا که شهید شد محمد بیرام

میرزا عبد الرحیم پسر بیرام خان که سه ساله بود در حضور اقدس رسیده مورد الطاف بیکران
گشت آنحضرت دست نوازش بر فرق روزگارش انداخته بخطاب میرزا خانی سرفراز
فرموده منظور نظر تربیت فرمودند رفته رفته بخطاب فرزند برخوردار خانخانان سپه سالار
و منصب پنجهزاری که در آن زمان زیاده از آن منصب و خطاب نبود فرق عزت برافراخت
و مصدر کارهاے نمایان و خدمات شایان گردید چنانچه فتح ولایت گجرات و تهته و دکن
او کرده و بعد فوت راجه تودرمل نظم و نسق امور وزارت اعلی باو تعلق یافت و خانخانان که به
نزاکت طبع و اشعار غریبه و همت عالی و سخاوت فطری و شجاعت ذاتی در هندوستان
شهرت دارد همین است القصه چون بیرام خان از میان رفت آنحضرت بنفس نفیس بر انجام
مهام خلافت و جهانداری و قلع و قمع عدوان و مخالفان متوجه شدند ✦

در بیان تسخیر ولایت مالوه

چون باز بهادر ولد شجاعت خان المشهور بسجاول خان افغان که از امراے کبار شیرشاهی
بود در ولایت مالوه حکومت باستقلال داشت از مستی جوانی و لذات جسمانی در صحبت
زنان و مجالست نسوان بسر بردی و بسیاری از اناث صاحب جمال و دلبران با غنج
و دلال فراهم آورده بمشتهیات نغمے و مستلذات بیجی پرداختی از جمله آن نازنینان روپ متی
نام معشوقه بود که نغمه حسن و حسن نغمه او شور در عالم انداخته و صیت خوبی و طنطنه محبوبی او
در اطراف عالم و اکناف گیتی رسیده بود نظم

آنحضرت میر شمس الدین محمد اتگه خان را با امرای دیگر بتدارک او تعیین نمودند و رایات عالیات
نیز از پی او از دهلی نهضت فرمودند اتگه خان گرم و چست شتافته در رسید و در میان
ستلج و بیاه در حوالی موضع گوناچور(۱) تعلق پرگنه داوکب اتفاق تلاقی عساکر طرفین افتاد و جنگ
واقع شد کار به جنگ عظیم رو داد و بیرم خان غالب آمده بر لشکر پادشاهی حمله آورد و چون زمین شامے
پایه بود گل ولای بسیار داشت پای لشکریان بیرم خان بلغزش رود و لشکریان اتگه خان از
مشاهده این حال مخالفان را بشست تیر بر دوختند و بسیاری را علف تیغ بیدریغ نمودند
واکثری را اسیر کردند بیرم خان از وقوع این سانحه تاب نیاورده منهزم گشت و در پناه
راجه گنیش زمیندار داناپور که در کوه سوالک واقع است رفته در تلواره اقامت ورزید و
فتح و نصرت نصیب اولیای دولت قاهره گردید و این مژده در منزل سهرند بعرض اقدس رسید

بیت

نسیم فیروزی وزید از مطلع امن امان | وز نسیم گلشن نصرت معطر گشت ملک

آنحضرت بعد دریافت نوید فتح و نصرت براه راست به لاهور تشریف برده بعد چند روز
از آنجا نهضت فرموده در حوالی تلواره نزول اقبال فرمودند که بیرم خان هجوم آورده بعد جنگ
بسیار رو بهزیمت نهاد بیرم خان چون صورت ادبار و امید روزگار خود مشاهده کرد از ندامت
و خجالت خویش بدرگاه والا معروض داشته استدعا نمود که معتمدی از حضور آمده دست
گرفته بآستان قدسی حاضر سازد و ملا مولانای عبدالله سلطانپوری المشهور بمخدوم الملک
بعد آن منعم خان تعیین شد فرستاده با انواع دلاسا و دلدهی بیرم خان را آورده و روپاک
در گردن انداخته بملازمت اقدس حاضر کردند او در حضور والا گریه و زاری بسیار کرد آنحضرت
از روی شفقت روپاک از گردنش دور نمودند و بدستور سابق حکم نشستن فرمودند و در
آخر مجلس از روی خوشوقتی رخصت سفر حجاز دادند پس از اتمام این مهم رایات عالیات
متوجه دهلی گردید و بیرم خان روانه مکه معظمه شد و این مقدمه در سال ششم جلوس والا
رو داد القصه چون بیرم خان بعد قطع مسافت در شهر پتن از مضافات احمد آباد گجرات رسید
روزی چند برفع ماندگی مقام نمود مبارک خان نامی افغان لوحانی که پدرش در جنگ
ماچی‌واره که افغانان با بیرم خان رو داده بود کشته شده نزد موسی خان حاکم آنجا قیام داشت
بانتقام خون پدر بقصد بیرم خان بخاطر آورده اتفاقاً روزی بیرم خان بسیر کولابے بزرگ که در آن

---

(۱) گوناچور

بلت دہوئے روپ متی معشوقہ او فرستاد چون بازبہادر در ہنگام انہزام کسان خود را بجائے
بو سیرو قتل حرم خانہ خود برسم ہندوستان کہ چنین حوادث عورات را بہ تیغ بیدریغ میگذرانند مامور
نمودہ آتش می سوزانند فرستادہ بود آن سنگین دلان در زنانہ و نقش چند لعبتان پری پیکر
را آب تیغ از تختہ ہستی پاک کشتند در قدم وجود بیگناہان از عرق روزگار یکرنگ بیداد
رسانیدند و سنگین دلی کہ برائے قتل روپ متی رسیدہ تیغ آختہ چند زخم کرد ہنوز کار زخم
باتمام نرسیدہ بود کہ لشکر منصور در رسید و او را اگذاشتہ فرصت نشد کہ کار روپ متی باتمام
رسانیدن طاوس نیم بسمل را پیش ادہم خان حاضر آوردند آن نازنین بخستہ کار التماس نمود کہ
زخمہائے کاری دارم بالفعل مرا در خانہ شفاخانہ نگاہ دارند بعد التیام جراحت بخدمت حاضر
میشوم ادہم خان نظر بر جراحت ہائے او داشتہ در خانہ شیخ عمر بید درویش کہ بجناب پرستی
و تقوے و ریاضت دران دیار مشہور بود گذاشت روپ متی در میان عورات راہ حیات
درویش بسر بردہ معالجہ نمود تا آنکہ جراحت او اندمال یافت لیکن زخم درونی او کہ از فراق
بازبہادر داشت بناسور گرائیدہ ازین زخم شمشیر و تفنگ و جراحت گرز و سنگ مندمل
میشود اما زخم عشق و محبت و درد ہجر و مفارقت بعلاج مرہم افلاطونی و ہزار داروے
لقمانی التیام نمی پذیرد مصرع

زخم ہجران نشود بہ ز دوائے حکیم

تا آنکہ ادہم خان از غایت شوق پیوستہ از و خبر میگرفت و انتظار صبح وصال او میبرد
چون روپ متی صحت یافت و آب بر سر ریخت روزیکہ وعدہ جائے خود قرار داد انفاس مشک
و عنبر و کافور نمود تا خود را آراستہ و خوشبوہا بر بدن مالیدہ و بخدمت فرستادہ ادہم خان
کہ فریفتہ جمال و شیفتہ وصال او بود بوئے الفور کافور و خوشبوہائے دیگر فرستادہ
او در وفائے عشق بازبہادر کف دست کافور خوردہ و چادر بر سر کشیدہ چنان بخواب
رفت کہ دیگر بیدار نگشت نظم

دل زآتش عشق بیش سوزد | خاشاک ضعیف بیش سوزد
خوش آنکہ براہ عشق جان داد | عشق است کہ جان عاشقان داد

بر متر صدان اخبار پوشیدہ نماند کہ بلاد مالوہ ملکی است وسیع و ولایتی است آبادان
و فراخ ہمہ وقت حکام ذیشان دران دیار بودہ اند و راجہائے کبار و رایان نامدار

بخنده از ثریا نور میریخت | نمک از پسته پر شور میریخت
بگلزار رخش از مشک اعلی | گرفته آشیان زاغی بباغی
مکحل نرگسش از سرمه ناز | ز مژگان بر جگرها ناوک انداز
دو لعلش از تبسم در شکرریز | دهانش در تکلم شکرآمیز
بزیر چرخ کس پیدا نگردد | که رویش بیند و شیدا نگردد

باز بهادر نقد جان و دل در راه محبتش فدا کرده خود را گرفتار دام عشق او ساخته تصانیف
بی بدل و نقشهای بی نظیر که در زبان هندی خود بسبت نام خود و روپ متی در آن
اشعار لازم و ملزوم میکرد و شبانه روز باستماع نغمه و سرود اوقات عزیز را که معدوم البدل
و مفقود العوض است ضایع میکرد از آنجا که سرود و نغمه مرد را بدل دلان پاک نهاد و مقبول
ارباب فسق و فنا و قوت بازوی هوای نفس هنگامه آرای شهوت و هوس پیشکار
نفس اماره و دستیار خواهش زیانکار و بلند ساز رایت بدمستی و شیدائی علم افراز
هواپرستی و سودای اوست سرودیست که روغن بر آتش شهوت و بدکرداری انداخته تار و
پود عفت و پرهیزگاری برهم ساخته و سرودیست که در دل بوالهوسان هنگامه بدمستی
آراسته و در باطن بد مردمان علم هواپرستی برافراشته آن مستغرق لجه لذات نفسانی
در سرود و نغمه همیشه اشتغال میداشت و دایم الخمر بود شبانه در شراب و روزانه
در خواب بسر برده از غفلت و بیپروائی روز از شب و شب از روز نمی شناخت

بیت

بنای دولت آنکس فلک خراب کند | که شام میخورد و صبحگاه خواب کند

چون بدمستیهای او و پراگندگیهای ولایت بعرض مقدس رسید عساکر منصوره بسرکردگی
ادهم خان باستیصال آن بد مآل و تسخیر ولایت مالوه تعیین فرمودند ادهم خان بعد طی
مراحل در حوالی شهر سارنگپور که دار الایالت او بود رسید باز بهادر که بغفلت و بیدماغی
زندگانی میکرد وقتی مطلع گردید که جیوشش فیروزی شهر او را محاصره کرد بناچار صفوف
آراسته آماده پیکار گردید و با اندک زد و خورد راه فرار پیش گرفت ادهم خان بعد هزیمت
او بشهر درآمده بجز اهتمام آوردن خزاین [illegible] و صاحب حسنان دلبران عشوه ساز و
پاتران با کرشمه و ناز مقید گشت [illegible] آمده در حرم خانه [illegible]

سلطان بهادر شاه والی گجرات. سلطان محمود را در معرکه کشته ولایت مالوه متصرف شده
ایام حکومت او شش سال.

ملوقادر شاه از امرای کبار سلاطین آن دیار بود بعد فوت سلطان بهادر شاه که ولایت
مالوه از فرمان روایان خالی گردیده او غالب آمده سکه و خطبه بنام خود کرد در زمانیکه حضرت
نصیر الدین محمد همایون بادشاه بطرف مالوه نهضت فرمودند شیر شاه که درین ایام آغاز خروج
او بود به ملوقادر شاه نوشت که بطرف آگره آمده خلل اندازد و مهر بر روی نامه خود او نیز
جواب آن را نوشته مهر بر روی رقیمه کرد شیر شاه ازین معنی برآشفت و بعد استیلا برد
سواری کرد قادر شاه تاب مقاومت نیاورده آمده ملاقات کرد و عوض مالوه ولایت لکهنوتی
باو مقرر گشت روزی از منزل خود سوار شده بملاقات شیر شاه میرفت جمعی از مغول که
در معارک بدست کسان شیر شاه اسیر شده بودند تعمیر گوالیار بیلداری می کردند و مورچل
می بستند قادر شاه هراسید که مبادا شیر شاه بمن نیز چنین سلوک نماید ازین هراس گریخته رفت
ایام حکومت او شش سال و پنجماه.

شجاعت خان[1] عرف شجاول خان افغان نایب شیر شاه دوازده سال
و یک ماه.

باز بهادر افغان عرف بازید خان بن شجاعت خان دو سال و ده ماه و بیست و
سه روز.

از ابتدای سنه ۷۹۶ لغایت سنه ۹۶۸ هجری مدت یکصد و هفتاد و یک سال ولایت
مالوه از حکومت سلاطین دهلی بیرون ماند و درین مدت بعضی اصالتا و بعضی وکالتا دران
ولایت حکومت کردند القصه چون ادهم خان کامیاب فتح و نصرت گشت و خزاین و
دفاین فراوان و چنین ولایت وسیع بدست او افتاد بخود مغرور گشته سر از اطاعت
بادشاهی بر تافت و آنچه از نقد و جنس و فیل خانه و توپخانه و حرمخانه باز بهادر بدست آورده
همه را بتصرف خویش در آورده از انجمله چیزی بدرگاه والا ارسال نداشت و پیشتانه
سلوک درویشی نموده حق نعمت پروردگی و حقوق دولت رسیدگی را بر طاق نسیان
نهاده راه پیمای بادیه انحراف و دنی گردید لاجرم حضرت بادشاه خود بدولت متوجه ولایت

(۱) شجاع خان. طبقات اکبری صفحه ۲۵۳.

مثل راجه بکرماجیت که مدار تاریخ اهل هند بر ابتدای ظهور سلطنت اوست و راجه بهوج وغیر ذلک که تا حال حکایات نادره و اوصاف حمیده ایشان بر زبان عالمیان جاریست بحکومت آن ولایت امتیاز داشته اند و از زمان سلطان محمود غزنوی ظهور اسلام در آن دیار شده و از سلاطین دهلی سلطان غیاث الدین بلبن بران استیلا یافته از آن زمان در تصرف خواقین دهلی بوده چون سلطان محمد[1] شاه بن سلطان فیروز شاه جمعی را که در ایام ادبارش رفاقت و همراهی کرده بودند بعد جلوس بر اورنگ جهانبانی رعایت کرده چهار کس را چهار ولایت داده و آن چهار کس بسلطنت رسیدند اعظم همایون ظفرخان بگجرات و خضرخان بملتان و دیپالپور و خواجه سرور خواجه جهان که خطاب سلطان الشرق یافته بود بجونپور و دلاورخان بمالوه چنانچه سابقاً بقید قلم در آمده.

از ابتدای سنه [illegible] هجری دلاورخان بحکومت ولایت مالوه قیام داشت چون سلطان محمد شاه رحلت نمود و در هندوستان هرج و مرج بوقوع آمد و هر یک امرا بهر ناحیت که بود علم حکومت برافراشت دلاورخان نیز از عالی دهلی انحراف ورزیده بطریق سلاطین سایر ملک داری نمود مدت حکومت بست و پنج سال.

سلطان هوشنگ شاه بن دلاورخان سی سال.

سلطان محمود بن سلطان هوشنگ شاه یک سال و چند ماه.

سلطان محمود خلجی امیر الامرای سلطان هوشنگ شاه بود و خواهر او در حباله نکاح سلطان محمود بود و سلطان را از ساقی زهر چشانیده بر مسند حکومت متمکن گشت و تمام ولایت مندو و مالوه بزور شمشیر گرفت ایام حکومت سی و دو[2] سال.

سلطان غیاث الدین بن سلطان محمود خلجی سی[3] سال.

سلطان ناصر الدین بن غیاث الدین چهارده سال و چهار ماه و سه روز[4].

سلطان محمود بن سلطان ناصر الدین بست سال و دو ماه.

---

(۱) محمد شاه. فرشته جلد دوم صفحه ۴۹۴.

(۲) سی و چهار سال. فرشته جلد دوم صفحه ۴۹۴.

(۳) یا بست سال. فرشته جلد دوم صفحه ۵۰۵.

(۴) یازده سال و چهار ماه و سه روز. فرشته جلد دوم صفحه ۵۴۴.

آمده ملاقات کردند اسلام شاه او را دستگیر کرده بقلعهٔ گوالیار فرستاد و سلطان آدم برادر
سلطان سارنگ بر مسند حکومت نشسته متواتر جنگ کرده بتقویت شجاعت ولایت خود
مضبوط نگاه داشت و اسلام شاه بی نیل مقصود برگشت نوبتی اسلام شاه فرمان داد
که زندان خانهٔ گوالیار را کاواک کرده واز باروت انباشته آتش زنند فرمان پذیران بموجب
الامر عمل آوردند تمامی زندانیان و سلطان سارنگ از باروت بهوا پریده بعالم نیستی شتافتند
بقدرت الهی کمال خان پسر سلطان سارنگ در گوشهٔ زندانخانه سلامت ماند بیت

کسان را که هست حفظ الهی نگهبان   از گردش سپهر نیاید برو زیان

بعد انقطاع رشتهٔ دولت افغانان کمال خان از قلعهٔ گوالیار خلاصی یافته در بندگی درگاه[1]
آمده و در جنگ همیون و دیگر محاربات ترددات نمایان کرده مورد الطاف پادشاهی گشته
واستدعای ولایت موروثی خویش نمود فرمان والا بنام سلطان آدم صادر گشت که چون
او در صورت دستگیر کردن کامران میرزا در خدمت حضرت پادشاه جنت آرامگاه بجای
نیکو خدمتی بظهور رسانیده و دم از اطاعت این خاندان والاشان میزند از روی فضل و
کرم نصف ولایت برو مسلم داشته شد باید که نصف ولایت بعینه بکمال خان که وارث
آن ملک است و خدمات شایسته بجا آورده واگذارد سلطان آدم بمقتضای برگشتگی
بخت سر از حکم والا برتافته بموجب فرمان عالیشان عمل نیاورد لهذا میر محمد خان کلان برادر
اتگه خان و دیگر امرای متعینهٔ پنجاب باستیصال آدم و اعانت کمال خان مامور شدند
سلطان آدم قدم جرات از اندازهٔ حد خود بیرون نهاده تا قصبهٔ هیلان این روی آب
بهت رسیده وبعد از منصوره جنگ کرده منهزم گشت میر محمد خان متعاقب رفته تمام آن
ولایت را بضبط در آورده داخل ممالک محروسه نمود حضرت خاقان زمان از روی
کمال عنایت تمام ولایت آن ملک بکمال خان مرحمت فرمودند و سلطان آدم بالکل اخراج
شد بیت

بجائی که شیران برآرند چنگ   چه یارا که روبه بایستد بجنگ

(۱) هملان یا هیلان

مالوه شدند چون نزدیک قلعهٔ گاگرون که تا حال مفتوح نشده بود رسیدند در طرفة العین آن
قلعه تسخیر در آورده متوجه پیشتر گردیدند ادهم خان که از نهضت موکب والا خبر نداشت
و بقصد تسخیر قلعهٔ مذکور از شهر سارنگپور بدر آمده بود ناگهان بی سابقهٔ خبر رایات عالیات
بنظرش در آمد عجالتاً دوان شده بی اختیار از اسپ فرود آمده بملازمت مقدس
مشرف گشت و آنحضرت در سارنگپور نزول اقبال فرموده شب در منزل ادهم خان بسر
بردند لوازم پیشکش و نیاز تقدیم رسانید و روزی چند در آنجا اقامت ورزیده و بعد جمعیت
خاطر از نظم و نسق آن ولایت ادهم خان را بدستور سابق بحال داشته معاودت بمستقر الخلافه
آگره فرمودند بعد چندگاه عبد الله خان اوزبک بحکومت آن تعیین گردید و ادهم خان در حضور
رسید چون مست بادهٔ دولت و جوانی و مدهوش شراب نادانی بود روزی در فراشخانهٔ عام
بادشاهی به اتکه خان گفت و گو کرده او را بقتل رسانیده بقصد حضرت بادشاه عازم حرم سرای
خاص گردید آنحضرت که در استراحت بودند از شور و غوغا بیدار گشته بیرون تشریف آورده
دیر وقتی ادهم خان آمد و بر کیفیت واقف شده چنان مشتی بر سرش زدند که مغز از
کاسهٔ سر او بیرون افتاد گویا ضرب گرز باو رسیده و حاضران حضور قدسی بموجب حکم والا
آن سفاک بی باک را بسته از کنگرهٔ قلعه انداختند و جان بحق تسلیم کرد نظم

بباید سوختن ز آتش خسی را | که زو خاری خلد در دل کسی را
اگر سلطان نفرماید سیاست | زند هر کس بخود لاف ریاست

در بیان تسخیر ولایت گکهران

این ولایت مابین دریای بهت و سند واقع است مرزبان آن ولایت بطور خود
بود گاهی اطاعت فرمان روایان دهلی کرده و در بعضی تواریخ نوشته اند که آن ولایت
از قدیم داخل کشمیر بود سلطان محمود غزنوی آن را تسخیر در آورده یکی از امرای خویش که از
کیان زادگان گکهر نام داشت سپرده از آن زمان نسل گکهران بر آن قابض بوده حکومت
باستقلال کردند شیر شاه و اسلام شاه در پی تسخیر آن ولایت ترددات نمودند و قلعهٔ رهتاس را
بهر سر حد احداث کردند تا جماعهٔ گکهران عاجز شده مطیع شوند اصلا کاری پیش نرفت آخر الامر
بشرط آمدن سلطان سارنگ حاکم آنجا صلح کردند چون سلطان سارنگ و کمال خان پسرش

دستگیر گردیده در قلعه بیانه زندانی گشت در زمانیکه بیرام خان رو گردان شده در آن نواحی
رسید او را از زندانیان نجات داد و در آن وقت او بمکه معظمه رفت بعد چند سال باز بهندوستان
آمده گرد شورش بر انگیخت چون کارے نتوانست پیش برد در کابل رفته ماه چوچک بیگم
والده محمد حکیم میرزا را بافسون و فسانه فریفته همشیره میرزا را در عقد نکاح خود در آورده
در کابل صاحب مدار جمیع کار گشت و مردم را بجور کشید و بقا بوسے وقت بیگم را بقتل
رسانیده دم استقلال زد و در اندک ایام اکثرے امرای بیگم را به بهانه عدم فرستاد و
میرزا سلیمان حاکم بدخشان بر حقیقت حال واقف شده بموجب استدعای محمد حکیم
میرزا بر کابل لشکر کشید و از طرف شاه ابو المعالی فوج آراسته بقصد پیکار روانه
گردید و بر کنار آب غوربند هر دو لشکر بهم پیوسته آماده کارزار شدند محمد حکیم میرزا که از او
بغایت تنگ بود در عین جنگ جلو ریز خود را بمیرزا سلیمان رسانید شاه ابو المعالی از شاهد
اقبال سراسیمه شده رو بفرار نهاد و بدخشیان تعاقب کرده در موضع چاریکاران رسیده
دستگیر نمودند میرزا سلیمان بعد فتح در کابل رسیده بعضے محال کابل با امرای خود
جاگیر داد و صبیه رضیه خود را در نکاح محمد حکیم میرزا در آورده معاودت به بدخشان نمود شاه
ابو المعالی را زنجیر کرده نزد میرزا فرستاد و از آنجا که رسیده زاده حق نعمت فراموش کرده مرتکب
امور ناشایسته شده بود میرزا او را بقصاص خون والده بکارد بحلق کشید بیت

نه هرگز شنیدم که در عمر خویش ... که بدکرد را نیکی آید به پیش

در بیان ولایت گدهه[1] که از اگوندواله[2] گویند

قبل ازین هیچکس از خواقین اسلام بر آن دست نیافته بود و هم خیول سلاطین در آن
دیار نرسیده و مدتی راجه دلپت حاکم آنجا فوت شده و بیر نراین پسر او پنج ساله قایم مقام
گردید رانی درگاوتی والده او بسبب خورد سالی پسر حکومت ولایت میکرد آن عورت
در شجاعت و فراست یکتا بود و هنگام کارزار مردانه وار کارنامه بظهور رسانیدی و دو شکار
شیر را بتفنگ هلاک انداختی و بار عام داده امور حکومت بآیین نیک صورت دادی و در لوازم
ملک داری و مراسم سرداری تمامیه بجا آوردی بیت

آن نیک زن بود ولی صد مرد بود ... در شجاعت صد فراست مرد بود

---

(۱) گدهه (۲) گوندوانه

دربیان رسیدن زخم بحضرت بادشاه

روزے آنحضرت بزیارت روضه منوره حضرت شیخ نظام الدین اولیا قدس الله سره تشریف بردند هنگام مراجعت چون بچهار سوے شهر رسیدند یکے از خوارج که قبا در کمین گاه بود تیرے بجانب آنحضرت انداخت و بر کتف راست مبارک قریب بیک وجب درنشست غریو از نهاد حاضران برخاست و آن سفاک را دستگیر کرده حاضر آوردند و در پے تفحص حال شدند حکم فرمودند که از تفتیش حال مبادا مردم را ناحق در بلا اندازند و جهان را از لوث هستی او پاک سازند فرمان پذیران همان دم او را بقتل رسانیدند و آنحضرت با وجود این چنین زخم بهمت بهمان طور به تمکین و ثبات تمام اسپ سوار به دولت خانه تشریف آوردند و حکما بمعالجه پرداختند در عرصه هفت روز زخم اندمال یافت و شفاى کامل ظاهر گشت که آن بے سعادت [1] نام غلام شرف الدین حسین میرزا بود که از ناحیه میرزا از روے بدطینتی بقصد آنحضرت فرستاده بود لیکن بسزاے کردار ناهموار رسید نظم

آن را که خدا نگاه دارد — آسیب کسے برو نیارد
کارش همه بخت نیک سازد — در عرصه حسود جان گدازد

دربیان کشته شدن شاه ابوالمعالی

او در زمان بادشاه جنت آرامگاه بوسیله حسن صوری و جمال ظاهری از مقربان درگاه بود و خود را از فرزندان حضرت بادشاه قرار میداد اگرچه حسن صورت داشت اما بخبث افعال بر و بیت

چه حسن باشد که نکو روی نکو خوے نبود — رنگ آن گل بچه ارزد که درو بو نبود

وقتیکه در خطه کلانور سریر جهانبانی از جلوس والا زینت یافت جمیع امراے دولت حاضر شدند او بعضے سخنان دور از کار اظهار نموده از آمدن در بزم والا عذر کرده بود بیرامخان خانخانان بموجب تقدیر او را او را طلبداشت و در آن انجمن بموجب حکم والا محبوس کرده بلاهور فرستادند از غفلت کوتوال از لاهور گریخته رفت بعد مدت باد

---

(۱) قلی نوشته در فرشته جلد اول صفحه ۲۵۲ و اکبرنامه دفتر دوم صفحه ۳۴۰

وی از آب درگذشت و ارتفاع بشصت درعه رسید و تمام بکچ و از سنگ تراشیده
نمودند و در این سنگهارا بطریق وصل داده‌اند که از دور بنظر نظارگیان چنان مینماید که تمام قلعه
از یک پارچه سنگ طرا شیده‌اند و همچنین بنایان چابک دست و حجاران تراشندهٔ قوی پنجه
و آهنگران آهنین بازو و نجاران سخت کوش عمارت دلکشای و منزل فرح افزای و دولت خانه
والا ترتیب داده‌اند و نقاشان باریک بین و مصوران صنعت پرداز بدایع صنایع بطلی
نموده در صورت کاری نگار خانهٔ چین و گل افروزی گلشن بهار بروی کار آوردند
و در عرض هشت سال قلعهٔ حصین و شهری عظیم که خال رخسار بلاد روی زمین تواند شد
صورت تمامیت یافته باکبرآباد موسوم گردید آن مصر اقبال در وسط ممالک محروسه واقع
است فضای دلکشایش پهلو بگلشن جنت می‌نهد و اعتدال هوایش از هوای
فردوس سبقت می‌برد **بیت**

هوایش دلکشا و روح پرور فضایش جان فزا و فیض گستر

دربیان قتل علی قلیخان بهادرخان

در زمانیکه بادشاه غفران پناه از عراق معاودت فرمودند در جملهٔ لشکر شاه طهماسپ که
بکمک و امداد آنحضرت تعیین شده بود حیدر سلطان و علی قلی و بهادر خان پسرانش تعیین گشته
بودند حیدر سلطان بعد فتح قندهار در وقت عزیمت آنحضرت بسمت کابل در اثنای
راه برحمت تپ برحمت حق پیوست و علی قلی و بهادر پسران او در رکاب سعادت بوده
مصدر خدمات پسندیده شدند و خطاب خانی یافتند بعد رحلت بادشاه جنت آرامگاه
چون اورنگ خلافت بجلوس خاقان زمان رونق یافت و هیمون بقال و دیگر مخالفان
بمال مستاصل شدند علی قلی خان بخطاب خان زمانی سرفرازی یافت و سرکار سنبهل
بجاگیر او مقرر گشت مقتضای شجاعت ذاتی بزور شمشیر و قوت مردانگی از سنبهل تا دوده
و آن روی آب گنگ متصرف خود در آورد و بهادر خان برادرش نیز خدمات شایسته
بجا آورده وکیل السلطنت و مدار المهالک گردیده از انجا که خان زمان از سعادت اصلی
بهره و نصیبه نداشت بنابر صحبت بدنژادان که خراب ساز اساس دولت و بنیاد افگن پایه
منزلت است سر تابی از اطاعت بادشاهی و تمرد یغی و نمک حرامی اختیار نموده ماهی

چون صفت آن ولایت بعرض مقدس رسید آصف خان[۱] عبد المجید و وزیر خان
برادرش از اولاد شیخ زین الدین خوافی که حضرت امیر تیمور با او اعتقاد تمام داشت بتسخیر
آن تعیین شدند اینها در آن ولایت رسیده صفوف مصاف آراستند و رانی درگاوتی
مسلح گشته فیل سوار در معرکه در آمده جنگ مردانه وار نمود و آن زن بدست خود تیر و تفنگ
زده بسیارے را کشت و کارهائے نمایان بظهور آورد و بالاخر آصف خان غالب آمده
فیروزمند گردید و لشکریان رانی اکثرے کشته و خسته گشتند و بقیة السیف سرگشته
بادیه هزیمت شدند رانی احوال خویش اینچنین دیده بزنار داری که بجائے فیلبان پیش
او نشسته بود گفت که بخنجر آبدار کار من تمام کن او جواب داد که از من بر مخدومه جرات
نمی آید چون آن عورت که همت مردانه داشت بر زبان آورد که مردن به نیکنامی به از
زیستن بعار است این را گفت و بدست خود بخنجر خونخوار کار خود را تمام ساخت و بالکل
آن ولایت بشمشیر همت آصف خان و وزیر خان مسخر گشت نقود و اجناس بسیاری که از
حد حصر و شمار زیاده باشد بقید ضبط در آمد گویند که قلعه چوراگده مملو از خزاین و جواهر نفیس
و اجناس لطیف اندوخته چندین راجها و رایان بود و هیچکس از حکام آنجا چیزے از آنها
تصرف نکرده بلکه هر کدام در ایام حکومت خویش مبلغی بر آن افزوده صد و یک صندوق
اشرفی طلا سوائے زر سفید و نقره و طلا و آلات و اقسام هیاکل و تماثیل و اصنام طلا و
دیگر انواع اجناس بیرون از حد حصر و قیاس و هزار فیل نامی بضبط در آمد آصف خان همه را
بتصرف خود در آورده چیزے از آنجمله بدرگاه والا نفرستاد و از فتح و ظفر اینچنین ملک وسیع
و تصرف این قدر دولت مغرور گشته و بغی ورزید آخر کار بدرگاه والا رسیده و در مهم جونپور
و دیگر مهمات مصدر خدمات گشت و آن ولایت بالکل در تصرف اولیائے دولت
در آمد

در بیان قلعه تعمیر اکبر آباد

در سال دهم جلوس مطابق الاصطلاح سنه ۹۷۳ه اساس نهادند هر روز چهار هزار استاد کاردان
سنگتراش و معمار و آهنگر و نجار و مزدور کار گذار بکار پرداخته بعرض هشت سال بعد بنا

(۱) در تاریخ فرشته جلد اول صفحه [illegible] آصف خان هروی نوشته

مخالفان بدسگال قصد مصمم کرده از اکبرآباد یلغار فرموده چند شب و روز قطع راه نموده در حوالی
پرگنه بهکر ناگهان بر سر مخالفان رسیده محاربه سخت روداد آن هر دو بدنهاد دل بر مرگ
نهاده جنگ رستمانه کردند دران وقت بجز پانصد سوار و چند فیل و ظل رایت اقبال بودند
اما مزامان لشکر تائیدات الهی همراه بود قضارا در عین جنگ اسپ بهادرخان چارغ پا گردیده
او از خانه زین بر زمین افتاد بهادران لشکر منصور رسیده او را دستگیر کرده دست بر گردن
بسته بحضور اقدس آوردند آنحضرت فرمودند که ای بهادرخان من در حق تو چه بد کرده بودیم
که مصدر این فتنه و فساد شدی او هیچ جواب نداد بعد مبالغه همین بر زبانش رفت
که الحمد لله علی کل حال درین اثنا شهبازخان بموجب حکم والا تن او را از بار سر سبکدوش
گردانید نظم

سر سرکشی را همان دم ز تن باز کرد | دد و دام را از تنش ساز کرد
سر کینه جو از تن بنهاد | بخنجر ببرید و برگشت شاد

پس از ساعتی یکی از نوکران خان زمان را گرفته آوردند و اظهار کرد که فیل یکدندان
سرکار بادشاهی خان زمان را کشته و در معرکه افتاده است حکم شد هر کس که سر مخذول
از حرام نمکان بیارد یک اشرفی و هر که هندوستانی بیارد یک روپیه انعام یابد بعضی
مردم سرهای لشکریان مخالف را بریده می آوردند اشرفی و روپیه انعام یافتند تا
آنکه سر خان زمان آوردند آنحضرت از پشت زین بر زمین آمده سر نیاز بسجدات
شکر بی نیاز زمین سا کردند و سران هر دو حرام نمک را بجانب اکبرآباد
فرستادند و فتح نامها باطراف ممالک محروسه صادر فرمودند از ابتدای
سال سوم جلوس والا تا نهایت سال یازدهم خلل این هر دو برادران مانده بود و در
مبادی سال دوازدهم ممالک محروسه از فتنه و آشوب اینها پاک شد و از شرارت اینها
عالمیان خلاصی یافتند نظم

حق صاحب نمک تبه کردن | بشکند شخص را سر و گردن
با ولی نعمت ار برون آیی | گر سپهری بسر نگون آیی

که خلاف مرضی مقدس بوده باشد بظهور میرسید از انجمله شاهم بیگ نام ساربان پسری
بوسیله حسن صورت و قبول ظاهر در سلک قورچیان بادشاه غفران پناه انسلاک داشت
خان زمان باو تعلق و عشقی ظاهر میساخت بعد رحلت آنحضرت خان زمان او را ملازمت
و مدارات بجانب خود کشیده شیفتگی و آشفتگی بسیار ظاهر ساخت و کار بجائی رسید که
پیش او کورنش و تسلیم کرده بادشاهم میگفت چون این معنی بعرض مقدس رسید فرمان قضا
جریان صادر گشت که ساربان پسر را بدرگاه والا بفرستند آن بدمست باده محبت و عشق
اصلا متنبه نگشت بلکه آثار مستی زیاده ظاهر میکرد درینصورت خاطر مقدس ازو منحرف
گشت و بعد مبالغه بسیار خان زمان آن پسرک را از پیش خود راند چون خان زمان آرام جان
نامی لولی در حرم خود داشت و بموجب استدعای شاهم بیگ آن زن نکاحی را باو
بخشیده بود مدتی بزیر دامان شاهم بیگ ماند بعد چندگاه او نیز آن زنکه را بعبد الرحمن نامی
که از مخلصانش بوده و با لولی مذکور تعلق خاطر داشت داده بود درینولا که شاهم بیگ از خان
زمان جدا گشت پیش عبد الرحمن مذکور در پرگنه [illegible] جاگیرش آمده روزگار خود
میگذرانید روزی در حالت مستی از عبد الرحمن طلب لولی مسطور نمود او عذر در میان
آورد و درین باب عنف و تعدی نموده عبد الرحمن را مقید ساخته لولی از خانه برآورده گرفت
برادران عبد الرحمن رسیده و بمقتضای حمیت جنگ کرده شاهم بیگ را بقتل
رسانیدند چون این خبر بخان زمان رسید قتل شاهم بیگ را باشاره حضرت بادشاه
تصور نموده صریح از اطاعت برتافت از انجا که بقوت شجاعت بر سر افغانان غالب
آمده تا ولایت اوده در تصرف داشت و از دوستی که پسر سلطان مبارز خان را که افغانان
او را شیر شاه خطاب داده سر بشورش برداشته بودند شکست داده فیروزمند گشته
مغرور گشته علانیه باغی گردید و بهادر خان برادرش نیز رفته باو ملحق شد و این هر دو برادر
مصدر شورش و فساد گردیده باعث اختلال در ممالک محروسه گشتند و حضرت بادشاه
چندمرتبه بنفس نفیس خویش بر سر انها بر رفتند و جنگ در میان می آمد و بوساطت
امرای بزرگ تقصیرات انان معاف میگشت چون قدر نعمت پروردگی و حق دولت
رسیدگی نشناختند با وجود بذل عنایات والا پیوسته مصدر حرکات ناشایسته
می شدند و در ممالک محروسه خلل می انداختند بالضرور آنحضرت باستیصال آنها

گجرات و تخریب میرزایان بخاطر قدسی مصمم نموده بدولت و سعادت متوجه آن سمت شدند
بعد رسیدن در حوالی گجرات سلطان مظفر معروف نتهو والی آن ولایت را که از اولاد سلطان بهادر
طفل خورد سال بود و بسبب نافرمانی امرایان خویش و استیلای میرزایان سراسیمه گشته
دستگیر کرده آوردند آنحضرت از روی ترحم جان بخشی او فرموده در قید نگاه داشتند بعد
چندگاه او قابو یافته گریخته رفت اعتماد خان خواجه سرا که مدار آن ولایت بر وی بود و دیگر
امرای انهدیار آمده بملازمت شرف اندوز شدند و بی جنگ آن ملک مسخر گردید و
احمد آباد که جامع مصر است از فروغ قدوم میمنت لزوم رونق یافت و میرزا عزیز کوکلتاش
خان ولد خان اعظم شمس الدین محمد اتگه خان را بخطاب خان اعظم که موروثی او بود سرفراز
فرمودند و صوبه داری گجرات مقرر کردند و بعد انتظام مهام گجرات در بندر کنبهایت سیر کرده
احمد آباد تشریف برده سیر دریای شور نمودند و اثنای سمت معاودت فرموده به
استیصال میرزایان متوجه شدند و در قصبه سرنال بنفس نفیس خویش با میرزایان جنگ نموده
آن بداختران تاب سطوت بادشاهی نیاورده منهزم گشتند و هر یکی بهر طرفی روانه شد
آنحضرت بعد فتح و ظفر بسمت سورت تشریف بردند در منزل راجه علیخان برادر محمد خان
حاکم خاندیس ملازمت نموده مصدر خدمات گشت در حوالی سورت روزی از شجاعت
و مردانگی راجپوتان سخن در میان آمد که جان در پیش این گروه قدری و قیمتی ندارد و چنانچه
بعضی راجپوتان برچه را که هر دو طرف سنان داشته باشد بدست یکی میدهند که
مضبوط گرفته بایستد و دو کس مردانه وار چشم بر سرهای سنان هر دو طرف برچه محاذی
سینه خودها داشته روبرو میدوند حتی که سنانها در سینه هر دو در آمده از پشت میگذرد
و آن هر دو مردانه نزدیک یکدیگر رسیده با خودها تلاش مینمایند آنحضرت باستماع این معنی
فی الفور شمشیر خاصه را دسته بدیوار نهاده نوک تیغ بر شکم مبارک داشته فرمودند که
با خود همسر ندارم که بروش راجپوتان عمل آرم بهتر آنکه بهمین شمشیر حلاکنم از ظهور این مقدمه
حاضران بساط عزت را غریب حالتی روی داد در همین وقت راجه مانسنگه از روی
اخلاص چالاکی نموده چنان دستی بر شمشیر خاصه زد که از دست آنحضرت بر زمین افتاد و
قدری مابین انگشت نر و سبابه خاقان زمان بریده شد آنحضرت از روی خشم راجه مانسنگه
را بر زمین انداخته زیر کردند و سید مظفر سلطان گستاخانه دست مجروح آنحضرت را تاب

در بیان شورش میرزایان و تادیب و تخریب اینها و تسخیر ولایت گجرات

ابراهیم حسین میرزا و محمد حسین میرزا و مسعود حسین میرزا و عاقل حسین میرزا پسران محمد
سلطان میرزا که سلسله او بحضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان میرسد بمقتضای بدطینتی
دیده خوے مفسد شورش میشدند و بخان زمان و بهادر خان سخن یکی نموده در ممالک محروسه
خلل می انداختند و محمد سلطان میرزا پدر اینها بمقتضای پیرانه سری در پرگنه اعظم پور
سرکار سنبهل جاگیر خود میگذرانید و درینولا که خان زمان و بهادر خان بمکافات کردار خود رسیده
میرزایان فتنه و فساد بر دست خود گرفته باعث اختلال در ممالک شدند چون رایات
عالیات بسمت پنجاب نهضت فرمود قابو یافته از سنبهل برآمده دست بتاراج و تاخت
دراز کردند و بعضے جاگیرداران را کشته مال و متاع و جاگیر اینها متصرف شدند و در دهلی
رسیده قلعه را محاصره نمودند همینی باعث آزار و اضرار خلایق و شورش عظیم در ممالک
محروسه گردید آنحضرت از استماع این سانحه از پنجاب بسمت دهلی روانه گشتند میرزایان
از خبر نهضت موکب عالی دست از محاصره قلعه دهلی برداشته بطرف مالوه رفتند
و آنولایت را از محمد قلی برلاس که یکے از امرای بادشاهی بود گرفته تا چند متصرف خود
درآوردند و بعد نزول رایات عالیات اقبال در دهلی جیوش منصوره باستیصال
میرزایان بدمآل تعیین کردند دران زمان سلطان محمود والی گجرات فوت شده بود و چنگیز خان
غلام سلطان محمود دران ولایت علم ریاست می افراشت میرزایان تاب مقاومت عساکر
بادشاهی نیاورده بودن در ولایت مالوه از حیز امکان خویش بیرون دانسته در گجرات
رفته بچنگیز خان پناه بردند از آنجا که اعتماد خان گجراتی که او هم از امرای سلطان محمود و بر سر
احمدآباد با چنگیز خان محاربه داشت چنگیز خان رسیدن میرزایان غنیمت دانسته بهروچ
جاگیر ایشان مقرر کرد چون شرارت جبلی داشتند در آنجا نیز صحبت اینها درست نگشت
با چنگیز خان جنگ کرده بطرف خاندیس رفتند و از آنجا باز بمالوه آمدند بعد از آنکه
جهجار خان حبشی چنگیز خان را کشت و در ولایت گجرات خللے رو داد میرزایان از مالوه باز بسمت
گجرات رفته قلعه چانپانیر و سورت بے جنگ گرفتند و پس از آن قلعه بهروچ را نیز
متصرف شده قوت و مکنت بهم رسانیدند چون این مقدمه بعرض والا رسید تسخیر ولایت

نه آب و هوائے دران سرزمین | پدیدار شد دوزخ اندر زمین
وسے ساکنانش همه اهل هوش | همه خوش معاش و همه نغز پوش
همه اهل دولت همه خوب رو | همه اهل دانش همه نیک خو
ز حیرت دل من فرا شید و گشت | به دوزخ رسیدند اهل بهشت

القصه هنگامے که آنحضرت احمدآباد نزول اقبال فرمودند ابراهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا فرصت یافته بسمت اکبرآباد آمده رو بدهلی آوردند و از آنجا بسنبهل رفتند حضرت خاقان زمان باستماع این خبر از احمدآباد بسمت اکبرآباد نهضت فرمودند ابراهیم حسین میرزا و مسعود حسین میرزا باوازه نهضت موکب والا از سنبهل روانه شده براه دیپالپور رو بپنجاب آوردند خانجهان حاکم پنجاب که بمحاصره نگرکوت داشت و کار به نزدیک رسانیده بود با راجه آنجا مصالحه نموده باستیصال میرزایان روانه شده و در حوالی تلنبه تابع ملتان رسیده محاربه نمود و باندک جنگ مسعود حسین میرزا دستگیر گردیده و ابراهیم حسین میرزا گریخته بطرف ملتان در خانه بلوچی متوارے گشت بلوچان او را بدست آورده به سعید خان حاکم ملتان سپردند و او بزخمی که در جنگ تلنبه رسیده بود قالب تهی کرد و مسعود حسین میرزا را خانجهان بحضور مقدس فرستاد آنحضرت جان بخشی نموده محبوس فرمودند بعد چندگاه بزندان عدم گرفتار شد و محمد حسین میرزا که در جنگ قصبه سرنال منهزم شده بطرف دولت آباد دکن رفته بود دران مدت باز در گجرات رسیده و شورش نموده باتفاق اختیار الملک گجراتی که از امرائے آن ملک بود محاصره قلعه احمدآباد کرد و خان اعظم کوکلتاش تاب مقاومت نیاورده متحصن گردید چون این معنی بعرض والا رسید بحسب صلاح ملکی رسیدن بایلغار ضرور و لازم دانسته بر جمازه و بادرفتار سوار شده و چندے از فدایان همراه گرفته براه فتح پور بیلغار روانه شدند نظم

چو کوهے روان گشت بر پشت باد | عجب بین که بر باد کوه ایستاد
یلان بر شتر ترکش اندر کمر | شتر چون شترمرغ در زیر پر

این همه مسافت بعید در عرصه نه روز نوردیده بے سابقه خبر ناگهان در احمدآباد رسیدند. مخالف که محاصره احمدآباد داشت اصلا از وصول موکب والا آگاه نبود ناگاه یکبار کوس تند خروش و نقاره رعد آواز پادشاهی نواختند از صدایش زهره حسودان گداخت و سینه

داد و راجه را خلاص گردانید و درین تلاشش از زخم بیشتر گردیده شد در اندک
ایام از معالجات زخم اندمال یافت و شجاعت و جانبازی آنحضرت بر عالمیان هویدا
گشت قطعه

مرگ در چشم هر که خوار بود ... در شجاعت بزرگوار بود
هر که جان را عزیز میدارد ... با جهانداریش چکار بود

بعد فتح قلعه سورت و جمعیت خاطر از سرانجام امور آن نواحی در احمدآباد نزول
اقبال اتفاق افتاد و آب و هوای آن شهر بر مزاج اقدس ناخوش آمد فرمودند در حیرتم
که بانی این شهر را کدام لطافت و خوبی منظور نظر افتاده بود که درچنین سرزمین بی فیض
به همه چیز شهر اساس نهاده و بعد از و دیگران را چه فایده ملحوظ بود که عمر گرانمایه درینجا گذرانیده
اند هوایش با جمیع طبایع مخالف و آبش بتمامی امزجه ناگوار و زمینش کم آب و پر ریگ و خاک
بوم گرد و غباری بجدی دارد که در وقت شدت باد پشت دست محسوس نمیشود و رودخانه
متصل شهر غیر از ایام بارش پیوسته خشک می باشد چاهها اکثر شور و تلخ تالاب که در سواد
شهر واقع است بصابون گازران ودوغ آب می شود مردم اعیان که بقدر بضاعتی دارند
در خانهای خود برکه ساخته تمام عمارت خانه را از چونه و گچ آنچنان تعبیه میکنند که آب
باران پاک و صاف از تمام عمارت در آن برکه میرسد و تمام سال از آن برکه آب میخورند بعضی
آبی که هرگز هوا در و سرایت نکند و راه برآمد بخار نداشته باشد ظاهر است برون شهر بجای
سبزه و ریاحین تمام صحرا از قوم زار است دنیسی که از روی ذوق و حسن فیض آن معلوم بالجمله
تمام آن دیار زبون آب و هوا مظهر رنج و بلاست گویا که قطعه دوزخ است که آفریدگار بروی
زمین آورده لیکن از حسن دلاویز تمام آن مرز و بوم پری خیز است مهوشان شیرین لب
و گلعذاران سیم غبغب مانند شاهدان تلخ در نهایت خوبی و زیبائی و بمثال حوران جنت
در غایت جمال و رعنائی و اهل آن دیار تمامی دولتمند و پاکیزه روزگار نیکو منظر فرخنده
اطوار جبان و درویشان ریاضت کیش بر جاده خداجوئی و حق پرستی و مانند ساکنان
بهشتی وارسته از خطره افلاس و تنگدستی حیرانم که دران قطعه دوزخ حوران بهشت
چگونه وارد شده اند و اهل دول دران دیار بلاخیز چه طور محظوظ هستند و چه نوع زندگانی
صرف میکنند نظم

چشم فلک ندیده و نه بیند بعمر خویش | این فتحها که شاه زمان را میسر است
هر صبح کآسمان ننهد پیش انتهای کار | چون بنگری بعقد نو فتح دیگر است

بالجمله محمد حسین میرزا زخمی شده از معرکه برآمده و بجز از فرار نهاده و بدست مبارزان لشکر منصور گرفتار
گردیده دست بگردن بسته در حضور اقدس آوردند او را از کثرت دروغ و بسیاری تردد محال
و خجالت به اسیر درآمدن و مهابت و صلابت بادشاهی سخن از زبان بر نمی آمد و از غلبه تعطش نزدیک
بود که قالب تهی نماید آنحضرت ترحم فرموده آب خاصه مرحمت فرمودند و میخواستند که در
قلعه محبوس نمایند لیکن بسعی راجه بهگونت داس بپاسا رسید و نیز اختیار الملک که مصدر
فساد و جنون بود بعد فرار ناگهان از اسپ افتاده اسیر گشت سر او را جدا کرده آوردند و عاقل
حسین میرزا و دیگر لشکریان مخالف پراگنده گشته گریختند آنحضرت بفتح و فیروزی داخل احمدآباد
شدند و تجدید انتظام پراگندگیهای آن ولایت نموده بعد یازده[1] روز معاودت فرمودند در
عرض چهل روز رفتن و فتح کردن و تنظیم مهمات ممالک نمودن و بدار السلطنت فتحپور رسیدن
اتفاق افتاد بعد چند سال گلرخ بیگم صبیه کامران میرزا که در حباله زوجیت ابراهیم حسین میرزا
بوده در تفرقه میرزایان مظفر حسین میرزا پسر خود را همراه گرفته بطرف دکن رفته بود
بعد رفع شورش میرزایان با پسر خود از دکن آمده در گجرات مصدر فساد گردید راجه تودرمل
که برای تشخیص جمع صوبه گجرات رسیده بود جنگ نمایان کرده فیروزمند گشت و مخالف
شکست خورده براه کنبهایت بدر رفت اکثر مردم غنیم و مهر علی که بلباس مردان پوشیده
جنگ میکردند دستگیر شدند مظفر حسین میرزا بطرف دکن روانه شد راجه علیخان
او را دستگیر کرده بدرگاه والا فرستاد او مدتی در قید ماند بعد سه سال از قید برآورده
صبیه قدسیه در عقد ازدواج او در آوردند از ابتدای سال یازدهم جلوس والا تا بیست
سال بیست سویم بمیرزایان جنگ درمیان ماند بعد دستگیر گردیدن مظفر حسین میرزا
بالکل رفع فساد گردید و عرصه آن ملک از خس و خاشاک آشوب پاک شد بعد از چند سال
چون خان اعظم را تغیر کرده اعتماد خان گجراتی را بحکومت آن ولایت سرفراز فرمودند سلطان
مظفر عرف نتهو از اولاد سلطان بهادر که سابقا از قید آنحضرت گریخته رفته بود قابو یافته
سر بشورش برداشته جمعیت فراهم آورد و اوباشان فتنه ساز را دست آویز فساد
گردید و با اعتماد خان جنگ کرده غالب آمدند و شهر احمدآباد را غارت نمودند و بران ولایت

---

[1] یازده

مخالفان شگافت **بیت**

غریو کوس برده پرده گوش | دماغ دشمنان را برده از هوش

محمد حسین میرزا از نزول موکب والا باین سرعت واستعجال بی سابقه خبر واقف شده متعجب
گشت و دست از محاصره قلعه احمد آباد باز کشیده آماده پیکار گردید و درمیان هردو لشکر
جنگ واقع شد و آتش کارزار اشتعال یافت **نظم**

چو خسرو صف میمنه ساز کرد | به تیغ اژدها را دهن باز کرد
صف میسره هم بیاراست چست | یکی کوه گوئی ز پولاد رست
هراول چنان کرد از پیشگاه | که در حیرت افتاد خورشید و ماه
ز قلبی که چون کوه پولاد بود | پناه هندو را قلعه آباد بود
درافگند خود را بآن کارزار | چو شیری که گور افگند در شکار
بیاراست رزمی چو خورشید و ماه | ندیدست هرگز چنین رزمگاه

بالجمله آنحضرت بمقتضای شجاعت و دلاوری ذاتی و همت و دلیری فطری که باعث حیرت
نظارگیان و عبرت معاندان تواند بود بنفس نفیس خویش کارپردازیها که از شان پادشاهان
دور بوده باشد بظهور رسانیدند یکی از دیگران نزدیک رسیده شمشیر بر اسپ سواری
خاصه انداخت و اسپ مذکور چراغپا شد آنحضرت بدست همت نگاهداشتند و او را
نوعی بر چهره زدند که از سلاح او درگذشت و مقهوری دیگر رسیده و نیزه بر حضرت حواله کرد
حاضران حضور مقدس کار او را اتمام کردند چون سپاه مخالف بیست هزار سوار بود و عساکر
منصوره هشت هزار سوار لشکر غنیم دلیرتر می آمد قضارا از جانب مخالف بان که آتش خورده
بطرف لشکر فیروزی می آمد بزور زاری شاه دم نموده بجانب لشکر خود بازگشت و خرمن هستی
بسیاری از لشکریان میرزا سوخت و انهمین باعث برهمزدگی لشکر مخالف گشت و ضمیمه آن
از هیبت بان مذکور فیل غنیم که سرحلقه فیلان بوده و بر لشکر پادشاهی غالب می آمد رم
خورده برگشت و انتظام لشکر خود را ویران ساخت و بتائیدات الهی این هردو مقدمه باعث
فتح و نصرت گردید هرگاه باقبال حضرت پادشاه و اولیای دولت بطرفی که رو براه آورند
ظفر و نصرت بحسب خواهش بمنصه ظهور رسیده و مهمی که خود بدولت متوجه شدند بچگونه فتح و
فیروزی حمیده توقف متواری تواند بود **نظم**

تهی بود مغزش از آن چون سبو — بدست خود افشرد خود را گلو
چکار آید از دست بدکیش را — بجز آنکه آتش زند خویش را

بعد پنج شش سال دیگر بهادر نام پسر کلان سلطان غیاث الدین طرف آمده سر بشورش برداشته بود
در اندک فرصت خود را در زاویه خمول کشید بیت

بلے هرجا شود مهر آشکارا — سها را جز نهان بودن چه یارا

پوشیده نماند که سلطان فیروز شاه در ایام سلطنت سلطان غیاث الدین تغلق شاه
عم خود نوبتی بطریق شکار از دهلی برآمده و اتفاقاً صید افگنان از لشکر خود جدا افتاده تنها
اسپ سوار در دیهی از دیهات بهو متصل تهانیسر رسید چون آثار سرداری و سروری
از ناصیه حال او ظاهر بود شدا مقدم آنجا مراسم خدمتگاری و مهمانداری بجا آورد و فیروز شاه
شب بآرام و آسایش تمام گذرانیده از شدا مذکور بنهایت خوشوقت و رضامند گشت بعد
از آنکه بسلطنت رسید شدا مذکور را بشرف اسلام مشرف ساخت وجیه الملک[1] خطاب
داده پیش آورد رفته رفته وجیه الملک از امرای بزرگ گردید بعد سلطان فیروز شاه
چون سلطان محمد شاه پسرش تخت نشین خلافت گشت ظفر خان بن وجیه الملک را خطاب
اعظم همایون داده بحکومت گجرات سرفراز کرده چتر و بارگاه سرخ که مخصوص بسلاطین است
مرحمت کرد ظفر خان در آن ولایت رسیده به نظام مفرح المخاطب براستی خان حاکم
آنجا که از ظلم او مظلومان دادخواه بودند جنگ کرد و نظام مفرح در عرصه کارزار کشته
شد ظفر خان بعد فتح تمامی بلاد گجرات بتصرف در آورده به دلهای که از دست ظلم نظام
مفرح مجروح بودند مرهم التفات و عنایت نهاده جمهور سکنه و عموم متوطنه را از خود راضی
کرد در سنه ۷۹۹ چون سلطان محمد شاه ودیعت حیات سپرد و امور سلطنت اختلال
پذیرفت تاتار خان بن ظفر خان که بوزارت سلطان ناصر الدین محمود بن سلطان محمد شاه
مقرر شده بود بسبب غلبه اقبال خان از دهلی فرار نموده پیش پدر بگجرات رسید ظفر خان و
تاتار خان در استعداد و فراهم آوردن لشکر برای انتقام از اقبال خان بودند همدرین اثنا
خبر رسید که حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در نواحی دهلی نزول اجلال فرموده و
شور عظیم در آن دیار راه یافته و خلق کثیر ازین حادثه گریخته بجانب گجرات رسید مقارن
آن حال سلطان ناصر الدین محمود نیز از دهلی فرار نموده بگجرات رسید و از ظفر خان سلوک

---

[1] وجیه

تسلط یافته سکه و خطبه بنام سلطان مذکور گردید چون این خبر بعرض والا رسید سید میرزا خان ولد
بیرام خان خانخانان را بحکومت آن ولایت تعیین فرمودند پیشتر از آنکه میرزا خان دران ملک در رسد
سلطان مظفر استیلا یافته تمامی آن ملک را متصرف شده بود و قطب الدین محمد خان که در بهروچ
بود عاجز گشته و قول گرفته بسلطان مظفر آمده ملاقات کرد سلطان از روی بد قولی و بدطینتی
قطب الدین محمد خان و جلال الدین مسعود خواهرزاده او را مسافر ملک نیستی نمود و خزانه و
اسباب امارت و بسیاری اموال ایشان بدست سلطان افتاد ازین خبر میرزا خان چست و چالاک
شتافته در حوالی احمدآباد رسیده عرصه پیکار آراست و بعد جنگ بسیار باقبال پادشاهی
فتح یافت و سلطان مظفر شکست خورده رو بهزیمت نهاد و در کنبهایت رفته باز لشکر فراهم
آورده و میرزا خان بر سر او در کنبهایت رفته محاربه سخت نموده نصرت یافت و سلطان مظفر
گریخته از دریای نربده گذشته بطرف دکن رفت و بجلدوی این فتح میرزا خان بخطاب
خانخانانی که میراث پدرش بود و منصب پنجهزاری که دران زمان زیاده ازین منصب نبود
سرفراز گشت و بعد هشت سال مظفر بامداد و اعانت جام که از عمده ترین زمینداران آن ولایت
بود و بمعاونت دولت خان زمیندار سورته و راجه کهنگار سی هزار سوار فراهم آورده باز بطرف
احمدآباد آمده شورش نمود و دران وقت خان اعظم کوکلتاش از تغیر خانخانان بصوبه داری احمدآباد
برتبه دویم سرفرازی یافته بود کمر همت بدافع این شورش و فساد بربست و جنگ عظیم روی داد
و هزار کس از مخالف و دو صد کس از خان اعظم در معرکه بقتل رسید و پانصد کس از کوکلتاش
زخم برداشتند و هفتصد اسپ نیز افتاد بالاخر سلطان مظفر تاب نیاورده همه جام رو بفرار
نهاد و سال دیگر قلعه جونه گذه و سومنات و دوارکا و بنادر آنطرف بشمشیر همت خان اعظم
مفتوح گردید چندان بجست وجوی سلطان کمر همت بست سلطان مظفر در پناه بهارا زمیندار
کچه درآمد خان اعظم متوجه کچه گردید بهارا از زبان عجز و نیاز گشوده اطاعت پادشاهی قبول کرد
و جائیکه سلطان مظفر پنهان شده بود بکسان خان اعظم نشان داد چنانچه آدمی سلطان مظفر را
دستگیر کرده آوردند خان اعظم میخواست که او را بحضور مقدس روانه کند همچنین سلطان مظفر به بهانه
وضو زیر درختی رفته استره که در شلوار خود پنهان داشت برآورده بر گلوی خود رانده
جان بحق تسلیم کرد

نظم

ز اندیشه خام آن کج نهاد | سر و افسر و جاه بر باد داد

طریق مجرذی گردید مدت سلطنت یازده سال و یازده روز ❊

سلطان میران شاه محمد همشیره‌زاده سلطان بهادر شاه که از جانب سلطان حاکم آسیر برهانپور بود چون از اولاد بهادر شاه هیچکس نمانده و غالب آمده بمسند حکومت نشست مدت یکماه و پانزده روز ❊

سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن سلطان مظفر شاه هژده سال و پانزده روز ❊

احمد شاه عرف رضی الملک از اولاد سلطان احمد شاه بانی احمدآباد باتفاق امرا بر مسند حکومت نشسته سکه و خطبه بنام خود کرد و مدت حکومت سه سال و چند ماه و بقیه هشت سال ❊

سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه بن لطیف خان بن سلطان مظفر شاه چون از اولاد سلاطین مذکور که قابلیت سلطنت داشته باشد احدی نماند اعتماد خان خواجه‌سرا که مدار علیه سلطنت بود نتهو نام طفل خورد سال را در مجلس آورده قسم یاد کرد که این پسر سلطان محمود شاه است مادر او جاریه بود چون حامله گردید برائے اسقاط حمل حواله من کرد چون حمل او زیاده از پنجماهه شده بود بنابر اسقاط نگردید این طفل زائیده و من این را پنهانی پرورش میکردم الحال که سوائے این طفل وارثی نیست متابعت ناگزیر است همه کس قبول کرده او را بسلطنت برداشته سلطان مظفر خطاب دادند عاقبت الامر بدست کسان خان اعظم کوکلتاش گرفتار آمده خود را خود کشت چنانچه بقلم آمده ایام حکومت شانزده سال و چند ماه از ابتدائے سنه [illegible] لغایت سنه [illegible] ولایت گجرات که یکصد و پنجاه و چهار سال از تصرف سلاطین دهلی بیرون مانده بود در سنه مذکور داخل ممالک محروسه گردیده بتصرف اولیائے دولت درآمد ❊

در بیان روانه شدن خان اعظم بمکه معظمه

باوجود تقدیم خدمات لایقه و شمول عنایت مقدسه بموجب آنکه آن حضرت آزرده خاطری بود و بسبب تعصب مذهب با شیخ ابوالفضل خصومت بسیار داشت اکثر امری برخلاف خواهش او در حضور والا سر بر میزد از غمازی و بدگوئی شیخ تقرر

پسندیده که لایق حال بوده باشد در خدمت سلطان محمود رسیده سلطان مایوس شده
ازانجا بطرف مالوه رفت و بعد آن تیمور خروج آمد چون حضرت صاحبقران بعد تسخیر
هندوستان متوجه سمرقند شدند و اقبال خان باز دهلی متصرف گشت تاتار خان به پدر
خود گفت که بعنایت الٰهی لشکر فراوان و استعداد تمام داریم بهتر است که از اقبال خان
انتقام گیریم و دهلی ازو مستخلص گردانیم که سلطنت میراث کسے نیست ظفر خان این معنی قبول کرد
و خود را از حکومت باز داشته گوشه اختیار کرد و حشم و خدم و اسباب حکومت و
ولایت به پسر خود داد۔

سلطان محمد عرف تاتار خان خلف اعظم همایون ظفر خان در [illegible][1] سکه و خطبه
بنام خود کرده بر تخت خلافت جلوس نمود و شمس الدین [illegible] برادر اعظم همایون را پایه
وزارت داد و او سلطان[2] را زهر داده کشت مدت سلطنت دو ماه و چند روز۔

سلطان مظفر شاه عرف اعظم همایون بعد مسموم گردیدن خلف خویش سکه و
خطبه بنام خود کرد ایام حکومت سه سال و هشت ماه و بست روز۔

سلطان احمد شاه بن سلطان محمد تاتار خان بن سلطان مظفر شاه که احمد آباد بنا کرده
اوست سی و دو سال و شش ماه و بست روز۔

سلطان محمد شاه بن سلطان احمد شاه هفت سال و چهار ماه۔

سلطان قطب الدین احمد شاه بن سلطان محمد شاه هفت سال و شش ماه
و سیزده روز۔

سلطان داؤد شاه بن سلطان قطب الدین احمد شاه هفت روز۔

سلطان محمود شاه بن سلطان محمد شاه پنجاه و پنج سال و یازده روز۔

سلطان مظفر شاه بن سلطان محمود شاه چهارده سال و نه ماه۔

سلطان سکندر شاه بن سلطان مظفر شاه دو ماه و شانزده روز۔

سلطان محمود شاه بن سلطان مظفر شاه چهار ماه۔

سلطان بهادر شاه بن سلطان مظفر شاه از حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه
شکست یافته در جزیره دریائے شور پیش فرنگیان رفت فرنگیان میخواستند که او را دستگیر
کنند او [illegible] گریخته در غراب نشسته میخواست که بجهاز در آید قضارا در دریائے شور افتاده

---

(۱) هشتصد و شش [illegible] هجری [illegible] ۲۳۲۔

(۲) [illegible] ظفر خان خطبه بنام خود کرد و خویش را مظفر شاه خواند۔ تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible]۔

بولایت رانا میشد و چون یورش پادشاهی از سعی من خواهد دانست باین وا همه از لشکر فیروزی اثر گریخت چون فرار نمود بعرض والا رسید تادیب و تخریب رانا بطریق اولی بر ذمت والا لازم اند از دهولپور بسمت ولایت رانا متوجه شدند و در حوالی قلعه چیتور رسیده انحصار را که در حصانت و متانت شهره آفاق است محاصره کردند و چندماه علی التواتر جنگ توپ و تفنگ در میان آمد روزی آنحضرت برای دیدن مورچلها سوار شدند بعرض رسید که اندرون قلعه چند مرتبه شخصی بندوق سر داده و کسی را از اهل مورچل ها رسید تا قاآن نشان بندوق خاصه بدست اقدس گرفته بسوی آن روزن سر دادند بقدرت ایزدی تیر بهدف رسید بر زبان مقدس گذشت که دست اقدس چنان سبک مینماید چنانچه در شکارگاه بندوق بشکار میرسد و دست سبک مینماید همانا که دیوی بندوق کارگر شده ثانی الحال خبر رسید که برادر زاده جیمل[1] که سردار قلعه بود از ضرب گلوله کشته شد و تفنگ دست مبارک بنشانه رسید نظم

در معرکه این تفنگ فریادرس است — خصم افگن و گرم خوی آتش نفس است
موقوف اشاره است در کشتن خصم — سوزش یکی زنگوله چشم بس است

چون محاصره بامتداد کشید و کار بیش نرفت بموجب حکم والا دو نقب در درون قلعه ساختند و هر دو نقب را از باروت پر کردند یکی را آتش دادند و دیگری را موقوف داشتند چون سرهای هر دو نقب پایان قلعه باهم اتصال یافته بود دفعتا آتش بهر دو نقب خورد و لشکر پادشاهی که نزدیک نقب دومی غافل بود بسیار ضایع شد القصه چون اقبال پادشاهی قوی بود قلعه مفتوح گردید بعد جنگ بسیار و ترددات بیشمار جیمل و فتا که از امرای بزرگ رانا بودند کشته شدند آنحضرت بعد فتح قلعه و نصب قلعه دار بفرخی و فیروزی از آنجا معاودت نموده بخطه دلگشای اجمیر نزول اجلال فرموده بودند در زمان سابق سلطان علاء الدین خلجی با لشکر فراوان مدت متمادی قلعه مذکور را محاصره کرده بسیاری از لشکریان خود بکشتن داده کاری از پیش نبرده بفریب و خدعیت رتن سین حاکم آنجا را قید نموده بدهلی آورده بود در مینولا از اقبال عدوسال آنحضرت در اندک مدت چنین قلعه آسانی ارتفاع افتتاح یافت از ابتدای تصنیف شهر [illegible] ماه الهی لغایت اوسط

---

(۱) در اکبرنامه دفتر دوم صفحه ۲۴۴ جیمل نوشته

می نمود و اظهار آشفتگی میکرد و در خلال آنکه حرفے ناملایم سر بر زند بموجب آزرده خاطر گشته عزیمت زیارت بیت المقدس مصمم نموده از گجرات روانه شد و جام و بهارا که عمده زمینداران آن ولایت بودند ظاهر ساخت که داعیه آن است که از بندر گاه آسمان جاه شتابم چون بسومنات رسید دیوان و بخشی سرکار والا که در الصوبه بودند محبوس ساخت و بر لب دریائے شور رسیده با فرزندان و اهلیه و نقد و جنس خود بجهاز نشست چون این معنی بعرض والا رسید باعث آزردگی خاطر مقدس گردید و فرمان ملاطفت صادر گشت و از روئے عنایت محال و جاگیر او را مسلم داشتند خان اعظم از بسکه شوق کعبه اصعد غالب داشت پذیرائے نصائح نگردیده روانه گشت بعد ادراک سعادت زیارت که منتهائے تمنائے خاطرش بود سال دویم معاودت نموده بگجرات رسیده بموجب حکم اقدس باستان مقدس رسیده شرف اندوز سعادت ملازمت والا گردید آنحضرت از روئے کمال عنایات و نوازش که شامل حال او بود در آغوش گرفتند و در اندک مدت بمنصب عالی وکالت سرفراز فرمودند و مهر اقدس حواله او کردند و در آخر بمنصب هفت هزاری سرفراز گشت او را ضابطه منصب امرا از پنجهزاری نبود اول شخصے که بمنصب هفت هزاری سرفرازی یافته خان اعظم بود اینهمه عنایات اعلی نسبت بحال او از جهت معروف بود که جیجی انگه والده شریفه او دایه حضرت خاقان زمان بود و خاطر داشت آن پرده نشین نقاب عصمت بسیار میکردند و خان اعظم نیز از روئے فرزانگی و شجاعت و مردانگی یگانه روزگار بود بیت

بدانش بزرگ و بهمت بلند
بجاه و دلیر و بدل بهرمند

در بیان تسخیر قلعه چیتور

در زمانے که میرزایان در مالوه شورش داشتند و آنحضرت بدفع فتنه ایشان متوجه بودند در منزل دهولپور تابع اکبرآباد بر زبان مقدس گذشت که تمامی زمینداران هندوستان بملازمت رسیدند مگر رانا اودی سنگه تا حال بملازمت نرسیده بخاطر مقدس میرسد که نخستین استیصال رانا نموده بعد ازان بطرف مالوه نهضت فرمائیم سکت سنگه پسر رانا دران زمان بخدمت اقدس بود بخاطر آورد که اگر نهضت رایات عالی

نشود و مسلمین و هنود و گبر و ترسا و دیگر اهل مذاهب با یکدیگر در مقام صلح کل بوده هر کدام
بدین و آئین خویش پرستار آفریدگار باشند بیت

از یک چراغ کعبه و بتخانه روشن است　　در حیرتم که دشمنی کفر و دین چراست

بنا بر صلح کل که مجبول و منظور آنحضرت بود در هر شب جمعه که غازه سعادت بر رو دارد و
دانشوران جمیع ادیان و فضلای تمامی ملل از اهل سنت و شیعه و یهود و نصاری و
مسلمان و گبر و ترسا و فرنگی و ارمنی و زندیق و دیگر مذاهب که در ولایت ایران و توران و
روم و آن طرف شایع است و براهمه و جتیها رهبان دین بوده و دیگر مشارب که در ممالک
هندوستان رواج دارد در چهار ایوان که بهمین مقصد تعمیر یافته بود فراهم آورده و مقدمات
خاص عقلی و نقلی هر مذهب بسمع رضا اصغا میفرمودند و نقد حقیقت و معرفت بر محک تمیز
میرسانیدند و فضلای آن مذاهب را بهم گرم مباحثه در آورده و خود در امر حق
منصف میشدند بیت

جنگ هفتاد و دو ملت همه عذر پذیر　　چون ندیدند حقیقت ره افسانه زدند

برای دریافت حقیقت دین و آئین اهل هند کتاب مهابهارت را که بر اکثر اصول و
فروع معتقدات براهمه اشتمال دارد و متضمن کنگی عالم و عالمیان و قدم جهان و جهانیان است
و در این کشور معتبر و بزرگ تر از آن کتابی نیست حسب الحکم والا باهتمام غیاث الدین علی
نقیب خان و ملا سلطان و عبد القادر بفارسی ترجمه کرده به رزم نامه موسوم گردانیده و از نظر
اقدس گذرانیدند و شیخ ابو الفضل خطبه آن را بعبارات شیرین بقلم در آورده و همچنین بعضی کتب
هندی دیگر نیز بموجب امر والا ترجمه گردیده و بارها بر زبان مقدس گذشت که از دیرباز
تعبد و تقلید چراغ امتیاز افسرده شده و همگنان بی آنکه غور در اصل کار نمایند و به تحقیق
مذاهب پردازند هر چه از پدر و استاد و آشنا و همسایه و خویش و اقارب شنیده و
دیده اند آئین و مذهب دانسته و از نظر تقلید را پرستش ایزدی انگاشته مخالف آن را
کفر می پندارند اگر اندکی پند و هش بکار برده و دیده امتیاز باز کرده رو بر گرانی مرحله تقلید
و تعصب نشوند بیت

گفت و گوی کفر و دین آخر بیک جا میکشد　　خواب یک خوابست باشد مختلف تعبیرها

و مقرر فرموده بودند که در هر سال دو مرتبه یکی پنجم رجب که روز ولادت آنحضرت بود و دیگر

اسفندارماه الٰهی که همگی شش ماه بوده باشد این مهم انصرام پذیرفت مصرع

ظفر ملازم و دولت قرین نصرت یار

در بیان معاف کردن جزیه و طریقه صلح کل ورزیدن

در وسعت آباد هندوستان مقدار مبلغ آن چندان است که محاسبان روزگار از عهده ضبط آن نتوانند برآمد بمقتضای حق شناسی بر زبان مقدس گذشت که مقرر کردن جزیه بجهت آن بود که همواره مبلغ معتدبه در خزانه موجود باشد و باعث تقویت سپاه اسلام و شکست مخالفان مذهب گردد هرگاه که بیامن اقبال روز افزون هزاران گنج در خزاین والا فراهم آمده و جمیع راجهای و رایان هندوستان سر بر خط اطاعت نهاده باشند چه گنجایش که باین تکلیف زیردستان و مسکینان را آزار رسانیده شود چنانچه ملا شیری در زمانی که راجه مان سنگه تسخیر ولایت کوهستان پنجاب و تادیب راجهای آن دیار تعین شده بود گفته و این قطعه تا در حسب حال آمده قطعه

شها فرمان فرستادی براجه — که سازد هندوان گروه را رام

چنان رو فتح گرفت از عدل تو دین — که هندو می زند شمشیر اسلام

از آنجا که پادشاهان پیشین بمقتضای تعصب دین و مخالفت مذهب بد آزار و اضرار کفار میکوشیدند و آن فریق را در اخذ جزیه خوار و زار مینمودند و ستمگاری و دل آزاری را کار میسر نمودند و آن را صواب تصور نموده از عبادت می شمردند آنحضرت از توفیقات خداوندی و فر عقل معاش و معاد بمسند آرای صلح کل بوده طوایف انام و طبقات خلایق را بنظر لطف دیده بر زبان فیض بیان آوردند که بسمع جهان آرا بر خلایق مختلف المشارب و متنوع المذاهب در فیض گشوده و انواع الطاف شامل حال آفریدگان خویش میداشته پس بر ذمت همت پادشاهان والا شکوه که ظلال ایزد متعال هستند لازم و واجب که مخالفت و تنازع دین منظور نداشته بندهای خدا را بیک نظر دیده و عنایات خاص مانند پرتو آفتاب که بر نیک و بد یکسان می تابد بجمیع کسان مساوات مرعی دارند و صورت ذکر شد که از تاریخ حال آنجلیس از کلام مبارک بعلت طلب [illegible] که بمشیت حال [illegible] سلاطین پیشین بضبط در آمده مزاحم حال زیردستان

آن حضرت طبیعت تقصیر منودن چه بخردیست و اهل نفوس و ذوی حیات را که هر یک جان عزیز
دارد برای تماشا کشتن بیش قیمت معدوم ساختن چه بیرحمی است بیت

میازار موری که دانه کش است
که جان دارد و جان شیرین خوش است

بنابر امثال درین امور بعضی اهل اسلام که خالی از تعصب نبودند خاقان زمان را به برگشتگی
از دین متهم ساخته انواع سخن سازی می نمودند خصوص مولانای عبد الله سلطانپوری که از اسلام
شاه افغان خطاب شیخ الاسلامی یافته و از خاقان زمان مخدوم الملک مخاطب شده بود و شیخ
عبد النبی صدر کل نسبت آن حضرت سخنان دور از کار بسیار میگفتند و بهمین سبب برخاسته
بمکه معظمه رفتند چون باز بهندوستان آمدند حکم شد که هر دو را قید کنند مخدوم الملک از
فرط بیم قالب تهی کرد و شیخ عبد النبی را حواله شیخ ابو الفضل کردند او در زندان فوت شد
ازینجهت که باهم عداوت داشتند بر زبانها افتاد که شیخ ابو الفضل او را خفه کرده کشت
القصه بتقدیم شرایط اسلام و ادای آداب عبادات عظام که از انحضرت بوقوع آمده بود از
دیگر سلاطین کم بظهور رسیده باشد بیت

بدانش بزرگ و بهمت بلند
ببازو دلیر و بدل هوشمند
نه اندیشه تدبیر محتاج غیر
نه اعضای رایش بجز محض خیر

در بیان انتساب حضرت خاقان زمان براجها و روسای هندوستان

در زمانیکه بادشاه غفران پناه بایران تشریف برده بودند شاه طهماسپ در تقریب استفسار
تفرقه هندوستان گفته بود که چون حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه خلافت هند از تصرف
افغانان برگرفته بودند و دران ملک بیگانه اگر بزمینداران عمده انتساب و اشتباک میان
می آمد در وقت تفرقه ممد و معاون میشدند و بدین نمط در سلطنت اختلال رو نمیداد لهذا
بادشاه غفران پناه چون مرتبه دویم سریر آرای خلافت شدند این مطلب را منظور
خاطر مقدس داشتند لیکن میسر نگشت بعد ازانکه اورنگ جهانبانی از جلوس خاقان زمان
زینت یافت بحصول این مامول توجه عالی مصروف داشت و دختر برادر حسن خان
میواتی را که از عمده زمینداران هند بود در حرم سرای سرفراز نمودند بعد ازانکه
براجه بهارامل کچهواهه که عمده ترین راجها بود بدین مطلب حکم شد و او حسب [illegible]

دویم امرداد ماه الهی عنصر قدسی را بطلا و سیم و اقسام چیزها و گوناگون اشیا وزن کرده آن
اشیا را باهل احتیاج خیرات نمایند پس هر دو روز آن فیض بخش عالم مانند نیر اعظم برج میزان
را از اشعات جمال عنصر اقدس تجلی اسود میساختند و در رنگ قمر منبع نورانیت سفر ترازو را
از لمعات انوار وجود مقدس فروغ آگین میگردانیدند و پله میزان را از جواهر غریبه و اشیای
نادره بری آمودند فقرا و مساکین و تهیدستان و محتاجین از فرط بذل و نوال پادشاه دریادل
از زر و دینار مستغنی و بی نیازی شدند قطعه

ترازو چشم در ره داشت همه سال — که بیند در بر خویش خورشید اقبال
شرایین سعادت را پسندید — از آن چشم ترازو مردمی دید
ترازو را بزینت انگونه انباشت — که او را پنجه خورشید برداشت

و حکم شد که در ماه شمسی در آن تاریخ مرتکب غذای حیوانی نشوند و هر سال بعد وزن نقد
روز که موافق عدد سنین عمر گرامی باشد گوشت تناول نفرمایند و در آن ایام در کل ممالک
جانداران را نیازارند و بدین تقریب گاوکشی که نزد اهل هند از امور مذمومه و جرایم عظیمه است
از تمام ممالک محروسه منع کردند و میفرمودند که ترک گوشت بارها بخاطرم میرسد اما از شامت
مردم نتوان از آن احتراز نمود چرا که گوشت از شاخ درخت بر نمی آید و همچو نباتات از زمین
بر نخیزد محض از بدن جانداران پیدا می شود با وجود انواع اغذیه و اقسام نعما که از نعمت
خانه واهب حقیقی برای آدمی عطا شده بجهت اندکی حظ نفسانی که تا آنکه گوشت بر زبان
است مزه و لذت می دهد قصد جانداران نمودن چه سخت دلی است و سینه خود را
که مخزن اسرار ایزد ولیست گورستان حیوانات کردن چه بی مهریست و با وجود اینکه
بیرون آمدن آن از راه بول دو مرتبه و پیدایش آن از بول است در این صورت ترک گوشت
خوردن بوجوه اولی تر است بیت

اگر لذت ترک لذت بدانی — دگر خواهش ترک لذت بخوانی

و نیز میفرمودند که شغل شکار محض خونخواری و جفاکاری و عین بیدادی و جلادیست چگین
و نادان خدا ناترس بمقتضای هوا پرستی و نفس دوستی برای تشحیذ خاطر و لذت نفسانیت
از تماشا قرار داده قصد جانداران میکنند و چندین بیگناهان را در فضای بستان عدم میفرستند
و نمیدانند که این صور غریبه و هیاکل عجیبه از بدایع و صنایع صانع حقیقی آراستگی یافته در انظام

میشوند و بعنایت الهی و میامن اعتقاد آنحضرت هم بانجام میرسید بیت

هر آنکه استقامت بجد و کیش برد ‏ ‏ ‏ ‏ اگر بر فریدون رود پیش برد

در صورت حصول آرزوے ولادت خلف نذری بسته بودند که پیاده قطع راه نموده زیارت روضهٔ منوره کنند درینولا که از تائیدات ایزدی خلف سعادت پیوند بعالم وجود آمد بایفاے نذر از دار الخلافت فتح پور سیکری تا اجمیر هفت منزل و هر منزل دوازده کروه پیاده وطے مسافت نموده مراسم زیارت بتقدیم رسانیده معاودت فرمودند در اصل خاقان زمان خیلی پر قوت و قوی دل بودند جرات و جسارت که از آن شیر دل بوقوع آمده از بادشاهان دیگر کم نشان میدهند شیخ ابو الفضل در اکبرنامه مینویسد که روزے بقصد تعداد ازنای پیاده بشهر روانه شده آخر روز باکبرآباد رسیدند غیر از چند کس از نزدیکان هم پاسے تگ و تیزی نگارد که آن حضرت در سواری فیل نوعی ماهر بودند که احدی از فیلبانان از موشکاران تعدد مهارت نداشت هنگامے که فیل مست عربده جو او هم کش فیلبانان را کشته باعث آشوب شهر میشد آنحضرت از برو سے آن فیل رفته بیدریغ پاے عظمت بجندانش نهاده سواری شدند و آن را بجنگ فیل همسر اوی انداختند و بارها در عین جنگ فیلان مست بنابر آزمودن جرات خود ازین فیل جسته بر فیل دیگر میرفتند و موجب حیرت نظارگیان میگردیدند ◆

ازدواج شاهزاده سلطان سلیم با صبیهٔ موته راجه و ولادت سلطان خرم یعنی شاهجهان

چون حضرت خاقان زمان روابط انتساب بما جاه مربوط کرده بودند با وجود مخالفت مذهب ازین نسبت‌ها سرافرازی دانسته از هر طرف این راه واکرده بودند بعد از آنکه شاهزاده سلطان سلیم بحد بلوغ رسید اگرچه سابقا صبیهٔ راجه بهگونت داس ولد راجه بهارامل در حبالهٔ نکاح آن نونهال حدیقهٔ خلافت در آمده بود درینولا صبیهٔ موته راجه ولد راے مال دیو مرزبان جودهپور که بوسعت ولایت و کثرت لشکر سرامد جمیع رجهاے والا شان بود در عقد ازدواج آن گوهر تاجداری در آمده و ماه آسمان سعادت با خورشید فلک خلافت قران یافت و زهره

قبول نکرد و آخر الامر سرفرازی خویش درین دانسته صبیهٔ رضیهٔ خود را درعقد ازدواج حضرت خاقان زمان در آورد **نظم**

برو ترے که طالع برومند بود — نظر با سزاوار پیوند بود
جهاندار بر رسم آبای خویش — پری چهره را کرد همتای خویش

ولادت باسعادت شاهزاده سلطان سلیم یعنی جهانگیر بادشاه و رفتن خاقان زمان پیاده باجمیر بایفای نذر

چون آنحضرت آرزوی خلعت سعادت سرشت بسیار داشتند و عقده درین تمنا نمی‌کشود و درخت امید شگوفه میکرد اما ثمر مراد ثمر نمی شد ابر تمنا قطره در صدف میریخت لیکن مروارید خواهش حاصل نمیگشت **نظم**

نخلش بهوای میوه پیوست — میکرد شگوفه و نمی بست
از قطره ابر او رسیدی — در بطن صدف نمیشدی در

برای حصول این مدعا بجناب شیخ سلیم که از نزدیکان درگاه کبریا و مستجاب الدعوات بود و در قصبهٔ سیکری اقامت داشت التجا آوردند حسب الاشاره آنحضرت آگاه در نزدیکی قصبهٔ مذکور عمارات بادشاهانه احداث نموده بفتح پور موسوم کرده دار الخلافت قرار دادند بعنایت سبحانی و به برکات دعای درویش در سال چهاردهم جلوس والا مطابق ٩٧٧ هجری از بطن عفت سرشت خلاصهٔ عفایف روزگار صبیهٔ راجه بهارامل خلعت فرخنده اختر والاگهر سعادت ولادت یافت **بیت**

یکی غنچه از باغ دولت دمید — کزان سان گلی چشم گیتی ندید

نام آن مولود مسعود بمناسب اسم درویش خدا اندیش سلطان سلیم نهادند که ثانی الحال بعد رحلت خاقان زمان اورنگ آرای خلافت گشته بجهانگیر بادشاه نامور گشت چنانچه بجای خود تحریر می رود چون آنحضرت بروضهٔ منورهٔ خواجه معین الدین چشتی که از واصلان حق و نزدیکان حق مطلق اند و در سنه ۶۳۳ جهان گذران را پدرود کرده در خطهٔ اجمیر آسوده اند چند اعتقاد تمام داشتند بپاس که بوده میعاد در زیارت روضهٔ حضرت رفته استمداد و انجاح مراد

در بیان سوانح بدایع که در زمان آنحضرت بوقوع آمد

در ضلع بکرهرات بیکا نام مقدم بود شخصی که با او عداوت داشت قابو یافته زخمی بر پشت و زخمی
دیگر بر بناگوش او زد و بهمان زخمها راوت مذکور قالب تهی کرد بعد چند گاه بخانهٔ رام داس نام خویش
او را پسر ولادت یافت که بر پشت و بناگوش او نشان زخم بود و شهرت شد که راوت بیکا که از
زخمها مرده بود باز بطریق تناسخ در عالم وجود آمده آن پسر نیز بعد تمیز رسیدن میگفت که
من راوت بیکا ام و نشان ها زخم میداد که مقرون بصدق باشد چون این سانحه غریبه بعرض
والا رسیدن طفلک را بحضور اقدس طلبداشته بر حقیقت واقف شدند و گفتار بصدق
پیوست دیگر نابینائی را بپایهٔ سریر خلافت آوردند هرچه مردم بزبان میگفتند او دست
زیر بغل کرده از بغل بیان میداد و بهمین طور اشعار میخواند بعضی تسخیر جن حمل بر او کردند و جمعی بچشم بندی
وانمودند لیکن او از کثرت ورزش کار باینجا رسانیده بود دیگر شخصی را آوردند که از یک زوجه
خود و بست و یک پسر داشت و همه زنده بودند بر زبان گذشت که وقوع امثال این امور
از قدرت ایزدی چه بعید دیگر شخصی را حاضر آوردند که نه گوش داشت و نه سوراخ گوش هرچه
مردم می گفتند بی تفاوت می شنید دیگر درین ایام ستاره دو ذنب نمودار شد از نحوست
آن در عراق و خراسان فتور عظیم رو داد و دیگر در خلوت حضرت خاقان زمان روزی فرمودند که
زبان دانی مردم از کثرت صحبت است بعضی از نزدیکان التماس نمودند که آدمیان را
نطق فطریست الهی محتاج صحبت نیست آن حضرت جهت امتحان الهی در ویرانه عمارتی احداث
نموده چند طفل نوزاد دران مکان گذاشتند و دایه های زبان بسته برای شیر دادن تعین
چون چهار ساله شدند حضرت خود بتماشای آنها تشریف بردند ازان پرورش یافتهای
وادی بی زبان حرفی ظاهر نشد مانند گنگان باواز نامشخص بی ارتباط حرف بر زبان می آوردند
درینصورت گفتار آنحضرت بامتحان رسید که فی الواقع زبان دانی از صحبت حاصل می شود
چنانچه نوزادگان را صحبت مردم هر دیار که میسر شود زبان همان دیار یاد میگیرند قطع نظر از
آدمیان که نطق جبلی دارند طوطی و شارک که حرف زنی خاصهٔ آنها نیست از صحبت آدمیان
حرف سرای شوند **بیت**

هرچه درین عالم است استادانه از صحبت است ... ورنه کجا یافتی چوب بهای نبات

بمرتبهٔ عصمت با مشتری سلطنت قرین گردید راجه مجلس عالی ترتیب داده التماس مقدم مقدس
نمود آنحضرت براعات روابط نسبت التماس او را باجابت مقرون فرموده بمنزل او تشریف
بردند راجه بین الاقران والامثال سر افتخار برافراخته مراسم نثار و پیشکش بتقدیم رسانیده واز
اسعدی تا شاگرد پیشه اسم نویسی نموده خلعت بهر کدام ارزانی داشت و امرای عظام را
بلوازم ضیافت و گذرانیدن تحایف خوشنود گردانید و فیلان کوه پیکر و اسپان باد رفتار و
پرستاران پری پیکر و غلامان غلمان شمائل و فراوان اکسون و قصب و دیبا و زربفت و شال و دیگر
انواع اقمشه نادر و گوناگون اجناس هفت کشور و چندین عود و عنبر و نافهٔ مشک اذفر و بسیاری
درج یاقوت و گوهر و اقسام زیور مرصع از جواهر زواهر بطریق جهیز سر انجام داد نظم

ز دینار و یاقوت و مشک و عبیر ‌ ‌ ‌ ز دیبا و زربفت و خز و حریر
ز چینی بسیج و خطای پرند ‌ ‌ ‌ گذشته ز اندازه چون و چند
بسی جامهای گرانمایه نیز ‌ ‌ ‌ پرستار و اسپ و ز هر گونه چیز
بسی زیور و گوهر شاهوار ‌ ‌ ‌ بسی خاتم و یاره و گوشوار
بسی درج و صندوق با قفل زر ‌ ‌ ‌ پر از لعل و یاقوت و در و گهر
ز پوشیدنی و ز گستردنی ‌ ‌ ‌ ز هر چیز کان بود آوردنی
کمت و خیمه و خرگه و کندلان ‌ ‌ ‌ ز هر گونه چندان که صد کاروان

سابقا از دخت راجه بهگونت داس سلطان خسرو خلف شاهزاده سلیم بعالم وجود آمده بود
درین ولا از بطن عفت سرشت صبیه موته راجه در سنه سی و ششم جلوس والا مطابق سنه
هزار هجری سلطان خورم که ثانی الحال زینت افزای سریر خلافت شد و بشاهجهان پادشاه
نامور گشت سعادت ولادت یافته بزم عیش و عشرت و انجمن انبساط و مسرت آراسته شد
دست بذل و عطا گشاده داد وجود و سخا دادند نظم

گلی بشگفت جان پرور درین باغ ‌ ‌ ‌ که بویش صد گلستان را کند داغ
ازین شمشاد تن کاندر برخاست ‌ ‌ ‌ ز هفت اختر مبارک باد برخاست
نشاط آمد بخت از شمار تمامه ‌ ‌ ‌ نوا پیچید در مغز زمانه

در بیان تسخیر ولایت پتنه و بنگاله

دران وقت سلیمان کرارانی که از امرای بزرگ شیرشاه و اسلام شاه بود حکومت این ولایت
داشت و تا عهد خاقان زمان متسلط بود چون منعم خان خانخانان بحکومت دیار شرقیه معین گشت
بمقالات بسلیمان مذکور جنگ درمیان آمد و سلیمان عاجز شده اطاعت بادشاهی قبول کرده
خانخانان را ملاقات نموده تا ایام زندگی از انقیاد سر نتافت چون او قالب تهی کرد بایزید پسر
کلانش بر مسند حکومت نشست و بعد چند روز مسافر ملک نیستی گردید پس از و داود پسر دویم
سلیمان حاکم آن ولایت گشته دم استقلال زده سر از بندگی جناب والا برتافت منعم خان
آماده جنگ شده قلعه پتنه را محاصره کرده بدرگاه والا عرضداشت نموده استدعای
مقدم مقدس کرد و در عین برسات که از کثرت آب و خلاب راهها مسدود بود رایات
عالیات نهضت فرموده در حوالی پتنه نزول اجلال فرموده حکم بر محاصره قلعه شد داود
در خود تاب مقاومت ندید و باظهار اطاعت ایلچی بجناب قدسی فرستاد چون ایلچی باستلام
عتبه فلک رتبه سرفرازی یافت حکم شد که داود از سه شق یکی را اختیار سازد اول
با او تنها در رزمگاه آمده مبارزت نمائیم هر که فیروزمند شود ملک از و باشد و اگر دل برین
ننهد از مردم خود که بمزید شجاعت مشهور باشد برگزیند تا نیز یکی از بهادران در برابر
او فرستیم از ان هر دو هر کس که ظفر یابد فتح از جانب او شود در صورتیکه این را
هم قبول نکند یکی از فیلان نامی که بوفور جرأت و بعظم جثه تنومندی ممتاز بوده باشد در
معرکه بفرستد تا نیز فیل را منتخب کرده بجنگ او فرستیم هر کدام که غالب آید فیروزمندی از
جانب او باشد چون ایلچی این احکام قدسی شنیده از حضور رخصت شده نزد داود رسید
و شقوق مسطوره گذارش نمود او هیچ یکی از ان قبول نکرد متقارن این حال حاجی پور که آن
روی آب گنگ است و محاذی پتنه است بسعی بهادران نصرت مند مفتوح گردید
و محاصره قلعه پتنه نیز تنگ شد افغانان نقش ادبار خود در آئینه روزگار خود دیده
داود را که مست باده سرکشی بود طوعاً و کرهاً در کشتی انداخته بوقت شب روانه بنگاله شدند
شورش و وحشتی عظیم در قلعه پدید آمد بعضی افغانان از اضطراب دران تاریکی در دریا
از کشتی ها انداخته غریق بحر فنا شدند و فوجی که خود را در کشتی انداختند از فرط هجوم

دیگر از سانحهٔ غریبه که رو داده این است که فوجی از ملازمان سرکار والا برای مالش
سرتابان نواحی اکبرآباد تعیین شده بود و با متمردان محاربه درمیان آمد دران فوج دو برادر از
قوم کهتری تردد و سرستانه می کردند قضا را یکی ازان هر دو برادر دران کارزار کشته شد نعش او را
در خانه او باکبرآباد آوردند و برادر دویم دران رزم همچنان تردد می کرد ازانجا که هر دو برادر توامان
بودند و نقاش قدرت قادر مطلق چهره هر دو برادر بیک دیگر منقوش ساخته و مصور حکمت الهی
قامت و شبیه ایشان بجامه عین یکدیگر بتصویر در آورده بود بیت

میان شان نبوده فرق اندک　　ببینه هر یکی چون آن دگر یک

بعد رسیدن نعش مذکور در خانه چون خبر تحقیق نرسید که کدام کسی ازان هر دو برادر کشته شده
و شبیه هر دو بی تفاوت یکی بود عورات هر دو برادر در شبه افتاده برای سوختن مستعد
شدند ان میگفت که شوهر من است همراه این پیکر بیجان میسوزم و این میگفت که شوهر
من است برفاقت نعش خود را خاکستری سازم رفته رفته این مقدمه نزد کوتوال شهر رجوع
شد کوتوال این سانحه را بعرض والا رسانید خاقان زمان آن هر دو عورت را در حضور
مقدس طلبیده بشته استکشاف حقیقت نمودند عورت برادر کلان که ازان توامین ساعتی
پیشتر تولید یافته بود گذارش نمود که بیشک شوهر من است مصداق اعتقاد من آنکه یک
سال منقضی میشود که پسر ده ساله من فوت شده و با نیمه و غم فرزند عزیز بسیار بود شکم این را
چاک سازند اگر بر جگر داغ فرزند داشته باشد شوهر من است بموجب حکم والا برای
امتحان گذارده جراحان کارشناس شکم میت را شگافتند سوراخی مانند زخم تیر بر جگرش
ظاهر گشت چون این معنی بعرض اقدس رسید باعث تعجب گردید آری غم فرزند فرزند دلبند
تیریست جگر دوز و آتشی است جانسوز جگر تراشی خنجر آبدار است و در دل خراشی سنان خونخوار
مقارن این حال برادر دویم همراه فوج مذکور سلامت در شهر رسید ظاهر شد فی الواقع نعش
شوهر همان عورت است و در عقل و دانش آن زنک آفرین فرمود و حکم برای سوختن او صادر گشت
و آن زن مردانه وار با پیکر بیجان شوهر خویش همراهی نموده در آتش عشق و محبت خاکستر
گردید بیت

خسرو اور عشق بازی کم ز هندو زن مباش
کز برای مرده سوزد زنده جان خویش را

ازان وقت فتنه و فساد از بنگاله رفع گردیده باعث امنیت گشت مصرع

چراغ فتح برافروختند ز آتش تیغ

پوشیده نماند که در بلاد بنگاله آغاز ظهور اسلام از ملک محمد بختیار که از امرای بزرگ سلطان قطب الدین ایبک بود گردیده و ازان زمان آن ولایت در تصرف سلطان دهلی گشت در سنه قدرخان را که از جانب سلطان محمد شاه فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه بود فخر الدین نامی سلاحدار بجابوسے که یافت کشته برمسند حکومت نشست و به سلطان فخر الدین ملقب گشت مدت حکومت دوازده سال ❖

سلطان علاء الدین عرف ملک علی که عارض لشکر قدرخان بود با سلطان فخر الدین جنگ کرده غالب آمده او را بقتل رسانیده لوائے حکومت برافراخت مدت سلطنت چهار سال و چهار ماه ❖

سلطان شمس الدین عرف حاجی الیاس نوکر سلطان علاء الدین سردار لشکر گردیده بر سر لکهنوتی رفته تمامی سپاه را از حسن و سلوک و تدبیر با خود متفق نموده از راه برگشته بر سر علاء الدین آمد بعد از جنگ غالب گشته اقائے خود را مسافر ملک عدم گردانیده برمسند حکومت متمکن گشت دران زمان فیروز شاه اورنگ آرائے خلافت دهلی بود مراتب لشکر به بنگاله تعیین کرده اما کارے از پیش نرفت مدت حکومت بست و یک سال ❖

سلطان سکندر بن سلطان شمس الدین دوازده سال ❖

سلطان غیاث الدین بن سلطان سکندر یازده سال و چند ماه ❖

سلطان السلاطین بن سلطان غیاث الدین یازده سال ❖

سلطان شمس الدین بن سلطان السلاطین پنج سال ❖

---

(۱) در تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] فرشته [illegible] و سال و چند ماه . فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible]

(۲) یک سال و در تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

(۳) شانزده سال و چند ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

(۴) ده سال و چند ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

(۵) هفت سال و چند ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

(۶) هفت سال و چند ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] . ده سال . طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

(۷) سه سال و چند ماه . تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible] و طبقات اکبری صفحه [illegible] ❖

کشتی غرق گشتند وجمعی از کثرت انبوه بتلاش برامدن پامال گردیدند وبعضی که راه بیرون
برامدن نیافتند خود را از برج و دیوار قلعه انداخته بخندق نیستی در شدند آنحضرت سحرگاه
برحقیقت واقف شده قلعه را باولیای دولت سپرده خود بدولت واقبال تعاقب فرموده
اسپ سواره از دریای پن پن گذشته تا شام سی کروه راه قطع کردند درین تگ و دو جینی خان
پسر سلطان محمد عادل گرفتار گشته بقتل رسید و دیگر مخالفان نیز دران راه دستگیر گشته بعدم
خانه در رسیدند و اکثر گریخته جان بسلامت بردند نظم

مخالف گریزان براه گریز | پی در عقب راند با تیغ تیز
گریزان شدندان دلیران همه | چو از شیر غرنده آهو رمه
چو آن بد سگالان هزیمت شدند | پی بی نیاز از غنیمت شدند
همه راه از دشت در پشته بود | پر از خسته و کشته و پشته بود

ازانجا منعم خان خانخانان را با لشکر گران باستیصال داؤد بدمال و تسخیر بنگاله تعین کرده
در قصبه معاودت فرمودند راجه تودرمل که درین مهم خدمت شایسته بتقدیم رسانیده بود
بعنایات علم و نقاره سرفراز گشته برفاقت منعم خان مقرر گردید آنحضرت بعد تنظیم امور آن
دیار مراجعت فرموده از راه اجمیر بعد زیارت روضه منوره بدار السلطنت فتحپور نزول اجلال
فرمودند حکم شد که از اجمیر تا فتحپور در هر کروه چاهی پخته و مناره بلند بجهت علامت کروه
احداث کنند و سراپای میناره‌ای از شاخهای آهو که شکار شده باشد زینت
بخشند تا رهروان را اعتقادی و دلیلی بوده باشد در اندک فرصتی چاه و مناره برطبق
حکم والا مرتب گردید القصه منعم خان در بنگاله رسیده با داؤد جنگ نمایان کرده زخمی
گشت و اکثر امرایان نثار شدند و باقبال بادشاهی داؤد مغلوب گشته بندگی درگاه
والا قبول کرده پیشکشهای لایقه و فیلان نامدار مصحوب پسر خود بجناب والا ارسال داشت
و راجه تودرمل از مهم بنگاله خاطر جمع نموده بحضور رسیده بمنصب اشرف دیوانی سرفرازی
یافت بعد چندگاه چون منعم خان خانخانان بمرگ طبعی درگذشت و داؤد وقابو یافته از عهده
خود برگشته سر بشورش برداشت بعد معروض مقدس خانجهان و راجه تودرمل بر سر او
تعین شدند ایشان در بنگاله رسیده بدفعات محاربات نمایان کرده مظفر و منصور گشتند
و داؤد دستگیر گشته بقتل رسید سر او را بدرگاه والا فرستاده مورد عنایات شدند

مظفر شاه حبشی خوجه سرا محمود شاه را کشته بر مسند حکومت نشست بحکم گردید یک سال[1] و پنجماه ◆

سلطان علاء الدین که از نوکران مظفر شاه بود بجلادوی که یافت آقای خود را کشته بحکومت رسید مدت بست[2] سال ◆

نصیب[3] شاه بن سلطان علاء الدین بعد پدر بر مسند حکومت قرار گرفت هنگامی که حضرت ظهیر الدین بابر بادشاه فتح هندوستان نمودند سلطان محمود برادر سلطان ابراهیم لودی پیش نصیب شاه پناه برده دختر سلطان ابراهیم را در نکاح نصیب شاه آورد بعد مدت چون شیر شاه غالب آمد بنگاله را از تصرف نصیب شاه برآورد و او در معرکه زخمی شده هزیمت خورده در حضور حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه رسیده التجا نمود مدت حکومت نصیب شاه چهارده[4] سال ◆

جهانگیر قلیخان از امرای کبار همایون بادشاه بود حضرت بادشاه آن ولایت را از شیر شاه برآورده باو دادند ◆

محمد خان المخاطب به بهادر خان که از امرای بزرگ شیر شاه بود شیر شاه بعد فتح بر حضرت بادشاه جهانگیر قلیخان را بعدم خانه فرستاده او را بران ولایت متمکن گردانید ◆

سلیمان[5] کرانی که از امرای مشهور اسلام شاه بود حکومت باستقلال یافت اگرچه سکه و خطبه بنام خود نکرده اما خود را حضرت اعلی خطاب کرده بود ◆

بایزید بن سلیمان بعد پدر قایم مقام گردید سیزده روز ◆

داؤد پسر دویم سلیمان دو سال ◆

در سنه ٩٨٣ خان جهان و راجه تودرمل داؤد را بقتل رسانیده آن ولایت را داخل ممالک محروسه نمودند از ابتدای سنه ٩٦٣ تا نهایت سنه مذکور که دو صد و سی و هفت سال بوده باشد ولایت بنگاله از تصرف سلاطین دهلی بیرون ماند القصه راجه تودرمل بعد جمعیت

---

(۱) سه سال و پنج ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۰۱ و طبقات اکبری صفحه [illegible] ◆

(۲) بست و هفت سال. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۰۱ و طبقات اکبری صفحه [illegible] ◆

(۳) نصیر شاه. طبقات اکبری صفحه [illegible] ◆

(۴) یازده سال. طبقات اکبری صفحه [illegible] دوره سلیمان ◆

راجه کانس از زمینداران آن ولایت بود چون سلطان شمس الدین رحلت نموده وارثی انو نماند راجه مسلط گشته بر مسند حکومت نشست مدت[1] پنجسال و چند ماه ٭

سلطان جلال الدین بن راجه کانس برای خلافت اسلام قبول کرده خطبه و سکه بنام خود کرد مدت[2] نوزده سال و چند ماه ٭

سلطان احمد بن سلطان جلال الدین[3] هفده سال ٭

سلطان ناصر الدین بن سلطان احمد هفت روز ٭

سلطان ناصر شاه از احفاد سلطان شمس الدین دو سال ٭

سلطان باربک شاه عرف ناصر غلام ناصر شاه قابو یافته سلطان ناصر شاه را کشته مسند آرای حکومت گشت شادی اکال امرای اتفاق کرده او را کشتند مدت حکومت نوزده[4] سال ٭

یوسف شاه برادر زاده باربک شاه هشت[5] سال ٭

سلطان سکندر بعد چند روز امرای اتفاق کرده او را معزول کردند ٭

فتح شاه[6] سال و چند ماه ٭

باربک[7] شاه خواجه سرا فتح شاه را کشته بر مسند حکومت نشست هر جا خواجه سرا بود طلبداشته پیش آورد دو ماه و پانزده روز ٭

فیروز شاه سه سال و چند ماه ٭

محمود شاه بن فیروز شاه یک سال و چند روز ٭

---

(۱) هفت سال تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۰ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ٭

(۲) هفده سال و چند ماه - تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۰ هفده سال طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ٭

(۳) شانزده سال - تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۰ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ٭

(۴) هفده سال تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۰ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۳ ٭

(۵) هفت سال تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۰ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و صفحه ۵۲۵ ٭

(۶) هفت سال و پنج ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۸ و طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۵ ٭

(۷) سلطان باربک - تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۲۹۹ - باربک شاه طبقات اکبری صفحه ۵۲۲ و ۵۲۵ ٭

مقرر کرده انجمن آراسته خواستند که خطبه بنام محمد حکیم میرزا بنا در خورد و انحضرت که در کابل بود
بخوانند دران وقت ناگهان باد بشدت تمام وزید و کون و مکان تیره و بسیاه گردید و شتند
باد یاد از رستخیز داد و طوفان گرد و خاک نمونه آخر الزمان نمودار ساخت و نیز باران
سخت بارید و اقبال عدو مال پادشاهی بساط نشاط انجماعت را در نوردید و انجمن متفرقه و
پراگندگی انجامید و انچه مخالفان اندیشیده بودند بمنصه ظهور نرسید و همچنین در بهار بهادر نامی پسر
سعید بدخشی علم بغی برافراشته سکه و خطبه بنام خود کرد و بیت

بهادر الدین سلطان بن سعید الدین شه سلطان ۞ پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

چون این مقدمات بعرض قدسی رسید راجه تودرمل را که بعد از مظفر خان دیوان اعلی مقرر شده
بود با امرای دیگر تعیین فرمودند راجه بجناح استعجال رسیده در دفع شورش پرداخت
و بصلاح دولتخواهان در حوالی منگیر حصار گلین احداث نموده دایره ساخت حقیقت احوال
آن حدود بدرگاه مقدس معروضداشت خان اعظم میرزا کوکلتاش با لشکر گران رخصت
گشت و عقب او شهباز خان نیز تعیین گردید از اوازه آمدن خان اعظم و شهباز خان در
جمعیت مخالفان تفرقه افتاد و از محاصره حصار گلین که راجه تودرمل ساخته بود برخاستند
معصوم خان با دیگر باغیان بطرف بهار روان شد و افواج قاهره در بهار رسیده و باتفاق
باغیان کمر همت ببستند و همدرین اثنا معصوم خان فرنخودی[1] و نیابت خان عرب و بهادر
بطرف جونپور روان شدند و دوبخی در زدند شهباز خان از بهار بر سر انها رسیده در سلطان پور
بهری جنگ کردی و او از مشیت ایزدی شهباز خان شکست خورده رو بفرار نهاد در همین
وقت اقبال پادشاهی بکارسازی آمد چون در عوام شهرت یافته بود که معصوم خان فرنخودی
در معرکه کشته شد لشکریان از این شهرت پراگنده شدند شهباز خان ازین خبر خودرا جمع
ساخته و جمعیت فراهم آورده در نزدیکی اوده رسید باز معصوم خان فرنخودی جنگ
نموده غالب آمد و پس از ان چنان شکست انچنین نصرت یافته دفع شورش نمود معصوم خان
فرنخودی بعد شکست با چندکس بدر رفت و بعد چندگاه بموجب التماس شاهزاده بزرگ
جرایم معصوم خان فرنخودی معاف فرمودند و بجاگیر لایق سرافراز گشت راجه تودرمل پس
از حصول جمعیت خاطر از مهمات آمده باز بجناب دار الخلافه رسیده مورد الطاف فراوان
گردید و بعد چندگاه خان اعظم نیز از بنگاله بحضور مقدس آمد و شهباز خان باستیصال

---

(۱) معصوم خان فرنخودی .

خاطر از مهمات آن ولایت بحضور والا رسید پس از آمدن راجه در اندک مدت خان جهان
برحمت حق پیوست مظفر خان دیوان اعلی از حضور بصوبه داری بنگاله تعین گشت این مظفر خان
که بخواجه مظفر مشهور بود در ابتدای حال نوکر بیرام خان بود بعد تفرقه بیرام خان کروڑی
پرگنه پسرور تابع پنجاب گردید چون حقیقت قابلیت و کارروائی او بعرض والا رسید در
حضور طلبداشته دیوان بیوتات فرمودند بمقتضای کارطلبی در اسرع اوقات بپایهٔ دیوان
اعلی سرفرازی یافت و مدتی باین درجه ممتاز بود درین ولا بصوبه داری بنگاله رخصت گشت
و در آن ولایت رسیده بنظم و نسق امور پرداخت بعد چندگاه معصوم خان کابلی جاگیردار[1]
بهار از مقدمه داغ اسپ که درآن نزدیکی مقرر شده بود عدول نموده شورش کرد
بطیب دیوان و رای پرکهوتم بخشی سرکار والا گفت وگو نموده سوار شد و هر دو را قتل
کرده و خانه هردو بغارت درآورده سر بغی برافراخت و همچنین در بنگاله بابا خان قاقشال
و دیگران بسبب بازیافت جاگیر بمظفر خان صوبه دار مخاصمت ورزیده باغی شدند و
بمعصوم خان کابلی همداستان شده جمعیت فراهم آوردند و بسیاری از امرای دیگر نیز
از مظفر خان آزرده شده و بمخالفان متفق گشتند و میرزا شرف الدین حسین بزینه آنحضرت
بآنحضرت مخالفت ورزیده و بقصد مکه معظمه روانه شده بود و فتنه جوی و واقعه طلبی شعار
خود داشت در ولایت بنگاله شورش شنیده نیز از راه برگشته آمده بمخالفان
ملحق گردیده و شورشی عظیم برپا شد و چون جمعیت آن بد اختران بسیار بود مظفر خان تاب
جنگ نیاورده در قلعه تانده متحصن گشت و باغیان بر قلعه محاصره تنگ آورده بمظفر خان
پیغام نمودند که آمده ملاقات نماید و الا روانه مکه معظمه شود مظفر خان ضرورتاً شق ثانی قبول
کرد و انجا عهد مقرر کردند که سیوم حصه از اموال خود بردارد و دیگر واگذارد و مظفر خان بیست
هزار اشرفی پنهانی بمعصوم خان کابلی فرستاد که از عرض و ناموس من دست بازدارد
و مخالفان از بیجیتی دلیر شده محاصره تنگ نمودند قلعه تانده مفتوح کرده مظفر خان را
بدست آورده بقتل رسانیدند و اموال او بغارت بردند بیست لک روپیه که در تالاب
گور کرده بود بدست میرزا شرف الدین حسین افتاد و اموال دیگر هر یک از مخالفان بدست
آورده متصرف شدند و بر تمام آن ولایت استیلا یافته هر کدام خطاب و منصب برای خود

---

(۱) بابا قاقشال ٭

سند عبور نموده بکابل رفت و کنور مان سنگه تا دریای سند تعاقب نموده برگشت چون
این جرأت و جسارت کنور مان سنگه بعرض والا رسید مورد الطاف بیکران گردید یکبارگی
بمنصب پنجهزاری سرفراز گشت و چون میرزا از استماع خبر یورش امرای بنگاله که سکه و
خطبه بنام او می خواستند که بکنند دلیر شده از کابل لشکر آراسته به پنجاب رسیده باعث
فتنه و فساد گردید و اهل آن دیار را آزار و اضرار رسانید آنحضرت از الهباس کوچ کرده قصد
مصمم نمودند که درین مرتبه در کابل رسیده میرزا را چنان تادیب کرده شود که آتش فتنه
مطلق منطفی گردد و فوجی برسم منقلا رخصت نمودند میرزا از غلغله موکب والا امکان خود
در بودن پنجاب ندیده روانه کابل گردید افواج قاهره که عقب میرزا شتافته بود شادمان خان
که از امرای بزرگ میرزا بود جنگ نمود شادمان خان شکست یافته گریخت اسباب
و پرتال و امتعه و اموال او و دفترهای انش بدست بهادران لشکر فیروزی اثر آمد و نوشته چند بخط
منشی میرزا و مهر میرزا از پرتال شادمان خان بدست سردار فوج منصور افتاده بود و آن نوشتجات
بجنس بحضور والا ارسال داشته از انجمله نوشته بنام خواجه شاه منصور دیوان بود که در جواب
عریضه او نگارش یافته آن حضرت از روی فراخ حوصلگی و تنگ ذاتی بر زبان نیاوردند و بخاطر قدسی
رسید که درچنین وقت مخالفان بجهت هدم اساس اعتماد دولتخواهان این چنین نوشتجات
میفرستند بار دیگر بعرض والا رسید که کسان خواجه شاه منصور که در پرگنه فیروزپور جاگیرش
می باشند اراده دارند که بمحمد حکیم میرزا ملحق شوند چون ایشان از خواجه استفسار رفت او انکار نموده طلب ضامن کردند
او و دادن ضامن نیز عذر نمود ظن غالب شد که فی الواقع قصد خواجه بطرز دیگر است
درینصورت بصلاح دولتخواهان متصل سرای کوت کچهوه که مابین شاه آباد و انباله است
خواجه را بکلوخ کشیدند این خواجه شاه منصور از اعیان شیراز بود خدمت اشرف خوشبو
خانه داشت و آن حضرت بمقتضای آدم شناسی نظر بر قابلیت او داشته او را
بسیار می خواستند و مظفر خان دیوان اعلی بنابر کاردانی او و وفور دانش او حسد می برد تا گزیر
ترک نوکری پادشاهی نموده پیش منعم خان خانخانان رفته نوکر گردید نوبتی منعم خان او را
برای عرض مطالب جاگیر از بنگاله بحضور مقدس فرستاده بود و در التماس مطالب نقش
کاردانی او زیاده بخاطر اقدس درست شد بعد فوت منعم خان طلب حضور فرموده بجالی
منصب وزارت دیوان اعلی سرفراز فرمودند و در کمتر زمانی باصابت رای براتب

معصوم خان کابلی و دیگر مخالفان مقرر ماند چون بعرض والا رسید که مخالفان بد سرشت
بدفعات بشهباز خان جنگ کرده غالب آمده اند و دران حدود دفع شورش نمیشود و بلکه روز
بروز زیاده میگردد و لهذا بقصد استیصال آن جماعت بدمآل بدولت و اقبال خود متوجه دیار شرقیه
شدند و شکار کنان و نخچیر افگنان قطع منازل فرمودند و درین سفر راجه بیربل جشن عالی ترتیب داده
آن حضرت را دران مجلس تشریف برده پایه قدر او افزودند و نیز در منزل راجه تودرمل تشریف
فرموده سرفرازی بخشش آن وزیر اعظم شدند بعد رسیدن در مکانی که دریاے گنگ و جمن
باهم اتصال یافته جوش یکتائی میزنند و باعتقاد اهل هند از اماکن بزرگ است در میان هر دو
دریاے قلعه الهٰ باس و شهر بزرگ اساس نهادند چون در ایام بارش دریاے گنگ طغیان
می نماید بند مستحکم در طول یک کروه و عرض چهل درعه و ارتفاع چهار درعه مقرر گشت و آن
حصار در نهایت متانت و حصانت و بند در غایت پختگی و استواری و شهر در کمال وسعت
و نزهت در سال بست و هشتم جلوس والا باتمام رسید و درین مکان بعرض همایون رسید که
شهباز خان بتقویت اقبال حضرت موکب والا با افغانان جنگ مردانه وار نموده مظفر و منصور
شده و معصوم خان کابلی و بهادر و دیگر مفسدان وخیم العاقبت هزیمت خورده از ملک
بادشاهی بدر رفته خود را در کنج خمول کشیده اند بنابران از الهٰ باس معاودت فرموده بقصد
دفع شورش محمد حکیم میرزا روانه بسمت پنجاب شدند و بدولت و اقبال قطع منازل و طی
مراحل در پیش نمودند ●

دربیان بغی محمد حکیم میرزا برادر حضرت بادشاه خاقان زمان

او در کابل بغی ورزیده بارها از آب سند گذشته باعث آزار و اضرار اهل پنجاب میگردید
و از صدمات عساکر منصوره منهزم گشته رو بکابل می آورد و نوبتے بلاهور رسید و بست
و دو روز قلعه را محاصره نمود و راجه بهگونت داس صوبه دار لاهور پاے همت افشرده
قلعه را مستحکم داشت کنور مان سنگه خلف راجه مذکور که فوجدار سیالکوت بود احشام کوهی فراهم
آورده با جمعیت فراوان ناگهان رسیده با میرزا جنگ نموده غالب آمد و میرزا بے دست و پا
گشته از دور قلعه برخاسته بے نیل مقصود راهی گشت و براه جلال پور جمول حافظ آباد از دریاے
چناب گذشته در بهیره رسید و آن شهر را غارت و ویران ساخته از راه بهیت دریاے

که جائے چندین سلاطین صاحب سکه و خطبه بود تمام تر در قبضه تصرف ما در آمده و سران
روزگار روے نیاز بدرگاه والا آورده می آرند و امرائے این دودمان رفیع مکان بجائے
سلاطین والاشکوه نشسته حکومت میکنند ان برادر از چنین دولت چرا محروم و بے نصیب
باشد اگرچه بزرگان کاروان برادر کهین را بمنزله فرزند گفته اند اما باعتقاد من بهم رسیدن
فرزند احتمال دارد و برادر کجا بهم می تواند رسید لایق عقل و دانش ان برادر آنکه از خواب غفلت
بیدار گشته بملاقات خویش مسرور سازند و زیاده ازین مارا از دولت دیدار و خود را از دولت
پایدار محروم ندارد و محمد حکیم میرزا بنا بر صحبت خوش آمد گویان خانه برانداز با وجود اینقدر عنایات
بادشاهی و سعود فرمان لطف آمیز هیچگونه فرمان پذیر و سخن شنو نگشت و با خود قرار داد که
گریوه خیبر تا قلعه کابل مستحکم کرده اراده پیکار گردد یا براه بنگش رفته در هند شورش اندازد
و میرزا همدرین اندیشه بود و کشمکشها در میان داشت که شاهزاده سلطان مراد برسم منقلا
در نواحی کابل رسید و میرزا جنگ در میان آمد و میرزا شکست یافته بطرف غوربند شتافت
و اراده آن کرد که بوالی توران پناه برده استمداد و استعانت نموده آید مقارن اینحال
خاقان زمان نیز بکابل نزول اقبال فرموده سیر منازل قلعه و باغ و شهر نموده مسرت اندوز
شدند بانکه محمد حکیم میرزا مصدر چندین تقصیرات شده بود از روے کمال تلطف کابل را
باز بمیرزا مرحمت فرموده بهندوستان معاودت نمودند و میرزا باز بکابل رسیده بحکومت
آنولایت قیام ورزید از انجاکه میرزا مشغوف شراب بود از فرط باده پیمائی به بیماریهائے
مزمنه مبتلا گردید و از بسکه مغلوب طبیعت بوده خود را از شراب نتوانست ضبط کرد در
اندک مدت ساغر حیاتش لبریز گشت **بیت**

مبادا خردمند غرق شراب　　　کزین سیل شد قصر دولت خراب

بعد از ارتحال میرزا بمنزل بقا فرزندانش اراده داشتند که از کابل پیش عبد الله خان
والی توران روند چون این معنی بعرض مقدس رسید از روے صله رحم فرمان استمالت
صادر شد و راجه مان سنگه بجائے دلداری پس ماندگان میرزا تعین گشت و رایات
عالی نیز بسمت کابل نهضت فرموده چون عرصه اول پنڈی مورد سرادقات اقبال
گردید راجه مان سنگه که پیشتر رخصت یافته بود کیقباد میرزا یازده ساله و افراسیاب
میرزا را چهار ساله پسران محمد حکیم میرزا را همراه خود گرفته بحضور مقدس رسید حضرت

بلند رسید چون در معاملات مردم را تنگ می نمودی و را و بد سلوکی پیمودی از خدمت تغییر گشته
قید شده بود بعد چندگاه بذریعهٔ پایه سرفرازی یافت در شیولا از منصب معاندان باینجا لت رسید اگرچه
بر این بابها افتاده بود کرا چه تو در طی باقی این منصوب شده را خلاف است شاید مردم دیگر اخراج
کرده باشند بعد دو روز از گذشته شدن سبب تقصیری او معروض مقدس گشت باعث
تا سعت خاطر اقدس گردید لیکن مردم از سخت گیری و تنگ گرفتگی او نجات یافته مسرور
شدند نظم

نباشی بکار جهان سخت گیر — که هر سخت گیرے بود سخت میر
بآسان گذاری دمے برگذار — که آسان زید مرد آسان گذار

باجمله آنحضرت طے منازل نموده بر ساحل دریائے سند نزول اجلال و اقبال
فرمودند در مکانے که دریائے سنده و نیلاب در دو کابل باهم می پیوندد و برائے قلعه
متین حکم والا صادر شد و بر لب دریائے بر قلعه کوچه بر روے سنگ اساس قلعه نهاده
عمارت آن از سنگ و خشت را قرار یافت خاراتراشان فرهاد شعار در تراشیدن احجار
دقیقهٔ نادره کار در طرح حصار و بنایان معمار تعمیر برج و دیوار بدایع و صنایع بکار بردند
در سال بست و ششم جلوس والا شروع شده باهتمام خواجه شمس الدین خوافی در دو سال
قلعه رفیع و شهر وسیع صورت تمامیت یافته باتک بنارس موسوم گردید بے شایبه تکلف قلعه ایست
در غایت استواری که خندقش دریائے سنده و دیوارش [illegible] در نهایت محکمی که در پیش رو برده
مخالفان بند بر در نیست معتدل در میان هند و خراسان سرکوبی است بیم افزائے
سرتابان و گردن کشان هند من فکر صائب معمار رائے اصابت خاقان زمان با وجود
حصانت حصین پایان آن معبره دریا طرفه تجویز نموده که دم مساوات با سد سکندر میزند
صادر دو واردت اللی در درون قلعه بوده و راه عبور در ان مکان ببرد و روے او مسدود است
نظم

یکے قلعه بر روے آن کوهسار — که دریا شده خندقش پایدار
ز رفعت رسیده بچرخ برین — بر وجش برج فلک را قرین

القصه آن حضرت بعد طرح انداختن قلعه اتک بنارس متوجه پیش شدند و ازین منزل
فرمان قضا نشان بنام میرزا محمد حکیم میرزا صادر شد مضمون آنکه [illegible] ارادت شد وستان

گذشت فیل و اسپ و آدم بر یک دیگر می افتادند و حادثهٔ عظیم روداد که گویا نمونهٔ رستخیز است
چون افغانان از هر طرف ریخته و جنگ کرده غالب آمدند زینخان از فرط غیرت و وفور شجاعت
خواست که جان نثار گردد اما خیرخواهان جلو گرفته او را از آشوب گاه برآوردند و دران تنگی چند
فیل و اسپ و شتر و آدم بر روی همدیگر افتاده بودند که راه عبور سوار دشوار بود و ناچار
زینخان پیاده شده و بے راه بشتافت و بهزار دشواری از افغانان و خیزان بمنزل رسید
بسیاری از لشکریان را افغانان اسیر و قتل کردند و انقدر مال که بدست آوردند که از برداشتن
آن عاجز شدند و دران روز چند هزار کس کشته شد و از خستگان حسابے نیست و دران
زد و خورد راجه بیربل و حسن خان بهتی و راجه دهرمسنگه و مسکرامخان و بعضے دیگر از بندهاے
بادشاه شناس بکار آمدند از انجا که راجه بیربل در شعر هندی و نزاکت فهم و جودت طبع و
فطرت بلند و مزاجدانی و تیز زبانی و سخن سنجی و نکته طرازی بے نظیر بود چنانچه از اعاجیب
اشعار و نادرات گفتار و نکات غریبه و مضاحک و مطایبات عجیبه او که باعث انبساط
خواطر تواند بود و تا حال مذکور محافل و زبان زد اهل روزگار است و نوعی همت عالی داشت
که بذل و سخاوت او نامے او پانصد مهر و هزار مهر بود از نجهت که از عمده مصاحبان بزم انس
و زبده محرمان انجمن قدس بود و بمنصب سه هزاری سرفرازی داشت و قرب منزلتی که او را
بجناب مقدس بود و دیگرے را نبود و از گذشته شدن چنین مصاحب و مسانه و ندیم همراز
که از وفور دانش گره کشاے خاطر والا و صیقل نماے مرات ضمیر علیا بود و عیش محفل قدسی
منغص گشت و بر خاطر اقدس شنوح این سانحه سخت گران آمد بے اختیار آب از دیده
فرو ریختند و او بلند بر زبان آوردند تا دو شبانروز بلکیفات و غذاے لابد توجه نفرمودند
و بر زبان قدسی گذشت که از ابتداے جلوس مقدس تا حال که سنه سی ام است چنین غبار
کلفتے بر حاشیه خاطر والا نه نشسته روز سوم شاهزاده سلطان مراد و راجه تودرمل را با
بسیاری از بهادران شجاعت کیش براے قلع و قمع افاغنهٔ یوسف زئی تعین فرمودند
چون این خدمت در خور شان شاهزادهٔ رفیع المکان نبود از منزل دوم شاهزاده بموجب
حکم اعلی معاودت نموده راجه تودرمل بتخریب الجماعه مقرر شد و راجه مانسنگه که
باستیصال افغانان باریکی در کریوه خیبر رسیده بود به رفاقت راجه تودرمل تعین گردید و زینخان
و حکیم ابو الفتح بحضور رسیده چند روز رخصت کورنش نیافتند و مورد عتاب گشتند

خاقان زمان قدیم نوازی فرموده الطاف بیکران درحق فرزندان میرزا مبذول داشتند و نظر توجه و تربیت بر گماشتند و امرای کابلی نیز بعز بساط بوس مشرف شده مورد عنایات شدند و راجه مان سنگه بصوبه داری کابل سرفرازی یافت ٭

دربیان کشته شدن راجه دانش و بیربل

چون ساحل دریای سند مخیم خیام اجلال گشت زین خان کوکه را با لشکر گران باستیصال یوسف زئی و تسخیر ولایت بجور و سواد و تیراه تعیین کردند و شیخ فرید بخاری بخشی برای تاخت قبایل افغانان که در دشت بودند رخصت یافت شیخ بعد تاخت و تاراج معاودت نمود و زین خان بقطع و قمع افغانان کمر بسته داخل کوهستان شد بعرض والا رسید که تا کمک فوج دیگر باعانت زین خان تعیین نشود استیصال افغانان ممکن نیست راجه بیربل و شیخ ابوالفضل استدعای این خدمت نمودند آنحضرت قرعه بنام هر دو انداختند قضا را قرعه بنام راجه بیربل برآمد بنابرآن راجه مذکور و حکیم ابوالفتح را بامداد زین خان رخصت فرمودند زین خان باتفاق و استصواب راجه نخستین بضبط بجور کمر بست و همت برگماشت کلانتران آنجا طناب عبودیت درگردن انداخته رعیت گیری اختیار کردند بعد از آن بر سر سواد و تیراه لشکر کشی شد افغانان بر سر کریوه هجوم آورده ژاله صفت تیر و سنگ می باریدند زین خان بزور شمشیر از کریوه گذشته قلعه بنا کرده باستیصال آنجماعه بدمال پرداخت اندرین اثنا در میان زین خان و راجه بیربل مخالفت و نفاق رو داد و دعوی مخاصمت بلند شد و گفتگوهای منازعت در میان آمد **بیت**

نزاع دو انجمن آتشی بر فروزد | که از تاب آن هرچه باشد بسوزد

هرچند زین خان خواست که جمعی در قلعه گذاشته پیشتر رود راجه براینمعنی راضی نگشت و قرار یافت که از راهی که آمده اند باز مراجعت کنند باصلاح تیغی معاودت کردند راجه پیشتر آمده جائیکه قرار یافته بود فرود نیامد از آنجا درگذشت کسانیکه پیش آمده خیمه زده بودند ناگزیر به برداشتن خیام و بستن پرتال مشغول شدند زین خان از عقب آمده صورت حال برین منوال دیده او هم راهی گردید افغانان سراسیمگی لشکر معاینه کرده از هر طرف هجوم آوردند و غریب شورشی پدید آمد نوعی راه تنگ گردیده بود که دو سوار پهلو بهم نمیتوانستند

بعد فوت ابراهیم میرزا چون شاهرخ میرزا پسر او کلان شد سلیمان میرزا را با شاهرخ
میرزا نبیره خود صحبت برابر نگشت هر دو با یکدیگر عناد ورزیدند و کار به پرخاش کشیدند و
بدفعات بهمدیگر ایشان جنگ درمیان آمد آخر الامر سلیمان میرزا هزیمت خورده در کابل
رسید چندگاه پیش محمد حکیم میرزا که دران وقت حیات بود گذرانیده بدرگاه والا التجا آورد
پنجاه هزار روپیه نقد و سامان سفر از حضور مقدس مرحمت گشت و فرمان متضمن استمالت
بقصد درپیوست میرزا بجمعیت خاطر از کابل روانه بدرگاه معلی گردید چون نزدیک
دار السلطنت فتحپور رسید حکم شد که امرای عالی قدر باستقبال بروند حسب الحکم
اعلی تا سه کروهی فتحپور فیلان نامی کوه شکوه بسلاسل طلا و نقره و جلهای دیبا و زربفت
آراسته ایستاده کردند و درمیان دو فیل ارابه یوزها با پوشش مخملی و زربفت و زنجیر طلا
و نقره و قلادهای مرصع باز داشتند و عقب فیلان سیل دورویه از دلاوران رستم
دل و مبارزان صف گسل آراستند و توپچیان بهرام نظام و یساولان صاحب اهتمام
گذاشتند که احدی قدم از سیل بیرون نتواند کرد و کوچهای شهر را جاروب زده و آب
پاشیده مصفا کردند و دکاکین آراسته بازار را آیین بستند بی شایبه تکلف کوچها از کثرت
آراستگی و پیراستگی مانند خیابان گلشن گشت و دکانها از پوشش زربفت و انواع اقمشه
دیباتر از باغ بهار گردید بیت

شهر بر بست سر بسر آیین رنگ بستان گرفت روی زمین

طوایف انام از شهر و نواحی در کوچه و بازار و طاقها و رواقها و راهها و پشت بامها برای تماشا
هجوم آوردند خاقان زمان بادشاهزاده والاشان با جلوه جلال و جاه و جلال با آرایش و پیرایش
کمال بقصد ملاقات از شهر بر آمدند چون نزدیک رسیدند اول سلیمان میرزا پیاده شده
تسلیمات بجا آورد بعد ازان خاقان زمان از اسپ فرود آمده میرزا را از روی الطاف
در آغوش گرفتند و بمنزل آورده بعد ضیافت و مهمانداری بنوید کمک تسخیر بدخشان خورسند
فرمودند بعد چندروز صوبه داری بنگاله تجویز شده میرزا قبول نکرد و بقصد زیارت مکه معظمه
رخصت گشت هفتاد هزار روپیه خرج راه مرحمت گردید میرزا بعد ادراک سعادت
حج بهمان راه باز در بدخشان رسیده با شاهرخ میرزا جنگ کرده باز هزیمت خورده
بعبدالله خان والی توران پناه برد عبدالله خان از نفاق ایشان واقف گشته لشکر

آخر الامر بشفاعت شاهزاده بار یافتند بموجب حکم والا هر چند تلاش شد نقش راجه بیربل
بدست نیامد چون آنحضرت او را بسیار میخواستند تا ساعت انتقال اینمعنی بارها بر زبان مقدس گذشت
همدرین اثنا میر قریش ایلچی عبد الله خان والی توران با نامه محبت و تحفه و سوغات آن دیار بدرگاه
والا رسید چون خاطر مقدس از واقعه راجه بیربل مکدر بود ایلچی مذکور دو سه روز بار
نیافت بعد چند روز بملازمت اقدس مشرف گشت و نامه عبد الله خان از نظر انور
گذرانید میر قریش را با انعام لایق سرافراز فرموده رخصت انصراف دادند و حکیم همام
برادر حکیم ابو الفتح را همراه میر قریش نزد عبد الله خان فرستادند خواجه محمد تحویلدار بارخانه
سوغات و میر صدر جهان برای پرسش واقعه سکندر خان پدر عبد الله خان همراه
دادند و نامه والا از نتایج طبع دقایق پذیر فضلای اکمل علمای شیخ ابو الفضل بعبد الله خان قلمی
گردید چنانچه آن نامه مشهور است بعد تنظیم مهمات آن دیار و تنبیه و تادیب گردنکشان
بد روزگار از ساحل دریای سند معاودت بهندوستان کردند و راجه تودرمل را
بحضور طلبداشته راجه مانسنگه را بکابل تعین نمودند باستیصال افغانان یوسف زئی
اسمعیل قلیخان تعین گشت او بواقعی تادیب و تخریب آن طایفه نمود اکثری سرداران
قوطه در گردن انداخته آمده و حاضر شدند بی شایبه تکلف قلع و قمع آن جماعه که اسمعیل قلیخان
نموده دیگری نموده باشد چنانچه اینمعنی مشهور است که عورات یوسف زئیان عوض
نان بفروخت رفتند .

دربیان رسیدن میرزا سلیمان والی بدخشان بحضور پرنور و تفرقه در بدخشان

سلسله او بحضرت صاحب قران امیر تیمور گورگان میرسد حکومت بدخشان باستقلال
داشت و بارها از بدخشان لشکر بر سر کابل کشید و مراتب شکست خورد و درفت ابراهیم
میرزا خلف او در شجاعت و دلاوری طاق و در فراست و دانشوری شهره آفاق بود چون
ازین جهان فانی درگذشت سلیمان میرزا از محبت که آن خلف را بسیار دوست میداشت
غم جانکاه رو داد و این رباعی حسب حال اوست رباعی

ای لعل بدخشان ز بدخشان رفتی — از سایه خورشید درخشان رفتی
در دهر چو خاتم سلیمان بودی — افسوس که از دست سلیمان رفتی

بے ادبی پسر خود دستاسعت بوده مکتوب معذرت اسلوب مشتمل اظہار آشوب جہانی ونادانی
پسر خود مصحوب مولانائے حسینی بدرگاه والا فرستاد اگرچه مولانائے حسینی بعد رسیدن
بدرگاه فلک کارگاه بابتلائے استلا درگذشت اما آنحضرت جواب مکتوب عبدالله خان
چنانچه آئین بزرگان حقیقت آگاه باشد نوشته روانه کردند و اساس اخلاص را استحکام
دادند ●

دربیان تسخیر ولایت دلکشائے کشمیر جنت تاثیر

یوسف خان والی انجا ہموارہ اظہار اطاعت وانقیاد نمود وپیشکشہا لائقه ارسال میداشت
ودرسال سیم جلوس والا یعقوب خان نامی پسر خود را با پیشکش ونفائس فراوان بدرگاه والا
فرستاد او چندگاه در حضور لامع النور قیام داشته بنابر وحشتی که بخاطر داشت بے رخصت
از حضور ساطع النور گریخته بکشمیر رفت چون این معنی بعرض اقدس رسید فرمان بنام یوسف خان
صادر شد که خیریت ذات وامنیت ولایت او درین است که خود آمده بملازمت مشرف
شود والا پسر خود را باستان بوس مقدس بفرستد او غدرہائے زمیندارانه در پیش درآورده
عرضداشت ارسال نمود لہذا قصد آن ولایت بخاطر اشرف مصمم گشت وشاہرخ میرزا و
راجه بھگونت داس وشاه قلیخان محرم ودیگر امرا برینخدمت تعین شدند چون براه جنبر بسبب
فراوانی برف واشتداد سرما وصعوبت مسالک ودشواری جبال عبور عساکر اقبال قرین مشکل
بود بصلاح راہبران ودو تحوّاہان براه پکھلی روانه شدند و بسختی وکسالۂ تمام قطع راہہا دشوار
نموده نزدیک کشمیر رسیدند یوسف خان در خود تاب مقاومت ندید واراده داشت که
با امرائے بادشاہی ملاقات نماید اما از بیم کشمیریان نمیتوانست آمد آخرالامر بہانه دیدن
جائے مجادله برآمده با امرائے بادشاہی ملاقی شد کشمیریان از اطلاع آمیختی حسین چک را
بحکومت برداشته اماده جنگ شدند درین اثنا یعقوب خان پسر یوسف خان از پدر
جدا شده بکشمیر رفت کشمیریان ہمراہی حسین چک گذاشته پیش یعقوب خان آمده حاضر شدند
واورا شاه اسمٰعیل خطاب داده سرکوبہا محکم ساخته بقصد محاربۂ لشکر منصور صفوف آراستند
چون این معنی معروض واقفان بارگاه فلک اشتباه گردید فرمان والا شان بنام شاہرخ میرزا
وبھگونت داس بصدور پیوست که اگرچه یوسف خان ملاقات کرده اما تا آنکه کشمیر تسخیر

تعیین کرد ولایت بدخشان از تصرف ایشان برآورده حوالهٔ کسان خود نمود سلیمان میرزا و شاهرخ میرزا
هر دو جلا وطن گشته بکابل رسیدند بیت

دولت همه از اتفاق خیزد
بے دولتی از نفاق خیزد

دران وقت محمد حکیم میرزا حیات بود چند مواضع از تومان لمغان بسیورغال سلیمان میرزا مقرر کرد
شاهرخ میرزا بودن در کابل اختیار نکرده بدرگاه والا رسیده مورد انواع عواطف گردید
و پس از چندی سلیمان میرزا نیز بوساطت راجه مانسنگه بجناب قدسی رسید و بعد سه سال
مسافر ملک بقا گردید اگرچه سلیمان میرزا در زمان بودن بکابل باعانت محمد حکیم میرزا لشکر فراوان
فراهم آورده بدفعات قصد بدخشان نمود اما کار پیش نرفت در سال سی و چهارم جلوس والا
محمد زمان نامی خود را فرزند شاهرخ میرزا وا نموده در بدخشان گرد شورش برانگیخت و از عبد المومن
پسر عبد الله خان والی توران بدفعات جنگ رو داد و هر دفع فتح نموده بدخشان را متصرف
شد و مدتے حکومت آن ولایت نمود آخر الامر عبد الله خان والی توران لشکر گران تعیین کرده
محمد زمان را از بدخشان اخراج نموده آن ولایت را بتصرف خویش درآورد و محمد زمان از
بدخشان برآمده در کابل رسید نخست صورت اظهار نمود که روانهٔ درگاه والا می شود و در
دل قصد فساد داشت دران وقت قاسم خان صوبه دار کابل در حضور مقدس بود و محمد هاشم
پسر قاسم خان که به نیابت پدر در کابل بود از قصد او واقف شده باندک جنگ او را
دستگیر کرد هم درین اثنا قاسم خان از حضور بکابل رسید محمد زمان خان مدارات و تملقات
بسیار کرد و او را در بند نگاه داشت و میخواست که روانهٔ حضور ساطع النور سازد محمد زمان
قابو یافته قاسم خان را بقتل رسانیده در صدد کشتن محمد هاشم گردید او از قتل پدر واقف
گشته کسان خود را فراهم آورده محمد زمان را بقصاص خون پدر بسیاست تمام کشت و تمامی
بدخشیان که در کابل بودند علف تیغ بیدریغ شدند و در رفع شورش محمد زمان خان آنان دیار
گردیده و بدخشان عبد المومن پسر عبد الله خان حاکم مستقل گشت چون بمستی بادهٔ جوانی
و مدهوش شراب نادانی بود از روے گستاخی درخواست صبیه رضیه حضرت خاقانی نموده
چون ایلچی فرستاده و از دریاے بهت میگذشت قضارا کشتی از موج خیز دریا غرق شد
نامهٔ او که از روے گستاخی نوشته بود از نظر اقدس نگذشت بر زبان طوایف انام افتاد
که مگر باشارهٔ آنحضرت بوده باشد و عجب نیست که چنین بوقوع آید عبد الله خان با شمع

سکه و خطبه بنام خود کرده سلطان شمس الدین خطاب کرد و از ابتدای سنه ۷۴۲ رواج اسلام گردید مدت سلطنت او سه سال و چند ماه.

سلطان جمشید بن سلطان شمس الدین عرف شاه میر بحکومت آن ولایت بعد پدر متمکن گشت مدت سه سال[1] و دو ماه.

سلطان علی شیر علاء الدین بن سلطان شمس الدین بعد فوت برادر مسند آرای حکومت گردید مدت او دوازده سال و هفت ماه.

سلطان شهاب الدین عرف شراشامک بن شمس الدین مدت بست سال.

سلطان قطب الدین عرف هندال بن سلطان شمس الدین پانزده سال و پنجماه[2].

سلطان سکندر بت شکن عرف شکار بن سلطان قطب الدین در سنه ۷۹۶ بر مسند فرمان روائی متمکن گردید و بشکستن بت و انداختن بتخانه شغل عظیم داشت. نوبتی بتخانه مهادیو را که در نزدیکی کشمیر بود انداخت لوحی از آن برآمد و بخط هندی بران ظاهر گشت نوشته بود که بعد یک هزار و یک صد سال سکندر نامی این بتخانه را خواهد انداخت سلطان مذکور بعد اطلاع بر آن معنی افسوس بسیار کرد و گفت کاشکی این لوح بر دروازه می بود تا من این بتخانه را نمی انداختم و قول منجمان باطل شدی.

القصه سلطان خیلی متعصب بود و اکثر برهمنان را بعد انداختن بتخانها بزور مسلمان کرد و بسبب شکستن بتها او را سلطان سکندر بت شکن گفتندی وقتی که حضرت صاحبقران امیر تیمور گورگان در هندوستان نزول اقبال فرمودند فیلی برای سلطان فرستاده بودند از باعث شرف و افتخار مراسم اطاعت و انقیاد بجا آورد و پیشکشهای لایقه ارسال داشت مدت حکومت او بست و دو سال[3] و سه ماه.

---

(۱) یک سال و دو ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۴ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۵.

(۲) پانزده سال و پنج ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۴ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۹.

(۳) بست و دو سال و نه ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۴ و طبقات اکبری صفحه ۶۰۰.

در نیامده دست از و فا و میجا باز نداشتند بنابران لشکر فیروزی اثر کمر همت بر لبسته متوجه کشمیر شدند
چون نزدیک رسیدند محاربه سخت در میان آمد کشمیریان مغلوب شده آمده ملاقات کردند
خطبه و سکه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کرده باصل زعفران و ابریشم و جانوران شکاری
که خلاصه محصول آن ولایت است در سرکار والا مقرر گردید یوسف خان بوساطت شاهرخ
میرزا و راجه بهگونت داس بقدسی آستان رسیده سعادت ملازمت دریافته مورد
عنایات والا گردیده

بر متفکران اخبار سلاطین مستور نماند که از بعضے تواریخ احوال کشمیر چنان مطالع و دانسته
که آن ولایت در تصرف راجها بود که باستقلال حکومت میکردند در سنه ۷۱۵ ساهو نامی که خود را
شاه دین طاهر از آل گرشاسپ بن نیک روز میگفت نزد راجه سهدیو[۱] که از نسل راجه پاندو
بود گردید مدت مدید خدمات لایقه بجا آورده اعتبار یافت چون سهدیو در گذشت پسر
او راجه دیون[۲] بحکومت متمکن گشت شاه میر بن ساهو مذکور را وکیل السلطنت و صاحب
مدار گردانید دو پسر او را که یکے جمشید و دیگر علی شیر نام داشت پیش آورده در کار سلطنت
دخیل ساخت و شاه میر را دو پسر دیگر بود یکے را سرا شامک و دیگرے را هندال نام
بود و این هر دو صاحب داعیه بودند چون شاه میر و پسرانش اعتبار یافتند غلبه پیدا کرده
سپاه و رعیت را بجانب خود کشیدند و بتقریبے از راجه رنجیدند و راجه ایشان را از آمدن
بخانه خود منع کرد شاه میر و پسران او از روے تسلط و استیلاے تمام پرگنات کشمیر را
متصرف شده اکثر نوکران راجه را با خود متفق کرده روز بروز قوت و مکنت بهم رسانیدند
و راجه زبون و مغلوب گشته در سنه ۷۴۳ برگ طبعی در گذشت و زوجه او کوتا دیوی[۳] نام
قایم مقام گشت خواست که باستقلال حکومت نماید بشاه میر پیغام کرد که چند روز مرا
بحکومت بردارد و شاه میر قبول نکرده رانی بر سر او لشکر کشیده جنگ کرد چون ارادت
الہی بران رفته بود که از آن ولایت حکومت هنود منقطع گردد و دین اسلام رواج یابد
قضا را رانی کوتا دیوی در جنگ مغلوب شده بدست کسان شاه میر گرفتار گردیده بالضرورة
اسلام قبول نمود و در عقد نکاح شاه میر درآمد و شاه میر مظفر و منصور شده و در آن ولایت

(۱) راجه سهدیو تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۳ راجه سهرو و طبقات اکبری صفحه ۵۹۲
(۲) ... تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۳ و طبقات اکبری صفحه ۵۹۵ و راجه رنجن نوشته
(۳) کوتا دیوی یا کوتا دیو ... تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۳۳ کوته دیو نوشته

بر بستر سلطان که قطع نظر از زندگی بود حاضر گشت چون روح سلطان مفارقت کرد جوگی بعلم خلع بدن که میدانست روح خود را برآورده داخل قالب سلطان نمود و برخاست نزدیکان سلطان را تندرست و صحیح المزاج و جوگی را مرده و بیجان دیدند و مریدش قالب او را دران مکان که او بود برده نگاه داشت و قالب سلطان که روح جوگی درو داخل شده بود سلطنت میکرد و ازینجهت رعایت دین هندوان کرده و دین اینها را رواج میداد و ازانجاکه زندگی جاوید نصیب هیچ آفریده نیست بالاخر بمرگ طبعی درگذشت مدت حکومت چهل و هشت سال ۞

سلطان حیدر عرف حاجی خان بن سلطان زین العابدین چهار سال [۱] و دو ماه ۞

سلطان حسین بن سلطان حیدر دو سال و چند روز ۞

سلطان محمد شاه بن سلطان حسین هفت ساله بعد پدر بر مسند حکومت رونق افزای گشت دران روز جمیع اسباب طلا و نقره و اسلحه و اقمشه وغیر ذلک پیش او گذاشتند هیچ کدام ازان اشیا التفات نکرد و ازان جمله کمان را بدست گرفت حاضران ازین معنی استدلال بر بزرگی و مردانگی او نمودند بعد چند گاه بعضے امرا باتفاق پسر رام راجه جمون که از خوف تاتارخان [۲] حاکم پنجاب گماشته سلطان بهلول لودی جمون را گذاشته در کشمیر رفته بود وزیر سلطان را کشتند سلطان از تاتارخان کومک طلبیده مخالفان را تادیب نمود چون دو سال و هفت ماه از حکومت سلطان گذشت سلطان فتح شاه بن آدم خان بن سلطان زین العابدین از تاتارخان کومک آورده با سلطان محمد شاه جنگ کرده نصرت یافت و کشمیر را در تصرف خود آورده سکه و خطبه بنام خود کرد و سلطان محمد شاه هزیمت خورده در هندوستان آمد بعد نه سال سلطان محمد شاه باز در کشمیر رسیده بر سلطان فتح شاه فتح یافته بجد و آبا بر مسند حکومت نشست و فتح شاه بجانب هند آمده و پس از دوازده سال در کشمیر رسیده بر سلطان محمد شاه ظفر یافته نه سال و یک ماه حکومت کرد و سلطان محمد شاه باز لشکر فراهم آورده کشمیر را در تصرف خود نمود و سلطان فتح شاه بطرف لاهور آمده بهمین طرف ودیعت حیات سپرد در سنه ۹۰۰ که سلطان

---

(۱) یکماه و دو سال ۳ تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۴ و طبقات اکبری صفحه ۴۵۸ ۞

(۲) یکسال و دو ماه ۳ تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴۴ و طبقات اکبری صفحه ۴۰۰ ۞

سلطان علی شاه عرف میران خان بن سلطان سکندر بت شکن بعد پدر بر مسند حکومت نشست و شاہی خان برادر حقیقی خود را مدار علیه نموده بوزارت خویش مقرر گردانید بعد چندے شاہی خان را ولی عہد کرده در کشمیر گذاشت و خود بر سر راجه جمون که خسر او بود لشکر کشید بعد روانه شدن باغوائے بعضے مردم از ولی عہد کردن برادر خود پشیمان شده معاودت کرده باعانت راجه راجوری در کشمیر رسیده متصرف گشت و شاہی خان برادرش از کشمیر برآمده به سیالکوت رسید درآن ایام جسرتهه کهوکهر از قید حضرت صاحب قران گریخته در پنجاب رسیده بود و نوبتے سلطان علی شاه که بعد فتح اتهه مراجعت کرده بکشمیر میرفت جسرتهه سر راه گرفته بعد محاربه او را دستگیر کرده مال و اتهه و اسباب و اشیا بدست آورده و شاہی خان بعد رسیدن به سیالکوت با جسرتهه ملحق شده باتفاق او بر سر سلطان علی شاه رفت و سلطان علی شاه با لشکر انبوه برآمده جنگ عظیم کرد و از طرفین خلایق بسیار کشته شد گویند که چند قالب بے سر درآن جنگ گاه برخاسته بحرکت درآمد قول اهل هند است که چون ده هزار کس کشته شوند یک قالب بے سر بحرکت درآید بالاخر سلطان علی شاه شکست خورده گریخته رفت ایام حکومت او شش سال و چند ماه ❊

سلطان زین العابدین عرف شاہی خان مظفر و منصور گشته مسند آرائے حکومت گردید محمد خان برادر خود را بوزارت مقرر کرد چون عدالت ورزید و انصاف دوست بود سپاه و رعیت از و خوشنود شدند و برهمنانے که در زمان حکومت سلطان سکندر و پدر او جلا وطن شده بودند در عہد او باز بوطن آمده آباد شدند و در معابد و مقامات خویش قرار گرفتند سلطان به برهمنان تاکید کرد که انچه در کتب دین ایشان مسطور است بعمل آورند و خلاف آن اصلا نکنند و رسوم برهمنان از قشقه کشیدن و زنار سوختن و بت پرستیدن بتجدید رواج یافت و جمعی برهمنان که در زمان سکندر بجبر و اکراه مسلمان کرده بودند از اسلام برگشته باز رسوم هنود فرا پیش گرفتند و بتان طلا و نقره و مس که سلطان سکندر شکسته سکه زده بود آن سکه کساد پذیرفت و باعث این همه مراعات احوال هنود آن بود که سلطان جماعة جوگیان را احترام بسیاری کرد و در اکتساب علوم انجمانه میکوشید گویند که نوبتے سلطان مریض گردیده و مشرف بهلاکت گشت درآن حال جوگی آمده

تاراج کرده معاودت نمود در سنه ۹۳۹ سلطان ابوسعید والی کاشغر سکندر خان خلف خود را با حیدر میرزا کاشغری و دوازده هزار سوار همراه کرده بکشمیر فرستاده تا سه ماه کشمیر و مواضع آن را غارت کردند و تاراج نمودند و عمارات قدیم بر انداختند هرج و مرج تمام دران ولایت روی داد و اکثر مردم کشته شدند و انچنان جنگ کردند که در جنگ چند قالب بی سر حرکت نمودند عاقبت الامر سکندر خان مصالح نموده برگشت و بعد چندگاه سلطان نازک شاه ودیعت حیات سپرد ایام حکومت پانزده سال ❊

سلطان شمس الدین بن نازک شاه

سلطان نازک شاه بن سلطان شمس الدین بن نازک شاه مدت شش[1] سال ❊

میرزا حیدر خالوزاده حضرت ظهیرالدین محمد بابر بادشاه از کاشغر بملازمت حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه در آگره رسیده بود هنگامی که حضرت بادشاه از شیرشاه شکست یافته بلاهور رسیدند حیدر میرزا بتحریک ابدال ماگری و حاجی چک و زنگی چک و دیگر امرای کشمیر از حضرت بادشاه رخصت گرفته در سنه ۹۴۷ در کشمیر رفته بتسخیر در آورده اولا بصلاح کشمیریان سکه و خطبه بنام سلطان نازک شاه بحال داشت بعد ازانکه حضرت بادشاه از عراق معاودت فرموده فتح قندهار و کابل نمودند حیدر میرزا از روی عقیدتی که بجناب آنحضرت داشت در کشمیر سکه و خطبه بنام نامی حضرت بادشاه مقرر کرد نوبتی شیرشاه فوجی بسر کشمیر فرستاده بود و بعد جنگ از لشکر حیدر میرزا شکست یافته برگشت چون حیدر میرزا دران ولایت استیلا یافته حکومت باستقلال کرد کشمیریان را مغلوب داشته بخاطر نمی آورد و بعضی از اهل کشمیر که فریب و تزویر جبلی ایشانست از روی مکر و خداع در لباس دوستی کار دشمنی کرده لشکر میرزا را بطرف تبت و پکهلی و راجور متفرق کردند و با خود را اتفاق نموده بر سر میرزا شبیخون آوردند و دران زد و خورد تیری بمیرزا رسیده و قالب تهی کرد مدت حکومت ده سال ❊

---

(۱) پنج شش ماه، تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۰۰ و طبقات اکبری صفحه ۶۱۱ ❊

بہلول لودی رحلت نمود سلطان سکندر خلف او اورنگ آرائے خلافت ہندوستان گردید
نوکران سلطان فتح شاہ سکندر خان پسر فتح خان را در کشمیر آوردہ مدتے سلطنت نمودند آخر الامر
او شکست خوردہ بدر رفت بعد ازان در سنہ ۹۳۲ از حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ کومک آوردہ
باز در کشمیر رسید و باندک جنگ اسیر گردید سلطان محمد شاہ او را میل در چشم کشیدہ در قید
نگاہداشت ایام حکومت محمد شاہ مرتبہ اول دہ سال و ہفت ماہ و مرتبہ دویم دوازدہ سال
چند ماہ مرتبہ سیوم یازدہ سال و یازدہ ماہ و بست روز کہ جملگی سی و چہار سال و ہفت ماہ
باشند و مدت حکومت سلطان فتح شاہ مرتبہ اول نہ سال و مرتبہ دویم سہ سال و یک ماہ
کہ دوازدہ سال و یک ماہ تواند بود و مدت سلطنت ہر دو چہل و شش سال ہشت ماہ.

سلطان ابراہیم بن سلطان محمد شاہ بعد پدر بر مسند حکومت جا گرفت پس از
چند ماہ ابدال ماگری[1] کہ از امرائے بزرگ آن ولایت بود از سلطان رنجیدہ و عنان عزیمت
حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ در ہندوستان آمدہ ظاہر ساخت کہ ولایت کشمیر باسہل
ترین وجہی تسخیر میتوان نمود کومک مرحمت شود چون ابدال ماگری جوان خوش قد و
خوش صورت و خوش سخن و خوش وضع بود حضرت بادشاہ صورت و سیرت او را پسندیدہ
فرمودند کہ در جنگل ہم چنین آدم پیدا می شود آخر الامر او را کومک مرحمت فرمودند او نزدیک
بکشمیر رسیدہ بسلطان پیغام کرد کہ شوکت و صلابت بادشاہ بحدیست کہ سلطان ابراہیم
لودی والی ہندوستان را با صد ہزار کس جنگ برابر ساخت تو چہ خواہی بود بہتر آنست
کہ اطاعت جناب قدسی قبول کنی او ہمینی قبول نکرد و جنگ درمیان آمد سلطان در معرکہ
کشتہ شد ابدال ماگری بعد از فتح و ظفر نازک شاہ برادر او را بر مسند حکومت متمکن گردانید مدت
حکومت ہشت سال[2] و نہ روز.

سلطان نازک شاہ بن سلطان محمد شاہ بعد کشتہ شدن برادر خود باتفاق
ابدال ماگری حکومت یافت چون حضرت ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ ازین جہان فانی بعالم
جاودانی رحلت کردند حضرت نصیر الدین محمد ہمایون بادشاہ اورنگ آرائے خلافت
شدند کامران میرزا برادر خود حضرت بادشاہ ازینجانب لشکر بر کشمیر کشید و محاربہ رو داد
اکثر کشمیریان علف تیغ بیدریغ شدند و عساکر فیروزی اثر اکثر مال و اسباب کشمیریان را

(۱) ابدال ماکری۔ (۲) ہشت ماہ در دیگر و تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۳۴۹ و طبقات اکبری صفحہ ۶۱۳.

نشست یوسف شاه از وگریخته از راه جمون پیش میرزا یوسف خان حاکم پنجاب آمده باتفاق
میرزا وراجه مانسنگه در فتحپور رسیده بملازمت اشرف مشرف گردید و درسنه ۹۸۸ میرزا
یوسف خان وراجه مانسنگه بکومک او مقرر شدند و او باامرائے بادشاهی در کشمیر
رسیده باندک جنگ فتح نموده حکومت باستقلال یافته امرائے
بادشاهی را رخصت ساخت درسنه ۹۸۹ خاقان زمان در وقت مراجعت
از کابل از مقام جلال آباد ایلچی تعین کرده فرمان والاشان بنام یوسف خان صادر فرموده
او باستقبال فرمان گیتی مطاع سعادت اندوز گشته حیدر خان عرف یعقوب پسر خود را
با تحف وهدایا بدرگاه آسمان جاه فرستاد پسر او یک سال در حضور والا بوده بدون رخصت
گریخته در کشمیر رسید چون این معنی بعرض مقدس رسید میرزا شاهرخ وشاه قلی خان محرم
وراجه بهگونت داس به تسخیر کشمیر تعین شدند چنانچه تحریر رفته و یوسف خان حاضر شده
همراه امرائے بادشاهی در حضور پرنور رسیده درسنه ۹۹۳ ولایت کشمیر داخل ممالک
محروسه گردید مدت حکومت یوسف خان هشت سال۔

القصه بعد رسیدن یوسف خان بدرگاه مقدس یعقوب پسرش در کشمیر بود چنانچه
باید مراسم انقیاد بجا نیاورد باستیصال او قاسم خان باامرائے دیگر تعین گردید براه
کپرتل شتافت دران راه تالابے ساخته حکمائے پیشین است که هرگاه دران مکان
آواز نقاره ویا کرناشود برف وباران عظیم گردد و هنگام نزول لشکر فیروزی اثر چون آواز
نقاره شد برف وباران دیگرگون بسیار گردید و آسیب سرما بلشکریان رسید وجان دار
بسیار تلف شد از وقوع این معنی کشمیریان که آماده پیکار بودند غالب آمدند و تفرقه در لشکر
بادشاهی افتاد دران حال قاسم خان خود را راست کرده عزیمت پیش نمود یعقوب
از دلیری ودلاوری قاسم خان هراسان بوده در خود تاب جنگ ندیده بطرف کشتوار
رفت وشمس چک که در قید او بود خلاص نموده کشمیریان بعد رفتن یعقوب شمس مذکور
را بحکومت برداشته آماده کارزار شدند و بعد کتل جنگ در پیوست باقبال
بادشاهی قاسم خان فیروزمند گشته در شهر سری نگر که دارالایالت کشمیر است در آمده
بنا نگی سکه وخطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر گردانید بعد چندگاه کشمیریان
یعقوب را از کشتوار آورده بارادهٔ مصمم بر سر قاسم خان در شهر سری نگر شبخون

سلطان نازک شاه مرتبه دویم مسند آرائے حکومت گشت در اندک ایام برگ حیات پیمانه زندگی لبریز کرد مدت حکومت دو ماه ✦

ابراهیم شاه بن محمد شاه برادر نازک شاه کلان پنج ماه ✦

اسمٰعیل شاه برادر ابراهیم شاه در سنه ۹۶۲ بسلطنت رسید اگرچه حکومت بنام او بود اما غازیخان استیلا یافت ایام حکومت دو سال ✦

حبیب شاه بن اسمٰعیل شاه بعد پدر بر مسند حکومت نشست غازی خان چک از روی خلطی کرداشت او را در گوشه نشاند و خود لوائے حکومت برافراشت ایام حکومت او دو سال و چند ماه ✦

سلطان غازی شاه عرف غازی خان چک در سنه ۹۶۸ سکه و خطبه بنام خود کرد مدت حکومت او چهار سال و چند ماه ✦

حسین خان برادر سلطان غازی شاه چون غازی شاه را آزار جذام روی داد برادرش غالب آمده پسران او را نابینا کرده مسند نشین حکومت گشت و غازی شاه ازین درد و کر ضمیمه آزار روحانی واقعه گشت قالب تهی کرد حسین خان دختر خود را با تحف و هدایا لایقه در خدمت حضرت خاقان زمان فرستاد و افضل الفضلا و اکمل العلما مولانا ممتاز کمال کر در آن زمان از فضیلت در دانش مشهور فی الکمالات بود در ایام حکومت حسین خان از کشمیر برامده در سیالکوت رسیده به درس مقید گشت و در هندوستان بفضایل کمالات خداشناسی دایره و پرستی مشهور گردید ایام حکومت حسین خان ده سال و چند ماه ✦

علی شاه برادر حسین خان پس از برادر خود مرزبان آن ولایت گشته بعد چندگاه سکه و خطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کرده از عقیدت و انقیاد کر بجناب داراداشت دختر خود را در خدمت شاهزاده سلیم با تحف و هدایا فرستاده ارادت و بندگی خود را ظاهر نمود بعد چندگاه در عرصه چوگان از اسپ افتاده گوے زندگانی بچوگان آخرت برد مدت حکومت نه سال۔

یوسف شاه بن علی شاه بعد پدر مسند آرائے حکومت گردید بعد چندے در زمید مبارک خان که از امرائے بزرگ آن ولایت بود غالب آمده بر مسند حکومت

باشنده بران کوه رنج پیادگی اختیار می کنند از تردد راه پیوند اعضا سست می گردد و جوان پر قوت پیر ضعیف می شود و هنگام عبور لشکر پر تال غیر از فیلان کوه تمثال و اسپان باد رفتار و اشتران باربردار نتوانند گذشت شتر اگر همه ناقهٔ صالح است دران سنگلاخ نتواند قدم نهاد و گاو اگر ثور فلک است نمیتواند گذشت بموجب حکم جهان مطاع چندین هزار خاراتراش آهنین بازو و نجار قوی دست در قطع احجار و قطع اشجار بطول نموده آن مسالک را آراسته اند و از لاهور تا کشمیر نود و هفت کروه به تجربه آمده و آن حضرت بعد قطع مراحل و طی منازل در خطهٔ دلگشای کشمیر نزول اقبال فرمودند و از تماشای سیرگاهان نزهت افزا و سیر اماکن مسرت پیرا بغایت محظوظ شدند اگر تعریف و توصیف کشمیر پرداخته شود دفترها باید بی شایبهٔ تکلف باغیست بهارین و قلعه ایست آهنین پادشاهان را گلشنی است عشرت افزا و درویشان را خلوتکده ایست دلکشا هر طرف چشمهای خوش و آبشارهای دلکش و آبهای روان و جویهای روان مسرت پیرای نظارگیان و گوناگون میوه های رنگین و رنگارنگ خوراک شیرین لذت بخش روح و روان در ایام بهار تمام کوه و دشت از گونه گلهای رنگین و اقسام شقایق و ریاحین جلوهٔ باغ بهشت میدهد و در و دیوار و صحن و بام خانها رونق روضهٔ رضوان مینماید عرصهٔ رنگین تر از خیال آرزو و کوههای نگارین تر از وهم مانی منظر میشود آید مسیحا اگر دران مرز و بوم پرورش یافته گرد از اعجاز خویش مرده را زنده گردانیدی و خضر در آب هوای آن مکان پروردگی پذیرفته که عمر ابد نصیب اوست

نظم

چه کشمیر انتخاب هفت کشور — قسم خورده بخاکش آب کوثر
چه کشمیر آب و رنگ باغ و بستان — اسیر هر نهالش صد گلستان
نظر چندانکه بر دشت نقش نگاری — بجز آب زمرد نیست جاری
نشاید رفت بی کشتی بگلگشت — ز شبنم کار دریا میکند دشت
دران گلشن ز جوش خندهٔ گل — نمی آید بگوشش آواز بلبل
شود اوقات صرف اینجا بهارا — وطن کشمیر دان نشو و نما را
لب برش خانهای رنگین ز لاله — چراغ از می خانه چشم پیاله
ز رو و گل بجز دیوار است — ز سنبل ردهٔ دیوارش ز نافت

آوردند بهادران لشکر منصور پاے همت افشرده جنگ مردانه نمودند غنیم تاب نیاورده
بےنیل مقصود راه فرار پیش گرفت مرتبهٔ ثانی باز یعقوب خان باتفاق کشمیریان از شعاب
جبال برآمده مصدر شورش شد و ناگهان شبخون آورده بهمان وتیره بازگشت چون یعقوب
خایب و خاسر گردید و کارے نتوانست از پیش برد اکثرے امراے کشمیر آمده قاسم خان
را دیدند و خان اینجانب را استمالت نموده بدرگاه گیتی پناه فرستاد اینها بعد دریافت سعادت
ملازمت والا مشمول عنایات شدند و یعقوب باز باتفاق شمس چک از کوه برآمده دفعات
بقاسم خان جنگ کرد آخر الامر قاسم خان از محاربات متواتر عاجز آمده استمداد و اعانت
از حضور والا نمود از انجهت میرزا یوسف خان بایالت کشمیر تعیین گشت و حکم شد که هرگاه
میرزا یوسف خان از نظم و نسق آن ولایت خاطر جمع نماید و بنیاد فتنه و فساد برکنده
گردد قاسم خان برخصت میرزا بقدسی آستان شتابد میرزا یوسف خان بجناح استعجال
در کشمیر رسید و از روے شجاعت ذاتی و دانش فطری ضبط و ربط بواقعی نمود دشمن
ندامت کشیده میرزا را ملازمت نمود و میرزا او را استمالت نموده بدرگاه والا فرستاد
و رفع شورش از آن ولایت گردید و قاسم خان برخصت میرزا یوسف خان باستان قدسی
رسید و بصوبه داری کابل سرفرازی یافت آخر الامر از دست محمد زمان میرزا ولد شاهرخ میرزا
در کابل بقتل رسید چنانچه سابقاً گذارش پذیر خامهٔ سوانح نگار شده و در سال سی و چهارم
جلوس والا حضرت خاقان زمان بسیر کشمیر متوجه شدند صعوبت راه و دشواری طرق کشمیر
از ارتفاع جبال و شدت فاے مغاک و بسیاری گریوه‌هاے دشوار گذار و کثرت اشجار
و انبوهے جنگل و تنگی سنگ لاخ و تنگی راه بحدیست که افکار آسمان سیر و اوهام فلک پیما
عبور از مسالک جبالش صعب میدانند در اثناے راه رتن پنجال و پیر پنجال کوهیست
که از غایت ارتفاع سر بفلک کشیده و از نهایت بلندی قلهٔ آن باوج آسمان رسیده
از فرازش تماشاے عالم بالا میتوان دید و غلغلهٔ تسبیح ملایک توان شنید ساکنان فرش
باسکنهٔ فلک همسایگی دارند و مرغانش از خوشهٔ پروین دانه می آرند آفتاب تیغ خود را بر سنگش
میساید و گردون از گردش بر قله‌اش می آساید گل اشجارش بر آسمان کواکب وار نمودار و خط
جاده‌اش بر فلک چون خط کهکشان پدیدار تیزگردان که دعوے طی الارض دارند پاے توکل
بتیم و امید قطع این راه می‌نمایند و رهنوردان هرچند اهل دولت و صاحب سامان بوده

کرته پشمین است که عبارت از پتو باشد ناشسته از خانه بافنده می آرند و آن را دوخته می پوشند تا پاره شدن بآب نمیرود و از بدن وا نمیکنند ناپاکی اینها بحدیست با آنکه خانه پر آب دارند قطره آب بر تن ایشان نمیرسد مثل مشهور است که کشمیری را پرسیده بود که آبدست چه انگیزی جواب داد که غریب هستم حیرانم که دو زخیان در ان سرزمین بهشت نشان چگونه پیدائش پذیرفته پلیدی و نفاق سرشتی اینها قومی که عوض نیکی غیر از بدی از ایشان بمنصه ظهور نرسد بیت

نفاق فطری شان همچو نیش با کژدم نزاع لازمه شان همچو زهر لازم مار

القصه خاقان زمان از سیر کشمیر بغایت خوشوقت شدند و عید رمضان المبارک همانجا نمودند و در روز عید باستشفاع میرزا یوسف خان تقصیرات یعقوب پسر یوسف خان حاکم انجا بخشید و پای افزار مبارک مرحمت نمودند او سعادت خود دانسته پای افزار خاصه بر سر بسته بملازمت رسیده مورد عنایات گشت و آنحضرت ازان سرزمین حظ وافر گرفته معاودت فرموده براه پکهلی و دمتور که از تصادم جبال و تزاحم کریوه و مغاک و تراکم اشجار افکار انسان سیر واوهام فلک پیمای عبور ازان طرق بالیه دشوار می داند با حشم و خدم و فیلان قطع منازل نموده در حسن ابدال نزول اقبال فرمودند دران راه میر فتح الله شیرازی و پس ان حکیم ابوالفتح گیلانی که مقرب آنحضرت بودند رخت هستی بر بستند و در حسن ابدال مدفون شدند دران جا چند گاه رایات عالی اقامت ورزیده طرح باغ دل کشای انداخته ازانجا نهضت فرموده بخطه فرح بخش کابل نزول اقبال فرمودند قاسم خان صوبه دار انجا که دران وقت حیات بود بموجب حکم والا در گذرگاه و متصل شهر که حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه و هندال میرزا و محمد حکیم میرزا آسوده اند باغ و عمارات احداث نمود چون پریشانی حال رعایای کابل بعرض مقدس رسید حکم شد که تا هشت سال هشتم حصه از خراج مقرری بر رعایا معاف کرده تتمه بازیافت بیگرده باشند و بعد سیر و شکار کابل آنحضرت معاودت بهندوستان فرمودند قضارا در منزل دکه آنحضرت از اسپ افتادند و در خساره مبارک خراشیده شد شش روز صاحب فراش بودند پس از حصول صحت ازانجا روانه شدند بعد رسیدن در رهتاس بر فیل تول[1] رانے که در جوش مستی بود سوار میشدند پیش ازانکه پای مبارک در فتراده

---

[1] اول رای ۰

نباشد شرم لیلی زعفران گیر   مجاز آید بطوف کوه کشمیر
اگر بهشت بسیرش بر گمارد   بهشت از برگ طوبی سر برآرد
چه باید بوے صندل گر زاشجار   به پیچد بر درختان تاک چون مار
ندیده در جهان کس اینچنین جا   فرح بخش و فرح تاک و فرح زا

دریاے بهت که از میان شهر و بازار جاریست از عجایب تماشاست خصوص اب دل که پایان شهر واقع رونق بخش کشمیر و فرح پیرایے اهل روزگار است چندین عمارات دل کشا و باغات مسرت افزا در میان و بر کناران واقعست چون اب دل در چند فرسخ است کشمیریان بر سطح ان چوبهاے کلان ترتیب نموده در عرض و طول چند طناب درست می سازند و بران چوبها خاک انداخته زمین قابل باغ مرتب میکنند و بر نگار رنگ گلها دران کشته گلشن دل فریب می آرایند بلکه بر روے اب العقدر زمین بهمین آئین درست می سازند که دران زراعت نموده مستفید می شوند بعضے عیارپیشه هم چنین زمین را دزدیده می برند دیدن باغ و زمین که مشهور است از نمونهاے جاست نظم

دگر آن دل که دل شد بیقرارش   زخوبی شهر دارد بر کنارش
بسیر دل بیا گلشن چه باشد   بجنبی گل به بر دامن چه باشد
اگر بر فرق ریزد اب از دل   به دیده سبزه مو از سر گل
گلها بے بکشود بساے دیگر   زمین نیلوفر است آن نیز کمتر
درین دریا گل افزون از حبابست   زرنگ هر گلے نقشش بر آبست
بود نیلوفر آنجا شرمساری   چه در بزم عروسے سوگواری
ز وجد سبزه این سبز خیشه   کنول را خنده می آید همیشه
گلش در پاک دامانی چو مهتاب   زرنگ انداخته سجاده بر آب
زباغستان این دریا چه گویم   هزاران خلد من تنها چه گویم

اگرچه خوبیهاے کشمیر جنت نظیر از اندازه تسطیر و حوصله تحریر افزون است اما کشمیریان در معاش تربون زیست هستند خورش دایمی انها خشکه نرم بے نمک از برنج است گرم خوردن رسم نیست شبانگاه برنج پخته نگاه دارند و روز دیگر می خورند و پوشش

رستمانه نموده فیروزمند و نصرت یاب گردیده رفته رفته بپایه اعلی وزارت کل سرفرازی یافت
در سال بست و پنجم جلوس والا وکیل مطلق و وزیر اعظم گردیده دیانت گزین سیرچشم توانگردل
بیدارمغز پرهیزگار کارساز نیک محضر جوهر کار صاحب فکر بلندهمت فراخ حوصله صاحب
صلح کل با خویش و بیگانه یکجهت به دوست و دشمن یکسان سنجیده سخن کارگشا راست گفتار
حزم را دور اندیش اداب شناس خلافت راز دان سلطنت بود در دقایق سیاق
و حقایق حساب بی نظیر در علم محاسبات موشگاف ضوابط و قوانین وزارت و تنظیم
احکام سلطنت و بند و بست امور مملکت و آبادی و معموری رعیت و دستور العمل
کارهای دیوانی و قانون اخذ حقوق سلطانی و افزونی خزانه و امنیت ممالک و تادیب
سرکشان و تسخیر ممالک و دستور مناصب امرا و مواجب سپاه و دوامی پرگنات
و تنخواه جاگیرات ازو یادگار است در هندوستان که تا حال بر همان قواعد و ضوابط در
ممالک محروسه عمل می نماید پیش ازین در ممالک محرران هندوی نویس دفاتر بخط هندوی
بکار می بردند راجه تودرمل از وفور دانش و علو فطرت دفتر فارسی بقوانین اهل ایران اختراع
کرده تا حال اهل قلم مطابق آن عمل می آرند تمامی اراضی پرگنات ممالک محروسه بمعرفت
زبیندهای راست قلم و دست نویس بقید ضبط در آورده رقبه ده بدهی هر پرگنه را
در دفتر والا طلب داشت و جریب طنابی را که در خشکی و تری تفاوت میکرد و پنجاه و پنج
درعی بود بر طرف ساخته جریب شصت درعی از نی که بانس بوده باشد بحلقه های
آهنین وصل داده مقرر گردانید تا تفاوتی در ضبط زمین راه نیابد و بصورت عدالت
بوقوع آید و پرگنات مخلوط را سرکار و چند سرکار را صوبه مقرر ساخت و نظر بجمع هر کال
داشته فی روپیه چهل دام قرار داده دامی هر پرگنه در دفاتر نگاشت و بر کرور دام عامل
نصب ساخت که بزبان عرف آن را کروری گویند و نیز داغ اسپ سپاهی
مابین امرا و منصب داران و زمره احدیان قرار یافت تا فریب پیش نرود و اقرار جعلی
تقلب ننمایند و منصبداران و احدیان را نیز قدر روزینه نمایند و هر سال تصحیحه داغیان مقرر گشت
تا رفع اشتباه بوده باشد اگرچه در زمان سابق سلطان علاء الدین خلجی و بعد آن شیرشاه
افغان داغ اسپ اختراع کرده اند اما رواج نیافته بود و در عهد والا باوقتی رواج گردید و نیز
بندهای پادشاهی در هفت بخش نموده چوکی هر روزه مقرر ساخت هفت چوکی قرار داد

مضبوط شود فیل مذکور تقصد آن دو فیلے دوید آنحضرت بر زمین افتاد و زمانے دراز
بیهوش بودند بعد دیری بافاقت آمدند و بجراحت ایذی بخیر گذشت اما پاره آسیب
رسید بصلاح حکام رگ دست راست کشادند و در اندک فرصتے تندرستی نصیب ذات
قدسی گشت از سطوع این سانحه خبرہائے ناخوش در اطراف ممالک بزبانها افتاد و غریب
شورشے بوقوع آمد و رعیت از مال گذاری دست باز کشید و در معاملات ممالک
اختلال روے داد چون لاہور مورد رایات عالی گشت این شورش فرونشست و
رفع غلط گردید و در طرق و مسالک که تا الیغے مشده بود امنیت بوقوع در آمد و
در نزدیکے آن شب جناب آنحضرت تماشائے جنگ آہوان میدیدند قضارا
آہو از حریف خود رم خورده دوید و شاخے بمیان ہر دو ران مقدس زد و بیضے از بیضتین
رسید و آماس و درد بالشتداد کشید باہتمام شیخ ابوالفضل مقرب خان عرف شیخ
بهینا جراح بمعالجه پرداخت بعد یک ماه و ہفت روز صحت روداد و شیخ
ابوالفضل و مقرب خان که دران ایام تردد بسیار کرده بودند مورد عنایات
شدند •

دربیان رحلت راجه تودرمل دیوان اعلیٰ

در زمان نهضت رایات عالیات بکشمیر رخصت شده بلاہور مانده بود و برگ ہستی
در گذشت و در وقت مراجعت موکب والا از کابل در اثنائے راه خبر رحلت
او بعرض مقدس رسید چون مزاج شناس مقدس بود و وزیر اعظم و سپه سالار بود آنحضرت
از فوت او بسیار تأسف نمودند در ابتدائے حال تودرمل صغیر بود که پدرش ودیعت حیات
سپرد و مادرش بیوه زن در کمال افلاس و تنگدستی بود به محنت تمام او را پرورش
نمود در صغر سن آثار رشد و کاردانی و علامت طالع مندی و بخت بلندی از ناصیۂ حال
او واضح و لائح بود و از اتفاقات حسنه در جرگه نویسندہائے سرکار بادشاہی نوکر گردید بتقاضائے
رفور دانش و کارطلبی روز بروز پایه قدر او فزون گردید چون صاحب تدبیر و اہل قلم بود
صاحب کوس و علم نیز گردید در اکثر معارک ترددات نمایان و محاربات شایان نموده
نقش مردانگی و دلاوری خود درست گردانید در ولایت گجرات و بنگاله کارزار ہائے

برای تشخیص جمع محصول محال کشمیر از حضور فرستاده بودند چون کشمیریان دانستند
که تغلب ظاهری شود و جمع افزون می گردد بنابر رفع این امر شورش برپا کرده یادگار را که
میرزا یوسف خان حاکم آنجا هنگام عزیمت حضور والا نایب خود در کشمیر گذاشته بود
از راه برده مرتکب فساد شدند و گفتند که بسبب دشواری مسالک و صعوبت جا
کشمیر بجائی است که بپیادگی دست افواج بادشاهی تواند رسید از اینچنین حرف حکایت
آن بداختر مغرور شده سکه و خطبه بنام خود نمود چون موکب والا بر لب دریای چناب
رسید خبر این شورش معروض مقدس گشت و بر زبان مقدس گذشت بیت

ولد الزنا است حاسد منم آنکه طالع من　　ولد الزنا کش آمد چو ستاره یمانی

چون مادر یادگار از شکم نقره نام لولی بود که هر روز بخانه و هر شب بجای بسری بسر می برد فرمودند
که آن لولی بچه بمجرد برآمدن تاسیل کشته خواهد شد درین ایام میرزا یوسف خان در حضور پرنور
بود بنابران مزید احتیاط او را حواله شیخ ابوالفضل نمودند که در قید نگاه دارد چون بی
تقصیری او بعرض مقدس رسید بعد چندروز نجات دادند شیخ ابوالفضل همان روز از
دیوان لسان الغیب تفاؤل جست این بیت سر غزل برآمد بیت

ای خوش خبر کجاست که زین فتح مژده داد　　تا جان فشانمش چو زر و سیم در قدم

از غرایب آنکه چون یادگار سکه و خطبه بنام خود کرد او را تپ لرزه درگرفت و مهرکن را که خاتم
او میکند ریزه فولاد در حدقه چشم افتاد بالجمله چون یادگار علم بغی برافراشت لشکر آراست
بر کوه کپرتل به بندهای بادشاهی که در آنجا بودند آماده پیکار گشت و بآهنگ جنگ فرار
نموده بهیره پور رسید کسان میرزا یوسف خان که بحسب ضرورت رفیق او شده بودند
نیم شب قابو یافته بر وتا خفته او از خیمه بدر رفت آخر الامر آن بدسرشت بدست کسان
میرزا یوسف خان اسیر گردید سر او را از تن جدا کرده در منزل بهنبر آن وخیم العاقبت
بحضور اقدس رسید چنانچه بر زبان الهام ترجمان رفته بود بمجرد برآمدن ستاره یمانی
آن نا عاقبت اندیش کشته شد و کشمیریانی که با او رفیق بودند نیز بمکافات کردار رسیدند
و دفع شورش آن دیار گردید بالجمله آن حضرت بعد قطع مراحل بخطه دلپذیر
کشمیر نزول اقبال فرمودند و سیر منازل دل کشای که سیرگاههای مقرری آن دیار است
و گلگشت زعفران زار که خلاصه آن سرزمین بهشت آئین واقع شده و تماشای چراغان

و هفت چوکی نویس متعین گردید که در نوبت خود مردم را حاضر دارند و هر هفته را بهفت
واقعه نویس منسوب گشت و مدار احکام ملکی بر رساله و مهر میر عرض آن روز قرار یافت
سوای امرا و خوانین چهار هزار سوار که در حضور مقدس مقرر گشت که آن فریق را
بزبان وقت احدی گویند داروغه آن جماعت جداگانه تعین شد که مواجب طلب تنخواه
اینها بر رساله داروغه بوده باشد و چندین هزار غلام چه آنانچه خرید شده و چه آنانچه
دار الحرب در بند آمده به بندگی والا قیام داشتند از غلامی آزاد کرده بخطاب چیلگی
اختصاص بخشیدند که بندهای خدا را بنده و غلام گفتن سزاوار نیست الحاصل ضوابط
و قوانینی که راجه تودرمل در وزارت قرار داده آنچنان استحکام یافته که پس از وزرای
معظم و دیوان اعظم در استهلاک آن ضوابط و اختراع قوانین جدید هر چند کوشیدند
و تا حال بکوشیدند پیش نرفت و منسوخ نشد و بر همان ضوابط تا حال عمل
در می آید قطعه

تخت شهی زیب ملک از وزراست / شد به عقد وزرا مشیر نکو
ملک داران تخت دنیا را / ملک دیگر شده وزیر نکو

القصه بعد مردن راجه تودرمل میرزا خانخانان بوالا خدمت منصب وکالت سرفراز گردید
و بمقتضای فراست و کاردانی احکام وزارت و امور وکالت را بوجه احسن رونق
داده مورد تحسین گشت

نهضت موکب مقدس مرتبه دویم بسیر کشمیر بی نظیر

در سال سی و هفتم جلوس والا بعزیمت سیر و گلگشت عرصه دل کشای کشمیر که خاطر
قدسی را رو یافت ناگهان در عین برسات از لاهور نهضت فرمودند در وقت عبور از
دریای راوی پایان قلعه لاهور بر زبان مقدس گذشت که این بیت در حق کدام
گل گفته اند بیت

کلاه خسروی و تاج شاهی / بهر کل کی رسد حاشا و کلا

اتفاقا در همان روز یادگار کس یعنی عم میرزا یوسف خان در کشمیر مصدر شورش شده
و از منهی اخبار در حضور مقدس اطلاع شد و باعث این شورش آنکه قاضی نور الله

و دایع استغنا نمودند و بموجب استدعای آنجماعت دیباستے که بزمینداری آن فریق
تعلق داشت جدا کرده پرگنه موسوم بگجرات علیحده کرده قلیچ و قصبه احداث شده و دانا و
و رایج گجرات مشهور است پرگنه هرات مقرر گردند گویند که آن حضرت در حوالی گجرات آهوی کلان
شکار کرده بودند بر زبان قدسی گذشت که چنانچه در هرات ایران اسپ بی نظیر پیدا می شود
درین سرزمین آهوی بی مثل پیدا می گردد بدین تقریب اسم آن پرگنه هرات مشهور گشت
و چند سال پیش از گجرات پرگنه امن آباد مقرر گردیده در سنوات در عهد خلافت حضرت خدیو
گیهان مهدا این کروری بموجب حکم والا قصبه و پرگنه موسوم بامن آباد مقرر
ساخت ٭

در بیان تسخیر ولایت اودیسه

آن ولایت را قتلو افغان در تصرف داشت چون او بمرگ طبعی درگذشت افغانان
باتفاق یکدیگر عیسی خان پسر او را بسرداری برداشته متابعت او قبول کردند حسب الامر
والا راجه مان سنگه بتسخیر این ولایت رفت افغانان بمراتب جنگ و جدل کردند بالاخر
عاجز شده و بعد گذشتن قتلو نشستن پسرش بمسند حکومت با راجه مان سنگه صلح کرده
سکه و خطبه بنام نامی حضرت خاقان زمان مقرر کرده جگناتهه را داخل ممالک محروسه کردند و
یکصد و پنجاه فیل و دیگر نفایس آن دیار حواله راجه مان سنگه نمودند که بدرگاه معلی ارسال
دارد و در سال سی و هفتم جلوس والا مطابق سنه هزار هجری بالکل ولایت وسیع اودیسه که
بر ساحل دریای شور است داخل ممالک محروسه گردید ٭

در بیان تسخیر ولایت قندهار

بعرض اولیای دولت رسید که مظفر حسین میرزا و رستم میرزا پسر سلطان حسین میرزا ابن
بهرام میرزا برادر شاه طهماسپ که در قندهار قیام داشتند با فرمان روای ایران مخالفت
ورزیده و والی ایران بر سر ایشان لشکر تعیین کرده و والی توران نیز جانب اوزبک را مقرر
نموده که در کمین گاه بوده بران ملک دست برد کشند لهذا میرزا جان خانخانان
با لشکر گران از حضور مقدس بر سر قندهار تعیین گردید و حکم شد که براه بلوچستان بکرانے

(درکشتیهای اب دل کہ مخصوص کشمیر بے نظیر است حظ وافر و مسرت فراوان برگرفته معاودت بهندوستان فرمودند و بموجب التماس شاهزاده و بزرگ زادگان کشمیر بدستور پیشین میرزا یوسف خان بحال ماند و جمع تمام صوبه کشمیر یک کرور و یک لک خروار قرار یافت)

نهضت موکب[1] والا بسیر کشمیر جنت تاثیر مرتبه سیوم

درسال چهل و دویم بسیر همیشه بهار کشمیر نهضت فرمودند شخصی از مردم غوری در کشمیر خود را پسر سلیمان میرزا وانموده مصدر شورش شده و بود کسان محمد قلی بیگ او را دستگیر کرده در منزل امن آباد آورده بنظر قدسی در آوردند همانجا بیاساق رسید بعد عبور از دریای چناب رعایای تیله اورو[1] تابع سیالکوت از ستمگاری محمد بیگ کروری استغاثه نمودند او را برای عبرت پذیری اعمال ستمگار جفا پیشه خنجر بحلق کشیدند و از انجا نهضت فرموده در خطه دلکشای کشمیر نزول اقبال واقع شد تمام ایام بعیش و عشرت دران سرزمین اتفاق اقامت افتاد و از سیر سیرگاه ها تشحیذ خاطر مقدس گشت و در اب ول جشن چراغان ترتیب داده دو هزار کشتی بانواع چراغان و اقسام شمع آراسته درون آب سر دادند و نیز بر دو طرف نهر بهشت نشانه و بر کنار اب عمارات و باغات و حجرات محاذی دو تحتانه والا چراغان برافروختند بیت

چو بازار چراغان شاد شد گرم　　چراغ ماه شد در پرده شرم

بعد سیر و شکار آن سرزمین همیشه بهار در ایام آغاز زمستان نهضت فرموده بدار الملک لاهور نزول اقبال فرمودند ✦

(دربیان مقرر گردیدن پرگنه گجرات وامن آباد)

(این تمام سرزمین داخل سیالکوت بوده قوم جت در انجا متسلط بودند در سال سی و هشتم جلوس والا و بقول سال چهل و دوم که حضرت خاقان زمان از لاهور برای سیر کشمیر متوجه بودند بعد عبور رایات عالیات از دریای چناب جماعه گوجران از تسلط و ستمگاری قوم جت

(۱) اکبرنامه جلد سوم صفحه ۳۲۹

یافت صورت حال بدرگاه آسمان جاه معروض داشته بموجب حکم قضا شیم که تسخیر ملک تته از راه جو دستان بجنگلر
خانخانان رسانید و رائے رایسنگه بیکانیری و دیگر امرائے کمکی تعین شدند خانخانان بعد رسیدن غلات و امرائے
کومکی تحویل گشته فوجے بر سر تهته و افواج دیگر باطراف تعیین کرده خود در قصبه جام معسکر ساخت و هر روز
جنگ میان می آمد دهارو پسر راجه تودرمل کمر تهور و جلادت بسته بشجاعت و جلادت
یکتاو دست بودانه و دلیرانه جنگ نمایان کرده بزخم نیزه که بر پیشانی او رسید جان نثار گردیده
نیکنامی جاوید اندوخت بعد محاربات سخت جانی بیگ شکست خورده گریخت و خانخانان
قلعه اساس نهاده میرزا را منهزم گردانید و در آن نواحی وبائے عظیم روے داد و لشکر اهل
غالب آمده بر خانها ترکتازی نمود و بعضے درویشان صاحب حال در خواب دیدند که
سکه و خطبه بنام نامی حضرت ظل جهان درین دیار جاری شود و اثر وبا بسبب سرتابی مردم
این ملک است چون این معنی شیوع یافت همه کس باندازه حال نذری بر بستند که فتح و
فیروزی بجانب لشکر پادشاهی گردد و سکه و خطبه بنام حضرت پادشاه شود القصه چون
بمخاصمت کشتیهاے غله در لشکر رسید و در همین هنگام تنگی و عسرت لشکریان را توسیع
پدید آمده است جمیع زمان ولایت بر بستند و بمخافات محاربات روی داد میرزا جانی بیگ
عاجز شده و تاب مقاومت در خود ندیده صلح در میان آورده ولایت سیوان داخل
ممالک محروسه نموده صبیه خود را بمیرزا ایرج خلف خانخانان داده آمده ملاقات
نموده بندگی درگاه قدسی قبول کرده مقرر ساخت که بعد برسات روانه درگاه سلاطین پناه
گردد چنانچه در اواسط سال سی و هشتم مطابق سنه هزار و یک هجری خانخانان میرزا جانی بیگ
را همراه خود گرفته بملازمت اقدس آورده میرزا بمزید مراحم والا سرافراز گشته بمنصب
سه هزاری و جاگیر تهته مقرر گردید و لاهری بندر که از آن طرف تهته واقع است بخالصه
شریفه مقرر گشت درین مهم خانخانان چندین مشاق و انواع محن را تاب آورده در تقلاع
معاندع کوشیده و هم از شجاعت که بهترین سجایاے ذاتیه است از لمعان سیوف
ظاهر ساخته تیر دانائی نموده مظفر و منصور گردید و هم مراسم دانائی و مردی بر خورد و بزرگ
بپایه بلند رسانیده و مراتب دانش وری خاطر نشان ظاهر بینان ساخت و هم فنون کما هیر
صاحب منصبه ظهور آورده چنانچه ولایت بدست آورد و نوکر خوب بسر رسانید و از خاقان
زمان و نیز از زبانیان مورد هزاران آفرین و تحسین گردید پوشیده نماند که در تاریخ سلطان

گروه دیگر کلان تران بلوچستان لوازم انقیاد و اطاعت بجا آوردند و بدین هم همراه شوند بهتر واه
بیشتر لیے لایق رسانند و از روے عنایت در منزل کابل بدیره خانخانان تشریف برده و بجلیه
ارجمند سعادت پذیر گردانیده موجب سرفرازی او بین الاقران گردید خانخانان بعد قطع منازل
درمیان ملتان و بهکر که جاگیر او بود رسیده و چندگاه برائے سامان سپاه و تهیهء اقامت
ورزیده و هم درین اثنا رستم میرزا از مظفر حسین میرزا برادر خود در قندهار شکست خورده و از انجا
برآمده و رسے ارادت بجناب مقدس آورد و فرامین مطاعه بامراے که در راه بودند بصدور
پیوست که خدمتگاری و مهانداری نمایند امرائے بموجب توقیع والا بعمل آوردند چون
حضرت خدیو گیهان در لاهور تشریف داشتند بعد ازانکه میرزا یک منزل لاهور رسید
خواقین بلند مکان والاشان حسب امر خدیو زمان باستقبال رفته میرزا را در حضور آوردند
ان حضرت باعزاز و اکرام تمام دریافتند و میرزا با چهار پسر بملازمت رسیده و مورد عنایا
گردیده بمنصب پنجهزاری سرفرازی یافته ولایت ملتان و بلوچستان که زیاده از محصول قندهار
بود بجاگیر مرحمت شد بعد ابوسعید میرزا برادر رستم میرزا و پس ازان بهرام میرزا ابن مظفر حسین
میرزا و سپس ان مظفر حسین میرزا بدرگاه فلک اشتباه رسیدند هر یک مورد اقسام
عنایات گردیده دران تاریخ قندهار داخل ممالک محروسه شد و خانه وران عرف شاه بیگ خان
که ایالت صوبه کابل داشت بصوبه داری قندهار سرافرازی یافت

دربیان تسخیر ممالک تهته و آمدن جانی بیگ

هنگامے که خانخانان بتسخیر قندهار دستوری یافت پس از رسیدنش در نواحی ملتان
فرمان والاشان صادر گشت که نخستین انتزاع ولایت تهته پیش نهاد همت سازند بعد
ان تسخیر قندهار پردازد خانخانان بموجب حکم گیتی مطاع متوجه تهته گردید اول بهیم مرزبان
ولایت جیسلمیر و دلیپ پسر راے رایسنگ بیکانیرے ملحق شده که خدمت بر میان عبودیت
بستند و قلعه سیهوان را مفتوح ننموده روانه پیشتر شدند میرزا جانی بیگ والی تهته
بجمعیت بسیار آمده در نصیرپور که یک جانب دریاے سنده و جانب دیگر رود خانها
داشت قلعه گلین اساس نهاده و خندق زده متحصن گردید و خانخانان دران جا رسیده
بمحاصره ان پرداخت چون محاصره باستداد کشید و لشکر منصور را عدم رسیدگی غله و تنگی

حکومت او پانزده[(۱)] سال ✦

جام تغلق بن سکندر مدت بیست[(۲)] و هشت سال حکومت کرد ✦

جام مبارک که از اقربای جام تغلق بود مدت حکومت او سه روز ✦

جام سکندر بن جام فتح خان بن سکندر مدت حکومت یک سال و شش ماه ✦

جام سنجر بن جام سکندر مدت حکومت هشت سال و چند ماه ✦

جام نظام الدین که بجام نندا مشهور است بعد از جام سنجر بمسند حکومت نشست میرزا شاه بیگ حاکم قندهار میرزا عیسے ترخان را بر سر جام تعیین کرد و متعاقب او خود نیز رسیده قلعه بهکر را که دران ایام بائین استحکام نبود محاصره کرده در اندک مدت بتسخیر در آورد و بعد ازان قلعه سیوستان را نیز گرفته بقندهار معاودت کرد مدت حکومت جام نظام الدین عرف نندا شصت و دو[(۳)] سال ✦

جام فیروز بن جام نظام الدین بعد از پدر بر مسند حکومت کامروا گشت جام صلاح الدین از اقربای او که خواهرش در حباله نکاح سلطان مظفر گجراتی بود در سنه ۹۱۰ دو مرتبه از گجرات لشکر فراهم آورده جنگ کرده فتح نمود و جام فیروز بمیرزا شاه بیگ ارغون حاکم قندهار التجا برده لشکر قندهار بکومک خود طلبداشته جنگ نمود جام صلاح الدین در معرکه کشته شد و حکومت ولایت سند و بلا شرکت بجام فیروز تعلق گرفت در سنه ۹۲۶ میرزا شاه بیگ ارغون از قندهار لشکر کشیده و تهته را متصرف شد و جام فیروز در گجرات رفته در سلک امرایان سلطان بهادر شاه ولد سلطان مظفر والی گجرات انتظام یافت و دختر خود را در ازدواج سلطان بهادر شاه در آورد و دران ولایت از عمده ارکان دولت گردید و همانجا زندگی بسر برده ودیعت حیات سپرد و ازانجا حکومت سلسله سمگان منقطع گردید مدت حکومت جام فیروز نوزده سال ✦

میرزا شاه بیگ پسر ذو النون سلامست که امیر الامرا و سپه سالار سلطان حسین میرزا و اتالیق پسر او بدیع الزمان میرزا بود و از قبل سلطان حسین میرزا ابن بهرام میرزا بادشاه

---

(۱) یازده سال و چند ماه - آئین اکبری جلد اول صفحه ۵۵۰ ✦

(۲) بیست و هشت سال - تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۱۱ آئین اکبری صفحه ۵۵۰ - بست و هشت سال طبقات اکبری صفحه ۳۳۶

(۳) دوازده سال - آئین اکبری صفحه ۵۵۰ ✦

بهادر شاه احوال سلاطین ولایت سنده چنان بقلم آورده اند که حکومت آن ولایت به
اولاد بنی تمیم انصاری تعلق داشت و اولاد او مدت یکصد و بیست و نه سال حکومت کردند
چون زمینداران آن نواحی سومرگان بمزید قوت و کثرت اتباع اختصاص داشتند
انجا مستسلط شده متصدی شغل حکومت شدند و پانصد سال و [illegible] سومرگان حکومت
ماند بعد آن حکومت ولایت مسطور بطبقه سمگان[1] انتقال یافت اول کسے که از جماعه سمگان
بحکومت رسید جام انزار بود و لفظ جام که بر مقدم و کلانتر خود اطلاق میکنند از نژاد
جمشید گویند و یا از وجیه هند ۰

جام انزار[2] در سنه ۷۳۰ مسند آرای حکومت گشت مدت سلطنت او سه سال
و شش ماه ۰

جام جونان[3] برادر جام انزار چهارده سال ۰

جام بانی تهته بن جام انزار چون بحکومت متمکن شد دران وقت سلطان فیروز شاه
فرمانروای دهلی بود و سلطان سه مرتبه لشکر بر سر جام کشید بالآخر گرد ولایت
سند و متصرف گردید و جام را در دهلی همراه خود آورده در حضور خود داشت چون خدمات
پسندیده از و بظهور آمد باز آن ولایت را بجام ارزانی داشته رخصت آن حدود فرمود
مدت حکومت او پانزده سال ۰

جام تماجی برادر جام بانی تهته سیزده سال ۰

جام صلاح الدین بعد از فوت جام تماجی بحکومت رسید یازده سال
و چند ماه ۰

جام نظام الدین بن جام صلاح الدین دو سال و چند ماه ۰

جام علی شیر بن جام نظام الدین شش سال و چند ماه ۰

جام کران بن جام تماجی یک و نیم روز ۰

جام فتح خان بن سکندر چون آن ولایت از حاکم خالی گردید اعیان و ارکان
باتفاق یکدیگر فتح خان را که از سرداران صاحب جمعیت بود و بهره وافی برداشته مدت

---

(۱) آئین اکبری جلد اول صفحه ۵۵۹ و ۵۶۰ و تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۱۶ سمتگان فرشته ۰

(۲) ابهاد - انزار - در آئین اکبری جلد اول صفحه ۵۵۹ جام انر فرشته [illegible] چهار سال - آئین اکبری جلد اول صفحه ۵۵۹ ۰

دربیان تادیب زمینداران کوهستان پنجاب

درزمان بودن رایات عالیات بلاهور زین خان کوکه برائے تادیب زمینداران کوهستان تعین گردید اورفته بزور شمشیر وقوت تدبیر جمیع راجهائے درایان رامنقاد ومطیع گردانید بدهچند راجه نگرکوت و پرسرام راجه جمون وباسو راجه مو وجگدیش راجه گوالیار وسنسارچند ودیگر زمینداران را بدرگاه والا آورده مشمول عنایات شده وزمینداران مذکوره بادراک سعادت ملازمت معلے مستفید گشته بصنوف الطاف بیکران گردیده رخصت الظرف باوطان یافتند درهمدرین ایام رودرسنگه مرزبان کمایون معرفت جهرا داس عامل بریلی بملازمت رسید وولایت کمایون بروستور داشته ومشمول عنایت فرموده رخصت نمودند بعد چند سال چون راجه باسو زمیندار موتابع پنجاب درمقام ضلالت وجهالت بوده سراز انقیاد واطاعت برتافت لشکر منصور برائے تادیب او تعین گشت بعد ازانکه جنود فیروزی درحوالی پتهان رسید او ازخواب غفلت بیدار شده بملازمت اشرف شتافته سعادت اندوزگردید بعد چندگاه ازحضور موفور السرور رخصت وطن حاصل کرده سربشورش برداشته دیهات خالصه شریفه نزدیکے پتهان را تاخت کرد تاج خان بن هندال میرزا وازعقب او حسین قلیج خان تعین شدند ابتدا درنواحی پتهان رسیدند درزمانے که لشکر پادشاه خیمه زدن بودند راجه باسو فوج آراسته نمود وازنگر ودیهای مخبر جمیل بیگ پسر تاج خان بتقضائے جرات ودلاوری آماده پیکار گردید ومحاربه سخت نموده کارستانه بجا آورده بدرجه شهادت رسیده حیات جاودانی یافت نعش آن مغفور مغفرت الهی را آورده درحوالی خطه دل کشائے کلانور بخاک سپردند وبرمزارش عمارت عالی ساختند که تاحال قایم است وطوایف انام نذورات می ارند وبجلت ازدی مرادات مردم که دران مکان نذر قبول میکنند بحصول می انجامد القصه راجه باسو جنگ نموده روبهزیمت نهاده آواره گشت همدرین ایام حسین بیگ شیخ عمری بافوج منصور بر راجهامان زمیندار جمون تعین گشت راجه نگرکوت وراجه لکهن پور وجسروته ومانکوت وراجه باسو باعاد وراجهامان رسیدند وبدفعات جنگ روے داد آخرالامر راجهامان بے ایمان هزیمت خورده درشعاب جبال پنهان گردید وراجه باسو

طهماسپ حکومت قندهار داشت چون میر ذوالنون در جنگ شاه بیگ اوزبک کشته شده شاه بیگ پسر او بحکومت قندهار قرار یافت بعد ازان بقوت وشجاعت ولایت سنده متصرف گشت و در سنه ۹۳۰ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت سه سال ۞

میرزا شاه حسین بن میرزا شاه بیگ بجاے پدر بر مسند حکومت متمکن گشته قلعه بهکر را بتجدید استحکام داد و ملتان را نیز از سلطان حسین بن سلطان محمود لنگاه تسخیر درآورده در سنه ۹۶۲ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت سی و دو سال ۞

میرزا عیسی ترخان از امراے میرزا شاه بیگ در تهته و سلطان محمود در بهکر دم استقلال می زدند و با هم دیگر گاهے صلح و گاهے جنگ می کردند و میرزا عیسی ترخان در ۹۷۵ ودیعت حیات سپرد مدت حکومت او سیزده سال ۞

میرزا محمد باقی بن میرزا عیسے ترخان بر خان بابا برادر خود که بعد پدر بر مسند حکومت کامروا گشته بود غالب آمده باستقلال گردید و سلطان محمود حاکم بهکر برسم پدر سلوک کرده گاهے صلح و گاهے جنگ میکرد ایام حکومت او سیزده سال ۞

میرزا جانی بیگ ابن پاینده محمد بن محمد باقی قایم مقام گشت و در سنه هزار و یک هجری برفاقت خانخانان بملازمت اقدس مشرف گشته وان ولایت داخل ممالک محروسه گردید مدت حکومت او هشت سال ۞

دربیان تسخیر ولایت بهکر

پیش ازانکه تهته مفتوح شود در سال نوزدهم جلوس والا محبت[۱] علی خان و مجاهد خان به تسخیر بهکر تعیین شده بودند انهار فته محاصره کردند مدت محاصره بامتداد کشید قحط عظیم و وباے بسیار در قلعه روے داد و بسیاری از قلعه نشینان تلف شدند هر که پوست درخت سرس جوشانیده بخورد ازو با سلامت می ماند سلطان محمود عاجز شده و مرضے بهم رسیده والا نمود که اگر محبت علی خان از در قلعه برخیزد قلعه را پیشکش شاهزاده والا گهر نماید پیش ازانکه از حضور پرنور جواب برسد سلطان محمود باجل طبعی درگذشت و محبت علی خان و مجاهد خان در سنه ۹۸۲ بهکر را داخل ممالک محروسه نمودند ۞

---

(۱) محب ۞

بود بر عایت وعنایت سرافراز گشت و آنکس که مصدر کم خدمتی و نادر و تنخواهی گشته بود از خدمت و کمی منصب معاتب گردید و حکم جهان مطاع نفاذ پیوست که تا روز شرف هریک از نوئینان و امرایان کلان ضیافت کنند تا منزل او بقدم عالی رونق پذیرد و او در مین الاقران خود سرافرازی یابد و تالابے موسوم بانوپ تالاب بست در بست در عرض وطول و دو قامت آدم عمیق درست کرده و آنرا بیست کرور تنکہ نقد پر کرده بامرایے در خور منصب و تنخواہ لے و مساکین و سایر الناس انعام فرمودند بیت

ابر دریا دل ز دست جود او در انفعال مال عالم زیر پاے همت او پایمال

درینوقت ببارگاه جهان آرا کہ بے اغراق پانزده هزار کس در سایه ان گنجد قضارا آتش درگرفت و تا سه روز بساط جشن و بعضے از عمارت حرم سرا سوخته خاکستر شد اندازه مبلغ قیمت ان را کہ تواند دریافت چون اتش این شهر بمین الکمال فرو نشست حکم شد که بجهت بزم شرف که نزدیک رسیده بود از سر نو بارگاه والا درست کرده مجلس عالی ترتیب دهند چنانچه در اندک روزها بارگاه فلک اشتباه مرتب گشت از غرایب انکه همدین روز در دکن به دولت سرائے شاهزاده سلطان مراد آتش در گرفت القصه بزم شرف که نزدیک رسید و بود نیز بائین نیک آراستگی یافت و عالم را عالمیان فیض وافر وجهان جهانیان بهره شکاثر اندوختند نظم

دل افروز جشنی شد آراسته درون و برون هر دو پیراسته

وثاق مه در بیان سپهر بهمری پر از ماه و ناهید و مهر

دربیان حلت میان تان سین و مولانائے عرفی شیرازی و شیخ ابوالفیض فیضی ملک الشعرا

اسرامد نغمه سرایان والا فطرت سر حلقه سرایندگان بلندشکرت میان تان سین بوسیله اوازدل نواز و نغمات منظور انبساط مقرب انحضرت خاقانی و مشمول عنایات سلطانی بود از سرود خوش و نغمه دلکش او وحشیان در صحرا و طایران در هوا در دام محبت اوی آمدند بے شایبه اغراق در فن موسیقی و نغمه هندی از اغاز آفرینش تا حال مثل

در جاهای دیگر که باعانت او رسیده بودند گریخته رفت شده و جمون درا گذره و جبروته
و سانبه و ناگکوت و انکند و ر و کلت متصرفت اولیای دولت درآمد و گوالیار که در
تصرف راجه باسو درآمده بود انرا و متخلص شده حواله نراین داس گوالیاری نموده بالاخر
بموجب التماس شاهزاده بزرگ تقصیرات راجه باسو معاف شد و در کوهستان
امنیت پدید آمد

دربیان جشن والا

چون موسم بهار دررسید ابواب عیش و عشرت بر روی عالمیان مفتوح گردید و
لطافت هوا باغ جهان را زیب بخشید و نزاهت صبا دماغ جهانیان را نکهت بخشید
نسیم نو وزی مزاج افسردگان عالم را فرحت آورد و شمیم نوبهاری مشام افتادگان
گیتی را معطر گردانید **نظم**

درخت غنچه بر آورد و بلبلان مستند | جهان جوان شد و یاران بعیش بنشستند
بساط سبزه لگدکوب شد بپای نشاط | ز بسکه عارف و عامی برقص برجستند

برای جشن افروزی حکم شد که دولت خانه خاص و عام که صد و بیست ایوان داشت
با مرای عظام قسمت شود و ضلع جهرو که مبارک را متصدیان بیوتات زینت
دهند و شهزاده بلند اقبال که دولت خانه خاص است با قسام قصب و دیبا و گوناگون
اقمشه آئین بندی گردند و در اندک زمانی کارپردازان بارگاه خلافت و امرایان والا
مرتبت بموجب حکم معلی تمام دولت خانه اعلی را بتکلفات گوناگون تزئین دادند و بارایش
و پیرایش رنگارنگ آئین بستند جشن نوروزی باآئین همایونی در بزم دل افروزی عطر
فریدونی آراسته گشت غلغله کوس در گوش فلک رسیده و آوازه نوای طرب در گنبد
گردون پیچیده **بیت**

حاصل شده و بهجت افزون کامرانی | آماده و مهیا اسباب شادمانی

درین بزم جشن مراتب امرا بعرض رسید و هر یک در خور حال باضافه سرفرازی یافت
و نیز فهرست اهل خدمات معروض گشت هر کس که از روی اخلاص خدمت بجا آورده

---

۱ در نسخه ... [illegible]

کامیاب سعادت گردانیدند در زمان نزع بدیهه غریب گفته است رباعی

دیدی که فلک بمن چه نیرنگی کرد — مرغ دلم از قفس شب آهنگی کرد

آن سینه که عالمی درو میگنجید — تا نیم نفس بر آورم تنگی کرد

بادشاه آدم شناس را دل بهم بر آمد که مرحمت سرا و محبت طراز پرده بر روی فرو هشت شاهزادگان والاگهر با فسوس کمر بر لب بستند که اوستاد دانش آموز مزاج دان خرد هستی پرست نوئین والاقدر و خوانین عالی مقدار را باعث دل گرانی گردید که سرامد دمساز ان بزم و رزم پیمانهٔ زندگی پر کرد و کار فروبستگان را آه در جگر و گریه در گلو گره شد که گره کشائے دشوارها از جهان برفت بیت

ای دریغا ای دریغا ای دریغ — کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ

چنانچه علامی شیخ ابوالفضل در اکبرنامه مرثیهٔ شیخ ابوالفیض فیضی بعبارت رنگین بقلم در آورده ۰

در بیان رسیدن برهان الملک بدرگاه والا و مرحمت شدن کومک باو بر مهم اطراف دکن

او از اسمعیل بیگ نظام الملک حاکم احمدنگر که عم او بود آزرده شده بذریعه قطب[۱] الدین خان غزنوی بملازمت اشرف اقدس سعادت اندوز گشته بمنصب ششصدی سرافرازی یافت و در عنقریب بمنصب هزاری عز افتخار یافته تعینات بنگش گردید بعد چند سال ازانجا در حضور لامع النور رسیده استدعائے کومک برائے تسخیر احمدنگر نمود لهذا امرائے متعینهٔ صوبهٔ مالوه و راجه علی خان حاکم خاندیس بامداد او تعین شدند و باعانت اولیائے دولت قاهره در احمدنگر رفته با اسمعیل نظام الملک جنگ کرده مظفر و منصور گشت و ملک موروثی از عم خود متصرف در آورد چون فرومایه و بدنهاد بود دست باده دولت و حکومت گشته و حقوق نوازش بادشاهی بر طاق نسیان گذاشته سر از انقیاد جناب والا بر تافت و بے پروائے و بدمستی

(۱) قطب الملک خان ۰

او کم کسے بود هزاران نقش دلفریب و بسیار اشعار سروده از وی بر صفحه روزگار یادگار است
این نادرة العصر و وحید الدهر در سال هفتم جلوس والا راجه مانچند زمیندار پتنه تاریخ صوبه الهاباد
حال رخساره پیشکش خود خیال کرده بدرگاه آسمان جاه فرستاده بود و در سال سی و چهارم
او رخت هستی خود بربست و موجب مزید تاسف خاطر قدسی گردید و
در سال سی و ششم مولانا عرفی شیرازی نیز نقد حیات درباخت اگرچه
در نخلبندی نظم و گلدسته آرائی لفظ و معنی بے نظیر بود و نقش رونق و رواج تمام
داشت اما نخلے متکبر و خودستا بود و خلاصه عمر بسیلات نفسانی و قمار و نرد و شراب خمی
و میگساری صرف می نمود چنانچه در حالت نزع که وقت یاد رب العباد است پیاله پیاله
و شش و پنج و چهار میگفت و در سال چهلم ملک الشعراے شیخ ابو الفیض فیضی نیز رخت
زندگانی بعالم جاودانی کشید و شیخ مذ در سال دوازدهم جلوس والا بملازمت اشرف
اقدس رسیده مورد عنایات گشت در زمان ملازمت چون شیخ را بیرون کتهره نقره
استاده کردند بے توقف و اهمال این رباعی فی البدیهه بر زبان آورد رباعی

بادشاها برون ز پنجره ام	از سر لطف خود مرا جا ده
زانکه من طوطی شکر خوارم	جاے طوطی درون پنجره به

این رباعی بغایت پسند خاطر قدسی افتاد و همان روز به بندگی درگاه والا سرفراز فرموده
چون در شعر متین و سخن رنگین و نکته طرازی و بدیهه گوئے نظیر خود نداشت روز بروز پایه
قدرش و رتبه اقتدارش بلند گشت و در سال سی و سوم بخطاب ملک الشعرا سرافراز
گشت و در سال سی و نهم تفسیر قرآن بے نقط و کتاب نلدمن در بحر لیلی و مجنون و مرکز
ادوار در زمین مخزن اسرار از نظر اقدس گذرانیده مورد تحسین و آفرین گردید بے شایبه
تکلف و مداهنه تصلف درین تصنیفات بمقتضاے دانش بلند و فطرت ارجمند گلشن سخن را
از بهار معنی طراوت بخشیده و اشجار دانش را باثمار اشعار شیرین ساخته همچنان سلیمان بلقیس در
و نان شیرین خسرو و هفت کشور در برابر هفت پیکر و اکبرنامه مقابل سکندرنامه پیش
نهاد خاطر داشت این صحت باتمام نرسیده بود که زندگی او باتمام رسید چون مداح
و دعاگوے حضرت خاقان زمان و معلم شاهزادهاے والاشان بود دو روز پیش از
رحلت او آن حضرت از روے غریب نوازی سایه عاطفت بر سر او انداختند ولوا

این سانحه بعرض والا رسید موجب صد گونه دردمندی گردید آخر الامر بصبر پرداخته شاهزاده دانیال را بتسخیر ولایت دکن رخصت فرمودند و حضرت خاقان زمان خود نیز بعزیمت تسخیر آن ولایت بدولت و اقبال نهضت فرمودند ٭

نهضت موکب مقدس از لاهور بجانب ولایت دکن

چون از لاهور انتهاض الویه عالیه گردید در حوالی قصبه بتاله بعرض والا رسید که در مکان اچل فقیران سلیمین و طائفه سناسیان با یکدیگر جنگ کرده و فقرای سلیمین غالب آمده بتخانه انجا را از روی تعدی برانداخته خاقان زمان بمقتضای عدالت گستری بر بی اعتدالی آن جماعت واقف شده اکثری را در زندان فرستادند و حکم شد که بتخانه را که بتعدی مسمار شده است بتجدید تعمیر کنند و بعد نهضت از انجا از دریای بیاه عبور فرموده بمنزل گورو ارجن سجاده نشین بابا نانک که در معرفت الهی مشهور بود تشریف فرمودند و از ملاقات او و اصغای اشعار هندی تصنیف بابا نانک که در معرفت حق گفته از زبان او شنیده خوشوقت شدند و گورو ارجن سرافرازی خویش دانسته پیشکش لایق گذرانید و التماس کرد که از نزول عساکر منصوره در پنجاب نرخ غله گران بود از جهت جمع پرگنات زیاده شده الحال از انتهاض افواج قاهره غلات رو بارزانی آورده رعایا از عهده ادای جمع نمیتوانند برآمد حسب التماس او بدیوانیان عظام حکم شد که بحساب ده دوازده از جمع برعایا تخفیف دهند و تاکید بعمال کنند که مطابق آن برعایا رعایت نموده زیاده طلبی ننمایند نظم

چشم رعایت ز رعیت مگیر　　تا بودت ملک عمارت پذیر
دست رعایت ز رعیت مدار　　کار رعیت برعایت سپار

چون عرصه تهانیسر مورد خیام والا گشت رعایا از ظلم تعدی سلطان کرودی استغاثه نمودند و بیدادی او بتحقیق پیوست بموجب حکم والا او را بقتل کشیدند ٭

نظم

حکومت بدست کسانی خطاست　　که از دست شان دستها بر خداست
مکن خیره بر عامل ظلم دوست　　که از فربهی بایدش کند پوست

شعار خود ساخت ملک الشعرا شیخ ابو الفیض فیضی را که دران وقت حیات بود پیش
راجے علی خان فرستادند که برهان را بشاهزاده اطاعت رهنمون گرداند هرچند راجے علیخان
او را بطریق اطاعت ارشاد کرد از غرور مستی دنیا سر بر خط فرمان پذیری ننهاده ره نورد
کفران نعمتی گردید ازانجا که کافران نعمت زود بپاداش کردار میرسند چون او از قبله و کعبه
روے عقیدت برتافته بود در اندک مدت بمکافات اعمال رسید یعنی شخصے او را
سیماب کشته که بحد کمال نرسیده بود بخوردن داد و او را از تاثیر ان بیمارے صعب
روے داد و باشتداد مرض راه عالم نیستی درپیش گرفت چاند بی بی خواهر او باتفاق
امرا ابراهیم پسر خورد سال او را بحکومت آن ولایت برداشته انتظام مهام بر ذمت
خود گرفت چون حقیقت احوال ان حدود بعرض مقدس رسید شاهزاده سلطان مراد
با لشکر گران تعیین گشت شاهزاده چند گاه بجهت سامان سپاه در مالوه بوده عازم پیشتر
گردید و از دریاے نربدا عبور نموده در اندک مدت ولایت برار امیر مرتضے دکنے
مفتوح نموده افواج قاهره بر سر احمدنگر رخصت کرد لشکر منصور غالب و فوج مقهور
مغلوب گشت و راجے علی خان حاکم خاندیس درین مهم برکاب شاهزاده بوده جان نثار گردید
و نیز با افواج عادل خان حاکم بیجاپور و قطب الملک حاکم گولکنده متواتر محاربه در میان
آمد و اولیاے دولت فیروزمند شدند ازانجا که شاهزاده در دکن دایم الخمر بوده و از
کثرت شراب زار و نزار گشت و مهمات ان ولایت نمیتوانست پرداخت بنابران
از حضور مقدس علامی شیخ ابو الفضل متعین گردید و حکم شد که شاهزاده را بنصایح ارجمند
رهنمون سعادت نموده بملازمت آورد و امراے شیفته الخدمه را سرگرم خدمت
گرداند و اگر بودن او با نتظام مهام درانجا ضرور بوده باشد خود بمهات پردازد و شاهزاده
را روانه درگاه والا سازد شیخ بعد رخصت از حضور فیض گنجور طے مراحل و قطع منازل
نموده بخدمت شاهزاده رسید قضارا بهمان دم شاهزاده از افراط بیمارے بعالم علوی
شتافت و غریب شورشے در لشکر روے داد شیخ ابو الفضل بتدابیر صایبه و پاشیدن
زر بیدریغ خاطرهاے آواره را با نتظام آورد و غنیم که از اطلاع این قضیه غالب و دلیر
شده بود از حسن تدبیر شیخ باز مغلوب گشت اگر درینوقت شیخ نرسیدی ان ولایت
که بکاوش بدست آمده بود از دست میرفت و انتظام مهام مختل مے بود چون

بعهده شیخ مقرر گشت حکم شد که چون امرا در سیاق عسرت کشیده اند تا بودن رایات
عالی درین حدود وجب تفاوت مناصب برهانپور در انعام امرا مقرر باشد و شیخ را
بمنصب چهار هزاری سرافراز فرموده بتسخیر قلعه اسیر که بهادر نبیره راجی علی خان حاکم آنجا سر از
اطاعت برتافته داشت رخصت فرمودند ۰

دربیان تسخیر قلعه اسیر و ولایت احمد نگر

شیخ ابوالفضل بعد رخصت از حضور در پایان آن قلعه آسمانی ارتفاع رسیده محاصره
نمود و متواتر محاربات سخت درمیان آمد چون محاصره با امتداد کشید شیخ بمقتضای شجاعت
ذاتی شتاب بر کنگره قلعه نصب کرده برفراز قلعه رفته خود را درون قلعه انداخت و جمعی کثیر
بهمین نمط همتای او کرده کارنامه مردی و مردانگی بظهور آوردند و بقوت سرپنجه دلیری و
زور بازوی دلاوری شیخ این عقده مشکل کشاده گردید و چنین قلعه فلک ارتفاع که فتح
آن دشوار بود مفتوح گشت و بهادر حاکم آنجا عاجز شده آمده ملاقات نمود و بوساطت شیخ
بملازمت مقدس سعادت اندوز گشته مورد عنایات شد و قلعه اسیر با ولیای
دولت تفویض یافت و شیخ ابوالفضل بجلدوی این خدمت بعنایت علم و نقاره و
اسپ و خلعت خاصه سرافرازی یافته بتسخیر ناسک رخصت گشت و عنقریب
بمنصب پنجهزاری سر افتخار بر افراشت و مصدر خدمات شایسته گشته بمقابل
عنایات والا و جانفشانی و خدمتگذاری دریغ نکرد حکم شد که تسخیر احمد نگر و دفع راجو
و دیگر مفسدان بعهده شیخ ابوالفضل و ضبط ولایت برار و آن نواحی بذمه خانخانان میرزا
بوده باشد چنانچه اسیر و احمد نگر و تمام ولایت نظام الملک بشمشیر همت شیخ ابوالفضل
مفتوح گردید و ولایت تلنگانه را شیخ عبدالرحمن ولد شیخ ابوالفضل بتسخیر
در آورد و بهادر نظام الملک نبیره برهان نظام الملک دستگیر گردید و عادل خان حاکم بیجاپور
و قطب الملک مسند نشین گولکنده عرایض نیاز و پیشکشهای لایقه ارسال داشته خاطر
مقدس بهمه وجوه از آن ولایت وا پرداخت و دران حدود چندان کارنمایان شاهزاده
دانیال را درانجا گذاشته خاندیس را داندیس نام نهاده بشاهزاده مرحمت فرمودند و
خانخانان را در خدمت شاهزاده و شیخ ابوالفضل را در احمد نگر مقرر فرموده از برهانپور

بعد رسیدن باکبراباد چند گاه اتفاق اقامت افتاد و بموجب عرضداشت شیخ ابو الفضل
ازانجا بسمت برہان پور نہضت فرمودند در زمان عبور از دریاے نربدا(۱) فیل خاصہ کہ زنجیر
آہن در پا داشت میگذشت چون بر کنارہ رسید فیلبانان زنجیر آہن را تمام از طلا دیدند متحیر شدہ
بدارو غہ فیلخانہ اظہار کردند او زنجیر را بچشم خود ملاحظہ نمودہ تمامی حقیقت را بعرض والا رسانید
وآن حضرت زنجیر بجنس در حضور مقدس طلبداشتہ بر عجایب قدرت آفریدگار جلت
قدرتہ زبان برکشادند و فرمودند کہ ہمانا درین دریا سنگی خواہد بود کہ بزبان ہندی آنرا
پارس گویند و از مساس آن آہن و دیگر فلزات طلا شود بموجب حکم والا فیلان دیگر با زنجیر
ہاے آہن دران دریا انداختند و ملاحان غواص شعار مانند نہنگان دریا گذار غوطہ زدند و جست
جوے آن سنگ کردند لیکن بہم نرسید و زنجیر دیگر طلا نگشت بیت

بقدر طاقت خود غوطہا زدم بسیار || گہری کہ می طلبم آن بہیچ دریا نیست

القصہ آن حضرت بعد طے مراحل و قطع منازل در خطہ دار السرور برہان پور نزول اقبال
فرمودند از اکبراباد تا برہان پور دو صد و بست و ہفت کروہ بجریب در آمد دران خطہ
دلکشاے جشن نوروزی ترتیب یافت مطربان شیرین ادا و مغنیان خوش نوا
بنغمہ دل فریب و سرود دلکش دلہا را در ربودند و باواز چنگ و صداے وسنک طایر
ہوش را از آشیانہ دماغ پرانیدند و باعث انبساط و سرور خاطر مقدس شدند

نظم

زان مطرب بزم تو زنند دست بہم || کز باغ زمانہ رم کند طایر غم
نی نی غلطم کہ ہر دو دست مطرب || از شاہد نغمہ بوسہ(۲) گیرند بہم

دران بزم شادکامی علامی شیخ ابو الفضل کہ بمہمات دکن قیام داشت بموجب حکم والا
از احمدنگر آمدہ و بعز بساط بوس قدسی معزز گشت چون وقت شب بود و انجمن ماہتابی
کمال آراستگی داشت آن حضرت از غایت عنایت این بیت بروے شیخ
خواندند بیت

فرخندہ شبی باید و خوش مہتابی || تا با تو حکایت کنم از ہر بابی

شیخ ازین تلطفات کورنشات شکر بجا آورد و از روے عنایات حکومت و ایالت برار و دیگر

---

(۱) چنبل (۲) شادی

سلطان غیاث الدین بن محمد شاه یک ماه و بست روز *

سلطان شمس الدین بن سلطان محمد شاه یک ماه و بست و هفت روز *

سلطان فیروز شاه بن سلطان محمد شاه بست و پنج سال و هفت ماه و پانزده روز *

سلطان احمد شاه بن سلطان محمد شاه دوازده سال و نه ماه و بست و چهار روز *

سلطان علاء الدین بن سلطان احمد شاه بست و نه سال [۱] و نه ماه و بست و دو روز *

سلطان همایون شاه بن سلطان علاء الدین سه سال و شش ماه و پنج روز *

سلطان نظام شاه بن سلطان همایون شاه در هشت سالگی یک سال [۲] و پانزده روز *

سلطان محمد شاه لشکری بن سلطان همایون شاه در ده سالگی برد نوزده سال [۳] و چهار ماه و پانزده روز *

سلطان شهاب الدین محمود شاه بن سلطان محمد شاه لشکری سی و هفت سال [۴] و دو ماه و سه روز *

سلطان احمد شاه بن سلطان شهاب الدین محمود شاه دو سال و یک ماه *

سلطان علاء الدین بن سلطان شهاب الدین محمود شاه یک سال [۵] و پانزده ماه *

سلطان ولی الله بن سلطان شهاب الدین محمود شاه سه سال و یک ماه

---

(۱) بست و سه سال و نه ماه و بست روز تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۳۳۶ و طبقات اکبری صفحه ۴۰۳ *

(۲) دو سال و یک ماه تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۳۴۵ و دو سال طبقات اکبری صفحه ۴۲۰ *

(۳) بست سال تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۳۴۱ و نوزده سال و چهار ماه و پانزده روز طبقات اکبری صفحه ۴۰۳ و ۴۳۳ *

(۴) چهل سال و دو ماه و سه روز طبقات اکبری صفحه ۴۰۴ و ۴۳۶ *

(۵) دو سال و سه ماه تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۳۵۵ *

معاودت کرده بعد قطع مراحل و طے منازل در دار الخلافه اکبر آباد نزول اقبال فرمودند و امرائے که دران مہم خدمات بجا آورده بودند باضافه ممتاز شدند از بعضے تواریخ چنان بمطالعه در آمده که در ایام سابق تمام دکن در زیر فرمان فرمایان دہلی بوده خصوص سلطان محمد شاه فخر الدین جونا بن سلطان غیاث الدین تغلق شاه آن ممالک را بر واقعی ضبط کرده دیوگده را دولت آباد نام نهاده دار السلطنت خویش مقرر کرده بود و چون آفتاب دولت او از سمت الراس گذشت و بسبب تلفش قلوب سپاه و رعیت از و برگشت و در بیخ انقطاع اختلال پذیرفت و عالم زمانه فتنه را نائید بهر طرف امیر صدها خروج کردند سلطان محمد شاه برفع فتنه و آشوب متوجه گجرات شده و از انجا ملک لاچین را بطلب امیر صدها بدولت آباد فرستاد و آن جماعه ملک لاچین را کشته علم بغی و طغیان بر افراشتند و علاء الدین حسن که بحسن گانگو مشهور و از جمله سپاهیان ملک لاچین بود باتفاق جماعه اوباش در دولت آباد لوائے حکومت بر افراشته خود را سلطان محمد علاء الدین خطاب کرد چون این معنی بعرض سلطان محمد شاه رسید بسبب مہم گجرات فرصت دفع او نیافت و در اسرع اوقات در نواحی تهته ودیعت حیات سپرد و از انجا که حسن گانگو از نسل بهمن بن اسفندیار بن گشتاسپ بود از غیبت او را بهمنی گفتندے ٭

سلطان محمد علاء الدین عرف حسن گانگو که از معتقدان قدوة الاصفیا شیخ نظام الدین اولیا بود بموجب دعائے شیخ در سنه ۷۴۸ دکن را متصرف شده سکه و خطبه بنام خود کرد ایام حکومت یازده سال و یازده[۱] ماه و هفت روز ٭

سلطان محمد شاه بن سلطان محمد علاء الدین هژده سال[۲] و هفت روز ٭

سلطان محمد مجاهد شاه بن سلطان محمود شاه یک سال و یک ماه و ده روز ٭

سلطان داود شاه بن عم سلطان مجاهد شاه یک ماه و سه روز ٭

سلطان محمد شاه بن محمود شاه بن سلطان علاء الدین نوزده سال و نه ماه و بست روز ٭

---

(۱) هفت ماه ٭

(۲) هفده سال و شش ماه و غیره در تاریخ فرشته جلد اول صفحه ۲۹۵ ٭

ابراهیم عادل خان بن اسمٰعیل برادرزاده علی عادل خان لغایت سال هزار و دو هجری شش سال حکومت داشت و تا حال که این نسخه تحریر می‌درآید اولادش دران ولایت حکومت دارد ٭

قطب الملک حاکم ولایت گولکنده

سلطان قلی قطب[1] الملک وزیر بهمنه بود چون سلطان شهاب الدین محمود بهمنی غلامان را بسیار دوست میداشت سلطان قلی خود را خود فروخته داخل غلامان گردید روز بروز پایه قدر او بلند گشت و بین الاقران والامثال سرافراز شد و بحکومت ولایت گولکنده مقرر گشت قضارا در سال اول[2] برگ هستی درگذشت ٭

جمشید قطب الملک بن سلطان قلی قطب الملک بست[3] سال ٭

ابراهیم قطب الملک بن سلطان قلی قطب الملک بعد گذشتن برادر بر مسند حکومت و جهانداری متمکن شد مدت سی و پنج[4] سال ٭

محمد قلی قطب الملک بن ابراهیم قطب الملک هزار فاحشه نوکر کرده دایما ملازم رکاب داشت و بمستلذات جسمانی و حظات نفسانی اشتغال می‌ورزید بر لولی بهاگی نام عاشق شد. و مطیع امراو گردید و شهر بهاگ نگر بنام آن لولی بنا کرد لغایت سنه هزار و دو هجری یازده[5] سال حکومت او بوده و پیشتر اولادش تا حال بحکومت آن ولایت قیام دارد ٭٭

نظام الملک حاکم ولایت احمد نگر

احمد بحری نظام الملک پدر او نظام بر بهمن شاه بود شهر احمد نگر را او بنا کرده ایام حکومت چهار سال[6]

برهان نظام الملک بن احمد بحری نظام الملک بست و هشت سال ٭

---

(۱) قطب الدین ٭

(۲) سی و سه سال. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۶۸ – بست و چهار سال طبقات اکبری صفحه ۴۴۳ ٭

(۳) هفت سال و کسری. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۶۹ و طبقات اکبری صفحه ۴۴۳ ٭

(۴) سی و دو سال و چند ماه. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۰۲ ٭

(۵) نوزده سال. تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۰۳ ٭

(۶) چهل و هشت سال طبقات اکبری صفحه ۴۳۸ و تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۱۰۳ – ۱۲۰ ٭

وبست وهفت روز ٭

مجموعه ایام سلطنت سلطان محمد علاء الدین معروف حسن گانگو بهمنه و اولادش بعدد نفر یکصد و هشتاد و هفت سال بود لیکن در عهد سلطان نظام شاه نبیره و یازدهم حسن گانگو که در هفت سالگی سریر آرائے جهانبانی گردید بریدنامی که از عمده امرائے بود نظر بر خورد سالے سلطان داشته خود متعهد مهات سلطنت گردید چون برید تسلط بسیار پیدا کرد بعد سلطان نظام شاه غالب ماند بعد فوت برید اولادش نیز استیلا آوردند و چهل و هشت سال اگرچه اسم سلطنت بر اولاد حسن گانگو بود اما برید و اولادش جهانبانی میکردند در سنه نهصد و سی و پنج هجری عماد الملک کابلی اطاعت سلطان بهادر شاه والی گجرات قبول کرده در دکن سکه و خطبه بنام او کرد در آن زمان سلطان ولی الله در شهر بیدر برید محبوس داشته خود سلطنت می کرد در سنه ۹۳۵ امرایان که رکن الدولت بهمنه بودند ممالک دکن را با خودها قسمت کرده متصرف شدند و هر یک روگردان شده دم استقلال زده سکه و خطبه بنام خودها کردند تا حال اولاد اینها در آن ممالک حکومت دارد ٭

عادل خانیه

حاکم ولایت بیجاپور یوسف عادلخان بنیاد سلسله از دست او و غلام چرکس بود که خواجه محمود گرجستانی بدست سلطان شهاب الدین محمود بهمنی فروخته و سلطان ولایت شولاپور باو مفوض کرده بود او بزور شمشیر و قوت و شجاعت بیجاپور را متصرف شده آب تشنه گرفته دم استقلال زد و ایام حکومت هفت[1] سال ٭

اسمٰعیل عادلخان بن یوسف عادل خان بست[2] سال ٭

ابراهیم عادل خان بن اسمٰعیل عادل خان بست[3] و یک سال ٭

علی عادل خان بن ابراهیم عادل خان چهارده[4] سال ٭

---

(۱) بست سال و دو ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۵ ٭

(۲) بست و پنج سال طبقات اکبری صفحه ۴۴۳ ٭

(۳) بست و پنج سال طبقات اکبری صفحه ۴۴۳ بست و چهار سال و چند ماه تاریخ فرشته جلد دوم صفحه [illegible]

(۴) بست و پنج سال طبقات اکبری صفحه ۴۴۴ بست و سه سال تاریخ فرشته جلد دوم صفحه ۳۴-۳۶ ٭

که اگر شیخ جریده وارد دکن و حضور مقدس نمیشد خاطر اشرف از ما زیاده منحرف خواهد
ساخت از استماع اینمعنی که شیخ جریده بدرگاه مقدس روانه شد و کار بریافته این عاق
سر رشته خود را براجه نرسنگ دیو بندیله که مسکن او در راه دکن بود در میان آورد و گفت سر راه
شیخ گرفته کارش باتمام رساند چون راجه نرسنگ دیو که در حین شاهزاده شریک بود مستعد
این خدمت شده روانه گشت و بجناح استعجال خود را بمسکن خویش رسانید بعد از آنکه
شیخ ابوالفضل در اوجین رسید شیخ را بعضی مردم آمدن راجه نرسنگ دیو بموجب اشاره
شاهزاده بخیال فاسد ظاهر کردند چون قضا در رسیده بود شیخ برین خبر التفات
نکرده از انجا روانه شد بیت

قضا از آسمان چون فرو هشت پر همه عاقلان کور گشتند و کر

غره ربیع الاول سنه ۴۷ جلوس والا مطابق سنه ۱۰۱۱ هجری مابین قصبه آنتری و سرای
برار راجه نرسنگ دیو با فوج راجپوتان از کمینگاه برآمد و قصد او ظاهر گشت همراهان
بشیخ گذارش نمودند که همراه ما جمعیت قلیل است و غنیم جمعیت بسیار دارد در قصبه
آنتری رفته باید نشست و بعد حصول جمعیت خاطر پیشتر روانه باید شد شیخ
گفت حضرت ابوالفتح جلال الدین محمد اکبر بادشاه غازی این فقیرزاده را سرافراز
فرموده از حضیض خمول باوج عزت رسانیده بر خلاف مرضی مقدس اگر امروز از پیش
این دزد گریخته خود را بنامردی موسوم سازم بکدام آبرو در حضور مقدس خواهم رفت
و بهم چشمان چگونه روی خواهم نمود آنچه در تقدیر است بنفس خود خواهد رسید این
سخن گفت و اسپ برانگیخت بهر حال درین اثنا غنیم در رسید و جنگ واقع شد چون
همراه شیخ مردم معدود بودند غنیم که جمعیت فراوان داشت غالب آمد شیخ بمقتضای
جوانمردی و شجاعت ذاتی ثابت قدم بوده داد مردانگی داد و حملها نمود و جمعی کثیر
از راجپوتان هجوم آوردند شیخ ابوالفضل بزخم برچهه بر زمین آمده جان نثار گشت
و همراهانش نیز کشته شدند بیت

مرو با سپاهی ز خود بیشتر که نتوان زد انگشت بر نیشتر

راجه نرسنگ دیو سر شیخ را از تن جدا کرده بخدمت شاهزاده در الهباس فرستاد
شاهزاده بغایت خوشوقت شده سر شیخ را در جای نالایق انداخت و مدتے

حسین نظام الملک بن برہان نظام الملک سیزدہ سال[1]

مرتضی نظام الملک بن حسین نظام الملک بیست سال[2]

میر حسین نظام الملک بن مرتضی نظام الملک دو سال[3]

اسمٰعیل نظام الملک بن برہان برادر زادہ مرتضی نظام الملک دو سال

برہان نظام الملک بن حسین بن برہان برادر زادہ مرتضی نظام الملک از اسمٰعیل نظام الملک آزردہ شدہ بحضور مقدس رسیدہ و در سنہ ۹۹۹ افواج قاہرہ ہمراہ گرفتہ با اسمٰعیل نظام الملک جنگ کردہ فیروزمند گردید ثانی الحال بغرور جاہ و جلال و دولت از اطاعت بادشاہی انحراف ورزید چون او ودیعت حیات سپرد چاند بی بی خواہرش ابراہیم نظام الملک پسر خورد سال برہان نظام الملک را بحکومت برداشتہ خود کامل نظام مہام گردید افواج بادشاہی بتسخیر آن ولایت تعین گشت و مدافعات محاربات درمیان آمد آخر الامر بشمشیر ہمت علامی شیخ ابو الفضل بالکل آن ولایت مفتوح شد و داخل ممالک محروسہ گردید چنانچہ سابقاً سمت تحریر یافت از ابتدائے سنہ ۹۳۵ لغایت سنہ ہزار و دو ہجری شصت و ہفت سال آن ولایت در تصرف نظام الملکیہ ماند

در بیان کشتہ شدن شیخ ابو الفضل و از ہمین معنی آشوب خاطر مقدس

چون حضرت خاقان جہان در دار الخلافہ اکبرآباد نزول اقبال داشتند فرمان والاشان بنام شیخ صادر شد کہ شیخ عبد الرحمن پسر خود را بر مہام مرجوعہ نصب کردہ خدم و حشم ہمانجا گذاشتہ خود جریدہ روانہ آستان والا گردد ولہذا شیخ بموجب حکم مقدس پسر خود را با حشم و اسباب امارت در احمدنگر گذاشتہ با معدودے روانہ درگاہ گیتی پناہ گردید از انجا کہ دران ایام شاہزادہ سلطان سلیم در الہ باس بہ بغی و نافرمانی میگذرانید و از طرف شیخ ابو الفضل آزردگی بسیار داشت و یقین میدانست

---

(۱) یازدہ سال تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ ۱۲۹

(۲) بیست و چہار سال تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ [illegible] بیست و شش سال [illegible] طبقات اکبری [illegible]

(۳) دو ماہ و سہ روز تاریخ فرشتہ جلد دوم صفحہ [illegible] طبقات اکبری صفحہ [illegible]

ورامان بوده بدستور سابق برجادهٔ فضل وکمالات قیام ورزیده بدرس طلبهٔ علم متوجه
شد و وظیفه از سرکار معلی مقرر گشت چون حقیقت فضایل وکمالات فرزندان آن خدا
اندیش مکرر بعرض قدسی رسیده و در مادهٔ احضار ایشان حکم والا بصدور پیوست در سال
دوازدهم جلوس مقدس شیخ ابو الفیض که در اشعار فیضی تخلص داشت و بزرگ ترین
فرزندان شیخ مبارک بود بملازمت اقدس سعادت اندوز گردید چنانچه سابقاً در این نسخه
بتحریر در آمده و در سال نوزدهم شیخ ابو الفضل که از شیخ ابو الفیض خورد بود تفسیر
آیة الکرسی بنام ان حضرت مرتب کرده بعز بساط بوس والا مستعز گردید و پسند خاطر
دریا مقاطر افتاد چون علامة العصر و حید الدهر و جامع کمالات و مجمع حسنات بود روز
بروز مورد الطاف بیکران و مشمول اعطاف بی پایان گشته رفته رفته پایه قدر او از
امرای عظام و وزرای کرام درگذشت و مقرب الحضرت و مستشار الخلافت
گشته که محسود دیگر مقربان درگاه گردید بلکه شاهزادهٔ والا قدر
نیز از تقرب او حسد برده در قابو جستند که هر گونه او را بایه بر انداخت و از حضور
مقدس جدا باید ساخت از انجا که شیخ مبارک پدر بزرگوار او در زمان حیات خود
تفسیر قران مجید درست کرده لیکن نام نامی حضرت بادشاه در آن درج نکرده بود و
شیخ بعد رحلت پدر بی آنکه تفسیر را باسم حضرت خاقان زمان درست سازد نسخه بسیار
نویسانیده بولایت ایران و توران و روم و شام و دیگر بلاد اسلام فرستاد چون این معنی
بعرض مقدس رسید سخت برآشفتند و شیخ ابو الفضل بسیار از بسیار مورد عتاب گشت
شاهزاده سلطان سلیم که از گستاخی شیخ آزرده خاطری بود و امرایانی که از خود رایی و
بی پروائی او زخم حسد در دلها داشتند قابو یافته مقدمات دور از کار آراسته معروض
اقدس گردانیدند درین صورت شیخ معاتب گشته از کورنش منع گردید چون شیخ برآتب
بعرض اقدس رسانیده بود که من سوای حضرت بادشاه دیگری را نمی دانم و بشاهزادهٔ هم
التجا ندارم و با امرایان مدارات نمی کنم از نیجهت همگنان آزرده می باشند و آن حضرت
این معنی را نیک میدانستند و شیخ را بسیار میخواستند و از تقرب او بسیار محظوظ بودند
و ساعتی از حضور جدا نمی کردند بعد چند روز تقصیرش معاف کرده مشمول عنایات
فرمودند لیکن مرکوز خاطر قدسی آن بود که شیخ چندگاه از حضور پر نور جدا شده قدر

همانجا ماند ازانجا که شیخ بمقتضاے وفور دانش و درستی تدبیر و فرخندگی فرش و ستودگی
اخلاق از عمده مصاحبان دمساز و قدوه محرمان راز درگاه مقدس بود چون این سانحه بعرض
والا رسید آن حضرت که او را بسیار از بسیار دوست میداشتند از استماع این
خبر سخت برآشفتند و دست بر سینه زده آن قدر غم خورده که تحریر راست نیاید و بر
شاهزاده بسیار اعتراضات گشت و مکرر بر زبان مقدس گذشت که حیف صد حیف
که یار غمگسار و رونق محفل قدسی بدین حال از جهان رفت و دو روز و شب از غایت غم چیزے
نخوردند و خواب نکردند و بے اختیار گریه می کردند **بیت**

شهنشاه جهان را در وفاتش دیده پرنم شد   سکندر را اشک حسرت ریخت کافلاطون ز عالم شد

راے رایان پتر داس که بمنصب سه هزاری سرافرازی داشت و فوجدار آن حدود بود
و شیخ عبدالرحمن ولد شیخ ابوالفضل با امراے دیگر براے استیصال راجه نرسنگدیو
بدنبال تعین شدند و حکم شد تا آنکه سر آن بداختر را نیارند دست از کار باز ندارند و دران
وقت بر زبان اقدس گذشت که عوض شیخ سر آن بدگوهر چه باشد ازین هرچه او
در جزا باید کشید مهلک او را نیست و نابود باید ساخت الحق قضیه شیخ بر خاطر مقدس
سخت گران آمد این شیخ ابوالفضل بن شیخ مبارک بن شیخ خضر بود و شیخ مبارک در زمان
خویش افضل الفضلا و عالم العلما بود و در شهر آگره درس میگفت اکثر تلامذه از مدرسه
افاضت او فیض یاب بودند چون درویش نهاد و فقیر وضع و بر جاده خداپرستی
قیام می داشت و بطریقه صلح کل زیست می کرد بعضے ملایان از روے غایت
عداوت و عناد که با او داشتند بمناقشات علمی در پیچیده در اوایل عهد خلافت
حضرت خدیو گیهان شیخ را به برگشتگی از دین اسلام تهمت نموده محضرے درست کرده
در ماده قتل آن خداشناس از مفتیان فتوے نویسانیده و بمواهیر مشاهیر رسانیده که شیخ
ازین مقدمه واقف شده با فرزندان خود بدر رفت و چند گاه و چند روز در گوشه
پنهان گردید و طرفه حادثه و عجب حالتی بر شیخ و فرزندانش گذشت آخر الامر بذریعه
بعضے امرا که از شاگردان شیخ بودند حقیقت دین داری و خداپرستی شیخ و عناد و
اهتمام معاندین بعرض مقدس رسید اهل بهتان و دروغ بیفروغ گزین خجالت و شرمسار
شدند و شیخ بیمن عدالت و انصاف شهنشاه عادل از شرارت گروه باطل ستیز

دران ولایت بود باندک جنگ شکست یافته راجه مان سنگه باستماع این خبر بخدمت
شاهزاده التماس نمود که چون حضرت پادشاه بتسخیر دکن متوجه هستند اگر شاهزاده والا از اجمیر
نهضت فرموده تا اله‌باس تشریف ارزانی فرمایند شورش بنگاله رفع می‌شود شاهزاده
بموجب التماس راجه و صلاح ملکی از اجمیر کوچ کرده باله‌باس عز نزول اقبال فرموده
جاگیر ملازمان خود را که در حوالی آگره بود بطور خود گذاشته محال صوبه اله‌باس که بجاگیر
آصف خان جعفر تعلق داشت بسرکار خویش گرفتند و سی لک روپیه خزانه صوبه بهار
و آن حدود که کشور داس[۱] دیوان فراهم آورده بود و فوج سرکار فرستاده و ازانجا طلبداشت
و بدون حکم والا ازین چنین امور بعمل آوردن آثار بغی و گردن تابی شاهزاده بظهور پیوست
و ارباب غرض سخنان دور از کار از جانب شاهزاده بعرض حضرت خاقان زمان رسانیدند
فرمان عاطفت نشان مشتمل بر نصایح ارجمند مصحوب محمد شریف ولد عبدالصمد شیرین قلم
صادر گشت لیکن هیچ اثر نه بخشید بعد ازانکه حضرت خاقان زمان از دکن معاودت فرموده
در دار الخلافه اکبرآباد نزول اقبال فرمودند قضیه شیخ ابو الفضل متعلق که نوشته
شده رو داد و شاهزاده به سی هزار سوار از اله‌باس متوجه آستان قدسی گردید و تحویلداران
بعرض اقدس رسانیدند که آمدن شاهزاده باین کثرت سپاه بحضور والا صلاح دولت
نیست بنابراین فرمان عالیشان بنام شاهزاده صادر گشت که آمدن آن فرزند باین روش صلاح
و پسندیده نیست اگر مطلب باظهار جمعیت سپاه است مجرای آن بظهور پیوست
باید که مردم خود را بمحال جاگیر رخصت کرده جریده بملازمت شتابد و در صورتیکه ازین
طرف واهمه بخاطر داشته باشد باز عنان عزیمت بصوب اله‌باس برتابد بعد
ازانکه خاطر عزیزان فرزند اطمینان پذیر و اراده ملازمت مقدس نماید شاهزاده در
جواب فرمان والاشان عرض داشت مشتمل بر عجز و نیاز و عقیدت خویش ارسال داشت
و بصوب اله‌باس عطف عنان نمود و بعده فرمان والاشان صادر گشت که صوبه بنگاله
و اودیسه بان فرزند مرحمت شد و بدان صوب شتابد شاهزاده بجان همت قبول
نکرد ازین معنی نیز مردم سخن وحشت افزا از جانب شاهزاده بعرض مقدس رسانیدند
و موجب برهمزدگی طبیعت والا گردید سلیمه سلطان بیگم را برای دلجوئی
شاهزاده فرستادند آن عصمت قباب تا اله‌باس رفته بهرگونه خاطر جمع شاهزاده

---

(۱) کشور داس یا کسور داس یا کسو داس

عنایات اقدس دریافته بدین جهت برخواست دکن نهضت فرموده بودند چنانچه سابقاً تحریر
در آمده بالا فرانجلی که نوشته شد و در حین شباب دست یافته سی شاهزاده خلعت اخلاص منشت
شیخ سرپا دانش و تمام عیار و سراسر استعداد و صاحب جوهر بود و دانش و ادراک و بخردی
که در عمر پانزده سالگی از تحصیل جمیع علوم متعارفه و تکمیل دانشمندی صورت انفراغ حاصل نموده
و فضایل و کمالات او بنوعی که کتب تمامی مذاهب ادیان توریت و انجیل و صحف هنود و غیر
ذلک بمطالعه در آورده گوی سبقت از علمای تمامی ادیان برده و فراست و فرزانگی
او بجائی که از کنج خمول بر آمده مصاحب و مقرب پادشاه روی زمین گردید که بمشورت
او انتظام مهام ممالک می شد و شجاعت و مردانگی و بخت بلندی و طالع بلندی او بنحوی که
ولایت دکن را بزور شمشیر تسخیر نموده و بمنصب پنجهزاری و پایه سپه‌سالاری رسید چنین
او دانا باید که بدین گونه صاحب جوهری از مکمن علوم بعرصه ایجاد و شتابد و بی قرون
و دهور شاید تا چنین اهل فطرت از پرده خفا بجلای ظهور آید کاشکی در خور کمالات خویش
از عمر طبیعی بهره یافتی یا در امری شایان و خدمتی شایان جان عزیز نثار کردی تا مصداق
عنایات پادشاه زمان که در حق او مبذول شده بود از و بظهور رسیدی نظم

ازین باغ سرو سهی یاد بلند	که باد اجل بیخش از بن بکند
نهالی به سال گرد و درخت	ز بیخش برآورد یکی باد سخت
اگر افراسیاب ست و گر پیر زال	بیابد ز باد اجل گوشمال
هر کار از نیک و بد چاره هست	ولی چاره مرگ نامد بدست

دربیان بغی شاهزاده سلیم خلف بزرگ

در زمانیکه حضرت خاقان زمان بتسخیر دکن نهضت فرمودند شاهزاده و برای استیصال
رانا اودی سنگه تعین شده بود و در خطه دلکشای اجمیر اقامت ورزیده تدبیر تخریب
و تادیب رانا در پیش داشت و راجه مان سنگه در خدمت شاهزاده سپه‌سالار بود
درین ضمن از نوشته جات امرای بنگاله ظاهر گشت که عثمان قابو یافته بسبب نابودن
سردار عمده در آن دیار حسب دستور شورش شده و فتنه و فساد برپا گشته و کشور جهانگ
و کشور جگت سنگه پسر راجه مان سنگه که بنیابت راجه مان سنگه در آن وقت

وبیگساری شاهزاده زار و نزار گشت و اشتها ضعیف گردید بحدی که بوی طعام
از نیش عقرب گزنده تر می نمودی و حواس ظاهر معزول العمل شد و بیماری سخت روی داد
تا چهل روز بر بستر هلاکت افتاده بود و هر چند اطبا تدبیرات نمودند و معالجات پرداختند
سود مند نگردید بیت

نمیدانند اهل غفلت انجام شراب آخر — بآتش میبرند این غافلان از ناله آب آخر

بالاخر بتاریخ بست و هشتم شهر شوال سنه پنجاه جلوس والا مطابق سنه هزار و سیزده هجری
در عمر سی و سه سال و شش ماه ازین دار فنا بمنزل بقا رحلت نمود و این داستان جانکاه
را دل باید از سنگ سخت تر تا بشرح در آرد و این قصه جانسوز را جانی باید از آهن قوی تر
تا بیان تواند کرد از ارتحال آن نونهال گلشن اقبال در عین بهار جوانی و ناشگفته زندگانی
حضرت بادشاه را حالتی روی داد که هیچکس را یاد و خروشش دل خراش و نوحه
جگر تراش بر آورده می گفتند هیهات هیهات برقی از غضب الهی نازل گشت و خرمن
عیش و عشرت را سوخته گردانید و ابر سیاه قهر ایزدی برخاست و گلشن آرام و
مسرت را بخاک برابر ساخت گاهی شعله آتش غم در کانون سینه افروختن آغاز
کردی و گاهی خار خار الم چون نیش زنبور در خاطر خلش می نمودی بیت

فردی بدل رسید که آرام جان برفت — شد حالتی پدید که تاب و توان برفت

دربیان رحلت حضرت خاقان زمان

آنحضرت از قضیه شاهزاده سلطان مراد سابقا غمناک و اندوهگین می بودند درین ولا که حادثه
جانکاه حادث گشت داغ بالای داغ گردید و دود غم بر دل نشست و دو
نشتر الم بر جان شکست و دو دریای هموم طوفانی کرد و دو برق غموم جان ستانی
نمود از کثرت اندوه آن حضرت بر بستر بیماری افتادند و مزاج اقدس از مرکز اعتدال
برگشت و انحراف پذیرفت ذاتی که سلامتی عالم در سلامت او بود از کسوت صحت
عاری گشت و وجودیکه نظام سلسله جهان از میامن عدالت او وسمت انتظام داشت
از حلیه تندرستی عاطل گردید خیر خواهان برای صحت و شفا بزیارات شریفه و اماکن
متبرکه هدایا و صلات فرستادند و بفقرا و صلحا فراوان صدقات دادند حکیم ها

را تمکین داده همراه خود گرفته روانهٔ حضور شد چون یک منزل از اکبرآباد رسید
باستدعای شاهزاده حضرت مریم مکانی والدهٔ ماجدهٔ حضرت خاقان زمان تشریف
برده شاهزاده را بدولتخانهٔ خود آوردند خاقان زمان بموجب امر حضرت مریم مکانی
درانجا تشریف شریف ارزانی فرمودند شاهزاده بوساطت حضرت مریم مکانی
ملازمت نموده سر بر پای مبارک نهاده یک هزار مهر طلا بصیغهٔ نذر و نهصد
و هفتاد و هفت زنجیر فیل پیشکش گذرانیدند آن حضرت از روی عنایات شاهزاده
را در آغوش گرفته از ملاقات فرزند بغایت خوشوقت شدند و دستار از فرق
مبارک برگرفته بر سر شاهزاده نهادند و حکم شد که کوس شادمانی بلند آوازه کنند
در سال چهل و هشتم جلوس والا این قران السعدین اتفاق افتاد و بعد چندگاه شاهزاده
را باستیصال رانا رخصت فرمودند شاهزاده بواسطهٔ بعضی موانع یا از روی
خلاف حکمی ترک مهم رانا نموده بی رخصت و بی اجازت اقدس باز بطرف
الهٰ باس رفت و این معنی باعث آزردگی خاطر مقدس گردید چون در سال چهل و نهم حضرت
مریم مکانی نقاب گزین خلوت سرای بقا شدند خاقان زمان با آئین نیاکان خویش
سر و ریش مبارک سترده لباس ماتم پوشیدند و نعش مقدسه بر دوش گرفته قدمی
چند رفته روانهٔ دهلی کرده با دل بریان و دیدهٔ گریان معاودت کردند شاهزاده باستماع
این قضیه از الهٰ باس در حضور اقدس رسید و سعادت اندوز ملازمت
گردید ❖

در بیان رحلت شاهزاده سلطان دانیال

در دکن مولع افراط شرب گردید هرچند فرامین نصایح صادر می گشت و معتمدان
باندرزگوئی تعیین می شدند خود را ضبط نمی توانست کرد یک چند خانخانان میرزا خان
و خواجه ابوالحسن بموجب حکم اقدس در خلا و ملا دیده بانان گذاشته احتیاط بلیغ کردند
آن صید بادهٔ بی اختیار بتقریبات شکار برانگیخته بصحرا رفتن اختیار نمودی
قراولان عرق جانسوز در نال بندوق انداخته میرسانیدند و گاه روده گوسفند از
شراب پر کرده در زیر دستار پنهان می آوردند رفته رفته از افراط باده کشی

دل خلق شد ز آتش غم کباب | بنائے جہان از حوادث خراب
همه کرده جامه سیاه و کبود | ز خون دل از چشمها را نمود
همه بر سر افشاند از غصه خاک | چو جامه همه سینها کرد چاک

فضلائے اہل دانش و شعرائے صاحب سخن تاریخ فوت ان حضرت بعبارت رنگین و اشعار متین بتحریر در آورده داد سخنوری دادند از انجمله آصف خان جعفر چنین گفته

بیت

فوت اکبر شد از قضائے اللہ | گشت تاریخ فوت اکبر شاه

مدت سلطنت پنجاه و یک سال و دو ماه و نه روز

ابوالمظفر نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ عرف شاہزادہ سلطان سلیم بن جلال الدین محمد اکبر بادشاہ

بتاریخ پنجشنبه چهار دهم جمادی الثانی ۱۰۱۴ھ ہجری بساعت مسعود که مختار انجم شناسان رصد بند و منظور ستاره شماران نکته بلند بود در قلعه ارک دار الخلافه اکبرآباد که سن شریف ان حضرت بحساب قمری سی و هشت بود اورنگ خلافت را بجلوس اقدس ارتفاع آسمانی بخشیدند و جهان را عیش و عشرت و آئین دولت تازه شد و نقاره عیش و شادمانی بلند آوازه گشت بارگاه بے ترتیب یافت دلکش تر از بزم فریدونی و انجمن آراسته گشت بآئین بابری و همایونی جهان پیر برگ و نوائے جوانی از سر گرفت و عالم دیگر عشرت فراموش کرده را بیاد آورد و سپهسالاران جهان کشا و سرداران صعت آرا فوج فوج تسلیمات مبارکبادی و کورنشات آئین شادی بتقدیم رسانیدند و طوائف اعاظم و اهالی و اداضل و موالی مراسم تهنیت و تعظیم بجا آوردند

نظم

سرائے جهان را نوائے سرود | فرستاد هر روم بشادی درود
بهین اولیاء و فرزند نشیب | نبد هیچ پیدا جز آئین و زیب

و دران جشن فرخنده محمد شریف ولد خواجه عبدالصمد شیرین قلم را بخطاب امیرالامرائے و منصب جلیل القدر و وکالت سر بلند ساختند فرموده مهر اشرف را بجواہر زواهر بجمع

که سرآمد حکمای روزگار بود متصدی معالجه گردیده تا هشت روز دست تصرف باز
داشت و طبیعت مقدس را بحال خود گذاشت که شاید بقوت خویش دفع عارضه تواند
نمود چون بیماری باشتداد انجامید روز نهم بمداوا پرداخت تا ده روز هر چند تدبیرات
معالجات بکار برد فایده نکرد و باستعمال تحجیر گردید و دوائے که از تاثیرات ان
اب جریان بند توانست که دیگر بکار رفت اما سود نبخشید و چندین مرض مختلف جمع شدند
که معالجه یکی موجب ازدیاد دیگرے می شد بیت

چو آید قضا از دوا چه سود ... چه جائے پزشک ار مسیحا چه سود
چو اندازه بگذشت سوء المزاج ... فروماند عاجز طبیب از علاج

درین مدت آن شیردل قوی همت با وجود کمال ضعف مرتبه دیدار از منتظران
باز نداشت و پرده نگرفتند و هر روز بجلوه جمال آرائے خویش آرام بخش ترصدان
می شدند و چون عارضه مستولی و ضعف قوی گشت روز دهم حکیم علی دست از معالجه
باز کشید و از بیم آنکه مبادا پرستاران حرم سرائے خاص از اشتعال آتش مصیبت
غم قصد جان خود کنند آن حضرت را بحالت نزع گذاشته بجانب شیخ فرید بخاری
گریخته رفت شب چهارشنبه دوازدهم جمادی الاخر سنه هزار و چهارده هجری مطابق
چهارم آذر ماه الٰهی سنه جلوس والا که عمر گرامی بشصت و پنج سال قمری رسیده بود
در شهر آگره یعنی اکبرآباد روح مقدس بعالم علوی خرامید آن صدرنشین اورنگ
خلافت سریرآرائے ملک بقا گردید و سایر آداب شریعت روز دیگر تجهیز و تکفین
نموده وجود مطهر[1] را در باغ سکندره حوالی اکبرآباد بجوار رحمت ایزدی سپردند
پرستاران حرم سرائے مقدس مویها کندیدند و چهره ها خراشیدند و خاصان بارگاه دولت
گریبان جان خود دریده در خاک و خون غلطیدند از مشاهده این حال قیامت انگیز خون از
خاره میچکید و از آتش سینه و آب چشم نبود که شان دامان سپهر میسوخت و جیب
آفتاب تر می شد ازین واقعه ایله سپهر گردان را از فرط غم پائے رفتار سست گردید
و مهر درخشنده از غایت الم راه مشرق گم کرده سراسیمه حال گشت ماه اندوه فزا
تن بخستگی داده و دوستداران صورت دانه اشک پذیرفتند نظم

دگرگون شد آسمان و زمین ... ز فوت شهنشاه دنیا و دین

(۱) [illegible] مطهره

حکم والا حواله اهتمام خان کوتوال گردید که در زندان مکافات گرفتار باشد.
القصه چون شاهزاده در متهرا رسید حسن بیگ بدخشی که از کابل می آمد بشاهزاده ملاقات
نموده برفیق او بازگشت در اثنای راه هر کس که می یافتند غارت می کردند و سراها را آتش
می دادند و اسپان مسافران و سوداگران و طویله سرکار بادشاهی که در اماکن سر راه بود گرفته
به پیادهای همراهی می بخشیدند تا آنکه بلاهور رسیدند عبدالرحیم دیوان از برگشتگی بخت آمده
ملاقات و رفاقت کرد و دلاور خان صوبه دار لاهور اختیار ملاقات نکرده در استحکام
قلعه اهتمام تمام نمود شاهزاده هر چند سعی کرد قلعه لاهور بدست نیامد چون خبر رسیدن شیخ
فرید بخاری با لشکر گران در نواحی سلطان پور شهرت پذیرفت شاهزاده دست از لاهور باز
داشته رو بجانب شیخ فرید آورده در حوالی گوبندوال هر دو لشکر باهم پیوستند و نایرهٔ قتال
وجدال گرم گشت و کثیرے از طرفین کشته شدند همدرین اثنا خبر نزول رایات اقبال
در رسید و شیخ فرید بجابه گرم تر گردید شاهزاده تاب نیاورده با حسن بیگ بدخشی و دیگران
رو بفرار نهاده متعاقب آن حضرت بادشاه نیز در آن عرصه نزول اقبال فرمودند راجه باسو را
که از زمینداران عمده کوهستان پنجاب بود و در آن نزدیکی بملازمت اقدس رسیده بود
بتعاقب شاهزاده رخصت فرمودند و از غایت عنایت شیخ فرید را که بر شاهزاده مظفر
شده بود در آغوش مبارک گرفتند و شب در خیمه شیخ گذرانیده روز دیگر متوجه لاهور
شدند شاهزاده میخواست که بجانب اکبرآباد روانه شود حسن بیگ بدخشی ظاهر کرد که بکابل
رسیدن بصلاح مقرون است چون که جاگیر من در راه است سامان نموده بکابل رسیده
شود و از آنجا جمعیت فراهم آورده رو بهندوستان کرده شود چرا که حضرت ظهیرالدین
محمد بابر بادشاه و حضرت نصیرالدین محمد همایون بادشاه بتقویت کابل هندوستان را
گرفته بودند و دیگر سخنان دور از کار درمیان آورد لهذا شاهزاده نادان حسب صلاح
حسن بیگ بدخشی روانه بسمت کابل گردید چون بدریای چناب رسید خواست
که از گذر شاه پور بگذرد و کشتی بهم نرسید از آنجا برگشته بگذر سودهره آمد وقت شب بود
بتردد بسیار یک کشتی بهم رسید میخواست که از دریا عبور نماید از شور و غوغاے
چودهری سودهره واقف گشته ملاحان را از گذرانیدن مانع شد چون صبح بردمید و
شهرت پذیرفت که این شاهزاده است میر ابوالقاسم خان و کمال خان خواجه سرا که در

آراسته بدست اقدس حمایل پیرایه گردنش ساختند و میرزا غیاث بیگ را بخطاب اعتماد الدوله
و میرزا جان بیگ را که در زمان شاهزادگی دیوان بود بخطاب وزیر الممالک اختصاص بخشیده
هر دو را بخدمت دیوانی شریک کردند و زمانه بیگ را که در ایام شاهزادگی خدمات شایسته
بجا آورده و شرایط بندگی بتقدیم رسانیده بخطاب مهابت خانی و شیر خان لودی را بخطاب
صلابت خانی نواختند و بعد چندسال صلابت خان بخان جهان مخاطب گشت و شیخ
فرید بخاری که از سادات عظام موسوی و تربیت یافته حضور حضرت بادشاه جنت آرامگاه
بود و بخدمت بخشیگری خرد داشت بمنصب پنجهزاری ذات و بپایه بلند میر بخشی سر افتخار
بر افراخت و راجه مان سنگه را خلعت چارقب و شمشیر مرصع و اسپ خاصه لطف فرموده
بصوبه داری بنگاله رخصت نمودند و خان اعظم میرزا عزیز کوکلتاش و آصف خان جعفر را
که از صوبه داری بهار در حضور اقدس رسیده بود بانواع عواطف سرافراز فرموده در
حضور مقدس داشتند و همچنان امرایان دیگر را بقدر مراتب بعنایات بیغایات سر افتخار و شرف
امتیاز سرافراز فرمودند

در بیان بغی شاهزاده سلطان خسرو خلف بزرگ و دستگیر شدن او

پدر بزرگ آنحضرت بسبب صحبت خوشامدگویان که بباطن خیال سلطنت در سر داشت
چه حضرت بادشاه غفران پناه در زمان رحلت فرموده بودند که شاهزاده سلطان محمد سلیم عیش دوست
است قابلیت سلطنت ندارد و سلطان خسرو پسرش بجمیع خوبیها آراسته و قابل خلافت
است باین تقریب ماخولیا در دماغش جا گرفته همیشه از خدمت پدر والا قدر متوحش و رمیده
می بود و بعد شش ماه از جلوس مقدس شب یکشنبه هشتم ذی الحجه با معدودے از محرمان راز
و معتمدان خانه برانداز از ارگ دار الخلافه اکبرآباد برآمده راه فرار پیش گرفت از کوته اندیشی
او امیر الامرا واقف شده بی توقف بملازمت رسیده این خبر متوحش بعرض والا رسانید
همان ساعت بخشی الممالک شیخ فرید بخاری را با اکثرے از امرا برسم منقلا رخصت فرمودند
و آخرهاے شب آنحضرت نیز بدولت و اقبال رایت توجه بر افراشتند و در سه و شهر [illegible]
مراد بجه رسید میرزا حسن پسر شاهرخ میرزا که رفیق طریق بغی شاهزاده بود در ظلمت شب راه
مقصود گم کرده سرگشته بادیه ادبار گشت اولیاے دولت گرفته آوردند بموجب

استخلاصی او نگردید و نیز نوبتی چون آن حضرت جشن نوروزی آراسته و اسباب عیش و عشرت
پیراسته بودند شاهزاده سلطان پرویز التماس کرد که ما تمامی برادران در ظل عاطفت اقدس
بکامرانی و کامیابی زیستیم مگر برادر کلان یعنی شاهزاده خسرو در شکنج تادیب گرفتار است چون
مدتی در زندان ماند و بمکافات کردار رسید و حضرت در حق او مهربان شوند بموجب التماس
شاهزاده سلطان پرویز چندروز خلاصی یافته بود باز محبوس گردید و در زمانیکه بادشاهزاده
خرم المخاطب بشاهجهان بمهم دکن رخصت گشت شاهزاده خسرو را مسلسل حواله کردند چنانچه
در سال پانزدهم جلوس ۱۰۳۰ هـ همان طرف در زندان خانه ودیعت حیات سپرد و بر زبانها
افتاد که بادشاهزاده شاهجهان او را اینچنان تنگ کرده بود که در زندان فنا گرفتار گشت.
القصه چون شیخ فرید بخاری بر شاهزاده سلطان خسرو فتح یافت بجلدوی این خدمت بخطاب
مرتضی خانی سرافراز گشت و بموجب التماس شیخ مذکور در پرگنه بهیروال بجائیکه شیخ
رایت فتح برافراشته بود شهر آباد و سرائے رفیع احداث نمود و فتح آباد موسوم گردانیده
و آن پرگنه بجاگیر شیخ فرید مخاطب بمرتضی خان مرحمت شد.

توجه موکب والا بسیر کابل و بعضی سوانح ملایم در منزل علی مسجد وغیره

در آغاز سال دوم از لاهور متوجه سیر و شکار کابل شدند بعد طے مراحل و قطع منازل
چون منزل علی مسجد مورد خیام اقبال گردید عنکبوتی بنظر اقدس در آمد که بکلانی مقدار
خرچنگ بود و گلوی ماری که به درازی دو و نیم شرعی باشد گرفته می فشارد و لحظه تماشای
فرمودند تا آنکه مار جان داد و درین معنی باعث تعجب گردید از آنجا منزل بمنزل طے مسافت
نموده بدار الملک کابل نزول اقبال فرمودند و از سیر اماکن آن دیار حظ وافر برداشتند
بموجب حکم والا متصل باغ شهر آرا که حضرت ظهیر الدین محمد بابر بادشاه احداث فرموده
بودند باغی دلکشا و مطبوع موسوم بباغ جهان آرا طرح انداختند و جوئی که از گذرگاه
می آمد در وسط خیابان آن نزهت کده جاری گردید که از نزاهت و لطافت آب
سلسبیل بهار میزند و تا این زمان آن نهر و باغ از کمال طراوت و لطافت سیرگاه
مقرری کابل است و بشاه لالان(۱) مشهور و در زمان بودن کابل بعرض رسید که در

(۱) شاه و لالا.

حدود گجرات بودند ازین معنی اطلاع یافته در رسیدند و شاهزاده را با حسن بیگ بدخشی
و عبد الرحیم گرفته در گجرات بردند و حقیقت را بدرگاه والا عرضداشت نمودند روز
دوشنبه سلخ محرم سنه ۱۰۱۵ در باغ کامران میرزا واقعهٔ لاهور این معنی بعرض والا رسید
بموجب حکم اقدس امیر الامرا در گجرات رسیده شاهزاده را با همراهانش در حضور والا
آوردند شاهزاده را دست بسته و زنجیر در پای انداخته بتورهٔ چنگیزخانی از طرف
چپ به پیشگاه قهرمان حاضر آوردند و حسن بیگ بدخشی را دست راست شاهزاده و
عبد الرحیم را دست چپ ایستاده نمودند حکم شد که خسرو خسران زده را در سلاسل
محبوس دارند و حسن بیگ را در پوست گاو و عبد الرحیم را در پوست خر کشیده
واژگون بر خر از گوش نشانده و بر در شهر گردانیده شد فرمان پذیران بموجب حکم والا عمل در آوردند
پوست گاو زودتر خشک شده حسن بیگ بدخشی زیاده از چهار پاس زنده نماند و به تنگی
نفس درگذشت و بمکافات اعمال رسید و عبد الرحیم که در پوست خر کشیده بود از
اشتداد حرارت که در استیلا آورد و خیار و ترب و غیر ذلک آنچه از رطوبت می یافت
می خورد و آن روز و شب زنده ماند و روز دیگر حسب التماس بار یافتگان محفل عالی حکم
شد که او را از پوست خر بر آورند کرم بسیار در پوست افتاده بود به هر حال جان داده و
بر وفق حکم معلی از باغ کامران میرزا تا دروازهٔ دو طرفه جمعی را که بر پادشاهزاده رفاقت
کرده بودند دو رویه بر دار کشیدند بطریق فوج فوج از پیکرهای بیجان بر سر چوبها
در هر دو طرف دو رویه ایستاده نموداری عجیب و تماشای غریب می نمود و بینندگان
در گرداب تحیر و تحسر می افتادند و عجب حالتی بر نظارگیان روی داد عالم عالم مردم از شهر
بتماشای آن حاضر شدند شاهزاده را بر فیل سوار کرده از میان دارها گذرانیدند تا همراهان
خود را بدین حال ببیند شاهزاده از دیدن حالت رفیقان خویش در عرق خجالت غرق گشت
و نزدیک بود که ازین شرمساری قالب تهی نماید به هر حال از آنجا در قلعه آورده در زندان
تادیب محبوس نمودند بعد چند سال که حضرت خاقان زمان مجموعهٔ کمالات صوری
جامع آیات معنوی مظهر ایزد پرستی و خدا شناسی چند روپ سنیاسی ملاقات کرده
و از صحبت آن درویش خدا اندیش بسیار محظوظ شدند آن صاحب حال و قال دلایل
معقول و منقول در باب تخلیص شاهزاده سفارش نمود بنا بر آن چندگاه بار سلام یافت

بیان در آمدن نور جهان بیگم زوجهٔ شیر افگن خان بحرم سراے قدسی

این شیرافگن علی قلی استجلو نام داشت و سفرچی شاه اسمعیل خلف شاه عباس صفوی
والی ایران بود بعد ازانکه شاه اسمعیل برحمت حق پیوست علی قلی مذکور از راه قندهار در زمان
خلافت حضرت بادشاه خلد آرامگاه بهندوستان آمد چون بملتان رسید ابتدا بخانخانان
میرزا خان که متوجه فتح تهته بود ملاقات دست داد خانخانان حقیقت او را بدرگاه والا
معروض داشت و غایبانه در سلک بندهاے آستان فلک نشان منتظم ساخت
و او دران مهم ترددات نمایان بظهور آورد و بعد فتح تهته چون در حضور رسید بموجب
التماس خانخانان بمنصب لایق سرافراز گشت و در عهد سلطنت حضرت بادشاه
بشیرافگن مخاطب گشت و در صوبه بنگاله جاگیر یافت چون ابلهیش بفتنه جوئی و
شورش طلبی منظور بود در زمانے که قطب الدین خان ولد شیخ سلیم چشتی بصوبه داری
بنگاله رخصت یافت بخان مذکور اشاره رفت که اگر شیرافگن برجادهٔ صواب ثابت
قدم بوده باشد بحال خود داشته سرگرم خدمت دارد والا روانهٔ درگاه والا سازد
در صورتیکه بحضور والا نیاید بسزا رساند قطب الدین خان در بنگاله رسیده بعد چند گاه
بدوره بردوان گردید شیرافگن که دران حدود جاگیر داشت استقبال نمود در وقت
ملاقات مردم قطب الدین خان هجوم آورده دور او بر گرفتند شیرافگن طرز و وضع مردم
معاینه نموده شمشیر کشیده بر شکم قطب الدین خان چنان زخم کاری زد که روده ها بیرون افتاد
و همانجا جان بحق تسلیم کرد و دران حال مردمان قطب الدین خان هجوم آورده شیرافگن خان
را بقصاص خون آقاے خویش بقتل در آوردند صبیهٔ غیاث بیگ المخاطب باعتماد الدوله
در حبالهٔ زوجیت شیرافگن مذکور بود و این غیاث بیگ پسر خواجه محمد شریف طهرانی است
خواجه در مبادی حال دیوان بیگی محمد خان تکلو حاکم هرات بود که در وقت تشریف بردن
حضرت نصیر الدین محمد همایون بادشاه بعراق بموجب امر بادشاهی خدمت شایسته
بتقدیم رسانیده و در فرمان شاه طهماسپ والی ایران درباب سرانجام ضیافت و
مهمانداری که بخان مذکور نامه داخل شده بنام همین محمد خان است بعد فوت محمد خان
خواجه محمد شریف مذکور بخدمت شاه طهماسپ پیوست و بوزارت سرافرازی یافت

درمیان ضحاک و بامیان که جانب بلخ سرحد کابل واقع شده کوهی است که در آن مدفن
خواجه تابوت میگویند و مدت چهار صد سال از تاریخ فوت او نشان میدهند جسد نعش
از هم نریخته و مردم رفته زیارت میکنند و بر گردنش زخمی است که چون پنبه را از فراز آن
برمیگیرند خون ترشح مینماید تا همان پنبه بالای زخم نهند خون از جریان نمی ایستد برای
تحقیق این مقدمه معتمد خان عرف محمد شریف مؤلف اقبال نامه جهانگیری تعین گشت
و جراحی همراهش رخصت یافت که زخم بچشم خود دیده آمده حقیقت را بعرض
رساند معتمد خان بهمان سرزمین رفته از مردم آنجا خود واقف شده و زیر کوهی که متصل
بامیان واقع است رفت و در آن کوه دری منودار گشت بمقدار دو نیم درعه از زمین
بلند یکی را بیرقداران بدان در وده بوسیله دستگیری او بالا شده با چند کس دیگر درون
آن رفت ایوانی سه درعه طول و یک نیم درعه عرض و درون ایوان خانه مربع چهار درعه
در چهار درعه بود و در آن تابوتی بنظر در آمد مشعل روشن کرده تخته از بالای تابوت
برداشتند میت را دیدند که بآئین اسلام رو بقبله خوابیده و دست چپ بر ستر
عورت دراز کرده مقدار نیم درعه کرپاس بالای ستر مانده و از اعضایش آنچه بر زمین
پیوسته بود پوسیده و از هم ریخته شده است و بقیه درست و چشم بر هم زده و
دندان یکی از بالای و یکی از پایان در لب ها نمایان و گوشش که بر زمین پیوسته تا نیمی
از گردن خاک خورده و ناخنهای دست و پا درست داشت لیکن زخم معلوم نگشت
و از کهن سالان آن دیار چنان بظهور پیوست که در جنگ چنگیز خان و سلطان جلال الدین
منکبرنی در سنه ۶۱۰ آن مرد شهید شده و از همان مدت در اینجا بهمین طور افتاده
معتمد خان بعد تحقیق این مقدمه در حضور پرنور رسیده حقیقت را بعرض مقدس رسانید
فرمودند که از عجایب قدرتهای ایزدی و بدایع حکمتهای سرمدی وقوع این
غرایب چه عجب بالجمله بعد سیر و شکار کابل و گلگشت این عشرت سرا لوا فر بر داشته
بهندوستان فیض نشان معاودت فرمودند ۔

مال و زر در عشق آن نازنین باختند اخبار فریفتگی و شیفتگی آن حضرت بر حسن و جمال فریب
آن ماه وش در اکناف گیتی آنچنان اشتهار یافت که حکایت خسرو در محبت شیرین
و داستان مجنون در عشق لیلی مشهور بود بلکه آن داستان کهن از جریده روزگار مسلوخ
گشت و این حکایت نو بر السنه خورد و بزرگ جاری گشت **نظم**

ز جام محبت چنان مست شد | که سر رشتهٔ کار از دست شد
فرو بست چشم خرد دست عشق | خرد را چکاره است با مست عشق
وشش بود مشغول محبوب و بس | ز فکر جهان رفته پروای کس
ز نام ارادت بدو داده بود | که زن شوهر جانفشان افتاده بود
بجان بود در بند او جان او | تمیز و نفس جسته فرمان او

القصه بیگم در حسن و خوبی طاق و در نیک ذاتی و فیض بخشی شهره آفاق بود و در خوش
خلقی و خوشخوئی بی همتا و در نیک نهادی و نیکنامی یکتا از فرط عقل و دانش و کثرت تمیز
و علو فطرت و فراست عدیم النظیر بانتظام امور سلطنت سکندر اندیشه و باحقاق
مهام مملکت ارسطو پیشه بداد و دهش بی محابا و به بخشش و بخشایش حاتم آسا در خداجوئی
و خداطلبی درویش پرور و در فن شجاعت و دلاوری مردانه و آنچنانکه گفته اند

بیت

نورجهان گرچه بصورت زن است | در صف مردان زن شیر افگن است

طبیعت متین و شعر رنگین داشت اگرچه از بیگم اشعار دلپذیر بسیار است اما در ایامی
که ستاره ذوذنب طلوع شده این بیت خوب گفته **بیت**

ستاره نیست بدین طول سر برآورده | فلک بشاطری شاه سر برآورده

و نیز در باب ماه عید گفته است **بیت**

هلال عید به اوج فلک هویدا شد | کلید میکده گم گشته بود پیدا شد

القصه تمامی امور سلطنت و مهام مملکت بقبضه اقتدار و کف اختیار نورجهان بیگم
در آمده رفته رفته کار بجائی رسید که از بادشاه جز نامی نماند آن حضرت میفرمودند
که من سلطنت را به نورجهان بیگم ارزانی داشتم غیر از یک سیر شراب و نیم سیر گوشت
مرا هیچ نمی باید آنکه بانو در جهروکه می نشست و تمامی امرا حاضر گشته کورنشات

بعد ازانکه خواجه مذکور فوت شد خواجه غیاث بیگ خواجه طاهر هر دو پسرانش بهندوستان
آمدند و خواجه غیاث بیگ دو پسر و یک دختر داشت بعد رسیدن در قندهار دختر
دیگر تولد شد از آنجا روانه شده در فتح پور سیکری بملازمت حضرت بادشاه جنت
آرامگاه و سعادت اندوز ملازمت گردید و بمقتضاے کاردانی در اندک فرصتے دیوان
بیوتات گردید چون نویسنده و کاردان و خوشنویس بود و شعر متین داشت و در کار
کشاے اهل حاجات و رشوت گیری بے نظیر بود روز بروز پایه قدرش افزود و موجب
پیش آمد او شد و دختر دویم که در قندهار ولادت یافته بود در عقد نکاح شیر افگن
در آورد و وقتیکه شیر افگن بتقریبے که نوشته شده کشته گشت متصدیان
صوبه بنگاله منکوحه او را که دختر غیاث بیگ بوده باشد روانه فرستادندش بدرگاه
فلک اشتباه و حکم جهان مطاع صادر شده بود روانه حضور مقدس شوند اتفاقا که طنطنه
جمال بے مثال آن ماهرویے پری تمثال در مسامع جهانیان میرسید و وصف حسن و
خوبی آن خدیو کشور محبوبی بر السنه عالمیان بدین نمط جاری بود که نقاش ازل بر بیاض
بلورین وجود نقشے نکشیده و مصور لم یزل برعنائی او در جریده هستی شکلے نه آفریده
مهر درخشان از چهره رخشان او نور بوام میگرد و ماه تابان از تابش رخساره ضیا و انوار او
روشنی میخواهد خامه در تعریف رویش نوازه نوری میشود و نامه در توصیف رخسارش چون چمن
بهاری میگردد

مثنوی

قدش نخلے ز رحمت آفریده　　دبستان لطافت سر کشیده
رخش ماهی ز برج اوج فردوس　　ز ابرو کرده آن مه خانه در قوس
بزیر چرخ کس پیدا نگردد　　که در خوبیش حیران و شیدا نگردد

حضرت خاقان زمان با صفاے خوبیهاے آن ماه لقا تخم عشق و محبت در مزرع جان
می افشاندند درین صورت عجب نیست که شیر افگن بموجب امر والا بقتل رسیده
باشد چون هنگام طلوع کوکب طالع و ایام سطوع اختر بخت آن ملکه روزگار بود و وقت دمیده
در سال ششم جلوس والا داخل حرم سراے گردید نخستین نور محل خطاب یافت
و بعد آن به نور جهان مخاطب گشت آن حضرت شیفته حسن بے نظیر و فریفته لقاے
دل پذیر آن ماه منیر فلک خوبی گشته مدهوش و مست باده محبت شده دل و جان نثار کرد

در رعایت بادشاهی ممتاز و سربلند گشت بی شایبه تکلف ایلچی گری کار گروه دیگر نکرده
باشد در ایران اجل رسید و نیکنام کرده آمد ❊

نهضت موکب والای مقدس بسیر و شکار گجرات یعنی احمدآباد

در سال دوازدهم جلوس والا حضرت بسیر و شکار گجرات نهضت فرموده بعد قطع مسافت در احمدآباد نزول اقبال فرمودند اگرچه آب و هوای آن ملک بمزاج مقدس ناخوش افتاد و از سیر آن ولایت خاطر مقدس مکدر گشت اما تفرج دریای شور که سی کروهی بلده احمدآباد واقع است باعث انبساط خاطر اشرف گشته تدارک ناخوشی خاطر قدسی گردید در وقت رسیدن بگجرات خیرالنسا بیگم بنت خانخانان التماس کرد که باغ خانخانان متصل گجرات واقع است آرزو دارم که دران باغ ضیافت حضرت نموده سرافرازی حاصل کنم ملتمس او باجابت مقرون گشت چون موسم خزان بود و تمام برگ درختان ریخته و اشجار باغ از سر تا پا برهنه بود نظم

هر شجر باغ ز سر تا شجر	مانده ز بی برگی خود برهنه
برگ همه درختان دشت	گشت زمین پر ز ورقهای زرد

آن عفت سرشت برای آراستن باغ و پیراستن گلشن و ترتیب درختان و زینت خیابان و اجرای آب تاکید کرد که زرگران نادره کار و صناعان بدایع نگار فرهنگ گری را کار فرموده هر نوع درختی که دران باغ بود برگ و گل آن را از کاغذ رنگ رنگ و میوه آن از موم بهمان شکل و اندام و رنگ و طرز آراستند و اقسام میوه از نارنج و لیمون و سیب و انار و شفتالو و غیر ذلک بر اشجار درست ساختند و همچنان انواع شقایق و ریاحین و گوناگون گلهای رنگین و بوته ها با برگ و شاخ کاغذین ترتیب دادند چنانچه از گوشه گوشه میوه دار و اشجار و رنگارنگ گلها و نهال در عین موسم خزان جلوه بهار بروی کار آمد و آن گلشن در وقت برگ ریزی مانند ایام نوروزی بشگفتگی و تازه روئی نمودار گشت بیت

درختان شگفتند بر طرف باغ	برافروخته هر گلی چون چراغ

آن حضرت دران باغ مطرا و حدیقه فرح افزا که در شگفته روئی هم مساوات بباغ بهار داشت

وتسلیمات بجا می آوردند و گوش بر فرمان داشته مطابق احکام مقدسه عمل مینمودند
و فرامین بنام امرائے متعینہ ممالک محروسہ صادر می شد و طغرائے فرامین چنین می
نوشتند حکم علیه عالیه مهد علیا نورجہان بیگم بادشاہ وسجع مہرا ین بود بیت

نورجہان گشت بحکم الہٰ　　همدم و همراز جہانگیر شاہ

اگرچه خطبه بنام بیگم نبود اما سکه باین نقش منقش گردید بیت

بحکم شاه جهانگیر یافت صد زیور　　بنام نورجهان بادشاه بیگم زر

اعتماد الدوله پدر والاقدر بیگم بمنصب وکالت کل معزز گشت و ابوالحسن برادر کلان بیگم
بخطاب اعتقاد خانی و خدمت میر سامانی سرافرازی یافت بعد چندگاه بخطاب
آصف خانی ممتاز گردید و جمیع خویشان و منتسبان بمناصب بلند و مراتب ارجمند
اختصاص یافتند بلکه غلامان و خواجه سرایان بخطاب خانی و ترخانی سرافراز گشته
بین الاقران والامثال سربلند شدند بیت

بخت دوید و در دولت کشاد　　بیشتر از خواهش او هدیه داد

دربیان بازآمدن خان عالم از ایلچی گری ایران

درسال دہم جلوس والا از ایران معاودت نموده بشرف بساط بوس مقدس معزز گردید
و زنبیل بیگ ایلچی با مراسله شاه والاجاه برفاقت خان عالم بملازمت رسیده سرافراز
گشت از اتفاقات که شاه با خان عالم بیدل داشته اگر بشرح درآید موجب اغراق
می شود و در محاورات اکثرے خان عالم خطاب می فرمودند و زمانے از خدمت جدا
نمی کردند اگر روزے پاسی بضرورت در کلبه خویش ماندی شاه بے تکلفانه بمنزلش
تشریف می بردند و حق آنست که خان عالم این خدمت را بشایستگی بتقدیم رسانیده
که تا این زمان مقدمات عقل و دانش که در جواب و سوال شاه و دیگران بظهور آمده
و شیا شی وند زیر می کردران هیا د نمود ه و دیگر مراتب ذکر مجلس ماست چون از خدمت
شاه رخصت شده و بیرون شهر بمنزل نموده شاه والاجاه بے تکلف خود بجانب
تشریف آورده عذرها خواست چون این همه مراتب بعرض مقدس رسید خان عالم
مشمول عواطف فراوان نمود و عاطفت بے پایان گردید و باضافه منصب

اختر شناسان خنکرت بلند و اصطرلاب داران رصد بند که در استخراج تقویم و تخریج احکام
مهارتی عظیم داشتند بلکه فلک پیما و خرد کواکب سنج سیر افلاک نموده و در تشخیص زمان سعادت
و تحقیق وقت ولادت با معان نظر و لمعان فکر زایچه طالع مولود کرده و از طلوع و غروب کواکب
و شرف و هبوط انجم و اتصالات اختران با یک دیگر و نظرات ستارگان با خود با دقایق
دقایق احکام و شرح حقایق امور از طول بقا و علو ارتقا بر مدارج سلطنت و معارج
خلافت گذارش نمودند بیت

طالع عالم شده میمون به نیکو اختری   منتظم شد سلک ملک و دین بوالاگوهری

بمقتضای خجسته اختری انوار بخت مندی و طالع بلندی از ناصیه حال پیدا و از فروغ
فال تاریخ ولادت با سعادت از لفظ آفتاب عالمتاب هویدا اکنون که نسخه تحریری در
آید آن خورشید اوج اقبال و درخشنده کوکب برج جاه و جلال زیبا درنگ خلافت
هندوستان است الهی فراوان سال زینت بخش سریر جهانبانی و رونق افزای
تخت گیتی ستانی باد بیت

گلی غنچه از باغ دولت دمید   کز انسان گلی چشم گیتی ندید

در بیان مقرر کردن منار و چاه و درختان در شاهراه و عمارات جهانگیرآباد و لاهور

در سال چهاردهم جلوس والا از اکبرآباد تا لاهور در شاهراه مسافت هر کروه
مناره بلند که رهگذران را دلیل راه بوده باشد و در دو کروه چاه پخته که سفرگزینان
از آب آن فیضیاب شوند و دورویه رسته درختان که راهگرایان در ظلال آن آسایش
و از اثمار آن حلاوت یابند مقرر گشت اگرچه رسته درختان در شاهراه اختراع شیرشاه
افغان است اما در عهد دولت حضرت خاقان زمان رواجی تازه یافت حسب الحکم
والا خزانه پذیران منار و چاه احداث کردند و اشجار میوه دار نشانیدند آن حضرت
در ایام شاهزادگی در پنجاب شیخوپوره نام دیهی متصل ساهولی بنام نامی که بمناسبت اسم
شیخ سلیم درویش که از دعای آن مستجاب الدعوات آنحضرت سعادت ولادت

سیر و تشریف برده موسم خزان فراموش کرده بے اختیار برائے چیدن گل و میوه دست
مبارک دراز کردند و ثانی الحال بر حقیقت کار واقف شده بسیار محظوظ شدند و بر
صنایع بدایع کاری گران و تجویز و تمیز آن عفت نشان آفرین فرموده باضافه جاگیر و انعام سرفراز
فرمودند و از انجا معاودت بدار الخلافه فرمودند۔

ولادت باسعادت سلطان محمد اورنگ زیب پسر بادشاهزاده سلطان خرم

پیش ازین در حرم سرای قدسی بادشاهزاده سلطان خرم از عفت قباب ممتاز بانو بیگم
بنت آصف خان نوزدهم صفر سال دهم جلوس والا سلطان دارا شکوه و چهارم
جمادی الاول سال یازدهم سلطان محمد شجاع بعالم وجود آمده بودند درینولا هنگام مراجعت
از گجرات در مقام حوالی موضع دهود شب یکشنبه دوازدهم ابان ماه الٰهی مطابق
یازدهم شهر ذی قعده سال سیزدهم جلوس میمنت مانوس موافق سنه ۱۰۲۷ هجری محمد اورنگ زیب
سعادت ولادت یافت از طلوع آن اختر برج خلافت هزاران انبساط نصیب روزگار
جد بزرگوار گردید و از ظهور آن گوهر درج سلطنت فراوان نشاط قرین حال پدر والا
قدر گشت در بارگاه مقدس بزم عیش و عشرت آراسته و مجلس فرح و مسرت پیراسته
شد کوس شادی بلند آوازه گشت و غلغله مبارکبادی و مبارکی از هر طرف در رسید
بساط نشاط از کران تا کران کشیده آمد و نواے ارغنون تهنیت از زبان صغار و کبار
بجاه جنان آمال خیرخواهان سربلندی گرفت حدایق امید خلایق نضارت پذیرفت
همایون فرستے که ازین وجود مبارک نهج امید بزم سرور آراسته ساز بهجت نواخت
فرخنده طالعی که اثر برکات ذات ملایک صفاتش خورشید در فروده شرف رایت
ارتقا بلند ساخت **قطعه**

نمود در رخ مطلع امید اختری	که مهر و مه بتمنّش گل خورشید رفته اند
گشاده اند اهل ادب لب تهنیت	آوازه ولادت او در شنفته اند
گلبانگ تهنیت شده از هر طرف بلند	دلها ز عیش چون گل خندان شگفته اند

آتش غریزی می‌نماید بیت

بسیار کسے کہ خواہش از دل و جان | کمیاب کسے بود کہ او را کم خواست

بے شایبہ تکلف مصاحبی است در سفر و حضر ہمدم و ہمراز در خلا و ملا ہم‌نفس و دمساز
انجمن آرای خلوت گزینان صومعہ و از مسرت پیرای محفل نشینان بہجت بیدار
معشوقیست دل فریب از سلسلہ دود ریسمان حلقہ زلف مشکین مویان کمند عشق بر گردن
جان جہانیان انداختہ و از آتش محبت شمع تمنا در نہان خانہ دل عالمیان روشن ساختہ
عاشقی است بوالہوس با پری رویان بوسہ بازی آموزدہ و از لب ہائے دلبران
ماہ‌جبین چاشنی گرفتہ عندلیبی است ہزار داستان در نغمہ سرائے دل فریب
مشتاقان و از نوا سنجی بلبل ساز طالبان فرمان روائیست تاج گزین کشورکشائی است
تخت نشین از نے علم عالمگیری بر عرصہ دنیا افراختہ و از آوازہ قلقل کوس جہانبانی و
جہانستانی بر تسلیم جانہا نواختہ طالبان او را ہر نفسے کہ فرو میرود ممد حیات است
و چون بر می‌آید مفرح ذات پس در ہر نفسے دو نعمت موجود است بیت

آن حریفانے کہ تنباکو کشند | اولش اللہ و آخر ہو کشند

استغفراللہ چہ می‌گویم و چہ می‌نویسم بشنو تنباکو کیفی است بدتر از کیفیات و شغلی است
موجب تضییع اوقات قفلی است بر دہان از یاد سبحانی بندیست بر زبان از ذکر
یزدانی ناپسندیدہ طبع بوالہوسان بادہ خوار مقبول مزاج مصطبہ نشینان می‌گسار مردود
اہل دلان فرخندہ منش مذموم خردمندان والا دانش فعلی است عبث یعنی از سوختن
و آتش خوردن دود را آشامیدن عملی است بیجا یعنی دود را غذا کردن و معنی باد و دہان[1]
گرفتن معہذا چندین مضرت بدنی از و پیدا و ضرر ابدانی از و ہویدا میگردد یعنی روے
نورانی را خیرہ و چہرہ ارغوانی را تیرہ می‌سازد و دماغ را مختل و منی را زایل می‌کند
اثار بلغم و سرفہ از و پیدا می‌شود و زحمت دق و ضیق النفس روی می‌نماید و دہن گندہ
و بدبو می‌گردد و مرات ضمیر پر زنگ و صحیفہ دل سیاہ می‌گردد بیت

تنباکو نوشی را سینہ سیاہ است | اگر باور نداری نے گواہ است

بالجملہ چون رواج ان بسیار گردید و امیر و فقیر و صغیر و کبیر مایل آن شدند حضرت
خاقان زمان باستماع این فعل عبث یعنی کشیدن دود تنباکو حکم فرمودند

---

[1] واکردن

یافته بسلطان شیخو مشهور بودند آباد کرده و مختصری از عمارات اساس نهاده حوالی آن را
شکارگاه مقرر کرده بودند درینولا آن را پرگنه علیحده کرده بجهانگیرآباد موسوم فرمودند و
از پرگنات چار دهات دران پرگنه داخل نموده بجاگیر سکندر رای قراول مرحمت گشته
و بموجب حکم والا عمارت دولتخانه و تالاب کلان و مناره بلند اساس نهادند و بعد از سکندر رای
بجاگیر اماد وتخان مقرر شد و سربراهی عمارت بعهده او قرار یافت و بهمه جهت یک لک
و پنجاه هزار روپیه خرچ گردید و همدرین سال دولتخانه سرکار والا در دارالسلطنت لاهور مشتمل
بر اقسام نشیمن دل کشا و انواع اماکن فرح افزا بعمارات متین تعمیر یافت و هشت لک روپیه
خرچ گردید رباعی

زهی صفای عمارت که در تماشایش — بدیده باز نگردد نگاه از دیوار
هوای او متنوع چو فکرت نقاشش — زمین او متلون چو صفحهٔ گلزار

در بیان تعریف و مذمت تنباکو و منع گشتن آن بموجب حکم والا

اگرچه آغاز برآمدن تنباکو از جزایر فرنگ است که آنرا حکما و اطبا در بعضی ادویه بکار
می بردند و برای دفع بعضی امراض کشیدن دود آن تجویز میکردند و بعضی مردم
تنگ المزاج هم دوست میداشتند لیکن چندان رواج نداشت و از فرنگ کمتر می
آوردند آخر الامر در ممالک هندوستان کشاورزان عالم کاشتن تخم یافتند و
حاصلات آن را بر اجناس دیگر تفوق می جستند خصوص در عهد سلطنت آن حضرت
کشت آن رواج بسیار یافت و کشیدن دود آن همه کس آرزومند گشت امرا و وزرا
و شرفا و نجبا و صلحا و زهاد و فضلا و شعرا و علما و فصحا و حکما و منجما و فقرا و غربا برغبت آن نمودند
و خورد و بزرگ و وضیع و شریف مایل آن گشته بر جمیع کیفیات و تمامی ماکولات و
مشروبات مقدم داشتند گزین ما حضر جهانیان و بهترین تحفهٔ اخلاص منشان گشت
تا تأثیرات عمل آن بمرتبه رسیده که طبایع ترک اکل و شرب را بدتر توانند کرد و ما از دخان
نتوانند نمود همه کس از لعاب دهن غیری کراهت دارد لیکن از کشیدن تنباکو
احدی تمیز کف کس و بکس در میان نمی آرد هر چند تمیش جستند بر دنیا شیرین تر و ز خوش
مزاج تر میگردد و دودش منظر طالبان کحل الجواهر و آتش آن با اعتقاد آرزومندان

جدا باغ جهر و که گذاشتند که از اینها نیز توالد و تناسل گردید بعرض رسید که حکیم علی
در خانه خود حوضی احداث نموده و در کنج حوض در زیر آب خانه پرداخته در غایت
روشنائی و دران خانه تنبیه ریختی و چند کتابها نهاده و طلسمی بکار برده که هوا آب را
نمیگذارد که دران خانه دخل کند هر کس که میخواهد که بتماشا انجا برود برهنه شده لنگ
بسته در آب فرو می رود و دران خانه رفته لنگ گذاشته رخت خشک که در انجا
گذاشته اند می پوشد و دران خانه جائی ده دوازده کس است که باهم نشست
صحبت دارند حضرت خاقان زمان بتماشای آن تشریف بردند بر وضعی که
گذارش یافت دران خانه رفتند و محظوظ شدند و حکیم علی بمنصب دوهزاری
سرفرازی یافت نوبتی در دیهی از دیهات جالندهر تعلقه پنجاب برق بر زمین افتاد
و دوازده درعه در طول و عرض زمین سوخته شد که نشانی از رستنی و سبزه نماند
محمد سعید حکیم جالندهر بسر آن قطعه زمین رفته کنانید هر چند می کندیدند اثر
حرارت بیشتر ظاهر می شد بعد کندیدن پنج و شش درعه زمین پارچه آهن تفته برآمد
بوجهی گرم بود که گویا همین زمان از کوره آتش بر آمده چون بهوا رسید سرد گردید
آن را بجنس بحضور مقدس ارسال داشت و از نظر اشرف گذشت بموجب حکم والا
حواله استاد داؤد آهنگر گردید او سه حصه آهن برق یک حصه آهن دیگر آمیخته
دو شمشیر و یک خنجر و یک کارد درست ساخته بنظر انور گذرانید و پسند خاطر فیاض
زمان افتاد نوبتی آن حضرت در خطه دلکشای متهرا برای دیدن درویش
خدا اندیش که بعضی مردم او را از باریافتگان درگاه الوهیت داشته اکثر خوارق
بیان میکردند و بعضی بسحر و جادو نسبت میدادند متوجه شدند چون وقت نماز
شام بود بعد از انکه درویش از نماز فارغ شد پنج درویش دیگر آمده برابر
آن درویش که مرشد انها بود ایستاده دست بمناجات بر داشته بمبدای
فیاض توجه نمودند که بیک بار از هوا بر سر شان زر پاشی گردید قریب بیست اشرفی
طلا مرتبه بمرتبه بارید درویش نصف اشرفی بخاقان زمان داده گفت که در خزانه
خود نگاه دارند که گاهی کمی نخواهد شد و نصف بدرویشان حواشی خود قسمت کرد
آن حضرت متعجب شده رخصت گشتند درزانه بخاطر اشرف گذشت حیف

وبناظمان ممالک وحاکمان مملکت منشور مطاعه در باره انتزاع این بدعت و
انعدام بیع وشرای آن بصدور پیوست وبنابر مزید احتیاط وپاس حکم والا و
عبرت طالبان اکثری را که با وجود صدور حکم جرأت بکشیدن آن نمودند در شهر لاهور
تشهیر فرمودند بلکه بعضے را لب بریدند اما از بسکه عالمی طالب این دود سیه گردید
با وجود امتناع و تادیب عبرت پذیر نشدند و اجتناب نورزیدند و روز بروز این
بدعت افراط پذیرفت قطعه

با سیه دل چه سود گفتن وعظ	نرود میخ آهنی در سنگ
آهنی را که موریانه بخورد	نتوان برد ازو بصیقل زنگ

دربیان بعضے از سوانح بدائع

درینولا بعرض والا رسید که در اکبرآباد عورتے سه دختر بیک بار توامان زائیده
بود اکنون ازان یک پسر و دو دختر برادر ده در حیات هستند و نیز معروض مقدس
گشت که عورت زرگری اول مرتبه حامله گردیده بعد دوازده ماه زائید و از حمل دویم
پس از سیزده ماه و سویم بعد دو سال فرزند آورد و در مدت حمل کار و بار خانه را چنانچه
رسم مردم نامراد است می کرد و هیچ جبره و دشوار و مشکل نبود نوبتے دختری بخانی
بنظر اقدس در آمد باریش و بروت انبوه و ظاهرش بمردان مشتبه و ریش او از وجب زیاده
و درمیان سینه هم موی انبوه اما پستان نداشت بعورات حکم شد که او را در گوشه
برده گشت ستر نموده حقیقت را مفصل معروض مقدس دارند بارها واشگافته بوده باشد
ظاهر شد که محض عورت است نوبتے در ولایت شیر لال خان نام قوشچی بیگی تربیت
کرده از نظر گذرانید فرمودند که با گاو جنگ اندازد و خلق کثیر برای تماشای هجوم
آورده بود جمعے از جوگیان نیز محو تماشا بودند شیر دید بیک جوگی که برهنه بود
بطریق ملاعبت نه بطریق غضب چنانچه عادت او ست جست می شود بحرکت در آمد و بعد
از انزال گذاشت و باعث تعجب گردید و حکم شد که آن شیر را قلاده و زنجیر
واکرده نزد شیر جرو گذاشتند همچنین قریب پانزده شیر دیگر نر و ماده نزد شیر جرو گذاشتند
و شیران بهیچکس آزار نرسانیدند و از آن شیر ماده بچه با بوجود آمد و نیز چندی بود در

وغیر از پردهٔ ستر عورت چیزے با خود نداشت چرخے چند زد و بعد ازان چادرے
گرفت و آئینهٔ حلبی از میان چادر بر آورد و گرد از شعاع آن شب تیره بدرنگ روز
روشن گشت و آن قدر نورانی شد که از دو روز و راه هرکس آمد ظاهر کرد که در فلان
شب طرفه نمودار دیده گردید و از آسمان آنچنان روشنائی ظاهر گشت که هرگز بدان
روشنائی روز ندیده ایم۔

دیگر هفت نفری ایستادند و نطق زبان را مطلق نمی کشودند و از ایشان
زمزمه خوانی و خوشگوئی بظهور می آمد که گویا هفت نفر بیک آواز با صوت
میخوانند۔

دیگر قریب بصد تیر سر سیدا دند و معلق بهوا نگاه میداشتند و میگفتند که
هرگاه امر شود یکے از آن تیرها را آتش دهیم حسب الامر شیخ در دست گرفته تیر هوائے
را که دو تیر پرتاب راه از ایشان دور بود آتش میزدند و نوعے جادوگری میکردند که اگر دو تیر
را حکم میشد یکبارگی آتش میدادند۔

دیگر پنجاه تیر پیکان دار و کمانی حاضر ساختند یکے از ایشان کمان را بدست گرفت
و تیر انداخت در هوا بلند رفته همانجا ایستاد تیر دیگر سر دادند با تیر اول بند شد همچنین
چهل و نه تیر با هم بند کردند تیر آخرین که گذاشتند همه تیرها را از هم جدا ساخت۔

دیگر بست من گوشت و برنج و مصالحه در دیگ انداخته آب سرد و ران کردند
و اصلا آتش در زیر آن نمودند دیگ خود بخود در جوش آمد و بعد از ساعتے سر دیگ
را وا کردند قریب بصد لنگرے طعام بر آوردند و بحضور شاه مردم دادند۔

دیگر فواره در زمین خشک نصب کردند و سه بار بر دور آن گشتند آن فواره
یکبار بجوش آمده قریب ده ذرعه بلند شد و هر لحظه برنگے دیگر آب از فواره بیرون میشد
و گل افشان می شد و از آب فواره که بزمین میرسید زمین نم نمی گرفت و قریب یک
ساعت فواره در جوش بود چون فواره را برداشتند از آن زمین اثر آب پیدا نبود
و باز فواره را بر زمین نصب کردند درین مرتبه از یک سر فواره آب پیدا میشد و از یک
سر آتش گل افشان می بود قریب دو گهری این تماشا کردند۔

دیگر یک نفر از ایشان ایستاده شد و نفر دیگر بالائے کتف او ایستاده همچنین

صد حیف کہ بدرویش دست بوس نکردم بعد زین اثنائے خادم آن درویش کامل
آمدہ گفت کہ دست بوس شما بدرویش رسید ازین معنی زیادہ تر تعجب افتاد و فرمودند
کہ آیا از کشف و کرامات دانستہ شود یا سحر و جادو تصور نمودہ آید یا از تسخیر اجنہ باید
دانست آخر الامر تحقیق پیوست کہ این ہمہ از نتائج وفور عبادات و حصول کمالات
است رباعی

کاملے از خاک گیرد زر شود ۔ ناقصے را سیم خاکستر شود
سنگ گر خارا و گر مرمر شود ۔ چون بصاحب دل رسد گوہر شود

رسیدن جماعۂ بازی گران بنگالہ بحضور مقدس و تماشائے انواع حیرت افزا

اول تخم اقسام درخت بر زمین ریختہ چندبار گرد آن گردیدند و افسون ہا خواندند یکبارگی
از چند جا شروع بر رستیدن درختان گردید در طرفة العین درخت توت و سیب
و نارجیل و انبہ و امرود و انناس و انجیر و خربا و بینگ کہ ہیچکس آن را پربار ندیدہ
و موج دریا نہنگ را بکناری انداز د نمودار شدہ و آہستہ آہستہ از زمین بر آمدہ
ہر درخت بقدر انداز خود بلند شدہ و شاخ و برگ برآوردہ و شگوفہ بہار نمودار
کردہ بازیگران التماس نمودند کہ اگر حکم شود میوہ این درختان بحضور آریم حکم شد چنین
بکنید فی الحال بر گرد درختان گردیدند و افسون خواندند بلا تعلل انبہ و سیب و
توت و انناس و انجیر و غیرہ ذلک چیدہ در حضور اشرف آوردند و حاضران انجمن
والا بموجب حکم خوردند و لذت بسیار یافتند بعد ازان مرغے چند در میان آن
درختان ظاہر کردند کہ ہرگز باین خوش رنگی و محبوبے و نغز آوازے مرغ ندیدہ
و این ہمہ مرغان در میان آن درختان نواسنج و نغمہ طراز بودند بعد از ساعتے
آن درختان بمثال وقت خزان برگہائے سرخ و زرد و نمودار کردند و اندک فرصتی
در زمین فرو رفتند و از نظر نظارگیان پنہان شدند
دیگر دران شب کہ جہان سیاہ و تاریک بود یکے از بازی گران برہنہ شدہ

این فردوس با بال بهم میزدند آتش از بال ایشان گل افشان می‌شد و یک ساعت نجومی
باهم بجنگ بودند چون پرده بر روی فردوس کشیده و برداشتند کبک رنگین نمودار
شده بسیار خوشخوانی کردند که گویا نزدیک ابنای آدم نشستند بزبان قهقهه کرده در دامن
کوه میرفتند گویا سبک بودند باز نقاب بر روی کبک بر آوردند چون برداشتند بجای
کبک دو مار سیاه پشت قرمزی کچه سر نمودار گردید چنانچه دهن باز کرده سر از
زمین برداشته بهمدیگر پیچ خوردند و جنگ کردند و مست شده افتادند و بعد
آن در زمین غایب شدند ❊

دیگر بر زمین کورابی ساختند و گفتند که سقایان از آب پر سازند چون پرده گرفته
پرده بر روی آن کشیده و برداشتند آب بمرتبه یخ بسته بود که فیلان بران گذشته
هرگز شکسته نشد گویا آن یخ سنگ بود ❊

دیگر دو خیمه روبروی هم بفاصله یک تیر انداز ایستاده کردند اولا
دامن خیمه بالا زدند و گفتند ببینید که در خیمه چیزی هست یا خالیست یکی
از بازیگران دران خیمه رفت و دیگری داخل خیمه دیگر شد و گفت که از جانوران
چرنده و پرنده هر کدام نام برند ازین خیمه بیرون آورده جنگ کنانیم حکم شد که
شترمرغ را برآورند فی الفور ازین خیمه دو شترمرغ بیرون آمدند و با یکدیگر جنگ
کردند چنانچه سر همدیگر را خونین نمودند و باهم بسیار افتادند فاما هیچکدام از هم
پاسی کم نیاوردند آنها را از هم جدا کرده درون خیمه بردند بعد آن بفرمایش شاهزاده
سلطان خرم از هر دو خیمه دو نیلگاو فربه و کلان و مست برآورده جنگ کنانیدند
گاهی این آن را پیش می‌برد گاهی آن این را بطرف می‌آورد تا دو گهری این نیله
گاو باهم جنگ نمودند مجملا ازین هر دو خیمه هر جانوری را که نام می‌بردند بازیگران
در حال ظاهر می‌ساختند ❊

دیگر طشت بزرگ از آب صاف پر کردند و بر زمین گذاشتند و یک گل
سرخ را در دست داشته گفتند که هر رنگ که بفرمائید در آب فرو برده ظاهر این
گل را در آب فرو برده آوردند گل زرد بود باز در آب انداخته آوردند نارنجی شد
مجملا گل را صد بار در آب انداخته هر بار رنگ تازه ظاهر گشت همچنین کلاه و تیمان

شصت نفر بالاے یک دیگر هم ایستاده کردند و یک نفر بازیگر آمده نفر اولین را مع
دیگران برداشته بر دوش خود گرفته روان شده

دیگر یک نفر ایستاده کردند دیگرے دست در عقب او کرده ایستاد تا چهل نفر
بر پشت یکدیگر چسپیده ایستادند و نفر اولین قوت کرده این چهل نفر را برداشته در میدان
گردید این قدر قوت از حد قیاس بشری افزونست +

دیگر آدمی را آوردند و یک یک اعضاے آن را جدا کرده بر زمین انداختند ساختند
همچنان اعضاے او افتاده بود باز پرده بر وکشید و یکے از بازیگران اندرون پرده
رفته بعد از ساعتے بیرون آمد چون پرده را برداشتند آن شخص سلامت برخاست
که گویا هرگز زخم بر بدن او نبود +

دیگر کلاوه ریسمان آورده سر ریسمان گرفته کلاوه را در هوا سر دادند تار ان
بسوے بلند شد که سر دیگر منظر نمی آمد یک نفر از اینها یراق بسته حاضر آمد و گفت
که دشمنان من در هوا آمده ایستاده اند بجنگ می روم این گفت و براه تار ریسمان بجانب
آسمان عروج کرد چندانکه از نظر تماشائیان غایب گشت بعد از ساعتے از تار ریسمان
خون تقاطر کرد بعد آن بدفعات اعضاے تمام بدن جدا جدا گردید و سر و یراق
بر زمین افتاد دوران حال زنش از پرده بیرون آمده اعضاے شوهر خود را
جدا جدا دیده نوحه زنان وگریه کنان اجازت سوختن خود گرفته در همان هنگامه
آتش افروخته با اعضاے شوهر خاکستر گردید ساعتے نگذشته بود که آن شخص
بهمان طرز با یراق از بالاے آسمان براه تار ریسمان فرود آمده تسلیمات بجا آورد و گفت
باقبال حضرت بر دشمنان ظفر یافته آمده ام و اعضاے که فرو ریخته از دشمن من بود
چون بر حقیقت سوختن زوجه خود اطلاع یافت فریاد و ناله بنیاد نهاد و گفت اگر
زن مرا پیدا کنید بهتر والا خود را در آتش انداخته خاکستر میسازم چنانچه براے
سوختن مستعد گردید درین اثنا زن او آمده حاضر گردید و گفت که اے شوهر خود را کش
که من زنده ام این معنی موجب تعجب نظارگیان گشت +

دیگر کیسه آورده و افشانند که هیچ چیز در و نبود بعد از آن دست درون کرده و
دو خروس برآوردند خوش رنگ و کلان و هر دو خروس را بجنگ در آوردند هرگاه

پر از شیرینی و غیره فواکه و آن شیرینی ها را اهل مجلس خوردند بعد از ساعتی که مرتبان ها برآوردند همه خالی بود گویا که انبارها پاک شسته ✦

دیگر کلیات حضرت شیخ سعدی شیرازی آوردند و بکیسه گذاشتند باز آوردند دیوان خواجه حافظ برآمد و آن را چون بکیسه کردند دیوان سلیمان برآمد باز چون در کیسه کردند دیوان انوری برآمد همچنین چند مرتبه کتاب را در کیسه انداختند هر مرتبه دیوان دیگر برآمد ✦

دیگر زنجیری مقدار پنجاه درعه آوردند و بهوا انداختند و این زنجیر در هوا راست ایستاد که گویا زنجیر بجایی بند است و سگی آوردند این سگ زنجیر گرفته بالای رفته ناپدید گردید همچنین پلنگ و شیر و بعضی جانوران دیگر زنجیر را گرفته بالا رفته ناپدید می شدند بعد آن زنجیر را زیر کرده در کیسه درآوردند از آن درندگان هیچ اثر ظاهر نگشت که کجا رفتند و چه شدند ✦

دیگر لنگری آوردند پر از لیمون و گوشت لذیذ بود باز سرپوشش بر سر لنگری گذاشتند چون وا کردند لنگری پر از قبولی پر کشمش و بادام و قیمه بود باز سرپوش بر آن نهادند در این مرتبه پر از کله و پاچه بود همچنین چند مرتبه سرپوش گذاشتند و برداشتند خوردنی تازه و نظری برآمد ✦

دیگر طاس کلانی با سرپوش حاضر کردند و آن طاس از آب پر نمودند و غیر از آب دیگر چیزی نبود بار دیگر که سرپوش از طاس برداشتند هفت هشت ماهی در میان آب در حرکت بودند باز سرپوش بر طاس گذاشتند و برداشتند و دو مرغابی در آب نمایان بود باز سرپوش بر طاس نهاده برداشتند سه چهار مار کلان بهم پیچیده در میان آب نمودار بود همچنین چند مرتبه که سرپوش برداشتند چیزهای دیگر نمایان بود آخر مرتبه که سرپوش برداشتند هیچ چیز در میان آن نبود ✦

دیگر انگشتری یاقوتی آوردند و در انگشت کوچک خود کردند باز از انگشت کوچک برآوردند و به انگشت دیگر کردند نگین او زمرد بود با انگشت دیگر کردند الماس و بد انگشت دیگر انداختند نگینه اش فیروزه گشت ✦

دیگر تیر انداز را شمشیرهای برهنه دم بالا نموده بر زمین نصب کردند یکی

سفید بود آب فرو بردند سرخ شد و دیگر باره بر آمد همچنان چند مرتبه که این پیمان را در آب
انداختند هر مرتبه رنگ دیگر نمودار گردید ✤

دیگر قفس چهار پهلو آوردند یک طرف جنبت بلبل خوش آواز در آن قفس
نمودار بود و طرف دیگر قفس نمودند درین مرتبه جنبت طوطی ظاهر گشت و طرف سوم
جانوری سرخ سخن گو بنظر در آمد و طرف چهارم جنبت کبوتر بر خط و خال و خوش آواز
نمودار گشت هر چهار طرف که قفس را می نمودند جانوران دیگر نمودار میشدند ✤

دیگر قالین کلان هشت درعه انداختند خوش طرح و رنگین چون آن قالین را
پشت بر داشتند پشت او روشند در روی پشت فاما طرح و رنگ دیگر اگر صد
بار گردانیدند هر بار پشت و روی می نمود روی پشت و رنگ و طرح دیگر
نمودار میگشت ✤

دیگر آفتابه کلان پر از آب کردند و سر آفتابه زیر نمودند و تمام آب آن را فرو ریختند
چون باز درست نگاه داشتند باز سر آن را زیر کردند آتش ریختند همچنین چند مرتبه آب
و آتش از آن انداختند ✤

دیگر جوال کلانی آوردند آن جوال دو سر داشت تربز کلان بر آوردند و
ازین سر تربوزها اندرون انداختند و از آن سر جوال انگور صاحبی و کشمشی بر آوردند
و از سر دیگر باز انداختند همچنین چند مرتبه انواع میوه ازین سر جوال بر آوردند
و از سر دیگر انداختند ✤

دیگر از آن جماعت نفرے می ایستاد و دهن باز میکرد و یک بار سر مار را می از دهن
او بیرون می بر آمد و نفر دیگر سر مار را می کشید قریب چهار درعه مار از دهن او بر می آورد
همین آیین تا بست مار از دهن او بر آوردند و مارها بر زمین گذاشتند و آن مارها با یکدیگر جنگ
نمودند و بهم پیچیدند ✤

دیگر آئینه بیا آوردند و یک گل در دست گرفتند و آن گل در آئینه هر بار برنگ دیگر
نمودار می شد ✤

دیگر دو مرتبان خالی پیش آوردند و بهمه کس مشاهده کردند که مرتبان ها خالیست بعد
یک گهری مرتبان ها بر داشتند یکی پر از عسل بود و دیگر از شکر چینی همچنان مرکی

شاهزاده سلطان خرم ملتجی گشته از سوء المزاجی شیخ نسبت بحال خویش معروض داشت
مقارن این حال مرتضی خان بجوار رحمت ایزدی پیوست و راجه سورج مل بجناب
مقدس طلب شده بر طلب شاهزاده والاقدر بمهم دکن رخصت یافت و مهم کانگره موقوف
شد بعد ازانکه ممالک دکن مفتوح گشت و شاهزاده ازان طرف معاودت فرمود راجه
سورج مل بوساطت امرا بخدمت شاهزاده متعهد تسخیر قلعه کانگره گردید شاهزاده بعرض
مقدس رسانیده لشکر گران از ملازمان خود با محمد تقی بخشی سرکار خویش و راجه سورج مل
تعین کرد و بعد رسیدن در کوهستان راجه را با محمد تقی نیز صحبت برنگشت چون این
معنی بعرض والا رسید محمد تقی بخشی را طلب حضور فرموده و عوض او راجه بکرماجیت
برهمن را که از عمدهای دولت شاه در شجاعت و جوانمردی و جرات و دلاوری بی
نظیر بود با مردم تازه زور تعین فرمودند از طلب داشت محمد تقی و تعین راجه بکرماجیت
راجه مذکور فرصت را غنیمت دانسته صریح یاغی در زد با لشکر شاهزاده جنگ کرده
سید صفی بارهه را که از عمدهای بود با چندی از برادرانش کشت و دست
تعدی دراز کرده پرگنات دامن کوه و محال خالصه شریفه تا پرگنه بتاله و کلانور
غارت کرد و همدرین اثنا راجه بکرماجیت در رسید راجه سورج مل تاب جنگ نیاورده
متحصن گشت و باندک زد و خورد قلعه مو و مهری مفتوح گردید و راجه سورج مل
فرار شده خود را در شعاب جبال و کریوهای دشوار گذار در کشید چون جگت سنگه
برادر خورد راجه سورج مل منصب چهار صدی داشت و تعینات بنگاله بود درینولا که
راجه سورج مل مصدر چنین شوخی گردید مطابق تجویز راجه بکرماجیت شاهزاده بعرض
مقدس رسانیده جگت سنگه را از بنگاله در حضور طلب داشت و بمنصب هزاری
ذات و پانصد سوار و خطاب راجگی سرفراز فرموده بملک موروثی رخصت نمود
و عنایات والا شامل حال او گردید و بموجب حکم مقدس از دهری که مسکن راجه مذکور است
شهرے موسوم به نورپور بنام نورجهان بیگم آباد گشت و راجه جگت سنگه بمهم و تسخیر قلعه کانگره
برفاقت راجه بکرماجیت تعین شد کانگره قلعه ایست قدیم برسمت شمالی لاهور در میان
کوهستان استحکام یافته در دشواری و محکمی و متانت معروف و مشهور و بیست و سه برج
و هفت دروازه دارد و دوران آن یک کروه و پانزده طناب است طول پاو کروه

از ایشان پہلو بر شمشیر نہادہ غلطک زده تا تیر انداز تا بالاے شمشیر رفت و باز آمد
اصلا بہ بدنش آزار نرسید *

دیگر بیاض از کاغذ سفید تمام حاضر کردند و بدست آن حضرت دادند هیچ چیز
نمایان غیر از کاغذ سفید ساده بنظر در نمی آمد در طرفة العین اول ورق سرخ افشان و
لوح پرکار بران ساخته نمودار گشت. ورق دیگر باز کردند رنگ کاغذ آسمانی افشان کرده
و بر هر دو صفحه مرد و زن را باهم کشیده بودند و بسیار پاکیزه. ورق دیگر که باز کردند رنگ
زرد و بکمال هموار و افشان کرده و شیر و گاو کشیده بنظر در آمد ورق دیگر که باز کردند
رنگ سبز و افشان کرده و نمونه باغچه و سرو بسیار و درختان و گل بیشمار شگفته و عمارتی
درمیان باغ بود ورق دیگر که بر آوردند رنگ کاغذ سفید و مجلس رزم کشیده بودند که
دو بادشاه بایکدیگر در جنگ و جدل بودند بجلا پر ورقے که باز میکردند رنگ کاغذ غیر
مکرر و صورت نو و مجلس تازه بنظر می در آمد القصه دور وز و شب هنگامه بازی و سحر
سازی آن بازی گران جادو کار و سحر کاران سامری کردار انبساط پیرا ے خاطر مقدس
بودند پنجاه هزار روپیه نقد و خلاع مرحمت کردند و همچنین بادشاه زاده سلطان خرم
و دیگر شاہزادہ ها و امرا نیز انعام دادند که قریب دو لک روپیه بآنها رسید ظاهرا این
علم را سیمیا گویند و درمیان فرنگ بسیار است چنانچه حضرت خاقان زمان این همه
مقدمات را مفصل و مشروح در نسخه جهانگیر نامه که آن حضرت از طبع مقدس بعبارات
پسندیده و استعارات گزیده تصنیف نموده اند بقلم خجسته رقم آورده که باعث انبساط
خاطر مطالعه کنندگان آن نسخه غریبه می تواند شد *

(دربیان تسخیر قلعه کانگره که مقدمه فتح کوهستان پنجاب است)

در اوایل سال سیزدهم جلوس والا شیخ فرید مرتضے خان میر بخشی با لشکر گران براے
تسخیر قلعه کانگره تعین شده بود و راجه سورج مل ولد راجه باسو را بعد فوت پدرش
بمنصب دو هزاری سرفراز فرموده همراه شیخ تعینات نموده بودند راجه سورجمل
در مقام ناسازی و فتنه پردازی آمده با مردم شیخ طریق مخالفت و منازعت
پیموده شیخ صورت حال را بدرگاه والا عرض داشت و راجه بجرمت

جلوس والا مطابق سنه ۱۰۳۱ روز سه‌شنبه آن قلعه آسمانی ارتفاع مفتوح گشت و بعد
معروض اقدس باعث جمعیت و انبساط خاطر گردید و راجه بکرماجیت مورد وفور
عنایات قدسی گشت ٭

نهضت موکب والا بعد سیر کانگره بعرصه دلگشای کشمیر

حضرت خاقان زمان از دار الخلافه اکبرآباد نهضت فرمودند چون نواحی دسوهه
مورد خیام والا گشت اعتماد الدوله برحمت حق پیوست و نقل متواره از اعمال
دسوهه برلب دریای بیاه مدفون کردند و عمارت عالی بر سر مزارش اساس نهادند
و محال جاگیر و اسباب امارت و تمامی نقد و جنس آن مغفور بنورجهان بیگم مرحمت
گشت و ازانجا متوجه پیشتر شدند چون راه کهسار و کریوه‌های دشوار گذار بود
اردوی بزرگ در نواحی سیبه گذاشتند و با جمعی از مخصوصان و اهل خدمت متوجه
سیرگاه گشتند و از سیبه بچهار منزل ساحل دریای بان گنگا مضرب خیام والا گشت
و راجه چنبه که به بست و پنج کروهی کانگره واقعست و در کوهستان عمده‌ترین
زمینداران است و گاهی بفرمان روای دهلی روی نیاز نیاورده برادر خود را با
پیشکش لایق بدرگاه معلی فرستاد و ازانجا آن حضرت بر شده از قلعه کانگره تشریف برده
تماشا فرموده بانگ نماز و شرایط اسلام بتقدیم رسانیدند و حکم شد که مسجدی
عالی احداث و تعمیر نمایند بعد سیرگاه قلعه در بهون که پایان قلعه واقعست تشریف آوردند
و در زیر چتر کلانی که بر سر بت چندی از زمان پاندوان نشان میدهند چتری خوردی
از طلا ایستاده کردند و چند روز در آن سرزمین بسیر و شکار اشتغال داشته و ازانجا
نهضت فرموده بتماشای جوالا مکهی تشریف آوردند آن مکانیست دوازده کروهی
کانگره نزدیک بکوهی کلان که سر بفلک کشیده دارد و در آن مکان شبانه روز از زمین شعله
آتش زبانه میزند بعضی مردم اهل تعصب نشان داده‌اند که در انجا کان گوگرد است و از
اثر حرارت آن آتش شعله می افروزد و بموجب حکم اقدس بامتحان انداز و آتش و تخمین کان
گوگرد زمین را کندیدند و آب پاشیدند بوی از گوگرد و اثری از کان ظاهر نشد
و اصلا آتش منطفی نگردید آن را از حکمتهای ایزدی انگاشته بازآن حجره را

دو مهتاب و حوض بیست و دو مهتاب و ارتفاع یکصد و چهار درعه و دو حوض کلان
درون او است تاریخ آغاز اساس این قلعه جز عنایت جهان آفرین هیچکس نمیداند و در هیچ
نسخه اندراج نیافته قطعه

زان حصانت که طرفه باره او — در علو از ستاره دارد عیار
محکم او حصن اختران ثابت — بوم او بام گنبد دوار

اعتقاد مردم آن دیار آنست که آن قلعه به سبب صعوبت گاهی از قومی بقومی
دیگر انتقال نیافته و بیگانه دست تسلط بر و نرسانیده و از ابتدای ظهور اسلام
در هندوستان هیچ یکی از فرمان روایان دهلی بر و دست تصرف دراز نکرده
سلطان فیروز شاه با وجود آن همه حشمت و شوکت و استعداد خود بران سرزمین
رفته به تسخیر آن قلعه پرداخت و مدتی محاصره داشت چون دانست که استحکام و
ساخت قلعه بحدیست که تا سامان قلعه داری و آذوقه قلعه نشینان بوده باشد افتتاح
آن از محالست کام ناکام مصالحه کرده و به آمدن راجه آنجا در حضور خورسندی نموده
برگشت و نیز بعضی فرمان روایان دیگر لشکرها به تسخیر آن قلعه میفرستادند و کاری
از پیش نرفت و در عهد خلافت حضرت بادشاه غفران پناه نیز بارها افواج تعیین کرده
ا صورت افتتاح در آئینه تردد و تلاش معاینه نگشت درین ولا راجه بکرماجیت محاصره
نموده مورچلها قسمت کرده مداخل و مخارج آذوقه مسدود ساخته بتدابیر صایبه و
افکار ثاقبه کار بر اهل قلعه تنگ ساخت چون مشیت ایزدی اقتضا آن کرد که سلسله
حکومت منقطع و ازان حصن حصین و قلعه خدا آفرین که در صورت حصانت و استواری
مرغ اندیشه بکنگره تسخیر آن نمیرسد و طایر خیال بشرفه ارتفاع آن نمیتوان پرواز کرد
منقطع گردد و رایت اسلام بران قلعه چه بلکه تمامی آن دیار کهسار بلند شود ذخیره و غله
ازان قلعه نزدیک باخر رسید و جزوی که ماند دران کرم افتاده و از کار رفت قلعه
نشینان چهار ماه علفهای خشک بی نمک جوشانیده خوردند چون بغایت تنگ
شدند و کار بهلاکت رسید و امید نجات بلکه توقع حیات نماند بناچار راجه تلوکچند
امان خواسته کلید قلعه پیش راجه بکرماجیت فرستاد و بوساطت راجه جگت سنگه
بعد از گرفتن قول و حصول جمعیت خاطر آمده ملازمت کرد و بتاریخ غره محرم سنه ۱۰۳۰

القصه آن حضرت بعد سیر کشمیر بے نظیر معاودت بهندوستان فرمودند چون اثر دم گرفتگی وکوتاہی نفس بان حضرت ظاہر گشت و رفته رفته باشتداد کشید و از اشتداد این مرض هوائے ہندوستان بمزاج قدسی ساز گاری گشت بنا بر آن از سنه شانزدهم جلوس والا مقرر گشت که در ہر سال اوائل بهار نزول مقدس عالی بکشمیر بے نظیر و در ایام زمستان معاودت بهندوستان شود و در ہر منزل مختصر عمارت احداث کردند تا در وقت برف و باران و شدت سرما که خیمه خوشش نیاید دران عمارت بسر برند و باسایش بگذرانند۔

در بیان بغی بادشاهزاده شاهجهان

ماجرائے احوال بادشاهزاده برین منطر است که در سال دویم جلوس والا منصب هشت هزاری ذات و چهار هزار سوار سر افراز گشت بعد ازانکه در سال هشتم صبیه ابو الحسن المخاطب باصفخان خلف اعتماد الدوله در عقد نکاح شاهزاده در آمده بهشتاد گل مخاطب گشت بمنصب ده هزاری ذات و شش هزار سوار سرافرازی یافت پس از چند گاه پانزده هزاری ذات و هشت هزار سوار عطا گردید چون فتح ولایت رانا نمود و پسر را نا را بدرگاه والا آورد و بست هزاری ذات و ده هزار سوار و شاه خورم خطاب مرحمت گشت پس ازانکه بمهم دکن تعین شدند خطاب شاهجهان که مقارن باسم مبارک خاقان زمان بود و منصب سی هزاری ذات و بست هزار سوار عنایت کرده انواع تلطفات فرمودند ازانجا که صبیه نورجهان بیگم که از صلب علی قلی شیر افگن بود در حباله مناکحت شاهزاده سلطان شهریار در آورده بودند از محبت نورجهان بیگم که امور سلطنت بقبضه اقتدار او بود جانبداری شاهزاده شهریار می کرد و به بادشاهزاده شاهجهان سوالمزاج می بود بعد انانکه بادشهزاده از مهم دکن معاودت نموده بماندو رسید پرگنه دهول پور بجهانگیر خود استدعا نمود و بتصدی سرکار خود تعین کرد و اتفاقا پیش از رسیدن عرضداشت بادشاهزاده ان پرگنه را نورجهان بیگم بجهانگیر شاهزاده شهریار تنخواه کرده بود و شریف الملک گماشته شهریار بران تصرف داشت گماشتهاے ہر دو شاهزاده دران پرگنه بایکدیگر در آویختند درین آویزش تیرے بر حدقه چشم شریف الملک رسید و او از یک چشم کور گشت این معنی باعث زیادتی

بعمارات متین درست نمایند و در حواشی آن مکان بموجب حکم والا عمارت درست
کردند سلطان فیروزشاه نیز در ایام سلطنت خویش چون بتسخیر کانگره متوجه شده در جبال
کهی رفته زمین کاویده و آب پاشیده و بود تحقیق پیوست که کان گوگرد نیست از
عجایب قدرت قادر حقیقی است که از آغاز آفرینش خود بخود آتش شعله افروز میگردد
آن حضرت از تماشای آن امکنه و سیر و شکار بغایت مسرور شده متوجه کشمیر شدند
اگرچه در راه کشمیر بسبب نشیب و فراز و صعوبت طرق و دشوار گذاری جبال و بلندی
کریوه‌های و دره‌های مغاک تصدیع بسیار میگردد و عبور پیاده بدشواری می‌شود
چه جای سوار و چارپای باربردار لیکن بعد نزول بکشمیر لطافت و نزاهت آن
خطه دلکشای تلافی و تدارک رنج و محنت این همه مسالک مهالک و محن و
مشاق آن راه و جایگاه میگردد هرچند کوچه و بازار شهر خالی از حرکت نیست و مردمش
بد معاش و بد لباس و بد طینت و بدخو هستند تمام صحرا و کوه از انواع شقایق و ریاحین
نمونه بهشت برین است و از گونه گونه گل و میوه دم مساوات بباغ جنت میزند
و هر طرف جویهای دلجو و آبشارهای مسرت افزا و چشمه‌های شیرین باعث تماشای
نظارگیان است بیت

کشمیر مگو رشک پری خانه چین است　　تحقیق بهشتی است که بر روی زمین است

القصه آن حضرت از کانگره متوجه شده بعد قطع مراحل در خطه دلکشای کشمیر نزول
اقبال فرمودند و تماشای سیرگاه‌های نزهت افزا و سیلاگهای مسرت پیرا نموده
بغایت محظوظ شدند در زمان بودن در خطه دلپذیر کشمیر روزی سلطان محمد شجاع
خلف بادشاهزاده محمد خرم در دولتخانه بازی طفلانه میکرد اتفاقاً بازی کنان بر دریچه
جانب دریا رفته بمجرد رسیدن سرنگون بزیر افتاد قضارا پلاسی ته کرده زیر دیوارها
نهاده بودند و فراشی متصل آن نشسته سر سلطان بپلاس رسید و پاها بپشت فراش
خورده بر زمین افتاد با آنکه از هفت درعه ارتفاع بزیر افتاد آسیب نرسید و حمایت
الهی شامل حال گردید پیش ازین چهار ماه جوتک رای منجم گفته بود که سلطان از جای
بلند خواهد افتاد و او را آسیبی نخواهد رسید از وقوع این معنی صدقات و خیرات بسیار کردند
جوتک رای را بسونه و زر سنجیده گشت و باضافه مواجب و عطای انعام سرافراز گردید

مقرر شد بعد نهضت از لاهور افواج قاهره بر سر شاهجهان تعین گردید شاهجهان بعد
رسیدن در اکبرآباد از استماع نهضت رایات عالیات بطرف کوتله میوات شتافته
داراب پسر خانخانان و راجه بکرماجیت و دیگر امرای خود را بر روی افواج بادشاهی
که بر او تعین شده بود مقرر گردانید و خود نیز مستعد شد تا که عساکر طرفین باهم رسیده
رو به پیکار آوردند و آتش محاربه مشتعل گشت بهادران جنگجو و مبارزان پرخاش
خو داد مردی و مردانگی دادند و هر یک کارنامه رستم و افراسیاب بظهور آوردند
درین کارزار لشکر بادشاهزاده غالب آمد و آثار فتح و ظفر نمودار گشت از انجا که مشیت
ایزدی بران رفته بود که بادشاهزاده چندگاه در تعب و رنج بوده باشد و شداید
سفر عاید حال گردد چه قانونی است مستمر و آیینی است مقرر که هرگاه اقبالمندی
را زمان حصول عطیه عظمی الهی و وقت احراز دولت نامتناهی نزدیک میرسد
در پیشگاه آن ایام مورد محن و مشاق می گردد تا چون بدرجه کمال رسد و قدوه مقصودے
متصاعدے شود و فال این نقطه عین الکمال اوے گردد و از گزند نگهبان سپند
بوده باشد **بیت**

گر فلک کار ترا برهم زند غمگین مباش میکند خیاط جامه قطع بهر دوختن

اتفاقا در عرصه کارزار بندوقچی زخمی نیم جان افتاده و بندوق تیر شده فتیله آتش
افروز در دست او بود و راجه بکرماجیت که جنگ مردانه کرده غالب مطلق شده بود
و دلیرانه بر لشکر بادشاهی می آمد چون نزدیک بان نیم جان بندوقچی در رسید قضا را
فتیله بر بندوق مذکور رسید و تیر آن از سینه راجه در گذشت بهمانجا قالب تهی کرد
از انجا که راجه مذکور از عمده های دولتخواه بادشاهزاده بود و خالی از تدبیر و شجاعت
نبود از کشته شدن او انتظام لشکر پراگنده گشت و بادشاهزاده از دیدن حال لشکر
خویش پای ثبات نتوانست محکم کرد و بالضرور از انجا کوچ نموده بجانب ماندو راهی
گردید و حضرت خاقان زمان از استماع این فتح متوجه اجمیر شدند و شاهزاده
سلطان پرویز را که درین نزدیکی از پتنه در حضور مقدس رسیده بود با مهابت خان
و راجه نرسنگدیو بندیله و راجه گجسنگه راتهور و راجه جی سنگ کچهواهه و دیگر امرا
که چهل هزار سوار بوده باشند بر سر شاهجهان تعین نمودند و اتالیقی شاهزاده پرویز

آشوب شورش گردید فتنه و فساد بلند شد بادشاهزاده عرضداشت متضمن عجز و نیاز ارسال
داشت و افضل خان دیوان سرکار خود را بملازمت اقدس فرستاد که هر چه غبار
شورش فرونشاند اما بداندیشان نمی خواستند که رفع فساد گردد و مقدماتیکه موجب
ازدیاد شورش بوده باشد درمیان می آوردند چنانچه آصف خان را بجانبداری بادشاهزاده
متهم ساخته خاطر بیگم را ازین چنین برادر رنجانیدند و بیگم را برین آوردند که مهابت خان
را که با آصف خان عداوت دارد و به بادشاهزاده نیز بی اخلاص است از کابل
طلبداشته مقصدی شورش و فتنه باید کرد و هر چند فرامین والا و مناشیر بیگم در باب
طلب مهابت خان صادر می گشت عازم حضور نمی شد بالآخر صریح نوشت تا آنکه
آصف خان در حضور است رسیدن بنده متصور نیست اگر فی الواقع دولت
شاهجهان را برهم باید زد و آصف خان را بصوبه داری بنگاله بفرستید من بحضور رسیده
بتقدیم حکم والا پردازم بموجب نوشته مهابت خان آصف خان را به بهانه آوردن
خزانه بطرف اکبرآباد فرستادند و امان الله پسر مهابت خان را بمنصب سه هزاری
ذات و دو هزار سوار سرفراز فرمودند و فرمان صادر شد که او را نیابتا در کابل
گذاشته متوجه آستان بوس گردد بموجب حکم قضا توام مهابت خان از کابل در حضور
معلی رسید و حکم شد که محال جاگیر شاهجهان را از میان دوآب وغیره تغیر کرده بجاگیر
شاهزاده شهریار تنخواه دهند شاهزاده شاهجهان باستماع این خبر از ماندو متوجه حضور
پرنور گشت چون این معنی بعرض والا رسید از لاهور نهضت باکبرآباد فرمودند و از
فتنه سازی کوته اندیشان و اغوای نورجهان بیگم شورش فتنه و فساد بلند شد و
چنان فرزند اقبال پیوند را که غیر از اطاعت و فرمان پذیری امری دیگری
نداشت بزور و عنف در کبر سن و ضعف و بیماری بموجب بر سر ستیزه
آوردند مثنوی

عزیزان را کند کید زنان خوار | ز کید زن بود دانا گرفتار
ز مکر زن کسی عاجز مبادا | زن کیشاد خود هرگز مبادا

اکثر امرا بتهمت ارسال رسل و رسایل بطرف شاهجهان ماخوذ شدند و بعزل منصب
و جاگیر معاتب گشتند و درین هم‌ها تدبیر امور و ترتیب افواج بمهابت خان

ازگل ساخته استحکام آن نمود درین اثنا شاهزاده پرویز و مهابت خان با لشکر بسیار
در رسیدند و بمقابله جنگ رو داد و راجا بهیم پسر رانا کرن که سردار لشکر شاهجهان
بود در معرکه کشته شد ازین جهت هزیمت بر لشکر شاهجهان افتاد و غیر از قورچیان
و عبدالله خان اکثری نماند شاهجهان بمقتضای شجاعت ذاتی و دلاوری فطری
دل بر مرگ نهاده اسپ بر انگیخت و اسپ سواری خاصه زخمی شد درین اثنا
عبدالله خان جلوه گرفته شاهجهان را از جنگ گاه برآورده و از آن اسپ فرود آورده
بر اسپ خود سوار کرده بجانب پتنه برد و چون افواج بادشاهی نزدیک پتنه رسید
شاهجهان از آنجا برآمده و بودن دران دیار صلاح ندیده در گذرنگر آمد چون دران
ایام که سال نوزدهم جلوس والا بوده باشد سلطان مرادبخش قدم در عالم وجود نهاده
بود آن تازه نهال گلشن سلطنت را با والده ماجده ایشان در قلعه رهتاس گذاشته
متوجه پیشتر شد و داراب خان پسر خانخانان را که سوگند داده از قید خلاص کرده بصوبه
داری بنگاله مقرر نموده بود هرچند طلب داشت او عذرها در میان آورده بملازمت
نیامد از آنجا که زن و پسر او بطریق یرغمال نگاه داشته بودند بعد از آنکه ازو خلاف حکمی
و عدم اطاعت بظهور پیوست زنش را در قلعه رهتاس فرستادند و پسر جوان او را
عبدالله خان بقتل رسانید و بسبب غلبه لشکر بادشاهی بودن در ولایت بنگاله صلاح
وقت ندانسته براهی که آمده بود از بنگاله باز در دکن رسید و در اثنای راه سلطان
مرادبخش در حرم قدسی بملازمت رسید چون رسیدن شاهجهان از بنگاله در دکن معروض
مقدس گشت حکم شد که شاهزاده سلطان پرویز و مهابت خان با لشکر همراهی بدفع
شورش شاهجهان باز بدکن برسند لهذا شاهزاده و مهابت خان از پتنه روانه شده
بطرف دکن رفتند و داراب خان پسر خانخانان را که از شاهجهان جدا شده و بلشکر بادشاهی
ملحق گشته بود برحسب حکم والا بقتل رسانیدند و خانخانان را در حضور معلی قید کردند
شاهزاده پرویز و مهابت خان قطع مراحل نموده در مالوه رسیدند و شاهجهان بسبب
رسیدن افواج بادشاهی بودن در دکن صلاح وقت ندیده به دار الخیر اجمیر رسیده
از آنجا توقف ناکرده از راه جیسلمیر بصوب ته‌ته آمد و قصد ایران نمود و سلطان دارا شکوه
و سلطان محمد شجاع و سلطان محمد اورنگ زیب پسران خود را بدرگاه معلی فرستاد

بدست آورده از وبانیافت نمایند اگر حرفے حسابی داشته باشد بدرگاه والا زود
رسیده نشان دیوانیان عظام نماید چون فدائی خان از حضور پر نور رخصت شده در
مالوه رسید حکم والا رسانید مهابت خان از شاهزاده سلطان پرویز رخصت شده عازم
درگاه آسمان جاه گردید و خانجهان لودی از گجرات رسیده بخدمت شاهزاده سلطان
پرویز قیام نمود مهابت خان بعد قطع منازل بر لب دریاے بهت که آن حضرت
متوجه سیر و شکار کابل بودند نزدیک اردوے معلی رسید چون طلب داشت
او بتحریک آصف خان بود و پیش نهاد خاطر آصف خان آنکه او را بهر وجه خوار و
بے عزت ساخته دست تعرض در ناموس و مال و جان او اندازد چنانچه
مهابت خان دختر خود را به برخوردار ولد خواجه عمر نقشبندی نامزد کرده بود آن
جوانک را بموجب التماس آصف خان سر برهنه کرده و دست بر گردن بسته
در حضور والا کوره کاری کرده در قید نمودند و حکم شد که آنچه مهابت خان باو داده
است فدائی خان از و باز یافت نماید قریب یک لک روپیه از نقد و جنس ازو
گرفتند و نیز محمد محسن کروری پرگنه بتاله را که خسرزاده مهابت خان بود قید کرده بضرب
و شلق زرها باز یافت کردند مهابت خان از منصوبه آصف خان واقف شده پنجهزار
سوار راجپوت جرار همراه داشت که اگر کار برخلاف روے دهد جان نثار گردد
و از طرز آمدنش حرفهاے ناملایم زبان زد مردم شده بود چون خبر آمدن او نزدیک
اردوے معلی بعرض والا رسید حکم شد تا مطالبات بادشاهی بدیوانیان اعلی ادا سازد
و مدعیان خود را تسلی نماید و فیلان بنگاله را از نظر بگذراند و کورنش مسدود است آصف خان
با چنین عمده قوی بازو رکن السلطنت عداوت کرده در نهایت غفلت و عدم احتیاط
بوده بادشاه را بدین روے آب گذاشته خود با عیال و اطفال و اعمال و اثقال و
خدم و حشم خویش از راه پل گذاشته آن روے آب رفته منزل نمود و اکثر امراے
و کارخانجات بادشاهی نیز از دریا گذشت و قلیلے مردم این روے آب ماندند درین
وقت که گرد و پیش دولتخانه والا کسے نبود مهابت خان قابو یافته با چهار هزار سوار
راجپوت از منزل خود سوار شده اول بر سر پل رسید و معتمدان خود را با دو هزار
سوار گذاشت که پل را آتش داده نگذارند که احدی از امراے آن روے

چون در تهته شریف الملک نوکر شاهزاده شهریار قیام داشت از خبر آمدن شاهجهان
جمعیت فراهم آورده توپ و تفنگ بر قلعه نصب کرده متحصن گردید و شاه بر دور قلعه
منزل نموده چند روز بجنگ پرداخت و چندے از مردان کاری شاه بکار آمدند چون
کارے از پیش نرفت بخاطر قدسی شاه والاجاه رسید که تسخیر تهته و وقت ضایع کردن
از صلاح دور است همدرین اثنا خبر رسید که شاهزاده سلطان پرویز در دکن ودیعت
حیات سپرد و مهابت خان در حضور رفته و خانجهان لودی در دکن قیام دارد و درین
صورت شاهجهان ولایت دکن را خالی دانسته پیش از آنکه مهابت خان که روبروی
شاه بجانب تهته تعین شده بود برسد با وجود بیماری و ضعف که دران ایام طاری
احوال شده بود از راه ولایت بهار و گجرات متوجه دکن شد و بعد قطع مراحل و طی
منازل در ناسک ترنبک از مضافات احمدنگر بنگاه خویش درانجا گذاشته رفته
بود نزول اقبال فرموده در جنیر اتفاق اقامت افتاد و درانجا بوده در فکر اخراج
خانجهان لودی از دکن مصروف گردید *

بیان رسیدن مهابت خان در حضور اشرف اقدس و مصدر گستاخی گردیدن و آصف خان را قید کردن

چون ارادت الٰهی بران شد که چشم زخمی بحضرت خاقان زمان برسد امری که از صلاح
دور و بعید از نزدیک بوده باشد بمنصه ظهور رسید یعنی مهابت خان که مصدر چندین
خدمات نمایان و ترددات شایان شده بود بموجب التماس نورجهان بیگم و آصف خان
بیموجب مورد عتاب گشت و فدائے خان از حضور تعین گردید که مهابت خان را
از شاهزاده سلطان پرویز جدا کرده روانه بطرف بنگاله سازد و حکم شد که خانجهان لودی
از گجرات آمده بجائے مهابت خان اتالیق شاهزاده باشد و اگر مهابت خان برفتن بنگاله
راضی نشود جریده بدرگاه والا بیاید و نیز حکم شد که زر کلیه مطالبه سرکار معلی که بر ذمه
مهابت خان طلب است ان را معه بلغے که از محال جاگیر امرایان بزور و تعدی متصرف
شده و درگاه بے اینها استغاثه داده اند و هم فیلان نامی که از بنگاله درآن حدود

چه خوش گفت آن بهار عشق پرور | که بو از مشک و رنگ از گل شود دور
کسی بیرون بود ز امکان عاشق | که گوید ترک جانان جان عاشق

در زمانیکه آن حضرت بخانه مهابت خان تشریف آورده بودند نورجهان بیگم فرصت یافته
از آب گذشته بمنزل آصف خان رفته بود مهابت خان ازین سهو و خطا تاسف
میخورد بخاطرش رسید که آن حضرت را بدولت خانه والا برده بهر وجه نورجهان بیگم
را بدست آورده از جانب او نیز خاطر واپرداخته باین قصد آن حضرت را بدولت سرای
معلی آورده و دران روز و شب آن حضرت بمنزل شاهزاده شهریار گذرانیدند و هرچه
مهابت خان میگفت می کردند چون نورجهان بیگم آنطرف دریا صفوف آراسته
بتدارک میکوشیدند حضرت مقرب خان را نزد آصف خان فرستاده منع کردند
که جنگ درمیان انداختن صلاح نیست و بجهت اعتماد انگشتری مبارک بدست
او فرستادند روز دیگر آصف خان و خواجه ابوالحسن فوجها آراسته قرار بجنگ
دادند چون پل را کسان مهابت خان آتش داده بودند در صدد بدست آوردن پایاب
شدند ابوطالب پسر آصف خان بهرحال از آب گذشت و اکثر همراهانش غرق شدند
آصف خان درمیان آب رسیده بود که ابوطالب و دیگران باندک جنگ برگردان
شده بازگشتند آصف خان نیز از میانه راه برگشت و نورجهان بیگم فیل سوار از
دریا گذشته بردم تاکید عبور می کرد و جنگ درمیان بود درین وقت تیرے بیکی
از پرستاران بیگم که در عماری فیل نشسته بود به بازو رسید بیگم بدست خود از بازو
او تیر برآورد و خون بسیاری جاری گشت و لباسها خون آلود گردید و نزدیک فیل
بیگم بسیاری مردم بقتل رسیدند و فیل سواری بیگم زخمی چند برداشته برگشت
و خود را بدریا انداخت و شناکرده از دریا گذشت ناگزیر بیگم بعد گذشتن از دریا
در دولتخانه بادشاهی فرود آمد آصف خان که این همه شورش از و بود چون بیقین
دانست که نقش نوعی نشسته که از جنگ مهابت خان خلاصی ممکن نیست لهذا
با ابوطالب پسر خود و دو صد کس دیگر از همانجا روانه شده قطع منازل نموده در
قلعه اتک بنارس که جاگیر او بود رفته متحصن گردید چون صلابت مهابت خان در دل
امرا غالب آمد خواجه ابوالحسن و دیگر امرا سوگند آن غلاظ و عهود و شداد از

آب بدین سمت عبور تواند کرد و خود بدروازهٔ دولتخانهٔ والا رسیده از اسپ پیاده
گشته با دو صد راجپوت بدرون شتافت و تختهٔ دروازهٔ غسل خانه را شکسته
اندرون رفت پرستاران حرم سرا حقیقت را بعرض رسانیدند آن حضرت از
اندرون خرگاه برامده بر پالکی نشستند مهابت خان پیشتر رفته کورنش بجا آورد و بر گرد پالکی
قربان گردیده معروض داشت که یقین کردم که از دست آصف خان خلاصی من ممکن
نیست و بی ادبی کرده خود را در پناه حضرت انداخته ام اگر مستوجب قتل و سیاست
هستم در حضور اقدس بسیاست رسانید درینوقت راجپوتان نوکر او فوج فوج مسلح
گشته دور سراپردهٔ بادشاهی فرا گرفتند غیر از چند کس از خدمتگاران نزدیک
آن حضرت نبود چون بی ادبی او خاطر اقدس شوریده شود دو مرتبه دست بقبضه
شمشیر کرده خواستند که آن بیباک را بزنند حاضران حضور مقدس التماس کردند
که وقت حوصله آزمائی نیست ازینجهت ضبط خود فرمودند و در اندک فرصت
راجپوتان اندرون و بیرون دولتخانه را فرا گرفتند مهابت خان بعرض رسانید که وقت
سواری اسپ است حضرت بدولت سوار شوند و این غلام در رکاب باشد
و دران وقت اسپ خود پیش آورد و غیرت سلطنت رخصت نداد که بر اسپ
او سوار شوند اسپ سواری خاصه طلبداشته سوار شدند چون دو تیر انداز راه
از دولتخانهٔ والا برامدند مهابت خان فیل حوضه دار پیش آورده التماس کرد که وقت
شورش است صلاح آنست که حضرت بر فیل سوار شوند بالضرور بر فیل سواری
فرمودند مهابت خان یکی از راجپوتان معتمد خود را در پیش فیل و دو راجپوت عقب
حوضه نشاند که هر کس از خواصان و خدمتگاران بادشاهی نزدیک می آمد بقتل میرسید
تا آنکه حضرت در خیمهٔ مهابت خان تشریف آوردند خان فرزندان خود را بر دور آن
حضرت قربان گردانیده و شرائط خدمتگاری و فرمان پذیری بتقدیم رسانید و
دست بسته ایستاده غیر از عجز و نیاز بر زبان نمی آورد و التماس میکرد هر چه حکم
شود بجا آرد و از انجا که آن حضرت مست بادهٔ عشق و اسیر دام محبت نورجهان بیگم
بودند و ساعتی ازو جدائی نمی شدند درین حال دم بدم یاد آن کدبانو می کردند و غیر
از نقش بیگم حرفی بر زبان نمی آوردند نظم

بصوب تهته رفته است تبعاقبش شتافته مهم او را بانصرام رساند دوم آنکه متعلقان
را با همراهانش از قید برآورده به ملازمت اقدس بفرستد سوم آنکه طهمورث و
هوشنگ پسران شاهزاده دانیال مرحوم را که باو حواله شده بودند روانه حضور فیض گنجور
نماید چهارم آنکه لشکری پسر مخلص خان را که ضامن اوست و تا حال بملازمت والا نرسیده
حاضر گرداند در صورتیکه از فرستادن آصف خان و تقدیم احکام دیگر عدول نماید
فوج بر سر او تعیین می شود و استیصال او میگردد افضل خان رفته احکام مطاعه
بمهابت خان گذارش نمود مهابت خان پسران شاهزاده دانیال را حواله نموده اظهار
کرد که بموجب حکم والا روانه تهته می شوم و آصف خان را خلاص میتوانم اما خوف دارم
که بعد خلاصی آصف خان مبادا بیگم از روی عداوتی که دارد فوجی بر سر من تعیین کند
درینصورت هرگاه از لاهور بگذرم آصف خان را خلاص کرده روانه حضور پرنور
میتوانم افضل خان از پیش مهابت خان آمده پسران شاهزاده دانیال را از نظر گذرانید
آنچه مهابت خان گفته بود مفصل بعرض رسانید مکرر بزبان افضل خان حکم شد که خیریت
تو درین است که آصف خان را خلاص کنی والا ندامت خواهی کشید بالضرور مهابت خان
بموجب حکم والا عمل آورده آصف خان را طلبیداشت معذرت خواست و بعهد
و سوگند خاطر او را واپرداخته با همراهانش بحضور مقدس فرستاد لیکن ابوطالب
پسر او را بجهت مصلحت روزی چند نگاهداشته روانه تهته گردید از غرایب
آنکه شورش مهابت خان بر ساحل دریای بهت واقع شد و برو خلاصی آصف خان
و روانه گردیدن مهابت خان بسمت تهته نیز بر ساحل همین دریا اتفاق افتاد و بعد
چند روز ابوطالب خلف آصف خان و خواجه قاسم برادر خواجه ابوالحسن و وجیه الزمان
داماد او را عذر خواسته روانه حضور نموده منزل بمنزل روانه تهته گشت و پیش از
رسیدن او در آن حدود بادشاهزاده شاهجهان از تهته کوچ کرده بطرف دکن معاودت
نموده بود چنانچه سابقا تحریر یافته مهابت خان بعد رسیدن در تهته بدون حکم مقدس
رو بهندوستان آورده و ناهنجاری ازو بظهور پیوست بعد معروض اقدس حکم شد
که فوجی بر سر او تعیین شود خانخانان عبدالرحیم که از دست مهابت خان زخمهای
کاری بر جگر داشت بکار و افراغ مهم استیصال او بر ذمه خود گرفته رخصت شد

مهابت خان گرفته ملاقات کردند بعد سه روز نورجهان بیگم در حضور مقدس رسید آنحضرت
از ملاقات آن کدبانو خوشوقت شده و از ساحل دریای بهت کوچ کرده با مهابت خان
روانه کابل شدند چون تسلط و استیلای مهابت خان همچنان بود بعد رسیدن در اتک
بنارس درون قلعه رفته آصف خان و ابوطالب پسرش و پسر خلیل الله ولد میران
با دوازده کس دیگر بدست آورده در قید نمود و بعضی از مصاحبان آصف خان را
دستگیر کرده بقتل رسانید و آنحضرت چیزی نمیتوانستند حکم کرد با جمله بعد قطع مسافت
بدار الملک کابل نزول اقبال واقع شد از آنجا که مهابت خان و راجپوتان لشکر
دست برفتنه سازی دراز کرده بودند در هر باب دلیر گشته طریق بی باکی می
پیمودند روزی جماعه راجپوتان با احدی سرکار بادشاهی گفت و گو کرده
کار بجنگ کشید احدیان همه یکجا شده جنگ مردانه نمودند قریب هشتصد
راجپوت علف تیغ گردیدند و ازین معنی خفتی در رعونت مهابت خان راه یافت
و بعرض رسانید که باعث این فساد خواجه قاسم برادر خواجه ابوالحسن و بدیع الزمان
خویش او شده و چون رعایت خاطر مهابت خان در میان بود آنها را دستگیر ساخته
حواله کردند مهابت خان آن هر دو را سر برهنه کرده در بازار کابل بخواری و بی
عزتی گردانیده در قید نگاه داشت و از روزی که مهابت خان مصدر گستاخی گردید
بر همه کس غالب آمده بود و آنحضرت بر وجه مراعات خاطرش نمود وی فرموده
که تا حال جدائی او از حضور بنابر عدم اختیار بود و هر چه نورجهان بیگم در خلوت بعرض
میرسانید بی کم و کاست پیش مهابت خان اظهار می فرمودند و صریح میگفتند
که بیگم قصد تو دارد خبردار باش و نیز صبیه شاهنواز خان ولد خانخانان عبدالرحیم که
در عقد نکاح میرزا ابوطالب المخاطب بشایسته خان ولد آصف خان است صریح
قصد تو دارد و نورجهان بیگم در فراهم آوردن جمعیت سعی داشت تا آنکه از کابل معاودت
بهندوستان کردند و چون در حالی رهتاس نزول اقبال واقع شد ازان حضرت
بزبانی خواجه ابوالحسن بمهابت خان پیغام کردند که پیشتر روانه گردد والا کار
بجنگ میرسد بالضرور مهابت خان پیشتر راهی گشت بعد از آنکه از دریای بهت عبور
کرده بزبانی افضل خان چهار حکم صادر فرمودند اول آنکه بادشاهزاده شاه جهان

گیخت و جان بحق تسلیم کرد و مشاهده این حال مزاج اقدس با شرب گرائید و بر خاطر
مقدس کدورت گذشت ترک شکار کرده بدولت خانهٔ والا تشریف آورد و دیگر یا ملک
الموت باین صورت متخلق گشته بنظر آنحضرت درآمده بود و ازان ساعت قرار و
آرام از خاطر مقدس برخاست از بهیرم کله کوچ کرده در چنگس هتی و از آنجا در راجوری
نزول اقبال فرمودند و از آنجا بدستور معهود یک پهر روز مانده کوچ فرمودند در اثنای
راه پیاله خواستند همین که بر لب نهادند گوارا نیفتاد و برگشت و تا رسیدن بدولتخانه
چگونگی حال دگرگون تر دید آخرهای شب کار بدشواری کشید هنگام صبح نفسی چند
شمرده برآمد وقت چاشت روز یکشنبه بیست و هشتم شهر صفر سنه ۱۰۳۷ مطابق پانزدهم
آبان ماه الهی سال بیست و دوم جلوس والا در عمر شصت سالگی روح قدسی از آشیانه
خاک بال افشان بر ساکنان افلاک گردید و آثار رستخیز نمودار شد نور جهان بیگم که
از عنایات خاص آن حضرت سلطنت هندوستان می کرد خروش دل خراش
و نالهٔ جان تراش برکشید و گریبان جان از زخم و فغان بر درید و یاسمین مشک
آگین از چمن تارک کشیدند و گل رخسار را از خار ناخن تراشیدند و ابیان سبزه
بخاک و خون غلطید نظم

ببینید از تغابن سنگ میزد | طپانچه بر رخ گلرنگ میزد
ز ریحان سرو بستان را ... کرد | بچیدن سنبلستان را تنک کرد
دریغا زین زیانکاری دریغا | دریغا زین جگرخواری دریغا
نخواهم بی جمالش زندگی را | ملک جاودان پایندگی را
نهال عمر بی برگست بی او | حیات جاودان مرگست بی او
بقا نوشی وفا گیر نباشد | که من باشم که گیتی او نباشد
نخواهم کز و دیگر نشینم | جهان را بی جمال او ببینم
چه آسایش دران گلزار ماند | کز و گل رخت بند و خار ماند

درچنین وقت نور جهان بیگم هر چند آصف خان را نزد خود طلب داشت او غدرها
در میان آورده نرفت چون بادشاهزاده شاهجهان دور دست بود بسبب قضیه
ناگزیر مذکور جهانبانی انتقال بود و رود کار مملکت پراگندگی را دریافت آنکه مکان

و محال جاگیر مهابت خان و صوبه داری اجمیر بخانخانان مرحمت گشت خانخانان
بعد قطع منازل و طی مراحل در دار الخیر اجمیر رسید و مهابت خان که بعد معاودت
از تهته بسمت اجمیر رسیده بود تاب جنگ نیاورده در شعاب جبال ولایت
رانا رفته اقامت ورزید و خانخانان دران سمت در سنه ۲۱ جلوس والا در عمر هفتاد
و دو سالگی بجوار رحمت حق پیوست و مهابت خان از انجا عرایض نیاز مشتمل بر عقیدت
و اخلاص بخدمت شاهزاده شاهجهان ارسال داشت و بموجب منشور عالی که بطلب
او صادر گشت بجناح استعجال در جنیر رسیده بملازمت فیضدرجت مشرف گشته
مورد انواع مراحمت گردید و این معنی موجب ظهور نیر اقبال او گشت چون این
خبر بعرض مقدس رسید خانجهان لودی بخطاب سپه سالاری و صوبه داری دکن
سر افرازی یافت و مدتے اورا باشاهزاده شاهجهان کار محاربه و مجادله
درمیان ماند *

در بیان رحلت نمودن حضرت خاقان زمان بملک جاودان

در سال بست و دوم جلوس والا حضرت خاقان زمان مطابق معتاد متوجه کشمیر شدند
درین مرتبه در کشمیر بان حضرت بیماری غلبه نمود و ضعف و ناتوانی روز بروز
زیاده شد و در اوایل زمستان رایت مراجعت بر افراشتند و در منزل بیرم کله
بتماشا شکار پرداختند دران سرزمین کوهی است بلند و در ته کوه نشیمن بجهت
بندوق اندازی ترتیب یافته مقرر بود که چون زمینداران آهو را رانده بر تیغ کوه
بر آرند و بنظر اشرف در آرند آن حضرت بندوق راست کرده اندازند همین
که تیر بندوق باهو میرسید از تیغه کوه جدا شده معلق زنان بزمین می افتاد و
تماشائے غریب میشد درین وقت یکے از پیادہائے ان مرز بوم آهو را رانده
آورد آهو بر پارچه سنگی جا گرفته ایستاد و برابر نظر در نمی آمد پیاده مذکور خواست
که پیشتر آمده آهو را از ان مکان رمان سازد و بمجرد رسیدن در انجا نتوانست پا مضبوط
کرد و دست به برته زده قضارا برته کنده شد و آن پیاده از جا رسیده از ان کوه
آسمانی ارتفاع معلق شدن بر زمین افتاد و دستوانش خرد و شکست و اعضایش از هم

بلاهور فرستاده بودند لب دریای راوی متصل شاهدره در باغ مهدی قاسم خان
که نورجهان بیگم آن باغ را وقف داده بود بخاک سپردند و بر مزار مقدس عمارت عالی
تعمیر یافت شعرای خرده‌گزین اشعار رنگین در تاریخ فوت آن حضرت گفته‌اند
ازان جمله اینکه **نظم**

شهنشاه جهان ملک شاه جهانگیر · که صیت عدل او بر آسمان رفت
چو نورالدین محمد بود نامش · ازان از رفتنش نور از جهان رفت
چگویم نام وی کز عالم رفت · بعهد حشمتش نام و نشان رفت
گلستان جهان بی آب و رنگ است · بهار و آب او چون در جهان رفت
ازین اختر سرا چون رخت بربست · جهان غمگین شد و او کامران رفت
چو تاریخ وفاتش جست کشفی · خرد گفتا جهانگیر از جهان رفت

مدت سلطنت بست و یک سال و هشت ماه و چهار ده روز ❖

ابوالمظفر شهاب الدین محمد شاه جهان بادشاه غازی صاحبقران ثانی خلف سوم نورالدین محمد جهانگیر بادشاه

روز یکشنبه بست و دویم جمادی الاول سنه ۱۰۳۷ هجری در ایوان خاص و عام دولتخانه
والا واقعه دار السلطنت لاهور ارکان دولت و اعیان سلطنت سکه و خطبه بنام
نامی آن حضرت مقرر کردند دران وقت عمر گرامی بحساب قمری سی و هفت سال و
بحساب شمسی سی و شش سال بود چون آن حضرت در دکن قیام داشتند آصف خان
عرضداشت متضمن اتمام کار مدعیان سلطنت و استدعای تشریف شریف
ارسال داشت و پیش ازین روزی که بادشاه جنت آرامگاه رحلت نموده
آصف خان بنارسی نام هندوی را که در ره نوردی و تیزگردی بی همتا و در تند
روی و گرم روی یکتا بود در خدمت آن حضرت روانه کرده خبر قضیهٔ ناگزیر بحضرت
او حواله نموده انگشتری خود را برای اعتماد باو داده بود بنارسی مذکور دهم ربیع الاول
در عرصه بست روز از کجرهتی در جنیر که انتهای حد ولایت نظام الملک است رسید

با ظفرخان بہ استان شد و بجہت تسکین فتنہ و آشوب و انتظام پراگندگیہائے
روزگار سلطان داور بخش عرف بلاقی پسر شاہزادہ خسرو را از قید برآوردہ بر تخت سلطنت
نشانند و نیز سکہ و خطبہ بنام او نمودہ دل شورش زدہ او را بعہد و سوگند مطمئن گردانید
اما امرایان نظر بر آنکہ چون آصف خان استقامت و استدامت دولت شاہجہان
میخواہد سلطان داور بخش را گوسپند قربانی تصور نمودہ با آنکہ کورنش نمی نمودند چون
داور بخش و امرا در نواحی لاہور رسیدند شاہزادہ شہریار کہ در لاہور بود با استماع
واقعہ ناگزیر سر بسلطنت برداشتہ دست بخزاین و کارخانجات دراز داشت
بعد رسیدن سلطان داور بخش صفوف آراستہ رو بعرصہ پیکار آوردہ در اول
صدمہ انتظام افواج خود را پراگندہ دیدہ رو بفرار نہادہ و بقلعہ در آمدہ بپاے خود
بدام افتادہ و اکثر ہمراہانش قول گرفتہ آصف خان را دیدند روز دیگر داور بخش
در قلعہ ارک رسیدہ بر تخت خلافت نشست و شاہزادہ شہریار را کہ نتوانست قلعہ
ہم مضبوط نگاہداشت از درون حرم برآوردہ از فوطہ کمرش ہر دو دست بستہ پیش
تختگاہ سلطان داور بخش حاضر آوردند و او شرایط کورنش بجا آورد ہمان وقتے او را بمجلس
کردند و بعد دو سہ روز میل در چشمش کشیدہ از بینش معزول کردند چون شاہزادہ شہریار
طبع رسا و فطرت بلند داشت دران وقت این رباعی سے فی البدیہہ بر زبانش
رفت قطعہ

ز نرگس گلاب از چہ نتوان کشید　　کشیدند از نرگس من گلاب
اگر از تو پرسند تاریخ آن　　بگو کور شد دیدۂ آفتاب

بعد از چند روز طہمورث و ہوشنگ پسران شاہزادہ دانیال را گرفتہ مقید
ساختند چون عنان اختیار سلطنت بدست آصف خان بود و بر جمیع شاہزادہہا
و امرا تسلط داشت و میل خاطر و اعتقاد باطن او بجانب بادشاہزادہ شاہجہان بود
لہذا بعد چندگاہ بر حسب منشور عالی بادشاہزادہ والا قدر کہ از دکن بنام آصف خان
بعد استماع قضیہ ناگزیر صادر فرمودہ بود داور بخش و گرشاسپ برادرش و شہریار
و طہمورث و ہوشنگ را در لاہور رسانیدہ از صحراے عدم نمودہ از تمامی مدعیان
سلطنت خاطر پرداختہ بمبارکباد آن حضرت را کہ از حکم متی مصحوب مقصود خان

نواحی بجاگیرش مرحمت گشت و از گجرات نهضت فرموده متوجه اکبرآباد شدند و
در راه رانا کرن سنگ سعادت ملازمت دریافت خلعت خاصه با دهکدهکی لعل قطبی قیمت
سی هزار روپیه و شمشیر مرصع و خنجر و فیل خاصه و اسپ با زین طلا عنایت فرموده محال
جاگیرش بحال داشتند بعد رسیدن در اجمیر خانعالم و مظفرخان معموری و بهادرخان
اوزبک و راجه جی سنگ کچهواهه و راجه انیرای و دیگر امرای بادراک ملازمت
سعادت اندوز گشتند بست و هشتم جمادی الاول دهم دار الخلافه اکبرآباد نزول
اقبال فرمودند در ساعت میمون اشاعت اورنگ خلافت بجلوس اقبال مانوس
زینت و زیب یافت کارگذاران درگاه خلافت و منتظمان کارگاه سلطنت بارگاهی
شگرف که از رنگ آمیزی و دقوز زیبائی روی هوا نگارین می نمود بستونهای
طلا و نقره برافراختند و اطلاع آن را باپایهای مخمل زردوزی و زربفت
مغرق و مزین ساختند فرشهای ملون و بساطهای مزین گستردند و اسباب
طرب و نشاط و مواد فرح و انبساط مهیا گردانیدند نوای تهنیت و مبارکبادی
مسرت افزای زمانیان گردید و صدای کوس بهجت و شادی بگوش آسمانیان
در رسید ترانه سنجان شیرین نوا قمری اسا نشید خورمی برکشیدند و رامشگران جادو
ادا از پای کوبی و چرخ زنی دلها را در ربودند ایام نوبهار بهروزگار آشکار گشت
و زمان نوروزی بعالم روزی شد جهان پیر برگ و نوای نوجوانی از سرگرفت
و عالم دلگیر ساز و سامان عشرت بدست آورد و امرایان سپه سالار دست آرایان
تا مدار تسلیمات تهنیت و کورنشات مبارکباد تقدیم رسانیدند شعرای نکته سنج و
فضلای والا طبع باشعار دل پذیر تاریخ جلوس والا در سلک نظم کشیدند از انجمله
انکه میرشوقی گفته قطعه

پادشاه زمانه شاهجهان — خورم و شاد و کامران باشد
حکم او بر خلایق عالم — تا جهان باد و جهان باشد

حکیم کاشی گفته قطعه

پادشاه بحر و بر شاهجهان — کز سپهش چون مهر تابان آمده
سال تاریخ جلوسش چرخ گفت — وارث ملک سلیمان آمده

نخستین بمنزل مهابت خان که از چند روز بملازمت مقدس رسیده بود آمده صورت
واقعه گذارش نمود مهابت خان چون برق و باد بدر حرم سرای عالی رسیده خبر باندرون
فرستاد آن حضرت بیتوقف بیرون آمده بنارسی مذکور زمین بوس نموده حقیقت را التماس
کرد و انگشتری آصف خان را بنظر قدسی گذرانید حدوث این واقعه بر خاطر مبارک
گران آمد چون وقت تقاضای آن میکرد که در اخفا کوشیده شود والا العزو این خبر را
پنهان کردند و بموجب التماس مهابت خان و دیگر دولتخواهان روز پنجشنبه بیست و
سویم ربیع الاول از جنیر روانه شدند و بخط قدسی فرمان عالیشان بنام آصف خان
مشتمل بر رسیدن بنارسی مذکور و توجه رایات عالیات بسمت اکبرآباد مصحوب [illegible]
صادر گشت و نیز فرمان والاشان بنام خانجهان لودی صوبه دار دکن متضمن انواع
عنایات بعد و رپیوست او از واژگونی بخت قدر عنایت اقدس ندانسته بعهد
وسوگند بنظام الملک در ساخته ولایت بالاگهات که بتردد تمام بتسخیر در آمده بود تمامی
بنظام الملک داده به برهانپور آمده با جمعی از شورش طلبان اتفاق نموده مصدر
فتنه و آشوب گردید و جمعی از افغانان معتبر خود را با جمعیت فراوان در برهانپور
گذاشته با امرای پادشاهی که بظاهر دم موافقت زده خود را از شرارت او نگاه
میداشتند مثل راجه گج سنگه راتهور و راجه جی سنگه کچهواهه وغیره بماند و رسیده
اکثر ولایت مالوه متصرف شده و سنگ راه رایات عالیات گردید آن حضرت بحسب
تقاضای وقت مالوه را ان پور گذاشته بطرف گجرات تشریف آوردند سیف خان
صوبه دار گجرات در وقت آمدن آن حضرت از سمت تتهه در گجرات مصدر
گستاخیها گشته بود و درینولا جزای آن بسیار بخاطرش راه یافت چون همشیره کلان مهد
علیا حضرت ممتاز محل در عقد ازدواج سیف خان بود براعات خاطر آن عفیفه
از تقصیرات گذشته در گذشته تقصیرات سیف خان معاف فرموده او را از گرداب
اضطراب بساحل جمعیت آوردند و برای نظم امور ملکی هفت روز در احمدآباد
مقام گردید شیر خان بارهه بمنصب پنجهزاری ذات و پنجهزار سوار و صوبه داری گجرات
و میرزا عیسی ترخان بمنصب چهار هزاری ذات و دو هزار سوار و صوبه داری جهت
سرافرازی یافتند و صوبه داری اجمیر بسپهسالار مهابت خان مرحمت

مطاعه بنام صوبه داران و احکام قدسیه بفوجداران و عمل گذاران ممالک محروسه مشتمل بر اجرا
و تاکید معموری ملک و آبادی رعیت و تقدیم مراسم عدالت و امنیت طرق و مسالک
عز اصدار یافت و بیامن توجهات اقدس امور سلطنت و جهانبانی بتازگی رونق پذیرفت
و پراگندگیهای روزگار و برهم زدگیهای اقطار از سر نو انتظام یافت القصه آن حضرت
مدت مدیدی بعدالت گستری و رعیت پروری و جهانداری و جهانبانی گذرانیدند و بزور شمشیر
و اقبال و قوت سرپنجه طالع لازوال ملک گیری و گیتی ستانی نمودند چنانچه ماجرای تسخیر
دولت آباد و دیگر ممالک دکن و اطاعت و انقیاد سرکشان و گردن فرازان هندوستان
و فرمان پذیری راجهای دریابار و دشت و کوهستان و فتح قلعه قندهار و آمدن علی مردان
خان در حضور والا و بعد بیرون ولایت ایران و انتزاع بلخ و سایر قلعجات ازان و گریختن
رفتن نذر محمد والی آن ولایت و دستگیر گردیدن پسر اش مشهور و معروف آفاق و محمد وارث
کتابی موسوم بشاهجهان نامه متضمن واقعات و فتوحات آن حضرت بقید کتابت در
آورده این کمترین اگر بتفصیل پردازد باید که کتابی علیحده بتحریر در آید لهذا [illegible] سخن
عنان شبدیز خامه وقایع نگار معطوف ساخته باختصار پرداخته اختتام کلام بدعا
می نماید که در اواخر زمان آن حضرت بصلاح فرزندان والا فطرت و ندمای بلند
فکرت تقسیم ممالک بفرزندان والاشان بخاطر مقدس آورده و پادشاهزاده دارا شکوه
خلف بزرگ را در حضور طلبداشته ولی عهد و نایب مناب سلطنت نموده در اکثر
امور خلافت و جهانبانی دخیل گردانیده رتق و فتق مهمات و قبض و بسط امور بصوابدید
او می نمودند و پادشاهزاده محمد شجاع پسر دویم را بر ولایت بنگاله و پادشاهزاده اورنگ زیب
خلف سویم را بر ممالک دکن و پادشاهزاده محمد مراد بخش فرزند چهارم را که از همه خورد بود
بر ولایت گجرات تعین فرمودند و این پادشاهزادها در تنظیم و تنسیق امور آن ممالک
پرداخته برطبق احکام مقدس عمل می آوردند بعد مدت قضارا هفتم ذی الحجه سنه ۱۰۶۷
هجری مطابق سال سی ویکم جلوس والا در دارالخلافت شاهجهان آباد بآن حضرت عارضه
جسمانی روی داد و مزاج اقدس از مرکز اعتدال و قانون صحت منحرف گشت و روز
بروز رو در تزاید نهاد و مدت باستداد کشید و امراض متضاده باهم منضم گشته و قوای
بدنی ضعف و ناتوانی پذیرفت ازین رو اکثر عام و خاص و عمل خانه تشریف نمی آوردند

از میر محمد صالح بیت

تا بود از آدم و عالم نشان   شاه جهان ثانی شاه جهان[1]

مصرع جلوس شاهجهان داد زیب ملت و دین

بعد رین نزدیکی جشن ماهتاب بے ترتیب یافت کارگذاران اشغال سلطنت
بر حسب حکم والا دیوارہائے و صحن ہائے دولتخانہ را بچادر ہائے سفید درگرفتند
و تمامی اشجار و نہال باغچہ محاذی انجمن را بپارچہ سفید درگرفته بصنعت ہنرپردازی
برگ برگ و شاخ شاخ ہر شجر را نمودار ساخته و سراسر آلات و ادوات مجلس و
اسباب عیش را سفید کاری حاضر آوردند که از شعشعه انوار آن پرتو ماه بے رونق
گشت و دیده انجم از حیرت سفید گردید ماه تمام بہائے تماشائے آن بزم مطلع
سر شام از دریچه مشرق طلوع نموده انجمن افروز گیتی گشت از لمعات ضیا سراسر
عالم روشن گردید و از اشراقات صبح نورانی بر دمید ظلام شام خود را در
کنج تواری مستور ساخت و ظلمت شب در نقاب حجاب مخفی گشت منظوم

مهتاب شبے چو وصل محمود   بر روز کشیده پرده نور
شامش که گل سحر نموده   صبح بهزار در گشوده
نقشش بعنبر رخ عالم افروز   آبستن صد هزار نوروز
انداخته ماه نطع سیمین   رفته ز فلک سیاه گلیمین
شب تابے رنگ چون ستاره   افروخته شمع صد نظاره
نواب فلک بکامرانی   در دست کلید شادمانی
آفاق چو صبحدم شگفته   افلاک ز نور درگرفته
فرخنده دوے خجسته حالے   در طبع زمانه اعتدالے

مؤتمن الخلافه آصف خان از لاهور در اکبرآباد رسیده بادراک ملازمت اقدس
سعادت اندوز گشته مورد الطاف عواطف والا و مشمول اصناف عاطفت علیا
گردیده وکیل السلطنت و مدار الملک گشت و دیگر امرا و خوانین هر کدام در حضور
رسیده بقدر رتبه و موافق پایه خویش باضافه منصب سرافراز شده فرامین

(۱) شاه جهان باشد و شاه جهان •

نقل وصول انما ختسند بادشاهزاده دارا شکوه که دران ایام مدار انتظام امور خلافت
بر خود گرفته بود بعد رسیدن در اکبرآباد در صدد تدارک شورش برادران گردیده راجه
جی سنگه کچهواهه را که از عمدهٔ راجهای عظام و رکن رکین سلطنت ابدی الدوام بود با چندی
امرای نامدار و فیول بیشمار بادشاهی و فراوان سپاهی از خود و توپ خانه و سایر اسباب
جدال بسرکردگی سلطان سلیمان شکوه جبین خلعت خود چهارم ربیع الاول سنه الیه بر سر
بادشاهزاده محمد شجاع تعیین نمود سلیمان شکوه بعد طی مراحل و قطع منازل در عرصه چند
رسیده و دو نیم کروهی ان طرف بنارس بر کنار دریای گنگ بجا مسافتی یک و نیم کروه
که محمد شجاع دایره داشت نزول نموده آماده پیکار گردید بیست دوم جمادی الاولی
به بهانه تبدیل منزل و تغییر مکان آوازه کوچ در داده سحرگاهی که محمد شجاع در خواب الود
غفلت بود و تسویه صفوف رزم و جدال نموده ناگهان بر لشکر غنیم ریخت و بیا و علا آتش
کارزار برانگیخت محمد شجاع که بیخبر و نا تجربه کار بود با اندک آویزش دست از کار و کار
از دست داده خود را در کشتی رسانیده رو بفرار نهاد و سبب الکه جاسی توقف نماید تا
مونگیر رسید و تمامی اردو و کارخانجات و دواب و خزانه او بغارت رفت در مونگیر
اقامت نورزیده روانه بنگاله گشت و ولایت پتنه و مونگیر در تصرف کسان سلیمان
شکوه در آمده و از اهتمام کار محمد شجاع با کمال خاطر جمع نموده جمعی از نوکران محمد شجاع که درین
معرکه دستگیر شده بودند بادشاهزاده دارا شکوه در اکبرآباد طلبداشته بعد از اهانت
و تشهیر بقطع ید عقوبت نمود و از انجمله تنی چند جان گرامی نقد زندگی از دست دادند
در همان ایام که سلطان سلیمان شکوه را بر محمد شجاع فرستاده بود راجه جسونت سنگه را که از عمده
راجهای والاشان و برزیر شوکت و حشمت پیشوای امرای عالی مکان بود و اعلی
حضرت او را بمهاراجه خطاب داده و رکن السلطنت مید انستند با چندی از راجهای
ذی شان و امرای بلند مکان و خزانه فراوان و توپ خانه بیکران بیست دوم ربیع الاول
سنه الیه بصوب مالوه رخصت نمود که بحفظ قلاع انجا و ضبط معابر دریای نربده
قیام ورزیده دستبرد دکن گردد و قاسم خان را که از عمده امرای و داروغه توپ خانه
سرکار اعلی حضرت بود با لشکر فراوان و فوج جداگانه کرده برسر بادشاهزاده محمد مراد بخش
تعیین نموده مقرر کردند که بالفعل همراه مهاراجه جسونت سنگه تا مالوه برود و بعد رسیدن

عامهٔ خلایق چه جای امرای از حضور فیض محروم بودند ازینجهت در نظم و نسق معاملات ملکی و
مالی اختلال راه یافت بادشاهزاده محمد داراشکوه که ولی عهد بود درینوقت زمام انتظام مهام
ملک و دولت در قبضهٔ اقتدار و اختیار خود گرفته بنا بر مصلحت راه وصول اخبار
بأکناف و اقطار مسدود نمود و مردم خود تعیین کرده که خطوط وکلاے بادشاهزاده ها و
امرا و دیگر مردم از مسالک و شوارع میگرفت و بعضی وکلاے را در قید نگاه داشت
درینصورت بادشاهزاده ها و صوبه داران و حکام بلاد و امصار ممالک هندوستان بلکه
خوانین و امراے حضور مقدس حیات آن حضرت باور نمی کردند ازینجهت خلل عظیم در اطراف
ممالک گردید مفسدان در هر گوشه و کنار و سرکشان در هر صوبه و سرکار سر بشورش و
فساد برداشتند و رعایاے واقعه طلب ترک مال گذاری نموده تخم انحراف در مزرعه
تمرد کاشتند و حکام و عمال دست از حکومت باز کشیده در اماکن خود بیکار نشستند
تاجران و مسافران ابواب رهنوردی و سفر گزینی بر روے خویش بستند بادشاهزاده
محمد مراد بخش ازین خبر در گجرات رایت بغی بر افراشته بر تخت نشست و سکه و خطبه
بنام خود درست کرده مروج الدین محمد مراد بخش بادشاه خود را خطاب کرد و فوجے بر سر
سورت بندر فرستاد محمد شریف پسر اسلام خان را که از جانب بیگم صاحب متصدی آنجا
بود قید نموده انواع ایذا و اهانت کرده اموال بادشاهی و سرکار بیگم صاحب آنچه در آنجا
بود متصرف شد و میر علی نقی دیوان سرکار خود را که از بغی مانع بود در همین صدد در تغییر
بدست خود کشت و دست تعدی بر مال سرکار بادشاهی که در گجرات واقع بود و
اموال مردم دیگر دراز گردانید و نیز بادشاهزاده محمد شجاع در بنگاله همین طریق پیش
گرفت و بر سر فتنه لشکر کشید و از آنجا پیشتر آمده در بنارس رسید بادشاهزاده دارا شکوه
مقدمهٔ سرکشی و گردن کشی هر دو برادر بعرض مقدس رسانیده و تمهیدات و توجیهات
بسیار براے دفع این شورش اعلی حضرت را برین سخن آورد که از شاهجهان آباد نهضت
فرموده در اکبرآباد نزول اجلال فرمایند لهذا در عین اشتداد امراض و طغیان عوارض
که هنگام سکون و آرامش بود در بستم[1] محرم سنه ۱۰۶۸ بسمت اکبرآباد نهضت فرمودند بر کب
دریاے جمنا بر کشتی سوار شدند و پرده ها بر کشتی ها انداختند که [illegible]
میسر نشد عامهٔ خلایق بر حیات آن حضرت اعتبار نمی کردند تا آنکه در هم عطف اکبرآباد

---

(۱) بستم ٭

بقلم سوانح نگاری در آمده مدت سلطنت اعلی حضرت سی و یک سال و سه ماه و بست و دو روز*

ابوالمظفر محی الدین اورنگ زیب عالم گیر بادشاه خلف سویم شهاب الدین محمد شاهجهان بادشاه در سن چهل سالگی در سنه ١٠٩٧ سریر آرای خلافت گشت

چون ارادت قادر بیکمال و خواهش منعم عمیم الافضال اقتضای آن کرد که آفتاب عالمتاب عالمگیری از مشرق دولت و اقبال طلوع نماید و نسیم بهاری جهان پیرای اورنگ زیبی باغستان روزگار را طراوت و نضارت بخشد عالم پیر از فر دولت جوش جوانی از سر گیرد و جهان کهن از عدل و احسانش تجدید تازگی پذیرد لاجرم کارکنان آسمانی بر وفق تقدیر یزدانی امری که موجب طلوع کوکب سلطنتش از مطلع دولت و جلیله که باعث سطوع نیر خلافتش از برج اقبال تواند بود بمنصه شهود جلوه گر گردانیدند مصداق این کلام و منطوق این تمهید آنکه آن حضرت در دکن می شنیدند که دارا شکوه بدین و آئین هندوان مایل شده و برهمنان که علمای مذهب هنداند و جوگیان و سنیاسیان که درویشان دین ایشان هستند در صحبت خود راه داده آن مردم را مرشد کامل و هادی مطلق میداند و کتاب آن جماعه را که به بید مشهور است کتاب آسمانی و خطاب ربانی و مصحف قدیم میخواند و در صدد ترجمه آن شده اوقات عزیز را که بدل ندارد بدان شغل صرف می نماید و اشعار هندی از خود تصنیف نموده آن را تصوف محض می گوید و بجای اسم ایزد تبارک و تعالی اسم هندی که اهل هند آن را پربهو می نامند و اسم اعظم میداند بخط هندی بر الماس و یاقوت و زمرد و غیر آن نقش کرده در پوشاک پوشید و آن را تبرک تصور می نماید و از نماز و روزه و آئین مسلمانی انحراف دارد و درین ولا که بسبب بیماری حضرت اعلی را سر و برگ پرداخت امور جهانبانی نمانده و در تمامی اهتمام فرمان روائی دخیل گردیده و درین هنگام بجائی رسید که تغیر آن نزدیک رسیده بود

آنجا اگر مصلحت اقتضا نماید قاسم خان به دفع مراد بخش و اخراج او از گجرات متوجه گردد والا
کومکی مهاراجه بوده باشد القصه مهاراجه و قاسم خان بعد قطع منازل و طی مراحل در
اوجین که دار الایالت صوبه مالوه است رسیدند و دارا شکوه اگرچه دلجمعی تمام از
مدار امور خلافت بود و حضرت اعلی متوجه احوال او بودند اما از جانب بادشاهزاده
محمد اورنگ زیب خوف و هراس تمام داشت تمهید دفع شورش محمد شجاع و مراد بخش
بعرض حضرت اعلی رسانیده تمامی جنود دکن که در رکاب بادشاهزاده محمد اورنگ زیب
تعینات بودند بموجب فرامین مطاعه حضرت اعلی طلب حضور نمود و چون بادشاهزاده
معزالیه هم قلعه بیجاپور در پیش داشت و آن قلعه را محاصره نموده به بازوی شجاعت
و پایمردی رای صایب افتتاح آن نزدیک رسانیده بود از ینکه عساکر متعینه دکن
هم بموجب طلب از منصوبه دارا شکوه روانه حضور پر نور گردید بالضرور بمصلحت
وقت بعادل خان والی آنجا صلح درمیان آورده و یک کرور روپیه پیشکش مقرر کرده
و معظم خان را برای تحصیل وجه پیشکش گذاشته معاودت باورنگ آباد نمود و فتح
آن قلعه که نزدیک رسیده بود از منصوبه دارا شکوه در پرده توقف ماند و غیر از
معظم خان و شاهنواز خان و نجابت خان از عظم امرای دکن نماند و مرکز خاطر دارا شکوه
آن بود که چون لشکرها در حضور جمع شوند نخستین در دفع شورش محمد شجاع و مراد بخش نماید
بعد ان اتمام کار بادشاهزاده محمد اورنگ زیب کند بهمین منصوبه دکن از لشکرها خالی
گردانید دیگر آنست که هرگاه سلطان سلیمان شکوه که به محمد شجاع رفته مظفر و منصور شده
معاودت نماید تمامی لشکر که همراه او است بهمان جمعیت مجموعی در اوجین که پیشتر مهاراجه اقامت
دارد بفرستد لیکن نه بدانست مصرع

تقدیر دگر باشد و تدبیر دگر

بالاخر بادشاهزاده محمد اورنگ زیب از دکن آمده اول در مالوه بمهاراجه فتح یافته بعد
از آن نزدیکی اکبرآباد با دارا شکوه هنگامه رزم آراسته بزور سرپنجه اقبال و قوت طالع
لایزال فیروزمند گشت و در اکبرآباد رسیده اعلی حضرت را در گوشه نشانید و خود
اورنگ آرای خلافت گردید و در سال اول جلوس عالمگیری حضرت اعلی در قلعه اکبرآباد
یازدهم رجب سنه ۱۰۷۶ در عمر هشتاد و هفت سالگی بملک جاوید شتافتند چنانچه مفصل

استعداد رو به عمارات بلده برهانپور نزول اجلال فرمودند و عرضداشتی متضمن بیان
پرسی و استکشاف احوال بدرگاه حضرت اعلی ارسال داشته بانتظار جواب یکچند
اقامت ورزیدند و درین اثنا عیسی بیگ وکیل که او را داراشکوه قید کرده بموجب حکم
حضرت اعلی بعد چندگاه خلاص نموده بود در برهانپور رسیده بادراک ملازمت
سعادت اندوز گردید و اخبار آثار صحت حضرت اعلی بشدت تمام و استقلال داراشکوه
و آمدن مهاراجه با لشکرگران در مالوه گذارش نمود بنابرین عزیمت مستقر الخلافه اکبرآباد
بندگی بخاطر قدسی تقرر یافت روز جمعه بست و پنجم جمادی الثانی مطابق دویم فروردین
ماه الهی در زمانیکه خطبهٔ مواکب ربیع صیت شادمانی در اکناف گیتی انداخت
و شاه عالمگیر بهار با افواج ازهار رایت سلطنت بجانب گلزار افراخت تا لشکر
کافرکیش دی را که سه ماه طراوت ریاحین بود علف تیغ بیدریغ سازد و تختگاه
چمن و دار الملک گلشن را از شرارت خار بدنهاد و ناخلف دودمان گلستان پرداز
برفاقت جنود شبی و رخش آسمانی لوای توجه از بلده برهانپور بر افراختند

بیت

برای صواب و بعزم درست　　باهنگ نصرت کمر بست چست

و درین روز اکثر امرا باضافهٔ منصب و خطاب لایق سرافراز شدند و از آن
جمله محمد طاهر خراسانی صوبه‌دار خاندیس که پیش ازین پایه وزارت داشت بخطاب
وزیرخانی و سید شاه محمد بخطاب مرتضی خانی و میر ملک محمد حسین بخطاب بهادرخانی
و میر ضیاء الدین بهمت خانی و میر یوسف بسربلند خانی و خواجه عابد بمجاهد خانی و
دیگران بخطابهای لایقه سرافراز شدند چون شاه‌نوازخان باندیشه‌های
نادرست از رفاقت رکاب دولت تقاعد ورزیده در برهانپور مانده بود روز ششم
از کوچ برهانپور که قریب ده کروه منزل بود شاهزاده محمد سلطان را بجهة شیخ میر فرستادند
ایشان رفته شاه‌نوازخان را دستگیر کرده در قلعه برهانپور محبوس ساخته معاودت
نمودند و موکب والا از آنجا کوچ بکوچ متوجه شده برلب دریای نربده نزول
اقبال نمود عیسی بیگ وکیل که بخشی دویم شده بود بخطاب سرافراز خانی و خوش
حال بیگ قاقشال بقلیچ خانی و محمد طاهر داروغه توپخانه بصف شکن خانی و قاضی

عساکر متعینه از آنجا طلب داشته و مقدمات نالایق از طرف آن حضرت بمسامع حضرت
اعلی رسانیده و عیسی بیگ وکیل آن حضرت را بی صدور تقصیر در قید کرده اموالش
ضبط در آورد لهذا آن حضرت را حمیت دین مسلمانی و غیرت سلطنت و جهانبانی و
رشک برادری و جوشش نفسانی بران آورد که بعزم ملازمت حضرت اعلی روانه شوند
و در حضور والا رسیده و چندگاه بملازمت قیام ورزیده باستحکام مهام سلطنت
که فتوری و ارکان آن راه یافته پردازند و دست تسلط دارا شکوه کوتاه ساخته
حضرت اعلی را از قید استیلای او بر آورند اگر زیاده برین استقلال می یابد در
فرمان روای مطلق اللسان می گردد و دین هنود را رواج میدهد و نیز بخاطر آوردند
که بادشاهزاده محمد مراد بخش را همراه خود در حضور حضرت اعلی برده استشفاع جرایم
او نمایند بنابرین اندیشه جهان کشا عزم نهضت بجانب اکبرآباد مصمم نموده شاهزاده
محمد سلطان را با نجابت خان و فوجی از نبرد مردان شجاعت مند بطریق منقلا غره جمادی الاولی
سنه مطابق شانزدهم بهمن ماه الهی روانه برهانپور نمودند و شاهزاده محمد معظم را بصوبه
داری دکن مقرر کرده شاهزاده محمد اکبر را که در همان ایام سعادت ولادت یافته بود
با بیگیان سرادقات دولت در قلعه دولت آباد گذاشتند و شاهزاده محمد اعظم را برکاب
ظفر انتساب مقرر نموده روز جمعه دوازدهم جمادی الاولی در ساعت ظفر اشاعت
که بمنجمان فتح و نصرت قرار داده بودند از خطه فیض بنیاد اورنگ آباد نهضت فرمودند

نظم

زمانی که با فتح همراه بود | نظرهای طالع بسر راه بود
گران شد بپایش رخش رکاب | برآمد بچرخ بلند آفتاب

منشور عاطفت بنام بادشاهزاده محمد مراد بخش قلمی فرمودند که از گجرات متوجه مالوا
شوند و میر محمد عساکر را که بخشی دویم بود بخطاب عاقل خانی و حراست قلعه اورنگ آباد
سرافراز فرمودند و مرشد قلیخان را از تغیر میر ضیاء الدین حسین بخلعت دیوانی نواختند
و بحسب مصلحت معظم خان را که بموجب فرمان اعلی حضرت اراده اکبرآباد داشت
در فتح او صلاح نبود قید کرده در قلعه دولت آباد نگاه داشتند و اکثر امرا را باضافه
مناصب سرافراز فرمودند بعد قطع مسافت بست و پنجم جمادی الاولی مطابق دهم

و قرار بر جنگ داد و چون کیب راۓ آمده این معنی بعرض رسانید عرق غیرت بادشاهانه
بحرکت آمد و آتش قهر خسروانه زبانه زده تنبیه و گوشمال آن بدسگال دکیش مروی و
دین جیست واجب دانسته روز جمعه بیست و دویم رجب مطابق هفتم اردی بهشت
هنگام صبح که بادشاه عالمگیر مهر برادر زنگ چهارم سپهر بقصد انتقام جند دی شب
تیره روز تیغ ظلمت سوز از نیام کشیده و لشکر کافر کیش ظلام را انهدام داده عقد
آفاق بتهیه صفوف جدال و آرایش افواج اقبال و آراستن فیلان کوه شکوه و
پیش بردن توپ خانه و نواختن کوس جنگ و افراختن لواۓ رزم فرمان داده شد
مهر تابان فیل سوار و متوجه پیکار شده بند و افواج میمنه و میسره و هراول و چنداول
و قول و التمش و طرح مقرر کرده جاۓ نصب نمودند راجه جسونت سنگه چون
اهتزاز موکب ظفر طراز شنید لشکر رعب و هراس در جنود خوف و اضطراب بر
شهرستان خاطرش غالب آمد وکیل خود را بملازمت اقدس فرستاده اظهار عجز و
نیاز نمود و التماس کرد که مرا داعیه رزم و پیکار نیست عزم ملازمت دارم حکم شد که
چون بفرخی سوار شده ایم توقف معنی ندارد و اگر گفته او فروغی از صدق دارد
لشکر خود جدا ساخته تنها نزد نجابت خان بیاید خان مشار الیه او را بملازمت والا
خواهد آورد مهاراجه این معنی قبول نکرده چیزے جواب نداد و نفرستاد و آماده
جنگ گردید پنج و شش گهری روز برآمده از طرفین توپ و بان و تفنگ انداختند و
هنگامه پیکار گرم گردید نظم

بل آتش فتنه را کرد تیز — تو گوئے که بیدار شد رستخیز
چنان تیغ کین راست شد آتش بلند — که جستی زجا جوهرش چون سپند

درین اثنائے مکند سنگه و ردن سنگه را تهور دیال داس جهالا و ارجن گور و دیگر
راجپوتان مشهور از جانب مهاراجه دست از جان شسته جلو ریز بر توپخانه سرکار والا
آمده بجنگ پرداختند بیت

همه جاهل و سرکش و جنگجو — چو شمشیر آهن دل و سخت رو

مرشد قلی خان دیوان سرکار معلی با راجپوتان جنگ مردانه نموده درجه شهادت یافت
و ذو الفقار خان زخمی گشت راجپوتان از وقوع این حال دلیر و خیره شده واز

نظام مخلص خانی سرفرازی یافتند بعد عبور از دریای نربده قطع منازل و طی مراحل
نموده بتاریخ بستم رجب موضع دیپالپور مورد رایات عالی گشت و بست و یکم از آنجا
راه که از دیپالپور کوچ شد. و بود بادشاهزاده محمد مراد بخش از گجرات آمده بدریافت
ملازمت چهره مراد برافروخته آداب کورنش بتقدیم رسانید و نزدیک موضع دهرمات
پور جهت کوچ بسے از اوجین و اینده لشکر فیروزی اثر گردید از آنجا که خدیو عالم بمقتضای
وفور دانش خداداد نوعی ضبط گذرهای دریای نربده و مسالک دکن نموده بود
که راجه جسونت سنگه و قاسم خان اصلا خبر دکن و نهضت موکب والا از برهانپور
باین سمت نداشتند و این هر دو باتفاق یک دیگر بدفع مراد بخش تدبیرات می نمودند
و از اوجین کوچ نموده متوجه مقابله مراد بخش شدند و به کروهی کاچرود که میان
ایشان و مراد بخش سیزده کروه فاصله بود رسیدند چون مراد بخش خبر آمدن راجه
و قاسم خان شنید تاب مقاومت در خود ندیده عنان تاب گشته بجهت خدیو آفاق
روانه شده در نزدیکی دیپالپور چنانچه گذارش یافت رسیده ملاقات نمود راجه
جسونت سنگه بعد از سه چهار مقام در نواحی کاچرود شنید که مراد بخش کوچ نموده
رفت و از نهضت رایات والا بدین سمت اصلاً اطلاع نداشت و در تحقیق احوال
مراد بخش می بود که بهمین اثنای از نوشته راجه شیورام خبر عبور رایات عالیات از
دریای نربده دریافت نمود و نیز بعضی از نوکران و داستگوه از قلعه دهار فرار نموده
نزد راجه جسونت سنگه رسیده از آمدن موکب عالی اطلاع دادند راجه از استماع
این معنی متعجب شده از آنجا کوچ کرده روانه شد و در برابر دهرمات پور بفاصله یک کروه
فرود آمده آماده پیکار گردید

دربیان جنگ خدیو آفاق بمهاراجه جسونت سنگه و فتح و نصرت یافتن

خدیو عالم نظر بر آنکه گرد رزم برانگیخته نشود و خون مسلمانان ریخته نگردد کب رای
نامی برهمن که نغمه پرداز و دانای وقت بود نزد راجه جسونت سنگه فرستاده پیغام نمودند
که اراده جنگ عزم نیست از روی ملازمت حضرت اعلی داریم اگر صلاح آنست که آمده
ملازمت نماید و الا از راه برخیزد راجه این معنی قبول نکرده کب رای را رخصت نمود

وارجن سنگه گورودیال داس جهالا و موهن سنگه بود که تهورانه و دلیرانه آمده جنگ می نمودند و از سروران و عمدهای آن لشکر بودند سر در جیب فنا کشیدند و جمعی کثیر و فرقه انبوه همراه اینها سالک مسالک عدم شدند دران وقت قیامت نشان از مشاهده سطوت و جلال موکب والا راجه های سنگه بهیمو دیه مهاراجه سجان سنگه چند راوت و دیگر مردم از لشکر مهاراجه جدا شده با خیل و حشم و طبل و علم بجانب اوطان خود راهروان شدند مقارن این حال بادشاهزاده مراد بخش از جانب برنغار بر جنگگاه مهاراجه ریخته بغارت و تاراج پرداخت و این معنی باعث تزلزل در ارکان لشکر مخالف گردید و مهاراجه با وجود این همه شوکت و حشمت و دعوی تهور و جلادت از مشاهده این حال تیره و سطوت اقبال بی زوال خدیو عدو مال تاب نیاورده عار فرار بر خود پسندید و راه جودهپور مسکن خود پیش گرفت **بیت**

چنان بیم تاک و هراسان گریخت	که از تار با او گرانی گسیخت

بعد آن قاسم خان و دیگر امرا نیز روبفرار نهادند و مجموعه توپخانه و خزانه و فیلان و اسپان و اسباب و اشیای اینها بقید ضبط و تصرف اولیای دولت قاهره در آمد و متاع و اموال و سامان و خیام جنگگاه مخالفان بتاراج بهادران ظفرنشان گردید **نظم**

دلیران چو فارغ ز هیجا شدند	بتاراج جنگگاه اعدا شدند
ز دشمن که بخت گریزه داشت	همین سر بدر برد و سامان گذاشت
بدست اندر آمد بسی پا در پا	ز خون جمله را دست و پا در حنا
به بند آمد از هر طرف فیل مست	چو مستی که افتد کسی را بدست

القصه چنین لشکر گران و حشم بی پایان که راجهای عظیم الشان و عمدهای جلادت نشان با توپخانه فراوان و سامان بیکران و فیلان کوه توان و سایر اسباب و ادوات پیکار فراهم آورده بودند از صلابت مهابت خدیو گیهان مانند انبوه حیوان که از حمله شیر ژیان گریزان گردد یا بسان تراکم سحاب که از یورش باد پریشان شود منهزم شده پریشان و متفرق شدند و فتحی نمایان که از طراز فتوحات آسمانی و عنوان ظفرنامجات باستانی تواند شد نصیب اولیای دولت قاهره گردید و قریب شش هزار کس از کشتگان رزمگاه بموجب حکم والا بشمار در آمدند و از خستگان نیم جان حسابی نیست جای که باز بلند پرواز بال کشاده و کبوتر حیری را بهوا در آمدن جز بجنگ اجل رسیدنست و گاهی که شیر دلیر بقصد تسخیر نخچیر برخیزد رو بهٔ

توپ خانه گذشته به هراول موکب والا ریختند و جمعی دیگر به کومک راجپوتان
رسیده و جنگی عظیم نمودند اگرچه جنود راجپوتان از کثرت و انبوهی یاد از تراکم افواج
سحاب می داد لیکن تیغ آتش بار مجاهدان لشکر منصور کالبرق خاطف میمنه و شاهزاده محمد سلطان
و نجابت خان و سایر بهادران هراول از حمله راجپوتان از جا نرفته پای ثبات محکم کرده
جنگ مردانه نمودند نظم

شدی تیر چون سوی هندوان — همه صندل جبهه کردی نشان
زمین بهر رزمش تیغ در کار بود — زدی بر هر آنجا که زنار بود

درین وقت شیخ میر با جمعی از بهادران طرح دست راست و صف شکن خان از
طرح دست چپ و مرتضی خان از التمش بر سر راجپوتان ریخته کوششهای مردانه بتقدیم
رسانیدند و خدیو آفاق از مشاهده ترددات نمایان بهادران جان ستان و دلیری و دلاوری
راجپوتان بدولت و سعادت خود بکومک مبارزان جهاد نشان متوجه شدند حتی که قول مبارک
بهراول قریب شده با راجپوتان کوشش و کشش و قتال و جدال عظیم رو داد و بضرب شمشیر و
سنان این جماعه را پریشان و متفرق ساختند و بسیاری را از میره بر خاک هلاک
انداختند نظم

زبس راجپوتان به پیکار و جنگ — گذشتند از جان بناموس و ننگ
فتادند چندان کشته در کارزار — که شد بسته راه گریز سوار
ز تیغ جهاد آتشی بر فروخت — کزان هندوی جنگ جو زنده سوخت

دران عرصه کارزار آن قدر خون بهادران ریخته شد که تا ابد سبزه آن خاک لاله گون روید و آن
قدر پشته از کشته گردید که زاغ و زغن از وادی تا قیامت طعمه از جای دیگر برای خود نجوید
از بسکه سر از تن بهادران جدا گردید دم تیغ جهاد کندی پذیرفت و از بسکه پیغام فنا بگوش مردان
رسانید زبان خنجر از کار رفت نظم

دران کینه جویی زبس طعن و ضرب — ز کار اوفتادند آلات حرب
چو تیر شکسته کمان شد ز دست — زره پاره شد چون گریبان مست

درین گیر و دار [illegible] سنگه با ده و سجان سنگه سیسودیه و رتن سنگه راتهور

(۱) [illegible] سیسودیه [illegible]

رو داده بود چون ایام تابستان در رسید اطبا در موسم گرمی هوای شاهجهان آباد نسبت
باکبراباد هوای آن حضرت بهتر تجویز کردند درین صورت حضرت اعلی برخلاف مرضی
داراشکوه بتاریخ بیست و نهم رجب که بیست و دویم آن ماه راجه جسونت سنگه در حوالی
اوجین شکست خورده از اکبراباد متوجه شاهجهان اباد شدند دویم شعبان که ساحت پنج
پور مخیم خیام اجلال بود خبر حقیقت شکست و انهزام راجه جسونت سنگه و آمدن خدیو آفاق
و مراد بخش بعزم حضور والا بعرض حضرت اعلی رسید بجهت استدعای داراشکوه
از بلوچ پور مراجعت فرموده نهم شعبان باکبراباد نزول اجلال فرمودند داراشکوه بجمع
لشکر و سرانجام اسباب پیکار پرداخته تمامی امرایان که در حضور بودند و منصب داران
بادشاهی که طلبیدن اینها از صوبجات و فوجداری و محال جاگیر ممکن بود بجناب خلافت
طلبداشته در استمالت خواطر و تسخیر قلوب هر کدام کوشید و در اندک فرصت از امرای
عقب سلطنت و سپاه قدیم و جدید خود قریب شصت هزار سوار فراهم آورد و از اسلحه
و ادوات توپخانه و تورخانه و خزانه بادشاهی چندانکه خواست گرفته بر لشکریان قسمت
نمود نظم

ز بیدانشی در دماغش فتاد هوایی که داد آخرش سر بباد
سرش را که سودای افسر گرفت در گنج بگشاد و لشکر گرفت
بجمع سپه زر پریشان نمود پریشانی خویش آسان نمود

و محمد امین خان خلف معظم خان را که فرخش حضور حضرت اعلی بود بتهمت آنکه معظم خان ببلوغ
خویش خود را در دکن محبوس خدیو آفاق ساخته باشد در حضور رسیده در قید نگاه داشت
و پس از سه روز که بیگناهی او بحضرت اعلی ظاهر گشت او را از قید خلاص فرمودند
حضرت اعلی که داراشکوه را هر چند از لشکرکشی و نبرد آزمائی منع می کردند و می فرمودند
که فرزندان من هستند از آمدن شان بملازمت حضور چه مضایقه از آنجا که روز ادبار
داراشکوه در رسیده بود نصایح ارجمند حضرت اعلی بسمع رضا نشنید بیت

چو بخت بد کسی را پیش آید کند کاری که کردن را نشاید

شانزدهم شعبان مطابق سنه اردی بهشت ماه الهی خلیل اللّه خان و قباد خان و امام قلی
و نوروزی بیگ و رام سنگه راتهور از بندهای بادشاهی و داود خان و عسکری خان

مستمندی مار به برگشتن از خون خویش دست شستن است نظم

بجو تر که پهلو زند با عقاب ... بقصد سر خویش دارد شتاب
شغال ار کند پنجه با نره شیر ... سر بخت خود را در آرد بزیر
بجائے که شیران ببازند چنگ ... چه یارائے روبه که آید بجنگ
کجا صعوه را این میسر شود ... که با باز و شاهین برابر شود
تذروے که بر شه سراید زبان ... بنخچیر شاهینش آید گمان

القصه بعد ظهور فتح و نصرت خدیو آفاق حکم بنواختن شادیانه فرمودند و امر جلیل القدر بصدور پیوست که از لشکر منصور هیچکس بتعاقب دارا مقهور نکند همه کس بجا و مقام خود استاده باشند و آن حضرت شکرانه عنایت الهی بجا آورده و نماز ظهر با جماعت در درگاه ادا کردند و پادشاهزاده مراد بخش در حضور مقدس رسیده کورنشات تهنیت بجا آورد تا آخر روز همانجا بسر برده بعد از نماز مغرب در دولتخانه دار الامن ورود اقبال فرمودند و پادشاهزاده مراد بخش را بجلدوی ترددات نمایان و محاربات بے پایان پانزده هزار اشرفی و چهار زنجیر فیل مست مرحمت گشت و شاهزاده محمد سلطان باضافه پنجهزاری ذات و پنجهزار سوار که اصل و اضافه پانزده هزاری ده هزار شود سرافراز گشت و نجابت خان ولد شاهرخ میرزا بخطاب خانخانان بهادر سپه سالار و یک لک روپیه انعام سربلند شد و میر ضیاء الدین حسین که خطاب همت خانی داشت باسلام خانی سر برافراخت و ملتفت خان بخطاب اعظم خانی و بخدمت دیوانی پایه برافزود و اسمعیل خویشگی بخطاب جان نثار خانی و محمد بیگ خویشگی بخطاب دیندار خانی و دیگر امرایان بقدر درجات خود هر یک باضافه مناصب و انعامات سربلند شدند در روز دویم ظاهر بلده اوجین مخیم سرادقات اقبال گشت و سه روز در آن مکان مقام فرمودند پس از نظم و نسق امور ممالک در بلده و بجهت مهام سپاه بست و هفتم رجب بجانب اکبرآباد کوچ فرمودند منزل بمنزل قطع مراحل و طے منازل نمودند ٭

دربیان ماجرائے احوال داراشکوه

پیش از آنکه دارا بشکست راجه جسونت سنگه پی برد بجمعیت اهالی و کثرت از سپاه دنیا

موکب والا باین چستی و چالاکی از آب مرقوم که فوق تصور او بود متعجب شده در لجهٔ حیرت
فرو رفت و با دل خایف و خاطر اندیشه ناک از دهول پور متوجه مقابله گردیده به ترتیب
صفوف پرداخت حضرت اعلی درین وقت نیز فرامین نصایح در باده عدم جنگ
و انداختن طرح مدارا بدارا شکوه نوشته با وجود بقیهٔ کوفت و ضعف بدنی بقصد اطفای
نایرهٔ جدال درعین شدت گرما خواستند که از راه دریا تشریف برده سد باب کارزار
شوند باین عزم صواب پیشخانه بیرون برآوردند لیکن دارا شکوه این معنی را قبول نکرده
در تاخیر و تعویق عزیمت همایون کوشید و بارتکاب مجادله استعجال مینمود از انجا که وقت
آن رسیده بود که خورشید جهان افروز عالمگیری از افق دولت طلوع نماید و کوکب
بخت سوز داراشکوهی در هبوط بیدولتی فرو رود چگونه امور مصلحت آمیز بسمع رضای
دارا شکوه برسد و چطور بمسلک خیر و صواب رهسپار گردد القصه خاقان زمان
پس از عبور دریای چنبل بجهت آسودگی سپاه که مسافت بعیدی کرده بودند
دو روز مقام کردند چون اخبار آمدن دارا شکوه بعرض رسید بکوچ متواتر ششم
رمضان المبارک در عرصه موضع راجپور[1] ده کروهی اکبرآباد بفاصله یک و نیم کروه
از لشکرگاه داراشکوه نزول اقبال فرمودند دارا شکوه در همین روز بعد اطلاع وصول
موکب والا ترتیب صفوف نموده از لشکرگاه خویش قدری پیش آمده و یال بسته
ایستاد و تمام آن روز با افواج خود که همه مسلح بودند در هوای سوزان و دران میدان
شعله خیز بسر برده لشکریان را تعذیب عظیم کرد چون لشکر دارا شکوه سایه پرورد و آسایش
دوست بود جمعی کثیر از غلبهٔ گرما و فرط تشنگی و قلت آب پیمانهٔ هستی پر کردند و
هنگام غروب آفتاب که شام ادبارش نزدیک رسیده بود رخ از عرصهٔ مقابله برتافته
بمنزل گاه معاودت نمود دران شب سپهداران لشکر منصور لوازم احتیاط و خبرداری
بتقدیم رسانیده دیدهٔ بخت و دولت بخواب غفلت نبرده تا سحرگاه و تهیهٔ افواج
آرائی و معرکه پیرائی میشودند و منتظر طلوع صبح سعادت و نصرت و اقبال می بودند
صبحگاه که هفتم رمضان المبارک مطابق بستم خورداد ماه الهی بوده باشد به ترتیب
صفوف پرداخته توپ خانه و فیلان مست بجای و مکان مناسب ایستاده نمودند

(۱) چهوره اه در عالمگیرنامه صفحه ۹۰ راجپوره نوشته

وجمعی از نوکران خود را بسرکرده منقلا تعیین نمود که در دهولپور رسیده گذرهای دریای چنبل مضبوط گشته و خود نیز با سپهر شکوه پسر کهین خود و سایر عساکر بادشاهی و نوکران خویش بست و پنجم شعبان از اکبرآباد برآمده به پنج منزل در دهولپور رسیده بدلالت زمینداران آن مرز بوم ضبط گذرهای چنبل هر جا که مظنهٔ پایاب بود می پرداخت و انتظار آمدن سلیمان شکوه خلف بزرگ خود که بموجب طلب او پس از اتمام کار محمد شجاع بتعجیل می آمد داشته چند روز بدفع الوقت می گذرانید و ازین غافل بود که هرکس را که تائید جنود الهی و جیش توفیق ایزدی یاور بود و معاون باشند کوه و دریا سد راهش نمیتواند شد ❊

در بیان محاربهٔ خدیو گیهان با داراشکوه و لوای فتح برافراختن

چون ناظمان کارگاه قضا و شغلان کارخانهٔ تقدیر در روز ازل اورنگ خلافت و جهانداری برای آن حضرت که تقاول نام نامی بر آئینی دلیلی است قاطع و برهانی است ساطع ترتیب داده تا این زمان بامانت نگاهداشته انتظار می بردند که بادای ودیعت سبکدوش شوند درینولا وقت آن در رسیده که بجلوس مقدس زیب و زینت یابد اسباب ظهور این امر بمنصهٔ شهود جلوه گر گردید مصداق این مقال آنکه آن حضرت بعد از نهضت از اوجین بست و هشتم کوچ و سه مقام بست و هشتم شعبان در حدود گوالیار نزول اجلال فرمودند و اندیشهٔ عبور از آب چنبل داشتند چون تمامی معابر در ضبط آن داراشکوه بود و عبور از آن دریا باسانی متصور نبود درین وقت حضرت را تمهیدات سبحانی محمد نیکی زمینداری از آن حدود گذری بهم رسید بست کروهی گوالیار بست دست تفتیش ادبار عبور عساکر اقبال است و داراشکوه تا حال بفکر آن نپرداخته آن حضرت باستماع این مژده خوشوقت شده نجابت خان خانزاده را با وصف جنگ آزمودگی و استقلالی که آن رکاب بتعیین فرمودند که از آن گذر دریای چنبل بگذرد تمام یورش شبگیر کرده بمسافت استعجال قطع مسافت نموده صباح آن که سلخ شعبان بود بی مزاحمت احدی از آن گذر عبور نمودند و خاقان زمان نیز از گوالیار کوچ کرده دو منزل یکی مسافت کرده غرهٔ رمضان المبارک از آن گذر مسطور عبور فرموده ... از خبر عبور

بقصد جانها خروشیدن آغاز نهاد و زلزله در زمین و زمان انداخت و تفنگ اژدر دهن
جانگزائے بنیاد کرد و تیر شهاب سان جانها را بدوخت و گرز بندوق مانند ژاله بهار
بر فرق مخالفان ریخت رفته رفته کار بشمشیر و تیر در رسید از جرنغار دارا شکوه که
سردار آن سپهر شکوه بود رستم خان بهادر روبروے توپخانه آمده جنگ مردانه نمود
ناگهان فیل مست رستم خان بهادر که دلیرانه می آمد بضرب بان از پا در آمد و نیز از صدمه
توپ و تفنگ بسیاری از همراهیان رستم خان بر خاک هلاک افتادند رستم خان چون
دید که روبروے توپخانه کار پیش نمیرود از آن طرف عنان تاب گشته بسمت برانغار
منصور بهادر خان که طرح دست راست بود رسیده بجنگ و پیکار پرداخت بهادر خان
زخمی گشت و دفع آن از بهادر خان صورت نه بست نزدیک بود که پاے ثبات او بلغزد
درین اثنائے اسلام خان و از طرف دیگر شیخ میر رسیده داد مردانگی دادند و خاک
معرکه بخون بسیاری از مردم لاله گون کردند و درین آویزش رستم خان بهادر هدف تیر قضا
گشت و سپهر شکوه از دیدن این حال روبفرار نهاد و دارا شکوه که از قواعد پیکار و قوانین
کارزار و مراسم رزم آزمائے و لوازم سپه آرائے بهره نداشت بعد از تیز جلوے
سپهر شکوه خود نیز متعاقب او بسرعت آمده روبروے توپخانه و هراول لشکر منصور
روان شده از توپخانه خود گذشت و از خوف آسیب توپ و تفنگ موکب والا
در اضطراب افتاد و تاب ثبات نیاورده از آن طرف منحرف شده بجانب دست راست
خود میل نمود و هراول لشکر دارا شکوه با فوج مراد بخش روبرو گشته خلیل الله خان نیز
حمله آورده دست جرات بجنگ کشود درین آویزش چند زخم نیزه بمراد بخش رسید
و از حمله راجپوتان اندک عقب رفت خدیو آفاق نظر برین حالت نموده روے فیل
سواری مبارک بسمت دارا شکوه گردانیدند درین اثنا راجپوتان تهور منش که مراد بخش
را هزیمت داده بودند رخش جلادت بر انگیخته بر قلب موکب ظفر پیرا تاختند و جنگ
عظیم در پیوست که چرخ بیدادگر از فتنه سازیهائے خود اندیشید و از صدمات
بیادوان چون بید بر خود لرزید و شهسوار فلک یعنی خورشید عالم افروز بسمت الراس
رسیده از دیر آشوب آن نبرد تعلل و تامل در زنیده و نظاره گی تماشائے رزم
بود

نظم

شاهزاده محمد سلطان و نجابت خان خانخانان با امرای دیگر هراول و ذو الفقار خان
و صف شکن خان که توپ خانه باهتمام او بود پیش هراول مقرر گشت و سرداری برنغار
بنام شاهزاده محمد اعظم قرار یافته سپاه و حشم ایشان را باسلام خان و اعظم خان و
دیگر نامداران انتظام پذیرفت و بادشاهزاده محمد مراد بخش با مردم خویش جرنغار صف
ارا گشت و شیخ میر و سید میر با فوجی از نیازمندان کارطلب بسرداری التمش معین گردید
و بهادر خان باجمعی از بهادران طرح دست راست نصب گشت و خان دوران
با فوجی از دلیران نامدار طرح دست چپ تعین شدند و خواجه عبد الله خان بقراولی
قرار یافت و خدیو گیهان بفر فریدونی و حشمت جمشیدی معه شاهزاده محمد اعظم بر فیل کوه
شکوه سوار شده و زینت افروز قول شدند و جمعی از امرای نامدار برکاب دولت
سعادت پذیرفته بتوزکی که دیده روزگار در هیچ معارک کارزار از بادشاهان والا اقتدار
ندیده و سپهسالار انجم مواکب کواکب با این ترتیب و آراستگی بمیدان فلک نکشیده و
لوای عزیمت در میدان نبرد افراشتند و ازین طرف دارا شکوه نیز به ترتیب
افواج پرداخته توپخانه خود را بسرداری برقنداز خان بجانب دست راست و توپخانه
بادشاهی بسرداری حسین بیگ خان دست چپ در پیش صف لشکر جا داده و رای
ستر سال هاده که از عمده راجهای بمزید شجاعت و دلاوری امتیاز داشت ثبات
قدم و استقلال او در معارک نزد مسلمین و راجپوت مسلم الثبوت بود معه داود خان
قریشی و عسکر خان بخشی و اکثر از راجپوتان هراول مقرر گشت و خلیل الله خان میر بخشی بادشاهی
معه میران خلف خود و ابراهیم خان خلف علی مردان خان با اسمعیل بیگ و اسحاق بیگ
برادرانش و دیگر امرای برنغار جا یافت و سلطان سپهر شکوه و رستم خان بهادر
فیروز جنگ که از اعظم امرا بود و قاسم خان و دیگر بندهای بادشاهی جرنغار انتظام یافت
و گنور رام سنگه و گیرت سنگه پسران راجه جی سنگه و دیگر راجپوتان التمش مقرر شدند
و میمنه و میسره و کمین و منقلا با امرایان نامدار مقرر کرده دارا شکوه خود با چندی از نامداران
در قول قرار گرفت و در نصف النهار نخست از طرفین با انداختن بان و توپ و تفنگ
نیران جنگ افروخته گشت هوا از ابر دود تیره و چشم عالمیان از کثرت دخان خیره
شد و از [illegible] گوش فلک آگنده و زهره شیر دلان پراگنده گردید توپ کوه شکن

شدند و راه فرار پیمودند و درین اثنا یکی از خدمتگاران نزدیکی او که ترکش بر میانش مے
بست و دفعت تیر قضا گشته از پا در آمد داراشکوه چون بهره از شجاعت و مردانگی
نداشت از مشاهده این حال بیشتر ازین تاب مقاومت نیاورده بکام ناکامی سعد سپهر
شکوه راه فرار پیش گرفت و منهیان اقبال در طرفة العین این مژده فرح افزا بعرض حضرت
خدیو آفاق رسانیدند و مبشران بخت و دولت نوید نصرت و فیروزی بگوش خیراندیشان
انداختند صدای کوس فتح و فیروزی باوج آسمان رسید و مژده مبارکباد از زبان
اولیای دولت بنا شنود تیغ بهادران فیروزی منش از خون اعدا که در او جمیع وجوه
بود رنگ آلود و جراحت مجروحان عرصه وغا بالتیام نیامده و که این نمایان فتح از تمهیدات
ایزدی بتازگی بمنصه ظهور رسید بیت

قرین شد بهم این دو فتح قریب   چو نصر من الله فتح قریب

حکم مقدس بظهور پیوست که احدی از لشکر منصور آهنگ مشی جماعت مقهور نکنند از عرصه
رزمگاه و تا اکبرآباد که دو گروه مسافت بود اکثر خستگان لشکر غنیم در هر گام از زخمهای کاری
و جراحتهای سخت و فرط حرارت و غلبه تشنگی فوج فوج جابجا افتاده جان بجان
آفرین دادند و اکثری که در شهر رسیده از شهربند حیات راه عدم پیمودند و بجست قادر
مطلق دو چنین نبرد مردم از ناموران امرای ذیشان و راجهای رفیع المکان که هر یک صاحب
طبل و علم و مالک خیل و حشم بودند و هزاران هزار مردم دیگر از طرف مخالف بر خاک هلاک
افتادند و از لشکر خدیو گیهان غیر از اعظم خان که بعد فتح از غلبه حدت هوا قالب تهی کرد و حکیم بیگ
المخاطب به سزاوار خان و بادی داد خان و سید دلاور خان دیگر کسے بکار نیامد و آسیب
زخم تیر غیر از بهادرخان و ذوالفقارخان و مرتضی خان و دیندارخان و عزت بیگ محمد صادق
بدیگری از عمده نرسید القصه داراشکوه پس از انهزام از نهایت رعب و هراس چون سیماب
بیقرار گشته با پسر خود و چندی از نوکران بوقت شام که روز بخت و دولت او را شام آمده
رسیده بود باکبرآباد آمده بمنزل خویش که سعادت و اقبال از آن رخت بربسته بود
در آمده و از فرط خجالت و انفعال در را بر روی آشنا و بیگانه بر بست و از کمال شرمساری
بملازمت حضرت اعلی نیز نرفت و سه پاس شب در نهایت بیم و هراس در آنجا بسر برده آب
و مهابت حضرت خدیو جهان آنچنان بر دلش مستولی گشت که از سایه خود هم ترسید

ز بیداد تیغ جهانی فگن — سر از تن جدا ماند و تن از کفن

دو شمشیر بر گاه می شد علم — چو مقراض ببرید و خست تیر شد بهم

جدا بازو و دست ا سو بسو — چو دامی که یک پاے افتد درو

شد از تیغ بیداد در یک نفس — پری مرغ ارواح این تنه قفس

مرتضی خان و ذو الفقار خان و دیندار خان ترددات مردانه بظهور رسانیده زخمی شدند اگرچه ملازمان رکاب خدیو گیهان چپقلش هاے بهادرانه نموده داد مردانگی دادند و کارنامه مبارزت و رزم آزمای بر طاق بلند نهادند لیکن راچپوتان جلادت منش مردانگی هاے عظیم و سپاه گری غریب بوقوع آوردند چنانچه راے سترسال هاده و راجه رام سنگه راتهور و دیگران بپای مردی جرات و دلاوری بقول همایون نزدیک رسیده ترددات دستانه نموده ره نورد ملک عدم شدند خصوص راجه رام سنگه[1] راتهور که بروے[2] جلو بود از همه تقدیم نموده خود را بفیل سواری مبارک رسانیده آثار تهور و جلادت بظهور آورد و خدیو آفاق تماشاے جرات او مشاهده فرموده ملازمان رکاب سعادت را از قصد هلاک او منع نمودند لیکن بهادران عقیدت منش نظر بر جسارت او ضبط خود نتوانستند کرد و آن بے باک را بشمشیر همت از پا در آوردند بیت

چو پروانه خود را زند بر چراغ — نمیرد چراغ او بمیرد بداغ

دارا شکوه از مشاهده این حال و اطلاع برگشته شدن رستم خان و راے سترسال هاده و راجه رام سنگه راتهور که اعتماد قوی و استظهار مطلق او بود متردد گشته و از فرط غم کمرش بشکست درین اثناے محمد صالح المخاطب بوزیر خان کردیوان او بود و یوسف خان برادر دلیر خان که در شجاعت و مردانگی همسر دلیر خان بود و سیدنا هر بار سه و اسمٰعیل بیگ و اسحاق بیگ پسران علی مردانخان شربت هلاک چشیدند و مقارن این حال چند بان متواتر از توپ خانه رکاب همایون نزدیک دارا شکوه رسید مانند دیو رجیم که از شهاب ثاقب بیم خورد بر دل دارا شکوه هراس و خوف مستولی گردید و از غایت بیدلی از فیل فرود آمده و بے سلاح و یراق پا برهنه بر اسپ سوار شد ازین حرکت و اضطراب بے هنگام که از دارا شکوه بوقوع آمد لشکریانش دل از دست داده پراگنده و پریشان

(۱) راجه روپ سنگه راتهور، عالمگیر نامه صفحه ۷۰ (۲) منتخب اللباب حصه دوم صفحه ۲۵ [illegible]

خلف معظم خان بملازمت رسیده باضافه هزاری ذات و هزار سوار که از اصل و اضافه
چهار هزاری و سه هزار سوار بوده باشد سرافراز شد و روز دیگر امرا بسعادت اندوز
شدند و دهم رمضان المبارک ساحت باغ نور منزل که بباغ دهره مشهور و نزدیک اکبرآباد
واقعه است نزول اجلال فرمودند حضرت اعلی بر حاشیه عرضداشت جواب بخط مبارک
نوشته بایک قبضه شمشیر موسوم بعالمگیر مصحوب فاضل خان میر سامان فرستادند آگاه دلان
هوشیار خرام از آن شمشیر تفاول بر عالمگیری نموده بعرض والا رسانیدند درین وقت لشکر
مراد بخش از عدم ضبط او در اکبرآباد رسیده دست تطاول بمال مردم دراز کرده حسب الحکم
معلی شاهزاده محمد سلطان و نجابت خان خانخانان در شهر رفته آن ستم پیشگان را از مردم آزاری
باز داشته مژده امن و امان و نوید عاطفت و احسان باهل شهر رسانیدند چهاردهم
رمضان المبارک خانجهان خلف بزرگ آصف خان مرحوم که حضرت اعلی او را باغوای
داراشکوه حبس کرده بعد دوروز خلاص نموده بودند بملازمت حضرت خدیو آفاق
رسیده مشمول عواطف گردید و درین تاریخ حضرت اعلی بعضی پیغام بزبانی خلیل الله خان
و فاضل خان فرستادند خدیو گیهان جواب پیغام بزبانی فاضل خان فرستاده خلیل الله خان
را در حضور خود داشته مصالح ملکی در میان آوردند و میر میران خلف خان مشار الیه نیز
بملازمت رسیده و اکثر امرا بتقبیل پوی رسیده مورد الطاف شدند چون شورش
مفسدان چکله متهرا بعرض والا رسید جعفر ولد الله وردیخان را از اصل و اضافه بمنصب
سه هزاری ذات و سه هزار سوار سرافرازی بخشیده برای انتظام مهام چکله مذکور رخصت
فرمودند و هژدهم رمضان المبارک شاهزاده محمد سلطان بموجب امر والا بملازمت حضرت
اعلی رسیده کامیاب سعادت گشت و درون قلعه ارک کسان خود بمحافظت مقرر گردانیده
مردم بادشاهی را بر داشت نوزدهم بیگم صاحب آمده ملاقات کردند جعفر خان دیوان اعلی
و دیگر امرایان فوج فوج باستلام عتبه فلک رتبه رسیدند خدیو گیهان بار عام داده فرمودند
که هر کس که برای ملازمت آید منع نکنید و حسب الحکم والا بخشیان عظام و میر توزکان
پایه شناس و یساولان مرتبه دان بموفق درجات مراتب و بر حسب تفاوت مناصب
هر کدام را در مقام ایستاده کرده ملازمت کنانیدند و روسای رایان که بحسن کفایت و
کاردانی سر دفتر اهل دیوان بود با جمیع متصدیان دیوانی و زمره اهل قلم و ارباب

واز در و دیوار دهشت داشت و بیش ازین درانجا صلاح اقامت ندیده اواخر شب
برامده بجانب شاهجهان اباد روان شد و زوجه خود با بعضی از پردگیان و سپهر شکوه را
همراه گرفت و برخی از جواهر و مرصع الات و پاره اشرفی که دران سراسیمگی و اضطراب
دست قدرتش بران رسید همراه برداشت دران وقت نهٔ دوازده سوار همراهش بود
چون لشکر او شکست و انتظام سپاه او گسسته و اکثرے زخمی و بسیاری از شدت
گرما بے تاب بودند و مراکب و دواب و خیمه و پرتال هر کدام بتاراج رفته بود و هیچکس را
احتمال نبود که باین زودی رو بفرار خواهد نهاد دران شب احدی رفاقت نکرد صباح ان
پاره مردم بقدر مایحتاج سرانجام نموده باو رسیدند و در سه روز پنجهزار سوار ملحق گردید و
بعضی کارخانجات نیز باو پیوست و اکثر نوکران قدیم و جدیدش جدا گردیده بدرگاه
خدیو گیهان رسیده و بمناصب مناسب سرافراز شدند و اکثر خزاین و جواهر مرصع الات
و کارخانجات و فیلان و اسپان و سایر اسباب شوکت و تجملش در اکبراباد
ماند

نظم

زر و سیم و مالش بتاراج ماند　　چمن بے خس و گنج بے مار ماند
از و دولت عاریت تافت رو　　فلک داده خویش بگرفت ازو

خدیو فیروز بخت بعد از فتح و نصرت سپاس بیقیاس بدرگاه خدیو حقیقی بجا اورده و با دبدبه
و توزک تمام در خیمه دارا شکوه امده شرف نزول ارزانی داشتند و تا رسیدن
اردوے معلی درا فراخته شدن دولتخانه والا درانجا بسر بردند و تفقدات و مراحم بحال
بادشاهزاده محمد مراد بخش مبذول داشته بچرب زبانی و لطف و نوازش مرهم جراحت
هاے او فرمودند و جراحان و اطبا بمعالجه او گماشتند و همچنین دیگر زخمیان عساکر منصور
را برحمت خسروانه مرهم بخشیدند و کشتگان و شهیدان را نوازش فرموده از خاک
برداشتند و بخاک سپردند و جمعی را که درین نبرد مردانه مصدر ترددات نمایان شده
بودند و ارادت و عقیدت انها بر پیشگاه ضمیر والا جلوه ظهور نموده بود بشرایف عواطف
بادشاهانه نواختند و روز دیگر ازان سه منزل نهضت فرموده در عمارات سموگر بر لب
اب جمنا نزول فرمودند و ازین منزل عرضداشتی مشتمل بر صورت حال و اعتذار وقوع
صفت ارائی بخدمت حضرت اعلی ارسال داشتند و درین مکان [illegible]

اتالیق شاهزاده و فاضل خان میر سامان را بملازمت حضرت والا و پرداخت مهمات
بیوتات و حکیم نصرت خان را که مزاج اقدس آشنا بود برای معالجه بقیه کوفت بعد عطای
سه هزار اشرفی مقرر کردند و ذوالفقار خان را بحراست قلعه اکبرآباد نصب کرده
بست و دویم رمضان المبارک از اکبرآباد بعزم شاهجهان آباد نهضت
فرمودند **نظم**

ظفر از یمین نصرتش از یسار　　فلک یاور و اختر و بخت یار
زمین تابع و آسمان پیرویش　　بسان جم و شان کیخسرویش

روز اول ساحت بهادرپور مخیم سرادقات اقبال گشت و درین روز شاهزاده محمد اعظم
بملازمت حضرت اعلی رسیده پانصد مهر و چهار هزار روپیه نذر گذرانید حضرت ظل الهی آن
قرة العین خلافت خوشوقت شده در آغوش گرفتند و انواع مهربانی نموده رخصت
فرمودند یک روز در ساحت بهادرپور مقام شد از آنجا در عمارات کهات سامی
نزول واقع گشت و از آن منزل خانه زاد خان را برای تسخیر قلعه الهآباد که سید قاسم
باهوادار شکوه مضبوط داشت و قاسم خان به فوجداری مرادآباد که محال مفسد خیز است
و از دست خان بصوبه داری اوده و شیخ عبد النبی به فوجداری اتاوه تعین شدند و
سلخ ماه رمضان المبارک که ساحت باغ سلیم پور مضرب خیام والا بود بهادر خان را که
اصل و اضافه بمنصب چهار هزاری و دو هزار سوار نواخته با جنود نصرت بتعاقب دارا شکوه
تعین فرمودند درین منزل فرخنده هلال عید الفطر از افق سعادت طلوع نموده وجهانیان را
بنوای بهجت و شادمانی و لوازم عشرت و کامرانی نورانی ساخت کوس شادی بلند
آوازه گشت و طنطنه مبارک بادی بآئین همایون تازه گردید درین روز بهجت افروز
خانجهان عرف شایسته خان خلف بزرگ آصف خان را بخطاب امیر الامرائی و
منصب جلیل القدر هفت هزاری ذات و هفت هزار سوار دو اسپه و انعام محالی
که یک نیم کرور دام جمع داشته باشد سرافراز فرمودند و دیگر بندهای درگاه والا را
باضافه مناصب و انعامات نواختند و دلیر خان که از نزد سلیمان شکوه آمده بود بملازمت
مقدس سرافراز گشته بمنصب ارجمند پنجهزاری و پنجهزار سوار و عبد الله خان ولد سعید خان

---

(۱) دو کرور +

مکاسبات جبهه سای عتبه علیه گشت و از مراتب ملک و مال بعرض والا رسانید و چنانچه
مامور گشت بعمل در آورد و درین تاریخ بست و شش لک روپیه از خزانه عنایت
برادر بخش مرحمت گردید پس ازان مقام ازان باغ مذکور کوچ نموده بفر و شوکت و بخت
و اقبال بر فیل سوار شده لوای توجه بر سپهر افراختند و خلایق را از مشاهده خورشید
جمال جهان آرای شهنشاه جهان و بادشاه نوجوان دیده امید روشنائی پذیرفت
و جمعیت و آسودگی طرح آشنائی و الفت افگند ساکنان آن شهر چون دریا من الطاف
بیکران و مآثر عدل و احسان والا جان تازه یافته بودند از خورد و بزرگ از هر گوشه
زبان دعا و ثنا کشودند و بلسان حال مضمون این مقال ادا نمودند نظم

خدایا ورا مملکت پرورا — سکندر سریرا جهان داورا
ز آدم بمیراث عالم تراست — جهان پادشاهی مسلم تراست
همین گوهر سنگ آدم توئی — همین میوه باغ عالم توئی
جهان سر بسر در پناه تو باد — سر دشمنان خاک راه تو باد

عمارات دارا شکوهی به نزول همایون زینت یافت و جمعی کثیر از امرا باضافه مناصب
سرافراز شدند از انجمله خلیل الله خان از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری
و شش هزار سوار و چهار هزار دو اسپه سرافراز گشت و محمد امین خان بدستور سابق
بخدمت میر بخشی گری سربلندی یافت چون پیش نهاد خاطر والا آن بود که در ساعت مسعود
احراز دولت ملازمت حضرت اعلی نمایند و در استرضای خاطر ملکوت مناظر
کوشیده عذر وقوع حوادث درمیان آرند و بالکلیه جای که حادث شده و مرتفع
سازند ازانجا که حضرت اعلی را کمال توجه بحال خسران مآل دارا شکوه بود و بر رعایت
خاطر او چشم از صلاح دولت پوشیده در اصلاح و تربیت آن خسران مآل سعی تمام
میکوشیدند رضا مند نشدند که خدیو گیهان بملازمت بگوشند لاجرم حکم قضا نفاذ
وقت خدیو آفاق ترک عزم ملازمت نمودند و درخلال این حال خبر اقامت دارا شکوه
بشاهجهان آباد و فراهم آوردن لشکر بقصد جنگ بمسامع والا رسید تهاون درین امر خطیر را
صلاح دولت ندانسته عزیمت بدانصوب دارا شکوه مصمم نمودند و شاهزاده محمد سلطان
را دو لک روپیه انعام مرحمت فرموده در اکبر آباد گذاشته اسلام خان را

مصلحت نیست که اینچنین خیالات فاسد بخاطر راه دهند بهر حال او را استمالت کردند
و داراشکوه از اکبرآباد برآمده عقب لشکر فیروزی اثر می آمد و در کمین فرصت انتظار می بود و
بعد از فتح بر داراشکوه تا حال بملازمت نرسیده بود و بخاطر مقدس رسید که بهر صورت
ان بیخرد را دستگیر کرده رفع شورش باید نمود بنابرین اندیشه چهارم ماه شوال که جمعه
متبرک و مسعود سر اوقات اقبال بود و دران روز مرادبخش بملازمت رسید بحسن تدبیر او را
دستگیر نموده خلایق را از شورش و فساد رهانیدند و بعد از دو پاس شب او را بشیخ میر
و دلیرخان سپردند که بقلعه شاهجهان آباد برده محبوس گردانند و روز دوم ازین سانحه راجه
جی سنگه کچهواهه که از رفاقت سلیمان شکوه برخاسته آمده و کرت سنگه پسرش
که پس از جنگ داراشکوه بوطن رفته بود و رای سنگه برادرزاده راجه
جسونت سنگه و ابراهیم پسر علی مردان خان که بعد از شکست داراشکوه بمقتضای
نادانی سود از زیان نادانسته همراهی مرادبخش اختیار کرده بودند بسعادت آستان
بوس مشرف شدند و دیگر امرای بادشاهی که در سلک رفاقت مرادبخش بودند
بملازمت رسیده خلعت نوازش یافتند و همچنین مجموعه سپاه و لشکریانش که سابق
ولاحق بیست هزار سوار بود بموجب حکم اقدس اعلی بخشیان عظام جوق جوق و فوج فوج
از نظر والا گذرانیدند همگنان بنا بر حسب مناسب سرافرازی یافتند و خدیو گیهان
بعد قطع مسافت در باغ اعزاباد واقعه شاهجهان آباد رسیدند

دربیان بقیه ماجرای احوال داراشکوه

او بعد فرار از اکبرآباد با پنجهزار سوار بتاریخ چهاردهم رمضان المبارک بشاهجهان آباد
رسیده در قلعه شهر کهنه که بنا بسبب خرابی و بی رونقی شایان نزول او نبود نشسته
چند بریاست فرود آمده بقصد سامان جنگ و سرانجام سپاه و اسپان و فیلان و اجناس
و حشمه سرکار بادشاهی و امرا هرچه یافت تصرف می نمود و سلیمان شکوه خلعت بزرگ
نوشت که از چند بعد امرای بادشاهی خود را در شاهجهان آباد رسانند و بامرای صوبجات
و فوجداران اطراف نوشتجات فرستاده نزد خود طلب داشت چون بپرورش نتوانست
و موسم برشکال رسید بخاطر آورد که مبادا از کثرت بارش و دو قدم گل ولای راه مسدود

که او نیز از همراهی سلیمان شکوه آمده و بخطاب سعید خانی و عنایت خسروانی سرافرازی
یافت و عبد الصمد بیگ ولد علی مردان خان و اعتماد خان و دیگر امرایی که رفاقت
سلیمان شکوه گذاشته آمده بودند بملازمت مشرف شدند ۰

در بیان قید گردیدن بادشاهزاده محمد مراد بخش

از آنجا که بادشاهان والا اقتدار ظلال حضرت آفریدگار هستند بنابر آن امر جلیل سلطنت و شغل
نبیل خلافت بسان رتبه درگاه الوهیت و مانند درجه بارگاه ربوبیت مقتضی عدم شریک
و انباز و از سهیم و عدیل مستغنی و بی نیاز است نظم

شریک ظل چون شریک حق محال است — ببین عکس که ظل ذو الجلال است
شهنشه فردی باید در اقلیم — در یکتا بود در طور و دیهیم

چون کارفرمایان قضا منشور خلافت و جهانداری بنام نامی خدیو گیهان رقم اقبال کشیده
و ذات قدسی را در سلطنت و شهریاری تفرد و یکتایی بخشیده از تهمت از نقص
مشارکت شرکا مبرا نموده و مدعیان شرکت اندیش را حرمان نصیب ساخته چمن بیت
و گلشن سلطنت او را از نخل بی ثمر دعوی و ارباب مهر امیداند مصداق این مقال
احوال شهزاده مراد بخش است او از خود سری و بی حوصلگی مدعی و شریک خلافت
بود چتر و تخت و سایر لوازم فرمانروائی با خود داشت چون دید که امر سلطنت بخدیو
آفاق قرار گرفته و زمام حل و عقد امور خلافت بکف اقتدار والا در آمده عرق حسد به
پیشانی او حرکت نمود و از اغوای شورش انگیزان و فتنه جویان شیشه سودا و غرور
دگر دید و با وجود فقدان خزانه و وجه تنخواه مواجب سپاه در صدد توفیر لشکر گردید
و بعضی امرای نا عاقبت اندیش را بافزایش استمالت بخود کشیده باضافه مناصب
و خطابها سرافراز ساخت و اسباب شورش و سرکشی سرانجام داده و خیال های فاسد
بخود راه داد و در هنگام نهضت موکب والا از اکبرآباد باستقبال ورود شهزاده گرد که در میانه
این شورش قرار چنان بود که بعد فتح بر دارا شکوه خزاین و ممالک را مناصفه قسمت نموده
اکنون که عدم ایفای آن باید اداد خدیو گیهان فرمودند که تا حال هم بر دارا شکوه ظفر
نرسیده و بعد اتمام کار او بموجب قرارداد عمل خواهد شد الحال بر سر تعیین باید رفت

برفاقت او در لاهور رسید و خنجر خان فوجدار بهیره و خوشاب فریفته افسون او گشته نیز
آمده ملاقات نمود روز بروز مواد شوکت و اقتدار او افزون می شد اگر یک چند از غیب
در ورود عساکر منصوره مهلت می یافت اغلب که جلوس بر سریر سلطنت می نمود و همواره در خواه
نویسان بارگاه والا خفیه نوشتجات می فرستاد و نیز بامرای صوبجات و راجپوتان که
در اوطان بودند خطوط شورش افزا مشتمل بر تحریر سرکشی و مخالفت با خدیو گیهان می نوشت
و به پادشاهزاده سلطان محمد شجاع بحکم ضرورت مصالحه نمود و حرف دوستی و التیام
درمیان آورده مکاتیب مواخات اسالیب نوشته او را ترغیب حرکت از
بنگاله و تهیه لشکرکشی و سپه آرائی نموده مقرر ساخته بود که چون خود در پنجاب تهیه
اسباب شورش نماید او نیز از بنگاله لوای عزیمت تا اله آباد برافرازد و مراتب
مواثیق موکد بایمان درمیان آورد که بعد حصول مدعا ملک و مال بمساوات قسمت نمایند
افسون داراشکوه بمحمد شجاع اثر کرد و او از بنگاله لشکرکشی نمود چنانچه در جای خود بقلم
خواهد آمد بالجمله داراشکوه اگرچه بحسب ظاهر در سرانجام سامان نبرد میکوشید لیکن دل او
مغلوب رعب و هراس گشته محاربه بعساکر همایون از حوصله طاقت خویش افزون میدانست
و داعیه رفتن بجانب ملتان و قندهار مینمود این معنی را به نزدیکان و محرمان خود برمز و ایما
میگفت و مردم تفرس میدانستند که هرگاه موکب جاه و جلال باین سمت توجه نماید
بی اقدام جرات در پیکار قدم براه فرار خواهد نهاد ازینجهت ازو آهنگ جدائی میکردند
چنانچه راجه راجروپ به بهانه آنکه بوطن رفته سرانجام سپاه و لشکر و استمالت
قلوب زمینداران کوهستان نماید رخصت گشته جدا شد و بنابر مصلحت پسر و
وکیل خود را در لاهور گذاشت بعد چند روز پسر او نیز بشبی برخاسته رفت و نیز
گورو هر رای سجاده نشین بابا نانک که با لشکر کثیر آمده بود به بهانه فراهم آوردن لشکر
جدا رفت و همچنین اکثر مردم جدا شدند و داراشکوه انتظار سلیمان شکوه پسر بزرگ خود
داشته در لاهور اقامت میداشت ◆

دربیان ماجرای سلیمان شکوه خلف بزرگ داراشکوه

او بعد هزیمت پادشاهزاده محمد شجاع بموجب طلب داراشکوه از پتنه با راجه جی سنگه

گرود درسیدن بلاهور گوشهٔ عافیت است محال شود و مقارن این حال خبر توجه موکب مقدس از اکبرآباد بجانب شاهجهان آباد شنید لهذا مغلوب رعب و هراس گشته بست و یکم رمضان از دهلی روانهٔ لاهور شد. و سلیمان شکوه نوشت که اگر تواند از روی آب جمنا براه پوریه و سهارنپور بجناح استعجال در سهرند رسیده بلاهور ملحق گردد و بعد رسیدن در سهرند دست تعدی بر اموال راجه تودرمل متصدی آنجا که خود را از دور اندیشی بگوشه کشیده بجانب ایمن جنگل رفته بود دراز کرده قریب بست لک روپیه که در بعضے امکنه از راجه مذکور مدفون بود و مردم نشان داده برآورده متصرف گشت و چون بکنار دریای ستلج رسید از جمیع گذرها کشتیها فراهم آورده بعد عبور از ان دریا کشتی ها را شکست و غرق نموده داؤد خان قریشی را که از سرداران عمدهٔ او بود با لشکر دیگر بر گذر تلون گذاشت و چنان بخاطر آورد که چون موسم برشگال است و راهها از گل ولای مسدود است و از طغیان آب دریا پایاب نا یاب و کشتیها مفقود تا آنکه موسم برشگال نگذرد و راه صاف و دریا پایاب نگردد توجه رایات والا بسمت لاهور صورت نخواهد بست در عرصهٔ این مدت بلاهور رسیده خزانهٔ بادشاهی که یک کرور روپیه موجود است و قورخانه[1] و توپ خانه و اسباب تجمل بدست آورده لشکر جمع سازد و آمادهٔ پیکار گردد بدین قصد لشکر بر معابر ستلج گذاشته روانه گشت و بهفدهم شوال بلاهور رسیده داخل قلعهٔ بادشاهی گردیده در اطراف و اکناف آن صوبه مردم را باستمالت نامجات ملاطفت آمیز مبنی بر وعدهای احسان فرستاده سپاه آن مرزوبوم را از هر جا و هر قوم و قبیله ترغیب نوکری می کرد و نیز زمینداران و فوجداران ملتان و بهکر و تته که مجموع باقطاع او متعلق بود و نیز لشکرهای پشاور و کابل را که مهابت خان ایالت آنجا داشت غلغلها فرستاده بجانب خود دعوت می نمود و بر خزانهٔ بادشاهی و قورخانه و توپ خانه و دیگر کارخانجات که در لاهور بود دست تصرف دراز نموده بیدریغ بسپاه و لشکر جدید داد و بر تهیهٔ اسباب کارزار همت می گماشت و در اندک فرصت قریب بست هزار سوار فراهم آمد و راجه راجروپ زمیندار نورپور که قبل از صعف آرائی عساکر والا بموجب فرمان حضرت اعلی از وطن خود روانهٔ اکبرآباد شده بود در میان دهلی و سهرند ملحق گردیده

---

[1] قورخانه ۱۲

درمیان دوآب وطن داشتند صلاح دیدند که درمیان دوآب رفته براه سهارنپور
ولاهور به پنجاب باید رفت سلیمان شکوه که از اختلاف مشورت حیران بود این مصلحت
را از همه بهتر دانست چون که دارا شکوه هم باو نوشته بود که بهر حال از آن طرف گنگ
آمده بلاهور خود را به پنجاب رساند از جهت زیادتی اموال وکارخانجات و بعضی از
پردگیان در قلعه اله‌آباد گذاشت وسید قاسم بارهه را که از عمده نوکران دارا شکوه
حکومت وحراست آن قلعه داشت همانجا گذاشته از دریای گنگ عبور نموده
منازل می نمود و در هر منزل نوکران خود و پدرش جدا می شدند وسلک جمعیت از هم می
گسیخت تا آنکه به پرگنه نگینه که باقطاع بیگم صاحب تعلق داشت رسیده کروری آنجا را
با متعلقانش قید کرده دست تطاول بمال سکنه دراز نموده زیاده از دو لک روپیه بدست
آورده و از این منزل صلابت خان بارهه از وجدا شده روانه درگاه والا گشت چون
سلیمان شکوه در هیچ گذر مجال عبور از دریای گنگ نیافت بهوای داعیه دیوان
بیوتات او که با مرزبان سری نگر معرفتی داشت نزد او فرستاد و کشتیها برای
عبور از آب گنگ از او خواستند و نموده در چاندی اقامت داشت درین اثنا امیر الامرا
فدائی خان با جنود فیروزی رسیده محاذی فرود آمدند سلیمان شکوه تاب مقاومت
نیاورده ومغلوب لشکر هراس و یاس گشته و کوه سری نگر را مأمن خود اندیشیده از
چاندی کوچ کرده بجانب سری نگر رفت کسان راجه آمده او را بکوهستان بردند و راجه
خود نیز آمده ملاقات نمود و اظهار کرد که ولایت من جای مختصر است گنجایش لشکری که
باشماست ندارد وصعبی راه عبور اسپ وفیل و دیگر دواب نیست اگر بودن شما اینجا پیشنهاد
سپاه را مرخص کنند و با اهل وعیال ومعدودی از نوکران بسر برند باقی بیگ و خان
که بمرض سخت مریض بود رخصت شده جدا شد وبعد از برآمدن کوهستان قالب تهی
کرد وسلیمان شکوه که ورود به پرگنه نگینه را که رسید بیگانه بود بخواهی فتنه
سازان از هم گذرانیده وبعد هفت هشت روز که مشورت به یار خود می کرد و برفتن
سری نگر جنودی که مرزبان آنجا شگفت مشکل بود نوکرانش از سپه و مال امید گسسته
بودند و در کوهستان که راهها باختیار زمینداران بود جدا انگاشتند شد همه باتفاق
خاطر نشان او می نمودند که رفتن سری نگر بطریقی که مرزبان تبتی راجه میگوید خلاف

ودلیرخان بتعجیل می آمد سه منزل از اله اباد گذشته خبر انهزام داراشکوه شنیده سنگ تفرقه
در سلک جمعیت لشکرش افتاد و مضطرب و سراسیمه شده ثبات و استقلال از دست
داد و راجه جی سنگه را طلبیده مشورت درخواست کرد راجه مصلحت داد که چون لشکر
همراه داری بصوب دهلی شتافته خود را به پدر برسان واگر نتوانی صواب انست که باله اباد
مراجعت نموده تا رسیدن خبر منقح درانجا بسر بری چندانکه سلیمان شکوه راجه را تکلیف
رفاقت نمود او از عاقبت اندیشی راضی بهمراهی نگشت و صریح جواب هم نداد و بمنزل
خود امده باهم کیش او زرفت سلیمان شکوه روز دویم مقام کرده بدلیرخان کنگاش مصلحت
کرد خان مشار الیه مصلحت داد که باله اباد مراجعت نموده از دریای گنگ گذشته
بشاهجهان پور مسکن افغان رفته درانجا لشکر از قوم افغانان وغیره ذالک فراهم اورده
انچه صلاح وقت خواهد بود بعمل خواهد امد در رفاقت او بشرط تدبیر قبول نمود راجه جی سنگه
براین معنی اطلاع یافته ودلیرخان را که درین صورت محض خانه خرابی او و تسلیه او بود
ازین مقدمه باز اورده در عزیمت رسیدن تعبیه خلافت با خود متفق گردانید روز
دیگر سلیمان شکوه بموجب قرار داد بسمت اله اباد کوچ کرد ودلیرخان عذر کرده
با راجه در همان منزل مقام کرد و همچنین دیگر بندهای بادشاهی و نیز جمعی از نوکران
جدیدی او و پرورش که در اثنای این مهم نوکر شده بودند ترک همراهی کردند سلطان
سلیمان شکوه از وقوع این حال متحیر شده خواست که با جمعی که همراه مانده بودند متوجه
بسمت دهلی شود باقی بیگ المخاطب به بهادرخان که از نوکران عمده داراشکوه و اتالیق
او و سردار لشکر بود رفتن بسمت دهلی پسند نکرده مصلحت خان بارهه که او نیز
پرورده دولت داراشکوه بود بصوب اله اباد عنان عزیمت برتافت درین ایام
قریب شش هزار سوار همراه بود هفت روز در اله اباد اقامت داشته هردم نقش
تدبیر بر لوح خاطر می بست و هر شخص بنای عزیمت بر صواب دید هر کس می گذاشت
هر طایفه مصلحتی می اندیشیدند و هر فرقه تدبیری می نمودند رای جمعی بران گشت که
در اله اباد رحل اقامت انداخته ان حدود و قلعه در ضبط باید اورد و برخی صلاح
میدادند که در قلعه رفته با محمد شجاع طرح صلح و الفت باید انداخت و باتفاق یکدیگر
هنگامه شورش گرم باید ساخت و سادات بارهه که عمده اسباب داراشکوه بودند

مسعودش رونق پذیرد و به تنظیم ادا امر الهی لوای عزت و عظمت بر افرازد و بجواهر
مفاخر و لآلی معالی ممالک را بیاراید و از آنجا که بوارق این مجاهد و لوامع این محاسن از
آغاز طلوع صبح ولادت از پیشانی نورانی آن مشمول عواطف یزدانی واضح و لایح بود
لاجرم کارکنان آسمانی باقتضای حکمت ربانی پیوسته ابواب حصول آمال و امانی
بر روی روزگار فرخنده آثار می‌گشودند و اسباب جمعیت و کامرانی و تمهید موجبات خلافت
و جهانبانی میسور می‌نمودند بخت هواخواه بود و تخت چشم براه روزگار دیده امید بر شاهراه
نهاده انتظار می‌برد و چرخ در ترصد وصول این عید دل افروز روز می‌شمرد در روز
مبارک جمعه غره ذی قعده سال هزار و شصت و هفت هجری مطابق یازدهم امرداد
الهی در عمارت دل نشین باغ اعز آباد مصرع

که همچو روضه جنت مدام خرم باد

کارپردازان اشتغال سلطنت بساط نشاط گسترده جشنی والا و مجلسی دل کشا ترتیب
دادند و ابواب عیش و طرب بر روی عالمیان گشودند نظم

جهان مجلس آرایی از سر گرفت زمین مانگین وار در زر گرفت
چو گل عالمی ساز عیش و طرب فراهم نمی‌آید از خنده لب

بعد از انقضای پانزده گهری و بیست و دو پل شهنشاه کام بخش با بخت بیدار
و دل هوشیار بر تخت سلطنت و سریر فرمان دهی جلوس اجلال فرموده پایه افزای
اورنگ و دیهیم شدند نظم

برآمد بر اورنگ شاهنشهی شرف دادش از فضل الهی
شهنشاه شد زینت افزای تخت وطن کرد اقبال در پای تخت
چو از پایه او تخت اختر گرفت با فلاک خود را برابر گرفت

صدای نقاره شادیانه و نوای کوس طرب نوازش گوش دوستخواهان برخاست
و آهنگ زمزمه تهنیت و گلبانگ ترانه غنا از حضار محفل بهشت مشاکل برآمد امرا
رفیع القدر و نوئینان اخلاص نهاد تسلیمات مبارکباد بجا آورده در خور رتبه و منزلت
در آن خجسته محفل بر اطراف سریر گردون مصیر صف کشیدند و اورنگ والا پایه
آسمان سایه از جلوس مقدس سعادت پذیر گشت و تاج هفت کشوری از فرق فرقدان

آئین حزم و احتیاط است چون لشکر منصور باینطرف گنگ عبور نمیتواند کرد
بالفعل اینطرف احدی مارا و نیست از راهی که آمده ایم بسمت الهآباد مراجعت نمائیم
و از جانب سید قاسم بارهه قلعه دار الهآباد خط گذرانیدند که محمد شجاع از بنگاله آمده
قصد الهآباد دارد شما هم برگشته بالهآباد بیائید درینصورت سلیمان شکوه فسخ عزیمت
سری نگر نموده از زمیندار آنجا عذر خواست و بعضی از جواهر مرصع آلات باو داد و از راهی
که آمده بود بسمت الهآباد برگشت و باز در پرگنه نگینه رسید مردمانش که بجهت صلاح
کار مجوز این مشورت داده بودند فرصت یافته اکثرے جدا شدند همگی بقصد سوار
با او ماندند انها نیز در فکر جدا شدن بودند سلیمان شکوه از برآمدن کوهستان پشیمان شده
دانست که باین نمط که صورت حال لشکر چنین است بالهآباد نمیتواند رسید بالضروره
از انطرف باز عزم سری نگر کرد و از نگینه معاودت نموده راهی گشت قاسم خان که تازه
بمراد آباد رسیده بود بقصد دستگیر کردنش در نگینه آمد پیش از رسیدنش سلیمان شکوه
کوچ نموده افغانان و غیرهم بپاے کوه سری نگر رسید و درین رو همراهانش جدائی
گزیدند و زوجه و چندی از پرستاران و خلاصه جواهر و مرصع آلات و اشرفی دران سراسیمگی همراه
او رسید و کسان راجه آمده او را در سری نگر بردند ۰

دربیان جلوس حضرت خدیو جهان بر اورنگ خلافت و جهانبانی

چون حکمت کامله حضرت آفریدگار رونماے نهان و آشکار اقتضاے آن مینماید که در هر وقتے
که حال روزگار باختلال گراید و مزاج زمانه از منهج اعتدال انحراف یابد بنابر تجدید نظام مهم
عالم کون و فساد و زینت پذیری این دیرکهن بنیاد افسر خلافت و فرمان روائی بفرق
بختیاری گذارد و زمام اختیار سلطنت و جهان کشائی بقبضه اقتدار جهانداری سپارد
تا یک وقت در ظل رافتش از خلل و نقصان ایمن گردد و سپاه و رعیت در پناه سایه
عاطفتش مطمئن باشد علم همم بر سریر دولت باین نیت گذارد که احکام شریعت بر کرسی
نشاند و خلعت فرمان روائی باین قصد پوشد که برهنگان وادی احتیاج را تشریف
عطا و احسان پوشاند مجلس دانش و بینش خریدار متاع هنر و قدردان جوهر هنرمندان
باشد هم کشور صورت بیامن فیض جودش معمور شود و هم دار الملک معنی از وجود

در بیان نهضت موکب مقدس بدفع دارا شکوه بسمت ولایت پنجاب

چون خاطر جهان کشای از جشن مسرت اندوز جلوس والا پرداخت و اورنگ جهانبانی و انتظام مهام ممالک و امور سپاه و رعیت و تعیین افواج بر سر سلیمان شکوه انفراغ حاصل نموده عزیمت توجه رایات ظفر آیات بجانب پنجاب بجهت دفع فتنه دارا شکوه مصمم گردید و تاخیر درین باب منافی تدبیر می‌نمود تا آنکه موسم برشکال بود و از کثرت آب و وفور گل و لای عبور عساکر جهان کشای متعسر بل متعذر و بر تقدیر سلوک مسالک و قطع مراحل گذشتن از آب ستلج دریا بفقدان کشتی و عدم پایاب دریا وجود ممانعت و مدافعت غنیم در تصور و خیال همگنان نمی‌گنجید و قطع نظر ازین مراتب چون موکب والا درین سال تعب و محنت کمال کشیده و مسافتهای بعیده پیموده بود نه بی آنکه روزی چند بتمکین و اقامت وارتع شود و سپاه منصوره از رنج سفر و یساق برآساید این یورش بغایت صعوبت داشت و اکثر عمدها نیز درین موسم تجویز حرکت نمی‌کردند نظم

شده زین اسپان لشکر هنوز — عرقناک و اسپان لاغر هنوز

نیاسوده از بار خسته تنی — نرسته هم از رنج ره توسنی

آنحضرت رای ظاهر بینان و کنکاش عاقبت گزینان منظور نداشته بتعلیم سروش غیب از باغ اعزاباد بهشتم ذی قعده مطابق نهم امرداد قریب بصبح که وقت ظهور انوار فیض آسمانی و محل ورود الطاف ربانی است پای عزیمت در رکاب دولت گذاشته بجانب پنجاب نهضت فرمودند درین روز جعفر خان از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری و شش هزار سوار دو اسپه و بصوبه داری مالوه سرافرازی یافت و از پیشگاه خلافت رخصت شد و نادر خان خلعت بزرگ و بعنایت نقاره ممتاز شد و محمد میرزا که سگار برادر [illegible] همراه پدر دستوری یافت چون خدیو عالم بعد قطع منازل بکرنال رسیدند بسبب کثرت آب و خلاب از شاهراه دست یمین متوجه شده بگذر از راه بالاکه گل و لای کم نشان می‌داد قطع مراحل نمود و در منزل اندری از روی عرضداشت بهادر خان که بتعاقب دارا شکوه تعیین شده بود و بر گذر تلون دریای ستلج روبروی لشکر مخالف قیام داشت حقیقت عبور لشکر منصور از دریای مذکور بعرض مقدس

سامکامیاب نوازش گردید و از خلعت خانه افضال جامهاے رنگارنگ و خلعت هاے گوناگون زینت بخش قامت اهل انجمن گردید و از زرپاشی و بخشش دامن آرزوے کامجویان مالامال نقد مراد گشت نظم

دران محفل از بذل شاهنشهی | دل و دیده پر گشت مخزن تهی
شد از بخشش شاه والاگهر | جگر گوشه بحر و کان دربدر
و خلعت دران بزم گردون لباس | چو خورشید شد خلق زرین لباس

اما چون خدیو آفاق بحکم اقتضاے وقت لوازم این جشن مختصر قرار داده اکثر مراسم که لازمه سریر آرائیست بجلوس ثانی حواله کرده بودند درین جلوس میمنت مانوس سکه و خطبه و تعیین لقب اشرف بعمل نیاورده موقوف داشتند و امراے نامدار و نوئینان عالی مقدار چون وقت تقاضا نمی کرد پیشکشهاے لایق این بزم فرخنده و جلوس خجسته نتوانستند سرانجام نمود و نذرے درخور حال گذرانیده سامان پیشکش هنگام فرصت که خاطر از مهم اعادی پرداخته اند قرار دادند و درین جشن والا شاهزاده محمد اعظم را که تا حال منصب نیافته بود بمنصب ده هزاری و چهار هزار سوار سرافراز فرمودند و اکثر امرا باضافه مناصب و عطاے خلعات و افیال و اسپان و دیگر عطایا و مراتب گوناگون سرافرازی یافتند میر سلطان حسین ولد اصالت خان بخطاب افتخار خان و میر ابراهیم حسین برادرش بخطاب ملتفت خان چهره امتیاز برافروختند درینوقت بعرض مقدس رسید که ابراهیم خان ولد علی مردان خان ارادت گوشه نشینی دارد بنا شصت هزار روپیه سالیانه او مقرر کرده از منصب معزول نمودند اگرچه سابقا امیرالامرا بافواج قاهره تعیین شده بود که بهردوار رفته نگذارد که سلیمان شکوه از آب گنگ عبور نماید درینولا چهارم ذی قعده بنابر مزید احتیاط شیخ میر و دلیرخان و صف شکن خان را تعیین فرمودند که اگر سلیمان شکوه از جاے فرصت گذشتن گنگ یابد این لشکر منصوره درین روے آب جنا بوده سد راهش شوند و نگذارند که این طرف دریاے جمنا عبور تواند کرد *

و بهادر خان بعد از کوچ از کنار دریا روانه شده به بوندی راجه جیسنگه و دیگر امرا بتمام
بزودی ملحق گشته از انجا بدفع شورش دارا شکوه پیشتر روانه شدند

دربیان فرار دارا شکوه از لاهور بجانب ملتان بعجلت تمام

چون خبر گذشتن خلیل الله خان و بهادر خان با لشکر منصور باسانی و سهولیت تمام از دریای
ستلج بدارا شکوه رسید بارکان لشکر خود که از گذر تلون برخاسته بودند نوشت که در
سلطان پور توقف کنند و داود خان را تعیین نمود که بر دریای بیاه رفته اقامت ورزد
اگر صلاح باشد از بیاه گذشته با لشکری که در سلطان پور است یکجا شده بمحاربه
و مدافعه عساکر منصوره پردازد داود خان در گویندوال رسید و بموجب صلاح لشکر از
سلطان پور پیش خود طلب داشته و داشت که مقابله جنود فیروزی از اندازه طاقت
افزون است حقیقت حال را بدارا شکوه نوشت بنابران دارا شکوه لشکر کثیر و توپخانه
فراوان همراه سپهر شکوه داده در گویندوال فرستاد که گذرهای دریای بیاه
مضبوط نماید چون خبر قرب عساکر فیروزی و نزول رایات عالیات در روپر بدارا شکوه
رسید در لاهور تاب اقامت نیاورده رو بوادی فرار نهاد و جمیع ذخایر و خزاین
لاهور از اشرفی و روپیه و طلا و نقره غیر مسکوک که مجموعه زیاده از یک کرور روپیه
بوده باشد با نفایس امتعه و اجناس کارخانجات پادشاهی که همراه توانست برداشت
و اکثر توپها و سایر اسباب توپخانه بر کشتیها و دواب بار کرده بست و دویم
ذی قعده با چهارده هزار سوار از لاهور روانه ملتان گردید و سپهر شکوه را از گویندوال نزد
خود طلب داشت و بداود خان نوشت که چند روز در گویندوال بوده کشتیها را سوخته
و غرق کرده برخاسته بیاید چون این خبر بخلیل الله خان و راجه جیسنگه رسید
نوشته حقیقت را بدرگاه والا عرضداشت نمودند و جمعی را برسبیل تعجیل
بگویندوال فرستادند که تا رسیدن جیوش فیروزی کشتیها از اطراف و نواحی و
اماکن بالنسب که از تضییع و تلف اعادی سالم مانده باشد بهم رسانند و طاهر خان
و نوری بیگ و مامی قلی و غیرهم را بلاهور فرستادند که آنچه از اموال دارا شکوه و کارخانجات
مانده باشد بدست آورند و نگاهبانی شهر لاهور که از حاکم خالیست و استمالت سکنه

رسید تفصیل این اجمال آنست که چون داود خان که باستحکام گذر تلونڈی اهتمام داشت
بموجب طلب دارا شکوه روانه لاهور شد بهادر خان بدلالت زمینداران بروپر که
بسمت بالای آب واقع است رفته بیست و پنج منزل کشتی که بعزم اینجا همراه داشت
آماده گردید یکپاس شب مانده قریب هشتصد کس از همراهان خود با ظرف گذرانیده
بهادران از کشتیها فرود آمده و توپخانه که همراه داشتند پیش رو کرده بجانب مخالفان
غفلت منش که از طرف دارا شکوه در آنجا بودند روانه شدند آن گروه تاب ثبات
نیاورده رهگرای وادی فرار گشتند و این نهنگان دریای شهامت بجای مخالفان
رفته فرود آمدند و آن مقهوران در تلونڈی رسیده بجنود دیگر اطلاع دادند آنها را نیز
قرار اقامت نماند و از گذر مذکور برخاسته روانه سلطانپور شدند و دیگران نیز از
جا بجا برخاسته مجموع در سلطانپور فراهم آمده صورت حال بدارا شکوه نوشتند و
خلیل الله خان که نزدیک سرای راگهو رایان منزل داشت یکپاس شب گذشته
خبر عبور بهادر خان از دریا شنیده بافرصت کوچ کرده منظرهم ذی قعده در روپر رسیده و
به بهادر خان ملحق گردید و باتفاق یکدیگر لشکر از آب گذرانیدند همدرین ایام از فرامین
سلیمان شکوه بکوه سرینگر بموقف عرض والا رسید و شیخ میر و دلیر خان که برای انسداد
طرق او تعیین شده بودند بمعسکر والا رسیدند لهذا فرمان عالیشان بنام امیر الامرا صادر
گشت که از کنار آب دریای گنگ برخاسته در اکبرآباد بملازمت شاهزاده
محمد سلطان برسد و بندگان خدیو زمان بعد قطع مراحل بیست و پنجم ذی قعده ساحت
روپر بر کنار دریای ستلج نزول اجلال فرمودند درین منزل مهاراجه جسونت سنگه
که بعد از واقعه جنگ اوجین بوطن رفته بود بصدارت راجه جی سنگه آمده جبین نیاز
بر زمین عبودیت سوده پانصد اشرفی و هزار روپیه بر سبیل نذر گذرانیده مورد عواطف
والا گشت و خلعت خاصه و یک زنجیر فیل مزین بجل زربفت و ساز نقره و باده و شمشیر
مرصع و کرور دام انعام مرحمت گشت و بعد از دو سه روز رخصت فرمودند که تا
معاودت رایات عالیات بدار الخلافه شاهجهان آباد اقامت ورزد و راجه جی سنگه
و دلیر خان و عقب اینها صف شکن خان از حضور والا رخصت شدند که بخلیل الله خان
و بهادر خان پیوسته متوجه تعاقب دارا شکوه شوند در منزل نکودر ساکر خلیل الله خان

هیبت پور پتی مخیم سرادقات اجلال گشت درین منزل از عرضداشت خلیل الله خان و
دیگر امرا بعرض اقدس رسید که داراشکوه با چهارده هزار سوار و توپخانه بسیار و
سامان پیکار بملتان رسیده اراده آن دارد که در آنجا اقامت ورزیده آماده جدال گردد
لهذا از هیبت پور پتی مقرر گشت که بطریق ایلغار متوجه ملتان شوند ازین منزل شاهزاده
محمد اعظم و محمد امین خان میر بخشی و اعتقاد خان و راے رایان متصدی معاملات دیوانی و بعضے
کارخانجات در لاهور فرستاده خیمه مختصرے برکاب گرفته بست و پنجم ذی حجه از هیبت پور پتی
ایلغار فرمودند و راجه جے سنگه از لاهور آمده ملازمت نموده رخصت وطن یافت و
فدائے خان بموجب حکم از نزد خلیل الله خان بدرگاه والا رسیده بفوجداری اوده
گورکهپور از اصل و اضافه بمنصب چهار هزاری ذات و چهار هزار سوار سرافرازی
یافته رخصت گشت بست و نهم ذی حجه ساحت موضع مومن پور مضرب خیام اقبال
گردید درین منزل بمسامع اجلال رسید که داراشکوه باستماع خبر توجه موکب والا در
ملتان ثبات نورزیده و بست و پنجم ذی حجه بعد هشت مقام بیست و دو لک روپیه از
خزانه ملتان بدست آورده بست بهکر فرار نموده اکثر نوکرانش همراهی اختیار نکرده مفارقت
گزیدند و حاجی خان بلوچ با جمعی بر سر کشتیهاے خزانه رسیده میخواست که سدراه
شود یکسان داراشکوه اعدا اندکے اندیشه ننموده دافع الامر از عهده ممانعت نتوانست
بر آمد بعد معروض این کیفیت خدیو گیهان از مومن پور ایلغار موقوف کردند حکم والا صادر شد
که صف شکن خان میر آتش تعاقب نموده داراشکوه را از ممالک محروسه بیرون دارد و جماعه
اوزبکان وغیره آن که مجموعه شش هزار سوار بوده باشند همراهی خان مذکور مقرر گشت
و بست هزار اشرفی بجهت تنخواه سپاه مرحمت گردید و فرمان عالیشان بنام خلیل الله خان
صادر گشت که تا رسیدن موکب والا در ملتان توقف ننماید مختصر چو رشته محکمه دریاے
راوی و چناب که یکجا میرود ده کروهے ملتان مضرب خیام والا گردید خلیل الله خان و
بهادر خان و طاهر خان و سایر امرا که پیشتر رفته بودند بموجب حکم بزمین بوس والا مشرف
شدند و شیخ موسے گیلانی که از طرف داراشکوه حکومت ملتان داشت و سید
عزت خان که از نوکران عمده داراشکوه بودند باستلام عتبه خلافت سربلندی یافتند
و سید عزت خان بعطاے خلعت و منصب سه هزاری ذات و پانصد سوار سرافراز

انجا نمایند ششم ذی الحجه طاهر خان و دیگران داخل لاهور شدند و خلیل الله خان و راجه جی سنگه
با دیگر امرا دهم ماه مذکور که روز عید الاضحی بود در ظاهر لاهور رسیده خیمه زدند و گماشتگان
داراشکوه که از رفاقت او مفارقت گزیده بودند امده ملحق شدند و فرمان عالیشان صادر شد که امرای
مذکور داخل لاهور نشده و توقف نکرده بتعاقب داراشکوه شتابند و در این بسیج با کمال دگ
ندهند خلیل الله خان و راجه جی سنگه یازدهم ذی الحجه کوچ کرده و راه چهره انظرف لاهور
منزل کردند و برای انتظام لشکر یک روز مقام کرده روانه پیشتر شدند ٭

دربیان نهضت موکب مقدس بجانب ملتان بتعاقب داراشکوه

بعد نزول موکب معلی در ساحت روپر چند روز در آن مکان اتفاق اقامت افتاد و جشن
عید الاضحی همانجا مسرت بخش خاطر اقدس گشت شانزدهم ذی الحجه از دریا عبور فرموده
منزل بمنزل قطع راه نمودند و رسیده عرضداشت خلیل الله خان و راجه جی سنگه
در اثنای راه راجه راجروپ که از داراشکوه منحرف شده بوطن خود رفته بود بعتبه
خلافت رسیده سعادت اندوز ملازمت گشت و بعطای خلعت و از اصل و اضافه
سه هزاری و پانصدی ذات و سه هزار و پانصد سوار سرافرازی یافته به تهانه داری
چاندی سرحد ولایت سری نگر متعین گشت که بضبط و بند و بست بیرون کوهستان و
انسداد راه برامدن سلیمان شکوه و در امدن مردم نزد او بپردازد و درین ایام فدائی خان
برادر بزرگ بهادر خان که بفوجداری سهارنپور در میان دواب قیام داشت امده بملازمت
اقدس سعادت اندوز گشته رخصت شد که نزد خلیل الله خان رفته بتعاقب داراشکوه برود
و عبد الله بیگ ولد علی مردان خان بخطاب گنج علی خان سرافرازی یافته داخل فوج حضور
گردید و جمعی کثیر از نوکران داراشکوه و محمد صادق بخشی او جدا شده بدرگاه آسمان جاه
رسیده بمناصب سرافراز شدند و خنجر خان فوجدار بهیره از رفاقت داراشکوه مفارقت
نموده بملازمت اشرف رسیده بفوجداری کوهستان پنجاب متعین گردید القصه غره محرم
بعد قطع مراحل بیست و دوم ذی حجه بر دریای بیاه نزول اقبال فرموده اند و به
معلی از ناوه جسر و خضر یو عثمان کشتی از دریا بیاه عبور کرده بیست و چهارم توا
سے

بدروازهٔ حتیه پول قلعهٔ مبارک که سواری توقف فرمودند قلعه را بنظر احتیاط ملاحظه نموده
عنان اقبال منعطف ساختند و در مسجد جامع وزیرخان که در اثنای راه واقع است
فرود آمده نماز ظهر با جماعت گذرانیده نزدیک سه پاس در ساحت باغ فیض بخش المشهور
بشالامار نزول فرمودند درین منزل خلیل اسدخان بصوبه داری لاهور و یک کرور دام انعام
سرافراز شده و میر میران خلف او که خطاب میرخانی یافته بود بفوجداری کوهستان
پنجاب مقرر گشت و بجهت نظم و نسق مهمات صوبهٔ پنجاب و رفاهیت و آسودگی سپاه
که در سفر تعب کشیده بودند روزی چند مقام شد حاجی بقا که از جانب بادشاهزاده
محمد شجاع تهنیت نامه آورده بود بعطای خلعت و انعام سرافراز گشته رخصت انصراف
یافت چون از نوشتهٔ صف شکن خان که بتعاقب دارا شکوه متعین بود حقیقت کار طلبی
نوری بیگ و امام قلی اغر بعرض والا رسید اولین را بخطاب ترکتاز خانی و دومین را بخطاب
اغرخانی سرافراز فرمودند و قباد خان از کومکیان شیخمیر بصوبه داری تهته از اصل و اضافه
بمنصب چهار هزاری دو هزار سوار سرفراز گردید سلخ محرم الحرام از باغ فیض بخش
بصوب شاهجهان آباد نهضت شد نهم صفر از دریای بیاه براه جسر عبور فرموده بعد
قطع مراحل در سهرند رسیده در عمارات باغ نواحی سهرند نزول اقبال واقع شد و پیشکش
راجه تودرمل از نظر گذشت و درجهٔ پذیرائی یافت شانزدهم عرصهٔ تهانیسر مضرب خیام
اقبال گشت و شیخ عبد الکریم از تغیر راجه تودرمل بتنظیم مهمات چکلهٔ سهرند مقرر شد بیست و
چهارم صفر ساحت باغ اعزاباد از نزول اشرف خرمی و طراوت یافت مهاراجه جسونت سنگه
که بموجب حکم اقدس در شاهجهان آباد اقامت داشت و دیگر بندهای سعادت ملازمت
دریافتند چهارم ربیع الاول مطابق نهم آذر چون ساعت داخل شدن در قلعهٔ مبارک
نیک بود شهنشاه جهان بخت بشکارگاه توجه نموده نشاط اندوز شکار شدند بعد از مراجعت
قریب دو پاس از روز گذشته بباغ مسندباری که پائین شهر در باغ اعزاباد واقع است
نزول سعادت نموده ساعتی استراحت گذرانیدند و آخر روز با بخت فیروز و
اقبال عدو سوز چون خورشید جهانتاب دیدهٔ عالم افروز گردیده بر اورنگ بر ایهٔ پیل کوه شکوه
و بیخ منظر که تخت زرین بر پشت آن نصب گردیده بود سوار دولت شده لوای
عزیمت بصوب مصر اقبال برافراختند نقارهای نشاط شادی بنوازش درآمد

گشت اگرچه صف شکن خان با شش هزار سوار بتعاقب داراشکوه سابقا تعیین شده بود
لیکن درین ولا بنابر مزید احتیاط شیخ میر با معه دلیر خان و دیگر امرایی که مجموع نه هزار سوار
بوده باشند خنجر خاصه معه علاقه مروارید و یک لک روپیه انعام مرحمت فرموده تعیین نمودند که
باتفاق صف شکن خان داراشکوه را از ممالک محروسه بر آرند غره محرم الحرام بزیارت روضه
منوره فیض آگین عارف صمدانی قطب ربانی شیخ بهاء الدین ذکریا ملتانی قدس الله سره العزیز
تشریف برده استمداد همت و استفاضه انوار توجه نمودند و بوقت آمدن و رفتن زر بذل خالی
جیب مراد مساکین پر نمودند دران ایام فرمان والا شان بنام شاهنواز خان که درین زمان در
قلعه برهانپور محبوس بود صادر فرموده از اصل و اضافه بمنصب شش هزاری ذات و
شش هزار سوار از انجمله پنجهزار سوار دو اسپه سه اسپه سرافراز فرموده بصوبه داری گجرات که تا حال
بتصرف کسان مراد بخش بود تعیین کردند و لشکر خان را از صوبه کشمیر تغیر کرده بصوبه داری
ملتان نواختند.

دربیان معاودت موکب مقدس از ملتان بجانب شاهجهان آباد بدفع شورش محمد شجاع

در زمان بودن نواحی ملتان از روی نوشتجات واقعه نگاران بعرض اقدس رسید که
محمد شجاع باغوای داراشکوه اندیشهای باطل بخود راه داده در بنگاله لشکر فراهم آورده
و اسباب پیکار سامان کرده بعزم جدال روانه شده از ینجهت حضرت خدیو گیهان افواج
قاهره بتعاقب داراشکوه بجانب بهکر تعیین کرده روز دهم محرم ۱۰۶۹ از ظاهر بلده ملتان
بسمت شاهجهان آباد نهضت فرمودند همگی پنج روز در نزدیکی ملتان اتفاق اقامت افتاد
درین تاریخ حاجی خان بلوچ که از عمده زمینداران ملتان بود باستلام عتبه مقدس
فایز گشت و بعنایت خلعت و فیل و اسپ سرافراز شده بوطن مرخص گردید و رایات
جهانگشا بعد قطع مراحل بست و چهارم محرم در ساحت اچهره نزدیکی لاهور نزول اقبال
فرمودند امرا که در لاهور بودند سعادت اندوز ملازمت شدند بست و نهم از اچهره
بر فیل کوه شکوه سوار دولت شده براه شهر لاهور رایات توجه برافراشته بعد رسیدن

صوبه دار لاهور بار سال خلاع و مهابت خان صوبه دار کابل باضافه هزاری بمنصب
ششهزاری و پنج هزار سوار از انجمله سه هزار و پانصد سوار دو اسپه بلند پایگی یافت
و اسلام خان باضافه دو هزار سوار بمنصب پنجهزاری و پنجهزار سوار سرافراز گشته بخدمت
بادشاهزاده محمد سلطان مرخص گشت و بهادر خان باضافه هزاری ذات و هزار سوار بمنصب
پنجهزاری و چهار هزار سوار مباهی گشت چون آن روز بفرخی و مبارکی بانجام رسید شب هنگام
آتشبازی که بادشاهزادهای والاشان روی آب جمنا محاذی درشن مبارک آلات و ادوات
ترتیب داده بودند مسرت افروز خاطر نظارگیان و فروغ افزای بزم عشرت
گشت شب دیگر چراغانی که هم دران روی آب در کمال خوبی سرانجام یافته بود
بهجت بخش تماشائیان گردید تا سه روز بساط نشاط این جشن والا ممتد بود دوازدهم
سیر باغ صاحب آباد که در وسط شهر شاهجهان اباد بیگم صاحب طراوت و نظارت
داده اند فرمودند روز دوم بزیارت روضه منوره حضرت جنت آشیانی همایون بادشاه
کشتی سوار تشریف برده فاتحه خوانده پنجهزار روپیه بمجاوران مرحمت کرده بطواف مزار
فایض الانوار حضرت شیخ نظام الدین اولیا تبرک جسته هزار روپیه بمستحقان و مجاوران
عنایت فرمودند و از انجا بروضه قدسیه شیخ قطب الدین کاکی قدس سره که هفت کروهی شاهجهان اباد
واقع است توجه نموده مراسم زیارت بجا آورده و استمداد همت نموده دو هزار روپیه نذر گذرانیده از انجا
معاودت نموده داخل دولتخانه والا شدند سابقا بشاهزاده محمد سلطان فرمان عالیشان
صادر شده بود که امیر الامرا در اکبر اباد گذاشته با توپخانه و لشکر بمدافعه محمد شجاع
که نزدیک اله اباد رسیده روانه شود درینولا بعرض والا رسید که شاهزاده در هفتم
ربیع الاول از اکبر اباد روانه اله اباد گردید رعد انداز خان را بقلعه داری اکبر اباد
تعین فرموده فرمان والاشان بنام ذوالفقار خان صادر گشت که قلعه حواله رعد
انداز خان نماید و یک کرور روپیه یا بیشتر از اشرفی از خزانه عامره
گرفته معه توپخانه روانه اله آباد شود و به بادشاهزاده محمد سلطان ملحق گردد و بسیاری
از مبارزان تهور شعار بهمراهی او تعین شدند ◆

دمِ نای و طبل و کوس و کرنا و نفیر غلغلهٔ شوکت و غلغلهٔ حشمت در گوش روزگار پیچید و گیتی
خدیو جهانستان نصرت و ظفر از میان بازار شهر عبور فرمودند چون وقت نماز عصر رسیده
بود بمسجد جامع پرتو نزول انداختند و نماز بجماعت ادا کرده از آنجا سوار شده دو نیم گهری
روز مانده قلعهٔ مبارک از فر نزول اشرف سرکوب حصار افلاک و شرافت بخش
مرکز خاک گشت ٭

دربیان جشن وزن حضرت خدیو گیهان خداوند جهان

درین ایام فرخنده فرجام که سال چهلم از عمر گرامی صورت انجام یافته آغاز سال چهل
و یکم بحساب شمسی بمبارکی و فرخندگی گردید جشن وزن بآئین مقرر و رسم معهود
صورت انعقاد یافت هفتم ربیع الاول مطابق دوازدهم آذر ماه الهی سنه بزمی والا
و جشنی دلکشا ترتیب یافته در ایوان گردون اساس غسل خانه والا اول روز که ساعت
میمنت قرین و میزان فلک را چشم بر زمین بود کفهٔ ترازو والا گوهر عنصر مقدس گران بار قدر
و شرف گشت وان پیکر دولت و هیکل اقبال را که از فرط بزرگی و عظمت با گوهر جانهای
پاک و جواهر و خزاین افلاک نتوان سنجید بمقتضای رسم و عادت بزر و سیم و سایر
اشیای معهود سنجیدند بعد از ادای این جشن دولت قرین خاقان زمان و زمین
چون آفتاب از برج میزان برآمده سریر آرای دولت و کامرانی شدند دران خجسته
روز بندهای عتبهٔ خلافت بمواهب و مکارم ارجمند بافزایش مناصب و عطایای
خلاع و شمشیر و خنجر و اسپ و فیل و نقاره و علم و انعام نقود و خطابهای لایقه
نوازش یافتند نجابت خان که بنابر صدور تقصیری عظیم بتغیر منصب و جاگیر و عزل از
رتبهٔ شوکت و اعتبار و سلب خطاب خانخانی و سپه سالاری مورد بی عنایتی گشته
مدتی از دولت بار و سعادت کورنش محروم بود درینولا بوساطت بار یافتگان محفل والا
رقم عفو بر جریدهٔ جرایمش کشیده رخصت کورنش ارزانی یافت و داود خان که در حدود
بهکر از دارا شکوه جدا شده در حصار مسکن خود رسیده بود باستان بوس معزز شده
بمنصب چهار هزاری ذات سه هزار سوار کامیاب عنایت گشت و امیر الامرا که در مستقر الخلافه
اکبرآباد در دا جسته سکر در وطن بود و جعفر خان صوبه دار مالوه و خلیل الله خان

که قلاع بمحمد شجاع بسیار نمر ملاقی شده مکاتیبه قلعه مذکور داد و همچنین سید عبد الجلیل
بارهه حصار چناده گڈه حواله کرد و سید قاسم قلعه دار اله اباد بمحمد شجاع نوشت که هرگاه
باینصوب بیایند بموجب امر دارا شکوه قلعه را تسلیم مینمایم سنوح این مقدمات
باعث رسوخ عزم محمد شجاع گردید خدیو زمان با استماع این حرکات از نیرو استشند
که چه دو انزوی کار او کشیده اید این ناهنجاری او ناکرده انگاشته موعظت نامه
بمحمد مرقوم فرمودند که شاید سرمایه شعور او گردیده از کرده ناصواب خود باز آید
با وجود اینهمه مراتب از روی ناعاقبت اندیشی قدم جرات از حد خود بیرون نهاده
بحدود بنارس نزدیک رسیده قصد اله اباد نموده و این اخبار مکرر بسمع اقدس رسید
بنابران هفدهم ربیع الاول مطابق بست و سوم اذر ماه الهی مه اعالی روز با بخت
فیروز از قلعه مبارک بر فیل ظفر پیکر سوار دولت شده عنان جنود آسمانی
رایت عزیمت بر افراشتند قلعه داری دار الخلافه شاهجهان اباد و محافظت
مراد بخش بدستور سابق بسید امیر خان تفویض یافت و راه سورون مقرر کرده
بعد قطع مراحل سوم ربیع الثانی نواحی قصبه سورون از تخیم خیام جاه و جلال گشت
ازان منزل نیز فرقدسی صحیفه مبنی بر مراتب وعظ و نصیحت در باب مصالحه و مدارا
بمحمد شجاع نوشتند که تا ممکن باشد کار به ستیز و جنگ نشد چون خبر نزدیک رسیدن محمد شجاع
روز بروز میرسید و یقین انجامید که ان شوریده دماغ سودای سلطنت در سر
دارد پنجم ماه مذکور از سورون نهضت فرمودند بعد قطع دو سه مرحله بوضوح پیوست
که محمد شجاع بعد برامدن از پتنه چون به بنارس رسید از ظلم پرستی و بیدادی بر سکنه
ان بلده دست تعدی کشاده از هنود و مسلمین بقهر و عنف قریب سه لک روپیه
گرفت متصدیان او اضعاف مبلغ از میان برده انواع تعرض بمردم رسانیدند و
ازانجا ختم ربیع الثانی باله اباد رسید و سید قاسم قلعه دار انجا از قلعه فرود امده ملاقی
شد محمد شجاع ان را بدستور سابق باو گذاشت شش روز در اله اباد توقف کرده بجانب
اکبراباد روانه شد القصه چهاردهم ربیع الثانی خدیو آفاق در مکن پور نزول اقبال
فرموده بروضه قدسیه حضرت سید بدیع الدین قدس سره که بزبان عوام
بشاه مدار و شاه مدار مشهوراند تشریف برده مراسم زیارت بجا اوردند

در بیان ماجرای احوال بادشاهزاده محمد شجاع و توجه موکب والا بدفع او

او همیشه با حضرت خدیو گیهان لاف موافقت و مصادقت و دم یکجهتی و موالفت
میزد و بوسایل رسل و رسایل اظهار این معنی نموده عهود صفوت و آئین اخوت مستحکم میکرد
و خدیو عالم نیز بمقتضای مهر اندیشی و یگانگی در رواج کار و رونق حال او کوشیده
در صدد اعانت و رعایت بودند و از قضیه شکستی که او را از سلیمان شکوه روداده بود
خاطر اقدس ملالت اندود بود و نیز دانسته بودند که جبر این انکسار فتوری بوده مجدداً اساس دولت
او را استحکام بخشند از این جهت بعد انهزام دارا شکوه از نواحی اکبراباد نزول
عساکر منصور در باغ نور منزل از حضرت اعلی بمبالغه تمام مونگیر را با صوبه بهار که همیشه
محمد شجاع سالها از توسل آن داشت و میسر نمی شد ضمیمه ولایت بنگاله باقطاع او مقرر
کرده فرمان حضرت اعلی و ملاطفت نامه متضمن تفویض ولایات مذکوره مصحوب محمد میرک
گرزبردار فرستادند و ضمیمه مضمون ملاطفت نامه نموده بودند که بالفعل از ولایت متصرف
شود و بعد اتمام کار دارا شکوه چون رایات عالیات بمستقر خلافت معاودت کنند
مطالب دیگر که داشته باشد اظهار نماید در حصول آن کوشش بکار خواهد رفت
محمد شجاع از رسیدن محمد میرک و ظهور این عطیه مسرور شده در پیراهن نگنجیده تهنیت نامه
مشتمل بر مراسم مبارکباد مصحوب محمد بقا بجناب والا ارسال داشت و خود از اکبرنگر
که حاکم نشین بنگاله است در پتنه آمد چون عقل معامله دان نداشت و سود از زیان
نمیدانست بعد تصرف بر صوبه بهار و استماع توجه رایات جهانگشا بسمت پنجاب
بتعاقب دارا شکوه و تصور این معنی که اتمام این مهم بزودی متصور نیست و خالی بودن
تختگاه از موکب جلال و اغوای خویش اندیشان واقعه طلب در طمع افتاد و در
اواسط سفر که رایات اقبال در پنجاب بود فرصت یافته بجانب الهاباد روانه گردید
بعد رسیدن در نواحی قلعه رهتاس رام سنگه نوکر دارا شکوه که حراست آن قلعه
داشت با شاهزاده دارا شکوه که بعد فرار از اکبراباد بحفظ قلعه و امان سمت الهاباد فرستیده

فرمودند که فیل مرکوب او در جنب فیل خاصه بوده باشد و سرداری میمنه قول مبارک
بجوهر شهامت محمد امین خان خلف معظم خان دکافرمای میسره بحسن شجاعت
مرتضی خان تفویض یافت و سیف خان بیجاپوری و اکثر دکنیان بقراولی مقرر شدند
خواص خان و سردار خان و جمعی دیگر بچنداولی قرار یافتند و فیلان فلک شکوه خصم
افگن دشمن ربا با اسلح و یراق شکوه آسمانی یافته برق افگنان چابک دست و
تفنگ چیان موشگاف بر پشته پشت انها جا گرفتند و در هر فوج چندی از ان
عرابه و جریان با توپ خانه جداگانه معین گشتند و دران روز از کثرت سپاه و جوش
لشکر آثار شور محشر هویدا بود و از غبار سم ستوران و فر مواکب منصور چهره آسمان
و دیگر زمین ناپیدا لشکری آراسته و رنگین چون سبزه و ریاحین تو گوئے از زمین میجوشید و جیش
پر قهر و طیش مانند امواج بحر مواج از شورش کین بخروشید و زمین با همه تحمل و
سخت جانی از حمل گرانی این خیل انبوه ستوه بود و از بسیاری فیلان آن جوش فلک
شکوه سراسر صحرا کوه مینمود **نظم**

زمانے شور محشر عرض می کرد — زمین از چرخ وسعت قرض میکرد
چنان از جوش لشکر قحط جا بود — که نقشش سایه بر دوش هوا بود
اگر سیلاب باریدی چو باران — نماندی بر سنان نیزه داران

القصه قریب نود هزار سوار که کم وقتے در ظل رایت سلاطین نامدار فراهم آمده باشد
مهیاء پیکار و آماده گیر و دار گردیده و در همین روز محمد شجاع نیز بترتیب و تسویه افواج
خویش پرداخت و خود با اله وردیخان و عبد الرحمن ولد نذر محمد خان در قول جا گرفت و
بلند اختر پسر او با سید قاسم بارهه قلعه دار اله اباد و پسر اله وردیخان هراول زین الدین خان
پسر بزرگ در برنغار و حسن خویشگی را هراول او کرد و کرم خان صفوی و امرائے دیگر در
جرنغار مقرر ساخت و شیخ ظریف را با فوجے در طرح انتظام داد و اسفندیار معموری را
التمش و ابو المعالی میر آتش و میر علاء الدین دیوان خود را به چنداولی و سید قلی اوزبک را
بقراولی گماشت بالجمله بعد انقضائے چهار گهری از روز مذکور خدیو آفاق سوار دولت
شده بکمال آهستگی و آرام مسافتے که ما بین لشکرگاه غنیم بود بنظام نصرت التیام می پیمود و پیش
از روز گذشته بفاصله نیم کروه از عساکر مخالف صف آرائے گردند محمد شجاع امروز

هفدهم ظاهر قصبه کوره مضرب سرادق نصرت شد شاهزاده محمد سلطان که درانجا بود
بملازمت اشرف شرف گشت و نیز معظم خان که بموجب فرمان عالی شان از دکن
روانه شده بود درین منزل بملازمت اقدس سعادت اندوز گردید و از رسیدن او
بروقت حسن اخلاص و کارطلبی او بظهور پیوست ◆

دربیان شرح شوخی مهاراجه جسونت سنگه در جنگ حضرت خدیو گیهان با محمد شجاع و رایت فتح برافراختن و فرار محمد شجاع از معرکه کارزار

نوزدهم شهر ربیع الثانی مطابق بست و سویم دی ماه الهی سنه ۱۰۶۹ عزم صف آرائی
جزم گردید بموجب حکم والا توپخانه رعد نهیب برق نشان برابر غنیم برده صاعقه
بار و آتش فشان شدند نهنگان شیر افگن دلیران دشمن شکن تن بزیب چلته و جوشن
پیراسته فوج فوج مانند موج از پے هم برخاستند و پیل سانان جنود دولت
و بیر توزکان بهرام صولت بترتیب و تسویه عساکر پرداخته صفوف قتال آراستند
شاهزاده محمد سلطان و خانخانان با امرائے دیگر هراول و ذوالفقارخان با توپخانه و
اکثر برقندازان و امرائے والاشان هراول شاهزاده قرار یافت و مهاراجه جسونت سنگه
با راجپوتان برنغار مقرر گشت و اسلام خان با امرائے نامدار هراول مهاراجه انتظام یافت
و سرداری فوج جرنغار بشاهزاده محمد اعظم نامزد شد و خانه زادان و امرائے دیگر هراول
این فوج عظیم و سرگردگی التمش بحسن جرات و کوشش بهادرخان تفویض یافت
و در دست راست موکب مقدس داود خان با جمعی از دلیران معین گشت و راجه
سجان سنگه و سید فیروز خان و حسن علی خان و دیگر نوئینان والاجاه در دست چپ جمع
ثابت قدم شدند و قلب لشکر منصور بفر شوکت مقدس اعلی که پرتو انوار عظمت
الهی است قوت گرفت شاهزاده محمد اعظم را بدستور معارک دیگر همراه و سعادت
همراهی نموده باخود در حوضه فیل خاصه جا دادند و معظم خان را در فیل دیگر جا داده

همت کشیده از دولت مرافقت باز ماند چون این سانحه بسامع اجلال حضرت خدیو گیهان
رسید از انجا که ذات قدسی معدن تحمل و وقار و در شداید مهالک بسان کوه متمکن استوار این
واقع اصلا از جا نرفتند و تزلزل در استقلال راه ندادند و از سراپرده اقبال بیرون خرامیده
بر تخت روان سوار ایستادند و بخواص امرا که در رکاب سعادت حاضر بودند خطاب فرمودند که در
رفتن این ضلالت کیشان مصلحت دولت گردیده عنقریب بپاداش کردار خود خواهند رسید و
اسلام خان را که هراول برنغار بود بجای او سردار کردند و دیگر بار صفوف نصرت آرا آراستند
چون رشید روی تیره روزگار شب روزگار نهاده خسرو گردون مهر بقصد جهان کشای ترکش
زرین بر میان بست شهنشاه فلک بارگاه بدستور روز پیشین بعزم رزم و آهنگ جنگ
بر فیل کوه پیکر سوار شدند اگرچه لشکری که دیروز برکاب سعادت بود بسبب این سانحه
متفرق شد لیکن جنود غیبی و همت والا رفیق حال فرخنده مال بود و ازان طرف محمد شجاع نیز
صفوف دیروزه را تغییر داده مجموعه لشکر خود را یک صف کرده در عقب توپخانه باز داشت
پنجگهری اند روز گذشته نخست از طرفین جنگ توپ و بان و تفنگ در میان آمده نیران
جدال اشتعال یافت و هنگامه برق اندازی و رعد و گوله اندازی گرم شده از نهیب صدمه ضرب آن
و نیش زنبورک خصم فگن آثار قیامت آشکار و رنگ جان دشمن فگار گردید توپ سیاه دود دون
دامن دل باواز بلند آوازه اجل در شش جهت معرکه در داده مهره تفنگ جهان گسل از مهره
پشت مخالفان گذر کردن اغاز نهاد و از گرمی برق بندوق و بان اب تیغ و سنان آتش انگیز
شده دلیکه و ایر دشمن سوز برافروخت تو گفتی که زمین شعله خیز و آسمان شراره ریز گشته نظم

شد از برق کین گرم بازار جنگ | خروشید باز اژدهای تفنگ
زبس آتش کینها در گرفت | عرق بر بدن رنگ اخگر گرفت

درین حال توپی از توپخانه همایون بفیل مرکوب زین الدین پسر محمد شجاع رسید یکپای
فیل و یکپای شخصی که در عقب نشسته بود بپرانید و زین الدین پسر محمد شجاع از ان فیل برآمده
بر فیل دیگر سوار شده رفته رفته کار جنگ از توپ و تفنگ در گذشته بناوک و خدنگ
رسید مبارزان پیکار جو و دلاوران شهامت نهاد هر دو سو دست بکوشش و کشش از
آستین جرات برآورده بمقابله و ستیزه پرداختند و باتش غیرت هنگامه کارزار گرم ساختند از
کثرت بارش تیر کمانان منور و اوار بر طپیده و عرصه دار و گیر از مبارزان و دلیرستان پر شیر نیستان بود

قدم جرأت از جای خود پیش نگذاشت پاره توپخانه پیش فرستاده روبروی
جنود والا توپ و تفنگ سر دادند از این طرف نیز توپخانه شعله‌افروز حرب
و پیکار گشت و هم شب از طرفین اثر دادی آتش‌فشان بان و تفنگ خون‌آشام از
توپ و تفنگ سر میدادند چون شب در رسید صفت کارزار در هم پیچیده در لشکر والا
صادر شد که عساکر ظفر قرین بهمان ترتیب که صف بسته بودند از اسپان فرود آمده با جوشن
و سلاح شب را پاس دارند و سرداران هر یک در پیش فوج خود مورچل بسته از غدر
و کید اعدا غافل نباشند و خدیو گیتی بعد از فراغ لوازم حزم و احتیاط از فیل
فرود آمده بدولتخانه مختصری نزول اجلال فرمودند و بعد ادای نماز مغرب و عشا
استمداد نصرت و فیروزی از حضرت صمدیت نموده با بخت بیدار و دل هوشیار
بر بستر راحت تکیه زدند و در اواخر شب مهاراجه جسونت سنگه که بظاهر سر بر خط بندگی
و انقیاد نهاده اظهار دولتخواهی مینمود و در باطن از خبث سریرت خویش طالبیت و
[illegible] بعزم شورش انگیزی از معرکه کارزار فرار نموده شبانه شب کسان نزد محمد شجاع
فرستاده و او را از داعیه فاسد خود اطلاع داده و تمامی لشکر خود و راجپوتان که در برنغار
با او تعیین بودند روگردان شده عنان ادبار بر تافت و بر اردوی شاهزاده محمد سلطان
که بر سر راه بود مردم شقی دست جسارت بغارت گشودند و هر چه توانستند تاراج نمودند
و بعد از آن بلشکرگاه والا رسیده دست اندازهای عظیم کردند و در راه هر چه و هر کس پیش
آمد دست خوش تاراج و پامال راجپوتان گشت از این جهت شورش و انقلاب عجیبی در اردوی
معلی که بفاصله دو کروه بود راه یافته مردم بهم برآمدند و خبرهای موحش آشوب‌انگیز
شایع شد مفسدان فتنه‌جو بزه‌کاران از دو سر بنیاد برداشته دست جرأت
بخزانه و کارخانجات و دواب پادشاهی و امتعه و اموال امرا و سپاهی دراز کردند و
بخودسری و شورش افزائی پرداختند نزدیک صبح این خبر بلشکر رسیده باعث بیم‌زدگی
جنود فیروزی گشته سلک جمعیت از انتظام افتاد و بسیاری از مردم پست فطرت
و کم حوصله برای خبرگیری بنگاه از روی سراسیمگی و اضطراب بعسکر والا شتافتند
و باین تقریب بیرون از حصه کار نارسیده شتافتند و جمعی کوته‌اندیش طرف مخالف رجحان دانسته
شبانه شب بلشکر محمد شجاع پیوستند و فرقه بد دلان ناعاقبت‌اندیش پای

افشرده بشاهزاده محمد سلطان و ذو الفقار خان که هراول بودند پیغام کردند که شما به جمعیت
خاطر و دل قوی در برابر غنیم بوده سر رشته کوشش و پایداری از کف ندهید این جسارت
کیشان محال اندیش را دفع کرده بکومک شما رسیده می شود و بعد ان به نیروی همت
خسروی روی فیل مبارک بجانب دست راست گردانیدند و به مدافعه مخالفان توجه
نمودند و در خلال این حال فیلی که اسلام خان بران سوار بود بصدمه بان رم کرده برافواج
انطرف تاخت اکثر مردم ان سمت از جا رفته توفیق ثبات نیافتند درین اثنا خدیو عالم
رسیدند جنود فیروزی قرین قوی دل شده قدم استقلال فشردند و همین دلیری و دلاوری
ان حضرت مجاهدان بهرام صولت مساعی جمیله بکار برده با اعدای تیره بخت اویختند
و بکیر شمشیرهای دلیرانه سلک جمعیت انها از هم گسیختند درین دار و گیر شیخ میر خوافی که
هراول بلند اختر بود با اکثر مردم کشته شد و دیگران زخمی شدند بلند اختر از مشاهده
اینحال برگشته خود را بمحمد شجاع رسانید خدیو فیروز بخت چون خورشید جهانتاب که بیک
تیغ کشیدن ساحت میدان سپهر را از هجوم نجوم پردازد و مانند صبا که بیک وزیدن
صحن چمن را از خس و خاشاک پاک سازد به یک توجه عرصه پیکار را از غبار تسلط و استیلای
مخالفان پرداختند و بعد دفع ان مقهوران قرین عظمت و جلال متوجه پیش شده و لوای
همت بر دفع محمد شجاع برافراختند قدمی چند نرفته بودند که کرم خان صفوی و عبد الرحمن ولد
نذر محمد خان و سنجر پسر الصدر و روی خان از لشکر محمد شجاع جدا شده روی ارادت بلشکر
ظفر اثر اورده باحراز ملازمت چهره مباهات برافروختند همدرین اثنا مبشر اقبال مژده
نصرت رسانیده خبر فرار محمد شجاع سامعه افروز اولیای دولت گشت از گلشن عنایت
ازلی باد بهار مسرت و خوشدلی بر غنچه خاطر بندهای عقیدت مند وزیده گل فتح و فیروزی
از نهال امید شگفت همای دولت بال سعادت کشوده شهباز حشمت اوج گرفت
زمانه تهنیت و دستکامی داد سپهر بشارت کامرانی فرستاد دهان تیر از خنده لبریز
نشاط گشت تیغ را زنگ غم از دل زدوده شده کمان ابروی ناز بالا کشید سنان قد
عنای برافراخت نقارهای شادیانه و نشاط بر پشت فیلان و اسپان بنوازش
در امدهای بنواهای دلکشای بهجت و کامرانی بلند گردید و از صدای کوس کرنای
و خروش نفیر طنطنه عظمت و جلال بگوش گردون رسیده بلکه با وجود تفرقه لشکر و بهم

ناوک پیکان جگر فرسا سوزن اسا خار از روی باطل از دل اعدا بیرون کرده و ناوک مغفر
شگاف جان ربا بمثابه مشبک سازی درختهٔ پروازی هوای پندار و غرور ایشان پرشور مخالفان برآورد بیت

ز برج کمان طایران خدنگ　　پریدند بر روی مردان جنگ

درین اثنا سید عالم بارهه که رکن اعظم لشکر محمد شجاع بود با فوجی عظیم و سه فیل مست جنگی از دست
راست غنیم بر برنغار موکب والا حمله کرد و کمال تفرقه و فتور بحال منصور راه یافت پای ثبات
اکثر مردم بجا نماند و راه گریز در پیش گرفتند و سلک جمعیت قول همایون نیز از هم گسیخت
زیاده از دو هزار سوار در رکاب فیروزی نماند مخالفان از مشاهده تزلزل افواج نصرت اثر خیره
تر شده بهمان هیئت اجتماعی با فیلان مذکور روی جسارت بقلب لشکر ظفر اثر آوردند درین هنگام از
میسره جنود قاهره مرتضی خان و از التمش حسن علیخان و از طرح دست چپ بعضی بهادران
رخش شجاعت برانگیخته بر سر راه دشمنان صف آمدند درهمین وقت خدیو آفاق روی فیل مرکوب
مقدس بطرف اعدا بدسگال گردانیدند بهادران ظفر پیوند به نیروی جرات و استقلال
حضرت سایه خدا بکمال بی‌محابا حمله بردند چون باد صرصر که بر خاشاک سبک رود آن گروه
جسارت کیشان را از پیش برداشتند و به تیغ تیز و سنان خونریز بسیاری از برگشته بختان را
بخاک هلاک افگندند سید عالم بارهه را بمشاهده جوهر شهامت مجاهدان فیروزی لوا باد نخوت از سر برفته
بازوی همت سست شده بگام فرار براهی که آمده بود بازگشت لیکن آن سه فیل مست
عربده جو که پیش فوج او بودند و زخم بهادران و تیر و تفنگ رخ از عرصه برنتافتند بر همان وتیره
خیره پیش می‌آمدند و از آن سه کوه پیکر یکی پیش آمده بفیل مرکوب مبارک قریب شد چنان ابر تیره بخورشید
تابان نزدیک رسیده بود خدیو آفاق کوه وقار تحمل آن سیه مست از جا رفته سر رشته ثبات و قرار از دست
نگذاشتند درین وقت قراولی که در حوضه بر یکی از فیلان همراه نشسته بود باشاره والا اسوار آن فیل مست
که باشاره مهلک محرک بود بچالاکی بندوق انداخت آن مقهور رجیم مانند دیو رجیم که بشهاب ثاقب از آسمان
فرود آید بر زمین افتاد و فیلبانان بادشاهی رسیده فیلبان چالاک خود نشانده آن فیل را در قید طاعت
آوردند و آن دو فیل دیگر از قول همایون گذشته بجانب دست راست جنود مسعود حمله بردند
درین اثنا بلند اختر پسر محمد شجاع و چندی دیگر روی جسارت بر برنغار موکب فیروزی آوردند
و بموازات فتن فیلان مذکور هم از حرکت بلند اختر آمده برهم زدگی و اضطراب در موکب معلی راه داده درین
وقت خدیو عهد و دوران با کمال استقرار شجاعت و پردلی سر رشته دانائی از کف نداده و پای ثبات

امر سنگه چندراوت و احتشام خان و شیخ جنگ خان و اخلاص خان خویشگی و جوش خان
و یکه تاز خان و رشید خان لودی و فیروز خان بارهه و سید شیر خان بارهه و سید
مظفر خان بارهه و زبردست خان و علی قلی خان و قزلباش خان و سکندر روهیله و
کارخان و دلاور خان و نیک نام خان و نیاز خان و دیگر انصاری و گروهی دیگر از مردم
کاردیده و دلیران عرصه جانسپاری بتعاقب شجاع بهمراهی شاهزاده تعیین شدند حضرت
خدیو عالم انام مکان غره جمادی الاولی سنه ۱۰۶۹ عنان عزیمت بسمت اکبر آباد
برتافتند و در نزدیکی کوره بعرض والا رسید که سید قاسم بارهه که از طرف
داراشکوه قلعه دار اله آباد بود بموجب نوشته داراشکوه بشجاع ملاقی شده
رفاقت اختیار نموده سید عبدالجلیل برادر خود را در قلعه مذکور گذاشته بود بعد
هزیمت یافتن شجاع سید قاسم یلغار کرده داخل قلعه مذکور گردید چون شجاع
در نزدیکی قلعه رسید هر چند تلاش کرد که قلعه بتصرف خود در آورد سید قاسم
درین باب تن نداده بمقتضای زمانه سازی فی الجمله مدارا کرده قول و قرار گرفته
آمده ملاقات نموده مرخص شده باز بقلعه رفت چون خبر آمدن شاهزاده محمد سلطان
و معظم خان شنید از صدمات صولت سپاه ظفر پناه حصار عافیت بر خود تنگ
دیده خطی بخاندوران که از نوکریان شاهزاده بود و پیش ازین بتسخیر قلعه مذکور تعیین
شده بود متضمن عجز و نیاز نوشت و مشار الیه خط مذکور را معروض داشت و از نظر
شاهزاده گذرانید شاهزاده این معنی را بدرگاه والا معروض داشت از آنجا که عذر نیوشی
و پوزش پذیری خاصه ذات ملکی صفات است فرمان والا صادر گشت که خاندوران
بصوبه داری اله آباد قیام دارد و سید قاسم بدرگاه والا گراید و نیز
فرمان جهان مطاع بنام داود خان صادر پیوست که بعد رسیدن در پتنه
بصوبه داری بهار متصرف باشد چون اخبار رسیدن داراشکوه از ملتان بسمت
گجرات بقصد شورش متواتر بعرض والا رسید بنا علیه دفع داراشکوه و تادیب
و تخریب مهاراجه جسونت سنگه که بتازگی مصدر شوخی و بی اعتدالی و حرام نمکی
گردیده بعد قطع منازل در فتح پور نزول اجلال فرمودند ازین منزل محمد امین خان
میر بخشی با فوجی از امرای نامدار برای تنبیه مهاراجه که اراده پیوستن بداراشکوه

خوردگی افواج ظفر اثر و ظهور انواع نفاق منافقان[۱۱] واقعه طلب و چندین فتور و چشم زخم
عظیم نقش بهیچ تائید ربانی و حسن ثبات قدم و نیروی همت خاقانی چنین فتحی نمایان که طراز
فتوحات آسمانی و عنوان مآثر کامرانی تواند بود نصیب اولیای دولت گردید شجاع رمیده
بخت هزاران خسران و ناکامی و خذلان و بدسرانجامی با پسران خود و اللهوردی خان راه فرار
پیش گرفت وارد و و بنگاه و اکثر اسباب تجمل او بتاراج افواج ظفر پناه رفت و تمام توپخانه
و بیشتر فیلان بزرگ و نامی و یک صد و چهارده توپ بقید ضبط در آمد خدیو جهان بعد چنین فتح
شگرف که فی الحقیقت بی منت سپاه و لشکر و مشارکت کوشش خدمتگذاران دست
داد روی نیاز بدرگاه ایزد نصرت بخش نهاده سپاس مواهب نامتناهی الهی بجا آوردند
و با جنود مسعود از لشکرگاه عظیم که نزدیک تالاب موضع کجوه بود گذشته منزل آرای اقبال
شدند جمعی از عساکر نصرت مآل بهای سلطنت شاهزاده محمد سلطان بتعاقب شجاع تعیین نموده
حکم فرمودند که بر اسم تکامشی پرداخته هیچ جا او را مجال اقامت و درنگ ندهند
و تا انقصای بنگاله ساحت ولایات شرقی از خار وجود شر پاک سازند بعجالتا یک عقد
مروارید که بپوشش اقدس پذیرای سعادت بوده باد و چته که برکتف مبارک داشتند
بشاهزاده مرحمت شد شاهزاده همان ساعت پیشتر رفته منزل گزید تا بیست و ششم
اسفندار در آن منزل مقام شد و معظم خان که بعد رهائی از قید تا امروز بمنصب سربلند شده
بود بمنصب والای هفت هزاری و هفت هزار سوار و انعام ده لک روپیه نقد و
عطای خلعت خاص و فیل خاصه با ساز نقره و جل زربفت و سپر و شمشیر مرصع
مشمول مراحم گوناگون گردید و دیگر بندهای درگاه باضافه مناصب و عطای فیل
و اسپ و خلعت خاص و خدمتگاران حضور مقدس بانعام سی هزار روپیه سرافرازی
یافتند درین وقت راجه جی سنگه از وطن آمده پانصد مهر و یک هزار روپیه نذر گذرانیده
غبار آستان سلطنت صندل ناصیه دولت خود ساخت بیست و هفتم از نواحی
کجوه کوچ کرده ساحل دریای گنگ به نزول اقدس نور پذیرفته بود تا سلخ این
ماه در آن مکان اتفاق اقامت افتاد معظم خان و ذو الفقار خان و اسلام خان
و داود خان و فدائی خان و کنور رام سنگه و راجه اندرمن و رای بهاو سنگه هاده و راو

---

۱۱ منافقان

حضور پرنور گردانید چون شیخ میر بعد رسیدن در سکهر یک روز مقام کرده پیشتر روانه
شد از تقریر زمینداران ظاهر گشت که از بست و پنج کروهی سکهر راهی بجانب قندهار
جدا می شود و دارا شکوه متوجه است که روانه قندهار شود نوکرانش همراهی نمی کنند و نه جدا و
نیز راضی نگشت ناچار عنان عزیمت بجانب تهته انعطاف نمود ازینجهت شیخ میر بجلدی
ازانجا روانه شد. و صف شکن خان بعد از بند و بست بهکر و مقرر کردن اشرف خان عرف
ادهم قلی بفوجداری انجا و فوج علی بیگ را بفوجداری سکهر پنجم صفر از بهکر روانه شده
دوازدهم سیزده کروهی سیوستان رسید و نوشته محمد صالح ترخان فوجدار و قلعه‌دار
سیوستان بخان مشار الیه رسید که دارا شکوه پنج کروهی قلعه رسیده شما خود را
زود رسانید و کشتیهای خزانه و اموال و اشیا و اکثر عقب می آید بر کنار
دریا سد راه شوند لهذا خان موی الیه هزار سوار برق انداز و بان و شترنال و جمعی
بیلدار و سقا فرستاد که نزدیک بقلعه جایی که عرض دریا کمتر بوده باشد بر کنار
مورچال بسازند و توپها نصب ساخته بانداران و توپ اندازان را جابجا بنشانند
و خود نیز بسرعت کوچ کرده سه کروهی محاذی لشکرگاه دارا شکوه نزول نموده در صدد
کشتیهای خزانه بود و محمد صالح نوشت که ازان طرف کشتیها بعزم رسته و خود از قلعه
براده توپ و تفنگ انداز د در این اثنا خبر رسید که دارا شکوه مقام کرده و در ان روز
مصلحت گذر ده بود و نیز موقوف مانده روز دویم که دارا شکوه کوچ کرد و کشتیها نمودار شد
مخالفان از خبر رسیدن صف شکن خان کشتیها را ازان طرف دریا روانه ساختند صف
شکن خان توپخانه بادشاهی را که بر کنار دریا نصب شده بود رسانید لیکن از جهت
مسافت بعید کارگر نشد و کشتیها بی ممانعت از طرف قلعه عبور نمود محمد صالح توفیق
خدمت گذاری نیافت اگر محمد صالح سد راه می شد دارا شکوه را عبور ازین جا
مشکل می بود چون عنقریب شیخ میر نیز می رسید اغلب که دارا شکوه گرفتار میگردید
لیکن ازانجا که برآمد هر کار در وقتی معین و حصول هر مطلب بازبسته بزمانی
مقرر است از محمد صالح کوتاهی بوقوع آمده القصه چون دارا شکوه بدعاقبت
کشتی عافیت ازان گرداب خوف و موج خیز بساحل نجات رسانید از کرده سیوستان
که محل میر رمضان داکت بود عبور نموده در تهته رسید ازین طرف دریا صف شکن خان

و دشت تعین شد و راے رایسنگه برادرزاده مهاراجه را بخطاب راجگی و عنایت
فیل با ماده و شمشیر مرصع و نقاره و انعام یک لک روپیه و از اصل و اضافه
بمنصب چهار هزاری و چهار هزار سوار سرافراز فرموده همراه محمد امین خان تعین فرمودند
و رایات عالیات نیز از انجا نهضت فرمودند ◆

در بیان بقیه حقیقت تعاقب افواج قاهره و آمدن دارا شکوه از تهته بجانب گجرات

در زمان بودن ملتان اولا صف شکن خان بعد ان شیخ میر و دلیر خان بتعاقب دارا شکوه
تعین شده بودند این هر دو لشکر در قصبه بجی[1] و اهم با هم پیوسته چند روز مقام
کردند و از انجا خبر رسید که دارا شکوه از بهکر گذشته بست و نهم محرم در سکهر
نزول نمود و ازین منزل تا سکهر شصت و سه کروه بایان روے اب و قریب
صد کروه از ان طرف دریا فاصله دارد و شیخ میر و دلیر خان و قباد خان از اب گذشته
بجانب سکهر روان شدند و صف شکن خان با کومکیان خویش ازین طرف دریا راهی
گردید و شیخ میر بعد قطع منازل پنجم صفر دوازده کروهی سکهر رسیده و بسبب کثرت جنگل و
تراکم اشجار رخنه دار و مراحل دشوار گذار و دو اب بسیار تعب شد و لشکریان تعب
و ازار کشیدند درین منزل خیمه و بار داؤد وقت رسید شش ماه مذکور در سکهر رسیدند
وصف شکن خان سه روز پیشتر در بهکر رسیده بود ظاهر شد که دارا شکوه احمال
و اثقال و پردگیان با برخی از خزانه و طلا ولات بقلعه در اورده بسنت خواجه سرای
راسعه عبد الرزاق بحراست قلعه گماشته توپ خانه و بندوقچی و دیگر لوازم قلعه داری
در انجا گذاشته نهم محرم سه اشه پیشتر شده براه جیشه و جنگل درخت بریده راه
ساخته میرود داؤد خان و شیخ نظام و دیگر نوکرانش قریب چهار هزار سوار از نواحی بهکر
از و جدا شده اند چنانچه داؤد خان براه جیسلمیر بسمت حصار فیروزه که وطن اوست رفت
و دیگر مردم بصف شکن خان ملحق شدند و خان مذکور انجا خته را استمال نموده روانه

(۱) بجی ◆

فہرست اغلاطے چند کہ در حین انطباع شدہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
١٥	١٢	سوزیس	شورش
١٦	٢١	خواہش	خراش
٣٥	١٧	پہ و	بر و
٤٦	٤	داوان	فراوان
٥٧	١٠	بخی کرد	نمی کرد
٥٩	١	جانور	جالور
٦١	٧	بخدوم	بخدوم
٧٠	٤	ہرگوبید	ہرگوبند
٧٨	١٧	کرداردو	کم دارد
٩٨	٧	ساعت	ساحت
٩٨	١٨	بر	بہ
١٠٢	١٣	نئی گردد	می گردد
١١٣	١٨	نہجنگ	ہیجنگ
١٧٠	٢٢	یتخزیہ	میخزیہ
١٧١	١٥	داند	دار
١٨٠	٢٥	ییاک	ایبک
٢٠٨	٣٠	کوروان	کوروان

وانان طرف دریا شیخ میر و دلیرخان نیز در تهته رسیدند و داراشکوه از خبر رسیدن
ایشان در تهته نتوانست اقامت ورزید بست و نهم صفر از دریا عبور نموده بسمت
گجرات روانه شد صف شکن خان بر دریا پل بسته هفتم ربیع الاول از آنطرف رفته سر
منزل نموده بخلال این حال فرمان عالیشان بنام شیخ میر و دلیرخان وارد گشت
که ترک تعاقب داراشکوه نموده روانهٔ حضور شوند جمیع امرا باهم مشورت کردند که درین
یورش لشکریان تعب کشیده اند و مرکوب و باربردار اکثری تلف شده و در خزانه
زیاده از یک ماه نقد موجود نیست و راهی که داراشکوه رفته جول و بیابان بی آب و
آبادانی است درین صورت از اینجا معاودت نموده روانهٔ حضور باید شد از اینجهت از
همان جا عنان عزیمت برتافتند و ز باقی جاسوسان شنیدند که داراشکوه هشتم
ربیع الاول سی کروهی تهته بسمت گجرات بکنار جول رسیده چون درین سال بسبب
کمی باران تالابها بی آب بوده در دو سه منزل از کمی آب اکثر لشکر داراشکوه دواب
تلف گردید حقیقت جول آنست که نوعی شورستان واقع شده که تا چهل کروه بر کنار
دریای شور آب شیرین اصلا نیست و بواسطه قرب دریا نوعی خلاب است که دواب
عبور نمیتوانند کرد و القصه شیخ میر و صف شکن خان معاودت کرده بست و ششم[1] ربیع الثانی
به بهکر رسیدند و نظم و نسق آن دیار نموده جمعی از عساکر و دواب و آلات توپخانه همراه
اغزخان فوجدار بهکر گذاشته هشتم ماه مذکور از انجا روانهٔ درگاه حضرت والا شدند و
قباد خان بموجب فرمان والا بصوبه داری تهته قیام ورزید +

---

(۱) هفتم +

فہرست اسمائے مردمان و بلاد و قلعجات و آبہا وغیرہ کہ در کتاب خلاصۃ التواریخ مذکور شدہ اند بترتیب حروف ہجا

الف

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۸	استعطاف	استعفاف
۲۲۶	۸	پانہ	بہانہ
۲۳۶	۲۳	سوپنت	سونپت
۲۶۸	۲۱	بدو ہزا	بدو ہزار
۲۸۴	۲۵	ترملہ	نرملہ
۳۰۱	۱۵	فران	فرمان
۳۱۰	۷	کال	کابل
۳۱۵	۱۱	نموہن	نمودن
۳۲۱	۱۹	پلورن مل	پورن مل
۳۳۷	۱۷	ہربانہ	ہریانہ
۳۳۹	۱۴	یلجا	یکجا
۳۴۳	۵	نفیل	انفیل
۳۴۳	۲۰	جب	بجب
۳۵۴	۲۱	قلعہ تعمیر	تعمیر قلعہ
۳۶۵	۲۴	کراہ یافتہ	راہ یافتہ
۳۷۹	۱۳	درزمگاہ	دررزمگاہ
۳۹۰	۴	دانش و بیربل	دانش ھم بیربل
۳۹۳	۱۴	طن	باطن
۳۹۴	۱۴ و ۱۸	محمد عاشم	محمد ہاشم
۴۱۳	۲۴	میرزا جان	میرزا خان
۴۶۲	۱	زو	زرو
۴۸۰	۲۴	شمدن	زنان
۵۳۴	۱	بدون	بیرون
۵۳۴	۱	اندون	اندول

ب

ت

ج

چ

د

ح

خ

ز

س

ش

غ

گ

ل

ومدار مهام بر مهابت خان مقرر گشت چون افواج بادشاهی نزدیک بقلعه ماندو رسید
شاهجهان رستم خان را با افواج خویش مقابل اینها فرستاد و رستم خان طریق بیوفائی
پیموده خود را نزدیک مهابت خان رسانید ازین معنی تزلزل در جمعیت شاهجهان زیاده تر
برهم شده و در ماندو بودن خود را صلاح ندیده از آب نربدا گذشته باسیر رسید دران
وقت خانخانان بر رکاب شاهجهان حاضر بود ظاهر گشت که بمهابت خان مکاتیب می نویسد
و اراده رفتن دارد و او را با داراب خان پسرش قید کرده نشانید و در اسیر بعضی حرم
و اسباب زیادتی گذاشته به برهانپور آمد و خانخانان که نظربند بود به بهانه صلح و آشتی
از شاهجهان رخصت گرفته به مهابت خان پیوست و نیز اکثر مردم جدائی گزیدند
بحسب ضرور شاهجهان در عین شدت باران از برهانپور روانه شده براه گولکنده
و بندر مچهلی پتن بطرف اودیسه و بنگاله راهی گردید چند منزل که در حدود گولکنده
میرفت قطب الملک والی آن ولایت از راه مردمی پیشکش نقد و جنس و غله و میوه
می فرستاد و شاهزاده سلطان پرویز تعاقب نموده از چند منزل برگشته در برهانپور
رسید چون خبر رفتن شاهجهان بطرف بنگاله معروض حضرت گشت حکم شد که بادشاهزاده
سلطان پرویز و مهابت خان با جمعیت بطرف پتنه بروند و سد راه شاهجهان گردند
و خانخانان را باکبرآباد مقرر نموده خود بدولت متوجه کشمیر شدند و شاهجهان بعد طی
راه اودیسه وان حدود با اندک جنگ اول قلعه بردوان گرفت و بعد ازان قلعه اکبرنگر
را محاصره نموده جنگ بسیار نمود و ابراهیم خان صوبه دار و عابد خان دیوان و
دیگر بندهای بادشاهی کشته شدند شاهجهان آن قلعه را بتسخیر در آورده متوجه ڈهاکه
گردید و چهل لک روپیه نقد سوای اقمشه و فیل و دیگر اجناس از اموال ابراهیم خان
بضبط در آمد و احمد بیگ خان برادرزاده ابراهیم خان که در ڈهاکه بود بیچاره شده بملازمت
شاهجهان رسید تا این مدت داراب خان پسر خانخانان در قید بود درینولا شاهجهان او را
سوگند داده از قید خلاص کرده صوبه داری بنگاله باو مرحمت نموده به پتنه رسید
ازینجا عبد الله خان را باله آباد و دریا خان افغان را باوده رخصت کرد عبد الله خان بزور
شمشیر و قوت مردانگی اله آباد را متصرف شد چون زمینداران بنگاله که قرار همراهی شاهجهان
کرده بودند بعد رسیدن در پتنه بفرار دگر گریخته رفتند شاهجهان در جنگل حصاری